

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Prawa

**KONSTRUKCJA I CHARAKTER PRAWNY UGODY JAKO UNIWERSALNEGO
NARZĘDZIA ROZWIĄZYWANIA SPORÓW PRAWNYCH**

Paweł Kamiński

*rozprawa doktorska przygotowywana
w Katedrze Prawa Cywilnego i Handlowego
Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku
pod kierownictwem naukowym dr hab. Adama Doliwy prof. UwB*

Białystok 2022

Przegląd treści

Wprowadzenie

Rozdział I. Idea ugodowego rozwiązywania sporów prawnych

Rozdział II. Umowa ugody w prawie cywilnym

Rozdział III. Ugoda w wybranych innych gałęziach prawa – analiza porównawcza – w kierunku uniwersalnego modelu ugody

Rozdział IV. Podstawowe elementy konstrukcyjne i modelowe ugody ze szczególnym uwzględnieniem wzajemnych ustępstw stron

Podsumowanie i wnioski końcowe

Bibliografia

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie.....	12
1. Uzasadnienie wyboru tematyki badawczej	12
2. Problematyka i główne założenia pracy	14
3. Podstawowe cele badawcze (hipotezy)	17
4. Metodologia pracy.....	20
5. Systematyka pracy.....	20
ROZDZIAŁ I. <i>Idea ugodowego rozwiązywania sporów prawnych</i>	24
1.1. Uwagi wstępne	24
1.2. Rys historyczny instytucji ugody	26
1.2.1. Geneza instytucji ugody – ugoda w prawie rzymskim.....	26
1.2.2. Ugoda w systemach prawa państw zaborczych obowiązujących na ziemiach polskich	30
1.2.3. Ugoda w systemie prawa cywilnego dwudziestolecia międzywojennego	33
1.3. Model ugodowego rozwiązywania sporów i ogólnospołeczna rola ugody	39
1.3.1. Ugodowe (polubowne) rozwiązywanie sporów	39
1.3.2. Ogólnospołeczna rola ugody	50
1.3.3. Zasada pomocniczości.....	53
1.3.4. Dialog a ugoda.....	59
1.4. Podstawowe założenia koncepcji alternatywnych metod rozwiązywania sporów (ADR)....	61
1.4.1. Zagadnienia ogólne – znaczenie i rola instytucji.....	61
1.4.2. Negocjacje jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów	65
1.4.3. Mediacja jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów	70
1.4.4. Arbitraż jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów.....	74
1.5. Wnioski	78
ROZDZIAŁ II. <i>Umowa ugody w prawie cywilnym</i>	83
2.1. Uwagi wstępne	83
2.2. Pojęcie ugody w prawie cywilnym.....	85
2.2.1. Pojęcie ugody w Kodeksie cywilnym	85
2.2.2. Pojęcie ugody sądowej	92
2.3. Forma i tryb zawarcia umowy ugody	96

2.4. Charakter prawny ugody	101
2.4.1. Ugoda jako umowa ustalająca	101
2.4.2. Ugoda jako umowa zobowiązująca lub zobowiązująco-rozporządzająca	104
2.4.3. Ugoda jako umowa odpłatna i wzajemna	109
2.4.4. Instytucje prawne zbliżone do ugody (uznanie, odnowienie)	114
2.5. Funkcje ugody w systemie prawa w świetle poglądów doktryny i orzecznictwa sądowego ..	121
2.5.1. Pojęcie funkcji w naukach prawnych	121
2.5.2. Funkcja koncyliacyjna	124
2.5.3. Funkcja stabilizacyjna	126
2.5.4. Funkcja społeczno-gospodarcza	128
2.6. Wnioski	130

ROZDZIAŁ III. Ugoda w wybranych innych gałęziach prawa - analiza porównawcza - w kierunku uniwersalnego modelu ugody **135**

3.1. Uwagi wstępne	135
3.2. Ugoda w stosunkach prywatnoprawnych	137
3.2.1. Ugoda w sprawach rodzinnych	137
3.2.2. Ugoda w Kodeksie pracy	148
3.2.3. Ugoda w prawie ubezpieczeń gospodarczych i społecznych	163
3.2.4. Inne szczególne rodzaje ugody uregulowane odrębnymi przepisami	171
3.2.5. Uniwersalny model ugody a ugoda sądowa (wybrane rodzaje ugód w procesie cywilnym)	179
3.3. Ugoda w prawie publicznym	185
3.3.1. Charakterystyka prawa publicznego	185
3.3.2. Zasada polubownego rozstrzygnięcia kwestii spornych	191
3.3.3. Ugoda przed organem administracji publicznej (ugoda administracyjna)	196
3.3.4. Ugodowe zakończenie sporu z organem administracji publicznej	208
3.3.5. Waler ugody cywilnoprawnej zawieranej w sprawach z zakresu administracji publicznej	235
3.3.6. Ugoda w prawie zamówień publicznych	258
3.4. Wnioski	263

ROZDZIAŁ IV. Podstawowe elementy konstrukcyjne i modelowe ugody ze szczególnym uwzględnieniem wzajemnych ustępstw stron **268**

4.1. Uwagi wstępne	268
4.2. Stosunek prawny	270

4.2.1. Ogólna charakterystyka stosunku prawnego	270
4.2.2. Stosunek prawny – przedmiot ugody	275
4.2.3. Dopuszczalność ugody - zakres stosunków prawnych, które mogą być regulowane w drodze ugody	283
4.2.4. Niedopuszczalność ugody – stosunki prawne, które nie mogą być przedmiotem ugody .	295
4.3. Cel ugody	300
4.4. Wzajemne ustępstwa stron	306
4.4.1. Pojęcie ustępstwa i wzajemności.....	306
4.4.2. Subiektywna ocena ustępstw	312
4.4.3. Ekwiwalentność ustępstw.....	315
4.4.4. Rodzaje i treść ustępstw	318
4.4.5. Ustępstwa w wybranych gałęziach prawa – zagadnienia wybrane	322
4.5. Wykładnia oświadczeń woli w ugodzie	331
4.6. Uchylenie się od skutków prawnych ugody – skuteczność zawartej ugody	335
4.6.1. Skutki prawne ugody	335
4.6.2. Wady oświadczenia woli – zagadnienia wybrane	340
4.7. Nieważność umowy - ugoda sprzeczna z ustawą albo z zasadami współżycia społecznego (ocena zgodności ugody z zasadami współżycia społecznego).....	343
4.8. Wnioski	348
<i>Podsumowanie i wnioski końcowe (realizacja celu badawczego)</i>	351
<i>Bibliografia</i>	367
1. Literatura	367
2. Akty prawne	390
2.1. Prawo Unii Europejskiej	390
2.1.1. Dyrektywy	390
2.2. Prawo polskie	390
2.2.1. Ustawy	390
2.2.2. Rozporządzenia	392
2.2.3. Zarządzenia.....	393
3. Orzecznictwo.....	393
3.1. Wyroki Trybunału Konstytucyjnego	393
3.2. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego	393
3.3. Wyroki Sądu Najwyższego	393
3.4. Uchwały Sądu Najwyższego	395
3.5. Postanowienia Sądu Najwyższego	396
3.6. Wyroki sądów apelacyjnych.....	396

3.7. Postanowienia sądów apelacyjnych	397
3.8. Wyroki sądów okręgowych.....	398
3.9. Postanowienia sądów okręgowych.....	398
3.10. Wyroki sądów rejonowych.....	398
3.11. Postanowienia sądów rejonowych.....	398
3.12. Wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego	398
3.13. Wyroki wojewódzkich sądów administracyjnych.....	399
4. Orzeczenia innych organów	399
5. Strony internetowe	399

Wykaz skrótów¹

Wykaz skrótów aktów prawnych

k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)

k.c.a. – Kodeks cywilny austriacki

k.c.f. – Kodeks cywilny francuski

k.c.n. – Kodeks cywilny niemiecki

k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm.)

k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)

k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.)

k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359)

k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 1526 ze zm.)

k.z. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598 ze zm.) (nie obowiązuje)

p.p.s.a. – ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 329 ze zm.)

p.z.p. – ustawa z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 1129 ze zm.)

u.o.p.g. – ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 2180)

u.g.n. – ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899)

u.k.s.c. – ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 2257 ze zm.)

¹ Pozostałe skróty w tej rozprawie doktorskiej są objaśnione w przypisach dolnych.

u.o.f.p. – ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 305 ze zm.)

u.o.n.d.f.p. – ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 289)

u.p.g.g. – ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn. Dz. U. 2021 poz. 1420 ze zm.)

u.p.g.i.k. – ustawa z dnia 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 1990)

u.pr.w. – ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 2233 ze zm.)

Wykaz innych skrótów

GSP – Gdańskie Studia Prawnicze

KPP – Kwartalnik Prawa Prywatnego

Legalis – system informacji prawnej Wydawnictwa C.H. Beck

Lex – system informacji prawnej Wydawnictwa Wolters Kluwer

MoP – Monitor Prawniczy

MU – Monitor Ubezpieczeniowy

NP – Nowe Prawo

NSA – Naczelny Sąd Administracyjny

OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego - Izba Cywilna

OSNCK – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej

OSNCP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego - Izba Cywilna i Izba Pracy

OSNP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych

OSP – Orzecznictwo Sądów Polskich

OSPika – Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

OTK ZU – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy

PiP – Państwo i Prawo

PPE – Przegląd Prawno-Ekonomiczny

PPH – Przegląd Prawa Handlowego

PPiA – Przegląd Prawa i Administracji

PPP – Przegląd Prawa Publicznego

Pr. Sp. – Prawo Spółek

PS – Przegląd Sądowy

PUG – Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego

SA – Sąd Apelacyjny

SN – Sąd Najwyższy

SN (7z) – Uchwała składu 7 sędziów

SO – Sąd Okręgowy

SP – Studia Prawnoustrojowe

TDP – Teoria, Dydaktyka, Praktyka

TK – Trybunał Konstytucyjny

Zam. Pub. Dor. – Zamówienia Publiczne Doradca

ZNUJ PPWI – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z wynalazczości i ochrony własności intelektualnej

Wprowadzenie

1. Uzasadnienie wyboru tematyki badawczej

Tematyka ugodowego rozwiązywania sporów jest obecnie przedmiotem dużego zainteresowania przedstawicieli doktryny i orzecznictwa². Jednocześnie polski prawodawca dostrzega w metodzie ugodowego rozwiązywania sporów prawnych elementy pozytywne (korzyści społeczno-gospodarcze) oraz podejmuje działania mające na celu wprowadzanie do polskiego systemu prawa mechanizmów ugodowego rozwiązywania sporów prawnych w coraz szerszym zakresie³. Ponadto Trybunał Konstytucyjny, z perspektywy zasad i wartości konstytucyjnych, wskazuje, że „aprobuje dążenie ustawodawcy zmierzające do rozszerzania polubownego sposobu załatwiania sporów, wzmacniające odpowiedzialność obywateli za ich zachowania, promujące normy społeczeństwa obywatelskiego i odciążające wymiar sprawiedliwości”⁴.

Przedmiotem tej rozprawy doktorskiej są elementy konstrukcyjne ugody, w tym zwłaszcza istota wzajemnych ustępstw jej stron oraz treść i funkcje ugody w systemie polskiego prawa. Na kanwie tych istotnych elementów konstrukcyjnych i funkcjonalnych, poprzez analizę umowy ugody w prawie cywilnym i ugody stosowanej jako sposobu rozwiązywania sporów prawnych z zakresu innych gałęzi prawa, w szczególności należących do prawa

² M. Pyziak-Szafnicka zauważa, że „samo ustalenie zakresu stosunków prawnych, które mogą być regulowane ugodą, dowodzi znaczenia, jakie ta umowa może odgrywać w obrocie cywilnoprawnym”, wskazując jednocześnie, że „gospodarcze walory ugodowego rozstrzygnięcia wątpliwości i konfliktów trudno przecenić”; zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *Prawo zobowiązań-część szczegółowa, System Prawa Prywatnego*, t. 8, Warszawa 2011, s. 986; W. Czachórski zauważa, że społeczne znaczenie ugody „jest niemałe, gdyż staje się ona na ogół użytecznym środkiem dla łagodzenia sprzeczności interesów stron na tle istniejących stosunków prawnych, likwidowania sporów i ułatwiania wykonywania roszczeń”; zob. W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 573; J. Misztal-Konecka wskazuje, że „walory ugodowego rozwiązywania sporów dostrzegane są od tysiącleci, a znaczenie ugody ukazuje z jednej strony jej dynamiczny rozwój w prawie rzymskim, z drugiej strony powszechne uznanie jej walorów przez prawo cywilne materialne i procesowe państw europejskich”; zob. J. Misztal-Konecka, *Uгода w postępowaniu cywilnym. Studium z zakresu prawa polskiego na tle prawa rzymskiego*, Lublin 2019, s. 431; D. Dulęba odnosząc się do znaczenia ugodowych metod rozwiązywania sporów podkreśla, że „doniosłość ugody w obrocie prawnym trudno przecenić”; zob. D. Dulęba, *Uгода w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 12; Jednocześnie instytucja ugody często była przedmiotem orzeczeń SN, NSA, jak i sądów powszechnych; Ponadto ugoda oraz polubowne metody rozwiązywania sporów były przedmiotem zainteresowania Trybunału Konstytucyjnego; zob. wyr. TK z 29.05.2007 r., P 8/06, OTK 2007, nr 6, poz. 51, LEX nr 272771; zob. też wyr. TK z 29.11.2006 r., SK 51/06, OTK 2006, nr 10, poz. 156, LEX nr 232545.

³ Ustawodawca wprowadził między innymi do ustawy - Prawo zamówień publicznych możliwość pozasądowego rozwiązywania sporów wynikłych na tle zamówień publicznych; Ponadto ustawodawca prowadząc pracę nad rządowym projektem ustawy – ordynacja podatkowa (VIII kadencja Sejmu RP, druk Sejmowy 3517) założył wprowadzenie do polskiego systemu prawa umowy podatkowej jako konsensualnej formy załatwiania spraw podatkowych, a także możliwość prowadzenia mediacji w celu jej zawarcia; Jednocześnie ustawodawca wprowadził ustawą z 07.04.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności (Dz. U. z 2017 r. poz. 933 ze zm.), możliwość zawarcia ugody w sprawie spornej należności cywilnoprawnej przez jednostki sektora finansów publicznych.

⁴ Zob. wyr. TK z 29.05.2007 r., P 8/06, OTK 2007, nr 6, poz. 51, LEX nr 272771.

publicznego, jawi się cel rozważań, jakim jest sformułowanie istotnych, modelowych cech ugody i wyodrębnienie uniwersalnego modelu ugody w prawie polskim. Analizy prowadzone w kierunku sformułowania cech modelowych ugody prowadzone są w ogólnym kontekście idei ugodowego rozwiązywania sporów prawnych. Wybór tak rozumianego tematu pracy wynika z potrzeby i konieczności wyeksponowania problematyki prawnej instytucji ugody jako podstawowej formy polubownego rozwiązywania sporów.

Materia prawna dotycząca treści i funkcji ugody w systemie polskiego prawa wymaga odniesienia się do regulacji prawnych dotyczących różnych gałęzi prawa, analizy obowiązujących przepisów regulujących funkcjonowanie instytucji ugody w obrocie prawnym, potrzeb i oczekiwań związanych z wyodrębnieniem uniwersalnego modelu ugody. Wybór tematyki rozprawy doktorskiej jest więc ściśle powiązany zarówno z celem pracy, jak też badaniami prowadzonymi w ramach jej przygotowania.

Już przegląd piśmiennictwa prawniczego wykazał, iż wskazana materia stanowi niezbadaną w sposób kompleksowy tematykę. Do tej pory w Polsce powstała jedna publikacja monograficzna zajmująca się instytucją ugody. D. Dulęba w opracowaniu z 2012 r. pt. *Ugoda w polskim prawie cywilnym*⁵ dokonał analizy umowy ugody w prawie cywilnym materialnym. Umowa ugody była również przedmiotem rozprawy doktorskiej zatytułowanej *Umowa ugody*⁶. D. Dulęba oraz T. Antoszek dokonali w zasadzie wyłącznie analizy umowy ugody jako instytucji prawa cywilnego w sensie materialnoprawnym. Dodatkowo w ostatnich latach instytucja ugody była przedmiotem rozważań przedstawicieli doktryny w kontekście badania relacji ugody materialnoprawnej do ugody sądowej⁷. Nie dokonywano dotychczas analizy porównawczej ugody na tle różnych dziedzin prawa w celu wyodrębnienia uniwersalnego modelu ugody. Podjęcie rozważań w tym zakresie uznać należy zatem za uzasadnione jako potencjalnie wnoszące poznawczy wkład w rozwój badań nad instytucją ugody w prawie polskim.

⁵ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 54.

⁶ T. Antoszek – Autor rozprawy doktorskiej *Umowa ugody*, przygotowanej pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Macieja Gutowskiego, obronionej na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu w 2014 r.

⁷ Na temat relacji ugody sądowej do ugody materialnoprawnej zob. J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 87 i n.; A. Franusz, *Charakter prawny ugody sądowej oraz skutki prawne jej zawarcia*, „SP” 2014, nr 24, s. 243-255; T. Wojciechowski, *Charakter prawny ugody sądowej*, „PS” 2001, nr 6, s. 36-49; P. Buczkowski, *Ugoda w prawie cywilnym materialnym i procesowym- wady i zalety*, „PPH” 2010, nr 5, s. 39-44; J. Lapierre, *Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym*, „PS” 1996, nr 2, s. 13 i n.

2. Problematyka i główne założenia pracy

Aktualnie zauważa się coraz większą złożoność stosunków społecznych oraz wzrost liczby spraw sądowych. Z uwagi na istotną rolę jaką pełni ugoda w obrocie prawnym, a także potrzebę promowania metod ugodowego rozwiązywania sporów, zarówno w polskim, jak i europejskim porządku prawnym, problematyka ugody może być przedmiotem pogłębionej analizy prawnej. Wskazana potrzeba wynika między innymi z nadal niewystarczającej wiedzy o możliwych polubownych sposobach rozwiązywania sporów, a także niedostatecznego wykorzystania tych metod w praktyce.

Obecnie instytucje związane z ugodowym rozwiązywaniem sporów, takie jak: mediacja, arbitraż i negocjacje, zdecydowanie zyskują na popularności. Jednocześnie wzrasta liczba ugód pozasądowych, mediacyjnych, arbitrażowych, a także ugód zawieranych w trakcie postępowania sądowego⁸.

Znaczenie instytucji ugody zdecydowanie wzrasta w ostatnich latach w różnych gałęziach prawa polskiego (m.in. w prawie: cywilnym, karnym, rodzinnym, bankowym, administracyjnym, prawie pracy, prawie ubezpieczeń gospodarczych i społecznych). Ponadto pojawiają się nowe kategorie problemów związanych z funkcjonowaniem i stosowaniem instytucji ugody w tak szeroko ujętym spektrum obrotu prawnego.

Główną hipotezą badawczą prezentowanej rozprawy doktorskiej jest założenie, że w drodze szczegółowej analizy przypadków ugodowego rozwiązywania sporów prawnych, w sferach zróżnicowanych stosunków prawnych, można i należy wyodrębnić uniwersalny model ugody. Hipotezie takiej towarzyszy konstatacja, że ugoda cywilnoprawna (umowa ugody w rozumieniu prawa cywilnego materialnego) jest uniwersalnym narzędziem rozwiązywania sporów i stanowi fundament (podstawę) modelu ugody oraz ugód stosowanych na tle różnych gałęzi prawa.

W toku prowadzonych badań, w celu uzupełnienia głównej hipotezy badawczej, postawione zostały dodatkowe szczegółowe problemy (hipotezy), mające na celu:

- (1) wykazanie, że instytucja ugody stanowi niezbędny, konstrukcyjny element ugodowych sposobów rozwiązywania sporów;
- (2) potwierdzenie, czy konieczne jest sformułowanie ogólnej normatywnej definicji ugody („ugody w ogólności”) na tle różnych gałęzi prawa;

⁸ Liczba skutecznych mediacji (skuteczność oceniana na podstawie ilości zawartych ugód lub umorzonych postępowań w wyniku zatwierdzenia ugody) wzrosła z 3836 w roku 2013 do 8204 w roku 2019, czyli ponad dwukrotnie; jednocześnie liczba ugód zawartych w sprawach cywilnych wzrosła niemalże pięciokrotnie z 663 w 2013 roku do 2916 w 2019 roku; zob. *Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006-2019. 9 Edycja*, opracowanie Ministerstwa Sprawiedliwości, dostęp: <https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/publikacje/download,2779,6.html>, data wejścia: 20.12.2021 r.

- (3) wykazanie istnienia modelu ogólnego ugody oraz zakresu jego wykorzystania w obrocie prawnym;
- (4) potwierdzenie, że elementy konstrukcyjne ugody cywilistycznej pozwalają zastosować ugodę do regulacji spornych stosunków prawnych w różnych dziedzinach prawa;
- (5) udowodnienie, że wzajemne ustępstwa stron stanowią najważniejszy element konstrukcyjny ugody w każdej z dziedzin prawa;
- (6) zdiagnozowanie, czy możliwe jest wyodrębnienie elementów wspólnych dla różnych form ugodowego rozwiązywania sporów.

W rozprawie podjęto także próbę sformułowania wniosków na tle analizy:

- (1) praktycznego wykorzystania instytucji umowy ugody w obrocie prawnym i gospodarczym,
- (2) pytania, czy porozumienia formułowane na tle różnych gałęzi prawa są ugodą w rozumieniu nadanym jej przez przepisy prawa cywilnego materialnego.

Punktem wyjścia do rozważań o idei ugodowego rozwiązywania sporów prawnych, dążących w stronę sformułowania uniwersalnego modelu ugody, jest uwaga S. Prutisa, który stwierdził, że jeżeli z ugodowymi formami rozwiązywania sporów chcemy łączyć nadzieję na istotny przełom w procedurach stosowania prawa, to musi pojawić się **alternatywny nurt badawczy mający na celu wskazanie podobieństw czy elementów wspólnych dla danej formy negocjacyjnej**⁹. S. Prutis zwrócił uwagę, że zastosowanie instytucji negocjacyjnych form rozpoznawania i rozstrzygania sporów jest konsekwencją autonomii woli podmiotów prawa cywilnego. Autor ten podkreśla także, w uproszczeniu, że można wskazać, iż w prawie prywatnym nie ma barier prawnych w zakresie ugodowego rozpoznania i rozstrzygania sporów¹⁰.

W piśmiennictwie wskazuje się na potrzebę przeprowadzenia badań w dziedzinie prawa materialnego i procesowego, których wynikiem byłoby odnalezienie punktów stycznych pomiędzy ugodą pojednawczą a procesową, mediacyjną i arbitrażową¹¹. Wydaje się, że ten postulat należy rozciągnąć także poza zakres tzw. ugód procesowych i pozaprocessowych, obejmując przedmiotem badań również ugodę materialnoprawną jako trzon instytucji ugody.

⁹ S. Prutis, *Metody regulacji prawnej stosunków społecznych a uwarunkowania prawne mediacyjnych (ugodowych) form rozstrzygania sporów* [w:] A. Piszcz, M. Olszak, M. Etel (red.), Państwo, gospodarka, prawo: księga dedykowana Profesorowi Cezaremu Kosikowskiemu z okazji jubileuszu pracy naukowej na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2015, s. 34.

¹⁰ S. Prutis, *Instytucje podstawowe prawa prywatnego (w opozycji do regulacji prawa publicznego)*, Białystok 2018, s. 280.

¹¹ J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 16; zob. także: T. Antoszek [w:] B. Guzik i in. (red.) *Rodzaje ugody w polskim systemie prawnym a stabilność prawa ze szczególnym uwzględnieniem ugody*, Prawo wobec wyzwań współczesności, Poznań 2011, t. 7, s. 163.

Analiza punktów styucznych ugód funkcjonujących w obrocie prawnym przyczynić się do uzyskania odpowiedzi na pytanie, czy istnieje uniwersalny model ugody, który może być wykorzystywany do regulowania stosunków prawnych w różnych gałęziach prawa prywatnego i publicznego.

W piśmiennictwie wskazuje się, że pojęcie „ugoda” w polskim prawie nie zostało jasno zdefiniowane ani semantycznie uregulowane¹². T. Antoszek stwierdził, że przepisy regulujące ugody znajdują się w różnych aktach prawnych. Autor ten jednocześnie zwrócił uwagę, że szczególnie cenne dla nauki byłoby stworzenie jasnej struktury pojęcia „ugoda”, które ułatwiłoby zrozumienie jego istoty.

Mając na uwadze powyższe założenia, ugoda materialnoprawna w tej pracy została porównana do innych, podobnych do niej, regulacji prawnych ugody w wybranych ustawowych aktach prawnych. W dysertacji dokonano analizy porównawczej, obejmującej badanie treści regulacji prawnych, stanowisk wyrażonych orzecznictwie oraz poglądów przedstawicieli polskiej doktryny, a wnioski z niej płynące, takie jest założenia autora, przynieść miały element nowości do naukowych rozważań o instytucji ugody na tle polskiego prawa. Z uwagi na obszerność tematu w prezentowanej pracy poruszona została przede wszystkim problematyka ugody w prawie cywilnym (ugody o charakterze materialnoprawnym), ale także problematyka ugód, które pojawiają się w innych gałęziach prawa, w tym ugody sądowej. Mając na uwadze to, że ugoda sądowa jest szczególną regulacją o złożonym charakterze, w której występują zarówno elementy materialnoprawne, jak i procesowe, to odniesienia do niej poczynione zostaną w niezbędnym zakresie, zwłaszcza w kontekście elementów wspólnych dla obu rodzajów ugód (materialnoprawnej i procesowej), jak i elementów dla nich charakterystycznych.

Rozprawa doktorska ograniczona jest przedmiotowo do zagadnień związanych z ugodą, która reguluje stosunki prawne pozostające w dyspozycji stron, lecz nie ogranicza się jedynie do prawa prywatnego. Zakres rozważań obejmuje również obowiązujące i projektowane regulacje prawne ugodowych form rozwiązywania sporów w prawie publicznym. Jednocześnie analizie poddano zagadnienie autonomii woli oraz zakres dyspozycyjności przedmiotu ugody w prawie prywatnym i publicznym. Ponadto w rozważaniach funkcjonalnych (o funkcjach ugody) zaakcentowano element świadomej polityki prawnej państwa w zakresie kształtu „wymiaru sprawiedliwości” – przez jego *sui generis* prywatyzowanie, tj. coraz szerszą możliwość ugodowego załatwiania sporów prawnych. Poza zakresem badań pozostawiono tematykę zawierania ugód w prawie karnym z uwagi na szczególny rodzaj stosunków prawnych,

¹² T. Antoszek, *Rodzaje ugody...*, s. 163.

które reguluje ta gałąź prawa. Zagadnienia związane z ugodowym rozwiązywaniem sporów w prawie karnym jedynie zasygnalizowano, chcąc ukazać trend rozwoju ugodowych form rozwiązywania sporów w całym systemie prawa polskiego, specyficzną metodę regulacji, a także odniesień, które czyni Kodeks postępowania karnego do regulacji ugodowych w prawie cywilnym.

3. Podstawowe cele badawcze (hipotezy)

Jak już wspomniano, zasadniczym celem rozprawy jest przedstawienie instytucji ugody na bazie umowy prowadzącej do zawarcia porozumienia (rozwiązującego spór) i ocena dotychczasowych rozwiązań prawnych funkcjonujących w tym zakresie w prawie polskim. Dodatkowo celem rozprawy jest próba wyróżnienia elementów wspólnych różnych form ugodowego rozwiązywania sporów w wybranych gałęziach prawa. Ugoda cywilnoprawna może „promieniować” na inne stosunki prawne, tj. wywierać wpływ na rozwiązywanie sporów prawnych, które powstają na tle różnych dziedzin prawa. Jednocześnie w piśmiennictwie pojawiają się odwołania do instytucji ugody cywilnoprawnej w kontekście możliwości zastosowania polubownych metod rozwiązywania sporów do rozwiązywania sporów prawnych, np. w prawie administracyjnym czy podatkowym. Ustawodawca wprowadza podstawę prawną do zawarcia ugody, m.in. w celu rozwiązania sporów powstałych na tle wykonywania umów o zamówienia publiczne¹³, sporów z jednostkami sektora finansów publicznych dotyczących należności cywilnoprawnych¹⁴. Prawodawca czyni tak zatem w tych sferach „nienegocjacyjnych”, w których do tej pory praktycznie nie zawierano ugód, z uwagi na brak stosownej do tego podstawy prawnej. Należy przy tym rozważyć, jakie jest uzasadnienie tego stanu rzeczy. Celem badań podjętych w tej rozprawie jest również próba ustalenia, dlaczego organy administracji publicznej ustępują z pozycji władczej i sięgają po instytucję ugody w celu regulacji stosunków prawnych w prawie publicznym. Należy ustalić, czy w takich przypadkach mogą mieć znaczenie przyczyny pragmatyczne czy też aksjologiczne.

Istotne w kontekście tak sformułowanego celu poznawczego jest zbadanie, czy cywilistyczna konstrukcja ugody może być z powodzeniem wykorzystywana w innych gałęziach prawa. W dysertacji podjęto, na kanwie badań wybranych stosunków prawnych tak z zakresu prawa prywatnego jak i publicznego, próbę wyodrębnienia niezbędnych elementów konstruk-

¹³ W ustawie - Prawo zamówień publicznych z dniem 01.01.2021 r. wprowadzono dział X „Pozasądowe rozwiązywanie sporów”.

¹⁴ Ustawa z 07.04.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności (t.j. Dz. U. poz. 933 ze zm.) wprowadziła zmiany do ustawy o finansach publicznych sankcjonując możliwość zawarcia przez jednostka sektora finansów publicznych ugody w sprawie spornej należności cywilnoprawnej.

cyjnych ugody oraz próbę wykazania, że najważniejszym elementem ugody są wzajemne ustępstwa stron.

W ramach oceny ogólnospołecznej roli ugody należało odnieść się m. in. do zasady pomocniczości wyrażonej w Preambule do Konstytucji RP, jako jednej z zasad i wartości ustrojowych w RP. Z takiego punktu widzenia ugoda może być instrumentem, który umożliwia stronom spornych stosunków prawnych i społecznych rozwiązać spór bez angażowania państwowego wymiaru sprawiedliwości. Ugoda nie ma jednak na celu zastąpienia państwa, a jedynie rozwój ugodowych form rozwiązywania sporów. Ponadto, nie jest wynikiem przeniesienia zadań państwa na jednostkę. Państwo poprzez wymiar sprawiedliwości nie ingeruje w sprawy, z którymi poszczególne jednostki są w stanie poradzić sobie same, a jedynie subsydiarnie wspiera jednostki tam, gdzie pomoc jest niezbędna.

W ramach analizy ogólnospołecznej roli ugody odniesiono się także do normatywnych, socjologicznych oraz prakseologicznych uwarunkowań ugodowego rozwiązywania sporów. Jednocześnie, dokonując analizy idei ugodowego rozwiązywania sporów, należało odwołać się do wartości. W świetle takiego założenia ugodowy sposób rozwiązywania sporów jest potrzebny i użyteczny, i właściwie koreluje z aksjologią polskiego systemu prawa (zwłaszcza cywilnego – np. z zasadą autonomiczności podmiotów, której elementem jest także zasada *vigilantibus iura scripta sunt* (prawo cywilne pisane jest dla starannych i czujnych) bądź też *iura vigilantibus non dormientibus prosunt*¹⁵ (prawa służą osobom starannym, a nie drzemiącym, zanedbującym), ale także konstytucyjnego – jako że, co wynika z Preambuły do Konstytucji RP – normy konstytucyjne jako prawa podstawowe dla państwa oparte są na „poszanowaniu wolności i sprawiedliwości, współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot”¹⁶.

Zapowiedziane powyższej rozważania dążą do uzyskania odpowiedzi na pytanie, czy ugoda cywilnoprawna o określonej konstrukcji i charakterze prawnym stanowi fundament, rozwiązanie modelowe, a także czy odpowiada na potrzeby rozwiązywania sporów prawnych wynikających z innych niż cywilnoprawne stosunków prawnych, stanowiąc przez to uniwersalne narzędzie rozwiązywania sporów prawnych. Z tak ujętego tytułowego zagadnienia wynika szereg pytań szczegółowych dotyczących pojmowania ugody jako metody rozwiązywania sporów przewidzianej w różnych regulacjach prawnych.

¹⁵ J. Kamiński, W. Wołodkiewicz, *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, W. Wołodkiewicz (red.), Warszawa 1986, s. 155.

¹⁶ Fragment Preambuły do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 02.04.1997 r. (Dz. U.1997 nr 78 poz. 483 ze zm.).

Poniższe wywody dążą także do oceny unormowania ugody w Kodeksie cywilnym. Z tym zagadnieniem związana jest także kwestia zbadania charakteru prawnego oraz funkcji ugody w systemie prawa. W dalszej kolejności konieczne jest zdefiniowanie pojęcia „ugody” w polskim prawie cywilnym i procesowym.

Istotna pozostaje również odpowiedź na pytanie, czy możliwe jest (i potrzebne) sformułowanie ogólnej definicji legalnej (normatywnej) ugody, która stanowiłaby podstawę do konstruowania modelu ugody w innych gałęziach prawa. Ponadto kluczowe jest zweryfikowanie, czy obowiązująca regulacja cywilnoprawna ugody ma charakter kompletny, realizujący podstawowe założenia i czy odpowiada potrzebom obrotu prawnego.

Prowadzone rozważania związane są z analizą i wyodrębnieniem niezbędnych elementów konstrukcyjnych ugody, w tym zwłaszcza tzw. wzajemnych ustępstw stron. Mając na uwadze wyniki tej analizy istotne wydaje się wyjaśnienie, czy ugoda jest klasyczną umową prawa cywilnego, czy też inną charakterystyczną konstrukcją prawną. W rezultacie przyczyni się to także do wykazania, że możliwe jest wyodrębnienie uniwersalnego modelu ugody.

W dalszej kolejności porównano konstrukcję prawną ugody cywilnoprawnej do analogicznych tzw. ugodowych regulacji prawnych w różnych aktach prawnych. Wobec tego, zasadne wydaje się wyjaśnienie, czy ugoda cywilnoprawna jest instytucją uniwersalną, której zasadniczym celem, w obrębie obrotu prawnego, jest osiągnięcie porozumienia stron pozostających w sporze, a co za tym idzie stworzenie stanu pewności i bezsporności sytuacji prawnej takich podmiotów.

W rozprawie wykorzystano szeroką bazę źródeł. Realizacja przedstawionych celów nie byłaby możliwa bez przedstawienia różnych regulacji prawnych, przy czym zasadnicze znaczenie miała wykładnia przepisów Kodeksu cywilnego. W pozostałym zakresie akty prawne przywołano w celu ukazania wybranych regulacji ugody w innych gałęziach prawa, oraz wyodrębnienia elementów wspólnych dla wszystkich regulacji ugody, również wykazania różnic i podobieństw w porównaniu do ugody cywilnoprawnej. Przedstawiona analiza byłaby niekompletna bez odwołania się do osiągnięć nauki prawa. Wnioski płynące z przeglądu i rozważania literatury przedmiotu umożliwiły ocenę krajowych rozwiązań prawnych. Należy zauważyć, że polska literatura prawnicza nie wyczerpuje przedmiotowej materii, zatem konieczne było wykorzystanie bogatego orzecznictwa sądowego w przedmiocie ugody. Odniesienie się do orzecznictwa wybranych judykatów, umożliwiło ocenę prawidłowości przyjętych w obowiązującym prawie tez oraz uchwycenie pojawiających się trudności w realizacji norm prawa prywatnego na etapie ich stosowania.

4. Metodologia pracy

Podstawową metodą badawczą wykorzystaną w tej dysertacji jest formalno-dogmatyczna analiza tekstów aktów prawnych dotyczących głównego zagadnienia badawczego, z jednoczesnym wyraźnym uwzględnieniem aspektów funkcjonalnych. Przy interpretacji przepisów prawnych wykorzystano powszechnie stosowane metody wykładni tekstów normatywnych, tzn. językową, systemową oraz funkcjonalną. W rozprawie zastosowano również metodę niereaktywną, polegającą na analizie literatury prawniczej, w tym stanowisk doktryny z obranego obszaru badawczego. Badaniu poddano także orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, polskich sądów powszechnych i sądów administracyjnych w sprawach dotyczących ugodowego rozwiązywania sporów prawnych. Bardzo liczne orzecznictwo w przedmiotowej kwestii wskazuje, że zagadnienie to jest aktualne, ale też budzi wiele wątpliwości interpretacyjnych związanych z ustaleniem istoty ugody. W przypadku niektórych dylematów zastosowanie znalazła również metoda prawnoporównawcza oraz historycznoporównawcza, przy czym zastosowanie tych metod ma charakter pomocniczy. Metodę historycznoporównawczą wykorzystano w celu przedstawienia rysu historycznego instytucji ugody (Rozdział I, punkt 2), w szczególności ukazano, w jaki sposób regulowana była w czasie zaborów oraz w okresie dwudziestolecia międzywojennego na ziemiach polskich, zaś metodę prawnoporównawczą zastosowano w celu porównania instytucji ugody, która funkcjonuje w amerykańskim prawie podatkowym do instytucji ugody wykorzystywanej w prawie polskim (Rozdział III, punkt 3.4.3).

5. Systematyka pracy

Rozprawa składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów oraz podsumowania zwieńczonego bibliografią. **W pierwszym rozdziale** przedstawiono zagadnienia związane z ideą ugodowego rozwiązywania sporów prawnych. Zaprezentowano także ogólny rys historyczny instytucji ugody. Z uwagi na potrzebę przybliżenia genezy instytucji ugody odniesiono się również do regulacji ugodowych występujących w prawie rzymskim. Analizie poddano ugodę w systemach prawnych obowiązujących na ziemiach polskich w wieku XIX i XX. Jednocześnie celem ukazania genezy ugody w polskim systemie prawa cywilnego przybliżono regulacje dotyczące ugody w okresie dwudziestolecia międzywojennego, po odzyskaniu niepodległości, ale także w dobie scalania prawodawstwa w Polsce. Następnie ukazano model ugodowego rozwiązywania sporów. Wyjaśniono pojęcie dialogu jako metody dochodzenia do ugody, sporu, który może mieć zarówno charakter społeczny i prawny, konfliktu, konsensusu

(porozumienia stron). Jednocześnie podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy możliwe jest wyodrębnienie elementów wspólnych dla różnych form ugodowego rozwiązywania sporów, a także czy ugoda stanowi niezbędny, konstrukcyjny element ugodowych sposobów rozwiązywania sporów. Wyjaśniono także ogólnospołeczną rolę ugody. Dokonując analizy ogólnospołecznej roli ugody zwrócono uwagę na dwa aspekty ugody, tj. prawny i społeczny. Ponadto zestawiono zasadę pomocniczości oraz instytucję ugody celem ukazania, w jakim wymiarze obywatele (podmioty prawa) w oparciu o obowiązujące normy ugody mogą kształtować stosunki prawne i społeczne. W dalszej części pierwszego rozdziału omówiono zagadnienia związane z koncepcją alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Wywody te mają na celu przedstawienie koncepcji *Alternative Dispute Resolution* (ADR) jako sposobu rozwiązywania sporów prawnych, alternatywnego wobec postępowania sądowego. Ponadto, opisano poszczególne rodzaje alternatywnych metod rozwiązywania sporów: negocjacje, mediacje, arbitraż – w celu wykazania czynnika wspólnego dla poszczególnych tych metod - jakim jest element porozumienia (ugody). Szczególną uwagę zwrócono na fakt, że wszystkie omówione metody mogą prowadzić do zawarcia ugody. Kończącym celem tak zaplanowanych rozważań jest wyodrębnienie „modelu ugodowego” jako uniwersalnego schematu postępowania (procesu) ugodowego rozwiązywania sporów prawnych, przy założeniu uwzględnienia z jednej strony uwarunkowań prawnych, w których funkcjonują podmioty spornych stosunków prawnych, z drugiej strony przy zaakcentowaniu funkcji ugody polegającej na umożliwieniu zakończenia sporu prawnego.

W rozdziale drugim ukazano umowę ugody jako instytucję prawa cywilnego materialnego. Rozważania rozpoczęto od wyjaśnienia pojęcia ugody w prawie cywilnym. Następnie przedstawiono znaczenie ugody w prawie cywilnym materialnym (art. 917-918 k.c.), w celu ustalenia jasnej struktury pojęcia oraz istoty ugody wyodrębniono elementy konstrukcyjne ugody konstytuujące ten typ czynności prawnej. W dalszej kolejności dokonano oceny kodeksowego unormowania ugody. Zdefiniowano również pojęcie ugody sądowej w cywilnym prawie procesowym. Rozważania podjęte w tym rozdziale oscylują także wokół problematyki formy i trybu zawarcia umowy ugody, w szczególności odnoszą się do kwestii, czy przepisy prawne przewidują szczególną formę dla tej czynności prawnej. Poddano analizie charakter prawny ugody jako umowy ustalającej, zobowiązującej lub zobowiązująco-rozporządzającej oraz odpłatnej i wzajemnej. Wyjaśniono, jaki wpływ może mieć charakter prawny ugody na uznanie jej jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych. Następnie zaprezentowano funkcje ugody – w świetle poglądów doktryny i orzecznictwa sądowego, ze szczególnym uwzględnieniem pojęcia „funkcji”, „funkcji w prawie”, a także

wybranych podstawowych funkcji ugody, tj. funkcji pojednawczej, koncyliacyjnej oraz stabilizacyjnej. Wymieniono także cechy ugody pozwalające odróżnić ją od innych form zakończenia sporów prawnych. Zasadniczym celem tak zaplanowanych rozważań jest ustalenie, czy możliwe jest wyodrębnienie „modelu ugody”, który jako uniwersalna konstrukcja prawna znajdzie zastosowanie do regulacji stosunków prawnych w innych gałęziach prawa. Podjęto przy tym próbę zweryfikowania stwierdzenia, czy możliwe jest (i potrzebne) sformułowanie ogólnej definicji legalnej ugody („ugody w ogólności”), która stanowiłaby podstawę konstrukcyjną ugody w innych gałęziach prawa, a także czy obowiązująca regulacja kodeksowa ugody ma charakter kompletny, realizujący podstawowe założenia i czy odpowiada potrzebom obrotu prawnego.

W **rozdziale trzecim** zaprezentowano instytucję ugody w wybranych – innych niż Kodeks cywilny – ustawach. Przeprowadzono analizę porównawczą instytucji ugody w wybranych gałęziach prawa publicznego, chcąc wykazać, że badane regulacje prawne mogą być oparte na uniwersalnym modelu ugody. Przedstawiono między innymi instytucję ugody w sprawach rodzinnych, w Kodeksie pracy oraz w prawie ubezpieczeń gospodarczych i społecznych. Omówiono inne szczególne rodzaje ugody uregulowane odrębnymi przepisami prawa prywatnego (ugoda w bankowym postępowaniu ugodowym, ugoda restrukturyzacyjna). Ponadto, przeanalizowano wybrane rodzaje ugód w procesie cywilnym celem uzasadnienia ich związku z modelem ugody. Jednocześnie model ugody został skonfrontowany z konstrukcją ugody sądowej. W rozdziale tym przeprowadzono analizę porównawczą instytucji ugody w wybranych gałęziach prawa publicznego, aby wykazać, że ugodowe regulacje prawne w prawie publicznym mogą być oparte na uniwersalnym modelu ugody. Charakterystyce poddano obowiązujące w prawie publicznym zasady rozstrzygania kwestii spornych, przeanalizowano możliwość zawarcia ugody przy udziale organu administracyjnego (ugoda administracyjna), a także z samym organem administracji. Ukazany został ponadto walor ugody cywilnoprawnej zawieranej w sprawach z zakresu administracji publicznej, w tym przeanalizowano ugodę w sprawie ustalenia wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej, ugodę w prawie wodnym, ugodę w administracyjnym postępowaniu rozgraniczeniowym, a także przedstawiono i omówiono przedsądowe dochodzenie roszczeń w sprawach szkód górniczych. Odrębnie przedstawiono ugodę w prawie zamówień publicznych.

Rozdział czwarty dotyczy podstawowych elementów konstrukcyjnych i modelowych ugody ze szczególnym uwzględnieniem wzajemnych ustępstw. Rozważania rozpoczęto od ogólnej charakterystyki stosunku prawnego, a także stosunku prawnego jako przedmiotu

ugody. Następnie omówiono zakres stosunków prawnych, które mogą być regulowane w drodze ugody, a także zagadnienie niedopuszczalności ugody. W dalszym ciągu przedstawiono cel umowy ugody, jakim jest usunięcie niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego, oraz zapewnienie ich wykonania, a przez to uchylenie sporu istniejącego lub mogącego powstać w przyszłości. Zaprezentowano również zagadnienie wzajemnych ustępstw stron celem wykazania, że stanowią one najważniejszy element konstrukcyjny ugody w każdej gałęzi prawa. W szczególności przedstawiono definicję pojęcia ustępstw i wzajemności, dokonano charakterystyki subiektywnej oceny ustępstw, ich ekwiwalentności, rodzajów i treści ustępstw, a także przybliżono istotę ustępstw na gruncie wybranych gałęzi prawa. Osobnym przedmiotem rozważań objęto zagadnienia wykładni oświadczeń woli w ugodzie, a także uchylenia się od skutków prawnych ugody.

Przeprowadzenie rozważań dotyczących ugodowego rozwiązywania sporów prawnych celem podkreślenia znaczenia instytucji ugody w polskim systemie prawa wydaje się być potrzebne i uzasadnione. Próba wyodrębnienia uniwersalnego modelu ugody może stanowić impuls do szerszego wykorzystania instytucji ugody, a tym samym ugodowych metod rozwiązywania sporów prawnych w różnych gałęziach prawa.

ROZDZIAŁ I

Idea ugodowego rozwiązywania sporów prawnych

1.1. Uwagi wstępne

W rozdziale pierwszym przedstawiona zostanie idea ugodowego rozwiązywania sporów prawnych, która ma długi oraz bogaty rodowód historyczny. Idea ugodowego rozwiązywania sporów stanowi fundament instytucji ugody, która jest głównym przedmiotem rozważań niniejszej rozprawy. Przedstawione w tym rozdziale zagadnienia stanowiąc będą wprowadzenie do dalszych rozważań nad instytucją ugody, nad jej charakterem prawnym i funkcjami, a także stanowiąc będą wprowadzenie do analizy charakteru prawnego ugody oraz jej elementów konstrukcyjnych, w szczególności wzajemnych ustępstw na gruncie różnych gałęzi prawa.

W pierwszej kolejności przedstawiony zostanie rys historyczny instytucji ugody oraz ugodowego rozwiązywania sporów, celem ukazania genezy tego pojęcia prawnego - począwszy od prawa rzymskiego. Uzasadnieniem dla objęcia obszaru badania w ramach rozprawy tej tematyki jest powszechne uznanie, że prawo rzymskie odegrało znaczącą rolę w tworzeniu się europejskich systemów prawnych, w szczególności wielu instytucji prawa cywilnego, a niewątpliwie taką instytucją jest również ugoda. Uznaje się, że rozwiązania wypracowane przez rzymskich prawników mają wpływ na obowiązujące także dziś regulacje prawne¹⁷. Należy zatem zbadać, czy również instytucja ugody wywodzi się z tradycji rzymskiej.

W dalszej części w sposób uogólniony przedstawione zostaną rozwiązania odnoszące się do ugody w systemach prawnych państw zaborczych obowiązujących na ziemiach polskich. Jednocześnie, aby ukazać genezę ugody w polskim systemie prawa cywilnego, przedstawiona zostanie regulacja dotycząca ugody w systemie prawa cywilnego dwudziestolecia międzywojennego, zatem po odzyskaniu niepodległości, ale także w dobie scalania prawodawstwa w Polsce.

¹⁷ Na temat tradycji rzymskich w polskim prawie cywilnym; zob. W. Rozwadowski [w:] *M. Saffjan (red.), System Prawa Prywatnego, t. 1, Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2012, s. 1 i nast.; zob. też *W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Berier, Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018 s. 31 i n., s. 545 i n.; H. Kupiszewski, *Prawo rzymskie a współczesność*, Warszawa 1988, s. 11 i n.; M. Kuryłowicz, *Prawo rzymskie jako fundament europejskiej kultury prawnej*, *Zeszyty Prawnicze UKSW* 2001, nr 1, s. 9-25; W. Wołodkiewicz, *Rzymskie korzenie współczesnego prawa cywilnego*, Warszawa 1978; W. Wołodkiewicz, *Tradycja prawa rzymskiego we współczesnym prawie cywilnym*, „*Palestra*” 1987, nr 10-11/1987, s. 66 i n.

Wybór rozwiązań niemieckich, austriackich i francuskich jest podyktowany uznaniem ich wpływu na polskie regulacje prawne w zakresie ugody w systemie prawa cywilnego okresu dwudziestolecia międzywojennego. Omówienie regulacji ugody w systemach prawnych państw zaborczych, a także w systemie prawa cywilnego okresu międzywojennego, pozwoli na usystematyzowanie zagadnienia ugody w prawie polskim. Analiza wskazanych porządków prawnych pozwoli odpowiedzieć na pytanie, czy te regulacje prawne mają wpływ na obecny kształt instytucji ugody w dzisiejszym Kodeksie cywilnym.

Scharakteryzowany zostanie także model ugodowego rozwiązywania sporów i omówione zostaną wyodrębnione przez doktrynę tryby rozwiązywania sporów. Model ugody stanowi punkt wyjścia do analizy instytucji alternatywnych metod rozwiązywania sporów.

Wyjaśniona zostanie również ogólnospołeczna rola ugody. Dokonując analizy ogólnospołecznej roli ugody zwrócono uwagę na dwa aspekty ugody, tj. prawny i społeczny. Ponadto dokonane zostanie zestawienie zasady pomocniczości oraz instytucji ugody w celu ukazania, w jakim wymiarze obywatele (podmioty prawa) w oparciu o obowiązujące normy ugody mogą kształtować stosunki prawne i społeczne.

Jednocześnie szczególna uwaga zostanie zwrócona na podstawowe założenia koncepcji alternatywnych metod rozwiązywania sporów - *Alternative Dispute Resolution* (ADR) jako sposobu rozwiązywania sporów prawnych alternatywnego wobec postępowania sądowego. Opisane zostaną poszczególne rodzaje alternatywnych metod rozwiązywania sporów: negocjacje, mediacje, arbitraż - celem wykazania czynnika wspólnego dla poszczególnych tych metod - jakim jest element porozumienia. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na fakt, że wszystkie omówione metody mogą prowadzić do zawarcia ugody, a końcowym celem tak zaplanowanych rozważań będzie wyodrębnienie „modelu ugodowego” jako uniwersalnego schematu postępowania (procesu) ugodowego rozwiązywania sporów prawnych, przy założeniu uwzględnienia z jednej strony uwarunkowań prawnych, w których funkcjonują podmioty spornych stosunków prawnych, z drugiej zaś strony przy zaakcentowaniu funkcji ugody, polegającej na umożliwieniu zakończenia sporu prawnego.

Rozważania przeprowadzone w tym rozdziale powinny również pozwolić odpowiedzieć na pytania, czy możliwe jest wyodrębnienie elementów wspólnych dla różnych form ugodowego rozwiązywania sporów, a także czy ugoda stanowi niezbędny, konstrukcyjny element ugodowych sposobów rozwiązywania sporów.

1.2. Rys historyczny instytucji ugody

1.2.1. Geneza instytucji ugody – ugoda w prawie rzymskim

Instytucja ugody uregulowana w polskim systemie prawa jest częścią szerszej koncepcji ugodowego rozwiązywania sporów oraz dążenia do osiągnięcia porozumienia pomiędzy stronami spornych stosunków prawnych - bez kierowania sprawy pod rozstrzygnięcie państwowego wymiaru sprawiedliwości. Należy podkreślić, że tendencja do zawierania porozumień mających na celu dojście do konsensusu w sprawach spornych nie jest zjawiskiem nowym, ani też nieznanym różnym systemom prawa. Instytucja ugody ma swój bogaty i nieprzerwany rodowód historyczny, wywodzący się z czasów rzymskich¹⁸. Już w czasach antycznych funkcjonowała zasada, że „porozumienie jest warte więcej niż proces”¹⁹. Dlatego też ugoda jako forma pozasądowego rozwiązywania sporów stała się przedmiotem zainteresowania prawników antycznych. W literaturze uznaje się, że ugoda była instytucją, która cieszyła się znaczną popularnością o czym świadczą liczne wzmianki historyczne²⁰.

W. Rozwadowski zauważa, że ugoda jako kontrakt nienazwany występowała już w okresie prawa klasycznego, a co istotne, instytucja ugody posiadała w tamtym czasie swoją nazwę²¹. W doktrynie podkreśla się, że ugoda należy do klasycznych instytucji prawa cywilnego wywodzących się z prawa rzymskiego²².

Ugoda rozwijała się od nieformalnego *pactum* stron do nadania jej formy kontraktu werbalnego, tj. do powstania samodzielnego kontraktu²³. J. Misztal-Konecka zwraca uwagę, że w okresie prawa klasycznego ugoda nie była odmiennie uregulowana, lecz funkcjonowała w powiązaniu z różnymi instytucjami prawnymi²⁴.

W prawie rzymskim ugodę zwano „*transactio*”. Umowę ugody traktowano jako sposób likwidacji procesów w zarodku²⁵. K. Kolańczyk zwraca uwagę, że obok kontraktu estymatoryjnego, zamiany, nie mieściła się w treści typowych kontraktów prawa klasycznego. Jed-

¹⁸ Szerzej na temat instytucji ugody oraz ugody sądowej w ujęciu historycznym i prawno-porównawczym; zob. D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 14 i n.; zob. też J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 87 i n.; A. Moniuszko, A. Rosner, *Historia polubownego rozwiązywania sporów na ziemiach polskich. Zarys problematyki* [w:] E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2018, s. 57 i n.

¹⁹ M. H. Kurtasz, A. Marek, K. Mularczyk, *Postępowanie pojednawcze a postępowanie mediacyjne*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2011, nr 1, s. 19.

²⁰ J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 14.

²¹ W. Rozwadowski, *Prawo Rzymskie - zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992, s. 185.

²² J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 10.

²³ *Ibidem*, s. 22.

²⁴ *Ibidem*, s. 26.

²⁵ W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1994, s. 348-349; K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021, s. 443-444.

nocześnie²⁶. Autor ten wskazuje, że o jej znaczeniu świadczy osobny tytuł poświęcony tej instytucji w ustawodawstwie Justyniana. Dawniej w prawie rzymskim występowała również inna instytucja, która przez niektórych przedstawicieli doktryny potocznie nazywana była także ugodą tzw. *compromissum* – wzajemną obietnicą polegającą na nieformalnym powierzeniu prywatnemu arbitrowi rozstrzygnięcia sporu między stronami²⁷.

Tak więc w prawie rzymskim uгода była nieformalnym porozumieniem mającym na celu zakończenie sporu lub zakończenie stanu niepewności co do prawa poprzez dokonanie wzajemnych ustępstw. Przez pojęcie „*transactio*” rozumiano umowę, w której jedna ze stron zrzekała się pewnego przysługującego jej uprawnienia w zamian za zrzeczenie się uprawnienia przysługującego współkontrahentowi lub przeciwnikowi w sporze²⁸.

Zdaniem T. Łotoczki, podstawą formułowania ugody była zasada, że każda dowolna umowa poparta jednostronnym spełnieniem świadczenia powoduje powstanie zaskarżalnego zobowiązania²⁹. Jak wskazują W. Wołodkiewicz oraz M. Zabłocka wynika to z istoty „kontraktów realnych nienazwanych”, które zdaniem tych Autorów były rozwinięciem rzymskich kontraktów konsensualnych³⁰. T. Łotoczko zauważa, że umowa ugody rozszerzała możliwości prawnego uregulowania dóbr i usług bez pośrednictwa pieniądza, a co bardzo istotne, stanowiła krok na drodze do nowoczesnej zasady swobody umów³¹.

Uгода zyskała na popularności w okresie poklasycznym. Zdaniem J. Misztal-Koneckiej miał na to wpływ rozwój chrześcijaństwa, które propagowało polubowne rozwiązywanie sporów³². To właśnie w okresie poklasycznym w prawie rzymskim uгода stała się odrębnym typem umowy obok *pactum*³³. W tym okresie również została ona zaliczona do kontraktów nienazwanych (*contractus reales innominati*)³⁴.

W prawie justyniańskim instytucja ugody zaliczana była do kontraktów realnych nienazwanych. Ugodę zaliczono do jednego z czterech typowych schematów sformułowanych w kompilacji justyniańskiej, pod które podciągano wszystkie kontrakty nienazwane.

²⁶ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie...*, s. 443.

²⁷ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2014, s. 326; J. Kamiński, W. Wołodkiewicz, *Prawo rzymskie...*, s. 181; R. Morek [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część szczegółowa. Ustawa o terminach zapłaty, Tom IIIB*, Warszawa 2017, s. 1290.

²⁸ W. Osuchowski [w:] W. Litewski, J. Sondel (red.), *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*, Warszawa 1981, s. 369.

²⁹ T. Łotoczko, *Powstanie umów w rozwoju historycznym*, dostęp: <http://prawniklotoczko.pl/powstanie-umow-w-rozwoju-historycznym>; data wejścia: 20.04.2020 r.

³⁰ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 1996, s. 243.

³¹ T. Łotoczko, *Powstanie umów...*

³² J. Misztal-Konecka, *Uгода...*, s. 26.

³³ *Ibidem*, s. 26.

³⁴ W. Litewski, *Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego*, Kraków 1998, s. 26; J. Misztal-Konecka, *Uгода...*, s. 26.

Ugoda opierała się na schemacie *factio ut facias* (czynię coś w zamian za przyrzeczenie czegoś dla mnie), co oznaczało zrezygnowanie przez strony ze swych wzajemnych roszczeń oraz wykonanie usługi w zamian za przyrzeczenie wykonania innej usługi³⁵. Ugoda stanowiła umowę, na podstawie której strony rezygnowały z dochodzenia spornych i niepewnych roszczeń w zamian za przyrzeczenie ustępstwa drugiej strony³⁶.

W. Rozwadowski wskazuje, że ugoda w starożytnym Rzymie była umową, w której obie strony wzajemnie rezygnowały z dochodzenia spornych lub niepewnych roszczeń, regulując wątpliwe kwestie sporne albo sporny stosunek nierozstrzygnięty definitywnie na drodze sądowej³⁷. Ugoda nie była typowym kontraktem, dlatego początkowo nie była zaskarżalna. Autor ten wskazuje, że w prawie justyniańskim ugoda, która została zawarta w sposób nieformalny, dzięki *actio praescriptis verbis*, stawała się zaskarżalna.

W. Rozwadowski zwraca też uwagę na to, że ugodę należy zaliczać do typowych kontraktów nienazwanych, znanych już w prawie klasycznym, które w istotny sposób uzupełniały rzymski system zobowiązań umownych. Zdaniem W. Rozwadowskiego istotnym elementem kontraktu nienazwanego w prawie rzymskim było porozumienie³⁸.

J. Misztal-Konecka podkreśla, że w prawie klasycznym oraz w okresach późniejszych *transactio* było rozumiane jako umowa dwustronna lub wielostronna, przez którą strony kończyły istniejący lub zagrażający im spór (*res litigiosa*) lub istniejącą niepewność (*res dubia*) co do prawa - przez czynienie sobie wzajemnych ustępstw³⁹. Jednocześnie Autorka ta wskazuje, że z definicji ugody wynikają dwa kluczowe elementy: potrzeba rozwiązania sporu lub usunięcia niepewności oraz wzajemne ustępstwa stron. Istotne jest zwrócenie uwagi na to, że współczesna definicja ugody zawiera również wskazane elementy konstrukcyjne.

Już w okresie klasycznym podkreślano, że do elementów przedmiotowo istotnych ugody należą wzajemne ustępstwa stron. W tym miejscu warto ponownie zwrócić uwagę na to, że istotnym elementem ugody było porozumienie (konsensus) stron. Zdaniem J. Misztal-Koneckiej z tekstów antycznych trudno wywieść, czy ustępstwa takie były niezbędnym elementem uznania umowy za ugodę. Jednocześnie Autorka ta podkreśla, że współczesny wymóg ustępstw czynionych sobie nawzajem przez strony ugody jest wynikiem

³⁵ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, Warszawa 1996, s. 241; A. Rogacka-Lukasik, *Nie ma ugody bez dialogu* [w:] A. Kamińska, E. Kraus, K. Ślęczka, *Jak możliwy jest dialog? Księga Jubileuszowa dedykowana prof. WSH dr. Jerzemu Koplowi - JM Rektorowi Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu w 70. Rocznicę Urodzin*, Sosnowiec 2014, s. 245.

³⁶ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, Warszawa 1996, s. 242; A. Rogacka-Lukasik, *Nie ma ugody...*, s. 245.

³⁷ W. Rozwadowski, *Prawo Rzymskie...*, s. 148.

³⁸ *Ibidem*, s. 184.

³⁹ J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 26; W. Litewski, *Słownik...*, s. 28.

wpływu późniejszego rozwoju prawa. Autorka ta zwraca uwagę, że za podstawę zawarcia umowy ugody uznawano samo odstąpienie od prowadzenia procesu. J. Misztal-Konecka zwraca uwagę też na to, że „ugoda pociągała za sobą istotne skutki prawne, porównywalne z wyrokiem, poprzez uregulowanie ostatecznie i trwale sytuacji prawnej stron, usunięcie niepewności i sporu na rzecz wprowadzenia pewności i jednoznaczności”. Uznaje się również, że ugoda objęte mogły być co do zasady wszystkie rodzaje praw, osobiste i rzeczowe, dowolna była też treść uzgodnień.

F. Zoll wskazuje, że strony procesowe w postępowaniu przed magistraturą (*in iure*) zawsze mogły zawrzeć ugodę (*transactio*) kończącą postępowanie⁴⁰. Zdaniem tego Autora zawarcie ugody przed magistraturą powodowało zakończenie postępowania, bez konieczności kierowania sprawy do procesu sądowego (*apud iudice*). Ugoda przed sądem była regulowana ogólnymi przepisami o ugodzie⁴¹. Na skutek zawarcia przed ustanowionym sądem ugody (*iudicium*), magistratura wydawała tzw. zakaz wyrokowania (*iudicare vetare*). Co do zasady ustanowiony sąd pełnił swą funkcję aż do wydania wyroku. W przypadku zawarcia ugody następowało wcześniejsze zakończenie sporu i konieczność skrócenia kadencji magistratualnej⁴². Co do zasady proces kończył wyrok. Inaczej działo się w przypadku zawarcia ugody (*transactio*), która kończyła spór bez wyroku. Zawarcie ugody było możliwe na każdym etapie postępowania, a ugodę można było zawrzeć nawet w postępowaniu apelacyjnym. Nie istniała specjalna instytucja ugody sądowej dla postępowania apelacyjnego⁴³. Ugoda była ważna również po wydaniu wyroku w sprawie, jak też po wniesieniu apelacji lub w sytuacji, kiedy istniała możliwość jej wniesienia⁴⁴.

R. Świrgoń-Skok i A. Arkuszewska zwracają uwagę, że przedmiotem ugody w prawie rzymskim mogły być spory o realizację roszczeń alimentacyjnych⁴⁵. Ugoda mogła być zawarta poprzez dokonanie „stypulacji akwiliańskiej”, tj. zastosowanie nowacji wszelkich stosunków obligacyjnych. Stypulacja akwiliańska umożliwiała umorzenie stosunków obligacyjnych za pomocą tylko jednej czynności prawnej, a także poprzez zawarcie nieformalnej umowy. Autorki te zwracają uwagę na występujący w prawie rzymskim element dodatkowy związany z zatwierdzeniem ugody w kwestii alimentów, który dokonywany był przez pretora.

⁴⁰ F. Zoll, *Rzymskie prawo prywatne*, t. II, Warszawa-Kraków 1920, s. 100-101; F. Zoll, *Rzymskie prawo prywatne (pandekta) T.4 A. Zobowiązania*, Warszawa-Kraków 1920, s. 91-92.

⁴¹ W. Litewski, *Rzymskie prawo...*, s. 376.

⁴² *Ibidem*, s. 389.

⁴³ *Ibidem*, s. 416.

⁴⁴ R. Świrgoń-Skok, A. Arkuszewska, *Wybrane zagadnienia dotyczące ułatwiania i przyspieszania realizacji obowiązku alimentacyjnego w prawie rzymskim oraz we współczesnym prawie polskim*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2017, nr 2 (21), s. 53.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 54.

Pretor badał przyczyny ugody (*causa transactionis*), treść umów (*modus transactionis*) i strony, tj. przymioty osób ugodę zawierających (*personae*)⁴⁶. Pretor mógł skorzystać z uprawnienia i nie zezwolić stronom na zawarcie ugody w kwestiach alimentacyjnych bez swojego zatwierdzenia. Warto wyjaśnić, że wskazane ograniczenie nie występowało w przypadku alimentów niewynikających z czynności *mortis causa*. Odnośnie natomiast do środków utrzymania, które nie zostały przekazane na wypadek śmierci, można było zawrzeć ugodę nawet bez jej zatwierdzenia przez pretora.

Należy jednocześnie podkreślić, że dla ugody w prawie rzymskim nie była zastrzeżona żadna szczególna forma. W literaturze wskazuje się, że istotnym elementem umowy ugody był *consensus*, a sama forma, w jakiej do niego dochodziło nie miała znaczenia dla zaistnienia ugody⁴⁷.

1.2.2. Ugoda w systemach prawa państw zaborczych obowiązujących na ziemiach polskich

Kontynuując rozważania na temat rysu historycznego instytucji ugody, należy odnieść się w sposób ogólny do regulacji prawnych państw zaborczych obowiązujących na ziemiach polskich. Mając na uwadze to, że okres zaborów charakteryzował się podziałem ziem polskich, a tym samym wiązał się z obowiązywaniem w poszczególnych dzielnicach przepisów prawa materialnego i procesowego państw zaborczych, należałoby odnieść się do regulacji ugody w tych porządkach prawnych.

W tamtym czasie obowiązywały w Polsce w głównej mierze trzy kodeksy cywilne: francuski, austriacki i niemiecki. Podstawą tych kodyfikacji stało się prawo rzymskie⁴⁸. Kodyfikacje państw zaborczych bardzo silnie wpłynęły na kształtujące się prawo prywatne II Rzeczypospolitej. W literaturze podkreśla się, że umowa ugody została uregulowana w większości kodyfikacji XIX i XX wieku⁴⁹. Przyczyną tego stanu rzeczy było docenienie istotnej roli ugodowych metod rozwiązywania sporów już w okresie międzywojennym.

B. Baran zwraca uwagę, że kontynuację rzymskich rozwiązań w zakresie ugody można znaleźć w art. 2044-2058 k.n. z 1804 r.⁵⁰. Zgodnie z art. 2044 k.n ugodę określono jako umowę, na mocy której strony kończą spór wszczęty lub uprzedzają spór mogący powstać⁵¹.

⁴⁶ J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 36.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 41.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 64.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 64.

⁵⁰ B. Baran, *Ugoda w systemie prawa cywilnego II Rzeczypospolitej* [w:] M. Mięka, K. Stolarski (red.), *Ex contractu, ex delicto. Z dziejów prawa zobowiązań*, Kraków 2012, s. 141.

⁵¹ H. Trammer, *Ugoda wedle przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, Kraków 1933, s. 4.

Ugoda w k.n. nazywana była „*układem pojednawczym*”. Zdaniem B. Baran w regulacjach francuskich występuje ogólne nakierowanie regulacji normatywnej na polubowne zakończenie sporu między stronami stosunku cywilnoprawnego. Dodać należy, że elementy francuskiego prawa cywilnego były recypowane w Księstwie Warszawskim, a następnie miały wpływ na kształtowanie się instytucji ugody w międzywojennym Kodeksie zobowiązań z 1933 r. Początkowo nazwa „*układ pojednawczy*” funkcjonowała samodzielnie w okresie międzywojennym w Polsce. Warto podkreślić, że w XIX wieku w Księstwie Warszawskim charakterystyczne dla procesu cywilnego było wprowadzenie obowiązku poddania się przez strony próbie pojednania przed rozpoczęciem procesu sądowego⁵². Co istotne, wynikiem pojednania stron mogła być właśnie ugoda zawarta pomiędzy stronami. Pomimo że Księstwo Warszawskie istniało niespełna dziesięć lat, to prawne dziedzictwo Kodeksu Napoleona przetrwało do czasów dwudziestolecia międzywojennego. L. Domański podkreśla, że przepisy Kodeksu zobowiązań z 1933 r., w tym przepisy dotyczące instytucji ugody, były wzorowane właśnie na przepisach Kodeksu Napoleona, wskazując tym samym na genezę umowy ugody w prawie polskim⁵³.

Materialnoprawne przepisy dotyczące ugody ustanowiono również w Kodeksie cywilnym austriackim z 1811 r. (k.c.a.) i obowiązują one do chwili obecnej⁵⁴. Instytucję ugody (*Vergleich*) regulują przepisy § 1380-1390 k.c.a., które wskazują, że za istotną cechę ugody należy uznać wzajemne ustępstwa stron, które mogą polegać na daniu, czynieniu lub zaniechaniu⁵⁵. Ugoda należy do grupy czynności prawnych, które służą zmianie praw i obowiązków. Ugoda jest zgodnie z § 1380 k.c.a. tzw. umową „*przenowienia*”, która określa prawa sporne i wątpliwe w ten sposób, że każda ze stron zobowiązuje się wzajemnie coś dać, uczynić lub czegoś zaniechać⁵⁶. Ponadto w literaturze zauważa się, że austriacki ustawodawca traktuje instytucję ugody jako rodzaj odnowienia, czyli instytucję części ogólnej zobowiązań⁵⁷. Zdaniem D. Dulęby ugoda jest umową odnowienia, przez którą spór lub wątpliwość co do praw zostaje rozstrzygnięty w ten sposób, iż każda ze stron zobowiązuje się wzajemnie coś dać, uczynić lub czegoś zaniechać.

K. Bokwa zwraca uwagę, że system prawa austriackiego jest historycznie i geograficznie nieodległy od systemu prawa polskiego oraz że obowiązywał on na obszarze dawnej

⁵² A. Korobowicz, W. Witkowski, *Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918)*, Warszawa 2012, s. 72.

⁵³ L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań. Komentarz teoretyczno-praktyczny. Część szczególna*, Warszawa 1938, s. 701.

⁵⁴ K. Bokwa, *Od ugody pretorskiej po urzędy pośrednictwa – przedsądowe i pozasądowe metody rozwiązywania sporów cywilnych w prawie austriackim*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2017, nr 3, s. 5.

⁵⁵ B. Baran, *Ugoda w systemie prawa...*, s. 142.

⁵⁶ H. Trammer, *Ugoda...*, s. 4.

⁵⁷ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 25.

Galicji jeszcze w okresie międzywojennym⁵⁸. Jednocześnie podkreśla, że rozwiązania austriackie mogły być inspiracją dla polskiego ustawodawcy okresu międzywojennego, a system prawa austriackiego wykazuje rozliczne powiązania historyczne z prawodawstwem polskim.

Instytucja ugody znana jest również niemieckiemu systemowi prawa. Ugoda (*Vergleich*) uregulowana została w § 779 Kodeksu cywilnego niemieckiego (*Bürgerliches Gesetzbuch*) z 1896 r., który obowiązuje od 1900 r. (k.c.n.). Zgodnie z przepisami k.c.n. ugoda jest umową stanowiącą, iż w drodze wzajemnych ustępstw zostaje usunięty spór lub niepewność stron co do stosunku prawnego, przy czym z niepewnością odnośnie do tego stosunku zrównana jest niepewność w zakresie realizacji roszczenia. W doktrynie niemieckiej ugodę kwalifikuje się jako instytucję zmierzającą do zmiany stosunku zobowiązaniowego, jak np. zmiana umowy czy odnowienie⁵⁹. B. Baran odnosząc się do istoty instytucji ugody wskazała, że regulacja habsburska i niemiecka wprost wskazywały na wzajemne ustępstwa jako istotę ugody w sferze materialnoprawnej, pośrednio ta cecha wynikała również z regulacji napoleońskiej⁶⁰. Autorka odnosząc się do wpływu k.n.a. na polski system prawa zwraca uwagę, że polski Kodeks zobowiązań z 1933 r. wprost nawiązuje do germańskiego modelu ugody.

W literaturze zwraca się uwagę też na to, że zarówno w prawie niemieckim, jak również w Kodeksie Napoleona przewidywano wymóg czynienia przez strony wzajemnych ustępstw. W prawie niemieckim wskazywano, że umowa ugody usuwa w drodze wzajemnych ustępstw spór lub niepewność w zakresie stosunku prawnego lub zapewnia realizację roszczenia, zaś w prawie francuskim ten wymóg nie był kwestionowany⁶¹.

Podsumowując należy stwierdzić, że inspiracją dla polskiego ustawodawcy do uregulowania instytucji ugody w Kodeksie zobowiązań z dnia 27 października 1933 r.⁶², następnie w Kodeksie cywilnym z dnia 23 kwietnia 1964 r.⁶³ były regulacje ugody zawarte w ustawodawstwach państw zaborczych. Pokreślenia wymaga, że wszystkie trzy kodeksy funkcjonujące w Polsce w okresie zaborów: francuski Kodeks Napoleona, niemiecki i austriacki zawierały przepisy dotyczące ugody. Bez wątpienia regulacje państw zaborczych wpłynęły na kształt instytucji prawa cywilnego w prawie polskim, w tym na instytucję ugody. Bezpośred-

⁵⁸ K. Bokwa, *Od ugody pretorskiej...*, s. 5.

⁵⁹ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 25; na gruncie prawa niemieckiego występuje również szczególna forma ugody pozasądowej tzw. ugoda adwokacka (*anwaltsvergleich*); zob. K. Bokwa, *Anwaltsvergleich – niemiecka ugoda adwokacka jako wzór dla polskiego ustawodawcy?*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2018, nr 3, s. 13 i n.

⁶⁰ B. Baran, *Ugoda w systemie prawa...*, s. 142.

⁶¹ J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 64.

⁶² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. Kodeks zobowiązań (Dz. U. z 1933 r. nr 82, poz. 598 ze zm.) (nie obowiązuje).

⁶³ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks Cywilny (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.).

nio do tej kwestii odnoszą się E. Till i R. Longchamps de Berier w motywach do projektu Kodeksu zobowiązań, zwracając uwagę na elementy zaczerpnięte z obcych systemów prawa w Kodeksie zobowiązań⁶⁴.

1.2.3. Ugoda w systemie prawa cywilnego dwudziestolecia międzywojennego

W celu nakreślenia tła dla obowiązującej współcześnie regulacji ugody w polskim prawie cywilnym, zasadne wydaje się przedstawienie instytucji ugody w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań. Jest to o tyle istotne, że definicja ugody ujęta w Kodeksie zobowiązań z niewielkimi tylko zmianami została recypowana do współczesnego Kodeksu cywilnego.

Jak już wskazano, do czasu w którym zostały ujednoczone przepisy prawa cywilnego w Kodeksie zobowiązań, na terenach Polski obowiązywało pięć różnych systemów prawnych, pozostałych po okresie zaborów: austriacki, pruski, rosyjski, francuski (księgi II i III Kodeksu Napoleona) oraz węgierski (Spisz i Orawa)⁶⁵. Należy pokreślić, że całokształt działań legislacyjnych przeprowadzonych w latach 1918-1946 w Polsce polegał na zastąpieniu prawa państw zaborczych prawem jednolitym dla całego obszaru II Rzeczypospolitej i jego dalszej kodyfikacji. Pomimo że porządki prawne państw zaborczych były odmienne co do zasad i szczegółów, to miały istotny wpływ na ukształtowanie się instytucji ugody uregulowanej w Kodeksie zobowiązań z 1933 r., a także pośrednio wpłynęły na obecną regulację instytucji ugody w Kodeksie cywilnym. W literaturze zwraca się uwagę, że konstrukcja ugody w Kodeksie zobowiązań wzorowana była na konstrukcji ugody uregulowanej w §779 k.n.

Instytucja ugody została uregulowana w tytule XVI k.z. Wraz z wprowadzeniem Kodeksu zobowiązań usunięto przepisy dzielnicowe, które regulowały umowę ugody. W części szczegółowej k.z., która normowała poszczególne rodzaje umów, uregulowano umowę ugody. Ugoda w k.z. miała szczególne znaczenie, ponieważ została wyodrębniona w kodeksie spośród innych umów nazwanych. Już w czasach dwudziestolecia międzywojennego szczególną uwagę zwrócono na konieczność umacniania pewności prawnej pomiędzy stronami stosunku prawnego o charakterze cywilnym, bez konieczności przeprowadzania postępowania sądowego. Przepisy dotyczące ugody były zawarte w czterech artykułach od art. 621 k.z. do art. 624 k.z.

⁶⁴ E. Till, R. Longchamps de Bériet, *Polskie prawo zobowiązań (część szczegółowa). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1928, s. 272-273.

⁶⁵ J. Markiewicz, *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919-1939* (Wybrane Zagadnienia), Teka Komisji Prawniczej Lubelskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk, Lublin 2010, s. 113-122.

Przepis art. 621 k.z. zawierał następującą definicję ugody: „przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa, co do istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić spór istniejący lub powstać mogący lub niepewność co do roszczeń, wynikających ze stosunku prawnego, albo by zapewnić realizację tych roszczeń”.

Jak już wyżej wskazywano definicja ugody uregulowana w k.z. była w znacznej części wzorowana na rozwiązaniach przyjętych w Kodeksie cywilnym niemieckim⁶⁶. Także B. Baran wyraźnie podkreśla, że art. 621 k.z. wprost nawiązywał do germańskiego modelu ugody⁶⁷. Zdaniem D. Dulęby definicja zawarta w k.z. stała się późniejszym wzorem dla twórców obecnej regulacji Kodeksu cywilnego, którzy w niemal identycznej formie przenieśli regulację ugody do obowiązującej regulacji. Wskazana definicja została przeniesiona do obowiązującego Kodeksu cywilnego z tą różnicą, że ustępstwa czynione były „co do istniejącego stosunku prawnego”, zaś w obowiązującym Kodeksie cywilnym – „w zakresie istniejącego stosunku prawnego”.

W literaturze prawniczej zwraca się uwagę na to, że twórcy Kodeksu zobowiązań nie przenieśli do Kodeksu zobowiązań definicji *układu pojednawczego* używanej dotychczas w obowiązującym na ziemiach polskich Kodeksie Napoleona dla określenia umowy ugody⁶⁸. Pojęcie *układ pojednawczy* był tłumaczeniem pojęcia ugody zawartej w Kodeksie Napoleona. Ugoda obejmować miała nie tylko spór istniejący pomiędzy stronami, ale także niepewność co do roszczeń stron. W Kodeksie zobowiązań zastosowano krótkie określenie „ugoda”, które miało wyrażać szerszy zakres zastosowania tego typu umowy. Zdaniem J. Misztal-Kocejki uzasadnieniem dla przyjęcia przez twórców Kodeksu zobowiązań krótszej nazwy „ugoda” była chęć zaakcentowania umownej natury ugody, a także nadania jej szerszego zakresu znaczeniowego (poza zażegnaniem sporu ugoda również wyjaśnia wątpliwości)⁶⁹.

W ramach analizy instytucji ugody funkcjonującej w okresie międzywojennym należy podkreślić jej uniwersalny charakter i szeroki zakres zastosowania. Przedmiotem regulacji ugody w k.z. mogły być różnego rodzaju stosunki prawne. Regulacja k.z. nie ograniczała zakresu stosunków prawnych, w których dopuszczalne było zawarcie ugody. W motywach do projektu prawa zobowiązań wskazano, że przedmiotem ugody mogą być nie tylko stosunki zobowiązaniowe, ale także rzeczowe i familijne oraz spadkowe⁷⁰. Z założenia przepisy k.z. miały regulować ugodę jako taką, tj. bez względu na przedmiot, którego dotyczy. Zdaniem

⁶⁶ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 41; zob. też M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 976.

⁶⁷ B. Baran, *Ugoda w systemie prawa...*, s. 142.

⁶⁸ J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 67.

⁶⁹ E. Till, R. Longchamps de Bérier, *Polskie prawo zobowiązań...*, s. 273.

⁷⁰ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 41; zob. też E. Till, R. Longchamps de Bérier, *Polskie prawo zobowiązań...*, s. 272.

autorów motywów projektu prawa o zobowiązaniach ugoda była zawsze umową obligacyjną z uwagi na fakt, że wywierała skutki prawne pomiędzy stronami.

R. Longchamps de Berier jednocześnie wskazuje, że przedmiotem ugody mógł być jakikolwiek stosunek prawny, niewyłączony w zupełności spod dyspozycji stron⁷¹. Zdaniem tego Autora ugoda nie była umową abstrakcyjną ze względu na swój cel, jakim było ukształtowanie konkretnego stosunku prawnego, który między stronami istnieje, aby w określony sposób usunąć lub zmniejszyć między stronami tkwiący w stosunku prawnym moment niepewności. J. Misztal-Konecka wskazuje, że ugoda dotyczyć mogła zarówno całości lub części stosunku prawnego, ale także mogła być ograniczona do umownych zastrzeżeń dodatkowych⁷². Szeroki zakres stosunków prawnych możliwych do uregulowania umową ugody wynikał ze swobody kontraktowania między stronami. Przedmiotem ugody mogły być stosunki niewyłączone spod swobodnej dyspozycji stron⁷³.

B. Baran dokonując analizy przepisów prawnych okresu dwudziestolecia międzywojennego wskazała, że możliwość zawarcia ugody istniała nie tylko w ramach relacji *ex contractu*, ale także *ex delicto*⁷⁴. Autorka szczegółowo wskazała na stosunki prawne, które mogły być przedmiotem ugody m.in.: sprzedaż (art. 294 i n. k.z.), zamiana (art. 352 i n. k.z.), najem (art. 370 i n. k.z.), dzierżawa (art. 402 i n. k.z.), użyczenie (art. 419 i n. k.z.), pożyczka (art. 430 i n. k.z.), umowy o świadczenie usług (tytuł XI k.z.), umowy o dzieło (art. 478 i n. k.z.), umowy-zlecenia (art. 498 i n. k.z.), pośrednictwo (art. 517 i n. k.z.), przechowanie (art. 523 i n. k.z.), umowy spółki (art. 546 i n. k.z.), umowa renty i dożywocia (art. 529 i n. k.z.), gry i zakłady (art. 610 i n. k.z.), przekaz (art. 613 i n. k.z.), poręczenie (art. 625 i n. k.z.), prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia (art. 115 i n. k.z.), niesłuszne wzbogacenie (art. 123 i n. k.z.), nienależne świadczenie (art. 128 i n. k.z.), odpowiedzialność za czyny własne (art. 134 i n. k.z.), odpowiedzialność za czyny cudze (art. 142 i n. k.z.), odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzęta i rzeczy (art. 148 i n. k.z.), odpowiedzialność za szkody wyrządzone w związku z użyciem sił przyrody (art. 152 i n. k.z.), odszkodowanie za uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia albo pozbawienia życia, wolności i obrazę czci (art. 161 i n. k.z.), przeniesienie udziałów w spółce z o.o.⁷⁵. Autorka ta jednocześnie podkreśla, że ugoda mogła być również zawarta w sprawach określonych w prawie autorskim,

⁷¹ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania. Polskie prawo cywilne. Podręcznik Systematyczny*, t. II, wydaw. Gubrynowicz i Syn, Lwów 1938, s. 607.

⁷² J. Misztal-Konecka, *Ugoda...*, s. 67; L. Domański, *Instytucje Kodeksu zobowiązań...*, s. 702.

⁷³ J. Misztal-Konecka, *Ugoda ...*, s. 67.

⁷⁴ B. Baran, *Ugoda w systemie prawa...*, s. 142.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 143-144.

w prawie lotniczym, w prawie wodnym oraz w sprawach wierzytelności w walutach zagranicznych.

Istotą ugody uregulowanej w k.z. było uczynienie wzajemnych ustępstw. Wzajemne ustępstwa prowadzić miały do uchylecia sporu lub niepewności co do roszczeń, wynikających ze stosunku prawnego istniejącego pomiędzy stronami. Zdaniem R. Longchamps de Berier bez znaczenia pozostawało, czy niepewność co do roszczeń w danym zakresie rzeczywiście istniała⁷⁶. Każdy rodzaj niepewności dotyczący roszczeń stanowił przesłankę uprawniającą strony do zawarcia ugody. Wystarczyło, że niepewność istniała tylko w zapatrywaniu stron. R. Longchamps de Berier wyjaśnia, że niepewność mogła być uzasadniona różnicą zdań między stronami, bądź naturą danego stosunku, bądź tym że możliwość zrealizowania uprawnień w znacznej mierze zależała od woli i stanu majątkowego zobowiązaniowego⁷⁷. Istotnym elementem definicji ugody były zatem ustępstwa stron, które powinny być wzajemne, czyli czynione przez obie strony stosunku prawnego. Bez wątpienia również w ocenie przedstawicieli polskiej doktryny dwudziestolecia międzywojennego ugoda należała do kategorii umów wzajemnych (z uwagi na element wzajemności czynionych ustępstw). Przepisy k.z. nie konkretyzowały, na czym dane ustępstwa stron miały polegać, dlatego też ugoda miała bardzo szerokie zastosowanie. B. Baran zwraca uwagę, że podobnie jak w habsburskim porządku cywilnoprawnym, tak w k.z. ustępstwa mogły mieć cechę każdego rodzaju świadczenia, w tym *dare, facere, non facere i prastare*⁷⁸. Jednocześnie art. 2 §2 k.z. wskazywał, że „treścią świadczenia może być danie, czynienie, nieczynienie, zaprzestanie lub zniszczenie”.

Instytucja ugody uregulowana w Kodeksie zobowiązań miała charakter uniwersalny, zarówno od strony przedmiotowej, jak i podmiotowej. Przedmiotem regulacji mogły być różnego rodzaju stosunki prawne, a ugoda mogła być zawierana przez wszystkie strony uczestniczące w sporach cywilnoprawnych. W dwudziestoleciu międzywojennym niektórzy przedstawiciele doktryny zwracali uwagę, że instytucją zbliżoną do ugody była instytucja uznania⁷⁹.

R. Longchamps de Berier zwraca uwagę na umiejscowienie umowy ugody w k.z. Regulacja prawna zobowiązań grupowała umowy szczególne według ich przeznaczenia go-

⁷⁶ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*, s. 607.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 607.

⁷⁸ Zob. B. Baran, *Ugoda w systemie prawa...*, s. 142.

⁷⁹ Zdaniem L. Domańskiego ugoda była odmianą umowy uznania; zob. L. Domański, *Instytucje Kodeksu zobowiązań...*, s. 701; zob. też. D. Dulęba, *Ugoda ...*, s. 44.

spodarczego⁸⁰. Umowę ugody wraz z przekazem i poręczeniem zaliczono do grupy umów służących ułatwieniu obrotu gospodarczego albo do ustalenia lub zabezpieczenia zobowiązań.

Rozważania dotyczące istoty ugody wymagają uwzględnienia w niezbędnym zakresie również kwestii procesowych, a w tym zakresie – ugody procesowej. Tendencja do ugodowego załatwiania spraw cywilnych cechowała także Kodeks postępowania cywilnego z 1930 r.⁸¹, a następnie znalazła swój wyraz w obowiązującym Kodeksie postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r.⁸². Przedwojenna regulacja procesowa wspominała o ugodzie kilka razy, lecz nie formułowała legalnej definicji ugody, tak jak miało to miejsce w przypadku Kodeksu zobowiązań. B. Baran podnosi, że instytucja ugody sądowej w doktrynie prawa cywilnego, a także w judykaturze II Rzeczypospolitej budziła wiele wątpliwości interpretacyjnych z uwagi na swój dualistyczny charakter⁸³. Przedmiotem dyskusji w doktrynie była przynależność ugody sądowej do prawa procesowego lub prawa materialnego. Słusznie wskazuje się, że w nauce prawa cywilnego problemy związane z ugodą sądową należą do najbardziej spornych i najtrudniejszych zagadnień prawa procesowego⁸⁴. J. Lapiere podkreśla, że spory, które toczą się od dziesiątków lat wokół instytucji ugody sądowej dotyczą, m.in.: natury prawnej ugody, warunków jej ważności, jej skutków materialnoprawnych i procesowych⁸⁵. Dlatego też celem pełnego przedstawienia historycznego ujęcia instytucji ugody warto odnieść się w rozprawie zarówno do zagadnień materialnoprawnych, jak i procesowych.

Omawiając problematykę ugody sądowej warto zwrócić uwagę na występujące na początku XX w. w Polsce trzy ujęcia (teorie) ugody sądowej, które zostały wyróżnione przez J. Lapiere'a⁸⁶. Zgodnie z teorią materialnoprawną, ugoda sądowa zawiera jedynie element prawno-materialny z uwagi na znaczenie i zaakcentowanie słowa „ugoda”. Na inne ujęcie wskazuje teoria procesowa, zgodnie z którą element procesowy powoduje, iż ugodę sądową należy rozumieć tylko jako ugodę „przed sądem zawartą”. Teoria mieszana (tzw. teoria o podwójnej naturze prawnej ugody sądowej) stanowi, że ugoda zgodnie ze swoją naturą za-

⁸⁰ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*, s. 443.

⁸¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1930 r. nr 83, poz. 651 ze zm).

⁸² Ustawa z 17.11.1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego* (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.).

⁸³ B. Baran, *Ugoda w systemie prawa...*, s. 141.

⁸⁴ J. Lapiere, *Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1968, s. 9, zob. też H. Trammer, *Ugoda...*, s. 5.

⁸⁵ J. Lapiere, *Ugoda sądowa...*, Warszawa 1968, s. 9.

⁸⁶ J. Lapiere, *Ugoda sądowa...*, Warszawa 1968, s. 9; Z. Fenichel, *Nowy Proces cywilny. Dwutygodnik poświęcony zagadnieniom wykładni i praktyce postępowania cywilnego*, Warszawa 1933, s. 293.

wiera element prawno-materialny, jak również procesowy⁸⁷. Pogląd na temat teorii mieszanej był, a także jest obecnie, szczególnie w nauce prawa cywilnego, rozpowszechniony⁸⁸.

S. Wróblewski formułuje pogląd, że ugoda sądowa jest ugoda w znaczeniu prawa materialnego. Przyjmuje, że warunkiem takiego uznania jest przyjęcie, iż strony czynią sobie wzajemne ustępstwa obustronnie w zakresie prawa spornego i niepewnego⁸⁹.

R. Longchamps de Berier zwraca uwagę, że szczególnym rodzajem ugody jest ugoda sądowa, która zatwierdzona protokołem sądowym może stanowić tytuł egzekucyjny⁹⁰. Autor ten wyraża jednocześnie pogląd, że strony mogły obierać formę ugody sądowej do takiego załatwienia sporu, który nie jest ugoda w znaczeniu materialno-prawnym, gdyż nie zawiera obustronnych ustępstw, lecz zawiera zupełne zrzeczenie się praw jednej strony, a więc darowizny bądź tylko uznanie praw drugiej przez zobowiązanie.

Przedwojenny Kodeks postępowania cywilnego zakładał, że istotne jest dążenie do polubownego rozwiązania sporu pomiędzy stronami. Zgodnie z art. 246 k.p.c. *„przewodniczący powinien we właściwej chwili, jeżeli to uważa za możliwe, skłaniać strony do pojednania. Osnowa ugody, zawartej przed sądem, powinna być wciągnięta do protokołu rozprawy i stwierdzona podpisami stron, a w razie niemożności podpisania - przez sąd”*. Wyrazem „pojednania” mogło być zawarcie ugody zarówno przed sądem, jak również ugody pozasądowej.

Ponadto art. 11 § 1 k.p.c. wyraźnie wskazywał przedmiot ugody, która mogła być zawarta przed sądem, tj. *„przed sędzią pokoju strony mogą zawrzeć ugode w sprawach majątkowych, jeżeli wartość przedmiotu sporu nie przenosi tysiąca złotych. Przedmiotem ugody nie mogą być jednak prawa rzeczowe na nieruchomościach lub prawa do nieruchomości oraz takie prawa, do których powstania ustawa wymaga formy aktu notarialnego lub sądowego”*.

Przepisy ustawy procesowej przewidywały również, że do zawarcia ugody, zrzeczenia się i uznania potrzebna była zgoda wszystkich współuczestników, jeżeli z istoty spornego stosunku prawnego lub z przepisu ustawy wyrok dotyczyć ma niepodzielnie wszystkich współuczestników. Ustawodawstwo cywilne dwudziestolecia międzywojennego przewidywało możliwość ustanowienia pełnomocnika procesowego do występowania we wszystkich

⁸⁷ J. Lapiere wprowadził teorię o podwójnej naturze prawnej ugody sądowej; zob. J. Lapiere, *Ugoda sądowa...*, Warszawa 1968, s. 56.

⁸⁸ Współcześnie utrwalony jest pogląd, że ugoda sądowa jest instytucją o podwójnej naturze prawnej; zob. R. Czarnecki, *Ugoda*, „NP” 1967, nr 10, s. 1290; zob. też M. Rzewuski [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz*, Warszawa 2019, s. 1848; A. Franusz, *Charakter prawny...*, s. 246; zob. też wyr. SN z 08.12.2010 r., V CSK 157/10, LEX nr 688708; wyr. SN z 25.02.1998 r., II CKN 618/97, OSNC 1998, nr 10, poz. 166, LEX nr 33749; postanowienie SN z 26.10.1998 r., III CKN 824/98, OSNC 1999, nr 4, poz. 78, LEX nr 35074; wyr. SN z 08.12.2010 r., V CSK 157/10, LEX nr 688708.

⁸⁹ Z. Fenichel, *Nowy Proces cywilny...*, s. 295.

⁹⁰ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*, s. 608.

czynnościach związanych ze sprawą. Wskazać należy, że pełnomocnik miał, m.in. możliwość zawarcia ugody oraz zrzeczenia się lub uznania roszczenia, jednakże potrzebował do tego stosownego upoważnienia⁹¹.

Podsumowując, instytucja ugody jako forma pozasądowego rozwiązywania sporów ma długi rodowód historyczny sięgający czasów rzymskich. Zakres stosunków prawnych możliwych do regulowania w drodze ugody zarówno w regulacjach prawa rzymskiego, systemach prawa państw zaborczych obowiązujących na ziemiach polskich, jak również w systemie prawa cywilnego dwudziestolecia międzywojennego, był bardzo szeroki. Ugoda jako instytucja uniwersalna w okresie międzywojennym na ziemiach polskich znalazła swoje miejsce w Kodeksie zobowiązań, a także została przewidziana jako ugoda sądowa w ustawie procesowej. Jednocześnie element materialnoprawny ugody, którego istotą są wzajemne ustępstwa stron stanowił, a także współcześnie stanowi niezbędny element ugody, który pozwala stronom na skuteczne rozwiązanie sporu prawnego. Ponadto regulacja prawna dotycząca ugody wyrażona w art. 621 k.z. miał wpływ na zarys konstrukcji prawnej ugody uregulowanej w obecnie obowiązującym Kodeksie cywilnym. Art. 917 k.c. stanowi kontynuację rozwiązań prawnych przyjętych w prawie II RP.

1.3. Model ugodowego rozwiązywania sporów i ogólnospołeczna rola ugody

1.3.1. Ugodowe (polubowne) rozwiązywanie sporów

Przedstawienie zagadnienia ugodowego (polubownego) rozwiązywania sporów należy rozpocząć od wskazania, iż strony, które weszły w spór, mają możliwość jego zakończenia na drodze postępowania sądowego lub na drodze pozasądowej. Do ugodowego (polubownego) zakończenia sporu może dojść zarówno w procesie sądowym (w formie ugody sądowej), jak również poza nim. Ugodowe rozwiązanie sporów charakteryzuje się tym, że strony dochodzą do porozumienia (ugody) bez potrzeby wydawania przez sąd rozstrzygnięcia wiążącego strony. Do ugodowego zakończenia sporu może dojść między stronami samodzielnie, przy udziale profesjonalnych podmiotów trzecich (mediatora, koncyliatora, arbitra), czy też przy udziale sędziego. Strony wybierając ugodowe rozwiązanie sporu są skłonne do pojednania i zawarcia porozumienia, które doprowadzi do zakończenia sporu.

⁹¹ P. Dąbrowski, D. Szpopier, „*Prawo ubogich*” w *postępowaniu cywilnym w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G*” 2019, nr LXVI, s. 84.

Analiza ugodowego rozwiązywania sporów wymaga w pierwszej kolejności wyjaśnienia pojęcia konfliktu, sporu, a także „rozstrzygnięcia” i „rozwiązywania” sporu. W literaturze prawniczej często pojęcia konflikt oraz spór są używane zamiennie⁹². Ugoda prowadzi nie tylko do rozwiązania sporu istniejącego między stronami stosunku prawnego, ale także do likwidacji konfliktu występującego pomiędzy nimi. Ugoda jest metodą prowadzącą do likwidacji konfliktu.

A. Jakubiak-Mirończuk wyjaśnia, że w prawie pojęcia „konflikt” i „spór” są pojęciami używanymi naprzemiennie, traktowanymi równorzędnie⁹³. R. Balicki zwraca uwagę, że w piśmiennictwie prawniczym „można spotkać się poglądem głoszącym, iż „spór” jest pojęciem definiowanym przez teorię prawa, natomiast „konflikt” – przez nauki społeczne, a działania podejmowane w zakresie tych dwóch pojęć to odpowiednio: rozstrzygnięcie (sporów) i rozwiązywanie (konfliktów)”⁹⁴. Podobnie wyjaśnia J. Wegner wskazując, że spór należy do pojęć prawnych, które służą do opisywania w języku prawniczym sprzecznych interesów międzyludzkich podlegających rozstrzygnięciu we właściwym postępowaniu⁹⁵. Autorka ta podnosi również, że konflikt należy do pojęć języka potocznego. Z. Kmiecik ujmuje konflikt jako „*stan napięcia między dwiema lub więcej osobami albo grupami, które mają sprzeczne cele*”, wskazując jednocześnie, że spór prawny jest kwalifikowaną odmianą konfliktu interesów⁹⁶.

Słowo konflikt pochodzi od łacińskiego rzeczownika „*conflictus*” rozumianego jako zderzenie lub czasownika „*confli*” oznaczającego uderzać lub ścierać się. Konflikt jest naturalnym zjawiskiem społecznym. Konflikt oraz sposoby jego rozwiązywania stanowią przedmiot zainteresowań naukowych wielu dziedzin nauki, w tym: prawa, socjologii, psychologii czy nauk politycznych.

W doktrynie zauważa się, że występują dwa typy zachowań uczestników konfliktu: strony dążą do ugodowego rozwiązania istniejącego konfliktu albo poddają go rozstrzygnięciu organom państwa (wymiarowi sprawiedliwości)⁹⁷. Ugodowe rozwiązywanie konfliktu polega na osiągnięciu pomiędzy stronami porozumienia (kompromisu). Istotnym jest fakt, że

⁹² W. Federczyk, *Mediacja w postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym*, Warszawa 2013, s. 42 i n.

⁹³ Por. A. Jakubiak-Mirończuk, *Negocjacje dla prawników: Prawo cywilne*, Warszawa 2010, s. 28-29.

⁹⁴ R. Balicki, *Pozasądowe procedury rozwiązywania sporów między jednostkami* [w:] M. Jabłoński (red.), *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014, s. 902; zob. też A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe rozstrzygnięcie sporów sądowych*, Warszawa 2008, s. 80.

⁹⁵ J. Wegner [w:] Z. Kmiecik, W. Chróścielewski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 526.

⁹⁶ Z. Kmiecik, *Mediacja i koncyliacja w prawie administracyjnym*, Kraków 2004, s. 17.

⁹⁷ R. Balicki, *Pozasądowe procedury...*, s. 901.

strony chcąc zakończyć spór muszą zrezygnować ze swoich dążeń czy roszczeń, czyniąc wobec siebie wzajemne ustępstwa. Wybór drogi sądowej często podyktowany jest brakiem zgody na czynienie jakichkolwiek ustępstw wobec drugiej strony konfliktu. A. Zienkiewicz wskazuje, że przez konflikt należy rozumieć układ skierowanych przeciwko sobie zachowań co najmniej dwóch podmiotów społecznych (jednostek, grup bądź ich organizacji), z których każdy dąży do realizacji własnych celów (interesów) i napotyka na przeciwdziałanie pozostałych uczestników konfliktów⁹⁸.

Przez spór należy rozumieć konflikt ujawniony społecznie, występujący wówczas gdy przeciwstawne interesy przekształcają się w roszczenia stron⁹⁹. A. Korybski definiuje spór jako „konflikt ujawniony wobec otoczenia społecznego i poddany jego obserwacji”¹⁰⁰. Przez spór w teorii prawa rozumie się także sytuację, w której jedna ze stron występuje z twierdzeniem, żądaniem, roszczeniem czy skargą kwestionowaną przez drugą stronę¹⁰¹.

W tym miejscu należy również zwrócić uwagę na rozróżnienie pojęć „rozwiązywania” oraz „rozstrzygnięcia” sporów¹⁰². W doktrynie zwraca się uwagę, że rozwiązywanie sporów jest jedną ze społecznych funkcji prawa na całym świecie od „najdawniejszych czasów”¹⁰³. Do rozwiązania sporu dojdzie, gdy strony same decydują o jego zakończeniu. Zdaniem A. Jakubiak-Mirończuk rozwiązanie sporu jest działaniem, które zmierza w sposób pokojowy i nie władczy do trwałego lub czasowego wyeliminowania sporu¹⁰⁴. Strony mogą podejmować działania zmierzające do zakończenia sporu samodzielnie lub przy wsparciu podmiotu trzeciego. Podmiot trzeci może wspomagać strony w procesie dojścia do porozumienia, lecz nie decyduje o zakończeniu sporu. Podmioty trzecie (m.in. mediatorzy, negocjatorzy) przy rozwiązywaniu sporów nie mają kompetencji władczych, aby zdecydować o jego zakończeniu, lecz wspomagają strony w poszukiwaniu kompromisu. Celem podmiotu trzeciego jest pomoc stronom w dojściu do ugody. Do metod prowadzących do rozwiązania sporu zaliczamy m.in. negocjacje oraz mediacje.

Rozstrzygnięcie sporu następuje wskutek ingerencji podmiotu trzeciego m.in. sądu powszechnego lub polubownego. Decyzja o rozstrzygnięciu sporu jest wynikiem arbitralnie

⁹⁸ A. Zienkiewicz, *Alternatywne rozwiązywanie i rozstrzygnięcie sporów prawnych*, „SP” 2005, nr 5, s. 34; A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA. Studium teoretycznoprawne*, Lublin 1993, s. 104.

⁹⁹ A. Zienkiewicz, *Alternatywne rozwiązywanie...*, s. 34.

¹⁰⁰ A. Korybski, *Alternatywne...*, s. 20.

¹⁰¹ L. Morawski, *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, „PiP” 1993, z. 1, s. 12.

¹⁰² A. Jakubiak-Mirończuk wyjaśnia szczegółowo różnice między rozstrzygnięciem a rozwiązywaniem sporów; zob. A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne...*, s. 88 i n.; zob. też. W. Federczyk, *Mediacja ...*, s. 42 i n.

¹⁰³ M. Borucka-Arctowa [w:] M. Borucka-Arctowa (red.), *Społeczne poglądy na funkcje prawa*, Wrocław 1982, s. 22.

¹⁰⁴ A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne...*, s. 14.

narzuconej stronom decyzji. Decyzja jest poparta przymusem (m.in. przymusem państwowym) lub autorytetem (np. autorytetem profesjonalisty). Rozstrzygnięcie sporu to proces zmierzający do arbitralnego podjęcia decyzji kończącej spór przez osobę trzecią¹⁰⁵. Do rozstrzygnięcia sporu dochodzi między innymi w drodze rozstrzygnięcia sądowego czy orzeczenia sądu polubownego.

Współcześnie popularne stają się postulaty wskazujące na konieczność poszukiwania nowych, właściwych sposobów na zarządzanie konfliktem¹⁰⁶. Według postulatów socjologicznej teorii konfliktów rozwiązywanie sporów powinno rozpoczynać się nie od procesu sądowego, lecz na najniższym poziomie instytucjonalności i formalizacji¹⁰⁷. Rozwiązywanie konfliktu powinno rozpoczynać się od trybu kontraktowanego, a w ostateczności spór powinien być poddany rozstrzygnięciu sądowemu (tryb sądowy – adiudykacyjny). W literaturze prawniczej wyróżnia się cztery podstawowe tryby rozwiązywania i rozstrzygania sporów prawnych: kontraktowy, mediacyjno-koncyliacyjny, arbitrażowy, adjudykacyjny¹⁰⁸. Przez wskazany „tryb” należy rozumieć typ działań, których celem jest rozwiązywanie i rozstrzyganie sporów prawnych. Wskazany podział opiera się na kryteriach: stopnia sformalizowania procedur, liczby i statusu osób zaangażowanych w rozwiązanie sporu i ewentualnych uprawnieniach władczych osób trzecich¹⁰⁹. Poniżej zostaną zaprezentowane podstawowe założenia wymienionych trybów, które posłużą w dalszej części rozprawy do omówienia wybranych alternatywnych metod rozwiązywania sporów oraz instytucji ugody.

Tryb kontraktowy stanowi podstawowy model rozwiązywania sporów. Zdaniem A. Jakubiak-Mirończuk tryb kontraktowy jest formą bezpośrednich negocjacji, których rezultatem (rozstrzygnięciem) jest porozumienie¹¹⁰. Cechą charakterystyczną trybu kontraktowego jest rozwiązanie sporu w drodze bezpośrednich negocjacji między stronami konfliktu (sporu) prowadzących do wzajemnego porozumienia. W trybie kontraktowym brak jest zaangażowania osób trzecich w proces, co zasadniczo odróżnia ten tryb od trybu mediacyjno-koncyliacyjnego oraz arbitrażowego. Strony konfliktu mają swobodę kontraktowania,

¹⁰⁵ A. Korybski, *Alternatywne...*, s. 31.

¹⁰⁶ R. Balicki, *Pozasądowe procedury...*, s. 904; A. Jakubiak-Mirończuk, *Zmiany zachodzące w charakterze form alternatywnego rozwiązywania sporów sądowych – rozwój idei „zarządzania sporem”, „ADR. Arbitraż i Mediacja”* 2008, nr 4, s. 63 i n.

¹⁰⁷ P. Sołtysiak, *Mediacja jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów*, Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie, Częstochowa 2012, nr 2, s. 21.

¹⁰⁸ L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2003, s. 168; L. Morawski, *Proces sądowy...*, s. 13; por. też R. Morek, *Wprowadzenie. Podstawowe modele rozwiązywania i rozstrzygania sporów* [w:] E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2018, s. 29.

¹⁰⁹ A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne...*, s. 19.

¹¹⁰ *Ibidem*, s. 12.

a co za tym idzie możliwość swobodnego ukształtowania zasad i warunków osiągnięcia wspólnego porozumienia. Strony samodzielnie decydują o ostatecznej treści ugody, która jest wynikiem przeprowadzonych przez nie negocjacji. Tryb ten charakteryzuje się największą autonomią woli stron w zakresie wyboru reguł i procedur postępowania.

W trybie mediacyjno-koncyliacyjnym przy rozwiązaniu sporu pośredniczy osoba trzecia, przy czym jest ona pozbawiona jakichkolwiek uprawnień władczych względem uczestników sporu. Do form podstawowych tego trybu zaliczamy mediację oraz koncyliację. Osobą trzecią uczestniczącą w tym procesie może być mediator lub koncyliator wybierany przez strony. Mediator oraz koncyliator są osobami bezstronnymi. Nie posiadają narzędzi, które mają charakter władczy oraz mogący wymusić na stronie określony sposób postępowania. Rola mediatora czy koncyliatora ogranicza się do funkcji doradczej i udzielaniu stronom pomocy w osiągnięciu porozumienia. Strony same decydują, jakimi zasadami kierują się dążąc do osiągnięcia konsensusu. Przyjmuje się w nauce prawa, że rola koncyliatora jest węższa od roli mediatora¹¹¹. Koncyliator jest osobą, która ma za zadanie przedstawić propozycję rozwiązania sporu w formie propozycji koncyliacyjnej, którą strony zgodziłyby się zaakceptować. Wynika to z celu koncyliacji, którym jest wydanie przez koncyliatora niewiążącego strony stanowiska zawierającego propozycję rozwiązania zaistniałego sporu¹¹². Zaakceptowanie zaproponowanego rozwiązania przez koncyliatora pozostaje wyłącznym uprawnieniem stron. W ramach mediacji i koncyliacji może być zawarta ugoda.

Tryb arbitrażowy charakteryzuje możliwość swobodnego wyboru przez strony postępowania arbitrażowego osoby arbitra, którego rola jest odmienna niż w trybie mediacyjno-koncyliacyjnym. Strony posiadają swobodę w wyborze arbitra, swobodę ustalenia reguł oraz procedur postępowania arbitrażowego z tym zastrzeżeniem, że rozstrzygnięcie arbitra ma charakter wiążący. Strony zgadzają się na władcze uprawnienia arbitra i godzą się na przymusowe wykonanie wydanego przez niego orzeczenia.

W trybie adjudykacyjnym (zwanym również sądowym) postępowanie toczy się według ściśle określonych reguł i procedur¹¹³. Przez tryb adjudykacyjny należy rozumieć tryb, w którym rozstrzygnięcie sporu, nie następuje samodzielnie przez strony, lecz przez podmiot trzeci. Postanowienia mają charakter wiążący i są przymusowe dla stron. Strony nie mają swobody wyboru podmiotu, przed którym toczy się postępowanie (arbitra). Postępowanie toczy się

¹¹¹ A. Kocot-Łaszczyca, G. Łaszczyca, *Mediacja w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2018, s. 51.

¹¹² M. Cichomska [w:] L. Bosek, M. Dziurda (red.), *Prokuratoria Generalna RP. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 26.

¹¹³ A. Korybski, *Alternatywne...*, s. 103 i n.; L. Morawski, *Główne problemy...*, s. 21 i n.; A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne ...*, s. 19 i n.

przed z góry określoną osobą, która ograniczona jest wcześniej ustalonymi regułami i procedurami¹¹⁴. Rozstrzygnięcie sporu ma charakter wiążący, a strony nie mają wpływu na określenie stosowanych przez osobę rozstrzygającą spór reguł i procedur¹¹⁵.

Wskazane pierwsze dwa tryby (kontraktowy i mediacyjno-koncyliacyjny) reprezentują tzw. model ugodowy. Na potrzeby rozprawy przyjmuje się, że model ugodowy należy rozumieć jako rozciągnięty w czasie proces (mechanizm) polegający na działaniach polubownych stron, który prowadzi do rozwiązania sporu w drodze porozumienia (ugody)¹¹⁶. Założeniem modelu ugodowego jest po powstaniu sporu podejmowanie przez strony działań polubownych, których skutkiem będzie zawarcie przez strony ugody, a nie wydanie przez organ wiążącego rozstrzygnięcia. Skutkiem zawarcia ugody, według przyjętych założeń modelu ugodowego, jest zakończenie sporu między stronami. Charakterystyczną cechą modelu ugodowego jest swoboda działania stron, które dążą do zakończenia konfliktu.

Jak trafnie podkreśla T. Mróz możliwość wyboru sposobu rozwiązania sporu jest objęta działaniem zasady autonomii woli stron, tj. jednej z najważniejszych zasad prawa cywilnego (w tym prawa zobowiązań), rozciągniętej także na płaszczyznę rozwiązywania konfliktu¹¹⁷. Istotą modelu ugodowego jest dojście przez strony sporu do określonego porozumienia (kompromisu), który polega na tym, że każda ze stron dokonuje ustępstw w zakresie wcześniej wysuwanych roszczeń, które były przyczyną powstania sporu. Model ugodowy charakteryzuje również dobrowolność, a zatem niezbędna jest zgodna wola stron na podjęcie działań zmierzających do rozwiązania sporu. Na element zgody jako element instytucji ugodowej w każdej z dziedzin prawa zwraca szczególną uwagę S. Prutis¹¹⁸. Jednocześnie oczekiwanym rezultatem modelu ugodowego jest zakończenie sporu w drodze ugody. Jednakże w przypadku jej nie zawarcia spór pomiędzy stronami dalej istnieje i wymaga rozstrzygnięcia przez państwowy wymiar sprawiedliwości.

Ugodowy model rozwiązywania sporów ma wymiar ogólnospołeczny i pełni istotną rolę społeczną. Model ugodowy prowadzi do pojednania stron oraz zapewnienia bezpieczeństwa prawnego stronom wskutek uchylenia sporu w drodze ugody. Model ugodowy jest także odpowiedzią na potrzeby współczesnego społeczeństwa, które dotknięte jest kryzysem są-

¹¹⁴ R. Balicki, *Pozasądowe procedury...*, s. 906.

¹¹⁵ L. Morawski, *Proces sądowy...*, s. 21.

¹¹⁶ R. Golał wskazuje, że polubowne rozstrzyganie sporów jest procesem, który przebiega według dwóch modelowych scenariuszy: 1) powstanie sporu – działania polubowne - zawarcie ugody albo 2) powstanie sporu – działanie polubowne – niezawarcie ugody; zob. R. Golał, *Polubowne rozstrzyganie sporów*, Warszawa 2007, s. 19.

¹¹⁷ T. Mróz, *Podstawowe problemy pozasądowego rozwiązywania sporów między przedsiębiorcą a konsumentem*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2017, nr 2 (86), s. 71.

¹¹⁸ S. Prutis, *Metody...*, s. 53.

downictwa¹¹⁹. Kryzys sądownictwa związany jest z dużą ilością wpływającą do sądów spraw, przewlekłością i rosnącymi kosztami postępowania. Wykorzystanie modelu ugodowego ogranicza ilość spraw, które wpływają do sądów, a co za tym idzie przyspiesza rozwiązanie sporów oraz zmniejsza koszty funkcjonowania sądownictwa państwowego. Odciążenie wymiaru sprawiedliwości ma wymiar ogólnospołeczny.

Jednocześnie zasady współżycia społecznego wymagają, aby konflikty były rozwiązywane drogą pokoju, drogą dialogu¹²⁰. Model ugody opiera się między innymi na podejmowaniu działań polubownych celem rozwiązania sporu w drodze ugody. Strony wykorzystują w tym celu, m.in. negocjacje, mediacje, a przede wszystkim dialog rozumiany jako zbliżanie się stanowisk stron celem zakończenia powstałego sporu. Model ugody zapobiega dalszemu antagonizowaniu stron, prowadząc do zakończenia sporu w drodze wzajemnych uzgodnień. Orzeczenie sądowe w odróżnieniu od ugody zawiera władcze rozstrzygnięcie o prawach i obowiązkach stron. Strony przyjmują rozstrzygnięcie sądowe jako narzucone przez podmiot zewnętrzny¹²¹. Podjęte przez R. Morek rozważania na temat społecznej roli mediacji można także odnieść do roli społecznej modelu ugodowego¹²². Autor zwraca między innymi uwagę, że mediacja może przyczyniać się do odciążenia sądownictwa i pozytywnej zmiany kultury prawnej w Polsce. Wskazuje również, że mediacje wpływają na zmianę społecznych wzorców rozwiązywania sporów. Tak samo model ugody, który oparty jest na porozumieniu (ugodzie), istotnie wpływa na zmianę społecznych wzorców dotyczących rozwiązywania sporów. Przeświadczenie, że spór można jedynie rozwiązać poprzez rozstrzygnięcie sądowe zmienia się poprzez skuteczne wykorzystanie modelu ugodowego.

Najskuteczniejszym sposobem rozwiązania sporu jest zawarcie przez spierające się strony ugody. Ugoda jest skutkiem podjęcia przez strony pozostające w konflikcie działań mających doprowadzić do porozumienia. Do ugody może dojść w wyniku indywidualnych uzgodnień stron (ugoda pozasądowa), w wyniku przeprowadzenia mediacji, koncyliacji lub postępowania pojednawczego, a także w trakcie procesu sądowego. Ugoda może być również rezultatem przeprowadzonego postępowania arbitrażowego. Ugoda kreuje dobre wartości oraz pozytywnie wpływa na relacje społeczne¹²³. Ugoda promuje kulturę dialogu i wzmacnia

¹¹⁹ Na temat kryzysu sądownictwa powszechnego; zob. R. Balicki, *Pozasądowe procedury ...*, s. 209 i n.

¹²⁰ R. T. Preys, *Ugoda w postępowaniu cywilnym czyli najprostsze dochodzenie swoich należności*, Szczecin 2008, s. 14.

¹²¹ J. Turek, *Ugoda w procesie cywilnym*, „MoP” 2005, nr 21, s. 1059.

¹²² R. Morek, *Mediacja w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009, s. 3.

¹²³ Na ten element wskazuje między innymi R. Morek wyjaśniając, że „dobra ugoda może powodować efekt „kreowania” wartości, dzięki czemu konflikt przerodzi się w sposobność udoskonalenia tej relacji i stworzenia nowych możliwości jej rozwoju”; zob. R. Morek, *Mediacja w sprawach cywilnych...*, s. 4; zob. też. A. Rogacka-Łukasik, *Nie ma ugody...*, s. 250.

zaangażowanie stron w rozwiązanie sporu¹²⁴. Strony poszukują takich rozwiązań, które są w stanie pogodzić ich sprzeczne interesy. Zdaniem D. Dulęby ugoda pozwala na wybór takiego rozwiązania, które jest akceptowane przez obie strony sporu¹²⁵. W odróżnieniu od orzeczenia sądowego nie powoduje, że jedna ze stron czuje się „wygrana”, druga zaś „przegrana”. Ugoda jest pewnego rodzaju konsensusem, który daje poczucie „wygranej” każdej ze stron. Dojście do porozumienia w drodze wzajemnych ustaleń skłania strony do dobrowolnego zaakceptowania wypracowanych postanowień ugodowych. Dobrowolne zaakceptowanie ugody daje większe szanse, że zostanie ona szybko i skutecznie zrealizowana. Ugoda wpływa na relacje społeczne, ponieważ jej celem jest zakończenie istniejącego pomiędzy stronami konfliktu.

W przypadku ugodowych form rozwiązywania sporów autorami osiągniętego porozumienia są strony spornego stosunku prawnego. Podmioty mają możliwość swobodnego kształtowania warunków osiągniętego porozumienia. Celem ugodowego rozwiązania sporów jest wypracowanie rozwiązań satysfakcjonujących strony konfliktu, a nie ustalenie, kto ma rację.

Instytucja ugody pozwala na rozwiązanie konfliktu bez uczestnictwa podmiotów trzecich. Ugoda jest skutkiem polubownych działań stron. Treść ugody jest ustalana przez podmioty, które dążą do jej zawarcia. Uniwersalność ugody związana jest z brakiem konieczności inicjowania postępowania przed sądem, co przyspiesza znacznie proces dochodzenia do konsensusu oraz ogranicza koszty, które musiałyby ponieść podmioty w przypadku prowadzenia długotrwałego sporu. Należy podkreślić, że szybkość postępowania ma szczególne znaczenie, gdy roszczenie jest bezsporne.

Ugodowy sposób rozwiązywania sporów możliwy jest w każdej sytuacji, gdy strony wyrażają wolę do ustalenia porozumienia, tj. rozwiązania kompromisowego. Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny definiuje pojęcie „ugody” jako porozumienie, które kładzie kres sporowi, porozumienie osiągnięte wskutek częściowych ustępstw zwaśnionych stron¹²⁶. Przymiotnik „ugodowy” definiowany jest jako oparty na porozumieniu, ustępstwie, kompromisie lub oznaczający podmiot unikający sporów, waśni, konfliktów, skłonny do ustępstw, do kompromisów.

Podkreślenia wymaga, że model ugody pełni istotną rolę społeczną. Zwiększa gwarancję trwałego usunięcia konfliktu, do jakiego doszło między stronami. Ponadto strony mają

¹²⁴ Na temat problematyki ugody i dialogu szerzej; zob. A. Rogacka-Łukasik, *Nie ma ugody...*, s. 245-253.

¹²⁵ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 48.

¹²⁶ H. Zgótkowa [w:] H. Zgótkowa (red.), *Praktyczny Słownik Współczesnej Polszczyzny*, tom 44, Poznań 2003.

możliwość wypracowania akceptowalnego dla nich rozwiązania problemu dostosowanego do ich indywidualnych potrzeb i oczekiwań. Strony godząc się na model ugody mają możliwość decydowania o ostatecznym wyniku prowadzonych rozmów. Jednocześnie model ugody daje gwarancje równorzędnej pozycji stron konfliktu (sporu). Przyczynia się także do skrócenia lub zapobieżenia postępowaniu sądowemu oraz zmniejszenia kosztów związanych z postępowaniem sądowym.

Charakter ugodowych form rozwiązywania sporów jest różny. Zależy od podmiotów, pomiędzy którymi dochodzi do sporu, a także od okoliczności jego powstania. Wybór polubownych form rozwiązania sporu może wynikać z inicjatywy stron pozostających w sporze, jak również podmiotów trzecich. Do ugodowego rozwiązywania sporów może również nakłaniać sędzia, który może proponować stronom zawarcie ugody. Jednocześnie do zawarcia ugody może nakłaniać mediator, koncyliator, arbiter, czy też inny profesjonalny podmiot.

Istotą ugodowego rozwiązywania sporów jest dążenie do szybkiego osiągnięcia kompromisu oraz satysfakcjonującego strony rozwiązania, które ma mieć przymiot trwałości¹²⁷. Gwarancja trwałości odnosi się do postanowień umownych, które czynią strony. Strony, zawierając ugodę działają w przeświadczeniu samodzielnego rozwiązania sporu. Strony chętniej akceptują rozwiązania, które samodzielnie wypracowały. Co za tym idzie, skuteczniej wypracowane rozwiązania są przez strony realizowane. Zawarcie ugody może pomóc trwale zakończyć spór, ponieważ strony związane są samodzielnie wypracowanym rozwiązaniem. Ugoda minimalizuje ryzyko powstania konfliktu w przyszłości. Jednocześnie, jak podkreśla Sąd Najwyższy, ugoda nie jest „instytucją prowizoryczną”, niepewną ze względu na możliwość łatwego jej wzruszenia przez strony lub jedną ze stron¹²⁸. Przepisy prawne zapewniają trwałość rozwiązania osiągniętego w wyniku zawartej ugody poprzez ograniczenie powołania się strony na błąd (art. 918 §1 k.c.). Strony ugody mogą uchylić się od skutków prawnych ugody zawartej pod wpływem błędu, jedynie wtedy gdy błąd dotyczy stanu faktycznego, który według treści ugody obie strony uważały za niewątpliwy, a spór albo niepewność nie byłyby powstały, gdyby w chwili zawarcia ugody strony wiedziałyby o prawdziwym stanie rzeczy. Jednocześnie nie można uchylić się od skutków prawnych ugody z powodu odnalezienia dowodów co do roszczeń, których ugoda dotyczy, chyba że została zawarta w złej wierze (art. 918 §2 k.c.).

¹²⁷ SA w Białymstoku w wyroku wskazał, że „w orzecznictwie podkreśla się trwałość postanowień ugody, ich niewzruszalność, wskazując, że ugoda nie może być czynnością iluzoryczną”; por. wyr. SA w Białymstoku [z 15.11.2018 r., I ACa 558/18, LEX nr 2596549.

¹²⁸ Wyr. SN z 11.09.1990 r., II CR 420/90, LEX nr 9036.

Polubowne rozwiązywanie sporów to alternatywa dla postępowania sądowego, które charakteryzuje się dążeniem do wykazania racji stron pozostających w sporze. Osiągnięcie zgody w zakresie spornych kwestii wymaga zawsze od obu stron określonych działań, tzw. ustępstw. Strony chcące dojść do kompromisu w ramach ugody muszą zdecydować się na poczynienie wzajemnych ustępstw.

Współcześnie funkcjonujące mechanizmy ugodowe mają bardzo szeroki zakres zastosowania. Mechanizmy ugodowe mogą być wykorzystywane do rozwiązania sporów na tle różnych stosunków prawnych. Spór może powstać na tle stosunków prawa cywilnego, gospodarczego, rodzinnego, budowlanego, karnego, finansowego, bankowego, administracyjnego oraz innych (w których strony mogą decydować o swoich prawach i uprawnieniach).

W piśmiennictwie zwraca się uwagę na szczególną przydatność polubownego rozwiązywania sporów między innymi w praktyce obrotu gospodarczego¹²⁹. Należy zgodzić się z tym stanowiskiem, gdyż w każdej relacji pomiędzy podmiotami gospodarczymi mogą się pojawić sporne kwestie wymagające rozstrzygnięcia, a z punktu widzenia profesjonalnego przedsiębiorcy szczególnie cennymi wartościami są szybkość postępowania i ograniczenie jego kosztów. Przyczyny sporów między podmiotami gospodarczymi mogą być różne. Mogą to być, m.in. wątpliwości w zakresie należytego wykonania zobowiązania z kontraktu, rozliczenia finansowe czy rozbieżności interpretacyjne postanowień umowy. T. Mróz zwraca uwagę na znaczenie mechanizmów ugodowych w rozwiązywaniu sporów w sprawach z udziałem konsumentów i przedsiębiorców. Zdaniem przywołanej Autorki, przyczyną ogólną tego stanu rzeczy jest fakt, że pozasądowe rozwiązywanie sporów jest wartością pozytywną samą w sobie - w każdej sprawie¹³⁰. W obecnych realiach społecznych ugodowe mechanizmy rozwiązywania sporów odgrywają znaczącą rolę. Widoczna jest tendencja polegająca dążeniu do pozasądowego rozwiązywania różnego rodzaju sporów prawnych celem uniknięcia postępowania sądowego.

Jednocześnie w polskim ustawodawstwie widoczne jest popularyzowanie pozasądowych metod rozwiązywania sporów. R. Golat zwraca uwagę na trzy efekty bieżącej polityki prawodawcy. Po pierwsze, popularyzacja ugodowych form rozwiązywania sporów wzmacnia poczucie odpowiedzialności za własne zachowanie, po drugie promowanie aktywności obywateli prowadzi do budowy społeczeństwa obywatelskiego, a po trzecie taka polityka wpływa na odciążenie organów wymiaru sprawiedliwości, przede wszystkim zmniejszając koszty jego

¹²⁹ R. Golat, *Polubowne ...*, s. 13.

¹³⁰ T. Mróz, *Podstawowe problemy...*, s. 71.

funkcjonowania i usprawniając postępowanie¹³¹. Warto podkreślić, że korzyści z ugodowego rozwiązywania sporów mają nie tylko same strony, ale również organy państwowe (w tym wymiar sprawiedliwości). Mniejsza liczba prowadzonych postępowań w sposób istotny wpływa na poprawę efektywności sądownictwa, jak również ogranicza koszty funkcjonowania państwowego wymiaru sprawiedliwości.

S. Prutis wskazuje, że miejscem stosowania mediacyjnych czy ugodowych form rozstrzygnięcia sporów jest przede wszystkim sfera prawa prywatnego¹³². Jednocześnie stawia tezę, że granicą dla ugodowych (dialogowych) form rozwiązywania sporów w sferze prawa prywatnego wyznacza zasada swobody umów odnoszona do swobody zawierania umów ugody sądowej i pozasądowej. Autor ten zaznacza jednocześnie, że podstawową cechą cywilnoprawnej metody regulacji jest autonomia woli podmiotów stosunków cywilnoprawnych.

Należy podkreślić, że jeśli chodzi o regulacje prawne z zakresu prawa publicznego, to tam również występuje możliwość zastosowania ugodowych form rozwiązywania sporów. Ograniczone jest to jednak przepisami prawa administracyjnego. Postępowanie administracyjne toczy się przy udziale organów władzy państwowej. W stosunkach administracyjnych występuje obligatoryjny udział organów administracji publicznej, a te organy mogą działać jedynie w granicach przyznanych im kompetencji. Zdaniem S. Prutisa od woli ustawodawcy zależy znalezienie miejsca na szersze zastosowanie rozwiązań ugodowych (dialogowych, mediacyjnych, negocjacyjnych) w sytuacjach konfliktowych¹³³. S. Prutis zgłasza postulat, aby w postępowaniu administracyjnym wprowadzić ugody pomiędzy organem administracji a stroną. Wskazuje, że postępowanie odwoławcze pomiędzy organem pierwszej instancji a stroną mogłoby kończyć się ugodą zatwierdzaną przez organ odwoławczy, jednocześnie zastępując decyzję administracyjną. Wskazuje, że wprowadzenie ugody między organem administracji publicznej a stroną potwierdzać może zasadność zaliczania ugody do prawnych form działania administracji. Podnosi, że instytucja ugody stron stanowi niezbędny, konstrukcyjny element w każdej ze wskazanych procedur ugodowego rozwiązywania sporów cywilnych (polubownego, arbitrażowego). Jednocześnie S. Prutis podkreśla, że „istotą każdej ugody, niezależnie od dziedziny prawa, w której znajduje zastosowanie, jest osiągnięcie zgody stron, w drodze wzajemnych ustępstw, co do warunków i sposobu zakończenia

¹³¹ R. Morek, *Mediacja w Kodeksie postępowania cywilnego - uwagi porównawcze na tle przepisów o mediacji w postępowaniach: karnym, w sprawach nieletnich oraz przed sądami administracyjnymi*, „MoP” 2006, nr 20, s. 16.

¹³² S. Prutis, *Metody...*, s. 31.

¹³³ *Ibidem*, s. 39.

trwającego między nimi sporu”¹³⁴. Ten „element zgody stron stanowi zawsze jądro instytucji ugodowej w każdej z dziedzin prawa – w umowie ugody prawa cywilnego, w ugodzie sądowej, w postępowaniu sądowym, w ugodzie administracyjnej, a także w instytucji pojednania sprawcy z podejrzanym”¹³⁵. Autor jednocześnie zwraca uwagę na różne kryteria dopuszczalności ugodowego załatwienia sprawy. S. Prutis zauważa, że w polskim systemie prawa występują różne prawne uwarunkowania ugodowych (mediacyjnych) form rozwiązywania sporów. Zdaniem Autora jest to spowodowane przede wszystkim cechami metody regulacji prawnej do jakiej dana instytucja prawna przynależy. Każda z tych metod korzysta z podobnego katalogu instytucji – w każdej zastosowanie znajduje postępowanie mediacyjne oraz ugoda skonstruowana w sposób rozmaity.

1.3.2. Ogólnospołeczna rola ugody

Rozważania dogmatycznoprawne na temat instytucji ugody powinny być wzbogacone analizą społecznej funkcji ugody. W doktrynie zwraca się uwagę, że społeczne znaczenie ugody jest niemałe, wskazując, iż staje się ona „użytecznym środkiem dla łagodzenia sprzeczności interesów stron na tle istniejących stosunków prawnych, likwidowania sporów i ułatwiania wykonania roszczeń”¹³⁶. Zjawisko to ma walor ogólnospołeczny jako metoda prowadząca do pojednania pomiędzy stronami, a także prowadząca do zapewnienia stronom stosunku prawnego bezpieczeństwa prawnego¹³⁷. Aspekt społeczny ugody jest bardzo istotny, ponieważ właśnie on determinuje w głównej mierze rozwój tej instytucji w porządkach prawnych różnych państw. Należy bowiem wskazać, że ugoda prowadzi nie tylko do uprządkowania sytuacji prawnej stron będących w sporze, ale przede wszystkim prowadzi do zlikwidowania konfliktu pomiędzy nimi¹³⁸.

A. Bieliński podkreśla, że ugoda „stanowi najlepszy, ze społecznego punktu widzenia, sposób zakończenia sprawy”¹³⁹. Autor ten zwraca uwagę na szczególną rolę ugody, tj. ugoda prowadzi do wygaśnięcia konfliktu, z którego mogłyby powstać następne spory. Ugoda, którą strony mogą zawrzeć przed wszczęciem postępowania sądowego, umożliwia rozwiązanie sporu bez konieczności wydawania rozstrzygnięcia przez sąd. Strony oszczędzają czas, a tak-

¹³⁴ *Ibidem*, s. 53.

¹³⁵ *Ibidem*, s. 53.

¹³⁶ W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania...*, s. 573.

¹³⁷ Wyr. SN z 09.10.2014 r., IV CSK 10/14, LEX nr 1552150.

¹³⁸ T. Ereciński [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2012, s. 156.

¹³⁹ A. Bieliński, *Ugoda, ugoda sądowa, ugoda zawarta przed mediatorem – zagadnienia wybrane, mediacja* [w:] J. Olszewski (red.), *Arbitraż i mediacja. Praktyczne aspekty stosowania przepisów. Materiały z Konferencji Naukowej. Iwonicz-Zdrój 18–20.10.2007 r.*, Rzeszów 2007, s. 42.

że siły i środki, które należałoby zaangażować w prowadzenie postępowania przed sądem. Autor podnosi, że same strony najlepiej potrafią dokonać oceny, jakie wzajemne ustępstwa przyczynią się do rozwiązania sporu pomiędzy nimi.

Należy również zwrócić uwagę na odbiór społeczny, który jest wynikiem rozstrzygnięcia sporu w drodze orzeczenia sądowego. Orzeczenie jest formą rozstrzygnięcia narzuconą na strony. Co do zasady nie prowadzi do zażegnania sporu, lecz wzmacnia wzajemną wrogość stron wobec siebie. Orzeczenie sądowe nie jest wynikiem porozumienia, lecz jest formą władczego rozstrzygnięcia o prawach i obowiązkach stron. Zdaniem A. Bielińskiego orzeczenie sądowe jest przyjmowane przez strony jako narzucone przez podmiot zewnętrzny¹⁴⁰. Odmiennie sytuacja wygląda w przypadku ugody. Ugoda jest wynikiem samodzielnych działań stron, które w drodze wzajemnych ustępstw dążą do uchylenia lub zapobieżeniu sporu, który może powstać w przyszłości.

Ugoda jest instrumentem, który pozwala stronom spornych stosunków prawnych rozwiązać spór bez udziału podmiotu trzeciego (państwa). Ugoda nie ma jednak na celu zastąpienia państwowego wymiaru sprawiedliwości, lecz wspiera strony w ugodowym rozwiązaniu spornych kwestii. Rozwój ugodowych sposobów rozwiązywania sporów nie jest wynikiem przeniesienia zadań państwa na jednostkę. Państwo poprzez wymiar sprawiedliwości nie ingeruje w sprawy, z którymi poszczególne jednostki są w stanie poradzić sobie same, a jedynie wspiera jednostki tam, gdzie pomoc jest niezbędna.

Dokonując analizy roli ogólnospołecznej ugody należy odnieść się również do normatywnych, socjologicznych oraz prakseologicznych uwarunkowań ugodowego rozwiązywania sporów. Należy również odnieść się do systemów prawnych, społecznych, które miały wpływ na ukształtowanie się ugody. Jednocześnie dokonując analizy idei ugodowego rozwiązywania sporów należy odwołać się do wartości, tj. ten sposób rozwiązywania sporów jest potrzebny i odnosi się założeń aksjologicznych.

Wzrost znaczenia alternatywnych klasycznych metod rozwiązywania sporów wskazuje na istotną rolę ugody w społeczeństwie. Ugoda jest zarówno instrumentem prawnym, jak i społecznym. Warto tym samym wyjaśnić rolę prawa w rozwiązywaniu sporów społecznych. Ugodowe rozwiązywanie sporów oparte jest na elemencie ugody, która staje się nie tylko celem, ale także sposobem na rozwiązanie konfliktu (sporu). Ugoda jest prawnym instrumentem rozwiązywania konfliktów (sporów), ale także odgrywa istotną rolę społeczną ze względu na jej wieloaspektowość. Ugoda ma charakter uniwersalny.

¹⁴⁰ A. Bieliński, *Ugoda...*, s.42; J. Turek, *Ugoda w procesie cywilnym...*, s. 1059.

Strony pozostające w sporze, dążąc do wypracowania porozumienia, wykorzystują szereg instrumentów prawnych oraz pozaprawnych. Strony, chcąc doprowadzić do zawarcia ugody, muszą uzgodnić swoje stanowiska, w tym często wykorzystując szereg instrumentów negocjacyjnych. W procesie ugodowego rozwiązywania sporów istotną rolę odgrywa siła argumentacji i przekonywania, która ma doprowadzić do osiągnięcia porozumienia satysfakcjonującego obie strony sporu. Ugoda spełnia swoją rolę nie tylko w zakresie rozwiązywania sporów prawnych, ale także odgrywa istotną rolę w kształtowaniu pozytywnych wzorców społecznych. Ugoda stwarza szanse na ustalenie bezkonfliktowej współpracy w przyszłości. Ugoda nie tylko prowadzi do wygaśnięcia konfliktu, ale także pozytywnie wpływa na strony powstałego sporu, które mają poczucie, że osiągnięte porozumienie jest wynikiem ich działań.

Rolą ugody jest pozytywne wpływanie na sposób funkcjonowania i organizacji życia społecznego. Rozpoczęcie procesu ugodowego pozwala stronom pozostającym w sporze rozpocząć pozytywną komunikację. A. Zienkiewicz zwraca uwagę, że „prawo nie powinno być instrumentem sprawowania władzy nad społeczeństwem, lecz zbiorem reguł, za pośrednictwem których uczestnicy gry społecznej mogą się wzajemnie porozumiewać i szukać form rozwiązywania konfliktów i problemów”¹⁴¹.

Ugodowe rozwiązywanie sporów, w tym instytucja ugody, pełni bardzo istotną rolę społeczną. Do istotnych funkcji ugodowego rozwiązywania sporów możemy zaliczyć między innymi:

- a) funkcję regulacyjną – polegającą na rozwiązywaniu sporów społecznych. Z punktu widzenia społeczeństwa pożądanym jest, aby spory były rozwiązywane bez konieczności angażowania państwowego wymiaru sprawiedliwości,
- b) funkcję harmonizacyjną – dochodzi do rozwiązywania sporów społecznych na drodze ugodowej bez konieczności eskalacji konfliktu. Zapobiega powstawaniu sporu w przyszłości z uwagi na likwidację przyczyn konfliktu, dochodzi do stabilizacji stosunków społecznych,
- c) funkcję stabilizującą – osiągnięcie porozumienia w postaci ugody aprobeuje takie rozwiązanie sporu, który pozwoli na dalsze kontynuowanie współpracy stron w przyszłości,
- d) funkcję wychowawczą – polegającą na rozwiązaniu sporu między podmiotami samodzielnie, we własnym zakresie, bez angażowania innych podmiotów, osób lub instytucji, w szczególności państwowego wymiaru sprawiedliwości,

¹⁴¹ A. Zienkiewicz, *Alternatywne rozwiązywanie...*, s. 34.

- e) funkcję odciążającą – polegającą na odciążeniu państwowego wymiaru sprawiedliwości, jednostki rozwiązując spór na drodze pozasądowej ograniczają ilość sporów sądowych,
- f) funkcję promocyjną (edukacyjną) – polegającą na promowaniu kultury dialogu w społeczeństwie oraz aprobującą konstruktywne rozwiązywanie sporów, a także budującą świadomość prawną społeczeństwa.

1.3.3. Zasada pomocniczości

Dokonując analizy ogólnospołecznej roli ugody należy odnieść się także do zasady pomocniczości i zestawić ją z instytucją ugody. Zasada pomocniczości, zwana również zasadą subsydiarności, nie ma legalnej definicji prawnej, jednakże rozumiana jest jako zasada mówiąca o tym, że poszczególne szczeble władzy publicznej powinny realizować tylko te zadania, które nie mogą być skutecznie zrealizowane przez szczebel niższy lub same jednostki działające w ramach społeczeństwa. Zestawienie zasady pomocniczości oraz instytucji ugody będzie próbą odpowiedzi na pytanie postawione przez T. P. Antoszkę „w jakim wymiarze obywatel (podmiot prawa) może – w oparciu o obowiązujące normy dotyczące ugody – kształtować swoje stosunki życiowe, a w szczególności prawne”¹⁴².

Zasada pomocniczości wywodzi się z czasów starożytnych, a w czasach współczesnych stała się istotnym elementem chrześcijańskiej nauki społecznej¹⁴³. Źródła idei pomocniczości możemy odnaleźć w myśli św. Tomasza z Akwinu, a także w arystotelesowskiej koncepcji państwa¹⁴⁴. Do idei pomocniczości odnoszą się główne nurty myśli społeczno-politycznej.

Zasada pomocniczości wyrażona została w Preambule do Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.¹⁴⁵. Zasada pomocniczości poza wymienieniem jej w preambule Konstytucji nie pojawia się w jej treści. Należy jednak podkreślić, że dzięki ujęciu zasady pomocniczości w ustawie zasadniczej zyskała ona rangę zasady konstytucyjnej. W literaturze prawniczej wskazuje się ponadto, że zasada pomocniczości stanowi jedną z „najbardziej fundamentalnych zasad

¹⁴² T. Antoszek, *Rodzaje ugody...*, s. 159.

¹⁴³ Definicja idei subsydiarności została przywołana w encyklice Piusa XI *Quadragesimo anno*; zob. Pius XI, *Encyklika o odnowieniu ustroju społecznego „Quadragesimo anno*, tłum. ks. J. Piwowarczyk, „Znak” 1982, nr 80; zob. także B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 7.

¹⁴⁴ P. Wilczyński, *Pomocniczość jako zasada udziału podmiotów niepublicznych w realizacji zadań administracji publicznej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 2009, nr 69, s. 127.

¹⁴⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 02.04.1997 r. (Dz. U.1997 nr 78 poz. 483 ze zm.).

polskiego porządku prawnego”¹⁴⁶. Na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot oparty jest ustrój państwa¹⁴⁷. Zasada pomocniczości, pomimo że została ujęta w sposób znikomy w samej konstytucji to jednak stała się przedmiotem badań doktryny i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego¹⁴⁸. W uzasadnieniu do wyroku Trybunał Konstytucyjny między innymi wskazuje, że zasada pomocniczości (subsydiarności), a także takie zasady jak demokracja, poszanowanie praw jednostki, współdziałanie władz oraz dialog społeczny stanowią uniwersalne wartości konstytucyjne oraz podstawowe zasady organizujące życie wspólnoty państwowej¹⁴⁹. Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że zasada pomocniczości należy również do fundamentalnych założeń funkcjonowania Wspólnot i Unii Europejskiej.

Zasada pomocniczości (subsydiarności) stanowi zasadę, na której oparte są prawa ustanowione w Konstytucji. Ustawa zasadnicza wskazuje na podstawową funkcję zasady, jaką jest wzmacnianie „uprawnień obywateli i wspólnot”. Pomocniczość powinna być rozumiana jako obowiązek ustawodawcy do tworzenia gwarancji, zgodnie z którymi państwo nie powinno wykonywać zadań, które mogą być wykorzystywane w sposób bardziej efektywny przez obywateli¹⁵⁰. Trybunał Konstytucyjny jednocześnie wskazuje, że zasada pomocniczości wyraża „zasady i cele polityki państwa adresowane do ustawodawcy”¹⁵¹. Zasada pomocniczości wyraża postulat wobec ustawodawcy, aby określał on zakres wolności obywatelskich w taki sposób, który zagwarantuje jednostkom jak najszerszą autonomię¹⁵². W literaturze przedmiotu zaznacza się, że umieszczenia zasady subsydiarności w ustawie zasadniczej czyni ją jedną z najważniejszych zasad ustroju państwa¹⁵³.

¹⁴⁶ M. Piechowiak, *Rozdział I. Rzeczpospolita* [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, Legalis, Nb 105; zob. K. Complak, *Normy pierwszego rozdziału Konstytucji RP*, Wrocław 2007, s. 5 i n., M. Granat, *Zasada pomocniczości jako norma konstytucyjna. Czy wstęp do Konstytucji RP zobowiązuje?* [w:] J. Wawrzyniak, M. Laskowska (red.), *Instytucje prawa konstytucyjnego*, Księga jubileuszowa dedykowana prof. Marii Kruk-Jarosz, Warszawa 2010, s. 69 i n.,

¹⁴⁷ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 7.

¹⁴⁸ H. Izdebski, *Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności*, Warszawa 2001, s. 89; Na temat zasady pomocniczości w działaniu administracji publicznej; zob. T. Bąkowski, *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki w świetle zasady pomocniczości*, Warszawa 2007, s. 60 i n.; wyr. TK z 11.05.2005 r., K 18/04, OTK 2005, nr 5, poz. 49, LEX nr 155502; wyr. TK z 24.11.2010 r., K 32/09, OTK 2010, nr 9, poz. 108, LEX nr 621758.

¹⁴⁹ Wyr. TK z 11.05.2005 r., K 18/04, OTK 2005, nr 5, poz. 49, LEX nr 155502.

¹⁵⁰ P. Mijał, *Zasada pomocniczości jako wyznacznik roli prawotwórczej samorządu terytorialnego*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2014, nr 2, s. 222.

¹⁵¹ Wyr. TK z 12.04.2011 r., SK 62/08, OTK-A 2011, nr 3, poz. 22, LEX nr 824141.

¹⁵² A. Dobek, *Zasada pomocniczości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] M. Sadowski, P. Szymaniec (red.), *Państwo - koncepcje i zadania*, „Studia Erasmiensia Wratislaviensia” 2008, z. 3, s. 158.

¹⁵³ M. Berdel-Dudzińska, *Konstytucyjna zasada subsydiarności a zakres autonomii szkolnictwa wyższego we współczesnym polskim porządku prawnym*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 4, s. 192.

Zasada pomocniczości powinna być urzeczywistniana poprzez prawo, które stanowi instrument regulujący stosunki społeczne¹⁵⁴. Jednocześnie wskazuje się, że może ona mieć zastosowanie na różnych poziomach systemu prawnego państwa¹⁵⁵. W literaturze przedmiotu podnosi się, że subsydiarność jako zasada regulująca życie społeczne powinna przyczyniać się do rozwiązywania sporów powstających między jednostkami a podmiotami instytucjonalnymi¹⁵⁶. Ogólnie rzecz ujmując zasada pomocniczości to założenie, że zadania mogące być realizowane przez poszczególne jednostki, nie powinny być realizowane przez państwo. Wolność człowieka wymaga, aby sprawy najbliższe człowiekowi były rozwiązywane przez niego samego, a nie przez większe wspólnoty m.in. państwo¹⁵⁷. Państwo jako organ nadrzędny wspiera organy niższego stopnia tylko wtedy, gdy nie są one w stanie poradzić samodzielnie albo gdy same nie mogą wywiązać się ze swoich obowiązków¹⁵⁸. Wszelkie decyzje dotyczące obywateli powinny być rozstrzygane na najniższych szczeblach, które są najbliższe jednostce. Współcześnie coraz częściej w przepisach aktów normatywnych przejawia się zasada subsydiarności polegająca na rozszerzeniu zakresu działań obywateli w dziedzinach, które były do niedawna wyłączną domeną struktur państwowych. Jednocześnie zasadę pomocniczości można rozumieć jako taki podział zadań pomiędzy obywatelem a państwem, w którym zadania bardziej skomplikowane są przydzielane państwu, gdyż niemożliwe są do realizacji przez jednostkę¹⁵⁹.

K. Łuczka wskazuje, że nowoczesna koncepcja demokratycznego państwa prawnego wywodzi się z zasady pomocniczości¹⁶⁰. Zgodnie z poglądem Autorki zasada pomocniczości ustala wewnętrzny porządek w państwie, a także stanowi ochronę dla jednostki przed nadmierną ingerencją państwa. Zasada pomocniczości służy rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego, a także umożliwia sprawowanie władzy publicznej w sposób bliższy obywatelowi. W sposób ogólny można wyjaśnić, że zasada pomocniczości odnosi się do relacji pomiędzy państwem, społeczeństwem oraz obywatelami. Zasadę pomocniczości można sprowadzić do dwóch podstawowych postulatów: „tyle wolności, ile można, tyle uspołecznienia, ile ko-

¹⁵⁴ A. Szpor, *Państwo a subsydiarność jako zasada prawa w UE i w Polsce*, „Samorząd Terytorialny” 2001, nr 1–2, s. 5.

¹⁵⁵ A. Dobek, *Zasada pomocniczości...*, s. 157.

¹⁵⁶ K. Leszczewska, *Wstęp* [w:] K. Leszczewska, Z. Patora-Wysocka (red.), *Subsydiarność – aspekty ekonomiczne i społeczne*, Łódź-Warszawa 2019, s. 5.

¹⁵⁷ P. Tuleja [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 17 i n.

¹⁵⁸ I. Sierpowska, *Zasada pomocniczości w pomocy społecznej*, „PPIA. Acta Universitatis Wratislaviensis”, Wrocław 2009, nr 79, s. 204.

¹⁵⁹ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*, s.7-8.

¹⁶⁰ K. Łuczka, *Zasada pomocniczości jako fundament nowoczesnego państwa*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2006, t. 13, s. 311.

niecznie trzeba”, a także „tyle społeczeństwa, ile można, tyle państwa, ile to konieczne”¹⁶¹. Zgodnie ze wskazaną zasadą władza państwowa powinna spełniać rolę pomocniczą, która wspiera działania jednostek, które ją ustanowiły. Państwo powinno umożliwiać społeczeństwu działanie tam, gdzie nie jest potrzebna jego ingerencja oraz wspierać rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Państwo ma ingerować wyłącznie w sytuacjach, w których jest to niezbędne i konieczne.

Odnosząc zasadę pomocniczości do ugodowego rozwiązywania sporów, należy zauważyć, że ugoda stanowi wyraz realizacji zasady pomocniczości w rozwiązywaniu sporów prawnych. Ugoda jest wyrazem zasady pomocniczości, która w odniesieniu do wymiaru sprawiedliwości polega na umożliwieniu jednostkom rozwiązywanie sporów prawnych samodzielnie bez przymusu państwowego. Tym samym ugodowe rozwiązywanie sporów wpisuje się w koncepcję nowoczesnego demokratycznego państwa prawa, które opiera się na zasadzie pomocniczości. Zawarcie ugody między stronami sporu bez udziału państwowego wymiaru sprawiedliwości powoduje, że do jego zakończenia dochodzi na najniższym z możliwych poziomów, tj. poziomie społecznym (jednostki). Ugoda jest instrumentem prawnym, który chroni jednostki przed nadmierną ingerencją ze strony państwa. Państwo nie musi ingerować w rozwiązywanie sporów między jednostkami tam, gdzie nie jest to konieczne.

Współcześnie dochodzi do ciągłych zmian stosunków społecznych, a także do większej świadomości obywateli co do swoich praw i obowiązków, w tym praw człowieka, a także polubownych sposobów rozwiązywania sporów prawnych i społecznych. Odchodzi się od roli państwa jako opiekuna, podmiotu nadrzędnego nad jednostką i decydenta we wszystkich dziedzinach życia społecznego właśnie ze względu na rzecz zasady pomocniczości. Państwo realizuje tylko te zadania, które nie mogą być zrealizowane samodzielnie przez jednostkę działającą w ramach społeczeństwa. Państwo tam, gdzie nie jest to konieczne, pozwala działać samodzielnie obywatelom.

W doktrynie wskazuje się, że zasada pomocniczości powiązana jest z „wartością autonomii jednostek i wspólnot (społeczności)”¹⁶². Należy przez to rozumieć kompetencje do określania przez jednostki swoich celów i ich dalszą realizację, opartą na odpowiedzialności jednostki za swoje działania¹⁶³. Państwo nie powinno, o ile jest to możliwe, narzucać swoich

¹⁶¹ A. Krasnowolski, *Subsydiarność w prawie i w praktyce samorządowej*, Opracowania tematyczne OT-609, Warszawa 2012, s. 5.

¹⁶² M. Piechowiak, *Rozdział I. Rzeczpospolita...*, Legalis, Nb 107.

¹⁶³ G. Skąpska, *Granice aktywności i samodzielności działań objętych regulacją prawną* [w:] M. Borucka-Arctowa, Ch. Kourlisky (red), *Socjalizacja prawna*, Warszawa 1993, s. 196.

celów jednostkom. W tym właśnie sensie ugoda stanowi przejaw woli jednostek, które w sposób autonomiczny decydują o skorzystaniu z tej formy rozwiązania sporów. Jednostki mogą decydować o swoich prawach i obowiązkach, a co za tym idzie samodzielnie kształtują treść ugody. Państwo rezygnuje z kompetencji rozstrzygnięcia sporu w drodze orzeczenia sądowego na rzecz ugody kształtowanej przez same strony.

W literaturze prawniczej spotyka się zestawienie zasady pomocniczości z instytucją ugody administracyjnej. T. Bąkowski podnosi, że ugoda administracyjna stanowi środek (instrument prawny), a zarazem wyraz zasady pomocniczości¹⁶⁴. Zdaniem Autora ugoda administracyjna urzeczywistnia zasadę pomocniczości w praktyce administracyjnej, tj. w sferze stosowania norm prawa administracyjnego materialnego. Warto zwrócić uwagę, że w przypadku ugody administracyjnej zastępuje ona miejsce autorytatywnego, władczego, jednostronnego aktu stosowania prawa administracyjnego, tj. decyzji administracyjnej. Autor zwraca uwagę, że obowiązek dążenia organu administracji publicznej prowadzącego postępowanie do doprowadzenia do zawarcia ugody jest zgodny z konstytucyjną zasadą pomocniczości i urzeczywistnia tę istotną zasadę konstytucyjną¹⁶⁵. Wydaje się, że wyrażona w przepisach procedury cywilnej dyrektywa, że „w sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji” (art. 10 k.p.c.) jest także urzeczywistnieniem zasady pomocniczości w postępowaniu cywilnym.

Zdaniem przedstawicieli doktryny wprowadzenie ugody do prawa administracyjnego jest wyrazem realizacji zasady pomocniczości. J. Zimmermann wyjaśnia, że wprowadzenie ugody do prawa administracyjnego było wynikiem realizacji postulatów łagodzenia, tzw. ostrza władztwa administracyjnego, a także udziału adresata działań jurysdykcyjnych w przygotowaniu ich końcowego efektu¹⁶⁶. T. Bąkowski podnosi, że zasada pomocniczości „daje argumenty do wykorzystywania ugody administracyjnej wszędzie tam, gdzie charakter sprawy oraz przepisy prawa nie wyłączają możliwości załatwienia sprawy w tej właśnie formie”¹⁶⁷.

Popularność alternatywnych metod rozwiązywania sporów (w tym ugody), nie jest wynikiem przekazania zadań publicznych państwa (w zakresie wymiaru sprawiedliwości) na obywatela, lecz stanowi wyraz realizacji zasady pomocniczości, tj. wzmacniania uprawnień

¹⁶⁴ T. Bąkowski, *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki...*, s. 171.

¹⁶⁵ T. Bąkowski, *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki...*, s. 169; zob. też. W. Federczyk, *Mediacja...*, s. 222 i n.

¹⁶⁶ J. Zimmermann, *Polska jurysdykcja administracyjna*, Warszawa 1996, s. 175.

¹⁶⁷ T. Bąkowski, *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki...*, s. 171.

obywateli. Ugodowe metody rozwiązywania sporów prawnych pozwalają zwiększyć zakres partycypacji jednostek w rozwiązywanie konfliktów, które do tej pory były domeną państwa w sprawach administracyjnych. Ugoda pozwala społeczeństwu rozwiązywać spory w sposób oddolny. Państwo pełni jedynie rolę pomocniczą. P. Wilczyński wskazuje, że powinnością państwa, które funkcjonuje w oparciu o zasadę pomocniczości, powinno być sprawowanie opieki nad poczynaniami obywateli nakierowanymi na dobro wspólne¹⁶⁸. Zasada pomocniczości jest ściśle powiązana z prawem jako odnosząca się do podziału zadań i kompetencji w państwie. Rozwój zasady pomocniczości pozwala ustalić wewnętrzny porządek w państwie i społeczeństwie, który nakierowany jest na aktywność obywateli i ograniczenie wpływu państwa.

Zasada pomocniczości skutkuje również decentralizacją władzy państwowej wyrażoną przez rezygnację przez państwo z części swoich uprawnień na rzecz jednostki (społeczeństwa). Dotychczasowa działalność polskiego ustawodawcy wskazuje, że coraz częściej ugodowe formy rozwiązywania sporów wypełniają postulat decentralizacji uprawnień państwa. Między innymi w sprawach, w których dotychczas państwo podejmowało próby rozstrzygnięcia sporów samodzielnie (np. w sferze zamówień publicznych), wprowadza się metody rozwiązywania sporów, które oparte są na indywidualnym rozstrzygnięciu stron pozostających w sporze¹⁶⁹. W wielu ustawach dochodzi do regulacji celem wzmocnienia zaangażowania społeczeństwa w sprawy społeczne. Ustawodawca, który wspiera rozwój ugodowych metod rozwiązywania sporów, jest aktywny w życiu społecznym, stymuluje zachowania społeczne jednostek. Państwo kreuje i utrzymuje instrumenty prawne i instytucjonalne, które wspierają oddolne inicjatywy jednostek. W tym miejscu warto wskazać, że między innymi od niedawna podmioty publiczne uzyskały prawną możliwość zawierania ugód w sprawach finansowych¹⁷⁰. Wprowadzona instytucja jest subsydiarna w stosunku do postępowania sądowego, jest bardziej efektywna z perspektywy ekonomicznej podmiotów publicznych w przypadku rozwiązywania sporów w sprawach finansowych¹⁷¹. Państwo zrezygnowało z monopolu

¹⁶⁸ P. Wilczyński, *Pomocniczość jako zasada...*, s. 135.

¹⁶⁹ Ustawa z 11.09.2019 r. – Prawo zamówień publicznych (tj. Dz. U. z 2021 r. poz. 1129 ze zm.) wprowadza możliwość zawarcia ugody w sprawach majątkowych w zakresie sporów wynikających z zamówienia publicznego.

¹⁷⁰ Ustawa z dnia 07.04.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności (tj. Dz. U. poz. 933 ze zm.) wprowadziła do ustawy o finansach publicznych art. 54a dotyczący możliwości zawarcia przez jednostkę finansów publicznych ugody w sprawie spornej należności cywilnoprawnej.

¹⁷¹ J. M. Salachna, M. J. Skrodzka, *Rola mediacji w usprawnianiu zarządzania finansami w podmiotach publicznych w świetle uwarunkowań prawnych* [w:] K. Leszczewska, Z. Patora-Wysocka (red.), *Subsydiarność – aspekty ekonomiczne i społeczne*, Łódź-Warszawa 2019, s. 22.

(przymusu państwowego) do rozstrzygania tego typu spraw w drodze postępowania sądowego na rzecz ugodowego rozwiązywania sporów, co jest wyrazem zasady pomocniczości.

Należy zwrócić uwagę, że ustawodawca również poprzez przepisy *ustawy o kosztach sądowych*¹⁷² zachęca strony postępowania sądowego „do ugodowego rozwiązania powstałego między nimi sporu oraz premiuje (choć w różnym stopniu) czynności dyspozytywne prowadzące do usprawnienia postępowania sądowego”¹⁷³. Ustawodawca zakłada zwrot opłaty sądowej w sprawach, w których postępowanie zakończyło się zawarciem ugody. Między innymi Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu wskazał, że przepisy dotyczące zwrotu części opłaty sądowej, w przypadku gdy postępowanie w pierwszej instancji zakończyło się zawarciem ugody sądowej po rozpoczęciu rozprawy (art. 79 ust. 1 pkt 3 lit c), służą realizacji zasady pomocniczości. Trybunał Konstytucyjny jednocześnie wyjaśnia, że norma wyrażona w ustawie „ma skłaniać powoda do podejmowania działań ugodowych i poszukiwania porozumienia z pozwanym przed udzieleniem roszczeniu ochrony w formie przymusu państwowego (sądowego i egzekucyjnego)”.

Podsumowując należy wskazać, że zasada pomocniczości (subsidiarności) jest współcześnie jedną z podstawowych zasad porządków prawnych krajów Unii Europejskiej oraz innych państw na świecie. W piśmiennictwie prawniczym wskazuje się jednocześnie, że ugoda jawi się jako środek (prawne urządzenie), a zarazem wyraz zasady pomocniczości¹⁷⁴. Państwo, upowszechniając ugodowe metody rozwiązywania sporów, przesuwając część kompetencji do rozstrzygania spornych spraw na jednostki. Odnosząc się do postawionego przez T. Antoszkę pytania „w jakim wymiarze obywatel (podmiot prawa) może – w oparciu o obowiązujące normy dotyczące ugody – kształtować swoje stosunki życiowe, a w szczególności prawne” wydaje się, że słuszną byłaby odpowiedź, że w zakresie w jakim państwo zrezygnowało z monopolu do rozstrzygania danego typu spraw, w drodze postępowania sądowego na rzecz ugodowego rozwiązywania sporów.

1.3.4. Dialog a ugoda

Analiza instytucji ugody wymaga odniesienia się do pojęcia „dialogu” oraz jego znaczenia w procesie prowadzącym do polubownego rozwiązania sporów. Pomimo że nie ma definicji legalnej dialogu, to odgrywa on istotną rolę w rozwiązywaniu spornych stosunków społecznych, jak i prawnych. Współcześnie dialog jest niejednokrotnie utożsamiany z poję-

¹⁷² Ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2257 ze zm.).

¹⁷³ Wyr. TK z 18.03.2014 r., SK 53/12, OTK 2014, nr 3, poz. 32, LEX nr 1451359.

¹⁷⁴ T. Bąkowski, *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki...*, s. 171.

ciem „komunikacji”. Jednakże należy pokreślić, że komunikacja jest pojęciem węższym od dialogu. Dialog jest procesem komunikowania się z innymi podmiotami. Według słownika języka polskiego dialog jest szeregiem dyskusji, negocjacji i innych działań mających doprowadzić do porozumienia między stronami konfliktu lub sporu¹⁷⁵.

A. Rogacka-Łukasik stawia tezę, że nie ma ugody bez dialogu¹⁷⁶. Zdaniem tej Autorki ugoda zawiera w sobie elementy, które upodabniają ją do dialogu. Dialog rozumie się poprzez całokształt relacji między stronami. Dialog jest mechanizmem, który pośredniczy w osiągnięciu porozumienia (ugody). Podkreśla się, że sednem pojęcia ugody jest właśnie porozumienie¹⁷⁷. Skuteczne rozwiązanie konfliktu polega na zastąpieniu sprzecznych interesów stron ugoda, a dialog ma w tym mechanizmie pośredniczyć¹⁷⁸. Dialog tak jak ugoda jest wartością społeczną, która powinna być promowana w rozwiązywaniu konfliktów społecznych. H. Czerwińska zwraca uwagę, że wszystkie alternatywne metody rozwiązywania sporów opierają się na tzw. kulturze dialogu¹⁷⁹. Zdaniem tej Autorki istotna w tym zakresie jest dewiza „*pojednać, a nie sądzić*”, która prowadzi do tego, że obowiązkowym jest dążenie do ugodowego rozwiązania sporów. Zdaniem S. Pieckowskiego w alternatywnych metodach rozwiązywania sporów miejsce sędziego, skrępowanego sformalizowanymi normami prawa, zajmuje neutralna osoba trzecia, której rolą jest zachęcenie stron konfliktu do osiągnięcia ugody poprzez prowadzony dialog¹⁸⁰.

Warto podkreślić, że ugoda jest rezultatem podjętego dialogu. Metodą dochodzenia do ugody w spornych sytuacjach jest dialog. Instytucje takie jak mediacja, arbitraż, negocjacje pozwalają nawiązać dialog pomiędzy spierającymi się stronami, który powinien zakończyć się konsensusem/ugoda/pojednaniem. Ponownie warto wskazać, że w rozumieniu potocznym przez dialog rozumie się także rozmowy, negocjacje i inne działania, które mają doprowadzić do porozumienia między stronami konfliktu.

Tego samego zdania jest R. T. Preys, który wskazuje, że metodą dochodzenia do ugody w konfliktach jest dialog dążący w szczególny sposób przez słowo do wzajemnego zrozumienia, zbliżenia się i współdziałania, celem – zażegnanie konfliktu przy poszanowaniu i akceptacji woli zwaśnionych stron¹⁸¹. R. T. Preys wyróżnił podstawowe elementy dialogu, które prowadzą do zawarcia pomiędzy stronami ugody. Pierwszym elementem jest nawiąza-

¹⁷⁵ M. Bańko, *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 2010, s. 274-275.

¹⁷⁶ A. Rogacka-Łukasik, *Nie ma ugody...*, s. 245.

¹⁷⁷ H. Czerwińska, *Problematyka prawna ugody*, „GSP” 2009, nr 21, s. 237.

¹⁷⁸ K. Wojciechowski, *Różne formy dialogu*, dostęp: <https://publicystyka.ngo.pl/rozne-formy-dialogu>, data wejścia: 02.02.2021 r.

¹⁷⁹ H. Czerwińska, *Problematyka...*, s. 230.

¹⁸⁰ S. Pieckowski, *Mediacja w sprawach cywilnych*, Warszawa 2006, s. 11.

¹⁸¹ R. T. Preys, *Ugoda w postępowaniu...*, s. 14.

nie wzajemnego kontaktu w sposób zapewniający pozbywanie się izolacji w swych przekonaniach jako jednostka lub wspólnota osób. Drugim istotnym elementem według R. T. Preysa jest dochodzenie do prawdy, trzecim, najistotniejszym z uwagi na cel ugody jest gotowość do kompromisu. W tym przypadku najważniejszym przejawem tej gotowości są wzajemne ustępstwa. W piśmiennictwie podkreśla, że ustępstwa mają swoje granice „w dialogu można ustępować do pewnego punktu, dopóki partnerzy znajdują się w ambiwalentnej strefie, w której rozważa się „za” i „przeciw” w zakresie poruszanej kwestii”¹⁸².

W piśmiennictwie zwraca się uwagę na szczególną rolę prawnika w polubownym rozwiązywaniu sporów prawnych. Prawnik powinien aktywnie słuchać klientów, ale też uczestniczyć w kształtowaniu dialogu pomiędzy stronami¹⁸³. Rolą prawnika jest skłanianie stron do wybrania odpowiedniego podejścia do sposobu rozwiązania sporu oraz doprowadzenie stron do porozumienia (ugody). Z drugiej strony należy zauważyć, że strony nie zawsze mogą dojść do porozumienia z uwagi na wysoce istotne różnice interesów podmiotów pozostających w sporze. W niektórych przypadkach mimo podjętego dialogu strony utwierdzają się w przekonaniu o słuszności własnych twierdzeń i konieczności rozstrzygnięcia sporu na drodze postępowania sądowego celem osiągnięcia satysfakcjonującego rozstrzygnięcia w formie orzeczenia sądowego. Omawiane w dalszej kolejności alternatywne metody rozwiązywania sporów są pewnego rodzaju „próbą” przed zawiązaniem sporu sądowego.

1.4. Podstawowe założenia koncepcji alternatywnych metod rozwiązywania sporów (ADR)

1.4.1. Zagadnienia ogólne – znaczenie i rola instytucji

Współcześnie bardzo duży nacisk kładzie się na rozwój różnych form polubownego rozstrzygnięcia lub rozwiązywania sporów. Tym samym wzrasta znaczenie i popularność alternatywnych metod rozwiązywania sporów (ang. *Alternative Dispute Resolution, ADR*). ADR stanowią sposoby rozwiązywania sporów alternatywne w stosunku do sądownictwa państwowego oraz do postępowania sądowego. Dlatego alternatywne metody rozwiązywania sporów nazywane są równocześnie pozasądowymi metodami rozwiązywania sporów.

¹⁸² H. Skorowski, *Solidarność* [w:] A. Zwoliński (red.), *Jan Paweł II Encyklopedia Nauczania Społecznego*, Radom 2005, s. 105 i n.

¹⁸³ E. Gmurzyńska, *Rola prawników w alternatywnych metodach rozwiązywania sporów*, Warszawa 2014, s. 237.

Obecnie w związku z wzrastającą ilością sporów istnieje potrzeba zapewnienia każdej stronie stosunku prawnego efektywnej ochrony prawnej.

Skrót ADR wszedł do powszechnego użycia w europejskim porządku prawnym dzięki regulacjom unijnym. K. Gajda wskazuje, że Zielona Księga w sprawie alternatywnych metod rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych i handlowych dała początek skrótowi „ADR”, który wywodzi się od wyrażenia *alternative dispute resolution*¹⁸⁴. Zielona Księga wprowadziła akronim ADR, tworząc go z pierwszych liter wyrazów oznaczających alternatywne wobec drogi sądowej metody rozwiązywania sporów i zalecając wprowadzenie go do praktyki¹⁸⁵.

Unia Europejska w sposób szczególny zwraca uwagę na rolę alternatywnych metod rozwiązywania sporów w rozstrzyganiu sporów konsumenckich. Podstawowym dokumentem w prawie wspólnotowym regulującym rozwiązywanie sporów wynikłych ze sporów konsumenckich jest dyrektywa dotycząca alternatywnych metod sporów konsumenckich¹⁸⁶.

Alternatywne metody rozwiązywania sporów są instytucją młodą, która powstała pod koniec lat 70. ubiegłego stulecia w Stanach Zjednoczonych. Jak zwraca uwagę S. Pieckowski dynamiczny rozwój instytucji ADR w Stanach Zjednoczonych był przede wszystkim praktyczną reakcją korporacji i sądów na niewydolność tradycyjnego rozstrzygnięcia sporów przez sądy państwowe (lawinowy wzrost liczby spraw, kosztów procesu i znaczne wydłużenie czasu oczekiwania na wyrok i jego wykonanie)¹⁸⁷. Według E. Gmurzyńskiej koncepcja alternatywnych względem sądowych metod rozwiązywania sporów jest odpowiedzią na uciążliwe wady systemu sądownictwa powszechnego¹⁸⁸. Jednocześnie cały czas obserwowany jest rozwój wszelkich instytucji prawnych opartych na ADR zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak także w Europie. Należy podkreślić, że idea ADR przyjęta została przez większość europejskich porządków prawnych i znajduje zastosowanie w zakresie regulowania różnych stosunków prawnych, m.in. karnych, administracyjnych, jak i cywilnych. Warto jednocześnie podkreślić, że metody rozwiązywania sporów, które obecnie zaliczane są do ADR (m.in. me-

¹⁸⁴ Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law (presented by the Commission), Brussels, 19.04.2002, COM(2002) 196 final, dostęp: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52002DC0196>; data wejścia: 30.03.2021 r.

¹⁸⁵ K. Gajda, *Alternatywne metody rozwiązywania sporów – Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2006, nr 4, s. 73 i n.

¹⁸⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z 21.5.2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygnięcia sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich) (Dz. Urz. UE L Nr 165 z 18.6.2013 r.).

¹⁸⁷ S. Pieckowski, *Arbitraż a alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych* (ADR) [w:] A. Szumański (red.), *System Prawa Handlowego, t. 8: Arbitraż handlowy*, Warszawa 2010, s. 985.

¹⁸⁸ E. Gmurzyńska, *Mediacja w Stanach Zjednoczonych. Rola Prawników* [w:] *Alternatywne formy rozwiązywania sporów. Przegląd zagadnień*, Warszawa 2003, s. 36.

diacja, arbitraż) nie są nowymi instytucjami prawnymi w porządku prawnym. Wiele z nich było znanych i stosowanych w różnych cywilizacjach w dawnych wiekach¹⁸⁹.

Pojęcie ADR w doktrynie nie jest jednolite. W piśmiennictwie polskim toczy się spór o zakres tego pojęcia. Jednakże ADR opiera się na tej samej podstawie, jaką jest dążenie do polubownego rozwiązania sporu. Istotą alternatywnych metod rozwiązywania sporów jest zakończenie istniejącego pomiędzy stronami sporu bez konieczności korzystania z rozstrzygnięcia sądowego. Jednocześnie ADR może być rozumiane w różnorodny sposób¹⁹⁰. Dlatego zasadnym jest wskazanie kilku stanowisk przedstawicieli doktryny związanych z definicją pojęcia ADR.

Zdaniem M. Bieleckiego termin ADR można zdefiniować jako polubowny i pojednawczy sposób rozwiązywania konfliktów i sporów oparty na idei dążenia do porozumienia oraz na znalezieniu kompromisowego wyjścia z sytuacji konfliktowej¹⁹¹. Alternatywne metody rozwiązywania sporów zdaniem T. Mróz tworzą pewien system powiązanych instytucji, organizacji i procedur. Systemy ADR działają w różny sposób i mają różnorodne nazwy, są organizowane przez władze publiczne, przedsiębiorców lub przy współpracy sektora publicznego i organizacji branżowych¹⁹².

Przez ADR rozumie się także metody, które w ogóle nie opierają się na modelu adydykacyjnym, czyli takim, w którym wydawane jest wiążące stronę orzeczenie¹⁹³. Do takich metod w polskim porządku prawnym należą negocjacje i mediacje. Co istotne, proces dochodzenia do kompromisu jest procesem ugodowym. Naczelną zasadą tych postępowań jest dobrowolność, która wyraża się w konieczności wyrażenia zgody na rozwiązanie sporu w formie, jaką wybiorą zainteresowane podmioty pozostające w sporze. Alternatywne metody rozwiązywania sporów są poszukiwaniem kompromisu. Zgodnie z pojęciem prezentowanym przez R. Morka, ADR to szereg różnych metod służących rozwiązaniu sporów dzięki pomocy neutralnego i bezstronnego podmiotu trzeciego, będących alternatywą dla możliwości rozstrzygnięcia tego sporu w procesie przed sądem powszechnym¹⁹⁴.

A. Jakubiak-Mirończuk wskazuje, że istnieje wiele definicji ADR, a podejmowane próby klasyfikacji i charakterystyki poszczególnych trybów mają niewielką wartość użytkową

¹⁸⁹ R. Balicki, *Pozasądowe procedury...*, s. 904.

¹⁹⁰ A. Wach, *Alternatywne formy rozwiązywania sporów sportowych*, Warszawa 2005, s. 122-125.

¹⁹¹ M. Białecki, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 19.

¹⁹² T. Mróz, *Podstawowe problemy...*, s. 70.

¹⁹³ M. Stawarczyk, *Alternatywne sposoby rozwiązywania sporów* [w:] ABC - komentarz praktyczny, LEX nr 139606.

¹⁹⁴ R. Morek, *ADR – w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2004, s. 1.

z uwagi na szybkość dokonywanych zmian¹⁹⁵. Autorka wyróżnia szerokie ujęcie pojęcia alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów, wskazując że do tego katalogu zaliczana jest wszelka działalność mająca na celu minimalizowanie powstania sporu¹⁹⁶.

Jednocześnie wskazać należy, że podstawową cechą charakteryzującą alternatywne metody rozwiązywania sporów jest małe sformalizowanie, szybkość, elastyczność w zakresie kształtowania spornego stosunku prawnego, a także niższe koszty. Strony mają również swobodę w zakresie kształtowania postępowania w sporze. Metody ADR opierają się na całkowitej dobrowolności stron, niewiążącym charakterze rozstrzygnięcia – od stron zależy jego akceptacja, a także swoboda w doborze metod i procedur. Wskazane cechy stanowią jednocześnie cechę odróżniającą metody ADR od postępowania sądowego. Dodać należy, że alternatywne metody rozwiązywania sporów znajdują zastosowanie do tej kategorii sporów, gdzie co do zasady wartość przedmiotu sporu nie jest wysoka, a stan faktyczny sprawy nie jest skomplikowany, a także nie ma potrzeby przeprowadzania czasochłonnych środków dowodowych. Należy przy tym podkreślić, że celem metod ADR jest rozwiązanie konfliktu między stronami w najtańszy, najprostszy i skuteczny sposób.

Jak zauważa A. Korybski alternatywne metody rozwiązywania sporów w założeniu mają mieć charakter uzupełniający i wspierający wymiar sprawiedliwości poprzez:

- a) rozwiązanie sporu prawnego przez same strony na drodze bezpośrednich negocjacji, wiodących do zawarcia porozumienia (ugody) albo
- b) opanowanie sporu prawnego w trybie przedsądowym z udziałem osoby trzeciej – tak zwana droga niesądowa, niewykorzystująca konstrukcji postępowania sądowego (np. mediacja, koncyliacja) albo
- c) rozstrzygnięcie sporu prawnego również w trybie przedsądowym z udziałem osoby trzeciej – z wykorzystaniem elementów postępowania sądowego (np. minitrial) albo
- d) opanowanie sporu prawnego z udziałem osoby trzeciej przed przystąpieniem przez sąd do rozpoznania sprawy już zawisłej bądź już w toku postępowania sądowego (np. pretrial settlement conferences)¹⁹⁷.

Jednocześnie warto podkreślić, że od 2005 r. w polskim porządku prawnym funkcjonuje powoływana zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości - społeczna rada do spraw alterna-

¹⁹⁵ A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne...*, s. 12.

¹⁹⁶ *Ibidem*, s. 12.

¹⁹⁷ A. Korybski, *Alternatywne ...*, s. 136; K. Flaga-Gieruszyńska, *Dochodzenie roszczeń konsumenckich w zakresie usług turystycznych przed sądami polubownymi*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Problemy Transportu i Logistyki” 2017, nr 4, s. 77.

tywnych metod rozwiązywania sporów przy Ministrze Sprawiedliwości (Rada)¹⁹⁸. Rada jest organem pomocniczym Ministra Sprawiedliwości, do którego zadań należy proponowanie i prowadzenia działań w kierunku rozwoju alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Do zadań Rady w szczególności należy:

- a) proponowanie rozwiązań o charakterze prawnym oraz organizacyjno-praktycznym służących rozwojowi alternatywnych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji,
- b) opiniowanie projektów aktów prawnych służących rozwojowi alternatywnych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji,
- c) opracowanie i propagowanie zasad etycznych pracy mediatora i postępowania mediacyjnego oraz standardów szkolenia mediatorów¹⁹⁹.

Jednocześnie w strukturach organizacyjnych Ministerstwa Sprawiedliwości funkcjonuje zespół do spraw mediacji, a także prowadzone są stałe działania na rzecz upowszechniania i popularyzacji metod ADR w rozwiązywaniu sporów.

W dalszej części rozprawy zostaną przedstawione rodzaje oraz istota alternatywnych metod rozwiązywania sporów w kontekście funkcjonowania instytucji ugody. Jest to istotne w kontekście rozważań, które będą podjęte w rozprawie na temat modelu instytucji ugody. Do podstawowych metod ADR zalicza się: negocjacje, mediacje oraz arbitraż (sądownictwo polubowne).

1.4.2. Negocjacje jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów

Do podstawowych form alternatywnych metod rozwiązywania sporów zaliczamy negocjacje. Należy przy tym mieć na względzie, że negocjacje są zazwyczaj traktowane jako podstawowy etap prowadzący do zawarcia przez strony umowy, a co za tym idzie mają do nich zastosowanie przepisy ogólne Kodeksu cywilnego (art. 72 § 1 k.c., art. 72¹ k.c.). Z drugiej strony negocjacje są metodą, która może być skutecznie wykorzystywana do rozwiązywania sporów w różnych stosunkach prawnych.

Negocjacje to także proces komunikacyjny, który ma prowadzić do uzyskania określonych działań i zachowań drugiej strony. A. Zienkiewicz wskazuje, że negocjacje mogą być pojmowane w ujęciu szerokim bądź wąskim. Zgodnie z ujęciem szerokim negocjacje w zakresie normowanym przez prawo określa się jako negocjacje prawne, zaś w ujęciu węż-

¹⁹⁸ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. w sprawie powołania Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów (Dz. U. z 2019 r. poz. 140).

¹⁹⁹ *Ibidem*.

szym negocjacje to proces dochodzenia do porozumienia w sprawie przewidzianych przez obowiązujące prawo uprawnień i obowiązków stron²⁰⁰.

W literaturze wskazuje się, że negocjacje są procesem komunikacji pomiędzy ludźmi, którego celem jest osiągnięcie przez strony porozumienia z innymi podmiotami, podjęcie wspólnej decyzji bądź budowa konsensusu przez strony²⁰¹. Wskazuje się również, że osiągnięcie konsensusu jest podstawą umownego stosunku prawnego oraz stanowi istotę prawa cywilnego oraz jego fundament.

Zdaniem E. Gruszewskiej negocjacje są najstarszą i wciąż najczęściej stosowaną formą rozwiązywania sporów²⁰². W ramach negocjacji strony spornego stosunku prawnego podejmują próbę usunięcia różnic w drodze bezpośredniej wymiany poglądów. Podstawą do prowadzenia skutecznych negocjacji jest możliwość swobodnego kształtowania stosunku cywilnoprawnego, jakie strony mają w sprawach cywilnych. A. Jakubiak-Mirończuk zwraca uwagę, że prawo cywilne jest obszarem, w którym podstawową formą dochodzenia do porozumień są właśnie negocjacje²⁰³.

Do negocjacji dochodzi w sytuacji, gdy co najmniej jedna ze stron będzie wyrażać brak akceptacji dla określonej sytuacji czy też wyrażonej opinii²⁰⁴. Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu warunkiem niezbędnym do przeprowadzenia skutecznych negocjacji jest wola stron, czyli obustronna wola do zawarcia kompromisu. Zwraca się jednocześnie przy tej okazji uwagę na element konstrukcyjnie istotny, który jest podstawą ugodowego rozwiązywania sporów w drodze negocjacji, tj. wzajemne ustępstwa stron. Zdaniem R. Balickiego bardzo istotne w procesie negocjacji są kompetencje decyzyjne podmiotów, które nakłaniają do osiągnięcia kompromisu, który należy rozumieć jako konsekwencję rezygnacji z części oczekiwań²⁰⁵.

Należy zauważyć, że brak jest legalnej definicji negocjacji w polskim systemie prawa. Doktryna próbuje sformułować pojęcie negocjacji, które ze swojej istoty związane są z szerokim spektrum działalności ludzkiej. Nauka prawa również podejmuje próby definicji pojęcia negocjacji, mając na uwadze ich znaczenie w obrocie prawnym i gospodarczym. Między innymi pojęcie negocjacji jest zdefiniowane w zarządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2011 r. w sprawie zasad dokonywania opisów i wartościowania stanowisk pracy

²⁰⁰ A. Zienkiewicz, *Alternatywne rozwiązywanie...*, s. 37.

²⁰¹ P. Sławicki, *Negocjacje jako sposób zawarcia umowy*, Lublin 2018, s. 13.

²⁰² E. Gruszewska, *Międzynarodowe centrum rozstrzygania sporów inwestycyjnych. Analiza prawnomiędzynarodowa z perspektywy Polski*, Białystok 2014, s. 44.

²⁰³ A. Jakubiak-Mirończuk, *Negocjacje...*, s. 16.

²⁰⁴ R. Balicki, *Pozasądowe procedury...*, s. 908.

²⁰⁵ *Ibidem*, s. 908.

w służbie cywilnej²⁰⁶. Zgodnie z zarządzeniem „negocjacje to sekwencja posunięć (ofert i ustępstw) dwóch stron w celu osiągnięcia wspólnego stanowiska w sytuacji wyjściowej rozbieżności interesów. Polegają na wzajemnym przekonywaniu się do modyfikacji ofert/stanowisk początkowych. Osoby prowadzące negocjacje posiadają pewien margines decyzyjny, tzn. mogą podejmować decyzje o wyborze konkretnego rozwiązania bez konieczności zwracania się do przełożonych”. Należy dodać, że negocjacje definiowane są w zarządzeniu jako sekwencja posunięć, czyli ustępstw. Definicja, która funkcjonuje we wskazanym zarządzeniu również zawiera w sobie istotny element wzajemności, który charakterystyczny jest dla umów wzajemnych. Ponadto przedstawione elementy przywołanej definicji akcentują *essentialia negotii* umowy ugody, tj. wzajemne ustępstwa, które stanowią istotne zagadnienie z punktu widzenia przedmiotu niniejszej rozprawy.

Zdaniem A. Doliwy negocjacje są wszechstronnym, złożonym i skomplikowanym procesem podejmowania decyzji, w którym każda ze stron stara się doprowadzić do umożliwienia sobie realizacji własnych interesów²⁰⁷. P. Sławicki zwraca uwagę, że termin negocjacje jest znany i wykorzystywany w języku potocznym²⁰⁸. W rozumieniu potocznym negocjacje są procesem, który prowadzi strony o sprzecznych interesach do porozumienia. Słowo negocjacje wywodzi się z łacińskiego „*negotium*”, które oznacza pertraktacje i układy oraz spór i sprawę sądową²⁰⁹.

Negocjacje można zdefiniować jako proces porozumiewania się stron będących w sporze, mający na celu wypracowanie porozumienia, które zadowalałoby obie strony konfliktu. Negocjacje są zależne jedynie od woli stron będących w sporze. Podejmując negocjacje strony wyrażają wolę polubownego rozwiązania sporu. Negocjacje zaliczane są do tzw. trybu kontraktowego rozwiązywania sporów. W ramach trybu kontraktowego do rozwiązania sporu dochodzi w drodze podjętych bezpośrednich negocjacji pomiędzy stronami konfliktu. Strony korzystają z autonomii woli oraz swobody kontraktowania. Strony mogą swobodnie kształtować relacje między sobą. Negocjacje charakteryzują się bardzo dużą autonomią stron. Do decyzji stron należy osiągnięcie satysfakcjonującego obie strony porozumienia (ugody). Należy pokreślić, że bardzo istotna w procesie negocjacji jest możliwość swobodnego kształtowania przez strony swojej sytuacji prawnej w granicach swobody umów. Swoboda umów rozumiana jest jako możliwość ustanawiania zmiany lub uchylania uprawnień

²⁰⁶ Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z 07.01.2011 r. w sprawie zasad dokonywania opisów i wartościowania stanowisk pracy w służbie cywilnej (M.P. z 2011 r. poz. 61); P. Sławicki, *Negocjacje...*, s. 31.

²⁰⁷ A. Doliwa [w:] B. Hołyst (red.), *Wielka Encyklopedia Prawa*, Warszawa 2005, s. 480.

²⁰⁸ P. Sławicki, *Negocjacje...*, s. 28.

²⁰⁹ J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2005 s. 654; P. Sławicki, *Negocjacje...*, s. 28.

i skorelowanych z nimi obowiązków w drodze zawierania umowy²¹⁰. Działanie stron wywołuje skutek prawny, którego wynikiem jest osiągnięte porozumienie.

W doktrynie podkreśla się, że w przypadku osiągnięcia przez strony porozumienia dochodzi najczęściej do podpisania umowy cywilnoprawnej, której ostateczna treść jest uzgadniana w toku pertraktacji²¹¹. Strony w wyniku prowadzonych negocjacji składają wobec siebie propozycje, dążąc do satysfakcjonującego je kompromisu oraz wypracowania wspólnego stanowiska, które może przybrać formę ugody. Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że umowa ugody uregulowana w art. 917 k.c. przewiduje czynienie przez strony wobec siebie wzajemnych ustępstw w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego, a więc umowa oparta jest na innych przesłankach niż te o jakich mowa w art. 72 k.c. dotyczącym negocjacji.

Bezpośrednie negocjacje prowadzone są przez strony bez wsparcia osób trzecich, które są charakterystyczne, m.in. dla procesów mediacyjnych czy procesów prowadzonych przed sądem polubownym. R. Balicki podkreśla, że wynikiem skutecznie przeprowadzonych negocjacji może być zawarcie ugody. Ugoda jest prawnym następstwem skutecznych negocjacji²¹². Co istotne ugoda, która będzie zawarta przez strony w wyniku przeprowadzonych negocjacji, będzie ugodą pozasądową (umową materialnoprawną). Ten typ porozumienia powinien spełniać wszystkie *essentialia negotii* umowy ugody, w tym zawierać wzajemne ustępstwa stron. Negocjacje ugodowe stanowią możliwość osiągnięcia rezultatu, który jest satysfakcjonujący dla obu stron konfliktu.

Zwrócić uwagę należy na pewne cechy, które charakteryzują negocjacje. Po pierwsze, prowadzone są pomiędzy co najmniej dwoma podmiotami. Pomiedzy stronami negocjacji występuje sprzeczność interesów. Świadczenie jednej ze strony odpowiada świadczeniu drugiej z nich, wzajemna ekwiwalentność ma charakter subiektywny. Umowa, która jest skutkiem skutecznie przeprowadzonych negocjacji, dochodzi do skutku, gdy strony określą w niej wzajemne obowiązki i prawa wynikające z dokonywanej czynności prawnej. Skutkiem negocjacji jest zawarta umowa (porozumienie.) Celem negocjacji jest realizacja określonych interesów stron negocjujących, które dążą do osiągnięcia porozumienia. Wskazane cechy negocjacji są bardzo podobne do cech, które charakteryzują umowę ugody.

²¹⁰ P. Sławicki, *Negocjacje...*, s. 28; P. Machnikowski, *Swoboda umów według art. 353¹K.C. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005, s. 2.

²¹¹ P. Sławicki, *Negocjacje...*, s. 58.

²¹² R. Balicki, *Pozasądowe procedury...*, s. 908.

Jak słusznie podkreśla R. Balicki prawnym następstwem skutecznych negocjacji może być zawarcie ugody pozasądowej²¹³. Autor wskazuje, że ugoda może być zawarta tylko ze stroną, z którą uprzednio łączy nas inny stosunek prawny, ponieważ ugoda nie tworzy nowego stosunku prawnego, lecz zmienia dotychczasowy. Ugoda zawierana jest również w celu, który określony jest w przepisach ustawowych.

Zdaniem T. Antoszka najczęstszymi trybami zawarcia przez strony umowy ugody są tryb negocjacyjny oraz tryb ofertowy²¹⁴. Wskazuje, że do zawarcia umowy ugody w ramach pertraktacji dochodzi w sytuacji, gdy strony dojdą do porozumienia co do wszystkich postanowień, które były przedmiotem negocjacji. Dojście do porozumienia co do wszystkich postanowień wyznacza moment zawarcia ugody. Zwraca również uwagę, odnosząc się do orzeczenia Sądu Apelacyjnego w Gdańsku²¹⁵, na znaczenie negocjacji przedugodowych w zakresie interpretacji oświadczeń woli stron²¹⁶. Podkreśla, że dokonując wykładni oświadczeń woli stron sąd wziął pod uwagę przebieg negocjacji przedugodowych jako istotnych dla wykładni umowy ugody i ustalenia zakresu roszczeń.

Przykładem negocjacji, które mogą być zakończone ugodą, są negocjacje podejmowane w sytuacji istnienia sporu, różnicy zdań co do wysokości należnego odszkodowania, a także zakresu skutków wypadku, za które na mocy zawartej umowy ubezpieczenia odpowiada ubezpieczyciel. T. Młynarski zauważa, że osoby uprawnione z tytułu umowy ubezpieczenia mają znaczące pole negocjacji z zakładem ubezpieczeń co do wysokości należnych im świadczeń²¹⁷. Jednocześnie autor zwraca uwagę, że negocjacje w razie pomyślnego ich przebiegu kończą się zwykle zawarciem ugody.

Należy zgodzić się z postulatem M. Stawarczyk, że system rozwiązywania sporów w Polsce powinien być zorganizowany sekwencyjnie - przechodząc od negocjacji do arbitrażu²¹⁸. Rozwiązanie sporu powinno rozpoczynać się od metod negocjacyjnych, następnie wykorzystywać mediację, a dopiero w ostateczności poddawać rozstrzygnięcie sporu pod sąd polubowny lub sąd państwowy. Metody te mogą być stosowane łącznie lub rozłącznie w zależności od woli stron.

Pogląd ten podtrzymuje A. Jakubiak-Mirończuk wskazując, że działania zmierzające do zakończenia sporu najpierw powinny być podjęte w formie negocjacji w ramach trybu kontraktowego, a w przypadku braku pożądanego rezultatu należałoby wykorzystać mediację

²¹³ R. Balicki, *Pozasądowe procedury...*, s. 908.

²¹⁴ T. Antoszek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 922.

²¹⁵ Wyr. SA w Gdańsku z 21.04.2017 r., V ACa 833/15, LEX nr 2346795.

²¹⁶ T. Antoszek, *Kodeks cywilny...*, s. 985.

²¹⁷ T. Młynarski, *Ugoda jako jedna z podstaw wypłaty świadczenia ubezpieczeniowego*, „MU” 2012, nr 50.

²¹⁸ M. Stawarczyk, *Alternatywne...*

i kolejno arbitraż²¹⁹. Zdaniem tej Autorki skierowanie sprawy do sądu jest ostatecznością i wynika z niepowodzenia działań podjętych w poprzednich trybach.

Aktualnie negocjacje są bardzo skutecznym narzędziem wykorzystywanym w ugodowym rozwiązywaniu sporów prawnych. Negocjacje mają charakter pozasądowy i stosowane są w rozwiązywaniu różnych rodzajów sporów prawnych. Negocjacje przedugodowe (poprzedzające zawarcie ugody) są tańsze i szybsze niż postępowanie sądowe, a przy okazji pozwalają zachować pomiędzy stronami dobre relacje na przyszłość. Istotą negocjacji jest zakończenie istniejącego sporu poprzez wypracowanie wspólnego porozumienia. Strony prowadzące negocjacje przedugodowe dla skuteczności ugody muszą dojść do porozumienia co do wszystkich postanowień będących przedmiotem negocjacji. Elementem pozaprawnym negocjacji jest satysfakcja stron biorących w nich udział ze względu na możliwość prowadzenia dialogu i osiągnięcie wspólnego porozumienia. Cechą charakterystyczną negocjacji oraz innych ugodowych metod rozwiązywania sporów prawnych jest ich dobrowolności oraz swoboda w podjęciu decyzji co do ostatecznego kształtu porozumienia.

1.4.3. Mediacja jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów

Mediacja stanowi jedną z podstawowych form ADR. Obecnie uznawana jest za najbardziej powszechną i właściwą formę pozasądowego rozwiązywania sporów. Należy do najbardziej rozpowszechnionych spośród podstawowych metod rozwiązywania sporów. Jak wszystkie z alternatywnych metod rozwiązywania sporów, mediacja jest metodą wspierającą i komplementarną wobec sądowego wymiaru sprawiedliwości. Mediacja funkcjonuje jako instytucja sądowa oraz pozasądowa. Do zawarcia ugody może dojść w ramach mediacji ze skierowania sądu, a także w przypadku zawarcia ugody przed mediatorem bez skierowania sądu. Należy przy tym zwrócić uwagę, że podobnie jak przy negocjacjach nie funkcjonuje legalna oraz powszechnie akceptowana definicja mediacji. Mediację odróżnia od negocjacji to, że w procesie prowadzącym do ugodowego rozwiązania sporu uczestniczy bezstronna osoba trzecia – mediator. Mediator powinien być osobą bezstronną, neutralną wobec stron, a także akceptowaną przez wszystkie strony pozostające w sporze.

Mediacja (postępowanie mediacyjne) w sprawach cywilnych została wprowadzona do polskiego systemu prawa ustawą dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, która weszła w życie dnia 10 grudnia 2005

²¹⁹ A. Jakubiak-Mirończuk, *Negocjacje...*, s. 40.

r.²²⁰. Ustawa była odpowiedzią na rekomendacje Rady Europejskiej dotyczące mediacji w sprawach cywilnych. Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego wprowadziła do polskiego prawa procesowego nową instytucję mediacji, stworzyła ramy postępowania mediacyjnego, a także ustanowiła m.in. szczególne rozwiązania dotyczące mediacji w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Nie była to instytucja nowa w polskim porządku prawnym, gdyż już wcześniej funkcjonowała w Kodeksie postępowania karnego²²¹ w sprawach dotyczących nieletnich²²² oraz w ustawie o postępowaniu przed sądami administracyjnymi²²³. Nowe przepisy umożliwiły w drodze mediacji rozstrzygnąć spór cywilnoprawny poprzez zawarcie ugody przed mediatorem²²⁴. Regulacja dotycząca postępowania mediacyjnego w ustawie procesowej cywilnej ma charakter wyczerpujący i zupełny (art. 183¹–183¹⁵ k.p.c.).

Według E. Gmurzyńskiej do podstawowych cech mediacji prowadzonej w postępowaniu cywilnym należy zaliczyć: udział mediatora jako osoby całkowicie neutralnej wobec stron konfliktu, ograniczony wpływ mediatora na decyzję stron w zakresie rozwiązania konfliktu, a także całkowitą dobrowolność stron zarówno do udziału w postępowaniu, jak i podjęciu ostatecznej decyzji²²⁵.

S. Pieckowski spośród podstawowych cech mediacji wyróżnia także, m.in. konsensualny (dobrowolny) charakter procedury i jej rezultatu (ugody), autonomię stron, bezstronność mediatora²²⁶.

Zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego mediacja jest metodą dobrowolną (art. 183¹ k.p.c.). Może być ona przeprowadzona tylko wtedy, gdy obie strony wyrażą na nią zgodę. Prowadzona jest na podstawie umowy o mediację albo postanowienia sądu kierującego strony do mediacji. Co istotne, mediację prowadzi się przed wszczęciem postępowania (mediacja pozasądowa), a za zgodą stron także w toku rozprawy (mediacja sądowa).

²²⁰ Ustawa z dnia 28.07.2005 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2005 r. Nr 172, poz. 1438).

²²¹ Mediacja uregulowana została w art. 23a k.p.k., a wprowadzona ustawą z 10.01.2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 2003 r. nr 17, poz. 155 ze zm.), wcześniej wprowadzona ustawą z 06.06.1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555).

²²² Postępowanie mediacyjne uregulowane zostało w art. 3a ustawy z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969) stało się instytucją postępowania z nieletnimi na mocy – obowiązującej od 29.01.2001 r. – ustawy z 15.09.2000 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2000 r. nr 91, poz. 1010).

²²³ Postępowanie mediacyjne i uproszczone wprowadzone zostało art. 115-122 p.p.s.a.

²²⁴ S. Pieckowski, *Arbitraż a alternatywne metody...*, s. 998.

²²⁵ E. Gmurzyńska, *Mediacje - czy nowa metoda rozstrzygania sporów w systemie sądów powszechnych? Uwagi krytyczne na temat mediacji w systemie amerykańskim*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego 2004”, nr 2, s. 1.

²²⁶ S. Pieckowski, *Arbitraż a alternatywne metody...*, s. 991.

Mediacja daje stronom dowolność przy wyborze zasad i procedur postępowania oraz swobodę w kształtowaniu wzajemnych relacji.

Mediację prowadzi się przed bezstronnym mediatorem (art. 183³ k.p.c.). Mediator nie jest sędzią, lecz pełni rolę bezstronnego doradcy. Istotą procesu mediacyjnego jest to, iż mediator prowadzi mediację, wykorzystując różne metody zmierzające do polubownego rozwiązania sporu, w tym wspiera strony w formułowaniu przez nie propozycji ugodowych lub na zgodny wniosek stron wskazuje sposoby rozwiązania sporu, które nie są dla stron wiążące (art. 183^{3a} k.p.c.). Celem oraz rezultatem prawidłowo przeprowadzonego postępowania mediacyjnego jest zawarcie ugody przed mediatorem. Ugoda zawarta przed mediatorem po jej zatwierdzeniu przez sąd ma moc prawną ugody zawartej przed sądem. Ugoda zawarta przed mediatorem, którą zatwierdzono przez nadanie jej klauzuli wykonalności, jest tytułem wykonawczym (Art. 183¹⁵k.p.c.). Przepisy k.p.c. wskazują przesłanki, jakie musi spełniać ugoda, aby mogła być uznana za ważną i skutecznie zawartą.

Rezultatem postępowania mediacyjnego jest zawarcie ugody, która wywołuje skutki materialnoprawne. Ugoda zawarta przed mediatorem nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej. Ten typ ugody korzysta z powagi ugodzonej (*res transacta*²²⁷). W przypadku wytoczenia ponownego powództwa o roszczenie, które było przedmiotem zawartej przed mediatorem ugody, powództwo to podlega oddaleniu²²⁸. Ustawa procesowa jasno wskazuje, że po zakończeniu mediacji mediator sporządza protokół oraz dołącza do niej ugodę, jeśli doszło do jej zawarcia. Bez znaczenia pozostaje, czy mediacja prowadzona jest w związku z zawarciem umowy o przeprowadzenie mediacji, czy jest to mediacja sądowa. Celem każdej z form mediacji jest doprowadzenie do zawarcia ugody przed mediatorem²²⁹. Osiągnięcie porozumienia pomiędzy stronami następuje w stadium postępowania pozasądowego. Co istotne, każda ugoda stanowiąca wynik postępowania mediacyjnego powinna odpowiadać uregulowaniom wskazanym w art. 917 k.c. Zdaniem A. Czepik to zadaniem mediatora jest doprowadzenie do zawarcia między stronami takiego akceptowalnego porozumienia, którego treść odpowiadałaby definicji ugody materialnoprawnej²³⁰ Należy zauważyć, że ugoda, która zostanie zawarta przed mediatorem, tak jak ugoda materialnoprawna, podlega przepisom o skuteczności oświadczeń woli i wadach tych oświadczeń. Ugoda zawarta przed mediatorem musi również

²²⁷ A. Bieliński [w:] M. Rzewuski (red.), *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021, s. 446.

²²⁸ E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Meritum. Postępowanie cywilne*, Warszawa 2017, s. 464.

²²⁹ K. Falkiewicz, M. Romatowska, *Ugoda w postępowaniu mediacyjnym w sprawach cywilnych*, *Temidium* 5 (71) 2012, dostęp: https://www.temidium.pl/artukul/ugoda_w_postepowaniu_mediacyjnym_w_sprawach_cywilnych-283.html, data wejścia: 30.10.2020 r.

²³⁰ A. Czepik, *Ugoda zawarta przed mediatorem*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2011, nr 3, s. 36.

pozostawać w zgodności z przepisami o charakterze ogólnym normującymi stosunki umowne, tj. zwłaszcza z art. 353¹ k.c. T. Ereciński zwraca uwagę, że ugoda zawarta przed mediatorem jako czynność o złożonej naturze powinna czynić zadość zarówno wymaganiom określonym w Kodeksie cywilnym, jak i przepisom procesowym²³¹.

Odnosząc się do dopuszczalnego przedmiotu ugody zawartej przed mediatorem należy wskazać, że strony mają bardzo dużą dowolność w kształtowaniu zasad postępowania mediacyjnego, co przejawia się przede wszystkim w możliwie szerokim ustaleniu warunków zawartej ugody. Istnieją jednak ograniczenia swobodnego kształtowania ugody, która może być zawarta przed mediatorem. Ugoda może być zawarta jedynie w sprawach, w których jest to dopuszczalne (art. 10 k.p.c.). Strony postępowania mediacyjnego mogą zawrzeć ugodę w ramach istniejącego między nimi stosunku prawnego.

Ugoda mediacyjna może dotyczyć takich praw i obowiązków, które charakteryzują się tzw. zdatnością ugodową. W piśmiennictwie prawniczym wskazuje się, że sprawa posiada zdatność ugodową, jeżeli przedmiotem postępowania jest taki stosunek prawny, wobec którego podmioty posiadają możliwość samodzielnego rozporządzania (dysponowania) prawami lub roszczeniami wynikającymi z tego stosunku prawnego²³². Z drugiej strony, jeżeli prawa lub roszczenia wynikające pozostają poza swobodną dyspozycją stron, wówczas mówimy o braku zdatności ugodowej sporu. A. Bieliński wskazuje, że ugoda mediacyjna „może być zawarta we wszystkich sprawach, w których zawarcie ugody jest w ogólnie dopuszczalne.”²³³. Wskazane pojęcie oznacza zakres spraw, które mogą być przedmiotem ugody sądowej²³⁴. Inaczej ujmując, zdatność ugodowa dotyczy sporów, w stosunku do których możliwe jest zawarcie przed sądem ugody. T. Ereciński wskazuje na dwie przesłanki oceny zdatności ugodowej – materialnoprawną i procesową²³⁵. Wyjaśnia, że na ocenę zdatności ugodowej mają w pierwszej kolejności wpływ przepisy prawa materialnego, a także mogą mieć wpływ przepisy prawa procesowego. Za przesłankę zdatności ugodowej uznaje się możliwość samodzielnego dysponowania przez strony danym stosunkiem prawnym tj. w świetle prawa materialnego, swoimi prawami lub roszczeniami, które wynikają z tego stosunku²³⁶. Brak zdatno-

²³¹ T. Ereciński [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające.*, t. 1, Warszawa 2007, s. 445.

²³² T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008, s. 27.

²³³ A. Bieliński zwraca jednocześnie uwagę, że należy przyjąć jednolitą zdolności ugodowej w odniesieniu do ugody materialnoprawnej (art. 917 k.c.), ugody sądowej (art. 223 k.p.c.), ugody pojednawczej (art. 184 k.p.c.) oraz ugody przed mediatorem (art. 183¹² §2 k.p.c.); zob. A. Bieliński, *Ugoda...*, s. 43; zob. także R. Morek, *Mediacja i arbitraż (art. 183¹⁰-183¹⁵, 1154-1217 KPC). Komentarz*, Warszawa 2006, s. 91-92.

²³⁴ T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 119-120.

²³⁵ *Ibidem*.

²³⁶ A. Jakubecki [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom V. Artykuły 1096-1217*, Warszawa 2021, s. 416.

ści ugodowej występuje w momencie, gdy dany rodzaj stosunku prawnego lub wynikające z niego prawa i roszczenia, nie podlegają w świetle prawa materialnego swobodnej dyspozycji stron²³⁷. T. Ereciński wskazuje, że zdatność ugodową mogą wyłączyć również przepisy procesowe²³⁸. Ustawodawca wyłączył wprost zdatność ugodową w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 477¹² k.p.c.).

Uгода przed mediatorem może być zawarta zarówno w stosunkach gospodarczych czy w zakresie innych stosunków umownych, sprawach z zakresu odpowiedzialności deliktowej i kontraktowej, w stosunkach z zakresu prawa rzeczowego, prawa pracy, w sprawach o charakterze niematerialnym oraz w sprawach rodzinnych²³⁹. Przedmiot ugody jest bardzo szeroki i jest ograniczony jedynie możliwością dysponowania swoimi prawami i obowiązkami przez strony.

Uгода to rezultat końcowy mediacji, który stanowi o jej skuteczności. Uгода zawarta przed mediatorem pozwala stronom na zakończenie definitywnie sporu i ułożenie dalszych właściwych relacji pomiędzy nimi.

1.4.4. Arbitraż jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów

Kolejną formą alternatywnych metod rozwiązywania sporów jest arbitraż, który został uregulowany w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego (art. 1155-1217 k.p.c.). W języku polskim arbitraż określany jest często mianem „sądownictwa polubownego”. W języku potocznym pojęcie „arbitraż” najczęściej odnosi się do rozwiązywania sporów gospodarczych przez sądownictwo polubowne. R. Balicki wskazuje, że sądownictwo polubowne (arbitrażowe) posiada długoletnią tradycję²⁴⁰. Sądownictwo polubowne sięga czasów starożytnych i wiązało się z poszukiwaniem optymalnych metod rozwiązywania sporów między jednostkami.

Należy przy tym podkreślić, że zaliczenie arbitrażu do alternatywnych metod rozwiązywania sporów jest nadal przedmiotem dyskusji i rozbieżności w doktrynie. Przyczyną tego stanu rzeczy jest bowiem kwestia rozumienia pojęcia ADR. Jedną z koncepcji przyjmuje, że przez pojęcie ADR rozumie się każdy tryb postępowania, odbiegający od procesu sądowego.

²³⁷ M. Misztal-Konecka [w:] A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom V. Komentarz. Art. 1096–1217*, Warszawa 2020, Legalis, art. 1157, Nb 18; P. Figuła, *Zdatność ugodowa a zdatność arbitrażowa – analiza relacji na tle Kodeksu postępowania cywilnego*, „PPE” 2018, nr 44/1, s. 268; T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 119.

²³⁸ T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 120.

²³⁹ K. Falkiewicz, M. Romatowska, *Uгода w postępowaniu mediacyjnym...*, dostęp: https://www.temidium.pl/artykul/ugoda_w_postepowaniu_mediacyjnym_w_sprawach_cywilnych-283.html, data wejścia: 30.10.2020 r.

²⁴⁰ R. Balicki, *Pozasądowe procedury...*, s. 901- 904.

Druga koncepcja zakłada, iż ADR to każda metoda, która daje stronom możliwość zakończenia sporu w sposób nieantagonistyczny²⁴¹. Postępowanie przed sądem polubownym jest postępowaniem pozasądowym, dlatego przez większość przedstawicieli doktryny zaliczane jest do metod ADR²⁴². Zdaniem R. Morka o zaliczeniu arbitrażu do alternatywnych metod rozwiązywania sporów może świadczyć fakt, że elementy postępowania arbitrażowego są częścią niektórych ADR²⁴³. Wąskie ujęcie ADR wyłącza sądownictwo polubowne z zakresu alternatywnego rozwiązywania sporów²⁴⁴. Usytuowanie sądownictwa polubownego poza państwowym wymiarem sprawiedliwości skłania do przyjęcia stanowiska, że arbitraż należy uznać za postać ADR.

Arbitraż charakteryzuje tzw. model orzecznicy (adjukcyjny), którego istotą jest wydanie wyroku przez niezależny sąd arbitrażowy uprzednio wyznaczony przez strony²⁴⁵. Arbitraż nie opiera się na elemencie koncyliacyjno-pojednawczym (elemencie charakterystycznym dla negocjacji oraz mediacji). Orzeczenie arbitrażowe ma dla stron wiążący charakter i z reguły kończy spór. Strony postępowania arbitrażowego mają pierwszeństwo w ustalaniu reguł postępowania. Podmiotom przysługuje autonomia, która daje możliwość kształtowania stosunku prawnego istniejącego między nimi.

Wskazane cechy arbitrażu wynikają z rozbieżności terminologicznej pomiędzy pojęciem „rozwiązywanie sporów” a pojęciem „rozstrzygnięcie sporów”. Dokonując między innymi zapisu na sąd polubowny, następuje powierzenie osobie trzeciej decyzji co do sposobu rozstrzygnięcia sporu. Strony same nie decydują o „rozwiązaniu sporu”, lecz spór jest „rozstrzygany” w sposób władczy. Decyzję podejmuje sąd polubowny (skład orzecznicy), któremu powierzono przeprowadzenie postępowania i rozstrzygnięcie sporu zgodnie z zapisem na sąd polubowny. Z uwagi na element „polubowności” i „dobrowolności” arbitraż powinien być zaliczany do metod ADR, pomimo że w drodze arbitrażu dochodzi do rozstrzygnięcia sporu, a nie jego rozwiązania.

W tym miejscu wyjaśnienia wymaga również pojęcie zdatności arbitrażowej sprawy (sporu), która stanowi o przedmiotowym zakresie dopuszczalności arbitrażu. Zgodnie z art. 1155 k.p.c. jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe z wyjątkiem spraw o alimenty oraz spory o prawa niemajątkowe, jeżeli mogą one być przedmiotem ugody sądowej. Przepis

²⁴¹ *Ibidem*, s. 904.

²⁴² R. Balicki, *Sądownictwo polubowne w Polsce*, PPIA 2003, nr 54, s. 35-36.

²⁴³ R. Morek, *ADR...*, s. 1.

²⁴⁴ Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007, s. 31.

²⁴⁵ Więcej na temat rozstrzygnięć w związku z postępowaniem polubownym M. Rzewuska; zob. M. Rzewuska [w:] M. Rzewuski (red.), *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021, s. 527 i n.

wskazuje, jakie spory mogą być poddane pod rozstrzygnięcie sądu polubownego. Pod rozstrzygnięcie sądu polubownego mogą być poddane spory, które podlegają swobodnej dyspozycji stron, czyli posiadają także tzw. zdatność ugodową. Ł. Błaszczak zwraca uwagę, że jeżeli spór nie będzie charakteryzował się zdatnością arbitrażową, to nie będzie możliwe rozstrzygnięcie sprawy przez sąd arbitrażowy, a gdyby jednak doszło do takiej sytuacji, to sąd polubowny może orzec o swojej niewłaściwości (art. 1180 § 1 k.p.c.)²⁴⁶.

Strony w postępowaniu arbitrażowym nie są pozbawione możliwości rozwiązania sporu poprzez zawarcie ugody. Strony mają możliwość zawarcia ugody przed sądem polubownym, która skutkuje umorzeniem postępowania (art. 1196 § 1 k.p.c.). Przepisem, który umożliwia sądowi polubownemu kształtowanie zasad postępowania arbitrażowego, w tym stanowiącym podstawę do uregulowania kwestii dążenia do zawarcia przez strony ugody, jest art. 1184 § 2 k.p.c. Ugoda arbitrażowa obok wyroku sądu polubownego jest dopuszczalną formą zakończenia sporu. W przypadku zawarcia ugody nie ma potrzeby dalszego prowadzenia postępowania. Wskutek zawarcia ugody sąd wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania. Osnowę ugody wciąga się do protokołu albo zamieszcza w odrębnym dokumencie stanowiącym część protokołu i stwierdza podpisami stron. Jednocześnie przepisy k.p.c. wskazują, że na wniosek stron sąd polubowny może nadać ugodzie formę wyroku (art. 1196 § 2 k.p.c.). M. Rzewuska podkreśla, że sąd arbitrażowy jest umocowany do tego, aby na wniosek stron postępowania nadać ugodzie charakter wyroku²⁴⁷. Autorka ta jednocześnie zwraca uwagę, że ustalanie natury prawnej ugody zawartej przed sądem polubownym jest problematyczne. W piśmiennictwie wskazuje się, że ugoda ma charakter materialnoprocesowy, a sam wyrok arbitrażowy, który zostałby wydany z przekształcenia w ugodę ma charakter jedynie procesowy²⁴⁸.

Warto jednocześnie zwrócić uwagę, że sąd polubowny może niektórych postanowień ugody nie włączać do wyroku arbitrażowego. Co jednak istotne w takiej sytuacji postanowienia ugody, które nie zostały włączone do wyroku sądu arbitrażowego, pozostają w mocy. Ugoda w zakresie tych postanowień ma charakter dokumentu prywatnego i jest wiążąca dla strony²⁴⁹.

Zdaniem Ł. Błaszczaka, mimo że ugoda nie jest celem arbitrażu samym w sobie, to wzorem postępowania sądowego przepisy o postępowaniu przed sądem polubownym przewi-

²⁴⁶ Ł. Błaszczak, *Kilka uwag na temat dopuszczalności zawarcia ugody arbitrażowej i jej natury prawnej* [w:] „PPiA. Acta Universitatis Wratislaviensis” 2015, nr 100, cz. 1, s. 422.

²⁴⁷ M. Rzewuska [w:] *Rozstrzygnięcia sądowe...*, s. 541.

²⁴⁸ Ł. Błaszczak, *Wyrok sądu polubownego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 178–181.

²⁴⁹ Ł. Błaszczak, *Wyrok sądu polubownego...*, s. 181; zob. M. Rzewuska [w:] *Rozstrzygnięcia sądowe...*, s. 543.

dują możliwość ugodowego załatwienia sporu²⁵⁰. Ugoda zawarta przed sądem polubownym ma moc prawną na równi z wyrokiem sądu lub ugodą zawartą przed sądem po ich uznaniu przez sąd albo po stwierdzeniu przez sąd ich wykonalności (art. 1212 § 1 k.p.c.). O uznaniu wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej orzeka sąd na wniosek stron. Jednocześnie ugoda, która została zawarta przed sądem polubownym za granicą, podlega uznaniu lub stwierdzeniu wykonalności na zasadach określonych w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 1212 § 2 k.p.c.). Oznacza to, że polskim sądom przysługuje jurysdykcja w zakresie uznania lub stwierdzenia wykonalności ugody zawartej przed sądem polubownym za granicą²⁵¹. Ugoda, która zostanie zatwierdzona jako wyrok sądu arbitrażowego, powinna jednocześnie zawierać elementy niezbędne dla wyroku, m.in.: oznaczenie stron, motywy rozstrzygnięcia, podpisy, datę i miejsce wydania wyroku, zapis na sąd polubowny. Podobnie jak w przypadku ugody zawartej przed mediatorem, sąd może nadać ugodzie klauzulę wykonalności, jeśli ugoda nadaje się do egzekucji. Według jednolitego stanowiska doktryny i orzecznictwa ugoda zawarta przed sądem polubownym nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej.

Zdaniem T. Kałużnego, pomimo że przepisy dotyczące postępowania polubownego nie formułują w sposób bezpośredni obowiązku współdziałania stron postępowania arbitrażowego celem zawarcia ugody (porozumienia), to w odniesieniu do możliwości zawarcia ugody należy posiłkować się wykładnią ogólną przepisów procesowych²⁵². T. Kałużny podkreśla, że ugoda może być zawarta na każdym etapie postępowania przed sądem polubownym, aż do wydania wyroku. Nie budzi to żadnych wątpliwości. Jednocześnie sąd polubowny powinien nakłaniać strony do zawarcia porozumienia, a także wskazywać na możliwość czynienia wobec siebie wzajemnych ustępstw.

Ł. Błaszczak zauważa, że postulat dążenia do ugodowego zakończenia sporu wyrażony w Kodeksie postępowania cywilnego dotyczy wyłącznie postępowania przed sądem, to arbitrzy w trakcie trwającego postępowania arbitrażowego powinni także dążyć do zawarcia przez strony ugody pomimo braku stosownej regulacji²⁵³. Jednocześnie dążenie do zawarcia

²⁵⁰ Ł. Błaszczak, *Kilka uwag...*, s. 420; A. Franusz, *Ugoda w postępowaniu mediacyjnym i arbitrażowym (analiza porównawcza)* [w:] D. Czura-Kalinowska (red.), *Mediacja i arbitraż jako sposoby polubownego rozstrzygania sporów*, Poznań 2009, s. 207.

²⁵¹ Postanowienie SO w Rzeszowie z 12.11.2014 r., VI GCo 78/14, LEX nr 2245075.

²⁵² T. Kałużny, *Zapis na sąd polubowny jako podstawa współczesnego rozstrzygania sporów sądowych*, rozprawa doktorska, Białystok 2016, s. 73.

²⁵³ Ł. Błaszczak, *Kilka uwag...*, s. 420.

ugody nie może być czynnością jednostronną, takie działanie arbitrów mogłoby prowadzić do naruszenia zasady równości stron²⁵⁴.

1.5. Wnioski

Przedstawione w niniejszym rozdziale rozważania prowadzą do wniosku, że instytucja ugody stanowi istotny element, a także fundament ugodowego rozwiązywania sporów prawnych. Instytucja ugody znana była już w czasach antycznych. Posiada długi rodowód historyczny. Początkowo w prawodawstwie rzymskim znana jako nieformalne *pactum*, w kolejnych wiekach stała się formą samodzielnego kontraktu. Wpływ na rozwój ugody miała chrześcijańska myśl społeczna propagująca polubowne rozwiązywanie sporów. Warto zauważyć, że instytucja ugody w prawie justyniańskim opierała się na schemacie *facio ut facias*, czyli czynienia czegoś w zamian za przyrzeczenie czegoś. Jak zostało wskazane instytucja ugody w czasach rzymskich była umową, w której strony umowy wzajemnie rezygnowały z dochodzenia spornych lub niepewnych roszczeń. Ugoda była umową dwustronną lub wielostronną. W drodze ugody strony regulowały kwestie sporne albo sporny stosunek, nierozstrzygnięty definitywnie na drodze postępowania sądowego. Do elementów konstrukcyjnych ugody zaliczano potrzebę rozwiązania sporu lub usunięcia niepewności oraz wzajemne ustępstwa. Do istotnych elementów instytucji ugody należał również *consensus* (porozumienie stron).

Pokreślić należy, że współczesna definicja ugody uregulowana w kodeksie cywilnym zawiera również wskazane elementy konstrukcyjne ugody. Instytucja ugody znana była również regulacjom prawnym państw zaborczych obowiązujących na ziemiach polskich, tj. Kodeksowi cywilnemu francuskiemu (Kodeks Napoleona), Kodeksowi cywilnemu austriackiemu i niemieckiemu. Wszystkie trzy ustawy zawierały przepisy dotyczące ugody. Co istotne, stanowiły kontynuację rzymskich rozwiązań w zakresie ugody. Warto zwrócić uwagę, że wspólnym elementem instytucji ugody regulowanej w przepisach państwa zaborczych były wzajemne ustępstwa stron spornego stosunku prawnego. Z przeprowadzonych rozważań można wysnuć wniosek, że kodyfikacje prawne państw zaborczych miały wpływ na kształtowanie się instytucji ugody na ziemiach polskich. Były inspiracją też dla polskiego ustawodawcy do uregulowania instytucji ugody w Kodeksie zobowiązań z dnia 27 października 1933 r.

Działania legislacyjne polegające na zastąpieniu prawa państw zaborczych prawem jednolitym dla całego obszaru II RP, doprowadziły do powstania jednej regulacji prawnej

²⁵⁴ M. Tomaszewski, *Ugoda w postępowaniu przed sądem polubownym — aspekty praktyczne* [w:] M. Łaszczuk (red.), *Arbitraż i mediacja. Księga jubileuszowa dedykowana doktorowi Andrzejowi Tynelowi*, Warszawa 2012, s. 611.

dotyczącej zobowiązań. Kodeks zobowiązań z dnia 27 października 1933 r. był pierwszym aktem prawnym, który wprowadził instytucję ugody do polskiego ustawodawstwa. Ugoda została wyodrębniona w Kodeksie zobowiązań spośród innych umów nazwanych. Przyczyną tego stanu rzeczy w okresie międzywojennym było dostrzeżenie ważnej roli ugodowych metod rozwiązywania sporów prawnych.

Z przeprowadzonej analizy można wyprowadzić wniosek, że ugoda miała uniwersalny charakter i szeroki zakres zastosowania. Przedmiotem ugody mogły być stosunki zobowiązaniowe, rzeczowe i rodzinne oraz spadkowe, niewyłączone spod swobodnej dyspozycji stron. Istotą instytucji ugody regulowanej przepisami Kodeksu zobowiązań było czynienie wzajemnych ustępstw, które miały prowadzić do uchylenia sporu lub niepewności wynikających ze stosunku prawnego istniejącego między stronami. Jednocześnie istotnym elementem definicji ugody były ustępstwa stron. Kodeks zobowiązań nie konkretyzował na czym dane ustępstwa stron miały polegać. Ugoda miała w okresie międzywojennym bardzo szerokie zastosowanie. Instytucja ugody znana była również ustawie procesowej, tj. Kodeksowi postępowania cywilnego z 1930 r, a następnie znalazła swoje odzwierciedlenie w Kodeksie postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. Podkreślić należy, że obowiązujące w okresie międzywojennym regulacje prawne dotyczące ugody (art. 621 k.z.) miały wpływ na konstrukcję ugody przyjętą w obowiązującym Kodeksie cywilnym.

Analiza ugodowych metod rozwiązywania sporów prowadzi do wniosku, że do polubownego rozwiązania sporu może dojść zarówno na drodze sądowej, jak również na drodze pozasądowej. Strony ugody mogą rozwiązać spór samodzielnie, jak również przy udziale profesjonalnych podmiotów. Do istotnych pojęć, które związane są z ugodowym rozwiązywaniem sporów, należy pojęcie „spór”, „konflikt”, „rozwiązywanie” i „rozstrzygnięcie” sporów. Jak zostało wyjaśnione, pojęcie „spór” definiowane jest przez teorię prawa, zaś „konflikt” przez nauki społeczne. Jak wykazano konflikt jest układem skierowanych przeciwko sobie zachowań podmiotów społecznych dążących do realizacji swoich własnych celów (interesów) i napotyka na działanie pozostałych podmiotów. Spór rozumiany jest jako konflikt ujawniony społecznie, gdzie przeciwstawne interesy stają się roszczeniami stron. Spór może zostać rozwiązany przez strony lub może być poddany rozstrzygnięciu podmiotów trzecich (mediatorzy, negocjatorzy, arbitrzy, sędziowie). Do metod prowadzących do rozwiązania sporów zaliczamy negocjacje i mediacje, zaś do rozstrzygnięcia sporu dochodzi w drodze rozstrzygnięcia sądu (powszechnego, polubownego).

Cechą charakterystyczną ugodowych metod rozwiązywania sporów jest ich rozwiązywanie, a dopiero w ostateczności poddanie rozstrzygnięciu sądowemu. Omówienie czterech

podstawowych trybów rozwiązywania i rozstrzygania sporów prawnych: kontraktowego, mediacyjno-koncyliacyjnego, arbitrażowego, adjudykacyjnego pozwoliło wyróżnić cechy charakterystyczne dla alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Wyprowadzono również wniosek, że tryb kontraktowy i mediacyjno-koncyliacyjny reprezentuje wyodrębniony tzw. „model ugodowy”.

Podjęte rozważania wykazały, że wyodrębniony „model ugodowy” należy rozumieć jako rozciągnięty w czasie proces, który polega na działaniach polubownych stron prowadzących do rozwiązania sporu w drodze porozumienia (ugody).

Cechą modelu ugodowego jest rozwiązanie sporu, nie zaś jego rozstrzygnięcie. Model ugodowy prowadzi do zakończenia sporu między stronami z woli stron. Strony korzystają ze swobody wyboru sposobu rozwiązania sporu prawnego. Należy podkreślić, że możliwość wyboru sposobu rozwiązania sporu jest objęta zakresem zasady autonomii woli stron. Istotą modelu ugodowego jest również dążenie do rozwiązania sporu (porozumienia) poprzez dokonywanie ustępstw. Warunkiem czynienia ustępstw jest dyspozycyjność przedmiotu, którym strony mogą rozporządzać poprzez ustępstwa. Jednocześnie początkiem procesu ugodowego jest spór. Strony dążą do zapewnienia wykonania roszczeń, czy też zapobieżenia sporowi mogącemu powstać w przyszłości. Elementem tego modelu ugodowego jest również proces dochodzenia do ugody, który powiązany jest z czynieniem ustępstw. Strony pozostają w procesie, który doprowadzić je może do ugody polegającej na „formalnym” zobowiązaniu się do czynienia ustępstw. Na tym etapie prowadzą dialog, mediacje, negocjacje, w ramach których ustalają na jakie ustępstwa mogą sobie pozwolić. Strony ustalają, czy są w stanie zrezygnować z całości lub w części z wcześniejszych roszczeń, aby zakończyć spór. Elementem przedmiotowo istotnym tej części procesu jest zgodna wola stron, które podejmują działania zmierzające do zakończenia sporu w drodze ugody. Formalnym wyrazem zakończenia tego procesu jest ugoda. Ugoda jest w tym przypadku „klauzulą zamykającą”, która kończy proces godzenia się stron. Zawarcie ugody wiąże się ze zgodnością oświadczeń stron i zależy od ich woli. Kolejnym etapem tego procesu jest „czynienie ustępstw”. Dopiero ich wykonanie kończy proces ugodowego rozwiązania sporu i wygasza pierwotny stosunek prawny, który był początkiem tego procesu. Cechą charakterystyczną całego modelu ugodowego jest również jego dobrowolność. Jak wykazano model ugodowy ma wymiar ogólnospołeczny i pełni istotną rolę społeczną. A zatem podsumowując, powodzenie tego procesu zależne jest od autonomii woli stron, zgodności oświadczeń, dyspozycyjności przedmiotem, ustępstwach. Jest odpowiedzią na potrzeby współczesnego społeczeństwa, w którym występuje kryzys sądownictwa państwowego.

Jednocześnie wykazano, że najskuteczniejszym sposobem rozwiązania sporu jest zawarcie przez strony ugody. Ugoda sprzyja rozwojowi kultury dialogu. Wskazuje się, że ugoda jest skutkiem podjęcia przez strony pozostające w sporze działań, które mają doprowadzić do porozumienia. Ugoda umożliwia stronom będącym w sporze jego rozwiązanie bez angażowania podmiotów trzecich.

Podjęte rozważania ukazały, że ugoda pełni istotną rolę ogólnospołeczną. Przede wszystkim prowadzi do łagodzenia sprzeczności interesów stron pozostających w sporze. Prowadzi również do pojednania stron. Prowadzi także do zakończenia sporu, ale też i likwidacji konfliktu pomiędzy nimi. Jak zostało wykazane stanowi najlepszy ze społecznego punktu widzenia sposób zakończenia sporu. Jednocześnie ugoda wywiera pozytywny wpływ na sposób, funkcjonowanie i organizację życia społecznego. Ugoda pełni również szereg funkcji społecznych.

Jednocześnie przeprowadzone rozważania pozwoliły wskazać, że ugoda jest wyrazem realizacji zasady pomocniczości w rozwiązywaniu sporów. Ugoda pozwala jednostkom na rozwiązywanie sporów prawnych samodzielnie bez konieczności angażowania aparatu państwowego. Dzięki ugodzie do rozwiązania sporu dochodzi na poziomie społecznym (jednostki). Ugoda chroni jednostkę przed nadmierną ingerencją państwa w rozwiązywanie sporów. Jednocześnie ugodowe metody rozwiązywania sporów prawnych pozwalają zwiększyć zakres partycypacji jednostek w rozwiązywanie konfliktów. Przeprowadzona analiza pozwoliła również na wykazanie, że ugoda administracyjna stanowi instrument prawny, który urzeczywistnia zasadę pomocniczości w praktyce administracyjnej.

Podjęte rozważania pozwoliły również wykazać, że ugodowe rozwiązywanie sporów opiera się rozwiązywaniu konfliktów w drodze dialogu. Dialog jest rozumiany jako zbliżanie się stanowisk stron celem zakończenia powstałego sporu. Podkreślić należy, że rezultatem skutecznie przeprowadzonego dialogu jest ugoda. Dialog jest metodą dochodzenia do ugody. Mediacja, arbitraż, negocjacje umożliwiają stronom nawiązanie dialogu pomiędzy stronami pozostającymi w sporze. Dialog umożliwia stronom współdziałanie celem zażegnanie konfliktu.

Podkreślić również należy, że ugodowe rozwiązywanie sporów związane jest z rozwojem ADR (negocjacji, mediacji, arbitrażu). ADR stanowią system powiązanych instytucji i procedur, których celem jest polubowne zakończenie sporu pomiędzy stronami. ADR charakteryzuje małe sformalizowanie, szybkość, elastyczność w zakresie kształtowania spornego stosunku prawnego, a także niższe koszty. ADR mają charakter uzupełniający i wspierający wymiar sprawiedliwości. Co najistotniejsze, zarówno negocjacje, mediacje, jak i arbitraż mo-

gą prowadzić do zawarcia ugody między stronami. Na dojściu do porozumienia (ugody) opiera się postępowanie prowadzone w ramach poszczególnych metod ADR. Jednocześnie elementem wspólnym ADR jest ich dobrowolność i polubowność. ADR charakteryzuje również autonomia woli stron. Co najważniejsze, ich celem jest rozwiązanie sporu między stronami w sposób polubowny.

Podsumowując powyższe rozważania można stwierdzić, że ugoda jako instytucja prawna ze względu na swój szczególny charakter pełni uniwersalną rolę w obrocie prawnym. Instytucja ugody stanowi niezbędny, konstrukcyjny element ugodowego rozwiązywania sporów prawnych. Zwrócić również uwagę należy, że element „zgody stron” stanowi jądro instytucji ugodowych w każdej z dziedzin prawa. Ugodowe rozwiązywanie sporów oparte jest na ugodzie, która staje się nie tylko celem, ale także sposobem na rozwiązanie sporu.

Rozdział II

Umowa ugody w prawie cywilnym

2.1. Uwagi wstępne

Kluczowe znaczenie dla rozważań podjętych w rozprawie ma przedstawienie instytucji ugody uregulowanej jako umowy ugody w prawie cywilnym materialnym (zob. art. 917-918 k.c.). Ugoda jako umowa nazwana jest instytucją prawa zobowiązań.

Rozważania nad umową ugody będą punktem wyjścia do oceny ugody na gruncie innych gałęzi prawa. Poniższe wywody dążą do oceny kodeksowego unormowania ugody w prawie cywilnym. Z tym zagadnieniem związana jest również kwestia zbadania charakteru prawnego oraz funkcji ugody w systemie prawa.

W pierwszej kolejności należy wyjaśnić pojęcie „ugody” na gruncie polskiego prawa cywilnego materialnego i procesowego. Poniższe rozważania skupione zostaną na wyjaśnieniu pojęcia ugody w Kodeksie cywilnym celem ustalenia jasnej struktury pojęcia oraz istoty ugody. W tym celu w tej części pracy wyodrębnione zostaną elementy konstrukcyjne ugody konstytuujące ten typ czynności prawnej, które szczegółowo zostaną omówione w kolejnych rozdziałach rozprawy. W oparciu o wyodrębnione elementy konstrukcyjne ugody oraz analizę charakteru prawnego ugody, podjęta zostanie próba wyjaśnienia, czy ugoda jest klasyczną umową prawa cywilnego, czy też inną charakterystyczną konstrukcją prawną.

Jednocześnie analizie zostanie poddane pojęcie „ugody sądowej”, które odnosi się do ugody zawieranej w toku postępowania cywilnego przed sądem, a także do ugody zawieranej poza nim. Wyjaśnienie pojęcia ugody w prawie cywilnym będzie podstawą do zrozumienia treści i istoty ugody, a także wstępem do dalszych rozważań na temat instytucji ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych.

W dalszej kolejności konieczna będzie odpowiedź na pytanie, czy możliwe jest (i potrzebne) sformułowanie ogólnej definicji legalnej (normatywnej) ugody („ugody w ogólności”), która stanowiłaby podstawę konstrukcyjną ugody na gruncie innych gałęzi prawa. Jednocześnie podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie, czy obowiązująca regulacja kodeksowa ugody ma charakter kompletny, realizujący podstawowe założenia i czy odpowiada potrzebom obrotu prawnego.

Celem poniższych rozważań będzie też ustalenie, czy możliwe jest wyodrębnienie uniwersalnego „modelu ugody”. Modelem ugody, który jako uniwersalna konstrukcja prawna znajdzie zastosowanie do regulacji spornych stosunków prawnych w innych gałęziach prawa.

Jednocześnie wyjaśnione zostanie, czy przepisy prawa cywilnego przewidują szczególną formę dla zawarcia umowy ugody. Zostanie też zbadane, czy występują ograniczenia w zakresie formy umowy ugody, czy też występują sytuacje, w których wymagane jest zachowanie szczególnej formy umowy ugody. Zwrócona uwaga zostanie na tryb, w jakim może dojść do zawarcia ugody. Ponadto zostanie podjęta próba odpowiedzi na pytanie, czy wskazany w Kodeksie cywilnym tryb ofertowy, tryb aukcji czy przetargu znajdzie w praktyce zastosowanie do umowy ugody.

Rozważania podjęte w tym rozdziale będą miały na celu wyjaśnienie charakteru prawnego ugody. Poddany zostanie analizie charakter prawny ugody jako umowy ustalającej, zobowiązującej, odpłatnej i wzajemnej. Wyjaśnione zostanie zakwalifikowanie ugody do kategorii umów ustalających, które mają na celu nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności. Omówione zostanie również zagadnienie ugody jako umowy zobowiązującej lub umowy zobowiązująco-rozporządzającej. Zwrócona uwaga zostanie również na skutki prawne, które wywołuje umowa ugody pomiędzy stronami stosunku prawnego. Zostanie wyjaśniony charakter ugody jako umowy wzajemnej oraz odpłatnej, a także skutki prawne związane z zaliczeniem ugody do tej kategorii umów. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na element wzajemnych ustępstw jako element przedmiotowo istotny ugody. Jednocześnie przeanalizowane zostaną instytucje prawne zbliżone do ugody, tj. uznanie oraz odnowienie. Zostaną one zestawione z umową ugody celem wyróżnienia elementów wspólnych oraz różnicujących wskazane instytucje. Wyjaśnione zostaną ponadto cechy ugody pozwalające odróżnić ją od innych form zakładających polubowne zakończenie sporu. Przedmiotem analizy będzie również wpływ charakteru prawnego ugody na uznanie jej za uniwersalne narzędzie rozwiązywania sporów prawnych.

Podjęte zostaną również rozważania na temat problematyki funkcji ugody, które wyróżniane są w doktrynie oraz akcentowane w orzecznictwie sądowym. Wyjaśnione zostanie również pojęcie „funkcji” oraz „funkcji prawa”. W dalszej kolejności omówione zostaną wybrane podstawowe funkcje ugody, czyli funkcja concyliacyjna, funkcja stabilizacyjna, a także funkcja społeczno-gospodarcza. Celem analizy wskazanych funkcji ugody będzie ustalenie uniwersalnego charakteru ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych.

Należy wskazać, że dopiero przedstawienie pojęcia ugody, wyodrębnienie jej cech konstrukcyjnych, a także ustalenie charakteru prawnego oraz funkcji jakie pełni w systemie prawa, umożliwi odpowiedź na pytania szczegółowe przedstawione w pracy. Jednocześnie przeprowadzone rozważania pozwolą przejść w dalszej kolejności do porównania wyodrębnionego uniwersalnego modelu ugody do ugód w wybranych innych gałęziach prawa.

2.2. Pojęcie ugody w prawie cywilnym

2.2.1. Pojęcie ugody w Kodeksie cywilnym

W języku potocznym przez ugodę rozumie się porozumienie kończące spór, osiągnięte wskutek wzajemnych lub jednostronnych ustępstw²⁵⁵. Ugoda to pewnego rodzaju płaszczyzna, która pozwala stronom na rozstrzygnięcie sporu istniejącego pomiędzy nimi bez udziału państwowego wymiaru sprawiedliwości.

Dla potrzeb niniejszej rozprawy niezbędne jest wyjaśnienie pojęcia ugody na gruncie polskiego prawa cywilnego. W doktrynie podnosi się bowiem, że pojęcie ugody w polskim systemie prawnym nie jest jasno zdefiniowane, ani systematycznie uregulowane²⁵⁶. Podkreślić należy, że przepisy regulujące instytucję ugody znajdują się w różnych aktach prawnych, m.in. Kodeksie cywilnym, Kodeksie postępowania cywilnego, Kodeksie pracy, czy też Kodeksie postępowania administracyjnego. Wyjaśnienie pojęcia ugody będzie podstawą do zrozumienia treści ugody, a także wstępem do dalszych rozważań na temat modelu ugody.

Pojęcie ugody występuje zarówno w regulacjach Kodeksu cywilnego, Kodeksu postępowania cywilnego, a także innych aktach prawnych. Zauważyć należy, że ugoda jest umową o długim rodowodzie historycznym, uregulowaną w sposób zbliżony w wielu współczesnych ustawodawstwach traktujących umowę ugody jako czynność prawną, zapobiegająca powstawaniu sporów między stronami stosunków prawnych lub służącą ich wyjaśnianiu i usuwaniu²⁵⁷.

W polskim ustawodawstwie cywilnym pojęcie ugody pojawiło się na gruncie Kodeksu zobowiązań z 1933 r. M. Pyziak-Szafnicka wskazuje, że definicja ugody w Kodeksie zobowiązań została oparta na modelu ugody zawartej w §779 KC niem²⁵⁸. Współczesne ujęcie ugody w Kodeksie cywilnym nie różni się wiele od definicji ujętej w Kodeksie zobowiązań

²⁵⁵ M. Szymczak, *Słownik Języka Polskiego*, Tom 3, Warszawa 1985, s. 585.

²⁵⁶ T. Antoszek, *Rodzaje ugody...*, s. 161.

²⁵⁷ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 985; por. wyr. TK z 29.11.2006 r., SK 51/06, LEX nr 232545.

²⁵⁸ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 976.

z 1933 r. Współcześnie pojęcie „ugoda” w skróconej formule używane jest w obowiązującym Kodeksie cywilnym oraz innych aktach prawnych. W Kodeksie cywilnym używane jest pojęcie „ugoda” bez żadnego przymiotnika. J. P. Naworski podkreśla, że w celu odróżnienia ugody uregulowanej w art. 917 k.c. od ugody sądowej używa się określenia „ugoda pozasądowa”²⁵⁹. Dla określenia ugody uregulowanej w art. 917 k.c. używa się również pojęć „ugoda klasyczna”, „ugoda materialnoprawna”, „umowa ugody”, „ugoda cywilnoprawna”.

W dalszej części rozprawy wskazane wyżej pojęcia będą stosowane zamiennie dla określenia uregulowanej w Kodeksie cywilnym, celem odróżnienia jej od innego rodzaju umów, m.in. ugody sądowej, ugody administracyjnej, ugody sądowoadministracyjnej czy ugód będących wynikiem postępowań negocjacyjnego, mediacyjnego, czy przed sądem polubownym.

Zgodnie z definicją zawartą w art. 917 k.c. „przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać”. Należy przy tym zastanowić się, czy wskazana w Kodeksie cywilnym definicja ugody jest jej definicją legalną. A. Bielska-Brodziak wskazuje, że za definicje legalne w wielu orzeczeniach przyjmuje się pierwsze przepisy, które dotyczą umów cywilnoprawnych²⁶⁰. Autorka ta wskazuje, że podobnie jest w przypadku ugody i wyjaśnia, że np. Sąd Najwyższy uznaje za legalną definicję ugody literalne brzmienie art. 917 k.c.²⁶¹. Celem ugody jest przekształcenie niepewnego lub spornego stosunku w stosunek pewny i bezsporny.

Ustawodawca zakwalifikował ugodę do kategorii umów nazwanych, tj. posiadających szczególną regulację ustawową w zakresie przedmiotowo istotnych elementów treści umowy. Ugoda została uregulowana wśród umów obligacyjnych w II części księgi III Kodeksu cywilnego. Przepisy art. 917 k.c. oraz art. 918 k.c., pomimo że nie zostały dość szczegółowo uregulowane, to w zasadniczy sposób określają cechy i zakres zastosowania ugody oraz pozwalają na uznanie, że ugoda jest umową nazwaną na gruncie prawa cywilnego. Należy jednak przy tym podkreślić, że zakwalifikowanie ugody do kategorii umów nazwanych będzie przedmiotem dalszych rozważań w rozprawie.

²⁵⁹ J. P. Naworski, *Ugoda pozasądowa – zagadnienia wybrane*, „PPH” 2005, nr 4, s. 15.

²⁶⁰ A. Bielska-Brodziak, *Kłopoty z definicjami legalnymi* [w:] S. Czepita, O. Bogucki (red.), *System prawny a porządek prawny*, Szczecin 2008, s. 165.

²⁶¹ SN wskazuje, że legalna definicję ugody wynika z literalnego brzmienia przepisu art. 917 k.c.; zob. wyr. SN z 04.02.2004 r., I CK 178/03, LEX nr 163975.

W doktrynie trafnie podnosi się, że wskazana w Kodeksie cywilnym definicja ugody pozwala określić niezbędne elementy konstrukcyjne ugody konstytuujące ten typ umowy²⁶². Omówienie poszczególnych elementów konstrukcyjnych ugody będzie przedmiotem dalszej analizy w rozprawie. Jednocześnie na podstawie wskazanych elementów konstrukcyjnych umowy ugody zostaną podjęte ustalenia, czy występuje model ugody, model mogący znaleźć zastosowanie do regulacji spornych stosunków prawnych na gruncie różnych gałęzi prawa.

Dokonując analizy definicji ugody należy wyodrębnić podstawowe, konieczne elementy konstrukcyjne jej treści. Po pierwsze, jest to stosunek prawny, w zakresie którego ugoda jest zawierana. Ugoda zawierana jest w sytuacji, gdy pomiędzy stronami stosunku prawnego występuje niepewność lub spór co do roszczeń wynikających z treści tego stosunku. Po drugie, elementem istotnym są dwa zasadnicze cele ugody, tj. ma ona na celu uchylenie niepewności lub sporu co do roszczeń albo zapewnienie ich wykonania. Po trzecie, elementem konstrukcyjnym, przedmiotowo najistotniejszym, są wzajemne ustępstwa stron, przez które strony dążą do osiągnięcia celu ugody²⁶³.

Wymienione cechy pozwalają odróżnić umowę ugody od innych umów nazwanych i stanowią podstawę zaliczenia jej obok uznania właściwego do umów ustalających, mających na celu nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności²⁶⁴.

Na potrzeby niniejszej rozprawy dokonane zostanie wyodrębnienie poszczególnych elementów definicji ugody. Zgodnie z treścią art. 917 k.c. przez ugodę:

- a) strony,
- b) czynią sobie wzajemne ustępstwa,
- c) w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego,
- d) w tym celu, aby
 - uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo
 - by uchylić spór istniejący lub mogący powstać.

Ugoda jest umową cywilnoprawną, która reguluje stosunki prawne pomiędzy stronami. Ugoda może prowadzić do zmiany stosunku prawnego lub doprowadzić do jego wygaśnięcia. D. Dulęba zwraca uwagę, że umowa ugody nie jest „umową pierwszego kontaktu

²⁶² M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 997.

²⁶³ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 54.

²⁶⁴ Z. Radwański, *Ugoda* [w:] S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań - część szczegółowa*, t. III, cz. 2, Wrocław 1976, s. 1072.

podmiotów”²⁶⁵. Jednocześnie podkreśla, że spełnione muszą zostać określone przesłanki, aby daną umowę można byłoby zakwalifikować jako ugodę między stronami. Między innymi „muszą zaistnieć:

- a) stosunek prawny, który ma być przedmiotem ugody,
- b) niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub potrzeba zapewnienia ich wykonania albo spór istniejący lub mogący powstać, który strony chcą uchylić,
- c) zgodne oświadczenie woli stron polegające na poczynieniu sobie wzajemnych ustępstw w zakresie tegoż stosunku prawnego”.

Stronami umowy ugody są osoby, które pozostają ze sobą w określonym stosunku prawnym oraz chcą ten niepewny lub sporny stosunek prawny przekształcić w stosunek pewny i bezsporny. Ugodę mogą zawrzeć zarówno osoby prawne, jak i osoby fizyczne oraz osoby ustawowe (por. art. 33¹ k.c.). Osoby prawne działają przez swoje organy, a osoby fizyczne samodzielnie, przez swoich przedstawicieli lub też pełnomocników. Przepisy ustawowe nie ograniczają liczby stron, które mogą zawrzeć ugodę. Dlatego też możliwe jest zawarcie ugody pomiędzy dwoma podmiotami (umowa dwustronna) lub pomiędzy wieloma podmiotami (umowa multilateralna). Możliwość zawarcia ugody wielostronnej nie ogranicza zastrzeżenia o „wzajemności ustępstw”, które jest wskazane w art. 917 k.c.

P. Konik wyjaśnia, iż stronami ugody mogą być podmioty mające status stron jakiegoś stosunku prawnego²⁶⁶. Autor ten wskazuje, że rodzaj tego stosunku prawnego nie jest przy tym bliżej określany, co daje podstawę do stwierdzenia, że co do zasady może to być każdy stosunek prawny, jednak przy zastrzeżeniu, że strony mają możliwość swobodnego nim dysponowania.

Mając na uwadze postawiony w pracy problem badawczy warto podkreślić, że część przedstawicieli doktryny uznaje, że uгода znacznie szerzej wykracza poza prawo zobowiązań, co nadaje tej instytucji uniwersalny charakter. Zdaniem M. Pyziak-Szafnickiej uгода mogłaby znaleźć inne miejsce w systematyce Kodeksu cywilnego²⁶⁷. Uгода mogłaby zostać uregulowana wśród przepisów części ogólnej albo w przepisach ogólnych prawa zobowiązań. Również zdaniem Z. Radwańskiego uгода mogłaby być uregulowana w części ogólnej prawa zobowiązań²⁶⁸. Z. Gawlik zwraca uwagę na uniwersalny charakter ugody jako czynności

²⁶⁵ D. Dulęba, *Uгода...*, s. 55; zob. też M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 871.

²⁶⁶ P. Konik [w:] T. Mróz (red.), *Zobowiązania*, Warszawa 2016, s. 506.

²⁶⁷ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 977.

²⁶⁸ Z. Radwański, *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań...*, s. 1072.

prawnej²⁶⁹. Autor ten wywodzi z uniwersalnego charakteru ugody, że zakres zastosowania ugody daje podstawę do umieszczenia jej pośród przepisów ogólnych prawa cywilnego czy prawa zobowiązań. Zauważyć należy, że Autor ten widzi miejsce dla czynności prawnej ugody właśnie w przepisach ogólnych prawa cywilnego, co wzmacnia wniosek, że ugody nie należy postrzegać jedynie w kategorii umowy.

Przykładem umowy, która została umiejscowiona w przepisach ogólnych prawa zobowiązań jest również umowa przedwstępna (art. 389 k.c.). Podobnie jak umowa przedwstępna, także umowa ugody z uwagi na swoje cechy mogłaby zostać uregulowana w przepisach ogólnych prawa zobowiązań.

Powyższe stanowiska mogą również prowadzić do wniosku, że ugoda nie jest typową umową nazwaną, ale należy spojrzeć na wskazaną konstrukcję prawną szerzej, w oderwaniu od umowy. Jednocześnie Sąd Apelacyjny w Gdańsku w jednym z orzeczeń wskazuje, że „niewątpliwie ugoda stanowi *sui generis* umowę, mocą której strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać”²⁷⁰. Powyższe stanowisko wzmacnia przekonanie, że ugoda nie jest wprost klasyfikowana jako typowa umowa, ale umowa „pewnego rodzaju”.

W piśmiennictwie ugoda określana jest jako czynność prawna pomocnicza z dziedziny prawa zobowiązań²⁷¹. W swoim założeniu ugoda służy jako środek dla łagodzenia sprzecznych interesów stron na tle istniejących stosunków prawnych, likwidowania sporów i wykonywania roszczeń²⁷². Zwraca się również uwagę, że ugoda może obejmować swoim zakresem większość stosunków prawnych powstałych na skutek innych zdarzeń prawnych²⁷³. Jednocześnie umowa ugody wykracza poza przepisy prawa zobowiązań. Mimo że instytucja umowy ugody została uregulowana w części szczegółowej zobowiązań, to można ją stosować również w innych dziedzinach prawa cywilnego, np. w prawie pracy, prawie rodzinnym, prawie spadkowym (dział spadku, podział majątku wspólnego, zachówek). A zatem ugoda nie jest tylko umową, ale jest bardzo użyteczną konstrukcją prawną, która może mieć bardzo szerokie zastosowanie.

²⁶⁹ Z. Gawlik [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna*, Warszawa 2014, s. 1424.

²⁷⁰ Wyr. SA w Gdańsku z 21.04.2017 r., V ACa 833/15, LEX nr 2346795.

²⁷¹ K. Krziskowska [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczególna (art. 765–921(16))*, Warszawa 2018, s. 701; W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania...*, s. 573; Z. Radwański, *System Prawa Cywilnego. Prawo Zobowiązań...*, s. 1075.

²⁷² W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania...*, s. 407.

²⁷³ T. Antoszek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 994.

Ponadto warto odwołać się do prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego działającej przy Ministrze Sprawiedliwości w latach 2006 – 2015. Wskazana komisja, prowadząca prace nad przygotowaniem projektu nowego Kodeksu cywilnego, chciała uregulować instytucje uznania i ugody, a także umowę przedwstępną w jednym miejscu w Kodeksie cywilnym, tj. części dotyczącej źródeł zobowiązań²⁷⁴. Legislatorzy dostrzegali, że ugoda nie jest typową umową nazwaną, lecz instytucją o charakterze bardziej ogólnym i uniwersalnym. Ponadto D. Dulęba zauważa, że w doktrynie prawa francuskiego ugoda jest omawiana w części ogólnej prawa zobowiązań wraz z innymi instytucjami, które wywołują skutek wygaśnięcia zobowiązania²⁷⁵. Powyższe treści wzmacniają przekonanie, że spojrzenie na ugodę jako uniwersalną konstrukcję prawną w oderwaniu od umowy może być zasadne.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że ugoda ma charakter umowy uniwersalnej, która może mieć szerokie i ogólne zastosowanie. Ugoda z uwagi na funkcję, jaką pełni w obrocie prawnym, może zostać zakwalifikowana jako umowa o charakterze pomocniczym (tzw. ogólnym)²⁷⁶. Ugoda jest środkiem, który prowadzi do złagodzenia sprzecznych interesów stron powstających na gruncie stosunków prawa cywilnego, a także w niektórych przypadkach wykraczających poza jej ramy (np. ugoda w prawie pracy). Ugoda zawsze ma za przedmiot stosunek prawny, którego źródłem jest czynność prawna podstawowa lub inne zdarzenie prawne. Oznacza to, że pomiędzy stronami istnieje stosunek prawny jeszcze przed zawarciem umowy ugody, co pozwala kwalifikować umowę ugody do grupy umów mających za przedmiot stosunek prawny²⁷⁷.

Ugodę spośród innych umów zobowiązaniowych odróżniają jej swoiste *essentialia negotii* oraz specyficzny cel jaki realizuje²⁷⁸. Cel umowy ugody jest charakterystyczny i stanowi konstytutywny element jej treści. Ugoda zmierza do uchylenia niepewności lub sporu między stronami lub do ugruntowania spornego stosunku między nimi. Brak tego elementu nie pozwala zakwalifikować umowy jako ugody. Umowę, która posiada pewne elementy treści ugody można jednak zakwalifikować jako umowę podobną do ugody. Jako przykład należy wskazać umowę, w której brak obustronności ustępstw stron. W takim przypadku przepisy Kodeksu cywilnego mogłyby znaleźć zastosowanie w drodze analogii²⁷⁹.

²⁷⁴ J. Pisuliński, *Struktura części ogólnej prawa zobowiązań (wprowadzenie do dyskusji)*, „Transformacje prawa prywatnego” 2017, nr 2, s. 47.

²⁷⁵ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 18.

²⁷⁶ W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania...*, s. 573.

²⁷⁷ M. Pyziak-Szafnicka, *Uznanie długu*, Łódź 1995, s. 192.

²⁷⁸ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 56.

²⁷⁹ W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania...*, s. 573.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na stanowisko sformułowane w orzeczeniu Sądu Apelacyjnego w Krakowie, a dotyczące kwalifikacji prawnej umowy rozwiązującej dotychczasowy stosunek prawny w części obejmującej uzgodnienia stron dotyczące wzajemnych roszczeń²⁸⁰. Sąd Apelacyjny stawia tezę, że „zawsze umowa rozwiązująca dotychczasowy stosunek prawny w części obejmującej uzgodnienia stron dotyczące wzajemnych roszczeń - już istniejących lub przyszłych - jest ugodą w rozumieniu art. 917 k.c.”. Wyprowadzając dalej idące wnioski można uznać, że każda umowa, która zawiera elementy konstrukcyjne ugody, stanowi również ugodę w rozumieniu Kodeksu cywilnego.

Mimo uniwersalnego charakteru ugoda nie zawsze może zostać zawarta pomiędzy stronami. Ugoda nie może zostać zawarta w sytuacji, gdy podmioty prawa nie mają możliwości kreowania w sposób dowolny stosunków prawnych ani też dowolnego znoszenia praw przysługujących im w ramach tych stosunków. Strony działają w granicach określonych przepisami o charakterze bezwzględnie obowiązującym. Ugoda nie może obejmować praw, którym obowiązujące przepisy odmawiają ochrony oraz praw ściśle osobistych i niezbywalnych. Nie można zawrzeć ugody w sprawie ważności stosunku małżeństwa, istnienia stosunku pokrewieństwa czy też powinowactwa, a także w przedmiocie zrzeczenia się alimentów, wynagrodzenia za pracę, renty należnej na podstawie przepisów o czynach niedozwolonych²⁸¹. Jednocześnie wyłączenia dopuszczalności zawarcia ugody wynikają z przepisów bezwzględnie obowiązujących. Jak zauważa D. Dulęba, jeżeli przepisy przewidują ograniczenie praw stron w swobodnej regulacji stosunku prawnego, to w takim przypadku nie jest możliwa zmiana spornego stosunku prawnego²⁸².

Sąd Najwyższy zwraca uwagę na to, że przy ustalaniu, czy pismo odpowiada przesłankom ugody w rozumieniu art. 917 k.c., nie można kierować się jedynie tytułem nadanym dokumentowi przez strony²⁸³. Samo określenie pisma jako „ugody” oraz posługiwania się w jego treści pojęciami „wierzyciel” i „dłużnik” nie przesądza, że jest to ugodą materialnoprawna. Istotne jest spełnienie przesłanek uznania porozumienia za ugodę, które wskazane są w treści art. 917 k.c. Jednocześnie Sąd Najwyższy podnosi, że wątpliwości co do znaczenia oświadczeń zawartych w dokumencie powinny być tłumaczone na niekorzyść autora pisma²⁸⁴.

²⁸⁰ Wyr. SA w Krakowie z 25.02.2014 r., I ACa 1561/13, LEX nr 1544812.

²⁸¹ Uchwała SN (7z) z 03.10.1966 r., III CZP 17/66, OSNCP 1968, nr 1, poz. 11, LEX nr 609.

²⁸² D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 55.

²⁸³ Wyr. SN z 09.10.2014 r., IV CSK 10/14, LEX nr 1552150.

²⁸⁴ Wyr. SN z 08.01.2010 r., IV CSK 269/09, LEX nr 668919; wyr. SN z 05.03.2010 r., IV CSK 382/09, LEX nr 852584.

O zakwalifikowaniu danego dokumentu jako ugody materialnoprawnej świadczy sama treść dokonanych czynności prawnych. W celu uznania danego porozumienia za ugodę należy dokonać prawidłowej wykładni zawartych w dokumencie oświadczeń woli stron. Uznanie danego porozumienia za ugodę wymaga spełnienia jej przesłanek konstrukcyjnych wskazanych w art. 917 k.c., w tym wzajemności ustępstw²⁸⁵.

2.2.2. Pojęcie ugody sądowej

Pomimo iż przedmiotem rozważań niniejszej rozprawy jest ugoda materialnoprawna określona w przepisach Kodeksu cywilnego, to nie można pominąć odniesienia do ugody zawieranej w toku postępowania sądowego (ugoda sądowa – art. 10 k.p.c., art. 223 k.p.c.) oraz poza nią (ugody pozaprosesowa, ugoda pojednawcza). W piśmiennictwie używa się na ten rodzaj ugody pojęć „ugoda procesowa” oraz „ugoda pojednawcza”²⁸⁶. W ustawie procesowej nie znajdziemy definicji pojęcia ugody. J. Lapiere zwraca uwagę, że w literaturze procesu cywilnego, orzecznictwie oraz przepisach ustawowych spotyka się kilka różnych terminów używanych na określenie ugody zawartej przed sądem²⁸⁷. Co więcej, w Kodeksie postępowania cywilnego ustawodawca nie posługuje się pojęciem „ugoda sądowa” poza jednym przypadkiem określonym w art. 1157 k.p.c.

A. Bieliński wskazuje, że ustawa procesowa nie tworzy własnego terminu na określenie ugody zawartej przed sądem, lecz wykorzystuje pojęcie ugody bez żadnych zmian z prawa materialnego. Autor ten podnosi, że „prawo procesowe nie daje żadnej legalnej definicji ugody, ale także nie wskazuje, co należy do jej istotnej treści, tj. jakie przesłanki powinny spełniać oświadczenia woli stron, aby można było je nazwać ugodą”²⁸⁸. Autor zwraca uwagę, że sąd w postępowaniu o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem przed jej zatwierdzeniem, musi odnieść się do regulacji ugody w Kodeksie cywilnym, aby dokonać oceny, czy dokument, który otrzymał posiada cechy ugody²⁸⁹. Należy więc przyjąć, że ugoda procesowa z uwagi na brak własnego pojęcia „ugody” przyjmuje jako modelowe rozwiązanie definicję ugody pozasądowej.

W polskim piśmiennictwie procesowym przyjęła się terminologia „ugoda sądowa”. Ustawa procesowa nie posługuje się tym pojęciem, ale jest ono powszechnie używane w piśmiennictwie oraz w judykaturze Sądu Najwyższego. O ugodzie sądowej mówi się za-

²⁸⁵ Wyr. SN z 24.07.2002 r., I CKN 915/00, LEX nr 56895; wyr. SN z 16.02.2005 r., IV CK 502/04, LEX nr 177277; Wyr. SN z 30.09.2010 r., I CSK 675/09, LEX nr 784899.

²⁸⁶ T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 49.

²⁸⁷ J. Lapiere, *Ugoda sądowa...*, Warszawa 1968, s. 10.

²⁸⁸ A. Bieliński, *Ugoda...*, s. 43.

²⁸⁹ Wyr. SN z 11.09.1990 r., II CR 420/90, LEX nr 9036.

równy w kontekście ugody zawartej w toku procesu, jak również w odniesieniu do ugody zawartej przed wszczęciem procesu, tj. ugodzie pojednawczej. J. Lapierre wskazuje, że ugody sądowe dzielą się na ugody procesowe i na ugody, które można nazwać pojednawczymi czy przedprocesowymi²⁹⁰. Zdaniem autora ugodę pojednawczą od ugody sądowej odróżnia to, że w ugodzie pojednawczej nie występuje żądanie udzielenia ochrony sądowej. Postępowanie pojednawcze toczy się przed wszczęciem procesu. Faktycznie proces się nie toczy, a zatem z natury rzeczy brak jest możliwości dokonania ustępstwa procesowego w postaci cofnięcia pozwu.

Według J. Lapierre ugodę zawartą w toku procesu określa się mianem „ugody procesowej”. Należy również zwrócić uwagę, że na gruncie ustawy procesowej spotyka się również pojęcie „ugody” bez żadnego dodatkowego określenia (art. 10, art. 49, art. 73, art. 91, art. 98¹, art. 104, art. 104¹, art. 158, art. 183¹², art. 183¹³, art. 183¹⁴, art. 183¹⁵, art. 184, art. 185, art. 205², art. 570²), ugody zawartej przed sądem (art. 183¹⁵§1, art. 223§1, art. 598¹² §1 i 2, art. 598¹⁹ §1 i 2, 795¹ §1, art. 777 § 1 pkt, art. 778, art. 1164¹, art. 1215 § 1, 2 i 3, art. 1216, 1217), a także ugodowego załatwienia spornych kwestii (art. 445²).

Jak podnosi M. Pyziak-Szafnicka pojęcie ugody sądowej należy raczej zakwalifikować do języka prawniczego, a zakres pojęcia ugody budzi wśród procesualistów pewne wątpliwości. Według tej Autorki wątpliwości związane są z pojemnością pojęcia ugoda sądowa, tj. czy obejmuje wszystkie przypadki ugod zawieranych przed sądem, tj. ugod pojednawczych i procesowych czy tylko ugody procesowe²⁹¹. Podnosi, iż wątpliwe jest, czy ugodę zawartą przed wniesieniem pozwu można traktować jak czynność procesową.

Dokonując analizy pojęcia ugody sądowej należy wskazać, że w doktrynie występują poglądy dotyczące zastosowania pojęcia ugody materialnoprawnej w regulacji procesowej. Część przedstawicieli doktryny zakłada, że wychodząc z założenia, iż ustawa procesowa nie definiuje pojęcia ugody, celowe jest posłużenie się definicją zawartą w art. 917 k.c. Dzięki takiemu założeniu zachowana zostaje jedność pojęciowa systemu prawnego²⁹². W piśmiennictwie występuje również pogląd, że skoro jednolitości pojęć na gruncie prawa procesowego i materialnego nie da się obronić, uzasadnione jest przyjęcie, iż w niektórych przypadkach ugodzie sądowej nie odpowiada ugoda w rozumieniu art. 917 k.c., ale inna umowa materialnoprawna²⁹³.

²⁹⁰ J. Lapierre, *Ugoda sądowa...*, Warszawa 1968, s. 15.

²⁹¹ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 977.

²⁹² K. Piasecki [w:] K. Piasecki (red), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. t. I*, Warszawa 1996, s. 97.

²⁹³ Na ten pogląd zwraca szczególną uwagę D. Dulęba; zob. D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 212; zob. też. T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 58; W. Siedlecki, *Z problematyki ugody sądowej*, „ZNUJ PPWI” 1985, nr 41, s. 147.

Mając na uwadze brak definicji ugody w Kodeksie postępowania cywilnego należy zgodzić się z poglądem części przedstawicieli doktryny, że ugoda o której mowa w ustawie procesowej to umowa cywilnoprawna²⁹⁴. Gdyby ustawodawca zamierzał uregulować ugodę zawieraną w procesie cywilnym odmiennie, w oderwaniu od modelowego ujęcia ugody w Kodeksie cywilnym, posłużyłby się przynajmniej dodatkowym przymiotnikiem, czy też sformułowaną odrębną definicją ugody sądowej. M. Pyziak-Szafnicka twierdzi, że przyjęcie takiego poglądu powoduje, że każda ugoda sądowa jest jednocześnie ugodą w rozumieniu Kodeksu cywilnego, a co za tym idzie, wymaga zatem wzajemnych ustępstw stron²⁹⁵. Z tym poglądem można się zgodzić, gdyby przyjąć, że ustępstwem strony jest również rezygnacja z drogi sądowej, tj. orzeczenia sądowego. Przyjęcie takiego założenia jest zgodne z „szerokim” rozumieniem pojęcia ustępstwa, które może być traktowane jako rezygnacja z uprawnień procesowych²⁹⁶. W piśmiennictwie i orzecznictwie wskazuje się, że możliwe jest zrzeszenie się uzyskania orzeczenia jako ustępstwa w ugodzie²⁹⁷.

W literaturze prezentowany jest także pogląd, że ugody sądowej z uwagi na jedność systemu prawnego nie można analizować w oderwaniu od przepisów materialnoprawnych (art. 917 k.c.)²⁹⁸. Dlatego też do ugody sądowej mają zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego²⁹⁹. Trafnie wskazuje M. Pyziak-Szafnicka, że przyjęcie koncepcji dualistycznej ugody sądowej pozwala na odnoszenie wszystkich uwag, które są kierowane wobec ugody materialnoprawnej również do ugody sądowej, a także pozwala wykorzystać orzecznictwo dotyczące czynności procesowej do analizy ugód pozasądowych³⁰⁰.

Należy podkreślić, że właściwe rozumienie pojęcia ugody, zarówno na gruncie procesu, jak i poza nim, jest bardzo istotne w przypadku, gdy dojdzie do sporu pomiędzy stronami, czy doszło do zawarcia pomiędzy stronami porozumienia w drodze ugody czy też nie. Strony z faktu zawarcia ugody mogą wywodzić określone skutki (np. traktując ugodę jako podstawę spłaty zobowiązań). Istotny pozostaje także sposób definiowania ugody na gruncie przepisów Kodeksu cywilnego i właściwa interpretacja oświadczeń woli stron.

Za ugodę uznajemy bowiem takie porozumienie, które odpowiada przesłankom z art. 917 k.c. Sąd może bowiem uznać, że porozumienie zawarte pomiędzy stronami nie od-

²⁹⁴ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 978.

²⁹⁵ *Ibidem*.

²⁹⁶ Zdaniem T. Wojciechowski rezygnacja z uprawnień procesowych nie stanowi ustępstwa w zakresie więzi materialnoprawnych, o których mowa art. 917 §1 k.c.; zob. T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 58.

²⁹⁷ J. Lapiere, *Ugoda...*, Warszawa 1968, s. 67; wyr. WSA w Szczecinie z 09.02.2017 r., II SA/Sz 1254/16, LEX nr 2268770.

²⁹⁸ K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 97.

²⁹⁹ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 977 i n.

³⁰⁰ *Ibidem*, s. 980.

powiada pojęciu ugody (wskazanym w art. 917 k.c.), a tym samym uznać, że powództwo jest nieuzasadnione.

Zwraca się również uwagę, że ugoda sądowa zawiera porozumienie co do istniejącego między stronami stosunku prawnego. Porozumienie to ma charakter zgodnego oświadczenia woli, które zmierza do wywołania określonych skutków prawnych w dziedzinie prawa materialnego³⁰¹. Jednocześnie w orzecznictwie sądowym wskazuje się, że zawarte przed sądem porozumienie jest ugodą materialnoprawną uregulowaną przepisami art. 917 k.c.³⁰². Jak podkreśla Sąd Najwyższy, przy badaniu danego porozumienia nie można przypisywać określeniu danego przez same strony jako „ugody”, a także posługiwaniu się w danym porozumieniu sformułowaniami „wierzyciel” i „dłużnik”³⁰³. Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że uznanie danego porozumienia za ugodę wymaga spełnienia jej przesłanek konstrukcyjnych wskazanych w art. 917 k.c., w tym wzajemności ustępstw czynionych sobie przez strony³⁰⁴.

Za wyjątkiem art. 917 k.c. żaden inny akt prawny nie określa ani w sposób bezpośredni, ani w sposób pośredni, jak należy rozumieć pojęcie ugody na gruncie innych dziedzin prawa niż Kodeks cywilny. Brak regulacji prawnej stanowiącej o ogólnym znaczeniu pojęcia ugody może być działaniem zamierzonym.

Wydaje się być istotne określenie, jakie znaczenia prawne należy nadawać instytucji ugody na gruncie różnych dziedzin prawa. Zgodzić się należy także z poglądem J. Lapierre, zgodnie z którym „instytucjom o tej samej nazwie, w ramach tego samego systemu prawnego, należy przypisywać tę samą treść”³⁰⁵, chyba że jej znaczenie na terenie innej gałęzi prawa zostało uregulowane odmiennie.

Wydaje się, że kodeksowa definicja ugody (art. 917 k.c.), która określa elementy konstrukcyjne ugody może stanowić rozwiązanie modelowe dla konstruowania ugody na gruncie innych gałęzi prawa lub też stanowić element odniesienia jako wzorcowa definicja, ale przede wszystkim modelowa konstrukcja prawna służąca rozwiązywaniu spornych spraw na tle różnych stosunków prawnych. Argumentem przemawiającym za trafnością tej tezy jest jej uniwersalność, która charakteryzuje poszczególne elementy pojęcia ugody.

W pierwszej kolejności zwrócić uwagę warto na to, że ustawodawca nie precyzuje pojęcia „strony” ani „stosunek prawny”. Pomimo że ugoda uregulowana została w Kodeksie

³⁰¹ P. Walczak [w:] P. Walczak (red.), *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz dla jednostek samorządowych*, Warszawa 2017, art. 54a, s. 241 i n.

³⁰² Wyr. SA w Białymstoku z 15.04.2016 r., I ACa 1142/15, LEX nr 2032391.

³⁰³ Wyr. SN z 09.10.2014 r., IV CSK 10/14, LEX nr 1552150.

³⁰⁴ Wyr. SN z 24.07.2002 r., I CKN 915/00, LEX nr 56895; wyr. SN z 16.02.2005 r., IV CK 502/04, LEX nr 177277; wyr. SN z 30.09.2010 r., I CSK 675/09, LEX nr 784899.

³⁰⁵ J. Lapierre, *Ugoda sądowa...*, Warszawa 1968, s. 62-63.

cywilnym i dotyczy zasadniczo stosunków cywilnoprawnych, to przepisy prawne nie wykluczają zastosowania jej pojęcia do regulowania innych spornych stosunków prawnych. Konstrukcja prawna ugody, która wynika z definicji ugody, została zredagowana bardzo uniwersalnie.

Spór może powstać pomiędzy podmiotami prawnymi zarówno na gruncie stosunku cywilnoprawnego, rodzinnego, administracyjnoprawnego, karnoprawnego czy podatkowego.

Pojęcie ugody zawiera w sobie również inny element uniwersalny, którym są ustępstwa mogące zostać przez strony uzgodnione, aby doprowadzić do zakończenia sporu.

Jednocześnie cel, który wynika z pojęcia ugody wydaje się być na tyle ogólny, że mógłby znaleźć zastosowanie na gruncie różnych stosunków prawnych. Cel polegający na uchyleniu niepewności co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnienie ich wykonania albo uchylenia sporu istniejącego lub mogącego powstać, może stanowić podstawę działań ugodowych na gruncie różnych gałęzi prawa.

2.3. Forma i tryb zawarcia umowy ugody

Przepisy Kodeksu cywilnego nie przewidują szczególnej formy dla zawarcia umowy ugody. Występuje tu zatem dowolność formy, która wynika z ogólnej zasady określonej w art. 60 k.c.³⁰⁶. Zgodnie z przywołanym przepisem „z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej (oświadczenie woli)”. Mając na uwadze powyższe należy wskazać, że swoboda wyboru formy umowy ugody może podlegać jednak pewnym ograniczeniom, które mogą zostać przewidziane w ustawie.

Ustawy szczególne mogą przewidywać wyjątki od ogólnej zasady dowolności formy ugody. Między innymi przepisy ustawy o pomocy publicznej dla przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu dla rynku pracy³⁰⁷ wskazują, że ugodę restrukturyzacyjną zawiera się pod rygorem nieważności w formie pisemnej. Również przepisy rozporządzenia w sprawie rozgraniczania nieruchomości stanowią, że akt ugody granicznej (ugody o charakterze cywilnoprawnym) sporządza się według wzoru stanowiącego rozporządzenie³⁰⁸. Ponadto przepisy rozporządzenia wskazują dane, które powinien zawierać akt ugody, m.in. opis przedmiotu

³⁰⁶ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 988.

³⁰⁷ Zob. art. 25 ust. 1 ustawy z 30.10.2002 r. o pomocy publicznej dla przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu dla rynku pracy (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 239).

³⁰⁸ Zob. § 21 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 14.04.1999 r. w sprawie rozgraniczania nieruchomości (Dz. U. z 1999 r. nr 45, poz. 453).

sporu z podaniem granic wskazanych przez strony oraz wynikających z dokumentacji, opis wzajemnych ustępstw, szczegółowy opis granicy uznanej za obowiązującą po podpisaniu aktu ugody, informację, że zawarta ugoda posiada moc ugody sądowej. Przepisy rozporządzenia określają niejako model umowy granicznej, wskazując zarówno formę, w jakiej powinien zostać sporządzony akt ugody, jak również zakres przedmiotowy ugody.

Ograniczenia w zakresie formy ugody mogą mieć również swoje źródło w naturze pierwotnego stosunku prawnego (zobowiązania) lub we wtórnym stosunku prawnym regulowanym w ramach ugody (natura nowego zobowiązania). Na formę ugody może mieć również przedmiot stosunku prawnego, który stał się podstawą sporu lub niepewności. Umowa ugody jest czynnością prawną, która pozostaje związana z pierwotnym stosunkiem prawnym. Dlatego też pierwotny stosunek prawny wpływa na kwestię dochowania określonej formy przez ugodę.

E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński zauważają, że w przypadku, gdy przedmiotem ugody jest stosunek prawny, którego źródłem jest czynność prawna, dla której wymagana jest forma szczególna, to celem uniknięcia jej rygoru (nieważności czynności prawnej, utraty środka dowodowego, nieosiągnięcia określonych skutków prawnych) niezbędne jest zawarcie ugody w tej samej formie³⁰⁹.

W piśmiennictwie wskazuje się, że wymóg szczególnej formy może wynikać ze stosunku prawnego, który kreowany jest w ramach ugody (np. zakwalifikowanie stosunku prawnego jako konkretnego typu umowy np. umowa pożyczki), jak również może wynikać z przedmiotu świadczenia, który został przez strony ustalony.

Należy zwrócić uwagę, że stosunek prawny, który zostanie wykreowany w drodze ugody lub ustalony przedmiot świadczenia może wymagać zachowania szczególnej formy umowy ugody (np. formy pisemnej, formy aktu notarialnego). Zakładając, że w drodze ugody miałyby dojść do przeniesienia własności nieruchomości, czy też ustanowienia ograniczonych praw rzeczowych, to wówczas wymagana byłaby dla ugody forma aktu notarialnego (art. 245 k.c.)³¹⁰. Wyjątkiem zastrzeżonym w ustawie dotyczącym formy ugody są również przepisy ustawy o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw³¹¹, które stanowią, że ugoda bankowa pod rygorem nieważności powinna być zawarta w formie pisemnej.

³⁰⁹ E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. art. 450-1088. Przepisy wprowadzające*, Warszawa 2018, s. 957.

³¹⁰ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 8*, 2011, s. 988.

³¹¹ Zob. art. 20 ust. 3 ustawy z 03.02.1993 r. o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1439).

Sąd Najwyższy w okresie międzywojennym w orzeczeniu z 1931 r. wskazał, że „ugoda może przyjść między stronami do skutku nie tylko przez wyraźne w tym względzie ich oświadczenia, ale także i przez czynności dorozumiane, które tak co do zamiaru stron zawarcia ugody, jako i co do samego faktu przyjścia jej do skutku, nie pozostawiają żadnych wątpliwości”³¹². Na gruncie obowiązujących przepisów wskazuje się, że przepisy o ugodzie nie zawierają szczególnych wymagań co do formy umowy ugody³¹³. Jak zostało wskazane przepisy prawa cywilnego nie wymagają do zawarcia ugody szczególnej formy umowy, zastosowanie znajdują zasady ogólne określone w art. 60 k.c., tj. co do zasady forma ugody jest dowolna. Ugoda jako czynność prawna może być dokonywana w sposób wyraźny, jak i dorozumiany. Jednocześnie z uwagi na fakt, że ustawodawca, z uwagi na przedmiot ugody nie przewidział dla niej formy szczególnej, to zawarcie ugody w formie ustnej jest dozwolone³¹⁴. Dozwolone jest również zawarcie ugody poprzez czynności konkludentne, czyli poprzez przystąpienie do faktycznego wykonywania ugody³¹⁵. Przystąpienie do faktycznego wykonywania ugody jest wyrazem zgodnej woli stron w zakresie wzajemnych ustępstw dotyczących danego stosunku prawnego, który stał się przyczyną sporu lub niepewności.

Jednocześnie należy wskazać, że do umowy ugody zastosowanie ma art. 77 § 1 k.c., zgodnie z którym „uzupełnienie lub zmiana umowy wymaga zachowania takiej formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia”. Należy zaznaczyć, że w drodze ugody dochodzi zasadniczo do zmiany istniejącego stosunku prawnego, dlatego też zastosowanie znajdzie w niej wskazany przepis. Ustawodawca przewidział, że w przypadku zmiany umowy pierwotnej forma czynności następczej prowadząca do zmiany umowy pierwotnej jest pochodną od tej umowy³¹⁶. W tym miejscu można mówić o pochodnej formie czynności prawnej. Przepis ten stanowi wymaganie w zakresie zachowania formy dla czynności prawnej (w tym przypadku ugody) ze względu na jej związek z czynnością prawną pierwotną, dla której została ustanowiona określona forma. Zmiana umowy pierwotnej w drodze ugody wymaga więc co najmniej zachowania formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia. Podstawą zastosowania wskazanego przepisu jest fakt, że ugoda zawsze prowadzi do zmiany istniejącego stosunku prawnego. Jak wskazuje Z. Masłowski „gdy strony dokonują zmian w stosunku prawnym wywodzącym się z umowy zawartej na piśmie, również ugoda

³¹² Orzeczenie SN z 31.03.1931 r., III Rw 510/31, LEX nr 1632294.

³¹³ Zob. wyr. SA w Szczecinie z 21.02.2013 r., I ACa 794/12, LEX nr 1344212.

³¹⁴ Zob. wyr. SO w Łodzi z 17.10.2018 r., III Ca 1502/18, LEX nr 2603147; zob. też wyr. SR w Turku z 11.02.2016 r., I C 700/15, LEX nr 2040796.

³¹⁵ Wyr. SA w Katowicach z 21.07.2016 r., V ACa 938/15, LEX nr 2096161.

³¹⁶ M. Załucki [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 234.

powinna mieć formę pisemną”³¹⁷. Jednakże zastrzeżenie umowne co do formy (*pactum de forma*), które może być dokonane w umowie pierwotnej lub po powstaniu stosunku prawnego, lecz przed zawarciem ugody, skutkuje wyłączeniem stosowania wskazanego przepisu w konkretnym przypadku. Dlatego też strony w zakresie umowy wiąże forma wcześniej przez nie zastrzeżona. Dokonanie zastrzeżenia może dotyczyć zarówno wprost umowy ugody, ale także zmiany, modyfikacji umowy pierwotnej.

Ugoda procesowa (ugoda sądowa) oraz ugoda pozaprocessowa (ugoda przed mediatorem, ugoda w postępowaniu przed sądem polubownym) wymagają zachowania przez strony formy przewidzianej przepisami regulującymi dane postępowanie³¹⁸. W tym przypadku występuje odstępstwo od powszechnej dla umów zasady dowolności. Przyczyną jest rodzaj postępowania, w ramach którego dochodzi do zawarcia ugody. Między innymi osnowa każdej ugody sądowej zawartej przed sądem lub mediatorem musi być wciągnięta do protokołu rozprawy i podpisana przez wszystkie strony ugody. Ten typ ugody wciągniętej do protokołu spełnia szczególne wymagania co do formy czynności prawnych.

Rozwiązaniem modelowym pozostaje również swoboda w wyborze formy umowy ugody. Zastrzeżenie formy szczególnej dla określonego rodzaju umowy ugody, czy też ze względu na rodzaj stosunku prawnego będącego przedmiotem sporu lub niepewności lub ze względu na rodzaj kreowanego stosunku prawnego w ramach ugody nie ma wpływu na uniwersalność zastosowania umowy ugody. Przyjmując, że forma umowy jest dowolna można uznać, że takie rozwiązanie jest modelowe i pozwala na jej zastosowanie do regulowania stosunków prawnych na gruncie różnych dziedzin prawa w dowolnej formie (ugody sądowej, ugody administracyjnej zatwierdzanej postanowieniem organu, wyroku sądu polubownego, który inkorporuje treść ugody).

Przepisy Kodeksu cywilnego określają cztery tryby zawarcia umowy. Zgodnie z przepisami art. 66–72¹ KC do zawarcia umowy może dojść: w trybie ofertowym, przez negocjacje, przez aukcje oraz przez przetarg. Jeżeli chodzi o umowę ugody przepisy odrębne nie stanowią, w jakim trybie może być ona zawarta. W związku z tym teoretycznie każdy ze wskazanych trybów mógłby znaleźć zastosowanie do zawarcia umowy ugody³¹⁹. Ugoda najczęściej zawierana jest w drodze negocjacji lub w trybie ofertowym. Tryb aukcji i przetargu ma mniejsze zastosowanie z uwagi na fakt, że pomiędzy stronami ugody musi istnieć pierwotny stosunek prawny, w ramach którego dochodzi do wzajemnych ustępstw stron. W przypadku aukcji

³¹⁷ Z. Masłowski, *Uznanie, ugoda, odnowienie, zwolnienie z długu, poręczenie*, Katowice 1967, s. 40.

³¹⁸ T. Antoszek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 991-992.

³¹⁹ T. Antoszek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 992.

lub przetargu praktycznie trudno sobie wyobrazić sytuację, w której organizatora przetargu lub aukcji i stronę wiąże stosunek prawny, który jest przyczyną sporu lub wątpliwości. Jednakże nie można wykluczyć istnienia takiej sytuacji.

W pierwszej kolejności zwrócić uwagę należy na tryb ofertowy zawarcia umowy. Zgodnie z art. 66 §1 k.c. „oświadczenie drugiej stronie woli zawarcia umowy stanowi ofertę, jeżeli określa istotne postanowienia tej umowy”. Zawarcie umowy ugody w drodze oferty musi spełniać wymagania, które zostały określone w kodeksowej definicji oferty. Po pierwsze, oświadczenie woli musi być jednoznaczne i stanowcze, skierowane do określonego adresata, a w treści oferty muszą zostać wskazane istotne postanowienia proponowanej umowy³²⁰. Złożenie oferty może nastąpić zarówno w obrocie elektronicznym (np. przy wykorzystaniu poczty elektronicznej), jak i tradycyjnym (oferta złożona ustnie lub pisemnie). Chcąc doprowadzić do zawarcia umowy oferent składa jednoznaczne propozycje ugodowe dotyczące wzajemnych ustępstw stron, których skutkiem ma być zakończenie istniejącego pomiędzy stronami sporu lub uchylenie niepewności roszczeń, które wynikają z łączącego strony stosunku prawnego. Wzajemne ustępstwa stron stanowią *essentialia negotii* umowy ugody.

Zwrócić uwagę należy, że przepisy Kodeksu cywilnego nie określają, iż autorem propozycji ugodowych mają być obie strony umowy ugody. Przepisy art. 917 k.c. wskazują jedynie, że „przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa”. Ustępstwa czynione są w momencie „przyjęcia oferty”. Wydaje się, że nieistotne jest kto wychodzi z propozycją ugodową, czy czyni to tylko jedna strona czy obie. Istotne jest jednak, aby skutek „przyjęcia oferty” doszło do obustronnych ustępstw stron. Przyjęcie oferty zawarcia umowy ugody przez drugą stronę prowadzi do jej zawarcia.

Umowa ugody może zostać zawarta w drodze negocjacji ugodowych. W praktyce tryb negocjacji jest najczęściej wykorzystywanym trybem zawarcia ugody. Wynika to z faktu, że strony nierzadko spierają się co do kształtu ostatecznych propozycji ugodowych (tj. wzajemnych ustępstw). Wyjątkowo zdarza się, że strony bez negocjacji oraz dodatkowych ustaleń przystępują do podpisania umowy ugody. T. Antoszek wskazuje, że strony w ramach dokonywanych negocjacji (rokowań) w sytuacji, gdy dojdą do porozumienia co do wszystkich postanowień, które były przedmiotem podjętych negocjacji (art. 72 KC) doprowadzają do zawarcia ugody³²¹. Uzgodnienie wszystkich postanowień wyznacza moment zawarcia umowy ugody. Niejednokrotnie, aby mogło dojść do porozumienia (ugody), strony muszą podjąć się negocjacji celem ustalenia wzajemnych ustępstw, które pozwolą im zakończyć spór.

³²⁰ P. Polański [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 189.

³²¹ T. Antoszek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 992.

Do przesłanek, od których zależy ważność i skuteczność ugody zalicza się między innymi wymóg zachowanie określonej formy ugody przewidziany w przepisach szczególnych, określony w art. 77 k.c. wymóg formy czynności prawnych następczych (takich jak zamiana, uzupełnienie, dostąpienie, wypowiedzenie i rozwiązanie umowy), a także wymóg zachowania zastrzeżonej formy, jeśli strony zawarły pactum de forma (art. 76 kc.). T. Bielska-Sobkowicz zwraca uwagę, że „jeżeli umowa została zawarta na piśmie to przekształcająca ją ugoda również powinna być stwierdzona pismem” (art. 77 §1 i 2)³²².

2.4. Charakter prawny ugody

2.4.1. Ugoda jako umowa ustalająca

Umowa ugody jest czynnością prawną dwustronną, dwustronnie zobowiązującą (zobowiązuje obie strony czynności prawnej, które stają się zarówno dłużnikiem i wierzycielem), ustalającą, posiadającą charakter zobowiązujący lub zobowiązująco-rozporządzający, następczą, pomocniczą, zawierającą w sobie co najmniej uznanie niewłaściwe (uznanie długu w ugodzonej części)³²³. M. Pyziak-Szafnicka wskazuje, że kwalifikacja prawna ugody mając na uwadze podział czynności prawnych nie budzi wątpliwości³²⁴. Zdaniem Autorki umowa ugody należy do kategorii umów konsensualnych, obligacyjnych oraz wzajemnych. W praktyce jednak złożony charakter ugody skłania do stwierdzenia, że ugoda jest interesującym zagadnieniem w polskim systemie prawa.

W orzecznictwie oraz piśmiennictwie przyjmuje się, że umowa ugody, obok uznania właściwego, należy do kategorii umów ustalających, które mają na celu nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności³²⁵. *Essentialia negotii* umowy ugody, które wynikają z definicji ugody zawartej w art. 917 k.c. (stosunek prawny, cel umowy, wzajemne ustępstwa stron) sprawiają, iż należy ją zakwalifikować do tzw. umów ustalających, co oznacza, że zmierza ona do przekształcenia niepewnego lub spornego stosunku prawnego w stosunek pewny i bezsporny³²⁶. M. Pyziak-Szafnicka kwalifikuje umowę ustalającą jako podtyp umo-

³²² T. Bielska-Sobkowicz [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz, Tom V, Zobowiązania, Część szczegółowa*, Warszawa 2017, s. 772.

³²³ T. Antoszek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 990-991.

³²⁴ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 992.

³²⁵ T. Młynarski, *Ugoda...*; wyr. SN z 23.03.2004 r., V CK 346/03, LEX nr 183783; wyr. SN z 22.02.2017 r., IV CSK 179/16, LEX nr 2271465.

³²⁶ A. Wolter, *Uznanie roszczenia a przedawnienie i termin zawity*, „NP” 1960, nr 11, s. 1420 i nast.; Z. Radwański, *System Prawa Cywilnego. Prawo zobowiązań...*, s. 1073.

wy zobowiązującej³²⁷. Autorka ta definiuje umowę ugody jako umowę zobowiązującą, która ma na celu nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności³²⁸.

Motywy zawarcia ugody jest doprowadzenie do trwałego rozwiązania sporu pomiędzy stronami. W piśmiennictwie podkreśla się, że z uwagi na charakterystykę prawną ugody jest ona zaliczana do umów ustalających i następczych, których celem jest nadanie istniejącemu stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności³²⁹. Potwierdza to Sąd Najwyższy wskazując, że „pełniąc funkcje koncyliacyjne i stabilizacyjne ugoda nie tworzy nowego stosunku prawnego, ale prowadzi do częściowego zmodyfikowania istniejącego stosunku, a jako umowa ustalająca i następcza nadaje już istniejącemu stosunkowi prawnemu cechy pewności i bezsporności³³⁰. Jednocześnie Trybunał Konstytucyjny podnosi, że „ugodę zalicza się do umów ustalających, tj. takich, których celem jest nadanie stosunkowi prawnemu cechy pewności i bezsporności”³³¹.

Strony w drodze ugody mogą potwierdzić istniejący między nimi stosunek prawny, mogą dokonać jego zmiany, a także zdecydować o jego rozwiązaniu. Ugoda prowadzi do zapewnienia stronom bezpieczeństwa prawnego. Pomimo że ugoda materialnoprawna nie jest tytułem egzekucyjnym to wywiera skutki wynikające z faktu „rzeczy ugodzonej” (*res trasacta*). Stosunek prawny łączący strony ugody wygasa wskutek wykonania zmodyfikowanego ugodą zobowiązania³³². W przypadku wytoczenia powództwa o roszczenie objęte treścią ugody, pozwany może podnieść zarzut rzeczy ugodzonej, co w przypadku uznania zarzutu doprowadzi do oddalenia powództwa³³³. Wykonanie ugody powoduje wygaśnięcie stosunku prawnego, a co za tym idzie nie mogą powstać nowe roszczenia, które wynikać będą z tych samych stosunków prawnych co roszczenia już objęte umową ugody. Zasadą jest, że w następstwie wykonania ugody dochodzi do wygaśnięcia stosunku prawnego. Wykonanie postanowień ugody skutkuje tym, że strony tracą możliwość dochodzenia roszczeń wynikają-

³²⁷ M. Pyziak-Szafnicka, *Umowa ustalająca – Feststellungsvertrag – w prawie niemieckim*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica 1993, nr 57, s. 96.

³²⁸ D. Dulęba prezentuje krytyczne stanowisko w tej sprawie wskazując, że konstrukcja umów ustalających jest tworem doktryny i orzecznictwa niemieckiego; zob. D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 149-150; R. Strugała wskazuje, że niektórzy przedstawiciele doktryny uznają ugodę za pewną konstrukcję ogólną, tzw. umowę ustalającą; zob. R. Strugała [w:] A. Szereda (red.), *Praxis. Notariat. Czynności notarialne*, Warszawa 2021, s. 1188 i n.

³²⁹ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 977.

³³⁰ Wyr. SN z 22.02.2017 r., IV CSK 179/16, LEX nr 2271465.

³³¹ Wyr. TK z 29.11.2006 r., SK 51/06, LEX nr 232545.

³³² Wyr. SN z 12.04.2018 r., II CSK 375/17, LEX nr 2490618.

³³³ J. Bodio [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 48–49.

cych z pierwotnego stosunku prawnego³³⁴. W orzecznictwie podnosi się, że ugoda nie może też naruszać tej sfery stosunku (stosunków), której z woli stron wyraźnie nie zmienia³³⁵.

Umowa ugody co do zasady i zakresu ustala istnienie stosunku prawnego. Ugoda zasadniczo nie tworzy nowego stosunku prawnego, ale prowadzi do doprecyzowania, zmiany lub modyfikacji stosunku prawnego, a umowa ustalająca i następcza nadaje już istniejącemu stosunkowi prawnemu cechy pewności i bezsporności. Pamiętać należy, że odmienny skutek wywiera umowa ugody, która zwiera elementy odnowienia (art. 506 § 1 k.c.). W ugodzie wywierające skutek odnowienia strony, w ramach czynionych przez siebie wzajemnych ustępstw w zakresie istniejącego stosunku prawnego ustalają, że dłużnik zobowiązuje się spełnić inne świadczenie albo nawet to samo, ale z innej podstawy prawnej³³⁶. Ugoda nie może kreować nowego stosunku prawnego. Stanowisko to potwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 lutego 2004 r., wskazując: o ile strony ugody mają możliwość zmiany istniejącego pomiędzy nimi stosunku prawnego w celu usunięcia niepewności albo zapewnienia realizacji roszczeń wynikających z tego stosunku, to nie mogą powoływać do życia nowego stosunku prawnego³³⁷. Ugoda bowiem nie tworzy między stronami nowego stosunku prawnego. Ugoda ma na celu nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności. Należy w tym miejscu podnieść, że ugoda zasadniczo nie ma charakteru prawotwórczego, tj. nie tworzy całkowicie nowej podstawy prawnej ustalonych praw i obowiązków. Strony w drodze ugody nie mogą powołać do życia nowego stosunku prawnego, ponieważ niezgodne byłoby to z treścią art. 917 k.c. Z literalnego brzmienia przepisu wynika, że przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwo w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać. O ugodzie można mówić tylko wówczas, jeżeli jej przedmiotem są prawa i obowiązki stron, które powstały w ramach istniejącego stosunku prawnego. Przyczyną, która determinuje strony do zawarcia ugody jest niepewność co do treści lub zakresu istniejącego między nimi stosunku prawnego. Strony mogą mieć bowiem odmienne zapatrywanie co do treści łączącego ich stosunku prawnego. Konsekwencją zawarcia ugody jest uchylenie elementu sporu lub niepewności, który swoje źródło ma w istniejącym stosunku prawnym.

³³⁴ Wyr. SR w Kaliszu z 18.12.2018 r., V GC 26/18, LEX nr 2978305.

³³⁵ Wyr. SA w Krakowie z 09.10.2014 r., I ACa 762/14, LEX nr 1659085.

³³⁶ K. Zagrobelny [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, 2019, s. 1143; wyr. SN z 15.10.1999 r., III CKN 373/98, LEX nr 452805.

³³⁷ Wyr. SN z 04.02.2004 r., I CK 178/03, LEX nr 163975

M. Pyziak-Szafnicka zwraca uwagę, że w praktyce umowy ustalające zwykle otrzymują tytuł „ugoda”, przy czym nadania tej nazwy nie poprzedza stwierdzenie wzajemnego charakteru umowy³³⁸. Autorka wskazuje, że ugoda należy do typowych umów uregulowanych w Kodeksie cywilnym. Podkreśla, iż okoliczność, że umowa ugody jest uregulowana w Kodeksie cywilnym oraz tradycją, powoduje, że często dochodzi do nazywania ugody umową. Charakter ugody jako umowy ustalającej przejawia się również w tym, że prowadzi do wygaśnięcia konfliktu, z którego mogłyby powstać również dalsze spory³³⁹.

Skutkiem zawarcia ugody jest nadanie stosunkowi prawnemu zgodnie z wolą stron cech pewności i bezsporności. Istotnym pozostaje również zapewnienie wykonania ugody, aby strony miały pewność co do ugodzonych postanowień oraz ich wykonania. Dlatego też, pomimo że umowa ugody nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*), to strony mogą zwiększyć moc prawną ugody. Strony mają możliwość zawarcia ugody w formie aktu notarialnego, czego skutkiem będzie uczynienie ugody tytułem egzekucyjnym. Istotnym elementem ugody zawartej w formie aktu notarialnego musi być dobrowolne poddanie się dłużnika egzekucji na ściśle określonych warunkach wskazanych w art. 777§1 pkt 4-6 k.p.c.

2.4.2. Ugoda jako umowa zobowiązująca lub zobowiązująco-rozporządzająca

Umowa ugody jako czynność prawna powoduje powstanie zobowiązania pomiędzy stronami stosunku cywilnoprawnego. Instytucja ugody została systemowo uregulowana w części III Kodeksu cywilnego – zobowiązania jako umowa nazwana. Przyjmuje się zatem, że ugoda jest umową z dziedziny prawa zobowiązań – umową zobowiązującą. Do ugody jako czynności prawnej zastosowanie mają przepisy ogólne Kodeksu cywilnego dotyczące czynności prawnych z określonymi wyjątkami.

W piśmiennictwie podkreśla się, że ugoda zasadniczo wywołuje skutki o charakterze zobowiązującym³⁴⁰. Z chwilą zawarcia przez strony umowy ugody powstaje stosunek zobowiązaniowy, którego przedmiotem jest pierwotny stosunek prawny, który strony chcą w drodze umowy uregulować. Ugoda swoje skutki ma między stronami, które ją zawierają, ale może również wywoływać określone skutki rzeczowe prowadząc niekiedy do pewnych rozporządzeń. Co za tym idzie, umowa ugody może wywoływać zarówno skutki zobowiązujące, a także zobowiązująco-rozporządzające.

³³⁸ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 999.

³³⁹ A. Bieliński, *Ugoda...*, s. 42.

³⁴⁰ A. Szpunar, *Z problematyki ugody w prawie cywilnym*, PS 1995, nr 9, s. 6.

Umowa ugody ma za przedmiot stosunki zobowiązaniowe, ale także inne stosunki prawne pozostające w swobodnej dyspozycji stron. T. Antoszek zwraca uwagę, że o ile przedmiotem ugody może być stosunek prawny inny niż zobowiązaniowy, to zasadniczym skutkiem zawarcia umowy ugody będzie powstanie stosunków zobowiązaniowych³⁴¹. Ustawodawca definiując instytucję ugody w art. 917 k.c. posłużył się sformułowaniem „stosunek prawny”, nie zaś pojęciem „stosunek zobowiązaniowy”. Wskazuje to na szeroki zakres zastosowania ugody wykraczający poza stosunki zobowiązaniowe³⁴².

Zdaniem A. Szpunara ugoda ma charakter obligacyjny³⁴³. M. Pyziak-Szafnicka zalicza umowę ugody do kategorii umów obligacyjnych, zwracając uwagę, że skutki ugody powstają tylko między stronami³⁴⁴. Zwraca jednocześnie uwagę, że strony mając na uwadze różnorodność treści ugody mogą według własnej woli zmierzać również do wywołania skutków rozporządzających. Strony mogą między innymi w drodze ugody dokonać przeniesienia własności rzeczy (art. 155 k.c.) czy przeniesienia wierzytelności (art. 510 k.c.).

Ugoda kwalifikowana jako umowa obligacyjna podlega ogólnym regulacjom dotyczącym wykonania zobowiązań, które ujęte są w Kodeksie cywilnym, w tym określone w art. 450-497 k.c.³⁴⁵. Zaliczenie ugody do kategorii umów obligacyjnych wynika z założenia, że skutki tej umowy powstają tylko między stronami ugody. Konsekwencją zaliczenia ugody do kategorii umów zobowiązujących jest powstanie określonych skutków prawnych. Między innymi, wykonanie ugody podlega ogólnym zasadom związanym z wykonaniem zobowiązań. Umowa ugody nie może stanowić sama w sobie tytułu wykonawczego, który pozwalałby stronom na prowadzenie egzekucji³⁴⁶. Brak realizacji przez stronę ugody jej postanowień rodzi odpowiedzialność umowną (kontraktową) wynikającą z przepisów Kodeksu cywilnego. Dłużnik nie realizujący postanowień umowy może być przymuszony do spełnienia świadczenia tylko na drodze sądowej. Jednocześnie konsekwencją zaliczenia ugody do umów zobowiązaniowych jest fakt, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania nie skutkuje utratą jej ważności i powrotem do sytuacji sprzed jej zawarcia. Jednocześnie T. P. Antoszek zwraca uwagę na zobowiązaniowy charakter ugody, podnosząc, że w sytuacji opóźnienia w spełnieniu świadczenia, rodzi ona wszelkie zobowiązaniowe skutki prawne (np. obowiązek zapłaty odsetek ustawowych)³⁴⁷.

³⁴¹ T. Antoszek, *Rodzaje ugody...*, s. 164.

³⁴² A. Rogacka-Lukasik, *Nie ma ugody...*, s. 246.

³⁴³ A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 6.

³⁴⁴ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 992.

³⁴⁵ P. Buczkowski, *Ugoda...*, s. 40.

³⁴⁶ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2004, s. 873.

³⁴⁷ T. Antoszek, *Rodzaje ugody...*, s. 165.

W orzecznictwie zwraca się uwagę, że umowa ugody stanowi stosunek obligacyjny, a tym samym umowa ugody może również stanowić przedmiot skargi paulińskiej³⁴⁸. Również zdaniem A. Szpunara ugoda ma charakter obligacyjny (zobowiązujący)³⁴⁹. Ugoda zgodnie z jej treścią jest zobowiązaniem się podmiotów do określonego zachowania, świadczenia w związku z powstałym wcześniej zobowiązaniem (tzw. stosunkiem podstawowym), z wynikającymi stąd odrębnymi konsekwencjami prawnymi³⁵⁰. W orzecznictwie podnosi się, że skutkiem zawarcia ugody jest to, że jednej stronie przysługuje roszczenie w wysokości określonej w treści tej czynności prawnej, które powinno zostać zrealizowane na warunkach w niej określonych³⁵¹.

Umowa ugody jako umowa nazwana może mieć charakter zobowiązujący lub zobowiązująco-rozporządzający. Ugoda wywierająca zarówno skutek zobowiązujący oraz rozporządzający zaliczana jest do kategorii czynności o tzw. podwójnym skutku prawnym. W obrocie prawnym nie funkcjonują ugody, które wywierałyby skutek wyłącznie rozporządzający. Jednocześnie należy zaznaczyć, że umowa ugody jest zawsze kwalifikowana jako umowa zobowiązująca bez względu na rodzaj stosunku prawnego, który reguluje. Ugoda daje stronom prawa podmiotowe względne (*inter pares*), czyli możliwość żądania wobec siebie określonych świadczeń.

Umowa ugody w zależności od skutków prawnych, które wywołuje może być zakwalifikowana do kategorii umów zobowiązujących lub umów o podwójnym skutku prawnym. Elementem, który pozwala zakwalifikować umowę ugody jako czynność prawną zobowiązującą lub zobowiązująco-rozporządzającą są ustępstwa, które strony czynią w drodze ugody, a dokładniej skutki prawne wywoływane przez ustępstwa czynione przez nie. W zależności od swej treści ugoda może wywoływać zarówno skutki obligacyjne, jak również skutki rzeczowe (np. może zmieniać stan własności lub innych praw rzeczowych).

Podkreślić należy, że to od woli stron ugody zależy, jaki skutek będzie ona wywoływała. Wolą stron zawierających ugodę może być między innymi nadanie jej skutku rozporządzającego (np. zniesienie współwłasności). Wówczas skutek rozporządzający wynika z poczynionych przez strony ustępstw. Przy ocenie skutków złożonych w ugodzie oświadczeń woli należy uwzględniać również art. 155 § 1 k.c. oraz 510 k.c. Oznacza to, że umowa ugody jako umowa o podwójnym skutku prawnym może wywoływać skutki rozporządzające bez konieczności dokonywania dodatkowych czynności prawnych.

³⁴⁸ Wyr. SA w Krakowie z 08.05.2015 r., I ACa 271/15, Legalis nr 1285478.

³⁴⁹ A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 6.

³⁵⁰ Wyr. SA w Szczecinie z 26.11.2014 r., I ACa 811/14, Legalis nr 1213784.

³⁵¹ Wyr. SA w Warszawie z 05.09.2019 r., V ACa 596/18, LEX nr 2760481.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt praktyczny wskazać należy, że skutkiem ugody pozasądowej może być przeniesienie własności nieruchomości. W takiej sytuacji ugoda wywołuje, oprócz skutku zobowiązaniowego, również skutek rzeczowy. Ugoda musi być jednak zawarta w formie przewidzianej dla czynności, których skutkiem jest przeniesienie własności nieruchomości, czyli w formie aktu notarialnego. Również w drodze ugody sądowej zatwierdzonej przez sąd możliwe jest skuteczne przeniesienie własności nieruchomości, ponieważ zastępuje ona formę aktu notarialnego³⁵². Niezachowanie formy aktu notarialnego (art. 78§2 k.c.) przez ugodę pozasądową przenoszącą własność czyni ją nieważną z mocy prawa. Umowa ugody w takiej sytuacji stanowi podstawę wpisu w księdze wieczystej. W drodze ugody może dojść również jedynie do zobowiązania do przeniesienia własności nieruchomości. Taka ugoda z uwagi na swój przedmiot (przeniesienie własności nieruchomości) powinna być dokonana w formie aktu notarialnego.

D. Dulęba zwraca uwagę, że elementem umowy ugody może być również odnowienie lub uznanie długu. Zaznacza, że zarówno odnowienie, jak również uznanie długu zawierają w sobie dwa skutki prawne, tj. skutek zobowiązujący (zaciągnięcie nowego zobowiązania) oraz skutek rozporządzający (umorzenie dotychczasowe zobowiązania, czyli zniesienie prawa)³⁵³.

W świetle powyższych rozważań należy zastanowić się, czy pomimo że generalnie umowa ugody jest umową nazwaną, to czy w zestawieniu z innymi umowami nazwanymi uregulowanymi w części szczegółowej zobowiązań, ugoda jest typową umową nazwaną. J. Jezioro wskazuje, że określenie „umowy nazwane” najczęściej łączy się z ustawowo określonym wzorem³⁵⁴. Oznacza to, że ustawodawca wskazał na określone umowy, regulując szczegółowo ich postanowienia w przepisach Kodeksu cywilnego (np. umowa sprzedaży, umowa najmu), w przeciwieństwie do tzw. umów nienazwanych, których postanowienia nie mieszczą się w kodeksowo określonych wzorach. Z drugiej strony wskazuje się, że umowy nazwane to umowy posiadające szczególną regulację ustawową, a umowy nienazwane to umowy funkcjonujące w obrocie gospodarczym, ale nie znajdujące uregulowania w przepisach prawa.

W mojej ocenie, mimo że umowa ugody jest umową nazwaną, to w zestawieniu z innymi umowami nie jest typową umową nazwaną, tak jak pozostałe umowy (np. umowa

³⁵² Z. Masłowski, *Czy ugoda zawarta przed komornikiem w toku egzekucji z nieruchomości na której dłużnik zamiast uiszczenia egzekwowanej wierzytelności przenosi na właściciela własność określonej działki gruntu, jest ważna i czy powoduje przejście nieruchomości z dłużnika na wierzyciela?*, „NP” 1959, nr. 12, s. 1495.

³⁵³ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 140.

³⁵⁴ J. Jezioro [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Zarys Prawa Cywilnego*, Warszawa 2018, s. 414.

sprzedaży). Ugoda jest specyficzną konstrukcją prawną zaliczaną do tej samej kategorii co umowa o świadczenie na rzecz osoby trzeciej³⁵⁵. Ugoda jest także „nakładką” na inne stosunki prawne, ponieważ zawsze odnosi się do pierwotnego stosunku prawnego pomiędzy stronami. Nie jest samodzielną umową, jak np. umowa sprzedaży czy umowa pożyczki. Ugoda uregulowana została jedynie w dwóch przepisach Kodeksu cywilnego, tj. art. 917 k.c. (stanowi definicję ugody), a także art. 918 k.c. (zawiera regulację dotyczącą błędu). Kodeks cywilny nie wprowadza żadnych indywidualnych wymogów co do ugody poza definicją ugody oraz regulacją dotyczącą błędu. Należy zatem zauważyć, że przepisy Kodeksu cywilnego zawierają jedynie ramową, ale zarazem uniwersalną regulację problematyki ugody.

Instytucja ugody uregulowana w przepisie art. 917 k.c. wyraża ogólną konstrukcję prawną, którą strony mogą przełożyć na umowę nazwaną lub nienazwaną albo wkomponować ją do pozaumownych stosunków prawnych. Jeśli spojrzeć na ugodę szerzej, niż tylko na typową umowę nazwaną, to można zauważyć, że taka ugoda może mieć charakter niesamodzielną (tj. związany z jakimś stosunkiem prawnym)³⁵⁶. Oczywiście występują sytuacje, w których ktoś zawiera ugodę i w ogóle nie ma istniejącego stosunku prawnego, ale jest to sytuacja wyjątkowa. Spory zawierają ugodę będąc przeświadczony, że łączy je jakiś stosunek prawny, a w dodatku występuje spór co do tego. Na temat możliwości zawarcia ugody w tym przypadku występują rozbieżności w doktrynie, co zostanie omówione w dalszej części pracy. Należy jednak wskazać, że ugoda to niesamodzielną konstrukcja, która jest związana z konkretną sytuacją, w której pozostają podmioty. A zatem w odróżnieniu od innych czynności prawnych ugoda nie jest instytucją samoistną, lecz musi odnosić się do innego stosunku prawnego.

Jeśli na ugodę spojrzymy w oderwaniu od umowy jako określonej konstrukcji prawnej, to ten model ugody można określić jako konstrukcję prawną. Wówczas można taką konstrukcję prawną odnieść do takich konstrukcji, jak umowa świadczenia na rzecz osoby trzeciej, przekaz i papiery wartościowe. Należy zwrócić uwagę, że działaniem ustawodawcy było umieszczenie tych wszystkich konstrukcji prawnych jako umowy nazwane, pomimo że np. przekaz w ogóle ma charakter pozaumowny (może mieć charakter umowny, ale nie musi)³⁵⁷. Podobnie papiery wartościowe, które mają charakter umowny, ale to, co jest tam regulowane określają ogólne przepisy dotyczące papierów wartościowych. Ugoda podobnie jak wskazane konstrukcje prawne służy uproszczeniu obrotu prawnego. Ugoda jest czynno-

³⁵⁵ Szerzej o specyficznej naturze prawnej właściwej umowy o świadczenie na korzyść osoby trzeciej; zob. A. Bieranowski [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 705.

³⁵⁶ P. Nazaruk [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 1580.

³⁵⁷ R. Adamus [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 750.

ścią prawną, która wywołuje określone skutki prawne. A zatem może być zakwalifikowana do określonej kategorii czynności prawnych. Jednak w odróżnieniu od innych konstrukcji prawnych jest nieskomplikowaną instytucją prawa cywilnego. Wydaje się, że na bazie ugody jako określonej konstrukcji prawnej może funkcjonować wiele innych instytucji prawnych, których celem jest polubowne rozwiązanie spornego stosunku prawnego.

2.4.3. Ugoda jako umowa odpłatna i wzajemna

Zgodnie z definicją umowy wzajemnej określonej w przepisach art. 487 §2 k.c. „umowa jest wzajemna, gdy obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej”. Zgodnie z przywołanym przepisem w drodze umowy wzajemnej strony zaciągają wobec siebie zobowiązania do spełnienia świadczenia, a świadczenie jednej strony ma być odpowiednikiem tego, co otrzyma od drugiej strony w związku z jej świadczeniem. Zobowiązanie łączące strony jest zobowiązaniem dwustronnym i odpłatnym. Ze wskazanej definicji umowy wzajemnej wynika, że obie strony umowy świadczą, a świadczenie każdej ze stron ma być odpowiednikiem (równoważnikiem, ekwiwalentem) świadczenia drugiej strony³⁵⁸. Istotą umowy wzajemnej jest ukształtowanie zobowiązania w taki sposób, że świadczenie jednej ze stron jest odpowiednikiem świadczenia drugiej strony. Uznanie umowy za umowę wzajemną wymaga spełnienia kryteriów, które przewidziane są w art. 487 § 2 k.c. Dlatego za umowę wzajemną należy uznać umowę dwustronnie zobowiązującą oraz zakładającą ekwiwalentność świadczeń³⁵⁹.

Umowa wzajemna jest szczególnym typem umowy dwustronnie zobowiązującej, która charakteryzuje się tym, że świadczenie jednej ze stron jest odpowiednikiem świadczenia drugiej strony³⁶⁰. Umowami wzajemnymi mogą być zarówno umowy nazwane, jak również umowy nienazwane³⁶¹. O wzajemności decyduje treść umowy³⁶². W umowie wzajemnej obowiązek świadczenia ciąży nie na jednej, ale na obu stronach umowy. Każda ze stron umowy wzajemnej jest zarazem dłużnikiem, jak i wierzycielem³⁶³. Istnienie wzajemnych świadczeń stanowi istotę umowy wzajemnej. Podczas kwalifikacji danej umowy jako umowy wzajemnej

³⁵⁸ A. Brzozowski [w:] E. Łętowska (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 5, Warszawa 2006, s. 409.

³⁵⁹ A. Doliwa [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Warszawa 2019, s. 1135.

³⁶⁰ P. Kamiński szerzej o umowie ugody jako umowie wzajemnej; zob. P. Kamiński, *Umowa ugody jako umowa wzajemna*, „MoP” 2021, nr 12, s. 654 i n.

³⁶¹ M. Gutowski [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, Tom II, Komentarz. art. 450-1088*, Warszawa 2016, s. 119.

³⁶² Wyr. SA w Poznaniu z 10.10.2012 r., I ACa 704/12, LEX nr 1223390; wyr. SN z 15.09.2016 r., I CSK 611/15, LEX nr 2147270.

³⁶³ T. Wiśniewski [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część Ogólna*, Warszawa 2018, s. 1249.

należy brać pod uwagę istnienie więzi pomiędzy świadczeniami stron. W umowie wzajemnej jedna strona zobowiązuje się świadczyć ponieważ otrzyma świadczenie od drugiej strony. W. Popiołek wskazuje, że decydująca w umowie wzajemnej jest więź, którą strony ustanowiły w drodze umowy polegająca na zależności świadczenia jednej strony od drugiej (*do ut des – daję, abys dał*), tj. na funkcjonalnym sprzężeniu świadczeń³⁶⁴. Dlatego w przypadku, gdy dochodzi do braku spełnienia świadczenia przez którąkolwiek ze stron, to wówczas umowa jest nieskuteczna i nie wywołuje zamierzonych skutków prawnych. Jednocześnie nieważność jednego z zobowiązań, czy też niewykonanie lub nienależyte wykonanie świadczenia jednej ze stron ma wpływ na ważność świadczenia drugiej strony lub obowiązek wykonania świadczenia wzajemnego³⁶⁵. Umowy, który kwalifikowane są jako zobowiązania wzajemne podlegają w zakresie wykonania i skutków niewykonania szczególnym regulacjom Kodeksu cywilnego, określonym w art.487-497 k.c. Zasady ogólne określone w art. 450-486 k.c. są stosowane do umów wzajemnych w kwestiach nieuregulowanych odmiennie przez przepisy szczególne.

Za umowę wzajemną należy uznać taką umowę, która przewiduje ekwiwalentność świadczeń. Tradycyjny pogląd na temat ekwiwalentności świadczeń zakłada, że wzajemny charakter umowy opiera się na subiektywnie ujmowanej ekwiwalentności świadczeń³⁶⁶. O ekwiwalentności świadczeń decyduje subiektywna ocena stron, a nie obiektywna równoważność. Zgodnie z definicją umowy wzajemnej strony zaciągają wobec siebie zobowiązanie do spełnienia świadczenia, a świadczenie jednej ze stron ma być odpowiednikiem (ekwiwalentem) świadczenia drugiej strony³⁶⁷. Świadczenia stron nie muszą być obiektywnie równoważne czy też obiektywnie ekwiwalentne. O wzajemności świadczeń nie decyduje obiektywna wartość świadczeń, ale element subiektywny, który opiera się na subiektywnej ocenie stron, czy ich świadczenia są ekwiwalentne. Strony decydują (uznają), czy wzajemne świadczenie jest ekwiwalentne. Istotne pozostaje postrzeganie przez daną stronę świadczenia jako równowartościowego świadczeniu drugiej strony³⁶⁸. Dlatego też przyjmuje się, że umowa jest wzajemna, gdy według oceny (uznania) stron czynione świadczenia są wobec siebie równowartościowe³⁶⁹. Subiektywne postrzeganie wartości świadczeń przez strony, a nie obiektywna relacja między świadczeniami, decyduje o kwalifikacji umowy jako umowy wzajemnej.

³⁶⁴ W. Popiołek [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny...*, s.114.

³⁶⁵ Wyr. SN z 08.07.2016 r., I CSK 570/15, LEX nr 2112303.

³⁶⁶ M. Gutowski [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 118.

³⁶⁷ A. Doliwa [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1135.

³⁶⁸ W. Popiołek [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 114.

³⁶⁹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania-część ogólna*, wyd. 12, Warszawa 2016, s. 122.

Jednocześnie należy wskazać, że świadczenia stron nie muszą mieć tego samego waloru ekonomicznego, który ustalany jest według kryteriów obiektywnych. Umowa wzajemna nie wymaga bowiem tzw. ekwiwalentności obiektywnej. Istotne pozostaje postrzeganie wartości świadczenia przez strony umowy.

A. Doliwa zwraca uwagę, że według nowych ustaleń doktryny dla ustalenia ekwiwalentności świadczeń, a co za tym idzie wzajemności umowy, decydująca jest ustalona pomiędzy stronami umowy więź polegająca na zależności świadczenia jednej strony od świadczenia drugiej, czyli tzw. funkcjonalne sprzężenie świadczeń³⁷⁰. Autor wyjaśnia, że subiektywna bądź obiektywna równoważność świadczeń nie jest decydującym kryterium uznania ekwiwalentności świadczeń. Strony mogą w ramach swobody umów ustanowić jako wzajemne „dowolne, sprzężone ze sobą świadczenia, byle umowa mieściła się w ramach odpłatnych czynności prawnych, do których bezwzględnie należą umowy wzajemne”³⁷¹.

Konkludując, podczas kwalifikacji danej umowy jako umowy wzajemnej należy brać pod uwagę istnienie więzi pomiędzy świadczeniami stron. Szczególna relacja pomiędzy świadczeniami stron polega na tym, że zawierając umowę wzajemną zaciągają wobec siebie zobowiązanie do spełnienia świadczenia, a świadczenie jednej ze stron ma być odpowiednikiem (ekwiwalentem) świadczenia drugiej strony³⁷².

O zaliczeniu ugody do kategorii umów wzajemnych decyduje wynikająca z definicji ugody konieczność występowania w umowie wzajemnych ustępstw³⁷³. M. Pyziak-Szafnicka zwraca uwagę, że z natury rzeczy ustępstwa każdej ze stron (świadczenia) umowy ugody są odpowiednikami ustępstw drugiej strony³⁷⁴.

Ugoda jest umową wzajemną³⁷⁵ z uwagi na to, że strony czynią wobec siebie wzajemne ustępstwa. Wzajemność ustępstw jest tym elementem, który pozwala odróżnić umowę ugody od uznania właściwego³⁷⁶. Uznanie jest umową jednostronnie zobowiązującą, gdzie ustępstwo czynione jest przez jedną stronę umowy. W umowie ugody strony również zobowiązują się do wzajemnego świadczenia. Świadczenie przyjmuje formę ustępstw, które strony wobec siebie czynią w drodze ugody. Celem umowy ugody jest czynienie wzajemnych ustępstw między stronami, aby doprowadzić do zakończenia sporu pomiędzy nimi. Ustępstwa

³⁷⁰ A. Doliwa [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1135.

³⁷¹ *Ibidem*.

³⁷² *Ibidem*.

³⁷³ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 993.

³⁷⁴ *Ibidem*, s. 993.

³⁷⁵ W dwudziestoleciu międzywojennym ugoda była uznawana za umowę wzajemną; por. orzeczenie SN z 10.10.1938 r., C.III. 3337/37, LEX nr 1628180.

³⁷⁶ Z. Masłowski, *Uznanie...*, s. 36; Z. Radwański, *System prawa cywilnego. Prawo Zobowiązań...* s. 1073.

stron są ze sobą powiązane w ten sposób, że niedokonanie ustępstw przez jedną ze stron może wpłynąć na brak uznania danego porozumienia jako ugody.

Dla ugody jako umowy wzajemnej decydujące znaczenia ma ekwiwalentność świadczeń stron (ustępstw). Znaczenie w tym przypadku ma subiektywna ocena ustępstw dokonywanych przez strony w umowie ugody. Obiektywna wartość świadczeń nie ma bowiem w tym przypadku znaczenia.

Umowa ugody jest źródłem zobowiązania wzajemnego. Zakwalifikowanie ugody do kategorii umów wzajemnych rodzi skutki prawne w postaci obowiązku, czy też dopuszczalności stosowania przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących umów wzajemnych. W związku z zakwalifikowaniem umowy ugody do kategorii umów wzajemnych do ugody znajdują zastosowanie przepisy szczególne określone w art. 487-497 k.c., dotyczące wykonania zobowiązania oraz skutków niewykonania zobowiązania z umów wzajemnych.

Należy podkreślić, że wzajemność ustępstw jest determinantą umowy nazwanej w postaci ugody i należy do jej *essentialia negotii*. Wzajemność ustępstw pozwala również odróżnić ugodę od uznania i nowacji.

Wzajemne ustępstwa stron umowy ugody to element, który jest podstawą do kwalifikowania tego typu umowy jako umowy wzajemnej. Wzajemność wynika z samej definicji ugody określonej w art. 917 k.c. Ustępstwa stron w ugodzie nie muszą być obiektywnie równe. W szczególności zaś jeśli chodzi o płaszczyznę ekonomiczną nie jest konieczne zachowanie ekwiwalentności świadczeń (ustępstw stron).

Zdaniem Sądu Najwyższego ugoda należy do umów konsensualnych, kauzalnych i w swym założeniu wzajemnych³⁷⁷. Istotę ugody stanowią wzajemne ustępstwa, które nie muszą być dla stron jednakowo ważne i ekwiwalentne.

Zwrócić uwagę należy, że do umowy ugody ma zastosowanie art. 492 k.c., zgodnie z którym „jeżeli uprawnienie do odstąpienia od umowy wzajemnej zostało zastrzeżone na wypadek niewykonania zobowiązania w terminie ściśle określonym, strona uprawniona może w razie zwłoki drugiej strony odstąpić od umowy bez wyznaczenia terminu dodatkowego. To samo dotyczy wypadku, gdy wykonanie zobowiązania przez jedną ze stron po terminie nie miałyby dla drugiej strony znaczenia ze względu na właściwości zobowiązania albo ze względu na zamierzony przez nią cel umowy, wiadomy stronie będącej w zwłoce”. Stronom w ugodzie przysługuje prawo zastrzeżenia w treści ugody prawa odstąpienia od umowy. Skorzystanie z prawa odstąpienia powoduje zniweczenie obligacyjnych postano-

³⁷⁷ Wyr. SN z 30.09.2010 r., I CSK 675/09, LEX nr 784899.

wień ugody i prowadzi do możliwości żądania roszczeń wynikających z pierwotnego stosunku prawnego.

Elementem ugody może być również oświadczenie o zrzeczeniu się zarzutu przedawnienia. Zawarcie wskazanego oświadczenia w ugodzie nie powoduje, że zarzut przedawnienia pozbawiony jest samodzielności, a także nie niweczy skutków wywołanych jego złożeniem na wypadek odstąpienia od tej umowy. Potwierdza to orzeczenie Sądu Najwyższego wskazujące, że pomimo odstąpienia od umowy (tj. po powrocie do stanu sprzed jej zawarcia) pozostają nadal w mocy postanowienia, które zgodnie z wolą stron tej umowy są wiążące nawet po jej rozwiązaniu³⁷⁸. Pozostaje w mocy włączone do umowy ugody oświadczenie o zrzeczeniu się przedawnienia z uwagi na jego charakter związany z samodzielnością i nieodwołalnością tej czynności.

W literaturze wskazuje się również na rozróżnienie pojęć „wzajemności ustępstw” od „wzajemnego charakteru umowy”³⁷⁹. D. Dulęba wskazuje między innymi, że wzajemność ustępstw należy rozumieć jako ich obustronność, zaś wzajemny charakter umowy skutkuje przyjęciem, że w umowie ugody ustępstwo jednej ze stron ma odpowiednik w ustępie drugiej strony. Ustępstwo jednej ze stron umowy ugody ma być czynione w zamian za ustępstwo drugiej strony. Świadczenia stron w umowie wzajemnej ugody muszą zostać uczynione swoimi odpowiednikami. D. Dulęba podkreśla, że wskazana kwestia może rodzić wątpliwość, czy każdą umowę ugody można zakwalifikować jako umowę wzajemną. Zwraca bowiem uwagę, że uczynienie świadczeń w umowie ugody swoimi odpowiednikami nie jest sytuacją typową. Jednocześnie M. Pyziak-Szafnicka zaznacza, że kwestia wzajemnego charakteru ugody „może być dyskusyjna” z uwagi na pojawiające się odmienne głosy w doktrynie, mające swoją podstawę w trudnościach związanych z subiektywną oceną ustępstw przez strony³⁸⁰.

W doktrynie podkreśla się, że umowy wzajemne są czynnościami prawnymi odpłatnymi³⁸¹. Umowa nieodpłatna nie może być uznana za umowę wzajemną. Istotą umowy odpłatnej jest uzyskanie przez stronę jakiejś korzyści majątkowej, która nie musi być świadczeniem pieniężnym, ale może być także świadczeniem innego rodzaju. Strony zgodnie z zasadą swobody umów mają możliwość kształtowania treści stosunku prawnego w granicach określonych przez prawo. Strony mogą w umowie określić wzajemne dowolne świadczenia, pod warunkiem, że umowa mieści się w ramach odpłatnych czynności prawnych, do których zali-

³⁷⁸ Wyr. SN z 05.10.2006 r., IV CSK 157/06, LEX nr 224585.

³⁷⁹ D. Dulęba, *Uгода...*, s. 143.

³⁸⁰ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 993; D. Dulęba, *Uгода...*, s. 143.

³⁸¹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 121-122.

czane są zawsze umowy wzajemne³⁸². Ł. Węgrzynowski wskazuje, że odpłatność związana jest z umowami, które prowadzą do odpłatnej wymiany³⁸³. Zwraca uwagę na występowanie w umowach tzw. opłaty, która rozumiana jest jako świadczenie spełniane w zamian za świadczenie. Za nieodpłatne czynności prawne uznaje się umowy, które nie prowadzą do uzyskania przez strony korzyści majątkowych.

Odpłatność należy do elementów umowy ugody. D. Dulęba wskazuje, że o odpłatności ugody można mówić z jej definicji³⁸⁴. Z treści umowy ugody wynika, że świadczenie jednej ze stron jest ekwiwalentem świadczenia drugiej strony. Pojawia się tutaj element niezbędny występowania przysporzenia majątkowego. Umowa ugody jest umową o charakterze odpłatnym z uwagi na charakterystyczny element ustępstw stron. Wzajemność ustępstw jest elementem, który przesądza o odpłatnym charakterze ugody³⁸⁵. Wzajemne ustępstwa stron są elementem koniecznym umowy ugody. W umowie ugody każda ze stron wskutek czynionych ustępstw otrzymuje określone przysporzenie, niekoniecznie w postaci pieniężnej. W piśmiennictwie wskazuje się, że skutkiem ustępstw są zobowiązania o charakterze majątkowym³⁸⁶. Z. Masłowski wyjaśnia, że ustępstwa stron zawsze dotyczą pewnych uprawnień, które przysługują stronom, dlatego też stanowią zawsze przysporzenie do majątku drugiej strony³⁸⁷. Ugoda zdaniem autora zaliczana jest do kategorii umów przysparzających. Autor wskazuje, że przysporzenie otrzymane przez stronę ugody ma zawsze na celu uzyskanie jakiegoś prawa lub korzyści majątkowej od drugiej strony.

Zakwalifikowanie ugody jako umowy odpłatnej i wzajemnej skutkuje tym, że do umowy ugody znajdują zastosowanie przepisy o wykonaniu i skutkach niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych³⁸⁸.

2.4.4. Instytucje prawne zbliżone do ugody (uznanie, odnowienie)

Analiza charakteru prawnego ugody wymaga zwrócenia uwagi na instytucje prawne zbliżone do niej, które mogą wywołać podobne do ugody skutki prawne. Do tej kategorii instytucji prawnych zaliczamy m.in. uznanie długu oraz odnowienie. Zdaniem T. Antoszka do czynności prawnych podobnych do umowy ugody, które mogą zapewnić wykonanie roszczeń, uchylenie sporu lub niepewności w tym zakresie zaliczyć należy: odnowienie, uznanie

³⁸² *Ibidem*.

³⁸³ Ł. Węgrzynowski, *Ekwiwalentność świadczeń w umowie wzajemnej*, Warszawa 2011, s. 322.

³⁸⁴ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 142; zob. też. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 121-122.

³⁸⁵ Z. Masłowski, *Uznanie...*, s. 35.

³⁸⁶ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 142.

³⁸⁷ Z. Masłowski, *Uznanie...*, s. 35.

³⁸⁸ Wyr. SN z 12.02.2014 r., IV CSK 349/13, LEX nr 1436179.

długu (roszczenia), zwolnienie z długu, *datio in solutum*³⁸⁹. Na potrzeby niniejszej rozprawy rozważania ograniczone zostaną jedynie do zestawienia instytucji ugody z uznaniem długu oraz odnowieniem, które mogą stanowić element ugody³⁹⁰.

Przez uznanie długu (roszczenia) rozumie się wyraźne oświadczenie woli lub też inne jednoznaczne zachowanie się dłużnika wobec wierzyciela, z którego wynika, że dłużnik uważa roszczenia za istniejące³⁹¹. Wyróżnia się dwie postacie uznania: uznanie właściwe (rozumiane jako umowa) oraz uznanie niewłaściwe (rozumiane jako jednostronne działanie dłużnika). Sąd Apelacyjny w Lublinie zwraca uwagę, że uznanie roszczenia przez stronę, przeciwko której roszczenie przysługuje „może być dokonane w trzech różnych formach: jako tzw. uznanie właściwe, ugoda i uznanie niewłaściwe³⁹². Podział zdarzeń prawnych, które kwalifikuje się jako uznanie roszczenia na tzw. uznanie właściwe i niewłaściwe nie wynika z regulacji prawnych, lecz jest akceptowane przez orzecznictwo i doktrynę³⁹³. Uznania nie definiuje również Kodeks cywilny.

Uznaniem właściwym jest umową pomiędzy wierzycielem a dłużnikiem, w której strony ustalają, że istnieje lub nie istnieje pomiędzy nimi dług. Uznaniem niewłaściwym jest każde zachowanie się dłużnika, z którego wynika świadomość istnienia długu oraz obowiązku jego zapłaty. Wskazuje się, że podstawową różnicą między uznaniem właściwym a niewłaściwym jest zakwalifikowanie uznania właściwego jako czynności prawnej (umowy), a uznania niewłaściwego jedynie jako oświadczenia wiedzy zobowiązanego³⁹⁴. Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że uznanie niewłaściwe jako oświadczenie wiedzy jest jednostronnym przyznaniem faktów, a nie czynnością prawną³⁹⁵. Uznanie niewłaściwe i właściwe nie wymagają szczególnej formy prawnej. Może zostać dokonane nie tylko w sposób wyraźny, lecz także dorozumiany.

Jak wskazano uznanie właściwe jest umową ustalającą co do zasady i zakresu istnienia określonego pomiędzy stronami stosunku prawnego³⁹⁶. M. Pyziak-Szafnicka zwraca uwagę na podobieństwa pomiędzy ugoda a uznaniem właściwym jako umową jednostronnie zob-

³⁸⁹ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom III. Komentarz. Art. 627-1088*, Warszawa 2019, s. 987.

³⁹⁰ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 140.

³⁹¹ Wyr. SN z 07.03.2003 r., I CKN 11/01, LEX nr 83834; wyr. SA w Gdańsku z 22.03.1991 r., I ACr 60/91, OSP 1991/11/282, LEX nr 5316.

³⁹² Wyr. SA w Lublinie z 06.05.2020 r., I AGa 44/20, LEX nr 3008947.

³⁹³ M. Pyziak-Szafnicka [w:] P. Księżak; M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna, Komentarz*. wyd. II, Kraków-Warszawa 2014, s. 1225.

³⁹⁴ Wyr. SN z 30.06.2020 r., III CSK 347/17, LEX nr 3054463; Wyr. SA w Łodzi z 15.11.2018 r., I AGa 241/18, LEX nr 2637817; Wyr. SN z 07.03.2003 r., I CKN 11/01, LEX nr 83834.

³⁹⁵ Wyr. SN z 30.06.2020 r., III CSK 347/17, LEX nr 3054463; uchwała SN (7z) z 30.12.1964 r., III PO 35/64, OSNC 1965, nr 6, poz. 90, LEX nr 197.

³⁹⁶ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 8*, 2011, s. 998.

wiążącą. Autorka podnosi, że ugoda oraz uznanie właściwe należy do kategorii umów ustalających, tj. mających na celu nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności³⁹⁷. Skutki umowy ugody oraz uznania są identyczne i polegają na wiążącym ustaleniu stosunku prawnego. Jednocześnie uznanie długu może realizować zbliżone cele do umowy ugody. W drodze ugody jak również uznania może dojść do uchylenia niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego lub zapewnienia ich wykonania, a także uchylenia sporu istniejącego lub mogącego powstać. M. Pyziak-Szafnicka zwraca uwagę, że samo uznanie długu jest uznawane także jako ustępstwo w rozumieniu art. 917 k.c.³⁹⁸. Sąd Apelacyjny w Katowicach zwraca jednocześnie uwagę, że dokonane w ugodzie uznanie długu nie jest czynnością abstrakcyjną³⁹⁹.

Instytucja ugody w odróżnieniu od uznania właściwego nie ma na celu ustalenia istnienia stosunku prawnego, ponieważ samo istnienie stosunku prawnego nie jest przedmiotem sporu, lecz roszczenia stron wynikających ze stosunku prawnego lub sposobu albo zakresu ich wykonania. Ugoda ma na celu usunięcie sporu w drodze wzajemnych ustępstw stron. Podstawowym kryterium pozwalającym odróżnić ugodę od uznania jest właśnie kwestia wzajemności ustępstw. Różnica pomiędzy uznaniem a ugodą polega na tym, że przy ugodzie dochodzi do obustronnych ustępstw stron, a przy uznaniu ustępstwa czyni tylko jedna strona. W literaturze podkreśla się, że warunkiem uznania czynności prawnej za ugodę są wzajemne ustępstwa stron⁴⁰⁰. W doktrynie wskazuje się jednak, że porozumienie, w którym ustępstwa dokonuje tylko jedna strona będzie kwalifikowane jako uznanie właściwe⁴⁰¹. W praktyce dosyć często trudno jest jednak dokonać oceny, czy doszło do wzajemnych ustępstw ze względu na szerokie ujęcie ustępstwa oraz ich subiektywną ocenę przez strony⁴⁰². W piśmiennictwie prezentowane jest stanowisko, które dopuszcza stosowanie do porozumień, w których brak jest obustronności ustępstw, przepisów dotyczących ugody w drodze analogii⁴⁰³. Inne stanowisko prezentuje P. Buczkowski wskazując, że ugoda, w której tylko jedna strona czyni ustępstwa przy bierności drugiej strony jest umową sprzeczną z samą naturą ugody⁴⁰⁴. Autor ten zaznacza, że ten typ ugody nosi raczej cechy uznania właściwego w sytu-

³⁹⁷ *Ibidem*, s. 998.

³⁹⁸ M. Pyziak-Szafnicka, *Uznanie...*, s. 236.

³⁹⁹ Wyr. SA w Katowicach z 13.09.2017 r., V ACa 816/16, LEX nr 2518090.

⁴⁰⁰ Wyr. SN z 30.09.2010 r., I CSK 675/09, LEX nr 784899.

⁴⁰¹ R. Morek [w:] *Kodeks Cywilny. Komenatrz*, K. Osajda (red.), Warszawa 2020, s. 1291; Z. Radwański, *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań...*, s. 1073.

⁴⁰² Zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 998.

⁴⁰³ W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania...*, s. 573.

⁴⁰⁴ P. Buczkowski, *Ugoda ...*, s. 39-44.

acji stwierdzenia istnienia zobowiązania lub uznania niewłaściwego, w sytuacji wyrażenia woli spełnienia istniejącego zobowiązania bez wyraźnego stwierdzenia jego istnienia.

Innym elementem różnicującym uznanie właściwe, ugodę, uznanie niewłaściwe jest uzewnętrznienie oświadczenia dłużnika w zakresie długu. W przypadku uznania właściwego oraz ugody mamy do czynienia z oświadczeniem woli, zaś uznanie niewłaściwe jest oświadczeniem woli stron niestanowiącym czynności prawnej⁴⁰⁵. Sąd Najwyższy wskazuje, że uгода oraz uznanie właściwe jako czynności prawne mają na celu wywołanie określonych skutków prawnych⁴⁰⁶. Zwraca uwagę, że „o powstaniu nowego tytułu zobowiązującego do świadczenia niezależnie od zobowiązania pierwotnego można mówić jedynie w wypadku ugody lub uznania właściwego”.

W literaturze prawniczej wskazuje się, że uznanie niewłaściwe jest elementem ugody⁴⁰⁷. T. Antoszek zwraca uwagę, że uгода zawsze zawiera uznanie niewłaściwe, które należy kwalifikować jako oświadczenie wiedzy stron⁴⁰⁸. Podnosi jednocześnie, że istotnym jest każdorazowe badanie konkretnej ugody, aby ustalić zakres uznania niewłaściwego. Jednocześnie zwraca się uwagę, że uznanie roszczenia przez dłużnika w ugodzie, które przybiera postać uznania niewłaściwego wywołuje skutki prawne w postaci przerwania biegu terminu przedawnienia roszczeń⁴⁰⁹. W sytuacji gdy uгода dotyczy roszczeń już przedawnionych, wówczas jej zawarcie należy uznać jako zrzeczenie się przedawnienia roszczeń. Sąd Najwyższy zauważa, że nawet w sytuacji, gdy porozumienie stron nie doszło do skutku, to wywiera ono skutki prawne wynikające z uznania roszczenia, tj. przerywania biegu przedawnienia dochodzonych roszczeń⁴¹⁰. Podsumowując należy wskazać, że konsekwencje prawne uznania roszczenia są, jeśli chodzi o kwestię przedawnienia, analogiczne do konsekwencji prawnych ugody⁴¹¹. Obie instytucje prowadzą do przerwania biegu przedawnienia roszczeń.

Elementem pozwalającym odróżnić umowę ugody od uznania właściwego jest cel dokonania⁴¹². Celem uznania jest dokonanie uchylenia niepewności co do stosunku zobowiązaniowego poprzez ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego. Celem ugody nie jest ustalenie istnienia stosunku prawnego, lecz jego „modyfikacja” polegająca na uchyleniu nie-

⁴⁰⁵ Uchwała SN (7z) z 30.12.1964 r., III PO 35/64, OSNC 1965, nr 6, poz. 90, LEX nr 197.

⁴⁰⁶ Orzeczenie SN z 07.12.1957 r., 1 CR 659/56, OSNCK 1958, nr 3, poz. 84, LEX nr 49757.

⁴⁰⁷ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 987.

⁴⁰⁸ Zdaniem J. Szewczyk każda uгода zawiera w sobie element uznania; zob. J. Szewczyk, *Nowacja*, Warszawa 2018, s. 422.

⁴⁰⁹ M. Pyziak-Szafnicka, *Uznanie...*, s. 131; wyr. SN z 02.10.1969 r., II CR 508/69, LEX nr 1633158.

⁴¹⁰ Wyr. SN z 19.09.2002 r., II CKN 1312/00, OSNC 2003, nr 12, poz. 168, LEX nr 75264.

⁴¹¹ J. Szewczyk, *Nowacja...*, s. 422.

⁴¹² T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 988.

pewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnieniu ich wykonania albo uchylenie sporu istniejącego lub mogącego powstać.

Drugą instytucją prawną podobną do umowy ugody jest odnowienie. Zarówno umowa ugody, jak również odnowienie, mają za przedmiot istniejący pomiędzy stronami stosunek prawny, a skutkiem obu instytucji jest ukształtowanie stabilnej więzi prawnej pomiędzy stronami⁴¹³. Odnowienie obok ugody jest kolejną instytucją prawną, która pozwala na przyspieszenie obrotu prawnego⁴¹⁴. W literaturze podnosi się, że umowa odnowienia stanowić może jednocześnie ugodę⁴¹⁵, ale także możliwe jest występowanie ugody ze skutkami odnowienia⁴¹⁶.

Odnowienie jest instytucją prawną, która prowadzi do umownego wygaśnięcia zobowiązania pomimo braku realizacji przez stronę pierwotnie określonego świadczenia⁴¹⁷. Do wygaśnięcia zobowiązania dochodzi wskutek umorzenia przez strony dotychczasowego zobowiązania i zobowiązania się dłużnika do nowego świadczenia w miejsce dotychczasowego w przyszłości. Podkreśla się, że treścią odnowienia może być zobowiązanie się dłużnika do spełnienia odmiennego świadczenia lub tego samego świadczenia, ale z innej podstawy prawnej⁴¹⁸. W wyniku odnowienia dłużnik zaciąga nowe zobowiązanie w miejsce dotychczasowego zobowiązania, wskutek czego powstaje nowy stosunek prawny⁴¹⁹. Definicja odnowienia została zawarta w przepisie art. 506 § 1 k.c. „Jeżeli w celu umorzenia zobowiązania dłużnik zobowiązuje się za zgodą wierzyciela spełnić inne świadczenie albo nawet to samo świadczenie, lecz z innej podstawy prawnej, zobowiązanie dotychczasowe wygasa (odnowienie)”. Istotnym elementem odnowienia jest wyrażenie przez strony zgodnego zamiaru umorzenia dotychczasowego zobowiązania i powołanie w jego miejsce nowego stosunku prawnego (*animus novandi*)⁴²⁰. Zamiaru stron nie można domniemywać i powinien on być wyraźnie wyrażony. Podstawowym skutkiem odnowienia jest umorzenie dotychczasowego zobowiązania i powołanie nowego stosunku prawnego pomiędzy stronami.

⁴¹³ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 998.

⁴¹⁴ G. Sikorski [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 932.

⁴¹⁵ T. Wiśniewski [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2018, s. 1291.

⁴¹⁶ A. Janiak [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna*, wyd. II, art. 506, LEX 2014.

⁴¹⁷ M. Pyziak-Szafnicka, M. Wilejczyk [w:] A. Olejniczak (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna, System Prawa Prywatnego*, t. 6, wyd. 3, Warszawa 2018, s. 1670.

⁴¹⁸ W. Kurowski [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, Warszawa 2018, s. 1024-1025; T. Wiśniewski [w:] G. Bieniek (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia, Zobowiązania*, t. 1, Warszawa 2007, s. 651.

⁴¹⁹ T. Wiśniewski [w:] G. Bieniek (red.), *Komentarz do Kodeksu cywilnego...*, s. 651.

⁴²⁰ W. Kurowski [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania...*, s. 1024-1025.

W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że strony w drodze ugody mogą doprowadzić do odnowienia⁴²¹. Wskazuje się, że w obrocie prawnym może występować umowa ugody ze skutkami odnowienia, jeżeli do jej zawarcia dochodzi na warunkach sporu lub niepewności co do roszczeń⁴²². W orzecznictwie wskazuje się, że zakwalifikowanie umowy ugody jako zarazem umowy nowacyjnej (art. 506 § 2 k.c.) możliwe jest w przypadku, gdy z treści ugody wynika, że wolą stron było, iż w ramach wzajemnych ustępstw w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego, dłużnik będzie świadczył za zgodą wierzyciela co innego niż to do czego był do tej pory zobowiązany lub wprowadzie to samo, ale z innej podstawy⁴²³. W ugodzie strony mają także możliwość przekształcenia charakteru dotychczasowego pierwotnego stosunku prawnego ze skutkami nowacji (art. 506 §1 k.c.).

Jednocześnie zwraca się uwagę, że ugoda nie może stanowić całkowicie nowej podstawy prawnej ustalonych już praw i obowiązków. Ugoda nie tworzy pomiędzy stronami nowego stosunku prawnego, lecz jedynie zmienia istniejący. Sąd Najwyższy wskazał, że „ugoda, w tym sądowa, nie powoduje powstania nowego stosunku prawnego, a jedynie go modyfikuje. Dlatego ugoda nie stanowi samodzielnej i nowej podstawy praw i obowiązków stron, gdyż wówczas umowa taka nie jest ugodą, lecz odnowieniem, o którym stanowi art. 506 § 1 k.c.”⁴²⁴. Nawet daleko idąca modyfikacja stosunku prawnego nie przesądza o zakwalifikowaniu danej umowy jako nowacji, a nie umowy ugody⁴²⁵. Jeżeli strony w drodze ugody jedynie oświadczą, że uchylają istniejący pomiędzy nimi stosunek prawny, to w takiej sytuacji nie będzie można zakwalifikować porozumienia jako ugody, lecz zmianę uprzednio zawartej umowy albo też jako nowację⁴²⁶. Jak już zostało wskazane ugoda nie może stanowić całkowicie nowej podstawy prawnej ustalonych już praw i obowiązków. T. Antoszek zwraca uwagę, że do umowy ugody zawierającej skutek odnowienia znajduje zastosowanie ostrzejszy rygor co do kwestii istnienia pierwotnego stosunku prawnego⁴²⁷. W przypadku gdy okaże się, że pierwotny stosunek prawny nie istniał to umowa ugody będzie nieważna.

⁴²¹ Szerzej do kwestii odnowienia w związku z zawartą ugodą odnosi się J. Szewczyk; zob. J. Szewczyk, *Nowacja...*, s. 417-421; zob. też. G. Sikorski [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 932 i n.; M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 988.

⁴²² T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 988.

⁴²³ Wyr. SN z 15.10.1999 r., III CKN 373/98, LEX nr 452805; uchwała SN z 18.12.1985 r., III CZP 64/85, OSNC 1986, nr 11, poz. 171, LEX nr 3194; wyr. SA w Krakowie z 25.02.2016 r., I ACa 1670/15, LEX nr 2009567.

⁴²⁴ Postanowienie SN z 11.03.2010 r., IV CSK 429/09, LEX nr 678022.

⁴²⁵ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 988; por. odmiennie w wyr. SA w Łodzi z 10.09.2015 r., I ACa 329/15, LEX nr 1808674.

⁴²⁶ H. Czerwińska, *Problematyka...*, s. 230; wyr. SN z 01.10.2003 r., II CK 92/02, LEX nr 602225; wyr. SN z 04.02.2004 r., I CK 178/03, LEX nr 163975.

⁴²⁷ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 988.

Ugoda jest instytucją, która nie powoduje powstania nowego stosunku prawnego. Ugoda modyfikuje stosunek prawny w takim zakresie, jaki wynika z jej treści⁴²⁸. Należy podkreślić, że sama umowa ugody prowadzi do zmodyfikowania treści łączącego strony stosunku prawnego, a samo jej zawarcie pozostaje bez wpływu na istnienie tego stosunku prawnego. Dopiero wykonanie umowy ugody prowadzi do wygaśnięcia stosunku prawnego łączącego strony. W orzecznictwie jednocześnie wskazuje się, że zarówno sama treść art. 917 k.c., cel i treść ugody jednoznacznie wskazują, iż chodzi w niej o zmianę istniejącego już między stronami stosunku prawnego w celu usunięcia niepewności albo zapewnienie realizacji roszczeń wynikających z tego stosunku, to tym samym nie jest uprawnione stanowisko, iż ugoda może powołać do życia nowy stosunek prawny między stronami⁴²⁹. W orzecznictwie podnosi się, że ugoda stanowi potwierdzenie występującego między stronami stosunku prawnego⁴³⁰.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na podobieństwa pomiędzy umową ugody a odnowieniem. M. Pyziak-Szafnicka wskazuje, że obie instytucje mają za przedmiot wcześniej istniejący stosunek prawny, a skutkiem obu umów jest ukształtowanie stabilnej więzi prawnej pomiędzy stronami⁴³¹. Odnowieniem, podobnie jak ugoda, objęte mogą być zobowiązania cywilnoprawne, jak również zobowiązania przedawnione. J. Szewski wskazuje, że ugoda, podobnie jak odnowienie, nie kreuje zupełnie nowego stosunku zobowiązaniowego⁴³². Związane są natomiast z istniejącym pomiędzy stronami stosunkiem prawnym. Umową ugody strony ustalają treść niepewnego zobowiązania lub zobowiązania, co do którego toczy się pomiędzy nimi spór. Autor ten zwraca również uwagę, że ugoda oraz odnowienie mogą być wykorzystywane przez strony w podobnych sytuacjach faktycznych, polegających na uporządkowaniu pomiędzy stronami więzi prawnej.

Mając na uwadze wskazane podobieństwa obu instytucji warto również zwrócić uwagę na występujące między nimi różnice. Przede wszystkim motywy zawarcia obu umów są inne. Ugoda ma na celu usunięcie sporu lub niepewności co do roszczeń wynikających z łączącego strony stosunku prawnego. Intencją stron umowy ugody jest umocnienie więzi zobowiązaniowej⁴³³. Odnowienie ma przede wszystkim doprowadzić do umorzenia pierwotnego zobowiązania i zobowiązania się dłużnika do spełnienia w miejsce umorzonego innego zobowiązania w przyszłości. Odnowienie jest nieważne w przypadku, gdyby pierwotny sto-

⁴²⁸ Wyr. SA w Szczecinie z 30.10.2014 r., I ACA 685/14, LEX nr 1649311.

⁴²⁹ *Ibidem*.

⁴³⁰ Wyr. SN z 24.06.1974 r., III CRN 110/74, OSPiKA 1975, nr 4, poz. 98, LEX nr 4903; zob. też wyr. SN z 19.09.2002 r., II CKN 1312/00, OSNC 2003, nr 12, poz. 168 LEX nr 75264; wyr. SN z 09.10.2014 r., IV CSK 10/14, LEX nr 1552150.

⁴³¹ zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 998.

⁴³² J. Szewczyk, *Nowacja...*, s. 417 i n.

⁴³³ *Ibidem*.

sunek prawny nie istniał lub był nieważny. Ugoda jest ważna, gdy sporny lub niepewny stosunek prawny nigdy nie istniał⁴³⁴. Ugodę od odnowienia odróżnia również kwestia biegu terminu przedawnienia. W ugodzie, która modyfikuje istniejące zobowiązanie, w przypadku uznania długu dochodzi do przerwania biegu przedawnienia (art. 123§1 pkt 2 k.c.). W zakresie odnowienia, gdzie powstaje nowe zobowiązanie, bieg terminu przedawnienia zaczyna biec od momentu wymagalności nowego roszczenia (art. 120 §1 k.c.).

J. Szewczyk wyróżnia nową kategorię ugód tzw. ugody nowacyjne wskazując jednocześnie, że zawieranie takich ugód zostało dopuszczone przez orzecznictwo i doktrynę⁴³⁵. Wskazuje, że sprzeczność ugody oraz odnowienia jest pozorna. Zauważa, że w praktyce mogą wystąpić sytuacje, w których strony spornych stosunków prawnych postanawiają w drodze ugody umorzyć sporne zobowiązanie, zaciągając w jego miejsce nowe zobowiązanie. Wyjaśnia, że ugoda może przybrać dwie formy, tj. ugodę, która nie wpływa na charakter roszczeń, a także ugodę, która przekształca charakter zobowiązania (ugoda nowacyjna). Istotnym pozostaje jednak, aby w drodze wzajemnych ustępstw w ramach istniejącego stosunku prawnego, strony zobowiązały się, że nastąpi spełnienie innego świadczenia lub tego samego, ale z innej podstawy prawnej. Elementem koniecznym jest stanowczy zamiar odnowienia, który towarzyszy zmianie treści zobowiązania lub jego podstawy prawnej. Autor ten zwraca uwagę na element ustępstw stron. Wskazuje, że ustępstwem w umowie ugody może być zgoda strony na umorzenie zobowiązania o wyższej wartości w zamian za uzyskanie nowej wierzytelności o niższej wartości.

2.5. Funkcje ugody w systemie prawa w świetle poglądów doktryny i orzecznictwa sądowego

2.5.1. Pojęcie funkcji w naukach prawnych

Rozważania na temat funkcji instytucji ugody należy poprzedzić zdefiniowaniem pojęcia „funkcji”. Termin „funkcja” jest pojęciem wieloznacznym, używanym zarówno w naukach społecznych, jak również w naukach prawnych⁴³⁶. Sam termin „funkcja” w naukach prawnych i społecznych używany jest w bardzo różnych znaczeniach. Termin „funkcja” wy-

⁴³⁴ Zob. J. Szewczyk, *Nowacja...*, s. 417; zob. też M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 995 i n.; Z. Masłowski, *Uznanie...*, s. 51.

⁴³⁵ J. Szewczyk, *Nowacja...*, s. 420; D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 100; M. Pyziak-Szafnicka, *Uznanie ...*, s. 203; zob. wyr. SA w Krakowie z 25.02.2016 r., I ACa 1670/15, LEX nr 2009567.

⁴³⁶ I. Bogucka, *O pojęciu „funkcja prawa”*, „PiP” 1990, z. 9, s. 53; I. Bogucka, *Funkcje prawa. Analiza pojęcia*, Kraków 2000, s. 7.

stępuje w języku prawniczym, jak również w języku potocznym. Termin ten nie ma jednak utrwalonego znaczenia w naukach prawnych.

Zasadniczo można wskazać, że pojęcie „funkcja” można rozumieć na cztery sposoby, tj.: funkcja jako pewna relacja, funkcja jako określone działanie (rola), funkcja jako cel, funkcja jako skutek⁴³⁷. Podział ten został wyróżniony przez I. Bogucką, która wskazuje cztery sposoby rozumienia i posługiwania się pojęciem funkcji na gruncie nauk humanistycznych (w tym nauk prawnych). Z drugiej strony M. Tenenbaum wskazuje, że przez pojęcie „funkcji” rozumie się „rolę, czy też zadanie, jakie w obowiązującym systemie prawnym należy przypisywać danej instytucji, opierając się na założeniu racjonalności prawodawcy i wnioskując z całokształtu systemu prawnego, stosując wykładnię systemową”⁴³⁸.

Pierwsze znaczenie pojęcia „funkcji” jako relacji dotyczy zależności pomiędzy dwiema wielkościami, gdzie zmiana jednej wielkości pociąga zmianę drugiej. I. Bogucka wskazuje, że sprowadzenie pojęcia prawa do relacji i definiowanie funkcji jako relacji pozwala na utożsamienie prawa z funkcją⁴³⁹. Prawo nie tylko spełnia określone funkcje, ale jest także funkcją⁴⁴⁰. Autorka ta wskazuje na dwa stanowiska dotyczące przyjęcia koncepcji pojęcia funkcji jako relacji. Pierwsze dotyczy badania relacji wewnątrzprawnych (relacji zachodzących pomiędzy podstawowymi pojęciami prawnymi), drugie - badania relacji między elementami prawa i społeczeństwa, prawa i faktycznego zachowania ludzkiego. Elementami, które pozostają w zależności (funkcja) są prawo i rzeczywistość społeczna.

Drugie rozumienie pojęcia funkcji odnosi się do pojęcia funkcji jako działania czy też roli. Pojęcie funkcji określane jest w kategoriach czynności, wykonania, działania, odbywania. Funkcja oznacza jakieś działanie, aktywność. Definicja funkcji sprowadza się do określonego sposobu działania pewnej całości do jej przeznaczenia⁴⁴¹. I. Bogucka wskazuje jako przykład tzw. funkcję normatywną prawa, którą należy rozumieć jako działania polegające na wskazaniu określonych reguł powinnego zachowania⁴⁴². Autorka ta wskazuje, że pojęcie funkcji jako sposobu działania (roli) jest w naukach prawnych stosowane dosyć rzadko.

I. Bogucka zwraca też uwagę, że pojęcie „funkcja” może być odnoszone nie tylko do celów działania, ale także może odnosić się do następstw skutków działania⁴⁴³. Termin „funkcja” może być rozumiany w znaczeniu zadań, celów stawianych przed prawem, a także

⁴³⁷ I. Bogucka, *Funkcje prawa...*, s. 9.

⁴³⁸ M. Tenenbaum, *Instytucja zadatku w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 33.

⁴³⁹ I. Bogucka, *Funkcje prawa...*, s. 19.

⁴⁴⁰ I. Bogucka, *Funkcja jako relacja*, *Folia Philosophica*, 1997, nr 15, s. 140.

⁴⁴¹ I. Bogucka, *Funkcje prawa...*, s. 30.

⁴⁴² *Ibidem*.

⁴⁴³ I. Bogucka, *O pojęciu „funkcja prawa...*, s. 52-53.

utożsamiany ze skutkiem, rezultatem jakiegoś działania. Autorka wyróżnia dwa podstawowe ujęcia terminu „funkcja prawa” wskazując, że przez funkcje rozumie się oczekiwania co do rezultatu pewnego działania (tzw. funkcja projektowana lub założona), a także przez funkcję rozumie się konsekwencje, następstwo zjawiska czy też działanie (tzw. funkcja faktyczna lub realizowana)⁴⁴⁴. M. Borucka-Arctowa wskazuje również, że „przez funkcję normy prawnej rozumie się (...) skutki społeczne, jakie norma wywołuje lub powinna wywoływać (funkcja faktyczna i funkcja projektowa)”⁴⁴⁵.

Jak już wskazano w nauce prawa występuje pojęcie „funkcji” – jako funkcji prawa, która odnoszona jest do społeczeństwa jako systemu⁴⁴⁶. Prawo służy realizowaniu określonych funkcji. W nauce prawa mówi się o funkcjach w odniesieniu do norm prawnych, aktów prawnych, gałęzi prawa, a także instytucji prawnych, terminów prawnych czy „zasad prawa”⁴⁴⁷. Prawo jako system prawa, poszczególne normy oraz instytucje prawne poprzez swoje istnienie i działanie wywołują skutki, czyli realizują określone funkcje wobec otoczenia. Zdaniem T. Zielińskiego „funkcja prawa” oznacza społeczny skutek, który wywoływany jest przez prawo w działaniu, tzn. w procesie stosowania normy prawnej⁴⁴⁸.

Dalsze rozważania zostaną ograniczone do podstawowych funkcji instytucji ugody, tj.: funkcji koncyliacyjnej (pojednanie stron), funkcji stabilizacyjnej (pewność obrotu) oraz funkcji społeczno-gospodarczej⁴⁴⁹. Pojęcie „funkcji” będzie używane w celu oznaczenia skutków, jakie wiążą się z ustanowieniem i stosowaniem instytucji ugody w obrocie prawnym. Wyjaśnienie funkcji ugody będzie miało na celu potwierdzenie jej szerokiego zakresu zastosowania, a także wskazanie na zasadność dalszego propagowania polubownego rozwiązywania sporów w drodze ugody. D. Dulęba podnosi, że funkcje jakie pełni ugoda w systemie prawa można odczytać częściowo z definicji ugody⁴⁵⁰. Autor zwraca uwagę na dwie istotne kwestie wskazując, że „poszczególne funkcje ugody mogą być realizowane w prawnych granicach ugody”, a także podkreśla, iż „funkcje są swoiste dla każdej ugody, a w zależności od rodzaju ustępstw może ona realizować inne funkcje”. Warto również zwrócić uwagę, że ugo-

⁴⁴⁴ *Ibidem*, s. 53.

⁴⁴⁵ M. Borucka-Arctowa, *Poglądy na społeczne funkcje prawa w świetle badań empirycznych*, „PiP” 1981, nr 5, s. 5 i n.

⁴⁴⁶ I. Bogucka, *O tzw. antropologicznych funkcjach prawa*, „Studia Iuridica Silesiana”, t. 17, Katowice 1994, s. 35.

⁴⁴⁷ I. Bogucka, *Funkcje prawa...*, s. 94.

⁴⁴⁸ T. Zieliński, *Prawo pracy: Zarys systemu, cz. I*, Warszawa-Kraków 1986 r., s. 37.

⁴⁴⁹ D. Dulęba wskazuje na zróżnicowane funkcje ugody; zob. D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 48 i n.

⁴⁵⁰ *Ibidem*.

da również może spełniać inne funkcje w zależności od konkretnego stanu faktycznego, m.in. funkcję kompensacyjną, kredytową i inne⁴⁵¹.

2.5.2. Funkcja koncyliacyjna

Funkcja koncyliacyjna (pojednanie stron) ugody sprowadza się do tego, że w założeniu ugoda ma prowadzić do załagodzenia, zlikwidowania lub zapobieżenia konfliktom. Zgodnie z przepisami art. 917 k.c. strony czynią wobec siebie wzajemne ustępstwa w drodze ugody „w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać”. Przywołana definicja ugody wskazuje na jej podstawową funkcję, tj. funkcję koncyliacyjną (pojednawczą). W orzecznictwie zwraca się uwagę, że ugoda jest umową, która umożliwia likwidowanie konfliktów na drodze kompromisu⁴⁵². Instytucja ugody nie tylko pozwala stronom sporu na jego polubowne rozwiązanie, ale także może zapobiec powstaniu sporu w przyszłości. Istotą ugody jest doprowadzenie stron do kompromisu, który polega na tym, że strony pozostające w sporze rezygnują w drodze wzajemnych ustępstw z wcześniej wysuwanych roszczeń⁴⁵³. Charakter koncyliacyjny ugody sprowadza się również do tego, że strony własnym działaniem (tj. poprzez wzajemne ustępstwa) dążą w drodze ugody do uchylenia (rozwiązania) sporu istniejącego lub mogącego powstać. W rozwiązaniu sporu nie uczestniczy sąd, który w sposób władczy decyduje o jego rozstrzygnięciu.

Walorem społecznym ugody jest doprowadzenie skonfliktowanych stron spornego stosunku prawnego do pojednania. Jako metoda pojednania prowadzi do zapewnienia stronom bezpieczeństwa prawnego, nadając więzi prawnej łączącej strony klarownego charakteru⁴⁵⁴. Aby mogło dojść do zawarcia ugody musi istnieć zdolność stron do zawarcia ugody, czyli zdolność stron do zawarcia kompromisu oraz poczynienia wzajemnych ustępstw. Ugoda poprzez pojednanie stron zapobiega przed trwaniem stron w sporze, a także wstępowaniem na drogę sądową⁴⁵⁵. Osiągnięcie kompromisu możliwe jest w drodze wzajemnych ustępstw stron i powoduje, że wydanie wyroku przez sąd staje się zbędne.

Zawarcie ugody eliminuje konieczność odwoływania się i angażowania osób trzecich w rozwiązanie sporu, a także zaangażowania państwowego wymiaru sprawiedliwości. Jedno-

⁴⁵¹ R. Morek [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1290.

⁴⁵² Zob. wyr. SA w Gdańsku z 25.06.2015 r., I ACa 103/15, Legalis nr 1398689.

⁴⁵³ R. Golat, *Polubowne...*, s. 20.

⁴⁵⁴ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, s. 990.

⁴⁵⁵ A. Biały, *Ugoda - lepszy sposób na rozwiązanie sporu?*, „Acta Iuris Stetinensis”, Warszawa 2017, nr 3, s. 127.

częście pozwala uniknąć prowadzenia zwykle żmudnego, kosztownego oraz sformalizowanego postępowania sądowego, w tym postępowania dowodowego. W ten sposób ugoda pozwala rozwiązać spór w sposób tańszy i prostszy. Pomimo że ugoda nie daje pełnej gwarancji, że zostanie wykonana zgodnie z wolą stron, to stanowi pożądaną społecznie metodę pojednania.

Brak procesu sądowego w procesie ugodowego rozwiązywania sporów eliminuje element sformalizowania i umożliwia stronom w wygodny dla nich sposób dojście do porozumienia. W orzecznictwie podkreśla się, że możliwość zawarcia ugody jest uzależniona od gotowości stron do zawierania kompromisów, ustępstw i rezygnacji ze swoich mniej lub bardziej prawdopodobnych racji na rzecz partnera stosunku prawnego⁴⁵⁶. Samodzielne rozwiązanie sporu przez strony przyspiesza jego rozwiązanie, co jest niezwykle pożądane w praktyce obrotu gospodarczego.

Mając na uwadze przedstawione rozważania należałoby przywołać stan faktyczny sprawy, która toczyła się przed Sądem Apelacyjnym w Gdańsku. Jedna ze stron sporu wskazała, że zawarte pomiędzy nimi porozumienie było wynikiem mądrego kompromisu, polegającego na tym, że obie strony uczyniły sobie ustępstwa w stosunku do pierwotnie zajmowanych stanowisk. Podkreślono, że zawarcie porozumienia było możliwe tylko dzięki wzajemnym ustępstwom stron. Sąd Apelacyjny wskazał, że przedmiotowo istotnym elementem ugody jest czynienie sobie przez strony wzajemnych ustępstw. W ocenie Sądu Apelacyjnego wy-czerpane zostały wskazywane przez doktrynę elementy niezbędne dla zawarcia ugody cywilnej. Osiągnięcie kompromisu było powodem do zawarcia ugody przez strony.

Jak podaje słownik języka polskiego kompromis to porozumienie osiągnięte w wyniku wzajemnych ustępstw, a także odstępstwo od zasad, założeń lub poglądów w imię ważnych celów lub dla praktycznych korzyści⁴⁵⁷. W słowniku języka polskiego kompromis oznacza ugode, załatwienie sporu na podstawie wzajemnych ustępstw, a także odstępstwo od zasad, założeń lub pretensji w celach praktycznych⁴⁵⁸. Strony, osiągając satysfakcjonujący dla obu stron kompromis, zawierają ugode. W języku łacińskim „compromissum” oznacza coś wzajemnie obiecać.

W ugodzie kompromisowy charakter mają również ustalenia ugodowe. Strony muszą być gotowe do zawierania kompromisów, czynienia ustępstwa, a także rezygnacji ze swoich racji na rzecz drugiej strony. Strony zawierając ugode muszą być przygotowane, że należy poczynić jakieś ustępstwa wobec strony przeciwnej. Kompromis polega na tym, że każda

⁴⁵⁶ Z. Gawlik [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1421.

⁴⁵⁷ Słownik Języka Polskiego PWN, W. Doroszewski (red.), dostępny: <http://www.sjp.pwn.pl>, data wejścia: 23.05.2020 r.

⁴⁵⁸ *Ibidem*.

ze stron rezygnuje w mniejszym lub większym stopniu z roszczeń wysuwanych wcześniej wobec drugiej strony⁴⁵⁹. Strona, która w mniejszym lub większym stopniu rezygnuje ze swoich roszczeń, oczekuje jednocześnie ograniczenia roszczeń wysuwanych przez drugą stronę.

Z. Gawlik słusznie zauważa, że sposób rozwiązywania sporów w drodze ugody „należy uznać ze wszech miar za pożądany i przynoszący stronom wymierne korzyści”⁴⁶⁰. Autor wskazuje, że ugoda przywraca „zaufanie między stronami i odbudowuje wiarę w możliwość umownego układania wzajemnych między nimi relacji”. Na rolę funkcji pojednawczej ugody zwraca się również uwagę w orzeczeniach sądowych⁴⁶¹.

2.5.3. Funkcja stabilizacyjna

Instytucja ugody pełni bardzo istotną rolę w systemie prawa. Jak już wskazywano ugoda należy do kategorii umów ustalających, tj. mających na celu nadanie stosunkowi spornemu i niepewnemu cech pewności i bezsporności⁴⁶². Tym samym funkcja stabilizacyjna ugody powiązana jest z funkcją ustalającą ugody, która odnosi się do stosunku prawnego. Zgodnie z definicją określoną w Kodeksie cywilnym ugoda zawierana jest „w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie”. Umowa zawierana jest w sytuacji wystąpienia sporu lub wątpliwości co do istniejącego między nimi stosunku prawnego. Jednocześnie podmioty, które zawierają ugodę mają na celu zażegnanie sporu występującego między nimi, czy też zapobieżenie sprowi, który może powstać w przyszłości⁴⁶³.

Ugoda ma za zadanie zlikwidować konflikt w sposób kompromisowy bez udziału państwowego wymiaru sprawiedliwości w sposób dla stron dogodny⁴⁶⁴. Jak podkreśla J. Jezioro ugoda prowadzi do zmniejszenia kosztów dla stron, ale przede wszystkim przyspiesza wprowadzenie elementu pewności w zakresie stosunków prawnych, które stały się przyczyną sporu między stronami⁴⁶⁵.

⁴⁵⁹ R. Golał, *Polubowne ...*, s. 20.

⁴⁶⁰ Z. Gawlik [w:] A. Kidyba (red.) *Kodeks cywilny...*, s. 1421.

⁴⁶¹ Postanowienie SR w Kłodzku z 21.09.2015 r., I Ns 834/15, LEX nr 1862505; postanowienie SR w Piszku z 08.03.2018 r., I Ns 12/17, LEX nr 2465321; postanowienie SR w Kłodzku z 23.05.2016 r., III RC 210/16, LEX nr 2069986.

⁴⁶² M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 977.

⁴⁶³ P. Buczkowski, *Ugoda...*, s. 40.

⁴⁶⁴ J. Jezioro [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa 2019, s. 1771.

⁴⁶⁵ *Ibidem*.

Sąd Najwyższy wskazuje między innymi, że ugoda pełni funkcję stabilizacyjną, która nie tworzy nowego stosunku prawnego, lecz prowadzi do zmodyfikowania treści istniejącego stosunku, a także nadaje istniejącemu stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności⁴⁶⁶.

T. P. Antoszek zwraca uwagę na szczególny powód, dlaczego prawodawca przewidział instytucję ugody w Kodeksie cywilnym także w ramach postępowania cywilnego⁴⁶⁷. Zdaniem autora prawo prywatne powinno przewidywać takie instytucje, które pozwalają zapewnić stabilność i pewność prawa.

Umowa ugody jest pożądaną formą rozwiązywania sporów przynoszącą wymierne korzyści dla obu stron czynności prawnej. Ugoda wywiera skutki prawne, a także pozaprawne. Na marginesie warto zwrócić uwagę na aspekt psychologiczny ugody. Strony, które w drodze samodzielnych działań doprowadziły do przyjęcia określonych ustaleń ugodowych, mają większą pewność, że ugoda zostanie przez nie wykonana. Zgodnie z zasadą *pacta sunt servanda*, strony zobowiązują się do respektowania i realizacji postanowień umowy ugody. Jednocześnie strony ugody jako współtwórcy określonych rozwiązań mają większą pewność ich realizacji i wykonania w przyszłości. Jednocześnie bardzo istotnym skutkiem pozaprawnym ugody pozostaje budowanie zaufania między stronami, jak również wzmocnienie wiary w możliwość przyszłej współpracy.

Mając na uwadze funkcję stabilizacyjną ugody, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na skutki, jakie wywołuje zawarcie umowy ugody dla stosunku prawnego, który jest jej przedmiotem. Zasadniczo przedmiotem ugody jest istniejący stosunek prawny, a skutkiem ugody jest ukształtowanie stabilnej więzi prawnej. Ugoda prowadzi do uchylenia niepewności co do roszczeń, które wynikają ze stosunku prawnego istniejącego pomiędzy stronami ugody, zapewnienia wykonania tych roszczeń, uchylenia istniejącego lub mogącego powstać sporu.

Stabilizacja sytuacji prawnej stron możliwa jest w momencie wykonania umowy ugody. Dopiero wykonanie ugody, tak jak każde wykonanie zobowiązania, skutkuje wygaśnięciem stosunku prawnego łączącego strony⁴⁶⁸. Nie mogą powstawać nowe roszczenia, które oparcie mają w stosunkach prawnych wykonanej już ugody. W takim przypadku dochodzi do wygaśnięcia zobowiązania pierwotnego (chyba że co innego będzie wynikało z treści ugody). W orzecznictwie i doktrynie podnosi się również, że zaspokojenie roszczeń z umowy ugody

⁴⁶⁶ Zob. wyr. SN z 22.02.2017 r., IV CSK 179/16, LEX nr 2271465.

⁴⁶⁷ T. Antoszek, *Rodzaje ugody...*, s. 161.

⁴⁶⁸ Zob. wyr. SN z 26.06.2008 r., II CSK 98/08, LEX nr 637701.

powoduje wygaśnięcie zobowiązania⁴⁶⁹. Stabilizacja sytuacji stron możliwa jest z uwagi na likwidację pierwotnej więzi prawnej, która łączyła strony ugody. Jednocześnie pewność prawna zostanie osiągnięta w sytuacji, gdy strony ugody dokonają zmiany dotychczas niepewnego zobowiązania w zobowiązanie pewne i bezsporne.

Na marginesie rozważań należy wskazać, iż zawarcie ugody nie zawsze musi doprowadzić do definitywnego zakończenia sporu. W literaturze podnosi się, że umowa ugody nie wywołuje stanu rzeczy osądzonej⁴⁷⁰. Strony ugody w każdej chwili mają możliwość wystąpienia z powództwem do sądu powszechnego. Jednakże każda ze stron ma możliwość podniesienia zarzutu rzeczy ugodzonej (*exceptio rei transactae*) w sytuacji wystąpienia z powództwem w sprawie, w której zawarto ugodę. Skuteczne podniesienie zarzutu może doprowadzić do oddalenia powództwa przez sąd. Jakkolwiek skuteczne podważenie zawartej ugody prowadzić będzie do przywrócenia stanu przed zawarciem ugody.

W tym miejscu należy przywołać sformułowany przez P. Buczkowskiego postulat *de lege ferenda* o „dopuszczenie możliwości zatwierdzenia ugody zawieranej w trybie art. 917 k.c. przez sąd powszechny, co mogłoby się przyczynić do upowszechnienia i zwiększenia atrakcyjności koncyliacji”⁴⁷¹. Ugoda cywilnoprawna zatwierdzona przez sąd mogłaby być zbliżona w skutkach prawnych do ugody zawartej przed mediatorem. Ugoda cywilnoprawna po jej zatwierdzeniu przez sąd mogłaby posiadać moc prawną ugody zawartej przed sądem (ugody sądowej). Po nadaniu jej klauzuli wykonalności stanowiłaby tytuł wykonawczy. Proponowane rozwiązanie mogłoby pozytywnie wpłynąć na upowszechnienie się instytucji ugody, ale także wzmocniałoby sytuację prawną stron, które zakończyły spór w drodze ugody.

2.5.4. Funkcja społeczno-gospodarcza

Ugoda spełnia również istotną funkcję społeczno-gospodarczą. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że w praktyce obrotu gospodarczego często podmioty odwołują się do ugody, za pomocą której rozstrzygają powstałe pomiędzy nimi spory⁴⁷². Dzięki instytucji ugody w szczególności podmioty gospodarcze w sposób szybki rozwiązują konflikty, unikają postępowania sądowego, oszczędzają energię, czas, a przede wszystkim pieniądze. W celu

⁴⁶⁹ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 1000; zob. też wyr. SN z 26.01.1999 r., I PKN 442/98, OSNP 2000, nr 6, poz. 217, LEX nr 39392; wyr. SN z 02.12.2011 r., III PK 28/11, LEX nr 1163947.

⁴⁷⁰ P. Buczkowski, *Ugoda...*, s. 44.

⁴⁷¹ *Ibidem*.

⁴⁷² D. Kupryjańczyk, *Problematyka ugody w praktyce obrotu gospodarczego*, „Pr. Sp.” 2012, nr 12, s. 12.

ukazania społecznej i gospodarczej roli ugody warto wskazać kilka przykładów zastosowania instytucji ugody.

Strony rozwiązują spór samodzielnie w drodze porozumienia – bez udziału sądu – poprzez zawarcie ugody. Ugoda w swoim założeniu prowadzi do zmniejszenia ilości spraw rozpoznawanych i rozstrzyganych przez sądy powszechne. Zmniejszenie zagazowania aparatu wymiaru sprawiedliwości powoduje istotne odciążenie sądownictwa i znacznie przyspiesza rozwiązanie sporu⁴⁷³.

Zdaniem A. Bielińskiego ważne jest, aby procedury, które prowadzą do zawarcia ugody, były zrozumiałe i przez strony zaakceptowane⁴⁷⁴. W ten sposób ugody stają stabilniejsze i długotrwałe⁴⁷⁵. Na ten szczególny aspekt zwraca uwagę J. Lapierre dokonując analizy pojednania i ugody w postępowaniu przed sądem gospodarczym⁴⁷⁶. Autor zwraca uwagę, że postępowanie w sprawach gospodarczych powinno być tak skonstruowane, aby w jak najmniejszym stopniu antagonizowało strony. Nie sprzyja temu proces sądowy, który oparty jest na zasadach kontrydiktoryjności. Jednakże zdaje się, że odpowiedzią na ten postulat jest właśnie ugoda, a także wszelkie postępowania pojednawcze (mediacyjne, koncyliacyjne, arbitrażowe) prowadzące do jej zawarcia. Bezsprzeczne wydaje się stwierdzenie, że proces sądowy nie sprzyja budowaniu między stronami porozumienia i pewności stosunków prawnych. W praktyce obrotu gospodarczego często widzimy, że strony pomiędzy istnieniem między nimi sporu kontynuują współpracę, jeśli rozwiążą go w sposób szybki, tani oraz polubowny. Stała współpraca podmiotów jest niekiedy podstawą stabilnego biznesu. Proces sądowy, a także narzucone stronom orzeczenie sądowe może prowadzić do zerwania stałej współpracy, jak również do jej zaprzestania, co jest niekorzystne z punktu widzenia uczestników obrotu gospodarczego. Jak zauważa J. Lapierre strony w procesie stoją po dwóch stronach barykady i zmuszone są do walki⁴⁷⁷. Obrona swojego stanowiska procesowego związana jest z czasem, a także ponoszeniem kosztów finansowych i organizacyjnych.

Szybkie zapewnienie, że sporny stosunek prawny stanie się pewny i bezsporny pomiędzy uczestnikami obrotu gospodarczego jest niezwykle istotny. Współcześnie rozwój polubownych metod rozwiązywania sporów w sprawach gospodarczych wydaje się być nie tylko postulatem, ale także wymaganiem. Odpowiedzią na ten postulat jest między innymi instytu-

⁴⁷³ R. Flejszar, *Ugodowe rozwiązanie sporów z zakresu prawa pracy* [w:] A. Świątkowski, „Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej”, Kraków 2010, s. 316.

⁴⁷⁴ A. Bieliński, *Ugoda...*, s. 44.

⁴⁷⁵ E. Gmurzyńska, *Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym- zastosowanie w Europie i w Polsce*, Warszawa 2007, s. 55.

⁴⁷⁶ J. Lapierre, *Pojednanie i ugoda w postępowaniu przed sądem gospodarczym*, „Studia Iuridica”, Warszawa 1994, tom 21, s. 87 i n.

⁴⁷⁷ *Ibidem*, s. 90.

cja ugody, a także instytucje mediacji i arbitrażu gospodarczego, które mogą prowadzić do pojednania oraz zawarcia ugody pomiędzy stronami.

W piśmiennictwie dotyczącym prawa pracy zwraca się uwagę, że ugoda jest najbardziej korzystnym i pożądanym dla stron sposobem na rozwiązanie sporu pomiędzy pracownikiem i pracodawcą⁴⁷⁸. Rozwiązanie sporu w drodze ugody z uwagi na specyfikę sporu łączącego pracodawcę i pracownika ma istotne znaczenie praktyczne. Zawieranie ugód jest przydatne zarówno przy rozwiązywaniu sporów, które mają charakter zbiorowy, jak również konfliktów mających charakter indywidualny.

Mając na uwadze społeczno-gospodarczą funkcję ugody, warto zwrócić uwagę na zaprezentowane w doktrynie funkcje, które spełniają komisje pojednawcze. Komisje pojednawcze mają na celu rozwiązać spór na gruncie prawa pracy w sposób polubowny i doprowadzić do zawarcia między stronami ugody. Funkcje komisji pojednawczej wydają się pokrywać z funkcjami ugody, która jest wynikiem skutecznie przeprowadzonego postępowania pojednawczego przez te komisje. W.K. Baran wyróżnia funkcje: tonizującą, ochronną, pomocniczą⁴⁷⁹. Wyjaśnia, że funkcja tonizująca komisji pojednawczej polega na zapobieżeniu dalszej eskalacji konfliktu na linii pracownik-pracodawca. Ukoronowaniem procesu pojednawczego jest ugoda, która w głównej mierze przyczynia się do wygaszenia konfliktu. Funkcja ochronna sprowadza się do ochrony słusznego interesu pracownika, zapobiegając naruszeniu poczucia sprawiedliwości społecznej w stosunkach pracy. Funkcja pojednawcza komisji polega na odciążeniu pracy sądów od tych spraw, które mogą być rozwiązane w drodze ugody, a także ograniczeniu kosztów zarówno po stronie pracodawcy, jak i pracownika. Funkcjonowanie komisji pojednawczej jest tańsze niż państwowego wymiaru sprawiedliwości.

2.6. Wnioski

Podsumowując powyższe rozważania należy wskazać, że pojęcie ugody zostało zdefiniowane wyłącznie w przepisach Kodeksu cywilnego. Pomimo że przepisy innych aktów prawnych (m.in. Kodeksu postępowania cywilnego, Kodeksu pracy, Kodeksu postępowania administracyjnego, innych ustaw szczególnych) posługują się pojęciem ugody, to nie przewidują osobnej definicji tego pojęcia.

⁴⁷⁸ R. Flejszar, *Ugodowe...*, s. 316.

⁴⁷⁹ W. K. Baran, *Status prawny komisji pojednawczych po nowelizacji kodeksu pracy z 2 lutego 1996 roku*, „Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej” 1997, nr 1.

Jak zostało wskazane, pojęcie ugody uregulowane w Kodeksie cywilnym posiada szeroki zakres znaczeniowy. Ugoda zgodnie ze swoim celem prowadzi do uchylenia niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego lub ma zapewnić ich wykonanie, a także prowadzi do uchylenia sporu istniejącego lub mogącego powstać w przyszłości.

Ponadto w prawie prywatnym ugoda wykracza poza prawo zobowiązań, co nadaje tej instytucji większe znaczenie i świadczy o jej uniwersalnym charakterze. Definiując ugode w Kodeksie cywilnym posłużono się m.in. sformułowaniem „stosunek prawny”, nie zaś pojęciem „stosunek zobowiązaniowy”, wskazując tym samym na szeroki zakres zastosowania ugody, wykraczający poza stosunki zobowiązaniowe.

Definicja ugody wskazana w Kodeksie cywilnym pozwala na wyodrębnienie niezbędnych elementów konstrukcyjnych jej treści, które w dalszej kolejności pozwalają spojrzeć na instytucję ugody jako na określoną konstrukcję prawną (model ugody). Do elementów przedmiotowo istotnych ugody zaliczmy, m.in.: stosunek prawny, w zakresie którego ugoda jest zawierana, cel ugody (tj. uchylenie niepewności lub sporu co do roszczeń albo zapewnienie ich wykonania), a także wzajemne ustępstwa stron. Wskazane elementy stanowią również przesłanki, które pozwalają zakwalifikować daną czynność prawną jako ugode. Konstrukcja prawna ugody w kształcie nadanym jej przez przepisy Kodeksu cywilnego wydaje się być zatem rozwiązaniem modelowym (konstrukcją modelową).

Jak zostało wykazane sama definicja ugody ma charakter uniwersalny. Dokonując wykładni gramatycznej podjęcia ugody wskazać można wprost, że nie ma ograniczeń w zakresie zastosowania rozwiązania konstrukcyjnego ugody na gruncie innych niż cywilnoprawne stosunki prawne. Z uwagi na to, że poszczególne elementy konstrukcyjne ugody są wyrażone w sposób ogólny, mogłaby ona znaleźć zastosowanie do regulacji stosunków prawnych na gruncie różnych innych dziedzin prawa. Każda wątpliwość na tle danego stosunku prawnego może być rozwiązana w drodze ugody. Dodatkowo tak szeroko rozumiane pojęcie ugody pozwala uznać, że ugoda może służyć również przeciwdziałaniu tworzenia się sporu.

Należy również przypomnieć, że elementy konstrukcyjne ugody pozwalają odróżnić ugode od innych umów nazwanych. Jednocześnie wskazane elementy konstrukcyjne stanowią podstawę zaliczenia ugody, obok uznania właściwego, do umów ustalających, mających na celu nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności.

Ugoda nie jest definiowana w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego. Ustawa procesowa nie tworzy własnego terminu (definicji) na określenie ugody zawartej przed sądem, lecz wykorzystuje pojęcie ugody materialnoprawnej, tj. przyjmuje jako model konstrukcję prawną i definicję ugody materialnoprawnej. Ugoda sądowa pozostaje zatem w związku

z ugodą pozasądową, zawierając zarówno element procesowy, jak również element materialnoprawny. Wykorzystanie pojęcia ugody pozasądowej pozwala między innymi wskazać, co należy do istotnej treści ugody, tj. jakie przesłanki powinny być spełnione, aby oświadczenie woli stron mogło być zakwalifikowane jako ugoda. Posługiwanie się w ustawie procesowej definicją ugody materialnoprawnej pozwala na zachowanie jedności pojęciowej systemu prawnego. Dodać należy, że pojawiające się w ustawie procesowej pojęcie ugody sądowej jest kwalifikowane jedynie jako element języka prawniczego, a nie prawnego. Pojęcie ugody sądowej wykorzystywane jest w piśmiennictwie prawniczym.

W związku z brakiem ogólnej definicji ugody w systemie prawa, wydaje się zasadnym przyjęcie, że definicja ugody materialnoprawnej może stanowić rozwiązanie modelowe, tj. stanowić wzorcową definicję przy konstruowaniu pojęcia ugody na gruncie innych gałęzi prawa, a także stanowić element odniesienia np. przy interpretacji oświadczeń woli stron. Poszczególne elementy definicji ugody materialnoprawnej zostały ujęte w Kodeksie cywilnym w sposób bardzo szeroki, pozwalający zastosować wskazaną definicję do różnorodnego katalogu sporów prawnych pomiędzy stronami określonych stosunków prawnych.

Przepisy prawa cywilnego nie przewidują szczególnej formy dla zawarcia umowy ugody. Występuje w tym przypadku dowolność formy, która ma swoje źródło w zasadzie swobody wyboru formy oświadczenia woli (art. 60 k.c.). Wskazana zasada w kontekście ugody podlega jednak pewnym ograniczeniom. Zastrzeżenie szczególnej formy czynności prawnej może wynikać z ustaw szczególnych, z natury pierwotnego stosunku prawnego (zobowiązania) lub stosunku prawnego, który kreowany jest przez umowę ugody. Ograniczenia mogą ponadto wynikać z przedmiotu świadczenia ustalonego przez strony, czy też zakwalifikowania określonego stosunku prawnego tworzonego w drodze ugody jako konkretnego typu umowy (np. umowa pożyczki)⁴⁸⁰.

Przeprowadzone rozważania potwierdzają złożony charakter prawny umowy ugody. Jednakże sama ugoda nie jest konstrukcją skomplikowaną. Umowa ugody jako umowa ustalająca ma na celu nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności. Ugoda prowadzi w ten sposób do zapewnienia stronom bezpieczeństwa prawnego. Wykonanie ugody prowadzi do wygaśnięcia pierwotnego stosunku prawnego, który był przedmiotem sporu lub z niego wynikała niepewność co do roszczeń.

Jednocześnie umowa ugody może być zakwalifikowana jako umowa zobowiązująca i umowa o podwójnym skutku prawnym. Ugoda wywołuje skutki o charakterze zobowiązują-

⁴⁸⁰ M. Rzewuski [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1847.

cym, pomiędzy stronami powstaje zobowiązanie do wzajemnego świadczenia. Ugoda może również wywoływać skutki zobowiązujące oraz rozporządzające. Elementem, który pozwala zakwalifikować ugodę jako umowę o podwójnym skutku prawnym są ustępstwa stron. Strony między innymi mogą zdecydować, że ustępstwem będzie np. przeniesienie własności rzeczy. W takiej sytuacji w momencie wykonania umowy ugody dochodzi do rozporządzenia bez konieczności dokonywania dodatkowych czynności prawnych.

Ugoda należy do kategorii umów wzajemnych i odpłatnych. Obie strony umowy ugody zobowiązują się do świadczenia, a świadczenie jednej z nich jest odpowiednikiem świadczenia drugiej strony. Świadczeniem w umowie ugody są ustępstwa stron. Pomędzy ustępsstwami stron (świadczeniami stron) musi istnieć więź. Jedna strona ugody czyni ustępstwa, zakładając, że druga strona zobowiązuje się także do czynienia ustępsstw. Jednocześnie w umowie ugody występuje ekwiwalentność świadczeń, która ujmowana jest w sposób subiektywny. Dla skuteczności umowy ugody nie jest wymagana obiektywna równoważność, czy też obiektywna ekwiwalentność świadczeń stron. Subiektywne postrzeganie wartości świadczeń przez strony, a nie obiektywna relacja między świadczeniami, decyduje o kwalifikacji umowy ugody jako umowy wzajemnej. Skutkiem zaliczenia umowy ugody do kategorii umów wzajemnych i odpłatnych jest podleganie w zakresie wykonania i skutków niewykonania zobowiązania szczególnym regulacjom Kodeksu cywilnego, określonym w przepisach art. 487-497 k.c.

Należy zwrócić uwagę, że elementem umowy ugody może być uznanie lub odnowienie. Uznanie oraz odnowienie nie będące treścią ugody są kwalifikowane jako instytucje zbliżone do ugody. Przeprowadzona analiza w rozprawie pozwala wyprowadzić wniosek, że ugoda, uznanie i odnowienie posiadają elementy wspólne, ale także różnicujące te instytucje. Uznanie oraz odnowienie wywołują skutki prawne podobne do ugody, tj.: prowadzą do zapewnienia wykonania roszczeń, uchylenia sporu lub niepewności w tym zakresie. Wzajemność ustępsstw jest elementem, który pozwala odróżnić umowę ugody od uznania właściwego i odnowienia.

Jednocześnie przeprowadzone rozważania pozwalają stwierdzić, że instytucja ugody posiada charakter uniwersalny z uwagi na pełnione funkcje w prawie. Do podstawowych funkcji ugody zaliczyć należy funkcję concyliacyjną, funkcję stabilizacyjną oraz funkcję społeczno-gospodarczą. Funkcje ugody można wyprowadzić z definicji ugody, ale też funkcje ugody mogą wynikać z danych okoliczności faktycznych, czy też miejsca regulacji tej instytucji (w prawie pracy, prawie rodzinnym, prawie administracyjnym).

Instytucja ugody wywiera skutki społeczne w postaci złagodzenia, zlikwidowania lub zapobieżenia konfliktom pomiędzy stronami spornych stosunków prawnych. Prowadzi do pojednania stron zgodnie z funkcją koncyliacyjną. Skutkiem zawarcia ugody jest m.in. brak konieczności występowania na drogę postępowania sądowego. Ugoda pełni też funkcję stabilizacyjną, zapewniającą pewność obrotu prawnego. Prowadzi do nadania stosunkowi prawnemu (spornemu i niepewnemu) cech pewności i bezsporności.

Ugoda wywiera skutki prawne, ale co więcej, może wywoływać skutki pozaprawne. Ugoda prowadzi do ukształtowania stabilnej więzi prawnej między stronami. Skutkiem ugody jest budowanie zaufania między stronami, umożliwienie ułożenia dalszej współpracy opartej na porozumieniu.

Ugoda wywołuje ponadto określone skutki społeczno-gospodarcze. Prowadzi do szybszego rozwiązania sporu, pozwala oszczędzić stronom energię, czas oraz pieniądze, które wymagane są do prowadzenia postępowania sądowego. Z uwagi na funkcję jaką pełni ugoda w obrocie społeczno-gospodarczym może być określana jako korzystny i pożądany dla stron sposób rozwiązania sporu prawnego.

Rozdział III

Uгода w wybranych innych gałęziach prawa - analiza porównawcza - w kierunku uniwersalnego modelu ugody

3.1. Uwagi wstępne

Analiza instytucji ugody wymaga spojrzenia na wskazaną czynność prawną w szerszym kontekście. Zasadniczym założeniem poniższego rozdziału będzie przedstawienie instytucji ugody w wybranych, innych niż Kodeks cywilny, regulacjach prawnych.

Poniższy rozdział zostanie podzielony na dwie zasadnicze części.

Po pierwsze, omówione zostaną zagadnienia dotyczące wybranych ugód w prawie prywatnym, które uregulowane są w innych niż Kodeks cywilny regulacjach ustawowych. W pierwszej kolejności zostanie zbadany zakres zastosowania regulacji ugodowych w sprawach rodzinnych. Dokonana zostanie charakterystyka porozumienia rodzicielskiego, ugody dotyczącej podziału majątku wspólnego oraz ugody w zakresie zarządu majątkiem wspólnym, a także analizie poddana zostanie ugoda dotycząca świadczeń alimentacyjnych. W dalszej kolejności rozważania obejmą regulację ugody w Kodeksie pracy. Omówione zostanie pojęcie sporu na gruncie prawa pracy, zasada polubownego rozwiązywania sporów pracowniczych, a także zaprezentowane zostaną procedury, również rodzaje ugód, które w sprawach pracowniczych mogą prowadzić do zakończenia sporu pomiędzy pracownikiem a pracodawcą (ugoda materialnoprawna, ugoda sądowa, ugoda pojednawcza, ugoda przed sądem polubownym). Przedstawione zostaną również różnice w ugodowym rozwiązywaniu sporów w sprawach pracowniczych, które wynikają ze specyfiki regulacji Kodeksu pracy. Przedmiotem dalszych rozważań będzie dokonanie analizy porównawczej ugody w prawie ubezpieczeń gospodarczych i społecznych. Omówione zostaną również inne szczególne rodzaje ugody uregulowane odrębnymi przepisami prawa prywatnego (ugoda w bankowym postępowaniu ugodowym, ugoda restrukturyzacyjna). Dokonana została analiza wybranych rodzajów ugód w procesie cywilnym celem uzasadnienia ich związku z modelem ugody. Jednocześnie model ugody został skonfrontowany z konstrukcją ugody sądowej.

W drugiej części rozdziału zostanie przeprowadzona analiza porównawcza instytucji ugody także w wybranych gałęziach prawa publicznego w celu wykazania, że dane analizowane regulacje prawne mogą być oparte na uniwersalnym modelu ugody. Badania zostaną również poświęcone zagadnieniom wykorzystania elementów konstrukcyjnych ugody mate-

rialnoprawnej w prawie publicznym. Na wstępie omówione zostaną zagadnienia związane z polubownym rozstrzygnięciem spornych kwestii w prawie administracyjnym. Jednocześnie zostanie zaprezentowane zagadnienie dotyczące możliwości ugodowego zakończenia sporu przed organem administracji publicznej (ugoda administracyjna). Ponadto przeanalizowane zostaną kwestie możliwości ugodowego zakończenia sporu z organem administracji, m.in. w drodze mediacji administracyjnej, ugody w sprawie spornej należności cywilnoprawnej, a także ugody w zakresie należności publicznoprawnej.

Dążąc do wykazania uniwersalnego charakteru konstrukcji ugody przedmiotem badań będzie również ugoda cywilnoprawna zawierana w sprawach z zakresu administracji publicznej. Należy przy tym zwrócić uwagę, że to szczególna sytuacja, gdzie dwie metody regulacji stosunków prawnych, tj. cywilnoprawna i administracyjnoprawna, występują w jednym akcie prawnym. Między innymi dokonana zostanie analiza ugody w sprawie ustalenia wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego, ugody w prawie wodnym, ugody w administracyjnym postępowaniu rozgraniczeniowym, a także omówione będzie przedsądowe dochodzenie roszczeń w sprawach szkód górniczych. Analizie poddane zostaną elementy odrębne, które regulowane są przepisami szczególnymi, a które charakteryzują wskazane rodzaje ugód uregulowanych w odrębnych przepisach.

Jednocześnie osobnego omówienia wymagać będzie możliwość zawarcia ugody w nowym prawie zamówień publicznych. Wskazana regulacja precyzuje bardzo istotną praktyczną kwestię dla organów administracji publicznej, jaką są zamówienia publiczne. Jednocześnie reguluje nowy obszar tematyczny, tj. pozasądowe rozwiązywanie sporów dotyczących realizacji umów w sprawie zamówienia publicznego, istotny zarówno z punktu widzenia administracji publicznej oraz podmiotu prywatnego. Dzięki wskazanym regulacjom strony zyskują szerszą możliwość kontroli sposobu rozwiązania sporu w materii zamówień publicznych.

Przeprowadzona analiza porównawcza ugód w wybranych gałęziach prawa ma pozwolić odpowiedzieć na postawione problemy (hipotezy):

- (1) czy konstrukcja prawna ugody, znana cywilistycy, znajduje zastosowanie w innych gałęziach prawa, tj. czy elementy konstrukcyjne ugody cywilistycznej (model ugody) pozwalają zastosować konstrukcję prawną ugody do regulacji spornych stosunków prawnych na gruncie różnych dziedzin prawa,
- (2) czy ugoda, którą strony zawierają chcąc zakończyć polubownie spór, korzysta z instytucji, które mają charakter cywilnoprawny czy publicznoprawny,

- (3) czy cywilistyczną konstrukcję prawną ugody możemy dostrzec w prawie publicznym,
- (4) czy konstrukcja ugody, która pojawia się w prawie publicznym, jest spójna z konstrukcją prawną ugody, czy nabiera innego charakteru w prawie publicznym.

Jednocześnie podjęta zostanie próba odpowiedzi na następujące pytania szczegółowe. Po pierwsze, czy ugoda cywilnoprawna jest instytucją uniwersalną, której zasadniczym celem w obrębie obrotu prawnego jest osiągnięcie porozumienia stron pozostających w sporze, a co za tym idzie stworzenie stanu pewności i bezsporności sytuacji prawnej takich podmiotów. Ponadto, czy konstrukcja prawną ugody odpowiada treści ugody cywilnoprawnej, czy wywołuje skutki prawne w innych niż cywilnoprawne sferach.

Analiza wybranych rodzajów ugód ma pozwolić ustalić, czy możliwe jest wyodrębnienie elementów wspólnych dla różnych form ugodowego rozwiązywania sporów. Odrębnego sprawdzenia wymaga czy uzgodnienia, które strony czynią co do ustępstw, a także same ustępstwa, są elementami wspólnymi.

Jednocześnie podjęte rozważania mają również pozwolić określić zakres zastosowania modelu ugody w obrocie prawnym.

3.2. Ugoda w stosunkach prywatnoprawnych

3.2.1. Ugoda w sprawach rodzinnych

Ustawa Kodeks rodzinny i opiekuńczy⁴⁸¹ nie posługuje się pojęciem ugody. Instytucja ugody z uwagi na swoją konstrukcję i charakter prawny, specyfikę stosunków prawnorodzinnych oraz ogólną tendencję do polubownego rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych znana jest również stosunkom prawnym z zakresu prawa rodzinnego. W doktrynie podkreśla się, że z uwagi na rozległy zakres stosunków prawnych mogących być przedmiotem ugody, może ona dotyczyć również stosunków z zakresu prawa rodzinnego.

Prawo rodzinne jako wyspecjalizowany dział prawa cywilnego reguluje stosunki prawne w rodzinie, które także mogą być również przedmiotem ugody (np. w sprawach alimentacyjnych, w sprawach o uregulowanie kontaktów dzieci z rodzicami, w sprawach o podział majątku wspólnego). Z drugiej strony w piśmiennictwie podnosi się, że w zakresie praw

⁴⁸¹ Ustawa z 25.02.1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tj. Dz. U. z 2020 poz. 1359).

i obowiązków prawnorodzinnych zawarcie ugody jest istotnie ograniczone (m.in. kwestią ustalenia ważności małżeństwa, stosunku pokrewieństwa, zrzeczenia się alimentów)⁴⁸².

Rozważania na temat ugody w prawie rodzinnym należy rozpocząć od krótkiej analizy zasady autonomii woli stron w prawie rodzinnym. W doktrynie wskazuje się, że ściśle cywilistyczne podejście do zasady autonomii woli stron w stosunkach prawa rodzinnego z uwagi na specyfikę tych stosunków podlega pewnym ograniczeniom (np. ze względu na dobro dziecka)⁴⁸³. Wskazuje się jednocześnie, że umowne kształtowanie stosunków rodzinno-prawnych należy do wyjątków⁴⁸⁴. Realizacja autonomii woli stron w prawie rodzinnym nie jest realizowana na podstawie umownych konstrukcji prawnych, ale w drodze innych czynności rodzinno-prawnych. Jednocześnie podnosi się, że stosowanie umów w odniesieniu do stosunków prawno-rodzinnych o charakterze osobistym nie jest możliwe⁴⁸⁵. Inaczej sytuacja wygląda w zakresie kształtowania rodzinnych stosunków majątkowych, tj.: w zakresie umów majątkowych małżeńskich, umów dotyczących obowiązku alimentacyjnego, czy też umów o podziale majątku wspólnego małżonków. We wskazanych zakresach nazwanych umów majątkowych istnieje możliwość umownego kształtowania stosunków prawnych.

W tym miejscu wskazać jednak należy, że zawarcie ugody w sprawach rodzinnych jest możliwe między innymi:

- (a) w sprawie o uregulowanie osobistych kontaktów rodziców z ich małoletnim dzieckiem (art. 10 i 13 § 2 k.p.c.), która podlega egzekucji na podstawie art. 1050 i 1051 k.p.c.⁴⁸⁶,
- (b) w sprawie roszczeń matki dziecka pozamałżeńskiego związanych z ciążą i porodem (art. 141 §1 i 2 k.r.o.)⁴⁸⁷,
- (c) w sprawach o alimenty (ugoda alimentacyjna),
- (d) w sprawach o podział majątku wspólnego,
- (e) w sprawach wykonywania władzy rodzicielskiej nad wspólnymi dziećmi,

⁴⁸² J. Ciszewski, A. Stępień-Sporek, *Prawo cywilne. Zobowiązania i spadki. Pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2016, s. 468.

⁴⁸³ M. Goettel [w:] M. Pazdan i in. (red.), *Umowy w prawie rodzinnym – zarys koncepcji* [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, t. I, Warszawa 2008, s. 301.

⁴⁸⁴ R. Łukasiewicz, *Dopuszczalność umownego kształtowania relacji prawno-rodzinnych na przykładzie kontaktów rodziców biologicznych z przysposobionym dzieckiem. Uwagi na tle prawno-porównawczym*, „Acta Iuris Stetinensis” 2017, nr 3, s. 164.

⁴⁸⁵ M. Goettel [w:] M. Pazdan i in. (red.), *Umowy w prawie...*, s. 301; R. Łukasiewicz, *Dopuszczalność umownego kształtowania...*, s. 165.

⁴⁸⁶ Uchwała SN z 21.10.2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006, nr 9, poz. 142, LEX nr 156978.

⁴⁸⁷ H. Witczak, A. Kawałko [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 1482; zob. wyr. SR w Warszawie z 23.07.2019 r., VI RC 385/18, LEX nr 27169.

- (f) sporne sprawy majątkowe podlegające rozstrzygnięciu w wyroku rozwodowym (lub orzekającym separację).

Z drugiej strony ustawa Kodeks postępowania cywilnego zawiera przepisy szczególne dotyczące mediacji w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, której wynikiem może być zawarcie ugody mediacyjnej. Zgodnie z art. 436 §1 k.p.c. sąd może skierować strony do mediacji, jeżeli istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa. Przedmiotem mediacji stron może być także pojednanie małżonków (art. 436 §2 k.p.c.). W postępowaniach w sprawach małżeńskich sąd ma możliwość skierowania stron do mediacji. Zgodnie z art. 455² k.p.c. w każdym stanie sprawy o rozwód lub separację sąd może skierować strony do mediacji w celu ugodowego załatwienia spornych kwestii dotyczących zaspokojenia potrzeb rodziny, alimentów, sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej, kontaktów z dziećmi oraz spraw majątkowych podlegających władzy rodzicielskiej. W niektórych przypadkach brak jest możliwości zawarcia ugody przed mediatorem. Art. 10 k.p.c. stanowi, że ugodę można zawrzeć jedynie w przypadkach, w których jest ona dopuszczalna.

Podkreślić należy, że w stosunkach rodzinnych zawarcie ugody związane jest z dyspozytywnością przedmiotu ugody. H. Czerwińska zwraca uwagę, że przedmiotem ugody nie mogą być prawa, które są wyłączone spod swobodnej dyspozycji stron⁴⁸⁸. Autorka ta wskazuje jednocześnie, że przedmiotem ugody nie mogą być roszczenia, które regulowane mogą być tylko orzeczeniem sądowym, tj.: unieważnienie małżeństwa, ustalenie pochodzenia dziecka, rozwiązanie małżeństwa przez rozwód⁴⁸⁹. Dopuszczalność zawarcia ugody zdaniem tej Autorki uzależniona jest od zakresu dyspozytywności przedmiotu ugody (tj. czy przedmiot ugody pozostaje w dyspozycji stron). Autorka zwraca przy tym uwagę, że ugoda sądowa może pełnić funkcję substytucyjną wobec orzeczenia sądowego. Warto zauważyć, że wyłączenie dopuszczalności ugody w sprawach o rozwód (w zakresie rozwiązania małżeństwa i orzeczenia o władzy rodzicielskiej) czy separację nie jest sprzeczne z art. 436§1 k.p.c., który dotyczy skierowania stron do mediacji, jeżeli istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa. Zawarcie ugody nie jest również dopuszczalne w sprawach o zaprzeczenie ojcostwa⁴⁹⁰. Jednocześnie w literaturze zwraca się uwagę, że ugoda nie może zostać zawarta w procesie znoszącym zniesienie wspólności ustawowej⁴⁹¹. Należy podkreślić, że nie każda mediacja musi prowadzić do ugody w znaczeniu Kodeksowym. Celem instytucji uregulowanej w k.p.c. jest skło-

⁴⁸⁸ H. Czerwińska, *Problematyka...*, s. 234.

⁴⁸⁹ *Ibidem*.

⁴⁹⁰ H. Witczak, A. Kawałko [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 748; por. uchwała SN z 21.10.2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006, nr 9, poz. 142, LEX nr 156978.

⁴⁹¹ B. Kubica [w:] M. Frasz, Habdas (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 347; zob. także G. Jędrejek [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2019, art. 52, Nb 7.

nienie stron do pojednania. Dążenie do ugodowego rozwiązywania sporów w sprawach rodzinnych ma doniosłe znaczenia dla stosunków regulowanych prawem rodzinnym. Należy podkreślić, że wypracowany w drodze wzajemnych ustępstw kompromis (porozumienie) ma daleko idące szanse na ich częściowe usatysfakcjonowanie niż „władcze” rozstrzygnięcie w drodze orzeczenia sądowego. W praktyce często dochodzi do sytuacji, w których ugody, które są wynikiem porozumienia stron, są częściej respektowane bez konieczności ich przymusowej egzekucji.

W kontekście ugodowego rozwiązywania sporów w sprawach rodzinnych i opiekuńczych należy zwrócić uwagę na art. 570² k.p.c. dodany przez art. 1 pkt 15 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. *o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*⁴⁹². Art. 570² k.p.c. stanowi, że w sprawie, w której zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd może skierować uczestników do mediacji. Przedmiotem mediacji może być także określenie sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej. Założeniem ustawodawcy było wprowadzenie mediacji jako alternatywnego sposobu rozstrzygania sporów cywilnych, która będzie na tyle atrakcyjnym instrumentem, że strony będą chciały z niej skorzystać. Wprowadzając do k.p.c. przepisy dotyczące mediacji, ustawodawca zdecydował, że usunięte zostanie postępowanie pojednawcze w postępowaniach w sprawach o rozwód i separację. Zgodnie z nowymi rozwiązaniami przyjęto, że sąd może kierować małżonków do mediacji, gdy okoliczności sprawy wskazują, że istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa (art. 436 §1 k.p.c.). Ponadto ustawodawca wskazał w nowych przepisach, że zakres mediacji w sprawach o rozwód i separację będzie mógł także dotyczyć pojednania małżonków (art. 436 §2). Należy zauważyć, że nowe przepisy wprowadziły możliwość przeprowadzania mediacji w sprawach, których przedmiotem jest zaspokajanie potrzeb rodziny, alimenty, sposoby sprawowania władzy rodzicielskiej, kontakty z dziećmi oraz prawa majątkowe między małżonkami, które podlegają rozstrzygnięciu w wyroku orzekającym rozwód lub separację (art. 445¹ k.p.c.). Przedmiotem mediacji może być również ustalenie sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem (art. 571¹ k.p.c.).

W piśmiennictwie wskazuje się, że powodem instytucjonalizacji mediacji w ramach polskiej procedury cywilnej było dążenie do realizacji polityki UE w tym zakresie, jak również wewnątrz krajowa tendencja do rozwoju alternatywnych form rozwiązywania sporów

⁴⁹² Ustawy z 28.07.2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2005 r. nr 172 poz. 1438).

w sprawach rodzinnych⁴⁹³. Mając na uwadze zmiany, które zaszły w k.p.c., należy wyjaśnić, że wskazane stosunki cywilnoprawne, które mogą być przedmiotem mediacji mogą również być rozstrzygnięte w drodze ugody pozasądowej. Ugoda może dotyczyć stosunków cywilnoprawnych niezależnie od źródła ich powstania⁴⁹⁴. Przedmiotem ugody mogą być stosunki prawne o charakterze rodzinnym, o ile podlegać będą swobodnej dyspozycji stron. Pamiętać przy tym należy, że wyłączona jest możliwość zawarcia ugody w sprawach o prawa stanu, czyli m.in. rozwodu, w kwestii istnienia i ważności małżeństwa, władzy rodzicielskiej, uznania ojcostwa, gdyż strony nie mogą nimi dysponować⁴⁹⁵.

Podkreślić należy, że ugody mogą zawrzeć rodzice w imieniu dziecka. Ugoda zawarta w imieniu małoletniego bez zgody sądu jest nieważna. Przykładowo rodzic zrzekający się w drodze ugody świadczenia ubezpieczeniowego w imieniu małoletniego, którego zakres przekracza zwykły zarząd, musi uzyskać zgodę sądu rodzinnego na dokonanie takiej czynności. Do takiej sytuacji może dojść w momencie, gdy rodzic w imieniu małoletniego w sprawie odszkodowania z tytułu wypadku komunikacyjnego rezygnuje z części przysługujących dziecku roszczeń wobec ubezpieczyciela. Ugoda zawarta w imieniu dziecka w sprawach ubezpieczeń może dotyczyć roszczeń z tytułu odszkodowania, jak i z tytułu zadośćuczynienia oraz renty. Przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (art. 101 § 3 k.r.o. wskazują, że rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakresu zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku zauważył, że „czynności dyspozycyjne podejmowane przez rodziców w imieniu małoletniego dziecka, takie jak zawarcie ugody, o ile nie mają charakteru wyłącznie przysparzającego, a zatem mogą zagrażać majątkowym interesom dziecka, należą do kategorii czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu w rozumieniu art. 103 § 3 k.r.o.; zrzeczenie się roszczeń odszkodowawczych w imieniu małoletnich dzieci wobec osoby zobowiązanej do wynagrodzenia szkody należy do kategorii czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątku dziecka i jego dokonanie bez zezwolenia sądu opiekuńczego prowadzi do nieważności czynności”⁴⁹⁶. Podkreślić należy, że ugoda zawarta w imieniu dziecka jest ważna i skuteczna oraz tworzy stan rzeczy ugodzonej, jeśli jest zaakceptowana przez sąd rodzinny. Ugoda, która ma na celu jedynie przysporzenie majątku

⁴⁹³ A. Jakubiak-Mirończuk, M. Stachura, *Alternatywne i polubowne sposoby rozstrzygania sporów na gruncie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 2017, s. 19.

⁴⁹⁴ A. Szpunar, *Glosa do wyr. SN z 10.11.1999 r., I CKN 205/98*, „Rejent” 2000, nr 9, s. 105.

⁴⁹⁵ B. Wartenberg-Kempka [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 410.

⁴⁹⁶ Zob. wyr. SA w Gdańsku z 20.05.2015 r., V ACa 26/15, LEX nr 1842294.

dziecka i mieści się w zakresie czynności zwykłego zarządu, nie wymaga zgody sądu opiekuńczego.

3.2.1.1. Porozumienie a ugoda

W postępowaniu nieprocesowym dotyczącym spraw rodzinnych może dojść do zawarcia porozumienia, które jest szczególnym rodzajem ugody⁴⁹⁷. W doktrynie wskazuje się jednocześnie, że porozumienie ma cechy umowy⁴⁹⁸. R. Zegadło wyjaśnia, że w stosunkach prawnych dotyczących władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem wprowadzono do systemu prawa instytucję porozumienia jako „*quasi ugodę*”, która nie podlega zatwierdzeniu przez sąd na zasadzie wskazanej w art. 183¹⁴ §2 k.p.c.⁴⁹⁹. Dlatego też można uznać, że porozumienie jest interesującą konstrukcją prawną, która została wprowadzona do polskiego systemu prawa. Innego zdania jest J. Ignaczewski, który wskazuje, że „*plan wychowawczy*” nie jest ugodą i nie wywołuje skutków materialnoprawnych, wskazując jednocześnie, że porozumienie może przybrać formę pisma procesowego⁵⁰⁰. Zdaniem M. Pyziak-Szafnickiej „*plan wychowawczy jest bez wątpienia umową, która w większości wypadków będzie kwalifikowana jako ugoda*”⁵⁰¹.

Art. 58 §1 k.r.o. stanowi, że małżonkowie mogą w drodze pisemnego porozumienia zdecydować o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie, jeżeli jest ono zgodne z dobrem dziecka. Porozumienie, o którym mowa w tym przepisie nazywane jest potocznie tzw. porozumieniem wychowawczym. Przepis precyzuje, że porozumienie wychowawcze powinno mieć charakter pisemny. Wypracowane przez rodziców porozumienie jest poddawane przez sąd ocenie. Istotnym jest, że sąd nie może oprzeć ostatecznego rozstrzygnięcia tylko na twierdzeniach stron, pomimo że rodzice deklarują pełną zgodę w sprawach dotyczących dziecka i przedstawiają porozumienie wychowawcze. W piśmiennictwie wskazuje się, że dobro dziecka jest również wzorcem kontroli, tzw. porozumienia wychowawczego, o którym stanowią przepisy art. 58 § 1 zd. 2

⁴⁹⁷ J. Gudowski [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, wyd. V, Warszawa 2016, s. 277.

⁴⁹⁸ B. Czech, *Art. 58 k.r.o. w związku z problematyką ustawy nowelizującej z dnia 6 listopada 2008 r.*, „Rodzina i Prawo” 2009, nr 12, s. 21.

⁴⁹⁹ R. Zegadło, *Porozumienia i ugody dotyczące wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem*, „Rodzina i Prawo” 2010, nr 16, s. 31 i n.

⁵⁰⁰ J. Ignaczewski, *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem* [w:] J. Ignaczewski (red.), *Sądowe Komentarze Tematyczne*, Warszawa 2015, s. 71 i n.

⁵⁰¹ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 987.

oraz art. 107 § 1 zd. 2 KRO⁵⁰². Art. 107 §1 stanowi, że sąd pozostawia władzę rodzicielską obojgu rodzicom, jeżeli przedstawili zgodne z dobrem dziecka pisemne porozumienie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem.

W doktrynie zaznacza się, że sąd jest związany porozumieniem małżonków co do kontaktów z dzieckiem⁵⁰³. W razie uwzględnienia porozumienia sąd przenosi je do orzeczenia. Do decyzji sądu pozostaje, czy transponuje postanowienia porozumienia w całości czy częściowo. W doktrynie prezentowane jest również stanowisko, że sąd nie jest związany treścią porozumienia. Za takim stanowiskiem stoją G. Jędrejek, T. Sokołowski. Zdaniem T. Sokołowskiego porozumienie, które przedstawiane jest sądowi w formie pisemnej przez rodziców powinno być w dalszej kolejności ocenione przez sąd pod kątem jego zgodności z prawem, sytuacją dziecka, a sąd może w treści tego porozumienia wprowadzić ewentualnie konieczne poprawki.

3.2.1.2. Ugoda dotycząca podziału majątku wspólnego oraz ugoda dotycząca zarządu majątkiem wspólnym

W procesie sądowym o rozwód strony mają możliwość dokonania podziału majątku wspólnego w drodze ugody. Zdaniem M. Frasa tego typu ugoda sądowa staje się ostateczna w momencie prawomocnego orzeczenia sądu⁵⁰⁴. Ugoda zawarta przed sądem ma moc orzeczenia sądowego, jednocześnie stanowi tytuł egzekucyjny, który po zatwierdzeniu przez sąd poprzez nadanie klauzuli wykonalności, może być realizowany w drodze postępowania egzekucyjnego. Autorka ta zwraca uwagę, że dopiero uprawomocnienie się wyroku rozwodowego pozwala na to, żeby taka ugoda mogła być zaopatrzona w klauzulę wykonalności. Autorka wskazuje również na inne ugodowe sposoby przeprowadzenia podziału majątku wspólnego m.in.: (a) w trybie zawezwania do próby ugodowej (art. 185 k.p.c.), w trybie mediacji rodzinnej (art. 183¹ i n. k.p.c.), a także przed sądem polubownym (art. 1157 k.p.c.)⁵⁰⁵. Każde z tych postępowań może zostać zakończone w drodze ugody.

Możliwość zawarcia ugody w stosunkach rodzinnych występuje również m.in. w stosunkach dotyczących zarządu majątkiem wspólnym. Przywołać należy postanowienie

⁵⁰² M. Bieszczad, *Dobro dziecka jako klauzula generalna – ustalenia znaczenia pojęcia dobra dziecka w XXI w.*, „MoP” 2019, nr 17, s. 946; J. Pawliczak [w:] K. Osajda, M. Domański, J. Słyk (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Wyd. 8, Warszawa 2020, Legalis, art. 58 KRO, Nb 58.

⁵⁰³ R. Zegadło, *Porozumienia i ugody...*, s. 31 i n.; G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Małżeństwo: Komentarz do art. 1-61⁶*, Warszawa 2013, s. 430; T. Sokołowski [w:] T. Smyczyński (red.), *System Prawa Prywatnego. t. 11. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009, s. 682.

⁵⁰⁴ B. Kubica [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 276.

⁵⁰⁵ *Ibidem*.

Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 1974 r., zgodnie z którym „ugody co do sposobu zarządzania nieruchomości, jak również o podział *quoad usum*, są dopuszczalne, przedmiotem ich są prawa majątkowe, którymi współwłaściciele mogą swobodnie dysponować. Jednakże treść postanowienia w tym przedmiocie musi być jasna i zrozumiała”⁵⁰⁶. W doktrynie jednocześnie wskazuje się na ograniczenia w tym zakresie⁵⁰⁷. Treść umowy ugody nie może dotyczyć zarządu całym majątkiem wspólnym, lecz tylko jego częścią. Ugoda dotycząca zarządu całym majątkiem wspólnym byłaby niedopuszczalna z uwagi na sprzeczność z przepisami k.r.o. regulującymi zarząd majątkiem wspólnym. Przepisy k.r.o. mają charakter bezwzględnie obowiązujący (*ius cogens*) i skutkują bezwzględną nieważnością ugody mającej za przedmiot zarząd całym majątkiem wspólnym.

3.2.1.3. Ugoda dotycząca świadczeń alimentacyjnych

Obowiązek alimentacyjny stanowi jedną z kategorii spraw pomiędzy stronami stosunków prawno-rodzinnych, które mogą być przyczyną sporów wymagających rozstrzygnięcia. Zgodnie z ogólną zasadą procesową w sprawach o alimenty dopuszczalne jest zawarcie ugody (ugody sądowej), która podlega ocenie sądu z punktu widzenia jej zgodności z prawem, zasad współżycia społecznego, a także ocenie, czy nie zmierza do obejścia prawa⁵⁰⁸. W literaturze prezentowany jest pogląd o dopuszczalności zawierania umów alimentacyjnych również poza postępowaniem sądowym⁵⁰⁹.

Przedmiotem ugody mogą być stosunki prawne dotyczące obowiązku alimentacyjnego pomiędzy małżonkami (art. 60 i n. k.r.o.), jak również obowiązku alimentacyjnego rodziców wobec dziecka (art. 133§1 k.r.o.). Kwestie dotyczące alimentacji pomiędzy małżonkami mogą być uregulowane w drodze ugody na dwa sposoby. Po pierwsze, strony mogą zawrzeć ugode przed wniesieniem pozwu do sądu w drodze postępowania pojednawczego (art. 184 i n. k.p.c.). Strona w zawezwaniu do próby ugodowej przed zasadniczym wdaniem się w spór może wystąpić z propozycją zawarcia ugody. Tego typu ugoda zawarta w postępowaniu pojednawczym podlega badaniu przez sąd pod kątem jej zgodności z prawem, zasadami współżycia społecznego albo tego, czy nie zmierza do obejścia prawa. Warto jednak wskazać,

⁵⁰⁶ Postanowienie SN z 20.02.1974 r., III CRN 361/73, LEX nr 7411.

⁵⁰⁷ G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, Warszawa 2013, s. 223.

⁵⁰⁸ Zob. wyr. SN z 26.06.1980 r., III CRN 107/80, LEX nr 8245; zob. też wyr. SN z 14.11.1996 r., I CRN 93/96, LEX nr 500193; wyr. SN z 11.05.2011r., I CSK 486/10, LEX nr 1043962.

⁵⁰⁹ H. Witczak, A. Kawałko [w:] M. Habdas (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 1457; odmiennie J. Ignaczewski, który wskazuje, że użyte w art. 138 k.r.o. pojęcie umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego odnosi się wyłącznie do ugody zawartej przed sądem; zob. J. Ignaczewski, *Obowiązek alimentacyjny po nowelizacji. Art. 128-144¹ KRO. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 107.

że strony w razie zmiany stosunków mogą żądać zmiany umowy (ugody) dotyczącej obowiązku alimentacyjnego w trybie art. 138 k.p.c. Po drugie, strony mogą zawrzeć ugode w toku toczącego się postępowania sądowego o alimenty (art. 223 k.p.c.).

Odnosząc się do obowiązku alimentacyjnego rodziców wobec dzieci wskazać należy, że zakres obowiązku alimentacyjnego może być ustalony mocą orzeczenia sądowego lub w drodze ugody sądowej. Zgodnie z art. 445² k.p.c. „w każdym stanie sprawy o rozwód lub separację sąd może skierować strony do mediacji w celu ugodowego załatwienia spornych kwestii dotyczących zaspokojenia potrzeb rodziny, alimentów (...)”. W literaturze prawniczej wskazuje się, że mediacja rodzinna w sprawach o rozwód lub separację może obejmować również sprawy dotyczące zakresu obowiązku alimentacyjnego⁵¹⁰. Wypracowana w trakcie postępowania mediacyjnego ugoda stanowi uzgodnienie spornych pomiędzy stronami okoliczności, które znajdują następnie odzwierciedlenie w treści wyroku. Orzecznictwo wskazuje na możliwość zawarcia ugody w procesie zarówno o roszczenia alimentacyjne, jak również roszczenia związane z obowiązkiem przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny (art. 27 k.r.o.)⁵¹¹. Sąd Najwyższy wskazuje, że „ugoda może być kwestionowana na tej podstawie, że ustalone zostały w niej świadczenia w takim rozmiarze, którego nie uzasadniają ani możliwości majątkowe i zarobkowe zobowiązanego, ani rzeczywiste, wymagające ochrony zgodnie z obowiązującym prawem potrzeby uprawnionych, jeżeli nie ulega wątpliwości, że wygórowane określenie świadczeń zostało podyktowane zamiarem pokrzywdzenia innych uprawnionych z innych tytułów, których wierzytelności mają być zaspokojone także z tych samych środków co roszczenia alimentacyjne, a także roszczenia z art. 27 k.r.i.o”.

Na marginesie, ugodowy sposób ustalania prawa do alimentów jest znany również w innych krajach m.in. Wielkiej Brytanii czy Danii. W Wielkiej Brytanii rodzice dzieci na podstawie nieformalnej umowy (ugody) ustalają wysokość, sposób i częstotliwość płacenia alimentów, zaś w Danii instytucjami odpowiedzialnymi za rozstrzygnięcie obowiązku alimentacyjnego są władze samorządowe, które orzekają o obowiązku alimentacyjnym w trybie administracyjnym na podstawie zawartej ugody⁵¹².

Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że w listopadzie 2021 r. rozpoczęto prace legislacyjne nad zmianą ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy

⁵¹⁰ J. Łukasiewicz, *Kompleksowe ujęcie sprawy rodzinnej w ugodzie mediacyjnej*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2014, Nr 4, s. 45.

⁵¹¹ Postanowienie SN z 16.07.1971 r., III CRN 188/71, LEX nr 6962.

⁵¹² Zob. więcej na temat zobowiązań alimentacyjnych wobec dzieci w Danii i Wielkiej Brytanii, *Zobowiązania alimentacyjne wobec dzieci w Danii i Wielkiej Brytanii, Opinie i ekspertyzy OE-260*, 2017, s. 9 i 14, dostęp: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/3909/plik/oe-260_do_internetu.pdf, data wejścia: 13.05.2021 r.

z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁵¹³. Do głównych zmian, które zostały uwzględnione w projekcie ustawy, należy zaliczyć m.in. wprowadzenie do przepisów procesowych nowej instytucji rodzinnego postępowania informacyjnego. W ramach postępowania, którego koszt nie będzie obciążał stron⁵¹⁴, będzie możliwe zawarcie ugody przed mediatorem m.in. w przedmiocie ustalenia obowiązku świadczeń alimentacyjnych. Zgodnie z projektowanymi przepisami, jeżeli małżonkowie mają wspólne małoletnie dzieci, postępowanie o rozwód lub separację jest poprzedzone rodzinnym postępowaniem informacyjnym. W uzasadnieniu do projektu ustawy wskazano, że ugoda zawarta przed mediatorem w rodzinnym postępowaniu informacyjnym będzie nową instytucją, która będzie musiała być uwzględniana przez sąd w postępowaniu o rozwód. Sąd będzie miał obowiązek uwzględnienia w wyroku orzekającym rozwód, nie tylko porozumienia małżonków, o którym mowa w art. 58 k.r.o., ale także ugody zawartej w rodzinnym postępowaniu informacyjnym. Proponowane zmiany art. 58§1 prowadzą do zrównania ugody zawartej w rodzinnym postępowaniu informacyjnym z pisemnym porozumieniem małżonków. Sąd przyjmując wypracowane warunki ugody, nie będzie prowadził postępowania rozwodowego w zakresie, który został pomiędzy stronami uzgodniony. Jednocześnie w uzasadnieniu wskazano, że ugoda, która będzie zawarta w rodzinnym postępowaniu administracyjnym powinna być uznana na takich samych zasadach jak porozumienie między stronami (art. 58 k.r.o.). Do oceny sądu pozostanie, czy zawarta ugoda jest zgodna z dobrem dziecka. Sąd uwzględniając ugodę będzie mógł tym samym mieć wpływ na toczące się postępowanie sądowe. Ugoda będzie mogła regulować sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, utrzymanie kontaktów z dzieckiem, czy też kwestię obowiązków alimentacyjnych rodziców. Podstawowe elementy ugody zostaną określone przez Ministra Sprawiedliwości w drodze rozporządzenia, uwzględniając możliwość jej wykonania w sposób zgodny z dobrem dziecka oraz możliwości zrozumienia treści ugody przez osoby niekorzystające z pomocy pełnomocnika. W projekcie ustawy zakłada się, że niezbędnym elementem pozwu o rozwód lub separację byłoby postanowienie o umorzeniu postępowania informacyjnego oraz ugoda, jeżeli zostałyby przez strony zawarta.

Należałoby pozytywnie ocenić proponowane zmiany. Rodzinne postępowanie informacyjne to kolejny krok w zakresie rozszerzenia obszaru zastosowania ugodowych metod

⁵¹³ Rządowy projekt ustawy z dnia 14.10.2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD261), dostęp: <https://legislacja.gov.pl/projekt/12353303>, data wejścia: 02.03.2021 r.

⁵¹⁴ Zgodnie z projektowanym art. 183⁵ §3 k.p.c. „Wynagrodzenie mediatora i zwrot wydatków związanych z udziałem i prowadzeniem spotkania informacyjnego oraz przeprowadzeniem mediacji w rodzinnym postępowaniu informacyjnym obciąża Skarb Państwa”.

rozwiązywania sporów. Kwestie, które zasadniczo były osią sporu małżonków w postępowaniu rozwodowym, mogą być polubownie rozwiązane przed wszczęciem zasadniczego procesu sądowego. Jednocześnie wprowadzenie tego postępowania rozszerza zakres spraw, w których ugoda może być zawarta. Prowadzenie nieodpłatnego postępowania informacyjnego, które ma na celu pojednanie małżonków, może istotnie przyczynić się do usprawnienia procesu rozwodowego, a także wpłynąć na ograniczenie liczby rozwodów, dając stronom możliwość pozasądowego pojednania.

Podsumowując, na podstawie powyższych rozważań należy wyprowadzić wniosek *de lege ferenda*, aby do polskiego prawa wprowadzić w szerszym zakresie rozwiązania normatywne, które umożliwiłyby stronom umowne kształtowanie stosunków prawno-rodzinych, w tym w drodze ugody. Jak wskazano powyżej, obecnie zawieranie umów w zakresie stosunków prawno-rodzinych o charakterze osobistym jest wykluczone (o unieważnienie małżeństwa, o rozwód w zakresie rozwiązania małżeństwa i orzeczenia o władzy rodzicielskiej, o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa)⁵¹⁵. Sytuacja wygląda inaczej w zakresie stosunków prawno-rodzinych dotyczących spraw majątkowych. Zasadnym wydaje się zatem wprowadzenie w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, a także przepisach procesowych rozwiązań normatywnych (a) umożliwiających zawieranie umów w szerszym zakresie, (b) wprowadzających instytucję ugody pozasądowej, c) ustanawiających obowiązek podejmowania prób mediacyjnych przed wszczęciem postępowania cywilnego⁵¹⁶. Tego typu rozwiązania mogą przynieść wiele korzyści zarówno dla stron pozostających w sporze, jak także dla samego wymiaru sprawiedliwości. Przede wszystkim możliwość zawarcia ugody pozasądowej pozwala na uniknięcie sporu w przyszłości, a także zapobiega wszczęciu w przyszłości postępowania sądowego, a w przypadku toczącego się postępowania ugoda wpływa na skrócenie jego trwania. Odnosząc się do szerszego zastosowania umów w zakresie regulacji stosunków prawno-rodzinych należałoby zgodzić się z poglądem T. Smyczyńskiego, który odnosząc się do umów w zakresie obowiązku alimentacyjnego wskazuje, że „w granicach dopuszczalnych przez ustawę umowa między stronami jest zjawiskiem korzystnym, ponieważ strony ustalają alimenty w wyniku zgody, a nie konfliktu i narzuconego rozwiązania i tym samym można spodziewać się bezkonfliktowego wykonania obowiązku”⁵¹⁷. Insty-

⁵¹⁵ M. Goettel [w:] M. Pazdan i in. (red.), *Umowy w prawie...*, s. 303.

⁵¹⁶ B. J. Pawlak formułuje wniosek *de lege ferenda* wskazując na konieczność wprowadzenia w sprawach rodzinnych obowiązku podjęcia przez strony próby mediacji przed wszczęciem postępowania sądowego; zob. B. J. Pawlak, *Zakres i uwarunkowania wykonalności ugód mediacyjnych w sprawach rodzinnych*, Warszawa 2017, s. 52, dostęp: https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_IWS_Pawlak-B.J._Ugody-mediacyjne-w-spr.-rodzinych.pdf.

⁵¹⁷ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001, s. 399 i n.

tucja ugody może pełnić użyteczną rolę w sytuacjach, kiedy strony pozostające w sporze dochodzą do wniosku, że akceptują uzgodnione stanowisko i nie chcą prowadzić sporu na drodze postępowania sądowego, lecz chcą zakończyć spór umownie. Taki typ ugody powinien oczywiście podlegać kontroli sądu, jego zatwierdzeniu, aby gwarantować możliwość jej wykonania. Wzorem dla polskiego ustawodawcy mogłyby być rozwiązania amerykańskie w tym zakresie.

3.2.2. Ugoda w Kodeksie pracy

3.2.2.1. Spór w prawie pracy

Pomiędzy stronami stosunku pracy (pracodawcą i pracownikiem) może dojść do sporu co do treści i zakresu uprawnień lub obowiązków wynikających z łączącego ich stosunku prawnego, jakim jest stosunek pracy. W piśmiennictwie podnosi się, że spory ze stosunku pracy mogą dotyczyć np. zakresu uprawnień wynikających z łączącego strony stosunku prawnego⁵¹⁸. Spór, który występuje pomiędzy pracownikiem oraz pracodawcą, nazywany jest sporem indywidualnym, jeżeli dotyczy oznaczonych stron stosunku pracy. Należy go odróżnić od sporu zbiorowego, który występuje pomiędzy pracodawcą a organizacjami związkowymi, które działają w danym zakładzie pracy. Spory zbiorowe najczęściej dotyczą warunków pracy, płacy, świadczeń socjalnych oraz praw i wolności pracowniczych⁵¹⁹. Dążenie do polubownego rozwiązania sporów ze stosunków pracy przejawia się przede wszystkim w dążeniu do likwidowania ich na drodze ugody.

Należy zauważyć, że indywidualne spory ze stosunku pracy mogą być rozwiązane samodzielnie pomiędzy pracownikiem a pracodawcą, ale także przy udziale podmiotu trzeciego. Polubowne rozwiązanie sporu ze stosunku pracy może nastąpić w drodze:

- a) wszczęcia postępowania pojednawczego na wniosek pracownika przed komisją pojednawczą powołaną u danego pracodawcy (art. 244-258 k.p.),
- b) zawezwania do próby ugodowej przed wniesieniem pozwu⁵²⁰ – postępowanie pojednawcze przeprowadzane jest przez sąd (art. 184-186 k.p.c.),
- c) w drodze mediacji (art. 183¹-183¹⁵ k.p.c.),

⁵¹⁸ J. Piątkowski [w:] K. W. Baran (red.), *Kodeks pracy. Komentarz. Tom II. Art. 114-304(5)*, wyd. V, Warszawa 2020, s. 1709-1713.

⁵¹⁹ M. Stojek-Siwińska, *Rozwiązywanie indywidualnych sporów* Rozwiązywanie indywidualnych sporów ze stosunków pracy [w:] K. Jaśkowski, „Meritum Prawa Pracy 2014”, s. 1166.

⁵²⁰ W sprawach, których charakter na to zezwala mogą być uregulowane w drodze ugody zawartej przed wniesieniem pozwu.

- d) zawarcia ugody przed sądem w toku postępowania sądowego (ugoda sądowa) (art. art. 10 k.p.c. i 223 k.p.c.)⁵²¹,
- e) rozstrzygnięcia stałego lub doraźnego sądu polubownego,
- f) ugody przed sądem polubownym (art. 1196 k.p.c.),
- g) ugody pozasądowej (art. 917 k.c.).

3.2.2.2. Polubowne rozwiązywanie sporów w Kodeksie pracy

Dział XII Kodeksu pracy dotyczący rozpatrywania sporów o roszczenia ze stosunku pracy wskazuje na dwa możliwe sposoby rozwiązania sporu pomiędzy pracownikiem a pracodawcą, tj. dochodzenie roszczeń przed sądem, które może być poprzedzone przeprowadzeniem postępowania pojednawczego (art. 242 §1 i 2 k.p.) lub poprzez polubowne rozwiązanie sporu w drodze ugody (art. 243 k.p.). Kodeks pracy wskazuje jednocześnie, że przed skierowaniem sprawy na drogę sądową pracownik może żądać wszczęcia postępowania pojednawczego przed komisją pojednawczą, jeżeli taka komisja została powołana u pracodawcy (art. 244-258 k.p.).

W prawie pracy występuje ogólna zasada wskazująca, że „pracodawca i pracownik powinni dążyć do polubownego załatwienia sporu ze stosunku pracy” (art. 243 k.p.). Można zatem przyjąć, że wskazana regulacja ustanawia dyrektywę polubownego rozwiązywania sporów ze stosunku pracy, która skierowana jest zarówno do pracodawcy i pracownika. W piśmiennictwie zwraca się jednak uwagę, że wskazana dyrektywa nie ma charakteru bezwzględnie wiążącego, a sama norma wskazuje tylko postawę społecznie użyteczną w przypadku wystąpienia sporu ze stosunku pracy⁵²². Ugoda w sprawach z zakresu prawa pracy z uwagi na charakter stosunku prawnego łączącego pracodawcę i pracownika należy do najbardziej oczekiwanych sposobów rozwiązania powstałego sporu⁵²³. Znaczenie specyfiki ugody w prawie pracy wynika z tego, że pracownika z pracodawcą łączy specyficzny rodzaj stosunku prawnego. Zgodnie z poglądem Sądu Najwyższego Kodeks pracy nie zawiera definicji prawnej ugody, dlatego też poprzez art. 300 k.p. znajdują w tym zakresie odpowiednie zastosowane regulacje Kodeksu cywilnego⁵²⁴. Należy podkreślić, że powinność dążenia do polubownego załatwienia sporu ze stosunku pracy spoczywa na pracowniku, jak również na pracodawcy.

⁵²¹ K. Gonera [w:] L. Florek (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 1441-1442.

⁵²² K. W. Baran [w:] K. W. Baran (red.), *System Prawa Pracy. Tom I. Część ogólna*, Warszawa 2017, s. 1207.

⁵²³ J. Piątkowski [w:] K. W. Baran (red.), *Kodeks pracy. Komentarz...*, s. 1709.

⁵²⁴ Zob. wyr. SN z 21.03.2018 r., III PK 14/17, OSNP 2018, nr 10, poz. 134, LEX nr 2456367.

Ugoda w stosunkach z zakresu prawa pracy może być zawarta w drodze postępowania pojednawczego, może być wynikiem skutecznie przeprowadzonej mediacji (art. 183¹–183¹⁵ k.p.c.), na drodze postępowania przed sądem pracy (art. 10 k.p.c.), a także przed sądem polubownym (art. 1196 k.p.c.)⁵²⁵. Jednocześnie należy wskazać, że pracownik i pracodawca mają możliwość zawarcia ugody pozasądowej mającej znaczenie również dla sądu, który rozpatrując sprawę powinien brać pod uwagę postanowienia ugodowe, które strony poczyniły wobec siebie.

3.2.2.3. Ugoda pozasądowa pomiędzy pracownikiem a pracodawcą

Pracownik i pracodawca chcąc rozwiązać występujący pomiędzy nimi spór mogą zawrzeć porozumienie, którego istotą będzie czynienie wzajemnych ustępstw (art. 917 k.c.). W drodze ugody pozasądowej strony (umowa) mogą dokonać zmian w zakresie łączącego ich stosunku prawnego, między innymi likwidując spór istniejący lub mogący powstać.

Przedmiotowy zakres ugody w sprawach ze stosunków pracy jest bardzo szeroki i może obejmować zarówno roszczenia majątkowe (np. rozliczenia finansowe), roszczenia przedawnione (np. urlop pracowniczy) czy odpowiedzialność majątkową pracownika za szkodę. Należy zastanowić się, czy przepisy Kodeksu cywilnego, które regulują instytucję ugody, a zwłaszcza art. 917 k.c., nie są sprzeczne z zasadami prawa pracy (art. 300 k.p). Przede wszystkim warto rozważyć dopuszczalność zawarcia ugody materialnoprawnej w prawie pracy. W piśmiennictwie występują również odmienne poglądy w zakresie braku sprzeczności przepisów Kodeksu cywilnego o ugodzie z zasadami zawartymi w prawie pracy. Warto również podkreślić, że gałąź prawa pracy została wyodrębniona z prawa cywilnego. Jak twierdzi A. Stelmachowski prawo pracy czerpie wiele z arsenałów środków prawa cywilnego, zarówno tradycyjnych, jak i nowych⁵²⁶.

K. W. Baran twierdzi, że żadna z powszechnie uznawanych zasad prawa pracy o charakterze normatywnym *a priori* nie stoi na przeszkodzie stosowania art. 917 i 918 k.c. w stosunkach pracy, ponieważ powszechne przepisy k.c. nie naruszają z założenia żadnej z ogólnych dyrektyw obowiązujących w ustawodawstwie prawa pracy⁵²⁷.

W doktrynie podkreśla się wątpliwość, czy przepisy art. 917 k.c. w sporach wynikających ze stosunków z zakresu prawa pracy należy stosować wprost czy też „odpowiednio”. Przepis art. 300 k.p. stanowi o możliwości stosowania przepisów Kodeksu cywilnego

⁵²⁵ J. Piątkowski [w:] K. W. Baran (red.), *Kodeks pracy. Komentarz...*, s. 1709.

⁵²⁶ A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s. 41.

⁵²⁷ K. W. Baran, *Ugodowe likwidowanie sporów o roszczenia ze stosunków pracy*, Kraków 1992, s. 40.

do stosunków z zakresu prawa pracy. W. K. Baran twierdzi, że z uwagi na literalną interpretację tego przepisu można odpowiednio stosować art. 917 k.c. do stosunków z zakresu prawa pracy. Zwraca uwagę, że stosowanie art. 917 k.c. poprzez art. 300 k.p. możliwe jest w przypadku zaistnienia dwóch przesłanek, tj. luki w prawie, a także braku odrębnego uregulowania danej kwestii w obowiązującym Kodeksie pracy⁵²⁸. W doktrynie występują również stanowiska odmienne. Między innymi J. Jończyk twierdzi, że ugoda zawierana pomiędzy stronami spornego stosunku pracowniczego jest „bliska” ugodzie opisanej w art. 917 k.c., ale nie jest tożsama⁵²⁹. Zdaniem J. Jończyka w ugodzie w prawie pracy pracownik nie czyni ustępstw ze swoich uprawnień wynikających z bezwzględnych przepisów prawa oraz zasad współżycia społecznego. Jednakże należy pokreślić, że większość autorów traktuje ugodę likwidującą spór pracowniczy jako ugodę materialnoprawną uregulowaną przepisami art. 917 k.c.

W mojej ocenie należałoby przychylić się do stanowiska, że przepisy art. 917 k.c. powinny być stosowane wprost z uwzględnieniem zasad obowiązujących w prawie pracy. Zgodnie z prowadzoną analizą definicja ugody materialnoprawnej z Kodeksu cywilnego stanowi rozwiązanie modelowe.

Nadrzędną zasadą prawa cywilnego jest swoboda kształtowania stosunków prawnych. Natomiast w prawie pracy występują ograniczenia w zakresie możliwości swobodnego układania stosunków prawnych pomiędzy stronami. Przede wszystkim ograniczeniom ustawowym podlega stosunek prawny pomiędzy pracownikiem a podmiotem zatrudniającym. Nie w każdej kwestii istnieje pełna swoboda kontraktowania. Ugoda w prawie pracy nie może być sprzeczna z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa, a także nie może pozostawać w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego oraz nie może prowadzić do obejścia przepisów ustawy. Formułowanie postanowień ugodowych powinno, ze względu na specyfikę sporu, uwzględniać zasadę dotyczącą przywilejowania pracownika.

Ustawodawca w art. 84 k.p. wyłączył możliwość zawarcia ugody w zakresie zrzeczenia się prawa do wynagrodzenia przez pracownika oraz przeniesienia go na inną osobę⁵³⁰. Podkreślić należy, że zakaz ten ma charakter bezwzględny, obejmuje zarówno zrzeczenie się wynagrodzenia całkowicie, jak i częściowo. Brak jest możliwości zrzeczenie się przez pracownika wynagrodzenia przez żadną czynność prawną. Zdaniem Sądu Najwyższego z uwagi na treść art. 84 k.p. nie jest możliwe zawarcie ugody, w której pracownik zrzeka się odprawy

⁵²⁸ K. W. Baran, *Ugody zawarte przed mediatorem w sprawach z zakresu prawa pracy* [w:] A. Świątkowski (red.), *Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej*, Kraków 2006, s. 119-120.

⁵²⁹ J. Jończyk, *Prawo pracy*, Warszawa 1984, s. 565.

⁵³⁰ Zob. wyr. SA w Warszawie z 28.03.1996 r., III APr 11/96, LEX nr 26418.

emerytalnej⁵³¹. Zakaz zrzeczenia się wynagrodzenia ma charakter bezwzględny i dotyczy również oświadczeń woli składanych przez pracownika w drodze ugody⁵³².

Ustawodawca w przepisach prawa pracy wymienia następujące pojęcia ugody: ugoda oraz ugoda sądowa, ugoda zawarta przed komisją pojednawczą. Na gruncie przepisów prawa pracy zawarta może być zarówno ugoda o charakterze materialnoprawnym, jak również ugoda procesowa. Jednocześnie strony w trakcie postępowania przed komisją pojednawczą również mają możliwość zawarcia ugody, stosownie do art. 253 k.p. We wszystkich przypadkach z wyjątkiem art. 121§2 k.p. występuje pojęcie „ugody”. Dotyczy to zarówno Kodeksu pracy (art. 121§1, art. 252, art. 253, art. 255 §1 i 2, art. 256, art. 291§5 k.p.) oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie komisji pojednawczych przy sądach pracy. Dodanie przez ustawodawcę do pojęcia „ugody” słowa „sądowa” oznacza tyle, że w tym przypadku mamy do czynienia z ugoda zawartą wobec sądu i pod jego kontrolą. Używanie w przepisach prawa pracy pojęcia samej „ugody” należałoby również interpretować w ten sposób, że poprzez art. 300 k.p. nawiązuje ono do pojęcia ugody w rozumieniu nadanym mu w przepisach prawa cywilnego i podkreśla charakter materialnoprawny tych czynności.

Analizy wymaga to, czy ogólną regulację w zakresie instytucji ugody można stosować bezpośrednio do ugody w prawie pracy. Jak podkreśla J. Lapierre „instytucjom o tej samej nazwie w ramach tego samego systemu prawnego należy przypisać tę samą treść, chyba że jej znaczenie na terenie innej gałęzi prawa zostało uregulowane odmiennie”⁵³³. W. K. Baran twierdzi, że argumentem potwierdzającym przyjęcie tezy, że art. 300 k.p. nawiązuje do pojęcia ugody w rozumieniu nadanym mu w przepisach Kodeksu cywilnego, jest właśnie powyższe rozumienie instytucji o tej samej nazwie w ramach tego samego systemu prawnego⁵³⁴.

Analizując przepisy prawa pracy trudno stwierdzić, że prawo pracy odmiennie reguluje treść ugody. Ugoda w prawie pracy zawierana jest pomiędzy pracownikiem a podmiotem zatrudniającym i regulowana jest przepisami prawa pracy. Nie można w prawie pracy dokonać rozróżnienia na ugody cywilnoprawne i pracownicze. Prawo pracy wskazuje jedynie negatywne przesłanki zawarcia ugody z uwagi na ograniczenia w kontraktowaniu z racji na specyficzny stosunek prawny (stosunek pracy) łączący podmioty.

Zwrócić uwagę należy na kwestię prawną dopuszczalności wzajemnych ustępstw w ugodzie między pracownikiem a pracodawcą. Sąd Najwyższy w wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w przedmiocie ugodowego załatwiania spraw pracowni-

⁵³¹ Zob. wyr. SN z 14.06.2012 r., I PK 229/11, LEX nr 1232231.

⁵³² Zob. wyr. SN z 03.02.2006 r., II PK 161/05, OSNP 2007, nr 3–4, poz. 41, Lex 227849.

⁵³³ J. Lapierre, *Ugoda sądowa...*, Warszawa 1968, s. 63.

⁵³⁴ K. W. Baran, *Ugodowe likwidowanie...*, s. 42.

czych przed sądem wskazał szeroki zakres pojęcia wzajemnych ustępstw. Ustępstwa mogą polegać zarówno na ograniczeniu roszczeń procesowych, ale również na zrzeczeniu się przez stronę uprawnień procesowych⁵³⁵. Podkreślić należy, że strony stosunków prawa pracy mogą zrezygnować z uzyskania orzeczenia korzystającego z powagi rzeczy osądzonej. Strona zawierając ugodę sądową lub pojednawczą rezygnuje z mocniejszego tytułu prawnego, jakim jest wyrok sądowy. Rezygnacja z tej korzyści jest ustępstwem.

W prawie pracy dokonywane przez strony ustępstwa nie muszą być obiektywnie równoważne. Istotą jest subiektywna ocena równoważności dokonanych ustępstw. Jak podkreśla W. K. Baran, przy ocenie ugody przez organ ochrony prawnej pod kątem jej zgodności ze słusznym (usprawiedliwionym) interesem, właśnie aspekt subiektywnej równoważności powinien stanowić punkt odniesienia⁵³⁶. P. Konik wskazuje, że ważne jest, aby strony uważały, że je czynią⁵³⁷. Co istotne, obiektywne granice, do których mogą dojść strony poprzez wzajemne ustępstwa, są w poszczególnych rodzajach ugód wyznaczone przez przepisy ustawy (k.p., k.p.c.).

Jednocześnie w prawie pracy wzajemne ustępstwa mogą przyjmować różne formy. Istota wzajemnych ustępstw w sferze materialnoprawnej stanowi umniejszenie przysługujących stronie uprawnień bądź uznanie przez stronę zwiększonych uprawnień drugiej strony. W praktyce często w stosunkach prawa pracy dochodzi do sporów w zakresie wynagrodzenia. W tych przypadkach ugoda realizuje się dzięki rezygnacji przez pracownika z roszczeń zgłoszonych w wygórowanej wysokości. Wzajemne ustępstwa mogą wówczas polegać na zawarciu ugody i zrzeczeniu się części wynagrodzenia, z uwagi na ustalenie przez organ ochrony prawnej, że zgłoszone żądanie okazało się w części uzasadnione. Inny przypadek ilustrujący przewidzianą w art. 917 k.c. wzajemność ustępstw to sytuacja, w której pracownik rezygnuje z dochodzenia od zakładu pracy wydania środków ochrony osobistej, zadowolając się wypłatą ekwiwalentu pieniężnego. Osobną kategorią ustępstw są ustępstwa, w których pierwotnie dochodzone przez pracownika roszczenie ulega w ugodzie modyfikacji pod wpływem okoliczności faktycznych zachodzących w konkretnej sprawie. Inny rodzaj ugody zachodzi, kiedy to pracownik i zakład pracy na mocy zgodnego oświadczenia woli zmieniają wstecznie tryb rozwiązania umowy o pracę.

W praktyce najczęściej spotyka się ustępstwa o charakterze procesowym. Przejawiają się one tym, iż pracownik lub zakład pracy po zaspokojeniu w całości na mocy ugody –

⁵³⁵ *Ibidem*, s. 43.

⁵³⁶ *Ibidem*, s. 44.

⁵³⁷ P. Konik [w:] Teresy Mróz (red.), *Zobowiązania...*, s. 505.

podnoszonych roszczeń, rezygnuje z ich dochodzenia na drodze sądowej i tym samym zadowala się uzyskaniem słabszego tytułu prawnego niż prawomocny wyrok sądu pracy.

Należy podkreślić, że do poczynienia wzajemnych ustępstw dochodzi w sytuacji, kiedy każda ze stron stosunku pracy odstępuje częściowo od pierwotnie zgłaszanych żądań na rzecz strony przeciwnej w celu określonym w art. 917 k.c. Istotą ugody jest cel, jakiemu ma ona służyć. W stosunkach pomiędzy pracownikiem a zakładem pracy istotnym wydaje się ułatwienie wykonania zobowiązania wynikającego ze stosunku pracy. Odnosząc się do art. 917 k.c. należy stwierdzić, że ugoda może prowadzić do uchylenia niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku pracy. Ugoda prowadzi wówczas do przekształcenia niepewnego stosunku pracy w stosunek pewny i bezsporny. W. K. Baran podkreśla, że do zawarcia ugody nie jest konieczne zaistnienie sporu ze stosunku pracy. Wystarczającym pozostaje powstanie wątpliwości co do zakresu wzajemnych praw i obowiązków stron wynikających z tego stosunku i związana z tym potrzeba ich doprecyzowania. Ponadto celem ugody może być uczynienie stosunku prawnego łączącego pracownika i zakład pracy niespornym w razie zaistnienia na tym tle sporu lub zapobieżenia powstaniu takiego sporu. Celem ugody może być albo uchylenie już istniejącego lub mogącego dopiero powstać sporu ze stosunku pracy, albo też uchylenie niepewności co do roszczeń materialnoprawnych wynikających z tego stosunku. W sferze materialnoprawnej ugoda skutkuje przeważnie odmiennym od pierwotnego uregulowaniem praw i obowiązków stron pozostających w sporze.

Zgodnie z art. 121 § 1 k.p. „jeżeli naprawienie szkody następuje na podstawie ugody pomiędzy pracodawcą i pracownikiem, wysokość odszkodowania może być obniżona, przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności sprawy, a w szczególności stopnia winy pracownika i jego stosunku do obowiązków pracowniczych”. Przepis ten odnosi się zarówno do ugody pozasądowej, jak i ugody procesowej.

Istotne jest zwrócenie uwagi na to, że w prawie pracy brak jest ustawowej definicji ugody. P. Korus twierdzi, że z analizy przepisów Kodeksu pracy wynika, że nie jest możliwe odwołanie się do art. 917 k.c.⁵³⁸. Zdaniem tego Autora ugoda jest umową, w której strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego stosunku prawnego, a w przypadku wskazanym w artykule ustępstwa czynione są przez pracodawcę. Zdaniem Autora jedna strona stosunku prawnego czyni ustępstwa. P. Korus twierdzi, że ugoda jest bliższa umownemu zwolnieniu z części długu.

⁵³⁸ P. Korus [w:] A. Sobczyk (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*. wyd. 3, Warszawa 2017, s. 563.

Przepisy Kodeksu pracy przewidują, że wysokość odszkodowania ustalonego na podstawie art. 119 k.p., jak również art. 122 k.p., może zostać jeszcze obniżona. Obniżenia tego mogą dokonać pracodawca i pracownik w ugodzie sądowej lub ugodzie pozasądowej. W myśl art. 121 §1 k.p. wysokość odszkodowania może zostać obniżona z uwagi na okoliczności sprawy, w szczególności ze względu na stopień winy pracownika oraz jego stosunek do obowiązków pracowniczych.

Przepisy k.p. zawierają przepisy szczególne dotyczące wykonania ugody, których celem jest zapewnienie wykonania ugody. W przypadku, gdy ugoda nie zostanie wykonana przez pracodawcę, wówczas podlega wykonaniu w trybie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego po nadaniu jej przez sąd klauzuli wykonalności (art. 255 k.p.). Zastrzec jednak należy, że sąd ma prawo odmówić nadania ugodzie klauzuli wykonalności, gdy jest ona sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego.

Przepisy Kodeksu pracy nie zastrzegają szczególnej formy dla ugody pozasądowej. Ugoda może być zawarta w dowolnej formie. Jednakże dla celów dowodowych właściwą jest forma pisemna. Postanowienia ugodowe mogą być formułowane zarówno pod warunkiem, jak także z zastrzeżeniem terminu. Istotne jest, że niespełnienie przez jedną ze stron świadczenia wskazanego w umowie skutkuje powstaniem roszczenia o wykonanie ugody na drodze sądowej.

3.2.2.4. Uchylenie się od skutków prawnych ugody między pracownikiem a pracodawcą

Zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego (zob. art. 918), również strony zawartej ugody mogą uchylić się od skutków prawnych zawartej ugody lub żądać uznania ugody za nieważną. Zarówno pracownik, jak także pracodawca mają uprawnienie uchylenia się od skutków prawnych ugody, jeżeli została ona zawarta pod wpływem błędu. Taka sytuacja możliwa jest tylko wtedy, gdy błąd dotyczy stanu faktycznego, który według treści strony uważały za niewątpliwy, a spór albo niepewność w ogóle by nie powstał, gdyby w chwili zawarcia ugody strony wiedziały o prawdziwym stanie rzeczy.

Strony mogą również uchylić się od skutków prawnych ugody, jeżeli została ona zawarta pod wpływem groźby. Nieważna jest również ugoda zawarta dla pozorów lub gdy jedna ze stron zawarła ugodę w stanie, który wyłączał swobodne lub świadome powzięcie decyzji i wyrażenie woli.

W Kodeksie pracy w przepisach dotyczących postępowania pojednawczego przewidziano również sytuację, w której pracownik może wystąpić do sądu pracy o uznanie ugody za

bezszykowną. Jeżeli pracownik uważa, że ugoda narusza jego słuszny interes, to może wystąpić z roszczeniem o uznanie ugody za bezszykowną. Należy zauważyć, że jest to szczególna regulacja zasad uchylenia skutków ugody, która nie ma zastosowania do klasycznej ugody pozasądowej zawieranej w innych pracowniczych sporach. Wskazana regulacja stanowi niejako zabezpieczenie pracownika przed wadliwą ugodą zawartą w postępowaniu pojedynczym. Jednakże w sprawach dotyczących rozwiązania, wygaśnięcia lub nawiązania stosunku pracy, o których mowa w art. 264 k.p., pracownik może wystąpić z takim roszczeniem do sądu tylko przed upływem 14 dni od dnia zawarcia ugody.

3.2.2.5. Ugoda w trakcie procesu sądowego w sprawach pracowniczych

Tryb postępowania przed sądami pracy regulują art. 264–265 k.p. oraz przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Strony spornego stosunku prawnego mają możliwość zawarcia ugody na każdym etapie procesu sądowego, aż do rozstrzygnięcia sprawy przez sąd drugiej instancji⁵³⁹. Podstawą do zawarcia ugody jest art. 10 k.p.c. stanowiący, że w sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd powinien dążyć do ugodowego załatwienia sprawy. Stanowi to realizację postulatu polubownego załatwiania sporów, zarówno w trakcie procesu, jak również przed jego wszczęciem.

Pomimo że w postępowaniu sądowym zachowana jest równość stron (pracownika oraz pracodawcy), to znajduje tutaj zastosowanie szczególnej dbałości o interes pracownika. Wynika to ze szczególnego charakteru stosunku prawnego, który łączy pracownika i pracodawcę. Pracodawca jest stroną silniejszą, profesjonalną i posiadającą odpowiednie zasoby finansowe, organizacyjne i kadrowe, zaś pracownik występuje w pozycji słabszej.

Sąd Najwyższy wskazuje, że zawarcie ugody w trakcie procesu sądowego jest aktem, który skupia składniki materialnoprawne i procesowe⁵⁴⁰. Ugoda sądowa zawarta w sprawach ze stosunku pracy zawiera element procesowy (stanowi czynność procesową), a także zawiera porozumienie dotyczące istniejącego między stronami stosunku prawnego lub określonego roszczenia. Porozumienie zawarte między stronami ma charakter zgodnego oświadczenia woli, a więc czynności prawnej zmierzającej do wywołania określonych skutków prawnych w dziedzinie prawa materialnego. Dlatego też zaznacza się, że porozumienie zawarte w sprawach z zakresu prawa pracy przed sądem jest ugodą w rozumieniu art. 917 k.c.⁵⁴¹.

⁵³⁹ K. W. Baran, *Ugodowe likwidowanie...*, s. 27; K. W. Baran [w:] K. W. Baran (red.), *System Prawa Pracy...*, s. 1207.

⁵⁴⁰ Zob. uchwała SN (CI) z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970, nr 3, poz. 40, LEX nr 12183.

⁵⁴¹ Zob. wyr. SN z 13.10.1972 r., III PRN 66/72, LEX nr 602642.

Ugoda sądowa zawarta w sprawie pracowniczej powoduje umorzenie postępowania w sprawie. W doktrynie zwraca się m.in. uwagę, że ugoda zawarta przed sądem postrzegana jest bardziej jako osiągnięcie z punktu widzenia funkcji wychowawczej prawa pracy niż rozstrzygnięcie sporu pracowniczego orzeczeniem sądu⁵⁴². Podnosi się również jednocześnie, że ugoda sądowa powinna być poprzedzona dokładnym wyjaśnieniem okoliczności sprawy. Pomimo że nie ma obowiązku przeprowadzenia postępowania ugodowego w sprawie, to pokreślić należy, że treść ugody nie powinna budzić żadnych wątpliwości. Ugoda sądowa powinna nadawać się do egzekucji sądowej, dlatego jej treść powinna być jasno sformułowana i nie budzić wątpliwości.

Do ugody zawartej przed sądem mają zastosowanie przepisy prawne o skuteczności oświadczeń woli i ich wadach, uzasadniających uchylenie się od tego oświadczenia.

3.2.2.6. Ugoda przed komisją pojednawczą

Kodeks pracy zawiera regulacje szczególnie związane z polubownym rozwiązaniem sporów pracowniczych w ramach tzw. postępowania pojednawczego (art. 244-258 k.p.). Art. 244 § 1 k.p. stanowi, że w celu polubownego załatwiania sporów o roszczenia pracowników ze stosunku pracy mogą być powoływane komisje pojednawcze.

Zgodnie z ogólną zasadą polubownego rozwiązywania sporów strony stosunku pracy powinny dążyć do zakończenia sporu ze stosunku pracy w drodze ugody spoczywa zarówno na pracowniku, jak i na pracodawcy (art. 243 k.p.). Wskazanemu celowi służy między innymi postępowanie przed komisją pojednawczą⁵⁴³. Komisja pojednawcza pełni szczególną rolę w rozwiązywaniu sporów ze stosunków pracy.

Warto zwrócić uwagę, że szczególną rolę przy rozwiązywaniu sporów przypisano komisji pojednawczej. Kodeks pracy opisuje postępowanie pojednawcze w sposób szczególny, nadając temu postępowaniu specjalny status. Celem postępowania pojednawczego jest osiągnięcie porozumienia pomiędzy stronami, tj. ugody, która jest nazwana umową prawa cywilnego uregulowaną przepisami art. 917 k.c.

Komisję pojednawczą ustanawiają wspólnie pracodawca i zakładowa organizacja związkowa, a w przypadku, gdy u danego pracodawcy nie działa zakładowa organizacja związkowa – pracodawca, po uzyskaniu pozytywnej opinii pracowników. Uregulowana przepisami Kodeksu pracy komisja pojednawcza stanowi wewnętrzny, społeczny i niezależny organ mediacyjny, który powoływany jest co do zasady przez pracodawcę oraz zakładową

⁵⁴² J. Piątkowski [w:] K. W. Baran (red.), *Kodeks pracy. Komentarz...*, s. 1711.

⁵⁴³ M. Stojek-Siwińska, *Rozwiązywanie indywidualnych sporów...*, s. 1166.

organizację związkową. Instytucja komisji pojednawczej powołana jest celem doprowadzenia do ugodowego, pozasądowego zlikwidowania sporu o roszczenia pracownicze.

Postępowanie przed komisją pojednawczą ma charakter wnioskowy. Postępowanie wszczynane jest wyłącznie na wniosek pracownika, który może złożyć go pisemnie lub ustnie do protokołu. Postępowanie wszczynane jest przed skierowaniem sprawy na drogę sądową przez pracownika. Warto podkreślić, że uprawnienie do wszczęcia postępowania przed komisją pojednawczą przysługuje tylko pracownikowi. Pracodawca nie ma uprawnienia w tym zakresie. W przypadku gdy komisji pojednawczej w zakładzie pracy nie powołano lub pracownik nie chce korzystać z tej instytucji, to sprawa trafia na drogę postępowania sądowego.

Komisja pojednawcza obradująca w zespołach trzyosobowych ma za zadanie przeprowadzić postępowanie szybko i doprowadzić do zawarcia pomiędzy stronami ugody. Jak podnosi się w piśmiennictwie, komisja pojednawcza nie wydaje orzeczenia, lecz dąży do załatwienia sprawy w drodze ugody. Kodeks pracy wskazuje na 14-dniowy termin na zawarciu ugody od wpłynięcia wniosku pracownika (art. 251 § 1 k.p.). Ugoda zawarta przed komisją pojednawczą wpisywana jest do protokołu posiedzenia (protokół podpisują strony i członkowie zespołu). Komisja pojednawcza nakłania strony do ugody, a w razie dojścia do porozumienia spisuje treść ugody. Należy zaznaczyć, że brak protokołu lub podpisów uprawnionych stron skutkuje tym, że ugodę należy traktować jako zawartą poza postępowaniem pojednawczym. Jednocześnie porozumienie osiągnięte przez pracownika i pracodawcę po upływie 14-dniowego terminu nie może być uznane za ugodę w ramach postępowania pojednawczego, stanowiącą tytuł egzekucyjny i podlegającą wykonaniu w postępowaniu egzekucyjnym (art. 255 k.p.), lecz jest ugodą zawartą zgodnie z postanowieniem art. 917 k.c.⁵⁴⁴. Część przedstawicieli doktryny wyraża odmienne zapatrywanie dowodząc, że brak protokołu lub niezarejestrowanie w nim postanowień ugody nie wpływa na jej moc wiążącą, lecz jedynie utrudnia obiektywne jej odtworzenie, co może spowodować trudności w fazie wykonawczej⁵⁴⁵.

Ugoda zawarta przed komisją pojednawczą jest ugodą materialnoprawną regulowaną przepisami art. 917 k.c. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że ugoda zawarta przed komisją pojednawczą ma charakter ugody pojednawczej, czyli inaczej ugody przedprocesowej⁵⁴⁶. W drodze umowy strony spornego stosunku prawnego czynią sobie wzajemne ustępstwa w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub w celu

⁵⁴⁴ K. Gonera [w:] L. Florek (red.), *Kodeks pracy...*, s. 1450.

⁵⁴⁵ Zob. K. W. Baran [w:] B. Wagner (red.), *Kodeks pracy*, Gdańsk 2011, s. 1169.

⁵⁴⁶ A. Rycak [w:] K. Walczak (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*, 2021, Legalis, art. 252 KP.

zapewnienia ich wykonania, albo w celu uchylenia sporu istniejącego lub mogącego powstać. Należy podnieść, że treść ugody powinna być właściwie zredagowana i nie powinna skutkować powstaniem wątpliwości interpretacyjnych, ponieważ może to powodować trudności w postępowaniu egzekucyjnym. W piśmiennictwie podkreśla się, że treść ugody powinna precyzyjnie określać zakres wzajemnych zobowiązań stron poprzez wskazanie należnych świadczeń i termin ich realizacji⁵⁴⁷. Osnowę ugody wciąga się do protokołu zespołu komisji pojednawczej. Treść ugody musi zawierać protokół posiedzenia zespołu. Ugoda zawierana w postępowaniu pojednawczym musi spełniać wymagania stawiane ugodzie sądowej. Ugoda musi być podpisana przez strony.

Sąd Najwyższy wskazał, że treść ugody zawartej w postępowaniu pojednawczym powinna być zgodna z prawem, z zasadami współżycia społecznego i słusznym interesem pracownika (art. 255 § 2 k.p.). Sąd Najwyższy uznał, że ugoda zawarta przez pracownika z pracodawcą musi w pełni rekompensować utratę pracy przez pracownika⁵⁴⁸. Zdaniem Sądu Najwyższego treść ugody zawartej w postępowaniu pojednawczym powinna być badana według następujących kryteriów:

- 1) czy jest ona zgodna z prawem,
- 2) czy jest zgodna z zasadami współżycia społecznego (art. 253 k.p.),
- 3) czy nie narusza słusznego interesu pracownika (art. 256 k.p.).

Podkreśla się jednocześnie, że badanie czy treść ugody nie narusza słusznego interesu pracownika, powinno być dokonywane w płaszczyźnie obiektywnej, w konfrontacji z oceną zasadności roszczeń pracownika, wynikających z przytoczonych przez niego okoliczności faktycznych⁵⁴⁹.

Postępowanie przed komisją pojednawczą nie ma określonych żadnych ram proceduralnych, a zatem możliwa jest kontrola trybu zawarcia ugody na podstawie art. 252 k.p. Kontrola sądu dokonywana jest pod kątem wad oświadczeń woli jej stron, jeśli zarzuca się, że wywołane one zostały zachowaniem osób uczestniczących w postępowaniu pojednawczym.

Co istotne, zdaniem Sądu Najwyższego zawarte w treści ugody porozumienie ma charakter zgodnego oświadczenia woli, a więc czynności prawnej zmierzającej do wywołania skutków w dziedzinie prawa materialnego. Sąd Najwyższy podkreśla, że zawarte przed komisją pojednawczą porozumienie jest ugodą w rozumieniu art. 917 k.c., podobnie jak ugoda

⁵⁴⁷ K. Stefański [w:] K. W. Baran (red.), *Kodeks pracy. Komentarz. Tom II. Art. 114-304(5)*, wyd. V, s. 1723.

⁵⁴⁸ Wyr. SN z 29.06.2010 r., I PK 51/10, LEX nr 685575.

⁵⁴⁹ Wyr. SN z 22.11.2001 r., I PKN 680/00, LEX nr 80855; postanowienie SN z 21.07.2000 r., I PKN 451/00, LEX nr 50445.

sądowa⁵⁵⁰. Brak zawarcia ugody w określonym terminie (tj. z upływem czternastodniowego terminu) skutkuje tym, że z mocy prawa postępowanie przed komisją pojednawczą jest zakończone (postępowanie kończy się *ex lege*). Konsekwencją niezawarcia ugody jest niezwłoczne przekazanie sprawy sądowi pracy, jeżeli pracownik złoży stosowne żądanie w tym zakresie (art. 254 k.p.). Żądanie pracownika może zostać skierowane w terminie 14 dni od dnia zakończenia postępowania pojednawczego. Wcześniejszy wniosek o polubowne załatwienie sporu przez komisję pojednawczą zastępuje wówczas pozew. Podkreślić należy, że pracownik może nie skorzystać ze wskazanego żądania i wnieść pozew do sądu pracy na zasadach ogólnych (art. 254 k.p.). Pracownik musi jasno zadeklarować kierunek dalszego prowadzenia sprawy, ponieważ komisja pojednawcza nie podejmuje czynności z urzędu, lecz oczekuje wyraźnej deklaracji pracownika.

Jednocześnie warto zaznaczyć, że w razie niewykonania ugody przez pracodawcę podlega ona wykonaniu w trybie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego po nadaniu jej przez sąd pracy klauzuli wykonalności (art. 255 §1 k.p.). Co istotne, sąd pracy może odmówić nadania klauzuli wykonalności, jeżeli ze złożonych akt komisji wynika, że ugoda jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego. Nie wyklucza to możliwości dochodzenia ustalenia niezgodności ugody z prawem lub zasadami współżycia społecznego na zasadach ogólnych.

3.2.2.7. Zapis na sąd polubowny

Dodać należy, że przepisy Kodeksu pracy nie wykluczają zapisu na sąd polubowny mimo trwającego postępowania przed zakładową komisją pojednawczą (art. 1164 k.p.c.)⁵⁵¹. Zapis na sąd polubowny może być poczyniony we wszystkich sprawach, w których spór może być przedmiotem ugody sądowej. Postępowanie przed sądem polubownym może zakończyć się wyrokiem albo zakończyć się ugodą zawartą pomiędzy stronami postępowania. Ugoda zawarta przez strony nie może budzić wątpliwości, musi być zgodna z obowiązującym stanem prawnym i musi być możliwa do wykonania.

Postępowanie przed sądem polubownym musi być poprzedzone zapisem na sąd polubowny (art. 1161 §1 k.p.c.). Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego stanowią, że zapis na sąd polubowny obejmujący spory z zakresu prawa pracy może być sporządzony tylko po powstaniu sporu i wymaga zachowania formy pisemnej (art. 1164 k.p.c.). Ponadto ustawa

⁵⁵⁰ Uchwała SN (CI) z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970, nr 3, poz. 40, LEX nr 12183.

⁵⁵¹ W. Muszalski i in., *Kodeks pracy z komentarzem*, Gdańsk 1998, s. 23.

procesowa wyłącza zastosowanie przepisu art. 1162§2 k.p.c., który stanowi o formie zapisu na sąd polubowny. Przepis art. 1164 k.p.c. wyraźnie odwołuje się do pojęcia sporu z zakresu prawa pracy. Spór musi więc posiadać charakter „pracowniczy” w znaczeniu procesowym, musi dotyczyć sprawy, która jest sprawą z zakresu prawa pracy.

W doktrynie prawa pracy podnosi się, że sprawy sporne ze stosunku pracy mogą zostać uregulowane drogą ugody zawartej przed wniesieniem pozwu. Stanowi o tym art. 184 k.p.c., zgodnie z którym sprawy cywilne, których charakter na to zezwala, mogą być uregulowane drogą ugody zawartej przed wniesieniem pozwu. Jednocześnie przepisy Kodeksu postępowania cywilnego wskazują, że sąd uzna ugodę za niedopuszczalną, jeżeli jej treść jest niezgodna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa⁵⁵².

Istotą zawezwania do próby ugodowej jest skierowanie wniosku do sądu rejonowego ogólnie właściwego dla strony przeciwnej, a w braku podstaw do ustalenia tej właściwości - do sądu rejonowego właściwego dla miejsca zamieszkania albo siedziby wzywającego. W treści wezwania powinna zostać zwięźle oznaczona sprawa i przedstawione propozycje ugodowe.

Postępowanie pojednawcze prowadzone jest przez sędziego. Z posiedzenia sporządza się protokół. Jeżeli doszło do ugody, jej osnovę wciąga się do protokołu albo zamieszcza się w odrębnym dokumencie stanowiącym załącznik do protokołu i stwierdza podpisami stron. Niemożność podpisania ugody stwierdza się w protokole. Istotą postępowania pojednawczego jest jego dobrowolność. O zawezwaniu do próby ugodowej decyduje strona spornego stosunku prawnego.

3.2.2.8. Postępowanie przygotowawcze

W tym miejscu warto również podkreślić kwestie ostatnich zmian, które zostały wprowadzone ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2019, poz. 1469). Przepisy ustawy nowelizującej dokonały zmian w przepisach regulujących postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy (m.in. uchylenie art. 468 k.p.c.). Zmiany są konsekwencją wprowadzenia postępowania przygotowawczego w procesie cywilnym. Posiedzenie przygotowawcze zastąpiło obowiązujące dotychczas w prawie pracy postępowanie wyjaśniające. Nowe postępowanie ma te same cele i wyniki co dotychczasowe instytucje wstępnego badania sprawy i czynności wyjaśniają-

⁵⁵² Postanowienie SN z 21.07.2000 r., I PKN 451/00, OSNP 2002, nr 5, poz. 116, LEX nr 50445.

cych. Celem ustawodawcy było usprawnienie dotychczasowej organizacji rozprawy. Należy zwrócić uwagę, że przepisy ustawy nowelizującej dodały do art. 467 k.p.c. trzy dodatkowe jednostki redakcyjne, tj. §3¹-3³. W uzasadnieniu do projektu ustawy projektodawca wskazał, że cele posiedzenia przygotowawczego w sprawach pracowniczych i ubezpieczeniowych zostały poszerzone w porównaniu do jego celów w „zwykłym” procesie, przez co uwzględniają specyfikę spraw z zakresu prawa pracy polegającą na łagodniejszym podejściu do braków formalnych i merytorycznych pozwu/odwołania oraz mniej restrykcyjnym podejściu do dopuszczania dowodów z urzędu.

3.2.2.9. Mediacja w zakresie prawa pracy

Mediacje w sprawach pracowniczych są nowym instrumentem w polskim systemie prawa. Zostały wprowadzone w drodze nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, która weszła w życie 10 grudnia 2005 r. Polski prawodawca poprzez nowelizację procedury cywilnej i wprowadzenie mediacji dostosował polski porządek prawny do regulacji unijnych. Jednocześnie pojawienie się instytucji mediacji w sprawach pracowniczych daje podstawy do twierdzenia, że polski ustawodawca docenia ugodowe sposoby rozwiązywania sporów pracowniczych. Przed nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego mediacja była możliwa jedynie w prawie karnym oraz prawie administracyjnym.

Wynikiem skutecznie przeprowadzonej mediacji w sprawach pracowniczych jest zawarcie ugody przed mediatorem. Należy przyjąć, że ugoda jest celem mediacji. Do zawarcia ugody strony są nakłaniane przez mediatora w trakcie toczącego się postępowania. Podkreślenia wymaga, że mediacja w sprawach pracowniczych może być prowadzona nie tylko z inicjatywy stron postępowania mediacyjnego, ale również sądu. Mediacja jest instrumentem dobrowolnym. Postępowanie mediacyjne może być prowadzone przed wszczęciem postępowania sądowego, jak również w jego trakcie. Jednakże należy podkreślić, że zgoda na mediację musi być wyrażona przez wszystkie strony sporu, tj. pracownika a także pracodawcę.

Ugoda zawarta przed mediatorem dla swej skuteczności wymaga zatwierdzenia przez sąd pracy. Sąd pracy na wniosek stron przeprowadza postępowanie co do zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem. Zgodnie z art. 183¹⁴ §1 k.p.c. „jeżeli ugoda podlega wykonaniu w drodze egzekucji, sąd zatwierdza ją przez nadanie jej klauzuli wykonalności; w przeciwnym przypadku sąd zatwierdza ugodę postanowieniem”. Warto zwrócić uwagę, że sąd odmówi nadania klauzuli wykonalności albo zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem w całości lub części, jeżeli ugoda jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego.

nego albo zmierza do obejścia prawa, a także gdy jest niezrozumiała lub zawiera sprzeczności (183¹⁴ §3 k.p.c.). Ugoda zawarta przed mediatorem po jej zatwierdzeniu przez sąd pracy ma moc prawną ugody zawartej przed sądem. Ugoda zawarta przed mediatorem, którą zatwierdzono przez nadanie jej klauzuli wykonalności, staje się tytułem wykonawczym (183¹⁵ §1 k.p.c.). Prawomocna ugoda oraz wyrok sądu polubownego powinny zostać wykonane przez zobowiązane do tego podmioty (pracownika oraz pracodawcę).

Podsumowując należy wskazać, że postępowanie mediacyjne w sprawie sporów pracowniczych ma za zadanie przyspieszyć postępowanie i doprowadzić do porozumienia, które w sposób „pełny” satysfakcjonowałyby strony sporu.

Mając na uwadze rozważania dotyczące modelu ugody należy zwrócić uwagę na stanowisko prezentowane przez R. Flejszara na temat ugody w prawie pracy⁵⁵³. Autor wskazuje, że każda ugoda sądowa oraz ugoda pozasądowa (zawarta przed komisją pojednawczą, przed mediatorem, przed sądem polubownym) w prawie pracy jest umową cywilnoprawną uregulowaną przez przepisy Kodeksu cywilnego. Wskazuje jednocześnie, że każda ugoda rozumiana jako porozumienie stron ma charakter materialnoprawny. Autor wyjaśnia, że niektóre ugody wywierają oprócz skutków materialnoprawnych również skutki procesowe, tj. ugoda sądowa zawarta w toku postępowania, ugoda zawarta przed mediatorem ze skierowania sądu. Podnosi jednak, że ugoda sądowa zawarta w postępowaniu pojednawczym, ugoda pozasądowa zawarta przed komisją pojednawczą, ugoda pozasądowa, ugoda zawarta przed mediatorem zawarta w trakcie postępowania prowadzonego na podstawie umowy - nie wywołują skutków procesowych. W tych sytuacjach można dostrzec odniesienie do „modelowego” rozwiązania określonego przez przepisy Kodeksu cywilnego. Pomimo odrębności postępowań, które prowadzą do zawarcia ugody, jak również dodatkowych elementów procesowych, które mogą stanowić jej treść (dualistyczny charakter ugody), rozważania na temat ugody zasadniczo skupiają się na rdzeniu materialnoprawnym.

3.2.3. Ugoda w prawie ubezpieczeń gospodarczych i społecznych

Rozwój alternatywnych metod rozwiązywania sporów spowodował, że w prawie ubezpieczeń widoczna jest tendencja do ugodowego rozwiązywania sporów prawnych. Na wstępie należy wyjaśnić, że stosunek ubezpieczenia jest stosunkiem prawnym, który wiąże ubezpieczyciela z ubezpieczającym/ubezpieczonym. Na podstawie stosunku ubezpieczenia ubezpieczyciel (zakład ubezpieczeń) jest zobowiązany do wypłacenia odszkodowa-

⁵⁵³ R. Flejszar, *Ugodowe...*, s. 325.

nia/świadczenia w razie wystąpienia zdarzenia losowego. Obowiązkiem ubezpieczającego/ubezpieczonego jest opłacanie określonej składki ubezpieczeniowej oraz przestrzeganie warunków ubezpieczenia. W stosunkach ubezpieczenia, gdzie wystąpiła szkoda objęta ochroną ubezpieczeniową (np. w przypadku wyrządzenia szkody przez objętego obowiązkowym ubezpieczeniem OC posiadacza pojazdu), powstają trzy rodzaje stosunków prawnych: stosunek odszkodowawczy wynikający z czynu niedozwolonego bądź niewykonania lub nienależytego wykonania umowy, która łączy poszkodowanego ze sprawcą szkody, stosunek ubezpieczenia pomiędzy sprawcą szkody a zakładem ubezpieczeń (stosunek wynikający z umowy ubezpieczenia), a także stosunek zobowiązaniowy między poszkodowanym a ubezpieczycielem (akcesoryjny wobec stosunku odszkodowawczego stosunek zobowiązaniowy ubezpieczenia)⁵⁵⁴.

Podstawowym celem umowy ubezpieczenia jest zapewnienie ubezpieczającemu (ubezpieczonemu) ochrony ubezpieczeniowej, której realizacja polega na spełnieniu przez ubezpieczyciela określonego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie ubezpieczenia zdarzenia. Ubezpieczyciel jako podmiot stosunku umowy ubezpieczenia bierze na siebie obowiązek wypłaty odszkodowania za zaistniałe zdarzenie ubezpieczeniowe. W przypadku ubezpieczeń majątkowych świadczenie, do którego zobowiązany jest ubezpieczyciel, przybiera postać odszkodowania na pokrycie szkody w ubezpieczonym mieniu albo odszkodowania lub zadośćuczynienia za szkodę wyrządzoną osobie trzeciej⁵⁵⁵. W ubezpieczeniach osobowych przybiera postać określonej w umowie sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia (należnego w przypadku wystąpienia określonych zdarzeń).

Obowiązujące regulacje prawne wskazują na katalog podstaw wypłaty świadczenia z tytułu ubezpieczenia przez ubezpieczyciela. Zgodnie z art. 28 ustawy z dnia 11 września 2015 r. *o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej* zakład ubezpieczeń wypłaca odszkodowanie lub świadczenie na podstawie uznania roszczenia uprawnionego z umowy ubezpieczenia w wyniku ustaleń dokonanych w postępowaniu likwidacyjnym, zawartej z nim ugody lub prawomocnego orzeczenia sądu⁵⁵⁶. Ugoda jako instytucja prawa prywatnego stanowi szczególną podstawę wypłaty świadczenia ubezpieczeniowego w sposób definitywny. W doktrynie wskazuje się, że zakład ubezpieczeń nie powinien spełniać świadczeń inaczej niż po przeprowadzeniu postępowania likwidacyjnego lub też po wydaniu prawomocnego orze-

⁵⁵⁴ P. Woś, *O skutkach zawarcia ugody pomiędzy poszkodowanym a ubezpieczonym sprawcą szkody względem zakładu ubezpieczeń*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych” 2019, nr 32, s. 53; zob. wyr. SA w Łodzi z 20.04.2018 r., I A Ca 1087/17, LEX nr 2502554.

⁵⁵⁵ T. Młynarski, *Ugoda...*

⁵⁵⁶ Ustawa z 11.09.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1130 ze zm.).

czenia sądu, lub zawarciu ugody z uprawnionym⁵⁵⁷. Ustawodawca wymienia trzy odrębne podstawy spełnienia świadczenia na rzecz podmiotu uprawnionego, każdą o innym charakterze⁵⁵⁸.

Ugoda, o której umowa w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, to dwustronne oświadczenie woli, o którym mowa w art. 917 k.c. Ugoda jest umową o charakterze obligacyjnym, kształtującą sytuację prawną podmiotów, które czynią wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego pomiędzy stronami stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić spór istniejący lub mogący powstać. Zawarcie ugody poprzedzone jest postępowaniem likwidacyjnym⁵⁵⁹. Strony mogą zawrzeć ugodę na każdym etapie postępowania, w tym postępowania likwidacyjnego, postępowania wyjaśniającego czy też postępowania sądowego. Ugoda pozwala stronom doprowadzić do zakończenia sporu lub usunąć wątpliwości co do roszczeń w drodze porozumienia. Strony, decydując się na ugodę, dążą do zmniejszenia kosztów postępowania, a także szybszego usunięcia stanu niepewności w zakresie stosunku prawnego, który jest podstawą sporu.

Mając na uwadze ogólny model ugody należy podkreślić, że ugoda zawierana jest przez dwie strony stosunku prawnego, tj. ubezpieczyciela oraz uprawnionego z tytułu ubezpieczenia. Zgodnie z przepisami ustawy przez uprawnionego z umowy ubezpieczenia należy rozumieć stronę uprawnioną do żądania spełnienia przez zakład ubezpieczeń świadczenia z tytułu umowy ubezpieczenia, a także za uprawnionego z umowy ubezpieczenia uważa się poszkodowanego w przypadku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej.

Wzajemne ustępstwa w prawie ubezpieczeń mogą przybrać różną postać, m.in.: rezygnacji z części roszczeń, zmiany wysokości świadczenia lub rozłożenia jego wysokości na raty, rezygnacji z drogi sądowej. Także w sprawach z zakresu ubezpieczeń wzajemne ustępstwa stanowią istotę ugody. M. Serwach, dokonując analizy podstaw wypłaty świadczenia z umowy ubezpieczenia, zwraca uwagę, że ugoda wymaga wzajemnych ustępstw obu stron, tj. podmiotu uprawnionego z umowy ubezpieczenia, jak również ubezpieczyciela jako zobowiązanego⁵⁶⁰. Wzajemne ustępstwa mogą mieć na celu zapewnienie wykonania roszczeń, uchylenie niepewności co do roszczeń, jak również usunięcie sporu.

Ustępstwa czynione są w ramach istniejącego między stronami stosunku prawnego (stosunku prawnego w postaci zobowiązania do zapłaty odszkodowania przez zakład ubez-

⁵⁵⁷ M. Krajewski [w:] M. Szczepańska, P. Wajda (red.), *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 211.

⁵⁵⁸ T. Młynarski, *Ugoda...*

⁵⁵⁹ K. Malinowska [w:] Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz (red.), *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2010, s. 128-129.

⁵⁶⁰ M. Serwach [w:] Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz (red.), *Prawo ubezpieczeń gospodarczych...*, s. 763.

pieczeniowy uprawnionemu z umowy ubezpieczenia). Ugoda w sprawach ubezpieczeń może dotyczyć sporu w przedmiocie istnienia stosunku prawnego pomiędzy ubezpieczycielem a uprawnionym z umowy ubezpieczenia, tj. przypadków czy ubezpieczyciel jest zobowiązany do wypłaty świadczenia, czy też, czy dane zdarzenie szkodzące jest objęte ochroną ubezpieczeniową. Ustępstwa czynione są w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń lub w celu zapewnienia ich wykonania (roszczenia dotyczyć mogą wysokości odszkodowania, istnienia podstaw roszczenia). Niepewność co do roszczeń może wynikać z samej natury stosunku prawnego.

Ugoda może prowadzić do uchylenia sporu istniejącego lub mogącego powstać. Spór pomiędzy stronami powstaje w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej z uwagi na charakter uznaniowy świadczenia (np. wysokość odszkodowania, rozmiar szkody). Strony, zawierając ugody, która będzie podstawą wypłaty świadczenia przez zakład ubezpieczeń, powinny ukształtować taki stosunek prawny, aby uchylić ostatecznie spór co do całości roszczenia. W ramach prowadzonych negocjacji powinny ustalić, że ugoda wyczerpuje dotąd zgłoszone roszczenia albo też, że wyczerpuje wszelkie roszczenia wynikające z określonego stosunku prawnego. Regulując w ten sposób sporny stosunek prawny, strony zamykają drogę do dochodzenia nowych roszczeń. Jednocześnie na etapie wzajemnych negocjacji ubezpieczony lub poszkodowany powinni rozważyć przed zawarciem ugody, czy rzeczywiście ugoda realizuje ich interesy w sposób zadawalający⁵⁶¹.

Na podstawie zawartej umowy ugody zakład ubezpieczeń wypłaca świadczenie uprawnionemu z umowy ubezpieczenia. Celem ugody jest definitywne uregulowanie stosunku prawnego istniejącego pomiędzy ubezpieczycielem a uprawnionym z umowy ubezpieczenia. Ugoda stanowi szczególną podstawę wypłaty świadczenia ubezpieczeniowego w sposób jednoznaczny. T. Młynarski zwraca uwagę, że zapis ustawowy, iż ugoda powinna w sposób definitywny kształtować sytuację prawną podmiotów, które czynią wobec siebie wzajemne ustępstwa, jest nieprecyzyjny⁵⁶². Zdaniem Autora ugoda powinna uchylać ostateczny spór co do całości stosunku prawnego lub ściśle określonego roszczenia. Wskazuje jednocześnie, że strony w drodze postanowień ugodowych mogą wskazać, że ugoda wyczerpuje dotąd zgłoszone roszczenia albo też wyczerpuje wszystkie roszczenia wynikające z określonego stosunku prawnego.

Dodatkowo Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że ugoda zawarta pomiędzy zakładem ubezpieczeniowym a poszkodowanym (uprawnionym z tytułu ubezpieczenia) wpływa

⁵⁶¹ T. Młynarski, Ugoda...

⁵⁶² *Ibidem*.

pośrednio na sytuację podmiotu objętego ubezpieczeniem⁵⁶³. Zdaniem Sądu Najwyższego zakład ubezpieczeń jest uprawniony do podjęcia wszelkich czynności związanych z zawarciem z poszkodowanym umowy ustalającej zakres odszkodowania, a zakres umowy oddziałuje bezpośrednio na zakres obowiązku odszkodowawczego wobec sprawcy szkody (podmiotu objętego ubezpieczeniem).

Strony w ugodzie co do zasady ustalają, że zobowiązany do zapłaty odszkodowania wypłaci natychmiastowo odszkodowanie w zamian za rezygnację z dochodzenia dalszych roszczeń przez uprawnionego z umowy ubezpieczenia. Strony, chcąc uniknąć prowadzenia często długotrwałego i kosztownego procesu sądowego, godzą się na to, aby ubezpieczyciel wypłacił ubezpieczonemu odszkodowanie w kwocie niższej niż ta, która faktycznie wynikałaby z zawartej przez strony umowy ubezpieczenia lub przepisów powszechnie obowiązującego prawa. Ugoda służy ustaleniu wysokości odszkodowania i zakończeniu istniejącego sporu. Ubezpieczyciel oraz uprawniony z umowy ubezpieczenia zawierają ugodę, chcąc uregulować istniejący pomiędzy nimi stosunek prawny. Podkreślić należy, że ugoda nie służy ustaleniu wysokości szkody. Potwierdził to Sąd Apelacyjny w Szczecinie wskazując, iż strony umowy ugody nie ustalają wysokości szkody, ale wysokość odszkodowania, które może mieć charakter szacunkowy i może być niższe niż wartość uszkodzonego mienia⁵⁶⁴.

Jak pokazuje dotychczasowa praktyka umowa ugoda najczęściej jest zawierana w sytuacji:

- istnienia sporu w ramach istniejącego stosunku prawnego (np. co do wysokości należnego odszkodowania lub/i zakresu skutków wypadku, za które na mocy zawartej umowy ubezpieczenia odpowiada ubezpieczyciel),
- niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego (niepewność dotyczy samej natury stosunku prawnego - zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, renta),
- istnienia stosunku prawnego (np. czy zakład jest zobowiązany do naprawienia danej szkody albo czy wypadek jest objęty ochroną ubezpieczeniową).

T. Młynarski zwraca uwagę na szeroki zakres możliwości ugodowych stron, a także uprawnień sądu w zakresie określania wysokości świadczenia. Odnosząc się do ubezpieczeń dotyczących szkody na osobie podnosi, iż sąd orzekając w sprawach ubezpieczeniowych ma dość dużą swobodę w określaniu, czy w konkretnym przypadku zasądzić określone świadczenie oraz w jakiej wysokości⁵⁶⁵. Uprawnieni z umowy ubezpieczenia powinni mieć

⁵⁶³ Wyr. SN z 14.06.1976 r., IV CR 172/76, LEX nr 7832.

⁵⁶⁴ Wyr. SA w Szczecinie z 28.03.2012 r., I ACa 847/12, niepubl.

⁵⁶⁵ T. Młynarski, *Ugoda...*

świadomość, iż istnieje dla nich znaczące pole do negocjacji z zakładem ubezpieczeniowym co do wysokości należnych świadczeń.

Na marginesie rozważań warto również wyjaśnić istotę ubezpieczenia ochrony prawnej, o której mowa w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Zgodnie z art. 27 ust. 1 pkt 1 ustawy „ubezpieczenie ochrony prawnej polega na zobowiązaniu się zakładu ubezpieczeń w zamian za opłacenie składki ubezpieczeniowej do poniesienia kosztów postępowania sądowego oraz wykonania innych usług związanych bezpośrednio z ochroną ubezpieczeniową, w szczególności w celu zapewnienia odszkodowania z tytułu poniesionej przez ubezpieczonego straty, szkody lub uszkodzenia ciała przez ugodę pozasądową lub w postępowaniu cywilnym lub karnym”. M. Krajewski, definiując umowę ubezpieczenia ochrony prawnej wskazuje, że jest to umowa, w której w zamian za zapłatę składki ubezpieczyciel zobowiązuje się do pokrycia kosztów rozwiązywania problemów prawnych, jakie mogą pojawić się w życiu lub działalności ubezpieczonego, a ewentualnie także do spełnienia innych świadczeń o charakterze niepieniężnym związanych z rozwiązywaniem takich problemów⁵⁶⁶. Wskazany produkt ubezpieczeniowy jest swego rodzaju podkreśleniem znaczenia ugody wśród metod prowadzących do rozwiązania sporu obok procesu sądowego. Strona może ubezpieczyć się przed skutkami zawarcia ugody pozasądowej. Ochrona ubezpieczeniowa obejmuje ochronę interesów prawnych związanych z ugodowym załatwieniem sprawy.

Dotychczasowa praktyka pokazuje, że to zakłady ubezpieczeń w znacznej części występują z propozycją zawarcia ugody. Wynika to z charakteru stosunku ubezpieczeniowego - to ubezpieczyciele zazwyczaj w ramach procesu likwidacji szkody kwestionują wysokość odszkodowania lub wypłaty świadczenia w pełnej wysokości. Jak słusznie zauważono, w przeważającej większości przypadków ugoda jest zawierana poza procesem, w zasadzie występuje zawsze wtedy, gdy ubezpieczyciel przyznaje niższe odszkodowanie niż wynosi wysokość szkody, a poszkodowany wyraża na to zgodę⁵⁶⁷. Ugoda w stosunkach ubezpieczeniowych stanowi alternatywny wobec postępowania sądowego sposób zakończenia istniejącego sporu.

W sprawach odszkodowawczych poszkodowany oraz uprawniony z umowy ubezpieczenia mają możliwość zawarcia ugody na etapie postępowania sądowego. Ten typ ugody wywiera skutek materialnoprawny przewidziany w art. 917 k.c. Ugoda zawarta przed sądem zgodnie z przepisami k.p.c. stanowi tytuł egzekucyjny (art. 777 §1 pkt 1 k.p.c.). Ugoda może

⁵⁶⁶ M. Krajewski [w:] M. Szczepańska, P. Wajda (red.), *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej...*, s. 205.

⁵⁶⁷ M. Serwach [w:] Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz (red.), *Prawo ubezpieczeń gospodarczych...*, s. 763; T. Młynarczyk, *Ugoda...*

być zawarta zarówno przed wniesieniem powództwa, jak również po jego wniesieniu⁵⁶⁸. Dotychczasowa praktyka wskazuje, że ugody zawierane są zasadniczo poza procesem sądowym w drodze ugód pozasądowych.

Należy też wskazać, że ugoda może być zawarta pomiędzy sprawcą szkody (ubezpieczonym) a poszkodowanym (uprawnionym z umowy ubezpieczenia). Interesujący w tym zakresie jest wpływ zawartej ugody na obowiązek świadczenia zakładu ubezpieczeń. W umowach ubezpieczenia występują dość często zastrzeżenia, że ubezpieczony sprawca szkody nie może uznać objętego tym ubezpieczeniem roszczenia, a także sprawca szkody nie ma uprawnień do zaspokojenia poszkodowanego – bez zgody zakładu ubezpieczeń. Nie ulega wątpliwości, że ugoda pozasądowa, aby mogła być uznana za skuteczną wobec zakładu ubezpieczeń, musi uzyskać akceptację zakładu ubezpieczeń na jej warunki⁵⁶⁹. Umowa ugody bez aprobaty zakładu ubezpieczeń jest wobec niego bezskuteczna. P. Woś zwraca uwagę, że w prawie materialnym występują przepisy nakładające na ubezpieczonego (sprawcę szkody) obowiązek uzyskania zgody ubezpieczyciela na zawarcie ugody z pokrzywdzonym. W przypadku zawarcia ugody sądowej z pokrzywdzonym skuteczność ugody sądowej względem ubezpieczyciela – tak jak każdej ugody pozasądowej – będzie uzależniona od zgody na dokonanie tej czynności udzielonej przez zakład ubezpieczeń, z którym sprawca szkody jest związany umową ubezpieczenia⁵⁷⁰. Zdaniem autorki niewyrażenie zgody przez ubezpieczyciela będzie skutkowało tym, że postanowienia ugody sądowej będą bezskuteczne wobec zakładu ubezpieczeń.

Z uwagi na szczególny charakter regulacji prawa ubezpieczeń społecznych ustawodawca nie przewidział możliwości zawarcia ugody materialnoprawnej w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Należy jednak zauważyć, że w prawie ubezpieczeń społecznych istnieje możliwość zawarcia pomiędzy stroną a organem administracji publicznej pewnej formy umowy, która określana jest mianem tzw. układu ratalnego⁵⁷¹. Ten rodzaj umowy stanowi jedną z metod polubownego rozwiązania sprawy pomiędzy organem rentowym a dłużnikiem, tj. polubownego uregulowania spłaty zadłużenia składkowego. Regulacje dotyczące tej szczególnej umowy zostały zawarte w art. 29 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych⁵⁷². Jak wskazano w treści danego przepisu „ze względów go-

⁵⁶⁸ J. Myszkowski, *Ugoda w ubezpieczeniach gospodarczych*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2005, nr 1-2, s. 14.

⁵⁶⁹ P. Woś, *O skutkach zawarcia ugody...*, s. 58.

⁵⁷⁰ *Ibidem*, s. 58.

⁵⁷¹ H. Knysiak-Sudyka [w:] H. Knysiak-Sudyka (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 165.

⁵⁷² Ustawa z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 423 ze zm.).

spodarczych lub innych przyczyn zasługujących na uwzględnienie Zakład może na wniosek dłużnika odroczyć termin płatności należności z tytułu składek oraz rozłożyć należność na raty, uwzględniając możliwości płatnicze dłużnika oraz stan finansów ubezpieczeń społecznych”. Ten szczególny tryb zawarcia umowy pomiędzy organem rentowym należałoby uznać za „quasi”-ugodę. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, wyrażając zgodę na podpisanie układu ratalnego z dłużnikiem, określa wspólnie z dłużnikiem warunki spłaty całości istniejącego zadłużenia. Niekiedy sam układ ratalny określany jest mianem ugody ratalnej⁵⁷³. Każda ze stron musi określić w umowie zakres ustępstw. Strony w tym przypadku poprzez zawarcie tzw. „układu ratalnego” mają na celu ugodowe rozwiązanie sporu, a co najważniejsze, zakończenie sprawy właśnie poprzez zawarcie między stronami umowy. Strony na etapie przedsądowym mogą dojść do porozumienia, które może być poprzedzone wcześniejszymi negocjacjami. W orzecznictwie wskazuje się, że zawarcie tego typu umowy stanowi polubowne uregulowanie spłaty zadłużenia składkowego, które możliwe jest na etapie przedsądowym⁵⁷⁴. Na marginesie należy wskazać, że układ ratalny nie jest ugodą sądową, której zawarcie następuje w zupełnie innym trybie i zgodnie z odmiennymi przepisami prawa. Jednakże należy wskazać, że w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych zgodnie z art. 477¹² k.p.c. nie jest dopuszczalne zawarcie ugody ani poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego.

W literaturze i orzecznictwie podkreśla się, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych przepisy procesowe wyłączają możliwość zawarcia ugody (art. 417¹² k.p.c.). Zakaz zawierania ugód sądowych w postępowaniu sądowym z zakresu ubezpieczeń społecznych związany jest z charakterem bezwzględnie obowiązujących przepisów normujących ubezpieczenie społeczne. Przepisy te nie mogą być modyfikowane lub zastępowane oświadczeniem woli stron z uwagi na fakt, że treść stosunku ubezpieczenia społecznego ustala się mocą decyzji administracyjnej. Jednakże w tym przypadku występuje jeden wyjątek, który dotyczy spraw o rozszerezenia ze stosunków prawnych między członkami otwartych funduszy a tymi funduszami lub ich organami. Zgodnie z przepisem art. 90 ust. 2 u.o.f.f.e. omawiany art. 477¹² k.p.c. (dot. zakazu zawierania ugody) nie ma zastosowania w tych przypadkach.

⁵⁷³ Wyr. SR we Wrocławiu z 06.06.2013 r., X U 722/12, LEX nr 1911317; A. Bartosiewicz, *Polski Ład. Podatki i składki*, Warszawa 2022, s. 72.

⁵⁷⁴ Postanowienie SA w Szczecinie z 03.07.2017 r., III AUz 37/17, LEX nr 2340997.

3.2.4. Inne szczególne rodzaje ugody uregulowane odrębnymi przepisami

3.2.4.1. Ugoda w bankowym postępowaniu ugodowym

Zwrócić uwagę należy, że poza regulacją Kodeksu cywilnego występują również szczególne rodzaje ugody, które uregulowane są dodatkowo odrębnymi przepisami. Jednym ze szczególnych rodzajów ugody, która może być zawarta pomiędzy dłużnikiem a wierzycielem, jest ugoda bankowa uregulowana w ustawie o restrukturyzacji⁵⁷⁵. Ten rodzaj czynności prawnej o szczególnym charakterze może być zawarty w trakcie szczególnego postępowania, tj. bankowego postępowania ugodowego, regulowanego przepisami ustawy o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków⁵⁷⁶. Bankowe postępowanie ugodowe ma charakter epizodyczny, ponieważ ustawodawca w art. 37 ustawy o restrukturyzacji wprost wskazał na ramy czasowe dopuszczalności wszczęcia bankowego postępowania ugodowego, tj. może być wszczęte jedynie w okresie 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków, czyli od 19 marca 1993 r. Z tego też powodu ugoda bankowa, która może być zawarta w bankowym postępowaniu ugodowym, ma ograniczone zastosowanie. Mając jednak na uwadze fakt, że celem bankowego postępowania ugodowego jest zawarcie tego szczególnego rodzaju ugody, której elementem są ustępstwa stron, istotnym pozostaje przybliżenie podstawowych założeń tej instytucji.

Bankowe postępowanie ugodowe prowadzone jest na podstawie przepisów ustawy o restrukturyzacji. W literaturze wskazuje się, że charakter bankowego postępowania upadłościowego nie jest jednoznaczny⁵⁷⁷. Przepisy nie określają charakteru prawnego bankowego postępowania ugodowego⁵⁷⁸. Bankowe postępowanie ugodowe odnosi się zarówno do stosunków cywilistycznych, jak również stosunków administracyjnych. W związku z tym powstaje wątpliwość, czy wskazane postępowanie można zaliczyć do postępowania cywilnego lub administracyjnego. M. Wrzolek-Romaczuk zauważa podobieństwo tego postępowania do innych postępowań przedsądowych (prejurysdykcyjnych) wprowadzonych przepisami szczególnymi⁵⁷⁹. B. Czech wskazuje, że ugoda ma charakter cywilnoprawny i stosują się do niej odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego, mimo że ustawa nie odsyła do nich

⁵⁷⁵ Ustawa z 03.02.1993 r. o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1439).

⁵⁷⁶ F. Zedler określa ugodę bankową jako formę rokowań (art. 72 k.c.) o specjalnym charakterze; zob. F. Zedler, *Bankowe postępowanie ugodowe*, Warszawa 1993, s. 7.

⁵⁷⁷ R. Zelwiański, *Bankowe postępowanie ugodowe*, *Rzecznik Praw Obywatelskich*, s. 32.

⁵⁷⁸ M. Wrzolek-Romaczuk, *Charakter prawny bankowego postępowania ugodowego*, „MP” 1994, nr 1, s. 4 i n.

⁵⁷⁹ M. Wrzolek-Romaczuk, *Charakter prawny bankowego...*, s. 5.

wprost⁵⁸⁰. Jednocześnie Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że „bankowe postępowanie ugodowe jest postępowaniem szczególnym w stosunku do postępowań sądowych. Postępowanie to nie toczy się przed sądem ani innym niezależnym organem, lecz prowadzi je – z woli ustawodawcy – bank, który jako jeden z wierzycieli zainteresowany jest również skutecznym wynikiem tego postępowania”⁵⁸¹.

Przepisy ustawy wskazują, że bankowe postępowanie ugodowe może być wszczęte przez bank – na wniosek dłużnika, który zaprzestał spłacania długu wobec banku lub nie będzie w stanie spłacać długu w przyszłości. Celem tego postępowania jest doprowadzenie do ugody bankowej pomiędzy wierzycielem i dłużnikiem. Wszczęcie i prowadzenie postępowania należy do banku, a więc głównego wierzyciela zadłużonego podmiotu. Bank kieruje postępowaniem według ustalonych przez siebie procedur poza procesem sądowym. Bank sprawuje również nadzór nad wykonaniem ugody (art. 15), a także ma prawo, jeżeli dłużnik nie wykonuje postanowień wynikających z ugody bankowej, wystąpienia z własnej inicjatywy lub innego wierzyciela do sądu o rozwiązanie ugody (art. 27). Zgodnie z art. 6 ust. 1 bankowe postępowanie ugodowe może być stosowane tylko do określonego kręgu dłużników, tj. przedsiębiorstwa państwowego, jednoosobowych spółek Skarbu Państwa lub spółki, w której akcje, będąc własnością Skarbu Państwa, przedsiębiorstw państwowych i jednoosobowych spółek Skarbu Państwa, stanowią łącznie więcej niż 50%, a także Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa. Wierzycielem może być tylko bank, od którego uzależnione jest wszczęcie postępowania ugodowego.

Jak wskazano powyżej, celem bankowego postępowania ugodowego jest zawarcie ugody bankowej. Ugoda bankowa jako szczególny rodzaj ugody posiada szereg cech charakterystycznych, które należałoby przedstawić poniżej.

W literaturze podnosi się, że ugoda bankowa stanowi szczególny rodzaj umowy z uwagi na zakres podmiotowy, przedmiotowy, a także rodzaj stosunków prawnych, które reguluje⁵⁸². Ugoda bankowa reguluje stosunki cywilnoprawnie istniejące pomiędzy dłużnikiem a wierzycielem (bankiem), a także między dłużnikiem a innymi wierzycielami. W piśmiennictwie prawniczym wskazuje się, że ugoda bankowa jest również czynnością prawną o szczególnym charakterze z uwagi na szczególny charakter prawny ugody⁵⁸³.

⁵⁸⁰ B. Czech, *Bankowe postępowanie ugodowe*, PS 1995, nr 6, s. 28.

⁵⁸¹ Orzeczenie TK z 27.06.1995 r., K 4/94, OTK 1995, nr 1, poz. 16, LEX nr 25526.

⁵⁸² K. Piasecki, *Prawo upadłościowe, prawo o postępowaniu układowym, bankowe postępowanie ugodowe wraz z komentarzem*, Bydgoszcz 1994, s. 314-315; podobnie Z. Gawlik, *Ugoda bankowa a likwidacja i upadłość przedsiębiorstwa państwowego*, „PPH” 1996, nr 6, s. 26; a także B. Czech, *Bankowe postępowanie...*, s. 28.

⁵⁸³ M. Wrzolek-Romańczuk, *Charakter prawny bankowego...*, s. 5.

Ustawa o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków stanowi o specyficznym trybie jej zawarcia (art. 20). Zawarcie ugody bankowej następuje – z mocy ustawy – wówczas gdy propozycja ugody określająca sposób realizacji wszystkich wierzytelności objętych bankowym postępowaniem ugodowym, zostanie zaakceptowana przez określone podmioty (dłużnika, wierzycieli posiadających łącznie 50% sumy wierzytelności objętych postępowaniem, w tym bank). Ugoda bankowa zawierana jest zgodną wolą większości, w tym przypadku w wyniku złożenia stosownych oświadczeń woli przez strony ugody. Pomimo że oświadczenia wierzycieli i dłużnika mogą być różne, to o treści ugody decyduje wola większości. Należy przy tym podkreślić, że podjęcie uchwały nie jest konieczne, aby oświadczenia woli wszystkich podmiotów były zgodne⁵⁸⁴. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego „ugoda bankowa jest szczególną ugodą, bowiem do jej zawarcia, ze skutkiem dla wszystkich rokujących stron, dochodzi również wówczas, gdy nie wszystkie strony zaakceptują warunki ugody i nie podpiszą jej”⁵⁸⁵. M. Wrzolek-Romańczuk wskazuje, że zawarcie ugody jest podobne do odrębnej kategorii czynności prawnych, tj. uchwał kolegialnych organów prawnych, które odróżniamy od czynności prawnych jednostronnych i dwustronnych⁵⁸⁶. Ustawa o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków zastrzega, że ugoda bankowa pod rygorem nieważności powinna być zawarta w formie pisemnej. Jednocześnie ugoda nie podlega zatwierdzeniu przez sąd, lecz może być od niej wniesiony sprzeciw za pośrednictwem banku do sądu. Sprzeciw może być wniesiony przez wierzyciela, który nie podpisał ugody bankowej, na warunkach określonych w ustawie. Postępowanie sądowe może być wszczęte na skutek wniesienia sprzeciwu od ugody (art. 22 i n.) lub wniosku o rozwiązanie ugody (art. 27 i n.). Jednocześnie cechą charakterystyczną ugody bankowej zawieranej poza procesem sądowym na zasadach określonych przez bank jest to, że ugodzie został nadany walor tytułu egzekucyjnego w rozumieniu przepisów Kodeksu postępowania cywilnego oraz w rozumieniu ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (art. 26 ust. 1). Zgodnie z przepisami ustawy ten tytuł egzekucyjny wymaga nadania mu przez sąd klauzuli wykonalności (art. 26 ust. 3).

W piśmiennictwie wskazuje się, że co do zasady konstrukcja ugody bankowej mieści się w konstrukcji ugody uregulowanej w art. 917 k.c.⁵⁸⁷. Świadczyć o tym może element „czynienia ustępstw”, który występuje w konstrukcji ugody bankowej, a zatem odpowiada dyspozycji art. 917 k.c. określającemu istotę ugody. Ustawa o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków posługuje się pojęciem „propozycji ugodowych”, którymi w szcze-

⁵⁸⁴ K. Górka [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Zarys Prawa Cywilnego*, Warszawa 2018, s.152.

⁵⁸⁵ Orzeczenie TK z 27.06.1995 r., K 4/94, OTK 1995, nr 1, poz. 16, LEX nr 25526.

⁵⁸⁶ M. Wrzolek-Romańczuk, *Charakter prawny bankowego...*, s. 6.

⁵⁸⁷ M. Wrzolek-Romańczuk, *Charakter prawny bankowego...*, s. 6.

gólności są założenia uzdrowienia gospodarki dłużnika. Jednocześnie art. 16 ust. 2 ustawy o restrukturyzacji wprost wskazuje na otwarty katalog działań (ustępstw), które prowadzą do restrukturyzacji długu oraz ułatwienia dłużnikowi pozyskania nowych środków finansowych (m.in. odroczenia terminów płatności, obniżenia oprocentowania wierzytelności, rozłożenia w czasie spłat odsetek i kapitału). B. Czech wskazuje, że treść przepisu art. 16 ustawy o restrukturyzacji „świadczy w szczególności o tym, że strony ugody bankowej czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego, w tym celu, aby zapewnić wykonanie w części roszczeń wynikających z tego stosunku”⁵⁸⁸. „Czynienie sobie ustępstw” przez strony jest niezbędnym elementem ugody bankowej, który w ustawie o restrukturyzacji został w sposób szczególny opisany. Jednocześnie należy przytoczyć stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, który stwierdził, że „ugoda jest niewątpliwie umową cywilną pomiędzy stronami stosunku prawnego, uregulowaną przez przepisy art. 917 i art. 918 k.c.”⁵⁸⁹. Jednocześnie Trybunał Konstytucyjny wskazał, że zawarcie ugody bankowej zależy od woli stron, a prawomocna ugoda zawarta w toku tych postępowań stanowi tytuł egzekucyjny.

Z uwagi na fakt, że ugoda bankowa dotyczy określonej grupy dłużników oraz wierzycieli, to tym samym również wywołuje szczególne skutki prawne. Ugoda bankowa wywołuje skutki prawne zarówno dla dłużnika oraz innych wierzycieli. Należy zauważyć, że ugoda bankowa wywołuje skutki prawne zarówno w odniesieniu do zobowiązań cywilnoprawnych, ale także w stosunku do zobowiązań publicznoprawnych. Między innymi, zgodnie z art. 19 „organy podatkowe dokonują zmian w zobowiązaniach podatkowych dłużnika, będących następstwem zawartej ugody bankowej”. Jednocześnie zawarcie ugody bankowej ma wpływ na działania organów administracji publicznej, które z uwagi na fakt jej zawarcia, zobowiązane są do podjęcia określonych działań (art. 17).

3.2.4.2. Ugoda restrukturyzacyjna

Kolejnym szczególnym rodzajem ugody uregulowanej odrębnymi przepisami jest ugoda restrukturyzacyjna zawierana w ramach postępowania restrukturyzacyjnego. Postępowanie restrukturyzacyjne regulowane jest ustawą *o pomocy publicznej dla przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu dla rynku pracy*⁵⁹⁰.

⁵⁸⁸ B. Czech, *Bankowe postępowanie...*, s. 28.

⁵⁸⁹ Orzeczenie TK z 27.06.1995 r., K 4/94, OTK 1995, nr 1, poz. 16, LEX nr 25526.

⁵⁹⁰ Ustawa z 30.10.2002 r. o pomocy publicznej dla przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu dla rynku pracy (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 239), dalej jako: *ustawa o pomocy dla rynku pracy*.

Podstawowym założeniem ustawy o pomocy dla rynku pracy było stworzenie warunków, które umożliwiłyby sprawne i efektywne przeprowadzenie postępowania restrukturyzacyjnego, a w dalszej kolejności prowadzenie działalności gospodarczej przez przedsiębiorcę po zakończeniu postępowania restrukturyzacyjnego. Zgodnie z przepisami ustawy przez restrukturyzację należy rozumieć wszczęcie i prowadzenie postępowania restrukturyzacyjnego w celu przywrócenia przedsiębiorcy długookresowej zdolności do konkurencyjności na rynku. Ustawa o pomocy dla rynku pracy określiła zasady i warunki restrukturyzacji przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu dla rynku pracy, a także również tryb postępowania w sprawach restrukturyzacji. Uregulowane zostały także szczególne zasady restrukturyzacji należności cywilnoprawnych oraz publicznoprawnych, które powstały do określonego w ustawie terminu.

Na marginesie należy zaznaczyć, że obecnie przepisy ustawy nie mają praktycznego znaczenia. Regulacje ustawowe wskazują, że restrukturyzacja obejmować może zobowiązania cywilnoprawne według stanu na dzień 30 czerwca 2002 r. Jednakże z uwagi na przedmiot badań, jakim jest konstrukcja i charakter prawny ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów, zasadnym jest omówienie tej szczególnej regulacji pozwalającej na zawarcie ugody restrukturyzacyjnej.

Ugoda restrukturyzacyjna regulowana przepisami ustawy o pomocy dla rynku pracy, zawierana jest w ramach szczególnego postępowania restrukturyzacyjnego, które dotyczy określonego przedsiębiorcy. Przepisy ustawy o pomocy dla rynku pracy stanowią, że do postępowania restrukturyzacyjnego stosuje się przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, jeżeli przepisy ustawy nie stanowią inaczej. Warunkiem koniecznym wszczęcia postępowania restrukturyzacyjnego jest złożenie wniosku o jego wszczęcie. Przedsiębiorca w terminie 3 miesięcy od złożenia wniosku jest zobowiązany do złożenia projektu ugody restrukturyzacyjnej, o której mowa w art. 22 ustawy. Co istotne, sama ugoda restrukturyzacyjna zawierana jest poza postępowaniem restrukturyzacyjnym według zasad, które określa ustawa o pomocy dla rynku pracy. Ugoda restrukturyzacyjna ma jednak wpływ na toczące się postępowanie restrukturyzacyjne. Zawarcie ugody w postępowaniu restrukturyzacyjnym stanowi konieczną przesłankę dalszego jego prowadzenia⁵⁹¹. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że sama nie kończy postępowania restrukturyzacyjnego, stanowi zaś czynność związaną z tym postępowaniem, warunkującą jego kontynuację oraz zakończenie w formie decyzji o zakoń-

⁵⁹¹ A. Szymanowska, M. Wierzbowski, *Zbliża się termin złożenia wniosków*, Rzeczpospolita, „PCD” 2003, nr 1, s. 17.

czeniu postępowania restrukturyzacyjnego⁵⁹². W przypadku braku zawarcia ugody restrukturyzacyjnej w określonym terminie dochodzi do umorzenia postępowania restrukturyzacyjnego.

Ugoda restrukturyzacyjna zawierana jest przez przedsiębiorcę z wierzycielami wierzytelności cywilnoprawnych. Ugoda restrukturyzacyjna jest umową cywilnoprawną, poddaną szczególnym rygorom wynikającym z ustawy, która powinna spełniać wymogi określone w art. 917 k.c. Ugoda restrukturyzacyjna stanowi formę restrukturyzacji finansowej zobowiązań cywilnoprawnych przedsiębiorcy. O stronach ugody, przedmiocie, skutkach prawnych, formie czy też trybie zawarcia ugody, stanowią oprócz przepisów ogólnych również przepisy ustawy o pomocy dla rynku pracy.

Przepisy ustawowe regulują przedmiot ugody, którym może być (i) restrukturyzacja zobowiązań cywilnoprawnych, czy też (ii) zobowiązanie wierzycieli do podjęcia działań w celu wsparcia realizacji planu restrukturyzacji. Należy również zauważyć, że organy uczestniczące w postępowaniu restrukturyzacyjnym, do którego stosuje się przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, nie mają możliwości ingerowania w treść ugody pomiędzy stronami⁵⁹³. Prawa lub obowiązki wierzycieli wierzytelności cywilnoprawnych nie mogą być kształtowane przez organy publiczne. Wynika to faktu, że wierzyciele cywilnoprawni nie są stroną postępowania restrukturyzacyjnego.

Stronami ugody restrukturyzacyjnej są przedsiębiorcy, jak również wierzyciele wierzytelności cywilnoprawnych wymienieni w spisie wierzycieli wierzytelności cywilnoprawnych, o którym mowa w ustawie. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że strony ugody nie są tożsame z uczestnikami postępowania administracyjnego. Samo postępowanie restrukturyzacyjne dotyczy przedsiębiorstwa, a nie wierzycieli cywilnoprawnych. Wierzyciele wierzytelności cywilnoprawnych ujęci w spisie mają wpływ zarówno na zawarcie ugody restrukturyzacyjnej, jak również na jej treść. Ugoda restrukturyzacyjna wiąże wszystkich wierzycieli wierzytelności cywilnoprawnych wymienionych w spisie.

Sąd Najwyższy wskazuje, że skutkiem materialnoprawnym ugody jest odpowiadająca treści umowy restrukturyzacja zobowiązań przedsiębiorcy⁵⁹⁴. Skutki ugody wynikają z ustawy o pomocy dla rynku pracy. W treści ugody strony ustalają, w jaki sposób dochodzi do restrukturyzacji zobowiązań przedsiębiorcy. Skutek ugody dotyczy wszystkich wierzycieli ujętych w spisie, tj. nie tylko tych wierzycieli, którzy zaakceptowali ugodę. W spisie wierzy-

⁵⁹² H. Knysiak-Molczyk, *Charakter prawny ugody restrukturyzacyjnej*, „PUG” 2005, nr 4, s. 2.

⁵⁹³ Zob. wyr. WSA w Warszawie z 15.12.2004 r., III SA/Wa 373/04, LEX nr 176658.

⁵⁹⁴ Zob. wyr. SN z 24.11.2005 r., IV CK 231/05, LEX nr 604055.

cieli, który ma istotne znaczenia dla samej ugody, wyszczególnia się wierzytelności cywilnoprawne, które przez przedsiębiorcę nie zostały uregulowane do dnia zawarcia ugody. Dodać należy, że zawarcie ugody restrukturyzacyjnej oznacza również uznanie roszczenia co do kwoty.

Ugoda restrukturyzacyjna zawierana jest pod rygorem nieważności w formie pisemnej. Przepisy ustawy wprowadzają szczególne regulacje dotyczące, m.in. przekazywania ugody po jej zawarciu Prezesowi Agencji Rozwoju Przemysłu, wypowiedzenia ugody w czasie postępowania restrukturyzacyjnego z ważnych powodów, umorzenia postępowania restrukturyzacyjnego w wyniku jej wypowiedzenia.

Należy ponownie podkreślić, że ugoda restrukturyzacyjna zawierana jest poza postępowaniem restrukturyzacyjnym. Ugoda restrukturyzacyjna jest w istocie umową cywilnoprawną, która dotyczy sprawy cywilnej, tj. wierzytelności cywilnoprawnych wierzycieli, a zatem powinna spełniać wymogi określone w przepisie art. 917 k.c.⁵⁹⁵. Ugoda, którą zawierają strony, poddana jest szczególnym rygorom wynikającym z ustawy o pomocy dla rynku pracy. Przepisy ustawy dają jednak stronom możliwość szerokiego kształtowania treści ugody⁵⁹⁶. Zawarcie ugody restrukturyzacyjnej zmienia elementy stosunku prawnego, który łączy przedsiębiorcę z wierzycielami, co stanowi cechę charakterystyczną instytucji ugody. Do ugody restrukturyzacyjnej poza kwestiami uregulowanymi w ustawie o pomocy dla rynku pracy mają odpowiednio zastosowane przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące czynności prawnych, w tym art. 61 k.c. (chwila złożenia oświadczenia woli). Do zawarcia ugody dochodzi wówczas, gdy zgodę na jej zawarcie wyrażają wierzyciele mający łącznie 50% ogólnej sumy wierzytelności (wierzyciele są wskazywani w spisie wierzytelności, który stanowi wniosek o wszczęcie postępowania restrukturyzacyjnego). Ugoda restrukturyzacyjna korzysta z powagi rzeczy ugodzonej.

Jak wskazywano, warunkiem uznania czynności prawnej za ugodę stosownie do art. 917 k.c. są wzajemne ustępstwa stron. Przepisy ustawy o pomocy dla rynku pracy wskazują na możliwe ustępstwa stron w ramach ugody restrukturyzacyjnej (art. 24). Do możliwych wzajemnych ustępstw stron może dojść w ramach prowadzonych pomiędzy nimi negocjacji. Między innymi, w ramach restrukturyzacji zobowiązań cywilnoprawnych ustępstwa stron mogą polegać na umorzeniu zobowiązań w całości lub w części, rozłożeniu spłaty tych zobowiązań na raty czy też odroczeniu spłaty zobowiązań. Przedsiębiorca i wierzyciele jako strony ugody sami decydują o treści oraz terminie zawarcia ugody. Jednocześnie warto pod-

⁵⁹⁵ *Ibidem*.

⁵⁹⁶ Zob. wyr. WSA w Warszawie z 15.12.2004 r., III SA/Wa 373/04, LEX nr 176658.

kreślić, że ustępstwa wierzycieli są ściśle związane z restrukturyzacją zobowiązań cywilnoprawnych. Z drugiej strony, wierzyciele w ramach ugody w celu realizacji planu restrukturyzacji mogą w ramach ustępstw zgodzić się na objęcie udziałów albo akcji, zamianę wierzytelności na obligacje lub inne tytuły obligacyjne, zawarcie umowy o współpracy a także udzielenie przedsiębiorcy kredytów, pożyczek, gwarancji lub poręczeń. Mając na uwadze przepisy ustawowe można wyprowadzić wniosek, że warunkiem koniecznym zawarcia ugody administracyjnej jest dokonanie wzajemnych ustępstw przez strony ugody. Jednocześnie same warunki ugody mogą być zróżnicowane w stosunku do określonych grup wierzycieli, a sama ustawa nakłada obowiązek zachowania równoprawnego traktowania uczestników ugody.

Jednocześnie w orzecznictwie i doktrynie zwraca się uwagę, że ugody restrukturyzacyjnej nie należy utożsamiać z ugodą administracyjną, która jest uregulowana w art. 114 k.p.a.⁵⁹⁷. Pomimo że do postępowania restrukturyzacyjnego stosuje się przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, to sama ugoda restrukturyzacyjna dotyczy spraw cywilnoprawnych, a nie spraw administracyjnych. Art. 22 ust. 2 ustawy o pomocy publicznej wprost wskazuje, że do ugody restrukturyzacyjnej nie stosuje się przepisów działu II rozdziału 8 k.p.a. (dotyczących ugody administracyjnej).

Na marginesie należy zwrócić uwagę, że ugoda restrukturyzacyjna została również określona między innymi w ustawie z dnia 15 kwietnia 2005 r. o pomocy publicznej i restrukturyzacji publicznych zakładów opieki zdrowotnej⁵⁹⁸, czy też ustawie z dnia 8 września 2000 r. o komercjalizacji i restrukturyzacji przedsiębiorstwa państwowego "Polskie Koleje Państwowe"⁵⁹⁹.

W przypadku ustawy o pomocy publicznej i restrukturyzacji publicznych zakładów opieki zdrowotnej ustawa stanowi o możliwości zawarcia przez zakład opieki zdrowotnej ugody restrukturyzacyjnej z wierzycielami wierzytelności cywilnoprawnych. Ugoda jest również w tym przypadku formą restrukturyzacji przedsiębiorstwa. Ugoda restrukturyzacyjna, podobnie jak w ustawie o pomocy dla rynku pracy, nie jest ugodą administracyjną, mimo że jest elementem koniecznym postępowania restrukturyzacyjnego, do którego stosuje się przepisy k.p.a. Ustawa wskazuje jednocześnie warunki zawarcia ugody, formy restrukturyzacji finansowej zobowiązań cywilnoprawnych (wzajemne ustępstwa stron), a także reguluje formę zawarcia ugody, wypowiedzenie i uchylenie. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że ustawa

⁵⁹⁷ P. Przybysz, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 458; zob. wyr. SN z 24.11.2005 r., IV CK 231/05, LEX nr 604055.

⁵⁹⁸ Ustawa z 15.04.2005 r. o pomocy publicznej i restrukturyzacji publicznych zakładów opieki zdrowotnej (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 164).

⁵⁹⁹ Ustawa z 08.09.2000 r. o komercjalizacji i restrukturyzacji przedsiębiorstwa państwowego "Polskie Koleje Państwowe" (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 146 ze zm.).

umożliwia restrukturyzację finansową zakładów poprzez zawarcie przez zakład ugód z pracownikami w zakresie indywidualnych roszczeń pracowników zakładu⁶⁰⁰.

Jednocześnie ustawa o komercjalizacji i restrukturyzacji przedsiębiorstwa państwowego "Polskie Koleje Państwowe" zawiera osobny rozdział (rozdział 4a), poświęcony restrukturyzacji finansowej zobowiązań cywilnoprawnych przedsiębiorstwa z wyłączeniem zobowiązań objętych poręczeniami lub gwarancjami Skarbu Państwa. W ramach restrukturyzacji finansowej możliwe jest zawarcie ugody restrukturyzacyjnej z wierzycielami wierzytelności cywilnoprawnych. Ustawa reguluje zasady, przedmiot i formę zawierania tego typu ugód. W tym przypadku po wszczęciu postępowania restrukturyzacyjnego możliwe jest zawarcie ugody restrukturyzacyjnej lub innej ugody zawartej z wierzycielami wierzytelności publicznoprawnych. Warunkiem dodatkowym jest złożenie informacji o przebiegu realizacji ugody. Ten typ ugody również nie może być kwalifikowany jako ugoda administracyjna. Przepisy ustawy wprost wyłączają przepisy rozdziału 8 Kodeksu postępowania administracyjnego z ugody restrukturyzacyjnej. Ustawa określa warunki zawarcia ugody restrukturyzacyjnej, przedmiot ugody restrukturyzacyjnej oraz możliwe ustępstwa w ramach ugody, stanowi również o formie ugody administracyjnej, a także jej wypowiedzeniu. Przepisy, co ciekawe, wskazują również na obowiązek przedsiębiorcy do wykonania postanowień ugody restrukturyzacyjnej. Wykonanie postanowień ugody restrukturyzacyjnej stanowi podstawę zakończenia postępowania restrukturyzacyjnego.

3.2.5. Uniwersalny model ugody a ugoda sądowa (wybrane rodzaje ugód w procesie cywilnym)

Ugoda w postępowaniu cywilnym jest instrumentem prawnym, który odgrywa bardzo ważną rolę w zakresie rozwiązywania sporów prawnych. Instrument ten jest ceniony przez ustawodawcę i odgrywa doniosłą rolę w przyspieszeniu rozwiązywaniu spraw, które zostały skierowane na drogę postępowania sądowego. Zasadnym wydaje się twierdzenie, że ustawodawca stara się promować metody ugodowego rozwiązywania sporów.

Zdaniem S. Prutisa sądowe postępowanie cywilne zbudowane na zasadach kontrydiktoryjności i dyspozycyjności (rozporządzalności swymi prawami lub roszczeniami przez strony) charakteryzuje się tendencją do ugodowego lub pojednawczego załatwiania spraw cywil-

⁶⁰⁰ Ten typ ugody dotyczy roszczeń wynikających z art. 4a ustawy z 16.12.1994 r. o negocjacyjnym systemie kształtowania przyrostu przeciętnych wynagrodzeń u przedsiębiorców oraz o zmianie niektórych ustawy (Dz. U. z 1995r. nr 1, poz. 2 ze zm.).

nych⁶⁰¹. W związku z tym za zasadne uznać można twierdzenie, że ustawodawca stara się promować metody ugodowego rozwiązywania sporów. Zgodzić się również należy ze stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego, który podkreśla, że polityka ustawodawcy zmierzająca do rozszerzenia polubownego załatwiania spraw (nie tylko cywilnych) zasługuje na pełną aprobatę⁶⁰².

Sąd powinien dążyć w każdym stanie postępowania do ugodowego załatwienia sprawy, jeżeli w takiej sprawie jest dopuszczalne zawarcie ugody. Ten obowiązek stanowi ogólną zasadę procedury cywilnej określoną w art. 10 k.p.c. Jednocześnie zgodnie z art. 223 §1 zd. 1 k.p.c. przewodniczący podczas posiedzenia sądowego powinien we właściwej chwili skłaniać strony do pojednania zwłaszcza na pierwszym posiedzeniu po wstępnym wyjaśnieniu stanowisk stron. Ten element postępowania nazywany jest postępowaniem pojednawczym. Postępowanie to rozpoczyna się od zawezwania drugiej strony za pośrednictwem sądu do próby ugodowej (art. 184-186 k.p.c.). Ponadto w procedurze cywilnej wyodrębniono procedurę mediacji (art. 183¹⁻¹⁵ k.p.c.), która wpływa na ograniczenie spraw wnoszonych do sądu i umożliwia ugodowe rozwiązywanie sporów prawnych bez konieczności wydawania orzeczenia sądowego przez państwowe organy sądownicze. Mediacja może być prowadzona zarówno przed wszczęciem postępowania sądowego, jak również w toku sprawy, w tym przypadku jednak potrzebna jest zgoda stron.

Warto zauważyć, że samorządy prawnicze wychodząc naprzeciw wymaganiom stawianym w procedurze cywilnej powołały specjalne centra mediacyjne specjalizujące się w rozwiązywaniu sporów w sposób polubowny, m.in. Centrum Mediacyjne przy Naczelnej Radzie Adwokackiej czy Ośrodek Mediacji przy Okręgowej Izbie Radców Prawnych w Warszawie.

W Kodeksie postępowania cywilnego nie ma legalnej definicji ugody ani ugody sądowej. W procedurze cywilnej występuje kilka możliwości zawarcia ugody. Zgodnie z art. 10 k.p.c. „w sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji”. W szczególności możliwość zawarcia ugody występuje:

- w postępowaniu pojednawczym przed wniesieniem sprawy (pozwu) do sądu (art. 184-186 k.p.c.),
- przed mediatorem (na podstawie umowy o mediację albo postanowienia sądu kierującego strony do mediacji) (art. 183¹² §2 k.p.c.)

⁶⁰¹ S. Prutis, *Metody...*, s. 31.

⁶⁰² Zob. wyr. TK z 29.05.2007 r., P 8/06, OTK 2007, nr 6, poz. 51, LEX nr 272771.

- w trakcie toczącego się postępowania („ugoda zawarta przed sądem” - art. 223 k.p.c.):
 - a. w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji – skutkiem zawarcia ugody jest umorzenie postępowania (art. 355 §1 k.p.c.),
 - b. w postępowaniu drugoinstancyjnym – skutkiem zawarcia ugody jest uchylene wyroku sądu pierwszej instancji i umorzenie postępowania w obu instancjach,
 - c. w postępowaniu kasacyjnym – skutkiem zawarcia ugody jest umorzenie postępowania kasacyjnego (wyrok sądu II instancji pozostaje prawomocny).

Do ugód procesowych zaliczamy również:

- ugodę mediacyjną (art. 183¹ i n. k.p.c.), która:
 - a. zatwierdzana jest przez sąd na wniosek stron (art. 183¹⁴ §2 k.p.c.),
 - b. po uprawomocnieniu się postanowienia zatwierdzającego ugodę prowadzi do umorzenia postępowania (art. 355§ 1 k.p.c.).
- ugodę sądową zawartą przed wniesieniem pozwu w postępowaniu pojednawczym (art. 184 k.p.c.) – postępowanie kończy się po wpisaniu osnowy ugody do protokołu i podpisaniu jej przez strony,
- ugodę sądową zawieraną w procesie albo postępowaniu nieprocesowym (art. 223 k.p.c.),
- ugodę zawieraną przed sądem arbitrażowym (art. 1196 k.p.c.) - sąd polubowny umarza postępowanie. Jednocześnie osnowę ugody wciąga się do protokołu albo zamieszcza w odrębnym dokumencie stanowiącym część protokołu i stwierdza podpisami stron. Sąd polubowny może nadać ugodzie formę wyroku.

Umowa zawarta w toku postępowania sądowego kończy spór pomiędzy stronami i jest zaliczana do tzw. czynności dyspozycyjnych, poprzez które strony decydują o losie przedmiotu postępowania. Decydują też o losie roszczenia procesowego.

Należy również zauważyć, że zawarcie ugody może również dojść po wydaniu prawomocnego wyroku. W takiej sytuacji może to stanowić podstawę powództwa przeciwegzekucyjnego⁶⁰³.

Warto przy tym zwrócić uwagę na charakter ugody procesowej zawieranej w toku postępowania cywilnego. Ugoda taka pełni z reguły podwójną funkcję - materialnoprawną i procesową. W doktrynie nie ma jednak zgodności co do charakteru prawnego ugody sądowej⁶⁰⁴. Większość autorów przyjęła zaproponowaną przez J. Lapierra dualistyczną koncepcję charakteru prawnego ugody sądowej, według której w treści ugody sądowej zazębiają

⁶⁰³ T. Bielska-Sobkowicz [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 774.

⁶⁰⁴ J. Lapierre, *Ugoda...*, PS 1996, s. 13-14.

się wpływy dwóch gałęzi prawa: prawa materialnego i procesowego, a w ugodzie należy różnić dwa elementy: materialnoprawny i procesowy⁶⁰⁵.

Jak zauważa J. P. Naworski wyrażenie „ugoda sądowa” jest powszechnie przyjęte w języku prawniczym⁶⁰⁶. Odnosząc się do języka prawnego, o ugodzie sądowej mówi się jedynie w art. 1157 k.p.c., wskazując, że strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa niemajątkowe, jeżeli mogą one być przedmiotem ugody sądowej. Inne przepisy ustawy procesowej posługują się pojęciem „pojednanie”, „ugoda” (m.in. art. 10, art. 73§2, art. 91 pkt 4, art. 104, art. 223) lub określeniem „ugoda zawarta przed sądem” (art. 777 §1 pkt 1 k.p.c.). W literaturze spotykamy także rozróżnienie na ugody procesowe oraz pojednawcze⁶⁰⁷.

W trakcie postępowania sądowego strony mogą zawrzeć ugodę sądową oraz ugodę materialnoprawną. Ugoda sądowa różni się od ugody materialnoprawnej tym, że zawiera procesowe oświadczenie woli zmierzające do umorzenia postępowania sądowego w sprawie.

Umowa materialnoprawna zawarta w trakcie procesu może obejmować różne sporne kwestie pomiędzy stronami, ale niekoniecznie stanowiące przedmiot tego procesu. Zdaniem J. P. Naworskiego o ugodzie pozasądowej można mówić, tylko wówczas gdy umowa dotyczy stosunku prawnego, z którego wynikł spór i prowadzi do jego zakończenia w części lub w całości⁶⁰⁸. Oznacza to, że w ugodzie sądowej muszą wystąpić dwa rodzaje skutków prawnych. Pierwszym jest skutek materialnoprawny, drugi procesowy. Skutek procesowy polega na wyrażeniu woli stron zmierzających do umorzenia postępowania sądowego i rezygnacji z uprawnień procesowych, tj. z rozstrzygnięcia merytorycznego w drodze wyroku sądowego. Z chwilą uprawnomocnienia się orzeczenia umarzającego postępowanie w związku z zawarciem ugody staje się ona ostateczna.

Następstwem zawarcia ugody sądowej jest umorzenie postępowania na podstawie art. 355 § 1 k.p.c. Zawierając ugodę sądową, zbędne staje się wydanie merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd. Strony, zawierając ugodę same kształtują stosunki materialnoprawne, których dotyczy toczące się pomiędzy nimi postępowanie. Ugoda sądowa stanowi surogat wyroku z uwagi na to, że jest zarazem tytułem egzekucyjnym, który uprawnia strony do prowadzenia na jej podstawie egzekucji sądowej⁶⁰⁹. Do rozpoczęcia egzekucji potrzebne jest nadanie jej klauzuli wykonalności. Zbędne staje się wydanie wyroku, ugoda zawarta

⁶⁰⁵ J. Lapiere, *Ugoda sądowa...*, Warszawa 1968, s.102.

⁶⁰⁶ J. P. Naworski, *Ugoda pozasądowa...*, s. 15.

⁶⁰⁷ T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 49.

⁶⁰⁸ J. P. Naworski, *Ugoda pozasądowa...*, s. 15.

⁶⁰⁹ W. Siedlecki [w:] Z. Resich (red.), *System prawa procesowego. t. II. Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, Wrocław 1987, s. 182.

przed sądem stanowi tytuł egzekucyjny. Wynika to z art. 777 §1 k.p.c., który wylicza enumeratywne tytuły egzekucyjne. Skutkiem zawarcia ugody sądowej jest wystąpienie powagi rzeczy ugodzonej. Oznacza to, że ugoda nie tworzy negatywnej przesłanki procesowej. Strony mogą ponownie dochodzić roszczenia, którego dotyczyła ugoda. Z powodu zawarcia ugody sądowej nie dochodzi do rozstrzygnięcia istoty sprawy, dlatego nie korzysta ona z powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*). W konsekwencji podniesienie zarzutu powagi rzeczy ugodzonej nie prowadzi do odrzucenia pozwu, lecz do oddalenia powództwa.

Inny skutek wywiera zawarcie umowy pozasądowej. W doktrynie podkreśla się, że zawarcie ugody pozasądowej zazwyczaj skutkuje cofnięciem pozwu przez stronę, co prowadzi do umorzenia postępowania na podstawie tego samego przepisu tak jak w przypadku ugody sądowej (art. 355 k.p.c.)⁶¹⁰. W orzecznictwie podkreśla się, że ugoda pozasądowa może wywołać skutek procesowy w postaci umorzenia postępowania, jeżeli strona cofnie pozew na warunkach określonych w art. 213 k.p.c. Wówczas proces nie kończy się ugoda, lecz cofnięciem pozwu ze skutkiem prawnym. W doktrynie brak jest jednak dyskusji na temat oceny sytuacji, w której mimo zawarcia ugody pozasądowej likwidującej spór, powód nie cofa pozwu. Zawarcie ugody pozasądowej kończy spór, lecz nie będąc czynnością procesową, nie prowadzi do umorzenia postępowania. Podkreślić należy, że ugoda pozasądowa nie stanowi „ugody zawartej przed sądem” w rozumieniu art. 777 §1 pkt 1 k.p.c. i tym samym nie ma charakteru tytułu egzekucyjnego⁶¹¹.

Dyskusyjna w doktrynie pozostaje kwestia, czy ugoda materialnoprawna zawarta podczas postępowania sądowego musi wyczerpywać wszystkie wymagania stawiane ugodzie w art. 917 k.c., zwłaszcza dotyczące wzajemnych ustępstw. Z uwagi na to, że wzajemne ustępstwa stanowią istotę ugody nie można zgodzić się ze stanowiskiem, że ugoda sądowa tak jak ugoda pozasądowa niekoniecznie musi wypełniać wszystkie przesłanki z art. 917 k.c.⁶¹². Ugoda sądowa oraz ugoda pozasądowa zawarta podczas postępowania mają zbieżny cel, którym w obu przypadkach jest zakończenie sporu i uregulowanie sytuacji prawnej podmiotów.

S. Dmowski podkreśla, że przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące ugody (art. 917 k.c. oraz art. 918 k.c.) odnoszą się do ugód tzw. sądowych, tj. zawieranych przed sądami lub innymi organami rozpoznającymi sprawę cywilną⁶¹³. Dokonując porównania ugody material-

⁶¹⁰ J. Gudowski [w:] T. Ereciński (red.), *Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego, cz. I, Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 1997, s. 185.

⁶¹¹ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, Komentarz*, Warszawa 1972, s. 120; J. Lapierre, *Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1968, s. 111; T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 52.

⁶¹² J. P. Naworski, *Ugoda pozasądowa...*, s. 18.

⁶¹³ S. Dmowski [w:] G. Bieniek (red.), *Komentarz do Kodeksu cywilnego, Księga trzecia. Zobowiązania, Tom 2*, Warszawa 2011, s. 2021.

noprawnej z ugodą procesową należy zauważyć, że różnią się tylko tym, że zawierają, poza oświadczeniami przewidzianymi w tym przepisie, ponadto procesowe oświadczenia woli stron (uczestników postępowania) zmierzające do umorzenia postępowania.

Ł. Błaszczak, M. Ludwik podkreślają, że ugoda zawarta przed sądem polubownym jest pod względem swojej natury tą samą ugodą, która reguluje prawo cywilne (art. 917 k.c.)⁶¹⁴. Zdaniem autorów pomiędzy ugodą zawartą przed sądem polubownym a ugodą sądową nie ma większych różnic, przynajmniej jeżeli chodzi o samą konstrukcję takiej ugody, a przede wszystkim o jej warunki. Ugoda zawarta przed sądem polubownym powinna odpowiadać nie tylko wymogom przewidzianym przez przepisy k.p.c., ale także wymogom wynikającym z Kodeksu cywilnego⁶¹⁵.

Przy okazji omawiania instytucji ugody w postępowaniu cywilnym warto zauważyć zmiany, które zostały wprowadzone ustawą z dnia 10 września 2015 roku *o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów* (Dz. U. z 2015 r., poz. 1595). Ustawa wprowadziła obowiązek podjęcia próby mediacyjnej lub innej pozasądowej metody rozwiązania sporu przed skierowaniem przez stronę pozwu na drogę postępowania cywilnego. Brak informacji w pozwie o podjętej próbie mediacji lub innego pozasądowego rozwiązania sporu, a także brak wyjaśnienia przyczyn niepodjęcia próby mediacji, skutkuje zwróceniem pozwu z powodu braków formalnych. Wprowadzona zmiana potwierdza pozytywny trend w polskim ustawodawstwie, jakim jest popularyzacja polubownych metod rozwiązywania sporów.

Podsumowując warto wskazać na formułowany przez A. Białą pogląd na temat charakteru prawnego ugody procesowej. Zdaniem tej Autorki dla strony atrakcyjniejsze byłoby uznanie korzystania przez ugodę sądową sensu stricte z *res iudicata* (tj. powagi rzeczy osądzonej)⁶¹⁶. Jednym z czynników, który zmniejsza popularność zawierania ugody sądowej w procesie jest brak równoważności ugody z wyrokiem sądowy. Korzystanie przez ugodę z *res iudicata* skłaniałoby strony do występowania z wnioskiem o wydanie wyroku na podstawie ugody i zapewniałoby stronom pełną realizację ugody. Wspomniane rozwiązanie mogłoby faktycznie przyczynić się do ograniczenia liczby postępowań sądowych.

⁶¹⁴ L. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 217.

⁶¹⁵ J. Lapiere, *Ugoda sądowa ...*, Warszawa 1968, s. 60.

⁶¹⁶ A. Biały, *Ugoda...*, s. 125.

W piśmiennictwie podnosi się, że ugoda sądowa w zakresie materialnoprawnym i skutki, które wywołuje odpowiada konsekwencjom zawarcia ugody pozasądowej⁶¹⁷. Ugoda jest zawierana z woli stron, które kształtują za jej pomocą swoje prawa i obowiązki⁶¹⁸.

3.3. Ugoda w prawie publicznym

3.3.1. Charakterystyka prawa publicznego

Rozważania na temat zastosowania instytucji ugody w prawie publicznym należy rozpocząć od ogólnego przedstawienia kryteriów wyodrębnienia prawa publicznego oraz prawa prywatnego, a także cech charakterystycznych prawa administracyjnego. Wskazany podział na dwa działy prawa: prawo prywatne oraz prawo publiczne stanowi podstawę podziału systemu prawa na gałęzie prawa. W piśmiennictwie prawniczym prawo publiczne i prawo prywatne nazywane są „ponadgałęziowymi działami prawa”⁶¹⁹. Warto nadmienić, że ten klasyczny podział funkcjonuje już od czasów starożytnych. Pierwszego rozróżnienia norm prawnych na normy prawa publicznego (*ius publicum*) i prawa prywatnego (*ius privatum*) dokonał rzymski prawnik Ulpian Domitius⁶²⁰.

Podstawowym kryterium, które pozwala na rozróżnienie prawa prywatnego i publicznego jest interes, któremu służą określone normy prawne danej gałęzi prawa. Zgodnie z „teorią interesu” w prawie publicznym mówi się o interesie wszystkich (interes publiczny), zaś prawo prywatne służy interesom indywidualnym, prywatnym jednostkom (interes prywatny)⁶²¹. W Digestach Justyniana wskazuje się, że prawem publicznym jest prawo, które dotyczy ustroju państwa rzymskiego, zaś prawem prywatnym jest prawo, które służy interesowi jednostki⁶²². Warto jednocześnie wskazać, że prawo publiczne ma charakter imperatywny (władczy), zaś prawo prywatne, przeciwnie, opiera się pozostawieniu swobody jednostkom w zakresie regulowania stosunków prawnych. Podnosi się jednocześnie w piśmiennictwie prawniczym, że przepisy prawa publicznego dotyczą organizacji, struktury i elementów składowych państwa, zaś prawo prywatne odnosi się do stosunków pomiędzy jednostkami⁶²³.

⁶¹⁷ R. Morek, *Mediacja i arbitraż (art. 183¹-183¹⁵, 1154-1217 KPC.)*. Komentarz, Warszawa 2006, s. 88.

⁶¹⁸ *Ibidem*.

⁶¹⁹ H. Rot, *Problem dychotomii prawa publicznego i prywatnego*, „PPiA” 1976, nr 7, s. 23; zob. też. A. Doliwa, *O rozumieniu i znaczeniu słuszności w prawie prywatnym*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, z. 17, s. 79.

⁶²⁰ A. Dębiński, J. Misztal-Konecka, M. Wójcik, *Prawo rzymskie publiczne*, Warszawa 2017, s. 9; W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, Warszawa 2014, s. 22.

⁶²¹ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2020, s. 52.

⁶²² E. Szymoszek, J. Rominkiewicz, I. Żeber, *Prawo rzymskie: teksty źródłowe do ćwiczeń*, Wrocław 1998, s. 11.

⁶²³ A. Jamróz, *Wprowadzenie do prawoznawstwa*, Warszawa 2011, s. 67.

Kryterium odróżniającym prawo publiczne od prawa prywatnego jest także charakter tego prawa. Prawo publiczne ma charakter bezwzględnie obowiązujący (*ius cogens*), zaś prawo prywatne ma charakter względnie obowiązujący (*ius dispositivum*).

Podział na prawo publiczne oraz prawo prywatne jest współcześnie akceptowany i stanowi wzór dla współczesnego prawa kontynentalnej Europy, w tym prawa polskiego. Współcześnie kryterium podziału na prawo publiczne oraz prawo prywatne tkwi w istocie stosunków prawnych⁶²⁴. Obecnie podział ten już nie jest tak ostry. Niejednokrotnie przepisy prawne służą zarówno interesowi publicznemu, jak i prywatnemu. W mojej ocenie jest to wyznik dokonujących się zmian społecznych, gospodarczych czy politycznych, które wymagają większej elastyczności w procesie stosowania prawa.

Jednocześnie w nauce prawa występuje podział systemu prawa na gałęzie prawa. Do podstawowych kryteriów tego podziału zaliczamy, m.in.: charakter stosunków społecznych, które prawo reguluje (przedmiot regulacji), podmiot regulacji, zakres terytorialny regulacji, metodę regulacji⁶²⁵. W nauce prawa i praktyce podział ten oparty jest na kryterium przedmiotu regulacji. Do głównych gałęzi prawa publicznego zalicza się, m.in. prawo administracyjne, prawo konstytucyjne, prawo finansowe. W piśmiennictwie wskazuje się, że elementem składowym decydującym o istocie prawa publicznego jest prawo administracyjne, zaś w odniesieniu do prawa prywatnego- prawo cywilne⁶²⁶.

Przed omówieniem ugody w prawie publicznym istotne pozostaje w pierwszej kolejności wskazanie podstawowych cech prawa administracyjnego celem lepszego zrozumienia rodzaju stosunków prawnych, które mogą być przedmiotem ugodowego rozwiązywania sporów w prawie administracyjnym. Dalsze rozważania skupią się w głównej mierze na zastosowaniu instytucji ugody w prawie administracyjnym.

Mówiąc o prawie administracyjnym trzeba wskazać, że jest częścią prawa publicznego, dotyczy materii publicznej. Prawo administracyjne broni państwa i interesu publicznego. Jak wskazuje J. Zimmermann gałąź prawa administracyjnego „ma za przedmiot regulacji państwo jako podmiot władzy i służy uzasadnieniu oraz określeniu kompetencji państwowych”⁶²⁷. Kryterium wyodrębnienia prawa administracyjnego jest przyjęta przez prawodawcę metoda unormowania. Prawo administracyjne reguluje stosunki między państwem a obywatel-

⁶²⁴ A. Jamróz [w:] A. Jamróz (red.), *Wstęp do prawoznawstwa*, Białystok 2007, s. 79.

⁶²⁵ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp ...*, s. 157-160.

⁶²⁶ *Zielona księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Z. Radwański (red.), Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, Warszawa 2006, s. 13 i n.; zob. też. A. Doliwa, *O rozumieniu...*, s. 79.

⁶²⁷ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne...*, s. 51.

lem, czyli stosunki prawne, które charakteryzują się nierównorzędnością. Inaczej sytuacja wygląda w prawie cywilnym, gdzie stosunki prawne charakteryzują się równorzędnością.

Przedmiotem regulacji prawa administracyjnego jest stosunek administracyjnoprawny. Pojęcie stosunku administracyjnego zaliczane jest do podstawowych pojęć prawa administracyjnego. Ten rodzaj stosunku prawnego powstaje wyłącznie na podstawie powszechnie obowiązujących przepisów prawa⁶²⁸. Stosunek administracyjnoprawny należy do podstawowych pojęć prawa administracyjnego i stanowi jeden z rodzajów stosunków prawnych w ogólności⁶²⁹. Stosunek administracyjnoprawny regulowany jest przez normy prawa administracyjnego.

Do podstawowych elementów stosunku administracyjnego zalicza się podmioty tego stosunku, a także jego przedmiot i treść. Wskazane elementy stanowią swoiste cechy stosunku administracyjnoprawnego. Stanowią również o specyficznych cechach prawa administracyjnego, a także pozwalają na porównanie tego rodzaju stosunku z innymi stosunkami prawnymi.

W prawie administracyjnym jednym z podmiotów stosunku prawnego jest organ administracji publicznej albo podmiot, któremu ustawa wprost lub za pośrednictwem tego organu powierza pełnienie funkcji z zakresu administracji publicznej (podmiot administrujący). Podkreślić należy, że zawsze podmiotem stosunku administracyjnoprawnego będzie podmiot, który posiada władztwo publiczne, podmiot, który reprezentuje państwo⁶³⁰. Jak wskazuje J. Jagielski, drugą stroną stosunku administracyjnoprawnego jest adresat (podmiot administrowany) określonych nakazów i zakazów kierowanych przez podmiot administrujący lub podmiot, który występuje z określonym żądaniem o podjęcie określonego działania przez podmiot administrujący⁶³¹. Podmiot administrowany jest poddany władztwu administracyjnemu. Podmiotem administrowanym może być obywatel, cudzoziemiec, przedsiębiorca i inni, czy też inny organ administracji publicznej. J. Zimmermann wskazuje, że każdy z podmiotów stosunku administracyjnoprawnego powinien posiadać podmiotowość administracyjnoprawną⁶³². Zdaniem tego Autora podmioty stosunku administracyjnoprawnego powinny móc być adresatem uprawnień i obowiązków wynikających z tego stosunku. Podmiot administrujący posiada określone kompetencje do władczego decydowania w określonych kategoriach spraw.

⁶²⁸ J. Jagielski [w:] J. Jagielski, M. Wierzbowski (red.), *Prawo administracyjne*, Warszawa 2020, s. 55.

⁶²⁹ Szerzej na temat stosunku administracyjnego F. Longchamps; zob. F. Longchamps, *O pojęciu stosunku prawnego w prawie administracyjnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 1964, nr 19.

⁶³⁰ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne...*, s. 53; zob. też. J. Jagielski [w:] J. Jagielski, M. Wierzbowski (red.), *Prawo administracyjne...*, s. 53.

⁶³¹ J. Jagielski [w:] J. Jagielski, M. Wierzbowski (red.), *Prawo administracyjne...*, s. 54.

⁶³² J. Zimmermann, *Prawo administracyjne...*, s. 356.

Podmiotowość organu administrującego wyznacza właśnie kompetencja. Organ administrujący swoją kompetencję wyprowadza wprost z przepisów prawa. Podmiot administrowany jest podporządkowany podmiotowi posiadającemu kompetencje, który wydaje decyzje lub podejmuje inne akty władcze o charakterze indywidualnym.

Charakterystyczne dla klasycznego stosunku administracyjnego jest to, że występuje tutaj stosunek nadrzędności, podporządkowania pomiędzy organem administrującym a administrowanym oraz nierówność stron. Brak jest tutaj równorzędności podmiotów tego stosunku prawnego. Rozpoznanie i regulacja sprawy w zakresie stosunków administracyjnoprawnych leży w gestii władzy publicznej (podmiotu administrującego), a nie stron, tak jak to ma miejsce w stosunkach cywilnoprawnych. Nadrzędność wynika z dysponowania przez organ administrujący określonym przez przepisy prawa władztwem (przymusem państwowym). Z uwagi na występującą szczególną więź (relację) pomiędzy podmiotami stosunku administracyjnoprawnego widnieje pomiędzy nimi nierównorzędność. Podmiot administrujący ma możliwość lub powinność władczego zgodnego z przepisami prawa kształtowania pozycji prawnej administrowanego.

Przedmiotem stosunku administracyjnego są wzajemne uprawnienia i obowiązki wynikające z przepisów prawa. Jak podkreśla J. Zimmermann wynikają one zawsze z prawa materialnego i nie są kształtowane przez same strony stosunku administracyjnoprawnego, jak ma to miejsce w prawie cywilnym⁶³³. Autor ten zwraca również uwagę na różnice pomiędzy prawem cywilnym oraz prawem administracyjnym w zakresie układu „uprawnienie-obowiązek”, który nie opiera się na ekwiwalentności. W prawie administracyjnym obowiązek nie jest odbiciem uprawnienia drugiego podmiotu. Uprawnienie jednego podmiotu nie jest odpowiednikiem obowiązku drugiego podmiotu, jak ma to miejsce w stosunkach cywilnoprawnych. Uprawnienia i obowiązki muszą należeć do kompetencji organów administracji publicznej. Uprawnienia i obowiązki mogą polegać na działaniu, znoszeniu lub zaniechaniu. W piśmiennictwie administracyjnym wskazuje się również, że przedmiot stosunku administracyjnego musi należeć do sfery działania administracji, a także być dopuszczony do regulowania w trybie nakazów czy też zakazów administracyjnych⁶³⁴.

Stosunek administracyjnoprawny poddany jest administracyjnej metodzie regulacji, która oparta jest na zasadzie władztwa i podporządkowania⁶³⁵. Powstanie, zmiana czy ustanie stosunku administracyjnego wynika z mocy prawa lub jest wynikiem działań podejmowanych

⁶³³ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne...*, s. 30.

⁶³⁴ J. Jagielski [w:] J. Jagielski, M. Wierzbowski (red.), *Prawo administracyjne...*, s. 53.

⁶³⁵ A. Stelmachowski, *Zarys...*, s. 26.

przez podmioty tego stosunku. Zawsze jednak powstaje na podstawie obowiązujących przepisów prawa. Prawo administracyjne pozostaje w pewnym sensie w opozycji do prawa cywilnego i opartych na nim stosunkach cywilnoprawnych, których zasadniczymi cechami są autonomiczność podmiotów oraz brak bezpośredniego przymusu ze strony państwa. Podmioty prawa cywilnego mają możliwość kreowania stosunków prawnych.

Stosunek administracyjnoprawny, spośród innych stosunków prawnych, charakteryzuje się nierównością. Jak wskazuje się w nauce prawa administracyjnego, nierówność jest wynikiem występowania po jednej stronie stosunku prawnego organu państwowego (organu reprezentującego władztwo państwowe), zaś po drugiej stronie obywatela lub innego podmiotu administrowanego⁶³⁶. Nierówność wynika z charakterystycznej relacji łączącej strony tego stosunku. Realizację stanowionej normy prawnej powierza się kompetencji organu państwowego, której istota opiera się na stosowaniu władztwa administracyjnego. Definicja władztwa administracyjnego nie ma definicji legalnej. Można w literaturze przedmiotu spotkać się z różnymi określeniami pojęcia „władztwa administracyjnego”⁶³⁷. J. Boć wskazuje, że władztwo administracyjne „opiera się na nierównorządności podmiotów, wyrażającej się w możliwości kształtowania przez organ administracji publicznej sytuacji drugiego podmiotu, niezależnie od jego woli, ale zgodnie z prawem podmiotowym”⁶³⁸.

Wydawać by się mogło, że w takim układzie trudno jest podmiotowi administrującemu, który może działać jedynie w granicach przyznanych mu kompetencji, stosować rozwiązania dialogowe (ugodowe) znane prawu prywatnemu. Zauważyć należy, że obowiązujące przepisy prawa administracyjnego przewidują możliwość ugodowego rozwiązywania sporów powstałych w zakresie stosunków administracyjnoprawnych. B. Adamiak, J. Borkowski podnoszą, że w tych sprawach administracyjnoprawnych, gdzie występuje więcej niż jedna strona, można dochodzić spornych interesów faktycznych czy też spornych roszczeń prawnych⁶³⁹. Autorzy wskazują, że ten typ sprawy może być przez strony rozwiązywany w drodze porozumienia (w wyniku wzajemnych ustępstw), celem przyspieszenia rozwiązania sprawy, ograniczenia konieczności wydawania władczego rozstrzygnięcia, a także uniknięcia stosowania przymusu, celem zapewnienia wykonania decyzji administracyjnej.

⁶³⁶ R. Hauser [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), *Instytucje prawa administracyjnego, System Prawa Administracyjnego*, Tom 1, Warszawa 2015, s. 201.

⁶³⁷ M. Kisielowska, *Pojęcie władztwa administracyjnego a unijne akty administracyjne* [w:] Z. Duniewska, R. Lewicka, M. Lewicki (red.), *Władza w przestrzeni administracji publicznej*, Warszawa-Łódź 2020, s. 236.

⁶³⁸ J. Boć [w:] J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2005, s. 375 i n.

⁶³⁹ J. Borkowski [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Postępowanie administracyjne i sądownictwo administracyjne*, Warszawa 2019, s. 56-57.

W tym miejscu warto również zwrócić uwagę na przeplatanie się prawa administracyjnego z prawem prywatnym, tj. wzajemnego przenikania się i wspierania⁶⁴⁰. W mojej ocenie zakorzenione w prawie prywatnym ugodowe rozwiązywanie sporów, w tym konstrukcja ugody, może stanowić „swoisty punkt odniesienia” dla regulacji ugodowych, które obecnie występują w prawie administracyjnym. W kontekście ugodowych sposobów rozstrzygania sporów w postępowania administracyjnym oraz sądownoadministracyjnym, S. Prutis zwraca uwagę na niewładcze formy działania administracji publicznej⁶⁴¹. Przez niewładcze formy działania administracji publicznej należy rozumieć te działania, gdzie nie ma możliwości stosowania przymusu administracyjnego. Autor ten wskazuje między innymi, że jedną z tych niewładczych form jest podejmowanie czynności prawa cywilnego, w tym zawieranie umów cywilnoprawnych. Jak zauważa S. Prutis w przypadku niewładczych form działania administracji, pozycja organu administracji publicznej i pozycja drugiego podmiotu stosunku prawnego są sobie równe lub, jeżeli występuje tu pewne zróżnicowanie, to jednak organ nie zajmuje pozycji zdecydowanie nadrzędnej i nie może używać form władczych. Autor zaznacza, że stosowanie przez podmioty administracji publicznej środków cywilnoprawnych powoduje, że w sytuacjach spornych między organem a obywatelem zastosowanie znajdą cywilnoprawne instrumenty negocjacji czy mediacji.

W literaturze prawniczej wskazuje się, że w regulacjach administracyjnoprawnych można znaleźć dość często odwołania do prawa cywilnego⁶⁴². Podnieść należy, że oprócz kwestii odszkodowawczych, także pojawiające się w prawie administracyjnym ugodowe (polubowne) rozwiązywanie sporów nawiązuje do regulacji cywilnoprawnych. Odniesienia do cywilnoprawnej instytucji ugody pojawiają się w prawie administracyjnym, w szczególności na tle ustaw zawierających przepisy prawa materialnego administracyjnego (np. w ustawie o gospodarce nieruchomościami, ustawie prawo wodne, ustawie prawo geodezyjne i kartograficzne, czy ustawie prawo geologiczne i górnicze).

W doktrynie wskazuje się również na zjawisko wypierania prawa administracyjnego przez prawo cywilne⁶⁴³. Coraz częściej obserwowane jest zacieranie ostrych granic pomiędzy prawem administracyjnym a prawem cywilnym. Dotychczasowy podział polegający na stanowczym wyróżnieniu prawa cywilnego oraz prawa administracyjnego przestaje odpowiadać

⁶⁴⁰ Z. Duniewska [w:] M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne, pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2019, s. 43.

⁶⁴¹ S. Prutis, *Metody...*, s. 38.

⁶⁴² J. Zimmermann, *Prawo administracyjne...*, s. 88.

⁶⁴³ K. Chochowski, *Kryzys prawa administracyjnego w administracji publicznej – rzeczywistość czy fikcja?* [w:] A. Doliwa, S. Prutis (red.), *Wypieranie prawa administracyjnego przez prawo cywilne. Tom III*, Warszawa 2012, s. 58 i n.

dokonującym się zmianom społecznym. Obecnie prawo cywilne oraz prawo administracyjne mają coraz więcej obszarów wspólnych, które pozwalają wskazanym gałęziom prawa na wzajemne przenikanie, uzupełnianie i wpływanie na siebie. W mojej ocenie zjawisko to można oceniać pozytywnie. W doktrynie prawa administracyjnego coraz częściej zauważa się, że obszar działań władczych organów administracji publicznej „zmniejsza się na rzecz instytucji o charakterze mediacyjnym, uzgodnieniowym, ugodowym, porozumiewawczym i umownym⁶⁴⁴”. Jednocześnie wskazuje się, że zmiany te dokonywane są na rzecz instytucji prawnych, posiadających cechy charakterystyczne dla prawa publicznego i prywatnego (instytucji hybrydowych)⁶⁴⁵. P. Bieś-Srokosz, P. Błasiak do nowych, hybrydowych prawnych form działania administracji publicznej zaliczają instytucję ugody⁶⁴⁶. Autorzy wskazują, że przy tworzeniu przez ustawodawcę nowych form działania administracji można dostrzec nawiązanie do prawnych form o charakterze prywatnym. Jednocześnie można rozpoznać, że ugoda administracyjnoprawna wzorowana jest na ugodzie cywilnoprawnej. W moim przekonaniu instytucje cywilistyczne związane z ugodowym (polubownym) rozwiązywaniem sporów mogą stanowić w prawie administracyjnym punkt odniesienia do konstruowania rozwiązań, które będą stanowić odpowiedź na zachodzące przemiany społeczne, gospodarcze i cywilizacyjne.

3.3.2. Zasada polubownego rozstrzygnięcia kwestii spornych

Z dotychczasowej analizy przepisów prawa wynika, że ustawodawca dopuszcza polubowne rozwiązywanie sporów prawnych w prawie publicznym. Zasada ugodowego załatwiania sporów stron postępowania administracyjnego o spornych interesach została wprowadzona do Kodeksu postępowania administracyjnego w 1980 r.⁶⁴⁷ Przepisy tej ustawy wprowadziły do postępowania administracyjnego możliwość zawarcia ugody w sprawach, w których uczestniczą strony o spornych interesach. Zawarcie ugody stanowi wyjątek od decyzyjnego załatwiania spraw przez organ administracji publicznej. Zgodnie z pierwotnym brzmieniem art. 13 §1 sprawy, w których uczestniczą strony o spornych interesach, mogą być załatwiane

⁶⁴⁴ T. Górzyńska, *Poszukiwanie konsensusu w miejsce jednostronności, czyli administracja inaczej* [w:] Z. Niewiadomski, Z. Cieślak (red.), *Prawo do dobrej administracji*, Warszawa 2003, s. 371.

⁶⁴⁵ P. Bieś-Srokosz, *Władztwo administracyjne a nie władcze (hybrydowe) prawne formy działania administracji publicznej* [w:] Z. Duniewska, R. Lewicka, M. Lewicki (red.), *Władza w przestrzeni administracji publicznej*, Warszawa-Lódź 2020, s. 189.

⁶⁴⁶ P. Bieś-Srokosz, P. Błasiak, *Ugoda administracyjna w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego. Refleksje na temat konsensualnej formy działania w administracji publicznej*, „PPP” 2018, nr 6, s. 104.

⁶⁴⁷ Zasada ugodowego załatwiania spraw o spornych interesach wprowadzona została ustawą z 31.01.1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 1980 r. nr 4 poz. 8).

w drodze ugody sporządzonej przed organem administracji publicznej (ugoda administracyjna). W wyniku nowelizacji przepisu art. 13 k.p.a. zasada ta została zmodyfikowana⁶⁴⁸. Zgodnie z uzasadnieniem do ustawy zmiana związana była ze zwiększeniem możliwości polubownego rozwiązywania kwestii spornych w postępowaniu administracyjnym, a także miała stanowić wyraz dążenia do ograniczenia postrzeganej formalistycznie władczości działań administracji oraz do realnego zwiększenia zaufania stron do organów administracji publicznej i wydawanych przez nie rozstrzygnięć⁶⁴⁹.

W obowiązujących przepisach Kodeksu postępowania administracyjnego funkcjonuje jako ogólna zasada polubownego rozstrzygania spraw spornych, należących do właściwości organów administracji publicznej⁶⁵⁰. Na marginesie należy wskazać, że samo „rozstrzygnięcie” co do zasady dotyczy czynności organu lub sądu o charakterze władczym. Jednakże z uwagi na to, że ugoda wywołuje skutki równe rozstrzygnięciu organu procesowego po jej zatwierdzeniu w stosunku do tej instytucji również użyto pojęcia rozstrzygnięcie⁶⁵¹. Wprowadzona do Kodeksu postępowania administracyjnego nowa zasada dopuszcza w szerszym zakresie załatwianie administracyjnoprawnych spraw indywidualnych w drodze polubownej. Zgodnie obowiązującym brzmieniem art. 13§1 k.p.a. organy administracji publicznej w sprawach, których charakter na to pozwala, dążą do polubownego rozstrzygania kwestii spornych oraz ustalania praw i obowiązków będących przedmiotem postępowania w należących do ich właściwości sprawach, w szczególności przez podejmowanie czynności: skłaniających strony do zawarcia ugody, w sprawach, w których uczestniczą strony o spornych interesach, niezbędnych do przeprowadzenia mediacji. Jednocześnie w celu realizacji tej zasady, zgodnie z art. 13 §2 organy administracji publicznej podejmują wszystkie uzasadnione na danym etapie postępowania czynności, umożliwiające przeprowadzenie mediacji lub zawarcie ugody, a w szczególności udzielają wyjaśnień o możliwościach i korzyściach polubownego załatwienia sprawy⁶⁵². Jak zauważa P. Piertasz zasada polubownego rozwiązywania sporów może być

⁶⁴⁸ Art. 13 k.p.a. został znówelizowany ustawą z 07.04.2017 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r. poz. 935).

⁶⁴⁹ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1183), s. 17, dostęp: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1183>, data wejścia: 02.03.2021 r.

⁶⁵⁰ Z. Kmiecik prezentuje krytyczne stanowisko wobec przyjmowania zasady polubownego rozstrzygania sporów jako ogólnej zasady prawa administracyjnego; zob. Z. Kmiecik [w:] C. Martysz (red.), *System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom II. Część 4. Dynamika postępowania administracyjnego ogólnego*, Warszawa 2021, s. 795.

⁶⁵¹ G. Łaszczycza [w:] C. Martysz (red.), *System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom II. Część 4. Dynamika postępowania administracyjnego ogólnego*, Warszawa 2021, s. 682.

⁶⁵² Zgodnie z zaleceniem R (2001) 9 Komitetu Ministrów Rady Europy z 05.09.2001 r. w sprawie alternatywy wobec sądowego rozstrzygania sporów między władzami administracyjnymi a osobami (stronami) prywatnymi),

urzeczywistniana za pomocą dwóch instytucji prawnych, czyli ugody oraz mediacji⁶⁵³. Wydaje się, że to właśnie pod wpływem unormowań cywilistycznych ustawodawca dopuszcza coraz szerzej możliwość załatwienia sprawy administracyjnoprawnej w sposób ugodowy, w tym w drodze ugody lub mediacji. Potwierdza to między innymi Z. Janowicz wskazując, że wzorem dla regulacji ugodowego załatwiania spraw w Kodeksie postępowania administracyjnego były postanowienia obowiązujące w postępowaniu cywilnym⁶⁵⁴.

Pokreślić należy, że zasada polubownego rozstrzygnięcia kwestii spornych znajduje swoje miejsce wśród zasad ogólnych postępowania administracyjnego. Sformułowana w Kodeksie postępowania administracyjnego zasada została umieszczona wśród innych szczególnie istotnych reguł kształtujących model postępowania administracyjnego⁶⁵⁵.

Zgodnie z nowelizowanym brzmieniem art. 13 § 1 k.p.a. organy administracji publicznej w tych sprawach, których charakter na to pozwala, dążą do polubownego rozstrzygnięcia kwestii spornych oraz ustalania praw i obowiązków będących przedmiotem postępowania w należących do ich właściwości sprawach. W brzmieniu przed nowelizacją przepis art. 13 k.p.a. odnosił się jedynie do „powinności” organu administracji publicznej, który powinien nakłaniać strony o spornych interesach do zawarcia ugody, która gdy zostanie zatwierdzona przez organ, wywiera takie same skutki, jak decyzja wydana w toku postępowania administracyjnego⁶⁵⁶. Zgodnie z dyspozycją znowelizowanego przepisu art. 13§1 k.p.a. organy administracji publicznej podejmują w szczególności czynności, które mają skłonić strony do zawarcia ugody w sprawach, w których uczestniczą strony o spornych interesach, a także inne czynności niezbędne do przeprowadzenia mediacji.

Jak wynika z literalnego brzmienia przepisu, zastosowana została w tym przypadku formuła nakazująca organom administracji publicznej aktywność, która umożliwi skorzystanie z polubownych form rozwiązywania sporów w postępowaniu administracyjnym⁶⁵⁷. Przyjąć zatem należy, że organ administracji publicznej ma obowiązek dążenia do polubownego rozstrzygnięcia spraw spornych przez strony postępowania.

regulacja alternatywnych metod rozwiązywania sporów (ADR) w prawie administracyjnym powinna bowiem gwarantować należyłą informację o możliwościach korzystania z ADR.

⁶⁵³ P. Pietrasz [w:] D. R. Kijowski (red.), *System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom III. Część 1. Administracyjne postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające - zagadnienia ogólne*, Warszawa 2020, s. 251.

⁶⁵⁴ Z. Janowicz, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 92.

⁶⁵⁵ K. Celińska-Grzegorzczak [w:] R. Hauser, M. Wierzbowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 160.

⁶⁵⁶ M. Bursztynowicz, M. Sługocka, *Postępowanie administracyjne dla jednostek samorządu terytorialnego. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 45.

⁶⁵⁷ K. Celińska-Grzegorzczak [w:] R. Hauser, M. Wierzbowski (red.), *Kodeks postępowania...*, s. 163.

Zgodnie z treścią art. 13 § 2 k.p.a. organy administracji publicznej mają podejmować wszystkie uzasadnione na danym etapie postępowania czynności, umożliwiające przeprowadzenie mediacji lub zawarcie ugody, w szczególności mają udzielać wyjaśnień o możliwościach i korzyściach polubownego załatwienia sprawy. Obowiązek ten odnosi się do wszystkich czynności faktycznych i prawnych związanych ze sprawą⁶⁵⁸. Między innymi na obowiązki informacyjne organu administracji publicznej wskazuje WSA w Warszawie, stwierdzając, że „organ administracji publicznej, zgodnie z zasadą ogólną ugodowego załatwiania spraw unormowaną w art. 13 k.p.a., obowiązany jest do poinformowania stron o dopuszczalności załatwienia danej sprawy administracyjnej w formie ugody⁶⁵⁹”.

Podkreślić należy, że nowelizacja Kodeksu postępowania administracyjnego zmieniła kształt obowiązującej zasady polubownego rozstrzygnięcia kwestii spornych, dokonała jej rozszerzenia, a także modyfikacji jej zakresu. Wcześniejsze brzmienie art. 13 k.p.a. określało, m.in. jak należy rozumieć ugodę w Kodeksie postępowania administracyjnego, wskazując, że ugodą jest tylko ugodę sporządzana przed organem administracji publicznej (ugoda administracyjna). W doktrynie zauważa się, że brzmienie obowiązującej zasady polubownego rozstrzygnięcia kwestii spornych wynika z określonego zakresu obowiązków organów administracji publicznej przy polubownym załatwianiu spraw, a także prawa strony postępowania administracyjnego⁶⁶⁰. Na organ administracji publicznej nałożono obowiązki związane z dążeniem do polubownego zakończenia spraw spornych, zaś strony uzyskały prawo do polubownego zakończenia sprawy administracyjnej, prawo do ugody, a także prawo do mediacji.

Znowelizowane brzmienie przepisu nie definiuje wprost pojęcia ugody⁶⁶¹. Ugodą może być ugodę administracyjna, ale także innego rodzaju porozumienie, które w sposób polubowny kończy sprawę administracyjną. Podkreślenia wymaga, że wspomniana zasada w obowiązującym brzmieniu nie odnosi się już jedynie do ugody administracyjnej, ale także do procedury mediacji zmierzającej do zawarcia ugody, tj. porozumienia stron pozostających w sporze w sprawach objętych reżimem prawa administracyjnego. Zasada polubownego rozstrzygnięcia spraw spornych odnosi się zatem do dwóch instytucji, tj. ugody administracyjnej oraz mediacji.

Wydaje się, że nowe brzmienie zasady stanowi próbę dostosowania reguł postępowania administracyjnego do potrzeb społecznych i współczesnych standardów europejskich

⁶⁵⁸ H. Knysiak-Sudyka [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 164.

⁶⁵⁹ Wyr. WSA w Warszawie z 28.11.2005 r., IV SA/Wa 1648/05, LEX nr 196663.

⁶⁶⁰ B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Warszawa 2021, s. 126.

⁶⁶¹ K. Celińska-Grzegorzczuk [w:] R. Hauser, M. Wierzbowski (red.), *Kodeks postępowania...*, s. 161.

w zakresie administracji publicznej. H. Knysiak-Sudyka zaznacza, że potrzeba wprowadzania do postępowania administracyjnego alternatywnych metod rozwiązywania sporów zaakcentowana jest w szczególności w aktach europejskich *soft law*. Szczególne wytyczne w tym zakresie zawiera m.in. rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy w zakresie alternatywnych środków rozstrzygnięcia sporów sądowych pomiędzy władzami administracyjnymi a osobami prywatnymi⁶⁶².

Zwrócić uwagę należy, że zgodnie z zasadą polubownego rozstrzygnięcia kwestii spornych obowiązkiem organu administracji publicznej jest podejmowanie czynności, skłaniających strony do zawarcia ugody w sprawach, w których uczestniczą strony o spornych interesach. Obowiązuje w tym przypadku „zasada skłaniania stron do ugody”. Wydaje się zatem, że rola organu administracji publicznej w zawarciu ugody jest bardzo istotna. Organ powinien pełnić aktywną rolę we wspieraniu stron w rozwiązaniu sporu w drodze ugody. Zadaniem organu jest poinformowanie stron postępowania o możliwościach zawarcia ugody i konsekwencjach jej niezawarcia (tj. konieczności wydania decyzji administracyjnej). W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że informowanie stron o zasadach załatwienia sprawy przez zawarcie ugody, a także korzyściach płynących z jej zawarcia, jest działaniem dopuszczalnym i pożądanym⁶⁶³. Jednocześnie rolą organu administracji publicznej jest niedopuszczenie do zawarcia ugody (poprzez jej niezatwierdzenie), gdy jest to niedopuszczalne z uwagi na obowiązujące przepisy prawa.

Mimo że regulacje prawne dotyczące postępowania administracyjnego⁶⁶⁴ oraz sądowoadministracyjnego⁶⁶⁵ nie zawierają bogatego katalogu instytucji o charakterze ugodowym, służących załatwianiu spraw administracyjnoprawnych, to możemy jednak wyróżnić na tle tych regulacji: ugodę administracyjną (art. 13 §1 oraz art. 114-122 k.p.a.), mediację prowadzoną w toku postępowania (art. 96a-96n k.p.a.) oraz postępowanie mediacyjne w postępowaniu sądowoadministracyjnym przed sądami administracyjnymi (art. 115-118 p.p.s.a)⁶⁶⁶. Zostaną one omówione w dalszej części pracy w celu ukazania ich związku z regulacjami dotyczącymi ugody materialnoprawnej oraz innymi ugodowymi formami rozwiązywania sporów w prawie cywilnym.

⁶⁶² Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Nr R/2001/9 z dnia 5 września 2001 roku o alternatywnych środkach rozstrzygnięcia sporów sądowych pomiędzy władzami administracyjnymi a osobami prywatnymi - Rec (2001)9 z 5 września 2001 r., dostęp: <https://rm.coe.int/16805e2b59>, data wejścia: 16.06.2021 r.

⁶⁶³ H. Knysiak-Sudyka [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego...*, Komentarz, s. 165; zob. też. Z. Kmiecik, *Mediacja...*, s. 103.

⁶⁶⁴ Ustawa z 14.06.1960 r. – *Kodeks postępowania administracyjnego* (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 735 ze zm.).

⁶⁶⁵ Ustawa z 30.08.2002 r. – *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi* (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 329 ze zm.).

⁶⁶⁶ S. Prutis, *Metody...*, s. 38.

3.3.3. Ugoda przed organem administracji publicznej (ugoda administracyjna)

Instytucja ugody administracyjnej została wprowadzona do Kodeksu postępowania administracyjnego (art. 114-122 k.p.a.) jako alternatywna w stosunku do decyzji administracyjnej forma załatwienia sprawy administracyjnej, wywołująca skutki prawne analogiczne jak decyzja po jej zatwierdzeniu przez organ. P. Bieś-Skroczy zalicza ugodę do dostępnych prawnych form działania administracji publicznej, które mają niewładczy (hybrydowy) charakter⁶⁶⁷.

Samo wprowadzenie w prawie administracyjnym instytucji ugody jako elementu rozwiązywania sporów prawnych miało wielu zwolenników⁶⁶⁸. W doktrynie podnosi się, że wprowadzenie instytucji ugody do postępowania administracyjnego postrzegane jest przez niektórych przedstawicieli doktryny jako jeden z elementów demokratyzmu postępowania administracyjnego⁶⁶⁹. Ugoda wzmacnia udział stron w postępowaniu administracyjnym. Ugoda administracyjna pozwala zastąpić aktywność organu administracji publicznej prowadzącego postępowanie aktywnością stron postępowania⁶⁷⁰. Jak wskazuje K. Perkowska, u podstaw zastąpienia aktywności organu, który prowadzi postępowanie, aktywnością stron leży zostawienie ostatniego słowa organowi prowadzącemu postępowanie poprzez prawo zatwierdzenia lub niezatwierdzenia ugody⁶⁷¹.

Ugoda administracyjna stanowi jedną z prawnych form działania administracji publicznej. W piśmiennictwie ugodę określa się również jako konsensualną prawną formę działania administracji publicznej⁶⁷².

Pojęcie prawnych form działania administracji publicznej nie ma swojej definicji legalnej, ale szeroko jest definiowane przez doktrynę i orzecznictwo⁶⁷³. Zdaniem J. Starościka przez prawne formy działania administracji publicznej należy rozumieć „regulowane pra-

⁶⁶⁷ P. Bieś-Srokosz, *Władztwo administracyjne...*, s. 196.

⁶⁶⁸ B. Adamiak [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 125.

⁶⁶⁹ J. Starościk, *Prawne formy i metody działania administracji* [w:] T. Rabska, J. Łętowski (red.), *System prawa administracyjnego*, t. 3, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1978, s. 91; zob. także Z. Kmiecik, *Mediacja...*, s. 101.

⁶⁷⁰ K. Perkowska, *Instytucja ugody w świetle przepisów ustawy Kodeks postępowania administracyjnego*, „Administracja: teoria, dydaktyka, praktyka” 2013, nr 2, s. 79.

⁶⁷¹ *Ibidem*.

⁶⁷² P. Bieś-Srokosz, P. Błasiak, *Ugoda administracyjna jako konsensualna prawna forma działania administracji publicznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2019, nr 107, s. 177; zob. także P. Bieś-Srokosz, P. Błasiak, *Ugoda administracyjna...*, s. 98.

⁶⁷³ Szeroko na temat podjęcia prawnych form działania D.R. Kijowski; zob. D.R. Kijowski, *Pojęcie prawnych form działania administracji* [w:] J. Korczak (red.), *Administracja publiczna pod rządami prawa. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. zw. dra hab. Adama Błasia*, Wrocław 2016, s. 217-226.

wem instrumenty, za pośrednictwem których administracja może działać⁶⁷⁴. Zdaniem tego Autora rozumie się przez to określony przepisem prawa typ konkretnej czynności organu administracyjnego⁶⁷⁵, który przewidują przepisy prawa, pozwalający organowi administracji publicznej na załatwienie określonej sprawy administracyjnej. W prawie administracyjnym wyróżnia się oprócz ugody, takie prawne formy działania administracji publicznej jak: akt normatywny, polecenie służbowe, umowy, porozumienia, przyrzeczenie publiczne, czynności materialno-techniczne, plany, programy, strategie, działalność społeczno-organizatorską⁶⁷⁶. Metody i formy działania organów administracji publicznej zawsze muszą być określone przez przepisy prawa⁶⁷⁷.

W przepisach postępowania administracyjnego nie zdefiniowano pojęcia ugody administracyjnej. J. Zimmermann wskazuje, że występują dwa znaczenia ugody administracyjnej w prawie administracyjnym⁶⁷⁸. Pierwsze znaczenie to umowa administracyjna, która nie jest znana w prawie polskim. Ten typ ugody występuje między innymi w prawie niemieckim⁶⁷⁹. Drugie znaczenie to układ zawierany pomiędzy stronami postępowania administracyjnego przed organem i przez niego zatwierdzany, który zastępuje decyzję administracyjną. Podobnie twierdzi B. Adamiak, która wskazuje, że w doktrynie wyróżnia się dwa rodzaje ugody administracyjnej⁶⁸⁰. Po pierwsze, wyróżnia się ugodę rozumianą jako uzgodnienia określonej sprawy między stroną a organem administracji publicznej. Autorka wskazuje jednocześnie, że ten typ ugody może być ujęty w drodze postanowienia lub być dowodem, który związany jest z wyjaśnieniem sprawy administracyjnej. Drugim rodzajem ugody, zdaniem Autorki jest ugoda rozumiana jako uzgodnienie pomiędzy stronami sprawy administracyjnej, która rozstrzygana jest w trybie decyzji administracyjnej.

Rozbudowaną definicję ugody administracyjnej przedstawia P. Ruczkowski stwierdzając, że „ugoda administracyjna jest pisemnym porozumieniem (na które składają się zgodne oświadczenia woli stron), zawierany przez wszystkie strony toczącego się jurysdykcyjnego postępowania administracyjnego, na mocy którego następuje ustalenie treści stosunku administracyjnoprawnego, tj. wzajemnych uprawnień i obowiązków organu prowadzącego postępowanie oraz stron postępowania, zatwierdzanym przez organ, przed którym toczy się to po-

⁶⁷⁴ J. Starościk, *Prawne formy i metody...*, s. 39.

⁶⁷⁵ J. Starościk, *Prawne formy działania administracji*, Warszawa 1957, s. 14.

⁶⁷⁶ E. Olejniczak-Szałowska [w:] M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne, pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2019, s. 546-547.

⁶⁷⁷ P. Ruczkowski, *Ugoda administracyjna (procesowa) w prawie polskim i niemieckim*, „PPP” 2011, nr 9, s. 6.

⁶⁷⁸ J. Zimmermann wskazuje, że w literaturze prawa administracyjnego do umów administracyjnych zalicza się porozumienie i ugodę; zob. J. Zimmermann [w:] *Prawo administracyjne...*, s.454 i s. 461.

⁶⁷⁹ P. Ruczkowski, *Ugoda administracyjna...*, s. 6-15.

⁶⁸⁰ B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 125.

stępowanie, i zastępującym decyzję administracyjną⁶⁸¹. W piśmiennictwie administracyjnym również akcentowane jest istotne znaczenie woli stron dla zawarcia ugody administracyjnej⁶⁸². Z treści art. 114 k.p.a. wynika, że „strony mogą zawrzeć ugode”. Od woli stron postępowania zależy formuła zakończenia postępowania administracyjnego. Organ administracji publicznej może zgodnie z art. 13 k.p.a. podejmować czynności skłaniające do zawarcia ugody, ale nie ma uprawnień do przymuszenia stron do jej zawarcia. B. Adamiak wskazuje, że jedną z przesłanek dopuszczalności ugody jest zgodne oświadczenie stron o zamiarze zawarcia ugody złożone przed organem administracji publicznej⁶⁸³. Jak słusznie zauważa Autorka, ta przesłanka wynika z samej istoty ugody. Do ugody może dość tylko wtedy, gdy strony podejmą działania w kierunku jej zawarcia. Jak widać, ten element konstrukcyjny ugody administracyjnej wynika wprost z ugody pozasądowej regulowanej przepisami Kodeksu cywilnego. Jednocześnie zgodnie z art. 116 § 2 k.p.a. każda ze stron ma możliwość poinformowania o odstąpieniu od zawarcia ugody.

Zgodnie z art. 114 k.p.a. ugoda może być zawarta w sprawie, w której toczy się postępowanie administracyjne, jeżeli charakter sprawy na to pozwala i nie sprzeciwiają się temu przepisy szczególne⁶⁸⁴. Ugoda administracyjna jest aktem zastępującym decyzję administracyjną i tak jak decyzja stanowi formę załatwienia sprawy⁶⁸⁵. Wskazany przepis art. 114 k.p.a., jak wskazano wcześniej, został w 2017 r. znowelizowany⁶⁸⁶. Nowe brzmienie przepisu nie zawiera wymogu, aby ugoda przyczyniała się do uproszczenia lub przyspieszenia. Zniesienie tej przesłanki miało na celu upowszechnienie ugody i ułatwienie korzystania z niej w celu załatwienia sprawy administracyjnej. W piśmiennictwie podnosi się, że ten skutek wynika z samej istoty ugody, tj. czynienia przez strony wzajemnych ustępstw w zakresie ich praw i obowiązków⁶⁸⁷. Należy jednocześnie zauważyć, że zakres ugody administracyjnej jest węższy od zakresu przedmiotowego spraw, które podlegają regulacji Kodeksu postępowania administracyjnego. Po pierwsze, zawarcie ugody zostało uzależnione od spornego charakteru sprawy administracyjnej. Po drugie, w postępowaniu muszą wystąpić co najmniej dwie strony reprezentujące przeciwstawne interesy, które oparte są na normach prawa materialnego⁶⁸⁸.

⁶⁸¹ P. Ruczkowski, *Ugoda administracyjna...*, s. 8.

⁶⁸² K. Celińska-Grzegorzczak [w:] R. Hauser, M. Wierzbowski (red.), *Kodeks postępowania...*, s. 989.

⁶⁸³ B. Adamiak [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 737.

⁶⁸⁴ Zgodnie z art. 118 ust. 2 ustawy z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899) w postępowaniu wyłączeniowym nie stosuje się przepisów o ugodzie administracyjnej.

⁶⁸⁵ P. Pietrasz [w:] D. R. Kijowski (red.), *System Prawa Administracyjnego...*, s. 252.

⁶⁸⁶ Zob. art. 114 zmieniony art. 1 pkt 26 ustawy z 07.04.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 poz. 935).

⁶⁸⁷ A. Wróbel [w:] M. Jaśkowska, M. Wilbrandt-Gotowicz, A. Wróbel (red), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 632.

⁶⁸⁸ B. Gierczak, *Ugoda administracyjna*, „Causus” 2004, nr 2, s. 28.

Ugoda administracyjna jest aktem stron postępowania administracyjnego, nie zaś aktem organu administracyjnego⁶⁸⁹. Nie jest możliwe zawarcie ugody administracyjnej w postępowaniu, w którym występuje jedna strona. Jednakże należy zauważyć, że znowelizowane przepisy wprowadziły możliwość z inicjatywą jej zawarcia przez sam organ administracyjny. Zmiana ta ma istotne znaczenie, gdyż pozwala organowi administracyjnemu na wskazanie stronom szybszego, prostszego, mniej sformalizowanego sposobu zakończenia sprawy administracyjnej.

Ugoda administracyjna, w porównaniu do ugód w prawie cywilnym, zawiera przesłanki, których spełnienie warunkuje skuteczne zawarcie ugody (art. 114 k.p.a.). Po pierwsze, ugoda administracyjna zawierana jest przed organem administracji publicznej, przed którym toczy się postępowanie. Do ugody może dojść również w trakcie postępowania mediacyjnego prowadzonego przed mediatorem przez strony postępowania administracyjnego. Zawarcie ugody możliwe jest po wszczęciu postępowania w toku toczącego się postępowania. Ugoda może być zawarta zarówno przed organem administracji publicznej, przed którym toczy się postępowanie w pierwszej instancji lub w postępowaniu odwoławczym, do czasu wydania przez organ decyzji w sprawie. Nie może ona być zawarta poza toczącym się postępowaniem, z uwagi na charakter postępowania administracyjnego⁶⁹⁰. Ugoda zawarta poza postępowaniem i bez udziału organu administracji publicznej nie może zostać uznana za ugodę administracyjną⁶⁹¹.

Po drugie, zawarcie ugody jest możliwe, jeżeli charakter sprawy na to pozwala. Należy rozumieć to w ten sposób, że interesy stron muszą pozwalać na pogodzenie się stron. Jednocześnie zawarciu ugody nie mogą w danej sprawie sprzeciwiać się przepisy szczególne. Ustawodawca wprowadził możliwość zawarcia ugody w postępowaniu administracyjnym w sprawach, w których uczestniczą strony o spornych interesach (art. 13 k.p.a.). Interesy stron postępowania powinny być wzajemnie sprzeczne. Ugoda dotyczy tylko spraw indywidualnych, które mogą być rozstrzygane w drodze decyzji administracyjnych. Celem ugody administracyjnej jest wygaszenie sporu. Tylko sprawy administracyjne, w których uczestniczą strony, względem których zachodzą sporne interesy, mogą podlegać trybowi załatwienia w drodze ugody. Warto zaznaczyć, że cel ugody administracyjnej jest zbieżny z celem innych ugód zawieranych w innych gałęziach prawa. Ugoda administracyjna ma zakończyć spór istniejący pomiędzy stronami. Jednocześnie wskazuje się, że przedmiotem ugody administra-

⁶⁸⁹ K. Perkowska, *Instytucja ugody...*, s. 77.

⁶⁹⁰ Zob. wyr. NSA z 07.07.2011 r., I OSK 1277/10, LEX nr 1082617.

⁶⁹¹ Zob. wyr. WSA w Krakowie z 04.03.2014 r., II SA/Kr 1379/13, LEX nr 1443478.

cyjnej mogą być wyłącznie sporne kwestie z zakresu prawa materialnego⁶⁹². Sprawa, w której występuje spór co do stanu faktycznego i interesów stron, będzie miała charakter sporny. Sporne interesy mogą także dotyczyć takich sytuacji, w których przyznanie prawa jednej stronie odbywać się będzie kosztem drugiej, która będzie musiała go przestrzegać, albo w których przyznanie prawa jednej stronie wyklucza przyznanie go innej. Interesy stron mogą również się wzajemnie krzyżować i będzie to implikowało różne obowiązki wynikające z decyzji administracyjnej. Ugoda reguluje wzajemne uprawnienia lub obowiązki stron sprawie indywidualnej⁶⁹³. W sytuacji braku zawarcia ugody administracyjnej sprawa podlega rozstrzygnięciu przez organ administracji publicznej w formie decyzji. Dlatego też można uznać, że ugoda administracyjna jest alternatywną formą załatwienia sprawy indywidualnej z zakresu administracji publicznej.

Po trzecie, w toku postępowania administracyjnego muszą brać udział co najmniej dwie strony o spornych interesach. Z uwagi na wystąpienie kwestii spornych dopuszcza się pomiędzy stronami pertraktacje i ustępstwa co do wyniku sprawy⁶⁹⁴. Jednocześnie ugoda dotyczy wszystkich stron danego postępowania. Kwestie sporne mogą wynikać, m.in. z braku możliwości ustalenia stanu faktycznego bądź też niepewności odnośnie sytuacji prawnej. Należy przy tym zwrócić uwagę, że zawarcie ugody nie stanowi obejścia szczególnych wymagań stawianych rozstrzygnięciu sprawy w drodze decyzji z uwagi na obowiązek współdziałania organów administracji publicznej, które ostatecznie zatwierdzają ugodę.

Po czwarte, sposób zawarcia ugody administracyjnej jest szczególny. Po pierwsze ugoda administracyjna może mieć formę pisemną lub formę dokumentu elektronicznego. Przed podpisaniem ugody upoważniony pracownik organu administracji publicznej odczytuje stronom jej treść, chyba że ugoda została zawarta z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej. Oryginał ugody włącza się do akt sprawy. Ugodę sporządza pracownik organu administracji publicznej, przed którym strony składają zgodne oświadczenia woli.

Podsumowując należy wskazać na specyficzne cechy ugody, które charakteryzują ten szczególny typ porozumienia, a mianowicie ugoda: (a) zawierana jest przed organem administracji publicznej, przed którym toczy się postępowanie, (b) może być zawarta w toku toczącego się postępowania, (c) zawierana jest pomiędzy stronami toczącego się postępowania, (d) zatwierdzana jest przez organ administracji publicznej, (e) zatwierdzona wywołuje

⁶⁹² J. Jendroška [w:] J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1985, s. 198.

⁶⁹³ A. Brzuzy, *Zasada ugodowego załatwiania spraw* [w:] J. Niczyporuk (red.), *Kodyfikacja postępowania administracyjnego. Na 50-lecie k.p.a.*, Lublin 2010, s. 5.

⁶⁹⁴ J. Borkowski [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Postępowanie administracyjne i sądowniczo-administracyjne...*, s. 323.

skutki, jak decyzja administracyjna wydana w toku postępowania administracyjnego, (f) dotyczy spornego charakteru interesów stron postępowania. Ten sposób uregulowania ugody administracyjnej w postępowaniu administracyjnym pozwala wyprowadzić wniosek, że zakres ugody jest niezwykle ograniczony, a co za tym idzie może powodować, że może mieć ona dla stron postępowania marginalne znaczenie. W szczególności należy zauważyć, że w większości postępowań administracyjnych występuje tylko jedna strona.

Postępowanie administracyjne jest zorganizowanym ciągiem czynności procesowo-prawnych. Organ administracji publicznej kieruje postępowaniem i może skłaniać strony do zawarcia ugody lub przeprowadzenia postępowania mediacyjnego. Jednakże należy pamiętać, że ugoda administracyjna dla uzyskania mocy prawnej wymaga zatwierdzenia przez organ administracji publicznej, przed którym została zawarta, a jej zatwierdzenie bądź odmowa zatwierdzenia następuje w drodze postanowienia (art. 119 §1 k.p.a.). Zgodnie z postanowieniami Kodeksu postępowania administracyjnego organ administracji publicznej bada zawartą ugodę. Organ może odmówić zatwierdzenia ugody zawartej z naruszeniem prawa, nieuwzględniającej stanowiska organu albo naruszającej interes społeczny bądź słuszny interes stron. Konstrukcja ugody w postępowaniu administracyjnym jest zatem dwuczłonowa i składa się z dwóch czynności, tj. porozumienia stron postępowania w kwestiach spornych, a także zatwierdzenia porozumienia przez organ administracji publicznej. Z uwagi na element zatwierdzenia w doktrynie prawa administracyjnego podnosi się, że ugoda nie jest instytucją w pełni autonomiczną⁶⁹⁵. Podkreśla się, że dla skuteczności ugody samo porozumienie stron nie wystarcza, potrzebne jest jej zatwierdzenie przez organ administracji publicznej.

Zatwierdzona ugoda staje się wykonalna i wywołuje takie same skutki prawne, jak decyzja wydana w toku postępowania administracyjnego przez organ (art. 121 k.p.a.). Ugoda ma być alternatywną wobec decyzji, jednakże w piśmiennictwie można spotkać pogląd o pierwszeństwie ugody jako formy załatwiania spraw spornych wobec decyzji⁶⁹⁶. Pokreślić należy, że skutkiem zatwierdzenia ugody przez organ jest również wyjęcie danej sprawy spod władczego rozstrzygnięcia organu administracyjnego. Kodeks postępowania administracyjnego mówi jedynie o skutkach prawnych zatwierdzonej ugody. D. Grzegorzczak zwraca również uwagę, że samo zatwierdzenie ugody w drodze postanowienia wywołuje również określone skutki prawne, m.in.: zakończenie postępowania administracyjnego w pierwszej instancji, związanie organu ugodą (organ nie może wydać decyzji w sprawie zatwierdzonej ugodą),

⁶⁹⁵ B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 126.

⁶⁹⁶ J. Wyporska-Frankiewicz, *Publicznoprawne formy działania administracji o charakterze dwustronnym*, Warszawa 2010, s. 78.

możliwość wniesienia zażalenia na postanowienia⁶⁹⁷. Jednocześnie w piśmiennictwie uznaje się, że obowiązki wynikające z zatwierdzonej ugody mogą stanowić przedmiot egzekucji administracyjnej⁶⁹⁸. Ugoda administracyjna przed jej zatwierdzeniem nie wywołuje skutków materialnoprawnych, lecz tworzy jedynie stosunek formalny⁶⁹⁹. W wyniku zatwierdzenia ugody kończy się postępowanie w danej instancji. D. Grzegorzczak zwraca uwagę, że ugoda jest alternatywną formą załatwienia sprawy administracyjnej, która czyni wydanie decyzji bezprzedmiotowym⁷⁰⁰. Autor ten jednak podkreśla, że ugoda wymaga aprobaty organu.

Należy również wskazać, że skutkiem zatwierdzenia ugody jest ukształtowanie indywidualnych materialnoprawnych stosunków administracyjnych. J. Zimmermann zauważa, że w drodze ugody może powstać, zmienić się lub ustać stosunek administracyjnoprawny⁷⁰¹. Powyższe stanowi materialny skutek ugody. Autor ten zauważa, że uprawnienia i obowiązki, które strony kształtują w drodze ugody, wynikają z norm prawa materialnego, a zatem ich trwałość należy oceniać tak, jak trwałość uprawnień i obowiązków wynikających z decyzji (aktu administracyjnego). Ugoda wywołuje po zatwierdzeniu, jak zostało wskazane, takie same skutki jak decyzja administracyjna. Ugoda administracyjna wywołuje również skutki procesowe. Strony oraz organ administracji publicznej jest nimi związany (art. 110 k.p.a.). Jednocześnie ugoda korzysta z domniemania o prawdziwości, które rozciąga się na postanowienia o jej zatwierdzeniu. Równocześnie ugoda zawarta w postępowaniu odwoławczym – z dniem jej zatwierdzenia – wywołuje skutek z pomocy prawa, którym jest utrata mocy decyzji.

Zważywszy na założenia przyjęte w rozprawie, zasadnym wydaje się być próba sformułowania odpowiedzi na pytania, czy ugoda administracyjna zawiera elementy konstrukcyjne ugody materialnoprawnej, czy rozwiązanie modelowe ugody cywilnoprawnej (ugody jako czynności prawnej) występuje również w prawie publicznym. Wydaje się, że odpowiedź na tak postawione pytania powinna być twierdząca. Wystarczy bowiem spojrzeć na istotne przesłanki dopuszczalności ugody określone w art. 13 k.p.a.

Po pierwsze, ugoda administracyjna zawierana jest pomiędzy stronami określonego stosunku prawnego (stronami danego postępowania administracyjnego). Ponadto może być zawarta jedynie pomiędzy dwiema stronami, nie jest możliwe zawarcie ugody w sprawie,

⁶⁹⁷ Z. Kmiecik [w:] *System Prawa Administracyjnego Procesowego...*, s. 790.

⁶⁹⁸ W. Jakimowicz, *Obowiązek administracyjny w egzekucji administracyjnej* [w:] J. Niczyporuk, S. Fundowicz, J. Radwanowicz (red.), *System egzekucji administracyjnej*, Warszawa 2004, s. 13; zob. P. Pietrasz [w:] D. R. Kijowski (red.), *System Prawa Administracyjnego...*, s. 575.

⁶⁹⁹ I. Socha, *Ugoda administracyjna a wady oświadczenia woli*, „PPP” 2018, nr 1, s. 56; P. Bieś-Srokosz, P. Błasiak, *Ugoda administracyjna...*, s. 102.

⁷⁰⁰ Z. Kmiecik [w:] *System Prawa Administracyjnego Procesowego...*, s. 790.

⁷⁰¹ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne...*, s. 463.

w której występuje tylko jedna strona⁷⁰². Strony ugody administracyjnej łączy pierwotny stosunek administracyjny, który kształtują w drodze ugody.

Po drugie, strony ugody rezygnują z władczego rozstrzygnięcia organu w drodze decyzji, podobnie jak strony ugody materialnoprawnej kształtują pierwotny stosunek cywilnoprawny, rezygnując z władczego rozstrzygnięcia sądu.

Po trzecie, ugoda jest dopuszczalna, gdy w sprawie występują strony o spornych interesach, o czym mowa w art. 13 k.p.a.⁷⁰³. Sporny interes stron warunkuje możliwość zawarcia ugody administracyjnej⁷⁰⁴.

Po czwarte, celem ugody administracyjnej jest takie ukształtowanie stosunku prawnego łączącego strony, aby móc uchylić spór wynikający ze spornych interesów.

Po piąte, przedmiotowo istotnym elementem konstrukcyjnym ugody administracyjnej (tak jak ugody materialnoprawnej) są sobie wzajemne ustępstwa stron postępowania⁷⁰⁵. Strony postępowania administracyjnego czynią ustępstwa przed zawarciem ugody. Ustępstwa pozwalają na ukształtowanie stosunku prawnego w sposób zgodny i trwałe. Zatwierdzona ugoda administracyjna ma moc decyzji administracyjnej.

Po szóste, strony składają sobie „propozycje ugodowe” w trakcie procedury ugodowej rozumianej jako proces dochodzenia do ugody. Strony prowadzą przed organem publicznym „negocjacje ugodowe”, mające na celu zawarcie ugody administracyjnej⁷⁰⁶. Do zawarcia ugody dochodzi w drodze „uzgodnień” pomiędzy stronami. Uzgodnienia dotyczą treści wzajemnych ustępstw.

Po siódme, co bardzo istotne, strony postępowania muszą wyrażać wolę ugodowego prowadzenia sprawy, a także wolę zawarcia ugody.

Co równie ważne, ustępstwa, a także ugodowy proces dochodzenia do zawarcia ugody, stanowi element istotny, ale zarazem wspólny dla instytucji ugody jako polubownej formy załatwienia sprawy w różnych gałęziach prawa, w tym prawa cywilnego i administracyjnego. Powyższe elementy wprost czerpią również z konstrukcji prawnej ugody, która została uregulowana w prawie cywilnym.

⁷⁰² Zob. wyr. NSA z 17.04.2019 r., I OSK 3054/18, LEX nr 2657620.

⁷⁰³ G. Łaszczycza [w:] *System Prawa Administracyjnego Procesowego...*, s. 297; por. Wyr. NSA z 13.01.2016 r., I OSK 2239/15, LEX nr 2080167.

⁷⁰⁴ Zob. wyr. NSA z 26.01.2021 r., III OSK 3323/21, LEX nr 3190739.

⁷⁰⁵ NSA wskazał, że przesłanką, która musi być spełniona (wynikającą z art. 114 k.p.a.) jest „czynienie przez strony wzajemnych ustępstw w zakresie ich praw i obowiązków, co stanowi sens ugody, jest bowiem możliwe wówczas, gdy interesy stron postępowania są wzajemnie sprzeczne”; zob. wyr. NSA z 17.04.2019 r., I OSK 3054/18, LEX nr 2657620.

⁷⁰⁶ Zob. wyr. NSA z 26.01.2021 r., III OSK 3323/21, LEX nr 3190739.

Potwierdzeniem powyższych wniosków jest to, że na element wzajemnych ustępstw w ugodzie administracyjnej, ugodowy proces dochodzenia do ugody, a także cel ugody zwraca uwagę najnowsze orzecznictwo, sądownictwo administracyjne i piśmiennictwo. Między innymi zdaniem WSA w Gdańsku „celem ugody jest bowiem przekształcenie (przy wzajemnych ustępstwach) niepewnego lub spornego stosunku prawnego łączącego strony w stosunek pewny i bezsporny. Ugoda nie tworzy między stronami nowego stosunku prawnego, tylko prowadzi do częściowego zmodyfikowania istniejącego stosunku. Zatem istotą ugody jest czynienie sobie wzajemnie ustępstw w zakresie oczekiwanych rezultatów stosunku prawnego”⁷⁰⁷. Dodatkowo można zwrócić uwagę na podobieństwo ugody administracyjnej do ugody w postępowaniu sądowym (ugody sądowej)⁷⁰⁸. Elementem wyróżniającym ugodę administracyjną jest zatwierdzenie ugody przez organ, podobnie przy ugodzie sądowej występuje zatwierdzenie ugody przez sąd. Przy okazji porównania nie należy zapominać o dwoistości ugody sądowej, która składa się zarówno z elementu materialnoprawnego (art. 917 k.c.), jak również elementów procesowych.

J. E. Kulikowska-Kulesza, D. J. Kościuk, A. K. Modrzejewski podnoszą, że celem ugody jest załatwienie sprawy „poprzez zawarcie konsensusu”⁷⁰⁹. Konsensus wymaga wzajemnych ustępstw stron⁷¹⁰. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że sam ustawodawca zakłada, że elementem poprzedzającym, a zarazem stanowiącym część ugody administracyjnej, są wzajemne ustępstwa stron, które określa mianem „propozycji ugodowych”. Dotyczy to drugiej formy urzeczywistniania zasady polubownego rozstrzygania spraw administracyjnych, którą jest mediacja. Mediacja poprzedza załatwienie sprawy administracyjnej w formie ugody lub decyzji administracyjnej. W art. 96j k.p.a. wskazano, że w toku mediacji strony składają propozycje ugodowe, które są objęte poufnością. Niezbędnym elementem procesu mediacyjnego są zatem propozycje ugodowe stron. Sam mediator wspiera uczestników mediacji w formułowaniu przez nich propozycji ugodowych. Dlatego też należy wskazać, że dojście do skutku ugody administracyjnej, podobnie jak ugody materialnoprawnej w rozumieniu art. 917 k.c., możliwe jest w wyniku zgodnych oświadczeń woli podmiotów prawa administracyjnego.

⁷⁰⁷ Zob. wyr. WSA w Gdańsku z 04.08.2015 r., I SA/Gd 204/15, LEX nr 1769397; podobnie wyr. NSA z 13.01.2016 r., I OSK 2239/15, LEX nr 2080167, zob. też wyr. NSA z 17.04.2019 r., I OSK 3054/18, LEX nr 2657620.

⁷⁰⁸ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne...*, s. 462.

⁷⁰⁹ J. E. Kulikowska-Kulesza, D. J. Kościuk, A. K. Modrzejewski, *Organ administracji publicznej w postępowaniu mediacyjnym* [w:] J. Jagielski, M. Wierzbowski (red.), *Prawo administracyjne dziś i jutro*, Warszawa 2018, s. 449-450.

⁷¹⁰ P. Ruczkowski, *Ugoda administracyjna...*, s. 10.

Pokreślić należy, że częścią składową ugody administracyjnej, oprócz elementu jej zatwierdzenia przez organ administracji publicznej, jest również „porozumienie stron”. Jak zauważa D. Gregorczyk „ugoda przewidziana w przepisach Kodeksu postępowania administracyjnego jest czynnością prawną złożoną, którą tworzą porozumienie stron oraz zatwierdzenie tego porozumienia przez organ administracji”⁷¹¹. Analiza stanowisk doktryny prawa administracyjnego prowadzi do wniosku, że administratywiści akcentują w sposób szczególny element zatwierdzenia ugody przez organ administracji, marginalizując proces dochodzenia do zawarcia porozumienia. Po pierwsze, należy zwrócić uwagę na aspekt negocjacyjny ugody. Ugoda administracyjna poprzedzona jest negocjacjami ugodowymi, w których istotną rolę powinien odgrywać organ administracji publicznej. Przed zawarciem ugody strony prowadzą negocjacje, które zmierzają do zawarcia ugody administracyjnej. Przed organem administracji strony prowadzą negocjacje, których celem jest potrzeba uzgodnienia interesu stron. Środkiem, który przybliży strony do zawarcia ugody, są propozycje ugodowe. Na ten aspekt zwraca uwagę między innymi sądownictwo administracyjne⁷¹². Po drugie, jak trafnie zauważa S. Prutis, minimalizowanie roli woli stron w ugodzie administracyjnej przez administratywistów, aby ugodę zaliczyć do prawnych form działania administracji, nie zmienia faktu, iż u podstaw tej dwuczłonowej czynności prawnej leży wola stron o spornych interesach⁷¹³. Wola stron decyduje o tym, czy ugoda w ogóle zostanie zawarta. Pomimo że obowiązujące brzmienie przepisu art. 116 k.p.a. nie nakłada na strony obowiązku potwierdzenia w drodze zgodnego oświadczenia woli chęci zawarcia ugody, to wola stron decyduje o jej zawarciu. Na ten element zwraca uwagę D. Gregorczyk, wskazując, że złożenie przez strony zgodnych oświadczeń o zamiarze zawarcia ugody skutkuje odroczeniem wydania decyzji i wyznaczeniu stronom terminu do zawarcia ugody⁷¹⁴. Zdaniem B. Adamiak wymóg istnienia zgodnej woli stron nie jest przesłanką zawarcia ugody administracyjnej, ale stanowi istotę instytucji prawnej ugody⁷¹⁵. Co istotne, organ w kontekście zawarcia przez strony ugody nie posiada kompetencji do doraźnego ingerowania w jej treść. Organ jedynie przed jej zatwierdzeniem ocenia, czy nie narusza prawa, czy uwzględnia wymagane przepisami stanowisko innego organu albo czy nie narusza interesu społecznego bądź słusznego interesu stron (art. 118§3 k.p.a.). Od woli stron postępowania zależy również ostateczny kształt ugody. Dlatego też warto zwrócić uwagę, że strony ugody materialnoprawnej, a także ugody administracyjnej, z uwagi na iden-

⁷¹¹ Z. Kmiecik [w:] *System Prawa Administracyjnego Procesowego...*, s. 790.

⁷¹² Zob. wyr. NSA z 17.04.2019 r., I OSK 3055/18, LEX nr 2657688.

⁷¹³ S. Prutis, *Metody...*, s. 40.

⁷¹⁴ D. Gregorczyk [w:] C. Martysz (red.), *System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom II. Część 4. Dynamika postępowania administracyjnego ogólnego*, Warszawa 2021, s. 32.

⁷¹⁵ A. Wróbel [w:] M. Jaśkowska, M. Wilbrandt-Gotowicz, A. Wróbel (red), *Kodeks postępowania...*, s. 633.

tyfikowanie się z wypracowanym przez nie rozstrzygnięciem, skłonne są do szybszego jej wykonania. W piśmiennictwie wskazuje się, że ugoda administracyjna jest w znacznym stopniu bardziej akceptowalna przez strony postępowania niż decyzja administracyjna lub postanowienie⁷¹⁶. Ugoda stwarza znacznie lepsze warunki do jej wykonania niż decyzja administracyjna. Strony jednocześnie mogą uniknąć wydania przez organ administracji władczego rozstrzygnięcia, który nie gwarantuje, że będzie optymalnym rozwiązaniem dla stron postępowania.

Należy zatem zauważyć, że wola stron postępowania administracyjnego wyrażająca się w uzgodnieniu wspólnego stanowiska, stanowi element wspólny dla instytucji ugody, zarówno w prawie prywatnym oraz na gruncie prawa publicznego. Strony postępowania administracyjnego są podmiotami zewnętrznymi wobec administracji publicznej. W doktrynie i orzecznictwie zwraca się również uwagę, że ugoda stanowi przejaw zasady dyspozytywności (autonomii woli stron)⁷¹⁷. Istotny jest element porozumienia stron, który regulują wzajemne prawa i obowiązki w indywidualnej sprawie, będącej przedmiotem postępowania administracyjnego⁷¹⁸. Bez woli stron nie jest możliwe zawarcie ugody. Jednakże w orzecznictwie administracyjnym wskazuje się również, że strony „prawa i obowiązki określone ugodą administracyjną czerpią nie z woli stron, lecz z woli organu administracji, który ugodę zatwierdził, co przesądza o jej zakwalifikowaniu do prawnych form działania administracji”⁷¹⁹.

Jednocześnie należy wskazać, że możliwość ugodowego rozwiązywania spraw w prawie administracyjnym stanowi przywilej, a nie obowiązek stron postępowania. W przypadku gdy strony nie dojdą do ugody, czy też jedna ze stron odstąpi od zamiaru zawarcia ugody (art. 116 §2 k.p.a.), to organ załatwi sprawę w drodze decyzji administracyjnej⁷²⁰. Ten sam skutek wystąpi w sytuacji, gdy strony nie dotrzymają terminu do zawarcia ugody. Brak osiągnięcia przez strony porozumienia nie powoduje negatywnych konsekwencji dla stron na etapie wydania decyzji administracyjnej kończącej postępowanie.

Jednocześnie zauważyć należy, że ugodę materialnoprawną oraz ugodę administracyjną łączy podstawowy cel, którym jest załatwienie spornej sprawy. W ugodzie administracyj-

⁷¹⁶ K. Chałubińska-Jentkiewicz [w:] M. Karpiuk, P. Krzykowski, A. Skóra (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz do art. 61-126*, Olsztyn 2020, s. 342.

⁷¹⁷ K. Chałubińska-Jentkiewicz [w:] M. Karpiuk, P. Krzykowski, A. Skóra (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 342; zob. także. W. Chróścielewski, J. P. Tarno, *Postępowanie administracyjne. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 2002, s. 126; zob. wyr. NSA z 17.04.2019 r., I OSK 3054/18, LEX nr 2657620.

⁷¹⁸ M. Bursztynowicz, M. Sługocka, *Postępowanie administracyjne...*, s. 256.

⁷¹⁹ Zob. wyr. NSA z 17.04.2019 r., I OSK 3054/18, LEX nr 2657620; zob. także. M. Wierzbowski, A. Wiktorowska [w:] A. Wierzbowski (red), *Prawo administracyjne*, Warszawa 2011, s. 287.

⁷²⁰ K. Chałubińska-Jentkiewicz [w:] M. Karpiuk, P. Krzykowski, A. Skóra (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 349.

nej polega on na zastąpieniu jednostronnego i władczego rozstrzygnięcia w formie decyzji działaniem polubownym opartym na porozumieniu stron.

Powyższe pozwala wyprowadzić wniosek, że ugoda administracyjna jako prawna forma administracji publicznej łączy w sobie cechy prawa publicznego, jak i prawa prywatnego. Na podobieństwo ugody administracyjnoprawnej do ugody cywilnoprawnej wskazuje wola stron o spornych interesach, a także cel jakim jest wygaszenie sporu⁷²¹. Jednocześnie ugoda zawiera w sobie materialnoprawne porozumienie, a także czynność wywołującą skutki procesowe (do jej zawarcia konieczna jest zdolność procesowa stron). Co istotne, ugoda posiada konsensualny charakter i stanowi alternatywę dla władczego rozstrzygnięcia organu administracji publicznej. Jednakże sam konsensualny charakter ugody nie pozwala na polubowne rozwiązanie sporu z organem administracji publicznej, który pełni tylko rolę niejako „mediatora” pomiędzy stronami postępowania administracyjnego o spornych interesach⁷²². W piśmiennictwie pojawiają się również głosy, że ugoda administracyjna może mieć postać porozumienia zawartego przez organ administracji publicznej ze stroną postępowania administracyjnego lub stronami postępowania⁷²³.

Warto jednocześnie wskazać na korzyści, które płyną z ugody w postępowaniu administracyjnym. W szczególności umożliwia ona stronom samodzielne ukształtowanie swoich obowiązków i uprawnień (które co do zasady powinny być ukształtowane w drodze decyzji). Dochodzi w tym przypadku do łagodzenia przymusu państwowego, który związany jest z wydawaniem władczych decyzji administracyjnych. Jednocześnie dzięki ugodzie dochodzi do uproszczenia lub przyspieszenia postępowania, a sama ugoda służy mediacyjnemu załatwieniu sprawy. Ugoda pozwala również na odformalizowanie postępowania. Administracja publiczna nie musi w każdym przypadku dokonywać ingerencji władczej w sprawę administracyjną pomiędzy stronami o spornych interesach. Postępowanie administracyjne staje się bliższe obywatelowi, który przez zawarcie ugody sam kształtuje elementy stosunku administracyjnego. W ocenie P. Bieś-Srokosz ugoda administracyjna stanowi z pozoru ugodową wersję działania administracji publicznej wobec drugiej strony⁷²⁴. Zdaniem tej Autorki przesądza o tym przede wszystkim obwarowanie przez Kodeks postępowania administracyjnego zawarcia ugody szeregiem warunków, a także fakt, że nie jest ona zawierana w trakcie toczącego się postępowania pomiędzy organem administracji publiczną a stroną, tylko znajduje zastosowanie wobec stron postępowania i zawierana jest jedynie przed organem.

⁷²¹ S. Prutis, *Metody...*, s. 40.

⁷²² Zob. wyr. NSA z 13.01.2016 r., I OSK 2239/15, LEX nr 2080167.

⁷²³ A. Zbroja, *Ugoda administracyjna*, „*Studia Prawnicze*” 1974, nr 1, s. 4.

⁷²⁴ P. Bieś-Srokosz, *Władztwo administracyjne...*, s. 196.

Pomimo że ugoda administracyjna wspiera strony postępowania administracyjnego w polubownym rozwiązaniu spraw spornych, to jednak jej stroną nie może być organ administracyjny. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że sposób uregulowania ugody administracyjnej powoduje, że ugoda administracyjna ma marginalne znaczenie⁷²⁵. Zgodnie z wytycznymi Komitetu Ministrów Rady Europy w zakresie alternatywnych środków rozstrzygnięcia sporów sądowych pomiędzy władzami administracyjnymi a osobami prywatnymi, strona postępowania administracyjnego powinna mieć możliwość zawarcia ugody z organem⁷²⁶. Słusznie podnosi się w piśmiennictwie administracyjnym, że efektywniejsze w kontekście wykonania decyzji jest umożliwienie stronom postępowania uzgodnienia sposobu załatwienia sprawy i poczynienie ustępstw, niż wydanie rozstrzygnięcia sprawy w drodze jednostronnego działania organu administracji publicznej⁷²⁷. Zawarcie ugody daje większe szanse na to, że postanowienia ugody zostaną wykonane w przyszłości dobrowolnie bez konieczności stosowania przymusu przez organ administracji publicznej⁷²⁸.

3.3.4. Ugodowe zakończenie sporu z organem administracji publicznej

3.3.4.1. Mediacja administracyjna

Ustawodawca, w drodze nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego w 2017 r., wprowadził nową instytucję w ramach postępowania administracyjnego tzw. mediację administracyjną. Mediacja w prawie administracyjnym nie była instytucją nową, ponieważ funkcjonuje już w postępowaniu sądownoadministracyjnym⁷²⁹. Jednocześnie, jak zostało wskazane wcześniej, przepisy postępowania administracyjnego dopuszczały możliwość zawarcia ugody administracyjnej (art. 114 k.p.a.). Jednakże dotychczas w postępowaniu administracyjnym nie było postępowania ugodowego, którego uczestnikiem byłby organ administracji publicznej. Znowelizowany przepis wprost wskazał, że uczestnikiem mediacji może być organ prowadzący postępowania oraz strona lub strony tego postępowania (art. 96a §4 k.p.a.). J. E. Kulikowska D. J. Kościuk, A. K. Modrzejewski, zwracają

⁷²⁵ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne...*, s. 463.

⁷²⁶ Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Nr R/2001/9 z 05.09.2001 roku o alternatywnych środkach rozstrzygnięcia sporów sądowych pomiędzy władzami administracyjnymi a osobami prywatnymi - Rec (2001)9 z 05.09.2001 r., dostęp: <https://rm.coe.int/16805e2b59>, data wejścia: 15.08.2021 r.

⁷²⁷ K. Celińska-Grzegorzczak [w:] R. Hauser, M. Wierzbowski (red.), *Kodeks postępowania...*, s. 163; zob. też. T. Bąkowski, *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki...*, s. 169.

⁷²⁸ P. Przybysz, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 86.

⁷²⁹ Art. 115-122 ustawy z 30.08.2002 r. - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 329 ze zm.).

uwagę, że wprowadzona „instytucja mediacji daje możliwość prowadzenia ustaleń między stronami a organem prowadzącym postępowanie, a także organem współdziałającym”⁷³⁰. Autorzy prowadzone ustalenia określają mianem „porozumienia”. Jak słusznie podkreślają, rolą organu administracji publicznej w postępowaniu mediacyjnym jest aktywna, a co za tym idzie organ administracji publicznej powinien dążyć do porozumienia ze stronami postępowania administracyjnego.

W uzasadnieniu do projektu ustawy wprowadzającej mediację do postępowania administracyjnego wskazano, że „stanowi wyraz kształtowania stosunków prawnych nie tylko z aktywnym, ale także i partycypacyjnym udziałem stron postępowania”⁷³¹. Wprowadzenie mediacji pozwala na skorzystanie z ugodowych metod rozwiązywania sporów wcześniej już na etapie postępowania administracyjnego. W uzasadnieniu do ustawy ustawodawca wskazał, że mediację wprowadzono „właśnie po to, aby różnicę zapatrywań na sposób rozstrzygnięcia sprawy między stroną postępowania oraz organem administracji wyjaśnić w sposób polubowny już na etapie postępowania administracyjnego, a w konsekwencji zapobiec wszczynaniu postępowań sądownoadministracyjnych”⁷³². Co istotne, podkreślono również, że celem wprowadzenie mediacji jest „zapewnienie kształtowania stosunków administracyjnoprawnych w sposób zwiększający wpływ stron postępowania na swoje sprawy, a także sprawy istotne dla społeczeństwa, w którym funkcjonują (partycypacja społeczeństwa we władztwie administracyjnym)”. Jak podkreślono w uzasadnieniu do ustawy mediacja ma być „jednym ze sposobów zmieniania kultury administrowania na bardziej przyjazną administrowanym”.

Podobnie jak w mediacji cywilnoprawnej do zadań mediatora, niebędącego pracownikiem organu administracji publicznej, należy prowadzenia mediacji (art. 96k k.p.a.). Mediator wspiera strony mediacji w osiągnięciu porozumienia, w tym zawarciu ugody. Zauważyć należy, że nowelizowane przepisy nie ograniczają zawarcia ugody przed mediato-rem. Dotychczas zawarcie ugody administracyjnej możliwe było wyłącznie przed organem administracji publicznej. Rolą mediatora jest dążenie do polubownego rozwiązania sporu, w tym wspieranie uczestników mediacji w formułowaniu przez nich propozycji ugodowych (art. 96k k.p.a.). Pamiętać jednak należy, że mediator nie jest uczestnikiem mediacji, a jego rola ogranicza się jedynie do prowadzenia mediacji.

⁷³⁰ J. E. Kulikowska-Kulesza, D. J. Kościuk, A. K. Modrzejewski, *Organ administracji publicznej...*, s. 451-452.

⁷³¹ Uzasadnienie do Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1182), dostęp: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1183>, data wejścia: 07.03.2021 r., s. 18.

⁷³² *Ibidem*, s. 35.

Co istotne, mediację prowadzi się tylko po wszczęciu postępowania, jeżeli charakter sprawy na to pozwala. Odmienne sytuacja wygląda w procesie cywilnym, gdzie mediacja może być prowadzona na każdym etapie postępowania, jak również przed jego wszczęciem. Mediacja może poprzedzać załatwienie spornej sprawy w drodze decyzji administracyjnej, jak i również w formie ugody administracyjnej. W piśmiennictwie podnosi się, że właśnie załatwienie sprawy administracyjnej w drodze ugody stanowi najpełniejszą realizację zasady polubownego rozstrzygnięcia spraw spornych, o której mowa w art. 13 k.p.a.⁷³³.

Cechą mediacji administracyjnej jest jej dobrowolność (art. 96a §2 k.p.a.). Podkreślić należy, iż mediacja uzależniona jest od decyzji (woli stron) na jej przeprowadzenie. Niewyrażenie zgody na mediację skutkuje jej niedopuszczalnością. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na podobieństwa mediacji administracyjnej do reguł mediacji obowiązujących w postępowaniu cywilnym. Prawo strony do decydowania o sposobie załatwienia sprawy administracyjnej wskazuje na podobieństwa regulacji prawa administracyjnego do regulacji znanych w prawie cywilnym. Mediacja w sprawach administracyjnoprawnych, podobnie jak mediacja w postępowaniu cywilnym, służy realizacji zasady polubownego rozwiązania sporu. Celem mediacji administracyjnej, podobnie jak mediacji cywilnej, jest zapobieżenie przeniesienia sporu na drogę postępowania sądowego, ograniczenie kosztów postępowania, a także doprowadzenie do realizacji obowiązków administracyjnoprawnych. J. Wegner-Kowalska zwraca uwagę, że „sensem mediacji są wzajemne ustępstwa przy ustalonym stanie faktycznym i prawnym”⁷³⁴. Podkreślić należy, że także w ugodzie cywilnoprawnej punktem odniesienia są „wzajemne ustępstwa”, które stanowią jej element konstrukcyjny. Doktryna prawa administracyjnego zauważa, że instytucje ugodowe w prawie administracyjnym wzorowane są na rozwiązaniach funkcjonujących w prawie cywilnym. Między innymi B. Adamiak podkreśla, że mediacja w postępowaniu sądownoadministracyjnym i administracyjnym wzorowana jest na regulacjach znanych postępowaniu cywilnemu⁷³⁵. Autorka ta wskazuje, że pozwala to na wykorzystywanie w praktyce dorobku i orzecznictwa sądowego ze spraw cywilnych. Można przyjąć, że właśnie te dwie instytucje, tj. ugoda administracyjnoprawna oraz procedura mediacji, pozwalają w obowiązującej procedurze administracyjnej na respektowanie woli stron w zakresie ułożenia stosunku administracyjnoprawnego.

⁷³³ A. Wróbel [w:] M. Jaśkowska, M. Wilbrandt-Gotowicz, A. Wróbel (red), *Kodeks postępowania...*, s. 156.

⁷³⁴ J. Wegner-Kowalska, *Mediacja (art. 13m art. 96a-96g)* [w:] Z. Kmiecik (red.), *Raport Zespołu eksperckiego z prac w latach 2012-2016. Reforma prawa o postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2017, s. 77.

⁷³⁵ B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 587.

W doktrynie podkreśla się, że instytucja mediacji nie stanowi formy załatwienia sprawy administracyjnej, lecz jest szczególnym trybem postępowania wyjaśniającego⁷³⁶. Z tego wywodzi się główna różnica pomiędzy instytucją mediacji a ugoda administracyjną. Mediacja ma służyć wyjaśnieniu i rozważeniu okoliczności faktycznych i prawnych sprawy oraz dokonaniu ustaleń dotyczących jej załatwienia w granicach obowiązującego prawa w drodze decyzji administracyjnej lub poprzez zawarcie ugody.

Zauważyć należy, że projektodawca w uzasadnieniu do projektu ustawy wskazał na specyficzny charakter ugody zawieranej przed mediatorem⁷³⁷. W ocenie projektodawcy ugoda, która jest zawierana przed mediatorem, nie jest tożsama z ugoda zawartą z organem administracji publicznej i z jego udziałem. Projektodawca podkreśla, że do ugody zawartej przed mediatorem należy stosować odpowiednie przepisy dotyczące ugody zawartej przed organem (art. 121a k.p.a.). Stanowisko o możliwości zawarcia ugody przed mediatorem jest jednak negowane w piśmiennictwie⁷³⁸. Ponadto wskazuje się, że ugoda, która zawarta jest przed mediatorem nie jest odrębnym rodzajem ugody administracyjnej, lecz ugoda administracyjną⁷³⁹. Innego zdania jest A. Krawczyk, która wskazuje, że to przepisy o mediacji stanowią podstawę do zawarcia ugody „przed mediatorem”, a z przepisu art. 121a k.p.a. wynika tylko pośrednia możliwość zawarcia tego typu ugody⁷⁴⁰. Mając na uwadze zbieżny cel mediacji oraz ugody, jakim jest szybkie zakończenie spornej sprawy, bez znaczenia pozostaje, czy ugoda jest zawierana przed mediatorem czy przed organem. Istotnym pozostaje, że ostatecznie jest zatwierdzana przez organ administracji publicznej, tj. podlega ocenie organu administracji publicznej.

Zgodnie z literalnym brzmieniem przepisów uczestnikami mediacji może być organ prowadzący postępowanie oraz strona lub strony tego postępowania albo strony postępowania (art. 96a§4 k.p.a.). Wyjaśnić należy, że zgodnie z art. 28 k.p.a. „stroną jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek”. B. Adamiak zwraca uwagę, że mediacja może być prowadzona jedynie w sytuacji, gdy występuje więcej niż jedna strona postępowania-

⁷³⁶ H. Knysiak-Sudyka [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 163.

⁷³⁷ Uzasadnienie do Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1182), dostęp: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1183>, data wejścia: 07.03.2021 r., s. 41.

⁷³⁸ A. Wróbel [w:] M. Jaśkowska, M. Wilbrandt-Gotowicz, A. Wróbel (red.), *Kodeks postępowania...*, s. 641.

⁷³⁹ K. Chałubińska-Jentkiewicz [w:] M. Karpiuk, P. Krzykowski, A. Skóra (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 365.

⁷⁴⁰ A. Krawczyk [w:] W. Chrościelewski, Z. Kmieciak (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 657-658; podobnie T. Majer [w:] M. Karpiuk, P. Krzykowski, A. Skóra (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz do art. 61-126*, Olsztyn 2020, s. 218.

nia⁷⁴¹. Autorka ta podnosi, że zgodnie z przepisami postępowania administracyjnego stroną postępowania nie jest organ administracji publicznej, co skutkuje również brakiem możliwości zawarcia z organem ugody. Wskazany układ uczestników mediacji warunkuje rodzaj konfliktu, który jest przyczyną mediacji. Zdaniem J. Wegner mediacja możliwa jest zarówno między stronami postępowania (tj. w układzie horyzontalnym), jak i między stronami postępowania a organem administracji publicznej, przed którym postępowanie się toczy (tj. w układzie wertykalnym)⁷⁴². Jako przykład spraw, gdzie możliwe jest polubowne zakończenie sporu z organem administracji można wskazać m.in. sprawy, w których może dojść do odwołania od decyzji organu, czy sprawy, gdzie wniesiono środek odwoławczy od orzeczenia wydanego w pierwszej instancji przez organ. W tych sytuacjach organ będzie stroną mediacji, ale nie może być stroną ugody. W piśmiennictwie podnosi się, że organ administracji publicznej jest uczestnikiem mediacji jedynie w zakresie ustalenia stanu prawnego lub stanu faktycznego w sprawie⁷⁴³.

Orzecznictwo administracyjne zwraca również uwagę, że instytucja ugody może mieć zastosowanie również do ustaleń pomiędzy organem administracji a stroną postępowania i skutkować wydaniem postanowienia lub wykreowaniem środka⁷⁴⁴. W takiej sytuacji nie dochodzi generalnie do zawarcia ugody między organem a stroną, ale ugoda służy określonemu celowi, jakim jest uzgodnienie kwestii, które w ocenie organu i strony wymagają uzgodnień.

K. Klonowski zauważa, że organ administracji publicznej może pełnić dwojaką rolę w mediacji, tj. występować jako uczestnik postępowania, a także jako podmiot postępowania administracyjnego posiadający władztwo administracyjne (zatwierdzający lub omawiający zatwierdzenia ugody)⁷⁴⁵. Jednocześnie Autor ten wskazuje, że uczestnikami mediacji nie mogą być uczestnicy na prawach strony ani organy zobowiązane do współdziałania zgodnie z art. 106 k.p.a.⁷⁴⁶. J. Wegner podkreśla, że instytucja mediacji jest użyteczna w sprawach, w których wystąpił spór na linii organ administracji publicznej a strona oraz w sporach pomiędzy stronami⁷⁴⁷.

⁷⁴¹ B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 127.

⁷⁴² J. Wegner [w:] Z. Kmiecik, W. Chróścielewski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 530; podobnie T. Majer [w:] M. Karpiuk, P. Krzykowski, A. Skóra (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 192.

⁷⁴³ B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 591.

⁷⁴⁴ Zob. wyr. NSA z 13.01.2016 r., I OSK 2239/15, LEX nr 2080167.

⁷⁴⁵ K. Klonowski [w:] H. Knysiak-Sudyka (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Warszawa 2019, s. 634.

⁷⁴⁶ Odmienne stanowisko prezentuje B. Adamiak; zob. B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 591.

⁷⁴⁷ J. Wegner [w:] Z. Kmiecik, W. Chróścielewski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 530.

Celem mediacji jest wyjaśnienie i rozważenie okoliczności faktycznych i prawnych sprawy oraz dokonanie ustaleń dotyczących jej załatwienia w granicach obowiązującego prawa, w tym przez wydanie decyzji lub zawarcie ugody (art. 96a §3 k.p.a.). Zgodnie z przepisem art. 96a §1 k.p.a. mediacja prowadzona jest po wszczęciu postępowania administracyjnego, a także w sytuacji, w których pozwala na to charakter sprawy. Podkreślić jednak należy, że mediacja może być przeprowadzona w sytuacji, gdy sprawa administracyjna ma charakter sporny. W tym zakresie widać podobieństwo mediacji do konstrukcji ugody materialnoprawnej (art. 917 k.c.), która może być zawarta w celu uchylenia sporu pomiędzy stronami. W piśmiennictwie administracyjnym wskazuje się, że charakter sporny sprawy wynika z przepisów prawa materialnego i warunkuje dopuszczalność prowadzenia mediacji w sprawie⁷⁴⁸.

Wynikiem skutecznie przeprowadzonej mediacji może być wydanie przez organ administracyjny decyzji uwzględniającej ustalenia mediacyjne uczestników mediacji lub zawarcie ugody administracyjnej przed mediatorem, lub przed organem administracji publicznej. Na taką możliwość zakończenia postępowania mediacyjnego wskazano *expressis verbis* w art. 96a §3 k.p.a. Ugoda administracyjna wymaga jednak jej zatwierdzenia przez organ administracji publicznej. Ustalenia uczestników mediacji muszą mieścić się w granicach obowiązującego prawa. Zatwierdzona ugoda administracyjna będzie wywierała skutki prawne decyzji wydanej w wyniku zakońzonego postępowania administracyjnego. W piśmiennictwie wskazuje się, że pożądanym jest sporządzenie ugody przed mediatorem w tych sprawach, w których przeprowadzono mediację⁷⁴⁹. Jednocześnie zaznaczyć należy, że brak zawarcia ugody skutkować będzie wydaniem decyzji organu administracji publicznej w toczącym się postępowaniu administracyjnym.

J. Wegner wskazuje, że problematyka zawarcia ugody przed mediatorem nie została uregulowana w przepisach Kodeksu postępowania administracyjnego⁷⁵⁰. Zdaniem tej Autorki może to rodzić problemy związane z regułami dotyczącymi dokonania takiej czynności czy też jej dopuszczalności. Zdaniem Z. Kmiecika obowiązujące przepisy nie dopuszczają zawarcia ugody pomiędzy jednostką a organem, a jedynie dopuszczają jej zastosowanie w przypadku zaistnienia sporu pomiędzy stronami⁷⁵¹. Zdaniem K. Klonowskiego w przypadku mediacji pomiędzy organem administracji publicznej a stroną, celem mediacji jest dokonanie

⁷⁴⁸ B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 127.

⁷⁴⁹ M. Wilbrandt-Gotowicz, *Mediacja w postępowaniu administracyjnym jako nowy instrument prawny* [w:] J. Jagielski, M. Wierzbowski (red.), *Prawo administracyjne dziś i jutro*, Warszawa 2018, s. 254.

⁷⁵⁰ J. Wegner [w:] Z. Kmiecik, W. Chróścielewski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 558.

⁷⁵¹ Z. Kmiecik [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 123.

ustaleń co do sposobu załatwienia sprawy w drodze decyzji administracyjnej, zaś w przypadku mediacji pomiędzy stronami postępowania administracyjnego celem jest zawarcie ugody⁷⁵². Autor ten podnosi również, że mediacja nie będzie mogła kończyć się zawarciem ugody w sprawach, w których uczestnikiem mediacji będzie organ. Autor wskazuje, że w większości przypadków, gdzie nie można zawrzeć ugody, będzie dochodziło do wydania decyzji administracyjnej na podstawie dokonanych ustaleń lub do podjęcia odpowiednich innych czynności procesowych przez drugą stronę (wycofanie wniosku, zrzeczenie się prawa odwołania).

Jak już zostało wskazane, zakończenie sporu z organem administracji publicznej, w sytuacji, gdy jest on uczestnikiem mediacji, nie może doprowadzić do zawarcia ugody. B. Adamiak wyjaśnia, że wynika to z ograniczeń podmiotowych mediacji⁷⁵³. Autorka ta wskazuje, że organ administracji publicznej nie jest stroną postępowania w rozumieniu k.p.a., a tylko pomiędzy stronami może dojść do zawarcia ugody. Należy zauważyć, że skutecznie przeprowadzona mediacja strony z organem administracji publicznej może jednak faktycznie doprowadzić do „quasi ugody”. Niewykluczone jest, że organ administracji uwzględni w decyzji administracyjnej propozycje ugodowe, które były wynikiem mediacji strony z organem administracji publicznej.

S. Prutis formułuje postulat, że należałoby wprowadzić ugodę pomiędzy organem administracji a stroną postępowania⁷⁵⁴. Zdaniem Autora zasadnym jest wprowadzenie ugody pomiędzy organem administracji a stroną w postępowaniu odwoławczym. Ugoda byłaby wynikiem mediacji pomiędzy organem I instancji a stroną. Zdaniem Autora taka ugoda zatwierdzona przez organ odwoławczy mogłaby zastąpić decyzję administracyjną. Autor ten podkreśla, że mediacja pomiędzy stroną a organem „co do sposobu załatwienia sprawy może dać lepsze rezultaty niż spotykana praktyka „trwania” przy swoim stanowisku przez organy obu instancji, kiedy to organ odwoławczy kilkakrotnie uchylał decyzję organu I instancji”. Autor ten wskazuje, że mediacja może służyć realizacji szeregu zasad postępowania administracyjnego. Należy przychylić się do postulowanego rozwiązania. Mogłoby to istotnie wpłynąć na przyspieszenie załatwienia sprawy administracyjnej. Jednocześnie dopuszczenie mediacji pomiędzy organem a stroną wpłynęłoby pozytywnie na rozwój i popularyzację ugodowych form załatwiania spraw w prawie administracyjnym.

⁷⁵² K. Klonowski, *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 634.

⁷⁵³ B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 127.

⁷⁵⁴ S. Prutis, *Metody...*, s. 44-45.

Przepisy sądownoadministracyjne zawierają też przepisy dotyczące postępowania mediacyjnego (art. 115-122 p.p.s.a.). Co więcej, dla przepisów sądownoadministracyjnych wzorem były regulacje europejskie w zakresie alternatywnych środków rozstrzygnięcia sporów sądowych między władzami administracyjnymi a osobami (stronami) prywatnymi⁷⁵⁵. Obowiązujące w procedurze sądownoadministracyjnej postępowanie mediacyjne służy rozwiązaniu sporu sądownoadministracyjnego. Mediacja sądownoadministracyjna, podobnie jak mediacja w postępowaniu administracyjnym, jest alternatywną formą rozwiązywania sporów⁷⁵⁶. Postępowanie jest co do zasady wszczynane na wniosek skarżącego lub organu, który składany jest przed wyznaczeniem rozprawy (art. 115§1 p.p.s.a.), ale także z urzędu (art. 115§2 p.p.s.a.). Należy zwrócić uwagę, że elementem mediacji sądownoadministracyjnej są, podobnie jak w postępowaniu mediacyjnym w Kodeksie postępowania administracyjnego, „proponycje ugodowe”. Podobnie jest w mediacji w prawie cywilnym, jak również w ugodzie materialnoprawnej (art. 917 k.c.), gdzie proponycje ugodowe określane są jako „wzajemne ustępstwa stron”. Do proponycji ugodowych odnosi się wprost art. 116c p.p.s.a.

Na marginesie należy zaznaczyć, że w doktrynie prawa administracyjnego podnosi się, że instytucja mediacji czy ugody administracyjnej są w praktyce stosowane marginalnie⁷⁵⁷. Między innymi M. Bursztynowicz, M. Sługocka zwracają uwagę, że przyczyną tego stanu rzeczy jest wąski katalog spraw, do których zastosowanie ma ugoda i mediacja. Autorki te podnoszą, że orzecznictwo sądowe wskazuje, jakich spraw nie można załatwiać w sposób polubowny. Faktycznie, katalog spraw, które mogą być rozwiązane w sposób polubowny, ogranicza się do spraw stron o spornych interesach. Zwrócić uwagę należy, że w zdecydowanej większości przypadków w postępowaniu administracyjnym występuje jedna strona postępowania⁷⁵⁸. W mojej ocenie marginalna funkcja ugody może wynikać przede wszystkim z faktu, że brak jest możliwości zawarcia ugody pomiędzy organem administracji publicznej a stroną. Analiza przepisów prawa administracyjnego prowadzi jednak do wniosku, że ten rodzaj ugody jest potrzebny i mógłby istotnie wpłynąć na rozwój ugodowych form rozwiązywania sporów w prawie administracyjnym.

⁷⁵⁵ M. Jagielska, J. Jagielski, M. Cherka [w:] R. Hauser, M. Wierzbowski (red.), *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz*, Warszawa 2021, art. 115, Legalis.

⁷⁵⁶ Z. Kmiecik, *Mediacja...*, s. 151.

⁷⁵⁷ M. Bursztynowicz, M. Sługocka, *Postępowanie administracyjne...*, s. 45; zob. też. Z. Kmiecik, *Mediacja...*, s. 106; H. Knysiak-Sudyka [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 164-165.

⁷⁵⁸ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne...*, s. 463.

3.3.4.2. Uгода w sprawie spornej należności cywilnoprawnej

Z dniem 1 czerwca 2017 r. weszła w życie ustawa o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności⁷⁵⁹, która w ustawie o finansach publicznych⁷⁶⁰ wprowadziła przesłanki oraz tryb umożliwiający zawieranie ugód cywilnoprawnych przez jednostki sektora finansów publicznych (podmioty publiczne) w zakresie należności wynikających ze stosunków cywilnoprawnych. Jednocześnie w ustawie o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych⁷⁶¹ przesądzono, że zawarcie i wykonanie ugody w sprawie spornej należności cywilnoprawnej zawartej przez jednostkę sektora finansów publicznych zgodnie z przepisami prawa nie stanowi naruszenia dyscypliny finansów publicznych (art. 11 ust. 2 i art. 15 ust. 2 u.o.n.d.f.p.). Wprowadzone rozwiązania wchodziły w skład tzw. „pakietu wierzycielskiego”, który miał usprawnić dochodzenie należności w obrocie gospodarczym. Uregulowania prawne przed nowelizacją wskazanych ustaw nie dawały wyraźnej podstawy prawnej do możliwości zawierania ugód przez jednostki sektora finansów publicznych w zakresie dochodzenia przysługujących im należności cywilnoprawnych. Istniało duże ryzyko uznania zawartej przez podmiot publiczny ugody jako naruszenia dyscypliny finansów publicznych. Podkreślić jednak należy, że o ile przepisy nie przewidywały bezpośrednich unormowań w zakresie możliwości zawarcia ugody w sprawie spornej należności cywilnoprawnej, to taka możliwość istniała. Wyłączną podstawą zawarcia takiej umowy były regulacje przewidziane w prawie cywilnym, w tym przepis o ugodzie pozasądowej⁷⁶².

Wprowadzenie wskazanych rozwiązań do polskiego porządku prawnego jest istotne z uwagi na to, że jednostki sektora finansów publicznych posiadają prawne ograniczenia w zakresie swobodnego dysponowania środkami publicznymi. Między innymi, ustawa o finansach publicznych określa podstawowe zasady ochrony środków publicznych jako dobra wspólnego. Ponadto Konstytucja RP wskazuje, że w prawie publicznym obowiązuje podstawowa zasada działania organów administracji publicznej na podstawie i w granicach prawa (zasada legalizmu)⁷⁶³. Jednostki sektora finansów publicznych powinny kierować się w swojej działalności finansowej określonymi zasadami, tj. zasadą celowości, oszczędności i działania dla dobra finansów publicznych⁷⁶⁴. Brak wyraźnej podstawy prawnej, która dawa-

⁷⁵⁹ Ustawa z 07.04.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności (t.j. Dz. U. poz. 933 ze zm.).

⁷⁶⁰ Ustawa z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 305 ze zm.).

⁷⁶¹ Ustawa z 17.12.2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 289).

⁷⁶² P. Majka [w:] Z. Ofiarski (red.), *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 399.

⁷⁶³ W myśl art. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 02.04.1997 r. organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

⁷⁶⁴ Orzeczenie Głównej Komisji Orzekającej z 28.06.2007 r., DF/GKO-4900-26/30/07/18.

łaby wprost podmiotom publicznym możliwość zawarcia ugody, skutkowało poważnymi wątpliwościami co do możliwości jej zawarcia.

Ustawodawca w uzasadnieniu do ustawy wprowadzającej tzw. „pakiet wierzycielski” zwrócił uwagę na znaczenie instytucji ugody i potrzebę jej stosowania przez organy administracji publicznej⁷⁶⁵. Jak wskazano w uzasadnieniu „dzięki ugodzie może dojść np. do skrócenia czasu otrzymania zapłaty przez podmiot prywatny od dłużnika będącego jednostką sektora finansów publicznych, z drugiej strony poniesienia przez jednostkę niższych kosztów; nie tylko kosztów związanych z należnością główną i odsetkami, ale także wydatków związanych z prowadzeniem postępowania (własnych jak i strony przeciwnej)”. Ustawodawca akcentuje również potrzebę popularyzacji polubownych metod rozwiązywania sporów.

W ocenie ustawodawcy celem polubownych metod rozwiązywania sporów jest wypracowanie porozumienia, które przybiera postać ugody. Podkreślić należy, że ustawodawca wprowadzając nowe możliwości polubownego rozwiązywania sporów zwraca uwagę na element konstrukcyjny ugody, tj. porozumienie stron. Przed nowelizacją przepisów brak było wyraźnej podstawy prawnej do zawierania ugód dotyczących spornych należności cywilnoprawnych przez jednostki sektora finansów publicznych. Celem nowej regulacji było udostępnienie podmiotom publicznym na wzór podmiotów prywatnych, dokonania wyboru sposobu rozwiązania sporu, czy to w drodze ugody, czy też rozstrzygnięcia sądowego. Ustawodawca wskazał, że podmioty publiczne sporadycznie korzystają z mediacji oraz innych polubownych metod rozwiązywania sporów, których reguły pochodzą z prawa prywatnego⁷⁶⁶. Podkreślić należy, że ustawodawca poprzez odwołanie się do podmiotów prywatnych nawiązuje do ugody pozasądowej, która stanowi modelowe rozwiązanie w zakresie rozwiązywania sporów. Między innymi, w uzasadnieniu do ustawy ustawodawca podnosi, że warunkiem uznania danej czynności prawnej za ugodę są właśnie wzajemne ustępstwa stron. Z drugiej strony zwraca uwagę, że wymóg wzajemnych ustępstw stron w brzmieniu przed nowelizacją przepisów u.o.n.d.f.p. stanowił barierę z korzystania z polubownych metod rozwiązywania sporów przez podmioty publiczne. Należy jednocześnie pokreślić, że istotą polubownych metod rozwiązywania sporów jest również wola stron rozwiązania sporu w drodze ugody.

Inicjatywa ustawodawcy polegająca na wprowadzeniu wyraźnego, ustawowego upoważnienia do zawierania ugód przez jednostki sektora finansów publicznych do u.o.f.p.,

⁷⁶⁵ Zob. uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności z 28.12.2016 r., VIII kadencja (druk sejmowy nr 1185), dostęp: www.sejm.gov.pl/Sejm8, data wejścia 23.07.2021 r.

⁷⁶⁶ Szerzej na ten temat J. M. Salachna i M. J. Skrodzka; zob. J. M. Salachna, M. J. Skrodzka, *Uгода mediacyjna w sprawie spornej należności cywilnoprawnej a ocena skutków jej zawarcia – perspektywa prywatnoprawna i publicznoprawna (art. 54a ustawy o finansach publicznych)*, „PUG” 2018, nr 7, s. 8-13.

a także wyraźnego przepisu w u.o.n.d.f.p., że zadysponowanie środkami publicznymi w wykonaniu ugody nie stanowi naruszenia dyscypliny finansów publicznych, wskazuje na istotną rolę ustawodawcy w popularyzacji ugodowego rozwiązywania sporów przez organy administracji publicznej. Wskazane rozwiązania pozwalają ograniczyć bariery związane z wykorzystaniem instytucji ugody, a także ograniczają ryzyko, jakie dotąd wiązało się z zawarciem porozumienia przez jednostkę sektora finansów publicznych. Jednocześnie wprowadzone przez ustawodawcę zmiany umożliwiające zawieranie ugód przez organ administracji w zakresie należności cywilnoprawnych, stanowią pozytywny impuls do dalszego promowania i stosowania alternatywnych metod rozwiązywania sporów w praktyce administracji publicznej, w tym również w zakresie dochodzenia należności publicznoprawnych.

Zwrócić uwagę należy, że jednostki sektora finansów publicznych, w tym m.in. jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty, województwa), organy administracji rządowej, które są dysponentami środków publicznych, bardzo często kierują środki budżetowe na rynek poprzez umowy cywilnoprawne. Między innymi wydatkują środki publiczne, wykorzystując procedury przetargowe (zamówienia publiczne). W prawie zamówień publicznych bardzo często dochodzi do sporów prawnych, m.in. związanych z realizacją zamówienia, wypłatą wynagrodzenia, czy też w zakresie obowiązków gwarancyjnych wykonawcy. Sporna należność cywilnoprawna może dotyczyć m.in. kary umownej, która może być wynikiem niewykonania zamówienia publicznego przez stronę umowy⁷⁶⁷.

M. Koralewski wyjaśnia, że ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie wskazanych zmian prawnych z uwagi na fakt, że podmioty sektora finansów publicznych bardzo rzadko korzystały z polubownych metod rozwiązywania sporów⁷⁶⁸. Jednostki sektora finansów publicznych nie decydują się na zawieranie ugód cywilnoprawnych, ponieważ ustępstwa w postaci rezygnacji z części roszczeń lub ich bezwarunkowe uznanie, mogą generować ryzyko uznania, że naruszono dyscyplinę finansów publicznych. Wydaje się, że podmioty publiczne powinny mieć większą swobodę w stosowaniu alternatywnych metod rozwiązywania sporów, zarówno w zakresie należności, jak również wierzytelności.

Przed zmianami ustawowymi, jednostki sektora finansów publicznych rzadko decydowały się na prowadzenie postępowań sądowych w sprawach dochodzenia spornych należności cywilnoprawnych. Przyczyną tego stanu rzeczy było duże ryzyko uznania ustępstw podmiotu publicznego dokonanych w drodze ugody za naruszenie dyscypliny finansów pu-

⁷⁶⁷ E. Kowalczyk [w:] A. Mikos-Sitek (red.), *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, 2022, art. 54a, Legis.

⁷⁶⁸ M. Koralewski, *Ułatwienia w celu dochodzenia wierzytelności, Komentarze praktyczne*, 2017, LEX.

blicznych. Ustępstwa wiązały się również z potencjalnym zarzutem bezpodstawnego odstąpienia od dochodzenia należności budżetowej. Jednostki sektora finansów publicznych nie podejmowały ugodowych sposobów rozwiązania sporu (ugody), tylko prowadziły spór do momentu wyczerpania wszystkich możliwych środków zaskarżenia.

Nowe regulacje prawne wprowadziły zasadę, że jednostka sektora finansów publicznych może zawrzeć ugodę w sprawie spornej należności cywilnoprawnej w przypadku spełnienia określonych przesłanek określonych w ustawie. Należy podkreślić, że wskazane regulacje stanowiły *novum* w polskim ustawodawstwie. Wprowadzony przepis art. 54a u.o.f.p. wprowadził bezpośrednią podstawę dla podmiotów publicznych do zawierania ugód w sprawie spornych należności cywilnoprawnych. Obecnie jednostki sektora finansów publicznych mogą rozważyć, czy mając na uwadze zasady racjonalnego działania i gospodarowania środkami publicznymi, zachodzą przesłanki do zawarcia ugody.

Przewidziana w przepisach u.o.f.p. ugoda jest ugodą cywilnoprawną, uregulowaną w art. 917 k.c. Podkreślić jednak należy, że zasady zawarcia tego typu ugody określa przepis szczególnie, tj. w art. 54a u.o.f.p. Wskazana ugoda musi zatem zawierać elementy konstrukcyjne ugody określone przepisami materialnego prawa cywilnego, a ponadto spełniać warunki określone w u.o.f.p. Po pierwsze, strony (podmiot publiczny, dłużnika) łączy uprzedni cywilnoprawny stosunek prawny, który jest podstawą spornej należności cywilnoprawnej. Strony dokonują ustępstw w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego. Element wzajemnych ustępstw jest warunkiem uznania danego porozumienia jako ugody.

Ustawa o finansach publicznych określa szczególne zasady dokonywania ustępstw przez organ publiczny. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że element wzajemnych ustępstw w związku z przepisami ustawy o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych, stanowił jedną z przeszkód w korzystaniu z polubownych metod rozwiązywania sporów, w tym ugody przez podmioty publiczne⁷⁶⁹.

Jednostka sektora finansów publicznych ma możliwość zawarcia ugody, której przedmiotem jest sporna należność cywilnoprawna, jeżeli w wyniku dokonanej oceny skutków ugody uzna, że jej skutki dla tej jednostki lub odpowiednio dla Skarbu Państwa są korzystniejsze niż prawdopodobny wynik postępowania sądowego lub arbitrażowego. Zdaniem J. M. Salachny występują w u.o.f.p. dwa elementy, które warunkują możliwość zawarcia umowy

⁷⁶⁹ P. Majka [w:] Z. Ofiarski (red.), *Ustawa o finansach publicznych...*, s. 399.

przez organ publiczny z dłużnikiem, tj. należność musi mieć charakter sporny, a także należność musi mieć charakter cywilnoprawny⁷⁷⁰.

Jedną ze stron ugody jest jednostka sektora finansów publicznych, natomiast drugą stroną może być podmiot prywatny lub inna jednostka sektora finansów publicznych. W piśmiennictwie jako przykład wskazuje się spór uczelni publicznej z inną jednostką sektora finansów publicznych⁷⁷¹. Jednostka sektora finansów publicznych przy zawarciu ugody reprezentowana jest przez osobę upoważnioną do jej reprezentacji⁷⁷².

Przedmiotem ugody jest sporna należność cywilnoprawna, której wierzycielem lub dłużnikiem jest jednostka sektora finansów publicznych. Należność cywilnoprawna musi mieć charakter sporny, a podmiot publiczny musi dysponować dowodem, że wystąpiła okoliczność polegająca na sporności należności⁷⁷³. Sporny charakter sprawy to kolejny element charakterystyczny dla modelu ugody. W piśmiennictwie prezentowane jest stanowisko, że zastosowanie przepisu art. 54a u.o.f.p. możliwe jest jedynie w sytuacji, gdy wierzycielem jest jednostka sektora finansów publicznych, a nie dłużnikiem⁷⁷⁴. Wydaje się jednak, że zasadnym jest przyjęcie odmiennego stanowiska, że jednostka sektora finansów publicznych może zawrzeć ugodę zarówno w przypadku, gdy jest wierzycielem, jak i dłużnikiem należności⁷⁷⁵. Sporny charakter należności cywilnoprawnej może wynikać z rozbieżności zapatrywań stron co do istnienia lub kwestionowania wysokości roszczenia. Sporny charakter wynika m.in. z kwestionowania wysokości roszczenia przez stronę⁷⁷⁶.

Strony, aby zakończyć spór w drodze ugody dokonują wobec siebie wzajemnych ustępstw. Wzajemne ustępstwa stanowią istotę ugody uregulowanej przepisami u.o.f.p. Wzajemne ustępstwa wierzyciela i dłużnika to również podstawowy element konstrukcyjny ugody. Dlatego też ugoda musi zawierać rozwiązania korzystne dla dłużnika, jak i wierzyciela. Konsekwencją braku uzgodnienia wzajemnych ustępstw stron będzie brak możliwości uznania danego porozumienia za ugodę. Ustawa nie wskazuje, jakiego charakteru ustępstwa mogą być poczynione przez jednostkę sektora finansów publicznych. Podkreśla się, że ustępstwem

⁷⁷⁰ J. M. Salachna [w:] J. M. Salachna (red.), *Komentarz do ustawy o finansach publicznych dla jednostek samorządu terytorialnego*, Gdańsk 2019, s. 136.

⁷⁷¹ K. Golema, P. Sławicki, *Zastosowanie mediacji w sporach z udziałem uczelni publicznych*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2020, nr 2, s. 73.

⁷⁷² E. Kowalczyk [w:] A. Mikos-Sitek (red.), *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz, 2022*, art. 54a, Legalis.

⁷⁷³ J. M. Salachna, M. J. Skrodzka, *Ugoda mediacyjna...*, s. 11-12.

⁷⁷⁴ P. Walczak [w:] P. Walczak (red.), *Ustawa o finansach publicznych...*, s. 241; E. Chmielarczyk, K. Mularczyk, *Zawieranie ugody przez jednostki sektora finansów publicznych na podstawie nowelizacji art. 54a ustawy o finansach publicznych*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2018, nr 4, s. 8.

⁷⁷⁵ W. Robaczyński, Z. Zieliński, *Dopuszczalność zawarcia ugody przez jednostkę sektora finansów publicznych w świetle znowelizowanych przepisów ustawy o finansach publicznych*, „Finanse Komunalne” 2018, nr 1-2, s. 12; J. M. Salachna [w:] J. M. Salachna (red.), *Komentarz do ustawy o finansach publicznych...*, s. 138.

⁷⁷⁶ P. Walczak [w:] P. Walczak (red.), *Ustawa o finansach publicznych...*, s. 242.

strony zobowiązanej w stosunku do jednostki sektora finansów publicznych będzie uznanie za bezsporne kwestionowanie dotychczasowych elementów zobowiązania będącego przedmiotem ugody, zaś ustępstwem podmiotu publicznego będzie zastosowanie jednej z możliwości poprawy sytuacji podmiotu zobowiązanego przewidzianej w art. 55 u.o.f.p. dla należności bezspornych⁷⁷⁷.

W piśmiennictwie nie kwestionuje się, że ustępstwami jednostki sektora finansów publicznych mogą być ulgi w spłacie należności⁷⁷⁸. W przepisach art. 55-59 u.o.f.p. określone zostały zasady udzielania ulg w spłacie zobowiązań z tytułu należności pieniężnych o charakterze cywilnoprawnym. Do katalogu ulg w spłacie zobowiązań zalicza się umorzenie, odroczenie spłaty, rozłożenie na raty (art. 55 u.o.f.p.). W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że specyfika ugody zawieranej przez jednostkę sektora finansów publicznych wyraża się w tym, że ustępstwo w postaci ulgi w spłacie zobowiązań musi być wzajemne (aspekt cywilistyczny), a także korzystniejsze od ewentualnego wyniku postępowania sądowego lub arbitrażowego⁷⁷⁹.

Ustępstwa czynione przez strony muszą być wzajemne, lecz nie muszą być ekwiwalentne⁷⁸⁰. W przypadku ugody zawieranej w u.o.f.p. ocena tej wzajemności ma specyficzny charakter. Wynika to przede wszystkim z warunków, które musi spełnić podmiot publiczny, a mianowicie ugoda musi być dla Skarbu Państwa lub jednostki sektora finansów publicznych korzystniejsza od prawdopodobnego wyniku postępowania sądowego albo arbitrażowego. W. Misiąg zwraca uwagę, że przepis art. 54 ust. 1 u.o.f.p. stanowi ogólną dyrektywę interpretacyjną zakładającą, że podmiot publiczny może czynić tym większe ustępstwa wobec dłużnika, im niżej ocenia szanse prawdopodobnego, korzystniejszego rozstrzygnięcia postępowania sądowego lub arbitrażowego⁷⁸¹. Ocena dokonywana przez podmiot ma charakter subiektywny.

Wskazać należy, że ustawodawca wprowadzając wskazane przepisy, dopuszczające zawarcie ugody przez jednostki sektora finansów publicznych, nie pozwolił dokonywać tego w sposób dowolny. Przepis przewiduje pewne przesłanki, które muszą być spełnione przed zawarciem ugody. Po pierwsze, jednostka sektora finansów publicznych powinna przeprowadzić ocenę, czy skutki ugody dla tej jednostki lub odpowiednio Skarbu Państwa albo budżetu

⁷⁷⁷ W. Misiąg [w:] W. Misiąg (red.), *Ustawa o finansach publicznych, Ustawa o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 210.

⁷⁷⁸ E. Kowalczyk [w:] A. Mikos-Sitek (red.), *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, 2022, art. 54a, Legis.

⁷⁷⁹ P. Walczak [w:] P. Walczak (red.), *Ustawa o finansach publicznych...*, s. 242 i n.

⁷⁸⁰ Zob. wyr. SA w Warszawie z 22.12.2016 r., I ACa/234/15, niepubl.; zob. też wyr. SA w Katowicach z 27.10.2015 r., V ACa 233/15, LEX nr 1954611.

⁷⁸¹ W. Misiąg [w:] W. Misiąg (red.), *Ustawa o finansach publicznych...*, s. 210.

jednostki samorządu terytorialnego są korzystniejsze niż prawdopodobny wynik postępowania sądowego albo arbitrażowego (art. 54a ust. 1 u.o.f.p.). Jednostka sektora finansów publicznych powinna dokonać oceny, czy wydatkowanie środków publicznych jest zgodne z art. 44 u.o.f.p., tj. czy wydatki publiczne dokonywane są w sposób celowy i oszczędny oraz z zachowaniem zasad dokonywania wydatków ze środków publicznych. Po drugie, ocena skutków ugody dokonywana jest przez jednostkę w formie pisemnej z uwzględnieniem okoliczności sprawy, w szczególności zasadności spornych żądań, możliwości ich zaspokojenia i przewidywanego czasu trwania oraz kosztów postępowania sądowego albo arbitrażowego (art. 54a ust. 2 u.o.f.p.). Ocena skutków ugody dokonywana jest *ad casum*, czyli uwzględniając okoliczności sprawy⁷⁸². Oznacza to, że zasadność spornych żądań, możliwości ich zaspokojenia i przewidywany czas trwania oraz koszty postępowania sądowego albo arbitrażowego są przedmiotem oceny podmiotu publicznego przed zawarciem ugody⁷⁸³. To na podmiocie publicznym spoczywa obowiązek uwzględniania okoliczności sprawy. Dokonana ocena jest istotna, ponieważ w przypadku zawarcia ugody przez jednostkę będzie ona podstawą do stwierdzenia *ex post*, czy doszło od naruszenia dyscypliny finansów publicznych czy też nie. Sporządzona ocena musi być udokumentowana i stwierdzona pismem. Ocena może zostać również sporządzona przez podmiot trzeci np. profesjonalnego pełnomocnika jednostki sektora finansów publicznych w formie pisemnej⁷⁸⁴. Jednostki sektora finansów publicznych decydują o skorzystaniu z instytucji ugody, gdy uznają, że skorzystanie z tego rozwiązania będzie bardziej korzystne ekonomicznie i prawnie niż prowadzenie postępowania sądowego. Na jednostce sektora finansów publicznych ciąży również odpowiedzialność, aby ugoda była dla niej korzystna i zgodna z prawem, w tym z ustawą o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych⁷⁸⁵.

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na istotną rolę Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej w ugodowym rozwiązywaniu sporów prawnych, których stroną są podmioty publiczne. Zgodnie z art. 7 ust. 2 pkt 3 i 4 ustawy o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁸⁶ zastępstwo Skarbu Państwa wykonywane przez Prokuratorię Generalną jest obowiązkowe do zakończenia sprawy w sprawach rozpoznawanych przez sądy polubowne, a także w sprawach o uchylenie wyroku sądu polubownego oraz uznanie albo stwierdzenie

⁷⁸² E. Kowalczyk [w:] A. Mikos-Sitek (red.), *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, 2022, art. 54a, Legis.

⁷⁸³ J. M. Salachna, M. J. Skrodzka, *Ugoda mediacyjna...*, s. 12.

⁷⁸⁴ E. Chmielarczyk, K. Mularczyk, *Rola pełnomocnika w mediacji z udziałem podmiotów sektora finansów publicznych*, „PUG” 2018, nr 7, s. 16-18.

⁷⁸⁵ E. Chmielarczyk, K. Mularczyk, *Zawieranie ugody...*, s. 5.

⁷⁸⁶ Ustawa z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2180).

wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej. Jednocześnie w sprawach dotyczących praw i interesów Rzeczypospolitej Polskiej, w tym praw i interesów Skarbu Państwa, Prokuratoria Generalna opiniuje projekty ugód (art. 17 ust. 1 u. o.p.g.). Ponadto podmioty reprezentujące Skarb Państwa są obowiązane uzyskać opinię prawną Prokuratorii Generalnej o projektach umów, ugód oraz jednostronnych czynnościach prawnych dokonywanych przez Skarb Państwa, jeżeli wartość przedmiotu czynności prawnej przekracza kwotę 100 000 000 zł (art. 18 ust. 1 u.o.p.g.). Co istotne, ustawa przewiduje, że „jeżeli w postępowaniu, w którym zastępstwo wykonuje Prokuratoria Generalna, strony podejmą negocjację lub mediację w celu zawarcia ugody, Prokuratoria Generalna bierze udział w negocjacjach lub mediacjach w zakresie i charakterze określonym przez Prezesa Prokuratorii Generalnej” (art. 22 ust. 1 u.o.p.g.). Ponadto należy zauważyć, że dodatkowo Prokuratoria Generalna wspiera procesy polubownego rozwiązania sporu w szeregu innych spraw zanim trafią one do sądów.

Potwierdzenie rosnącej roli ugody, a także ugodowego rozwiązywania sporów znajduje się w danych statystycznych. Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa w 2018 r. zakończyła ogółem 2669 spraw – w tym przez zawarcie ugody 84⁷⁸⁷. Z danych Prokuratorii Generalnej wynika, że łączna wartość przedmiotu sporu (zgłoszonych roszczeń) w tych sprawach wyniosła 1,2 mld zł. Natomiast w latach poprzednich liczba zawartych ugód była mniejsza⁷⁸⁸.

Przepisy u.o.p.g. przewidują również funkcjonowanie Sądu Polubownego przy Prokuratorii Generalnej (art. 26 u.o.p.g.). Sąd Polubowny przy Prokuratorii Generalnej jest właściwy w sprawach sporów z udziałem Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego, państwowych osób prawnych, osób prawnych z udziałem Skarbu Państwa lub państwowych osób prawnych oraz spółek kapitałowych z udziałem tych podmiotów, tj. w których jedną ze stron jest wskazany podmiot. Sąd Polubowny również właściwy jest do prowadzenia mediacji w postępowaniu administracyjnym, w którym jedną ze stron jest organ administracji publicznej lub wskazany wyżej podmiot.

Zgodnie z informacjami wskazanymi w sprawozdaniach z działalności Prokuratorii Generalnej przepisy u.o.p.g., jak i praktyka ich stosowania, spowodowały, że zwiększyło się zaangażowanie Prokuratorii Generalnej w ugodowe rozwiązywanie sporów przez organy ad-

⁷⁸⁷ Sprawozdanie z działalności Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa w okresie od dnia 01.01.2018 r. do dnia 31.12.2018 r., s. 19, dostęp: <https://prokuratoria.gov.pl/sprawozdania-z-dzialalnosci,m,mg,25,73>, data wejścia: 02.04.2021 r.

⁷⁸⁸ Zgodnie ze Sprawozdaniem z działalności Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa z lat 2017-2014 liczba spraw, które zakończyły się ugodą była mniejsza niż w 2018 r. tj. w 2017 r. – 29, w 2016 r. -39, w 2015 r. 26, w 2014 r., dostęp: <https://prokuratoria.gov.pl/sprawozdania-z-dzialalnosci,m,mg,25,73>, data wejścia: 02.04.2021 r.

ministracji publicznej⁷⁸⁹. Do zawarcia ugody przy udziale radców Prokuraturii Generalnej może dojść w drodze mediacji, arbitrażu (jeśli nie zostanie wydane orzeczenie), czy też postępowania koncyliacyjnego. Radcowie Prokuraturii Generalnej wspierają proces zawierania ugód. Prokuratura Generalna bierze udział w negocjacjach, mediacjach czy rozmowach ugodowych prowadzonych przed wszczęciem postępowania sądowego, jak również w jego trakcie. Widoczny jest również trend wskazujący, że Prokuratura aktywniej będzie w najbliższych latach koncentrować się na wspieraniu podmiotów publicznych w negocjacjach umów oraz rozmowach ugodowych⁷⁹⁰. Jak wynika ze sprawozdań z działalności Prokuraturii Generalnej radcowie prawni Prokuraturii Generalnej wspierają procesy zawierania ugód również w toku bieżącej współpracy z jednostkami sektora finansów publicznych. Prokuratura Generalna uczestniczy w sprawach, które nie są przez nią prowadzone, tzn. w sprawach, w których spory jeszcze nie zawisły w sądzie. Prokuratura Generalna również uczestniczy w rozwiązywaniu istotnych z punktu widzenia Skarbu Państwa sporów gospodarczych.

Podsumowując, podmioty sektora finansów publicznych dzięki wprowadzonym zmianom zyskały większą swobodę w ugodowym rozwiązywaniu sporów, których przedmiotem są należności cywilnoprawne. Jednostki sektora finansów publicznych uzyskały wyraźną podstawę prawną do zawarcia porozumienia w drodze ugody, tj. wzajemnych ustępstw. Nowelizacja przepisów ograniczyła ryzyko, jakie wiąże się z zawarciem porozumienia przez strony, kiedy jedną z nich jest jednostka sektora finansów publicznych. Przed nowelizacją to wzajemne ustępstwa, warunek uznania danej czynności prawnej za ugodę, stanowiły barierę w korzystaniu z ugodowych metod rozwiązywania sporów. Wynikało to z obawy przed ryzykiem uznania, że jakiegokolwiek ustępstwo jednostki sektora finansów publicznych, będzie mogło być uznane za naruszenie dyscypliny finansów publicznych. Obecne brzmienie przepisów pozwala uznać, że korzyść wynikająca z zawarcia ugody powinna być rozumiana szeroko⁷⁹¹. Odnoszona jest ona nie tylko do samego podmiotu publicznego, lecz również odpowiednio do Skarbu Państwa albo budżetu jednostki samorządu terytorialnego.

Jednostki sektora finansów publicznych mają możliwość rozważenia, czy z punktu widzenia zasad racjonalnego działania i gospodarowania środkami budżetowymi, zasadny jest

⁷⁸⁹ Szerzej na temat problematyki konsensualnego rozwiązywania sporów cywilnych, w których stronę zastępuje Prokuratura Generalna Rzeczypospolitej Polskiej zob. R. Flejszar, M. Sobuś, *Zastępstwo Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej a ugodowe rozwiązywanie sporów cywilnych* [w:] L. Bosek (red.), *Prawo i państwo. Księga jubileuszowa 200-lecia Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2017, s. 895 i n.

⁷⁹⁰ Sprawozdanie z działalności Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa w okresie od 01.01.2018 r. do 31.12.2018 r., s. 5, dostęp: <https://prokuratura.gov.pl/sprawozdania-z-dzialalnosci,m,mg,25,73>, data wejścia: 02.04.2021 r.

⁷⁹¹ P. Majka [w:] Z. Ofiarski (red.), *Ustawa o finansach publicznych...*, s. 399.

wybór zakończenia sporu ugodą. Dzięki znowelizowanym przepisom podmioty publiczne zyskały możliwość wyboru sposobu zakończenia sporu. Wprowadzone rozwiązania pozwalają przyjąć optymistyczne założenie, że w przyszłości jednostki sektora finansów publicznych będą bardziej elastycznie podchodzić do sporów z podmiotami prywatnymi, a także będą otwarte na dialog z nimi. Podnosi się również w piśmiennictwie, że dzięki nowelizacjom przepisów jednostki sektora finansów publicznych będą bardziej przygotowane do realiów rynkowych, a działania organów publicznych będą elastyczne i dostosowane do określonych sytuacji⁷⁹².

3.3.4.3. Ugoda w zakresie należności publicznoprawnych

O ile przepisy prawa polskiego wskazują na możliwości zawierania uгод przez podmioty publiczne (tj. jednostki sektora finansów publicznych) w zakresie należności cywilnoprawnych, to w przypadku należności publicznoprawnych nie występują podobne unormowania. Podkreśla się, że regulacja, która została przewidziana w u.o.f.p., nie może być rozciągnięta na należności podatkowe, a także na tzw. niepodatkowe należności budżetowe o charakterze publicznoprawnym, o których mowa w art. 60 u.f.p.⁷⁹³. Jednakże kwestie współpracy organów podatkowych z podatnikami nabierają coraz większego znaczenia w polskim systemie prawa podatkowego⁷⁹⁴. Zasadnym wydaje się zatem być ogólne zaprezentowanie niektórych niewładczych form kształtowania stosunków prawopodatkowych w prawie polskim, a także zaprezentowanie rozwiązań, które mogą być wzorem dla polskiego ustawodawcy do włączenia konstrukcji ugody do prawa podatkowego.

Należy na wstępie wyjaśnić, że stosunek prawopodatkowy jest stosunkiem o charakterze publicznoprawnym. Wierzycielem w tym stosunku jest organ podatkowy, a dłużnikiem podatek. Ten rodzaj stosunku charakteryzuje się tym, że organ podatkowy ma możliwość żądania wykonania zobowiązań przez podatnika, a także dokonuje egzekucji zobowiązań publicznoprawnych. Stosunek ten jest oparty na charakterystycznej dla prawa podatkowego administracyjnoprawnej metodzie regulacji jako prawa publicznego⁷⁹⁵. Jednocześnie samo prawo podatkowe posługuje się specyficzną siatką pojęciową, instytucjami prawnymi, a także

⁷⁹² D. Grześkowiak-Stojek, M. Kordowina, *Ugoda na tle realizacji umów*, Przetargi Publiczne 2017, s. 43.

⁷⁹³ J. M. Salachna, M. J. Srodzka, *Ugoda mediacyjna...*, s. 8-13; J. M. Salachna [w:] J. M. Salachna (red.), *Komentarz do ustawy o finansach publicznych...*, s. 137.

⁷⁹⁴ Zob. uzasadnienie zmian do projektu nowej ordynacji podatkowej; L. Etel, *Nowa ordynacja podatkowa: z prac Komisji Kodyfikacyjnej Ogólnego Prawa Podatkowego*, Białystok 2017, s. 13 i n.

⁷⁹⁵ P. Borszowski [w:] P. Borszowski (red.), *Regulacje prawa finansów publicznych i prawa podatkowego. Podsumowanie stanu obecnego i dynamika zmian. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Wiesławie Miemiec*, Warszawa 2020, s. 82.

celem i zadaniem regulacji (cele i zadania fiskalne). W stosunkach prawnopodatkowych również może dochodzić do sporów, w szczególności przy określeniu podatkowego stanu faktycznego. L. Etel zwraca uwagę na wysoką konfliktowość, która charakteryzuje relacje pomiędzy organem podatkowym a podatnikiem⁷⁹⁶. Autor ten podnosi, że duża część spraw wnieszonych do sądów administracyjnych to właśnie sprawy podatkowe, które dotyczą, m.in. podatków, innych świadczeń pieniężnych, egzekucji tych świadczeń.

Należy wskazać, że w polskim prawie podatkowym pojęcie należności publiczno-prawnej nie zostało zdefiniowane. Definicję legalną należności publiczno-prawnej zawarto jedynie w Kodeksie karnym skarbowym⁷⁹⁷. Zgodnie z art. 53 § 26 k.k.s. przez należność publiczno-prawną rozumie się należność państwową lub samorządową, będąca przedmiotem przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego. A zatem przez należność publiczno-prawną należy rozumieć należność wobec państwa, która przybrać może między innymi postać podatku stanowiącego dochód budżetu państwa.

Jednocześnie należy wyjaśnić, że funkcją przepisów prawnopodatkowych jest zapewnienie sprawnej i zgodnej z przepisami Konstytucji RP realizacji funkcji fiskalnej przez państwo⁷⁹⁸. Prawo podatkowe jako część prawa publicznego wywodzi się z prawa administracyjnego i jest oparte na administracyjnoprawnej metodzie regulacji stosunków społecznych⁷⁹⁹. A zatem prawo podatkowe oparte jest na władztwie i podporządkowaniu⁸⁰⁰. Prawo podatkowe nakłada na wskazane podmioty (podatników) obowiązek ponoszenia określonego ciężaru fiskalnego, a także zapewnienia jego skutecznego egzekwowania przez organy podatkowe. Rolą norm prawa podatkowego jest zapewnienie określonych wpływów do budżetu państwa w związku z zaistnieniem określonych zdarzeń podatkowych (np. dochodu, przychodu, majątku). Zauważyć należy, że normy prawne w prawie podatkowym odnoszą się do zdarzeń, które już miały miejsce. Jednocześnie podatek nie może być pobierany ponad podstawę ustalonego wymiaru. Podatek, który pobrany zostałby ponad podstawę wymiaru stanowiłby sankcję karną.

W prawie podatkowym nie występują regulacje, które pozwalają na zakończenie sporu pomiędzy podatnikiem a organem podatkowym w drodze klasycznej ugody. Polubowne metody zakończenia sporu wiążą się bowiem z dokonywaniem ustępstw oraz kompromisem, że

⁷⁹⁶ L. Etel, *Ordynacja podatkowa, Kierunkowe założenia nowej regulacji*, Białystok 2015, s. 62.

⁷⁹⁷ Ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 859).

⁷⁹⁸ J. Leńczuk, *Granicze autonomii prawa podatkowego* [w:] D. J. Gajewski (red.), *Uszczelnienie Systemu Podatkowego w Polsce*, Warszawa 2020, s. 65.

⁷⁹⁹ A. Nita, *Porozumienie w prawie podatkowym, Horyzontalne metody determinacji powinności podatkowej*, Warszawa 2014, s. 74.

⁸⁰⁰ R. Mastalski, *Przedmiot i metoda regulacji w prawie podatkowym*, „Edukacja Prawnicza” 1994, nr 9, s. 194.

każda ze stron ustępuje ze swojego stanowiska w określonym zakresie. W piśmiennictwie prawniczym podnosi się, że możliwość polubownego rozwiązywania sporów sprzeciwia się zasadzie legalizmu, która została wyrażona w art. 120 ordynacji podatkowej⁸⁰¹, a ma swoje źródło w zasadzie praworządności (art. 7 Konstytucji RP)⁸⁰². Wskazuje się jednocześnie, że organy podatkowe nie mają podstaw do odstąpienia od stosowania prawa podatkowego w związku z zawartą ugodą i nie mają uprawnień do negocjowania treści czy zakresu obowiązku podatkowego.

Mając na uwadze dokonujące się obecnie zmiany w zakresie prawa podatkowego, należałoby zadać pytania: (1) czy ugodowe metody rozwiązywania sporów, w tym modelowe rozwiązania ugody pozasądowej, nie mogą znaleźć zastosowania w prawie podatkowym, a także (2) czy nie istnieje przestrzeń do stosowania konsensualnych form działania w prawie publicznym opartych na porozumieniu, w tym ugodowych metod rozwiązywania sporów celem rozwiązywania sporów w zakresie należności publicznoprawnych.

Chcąc odpowiedzieć na powyższe pytania warto zwrócić uwagę na rozwiązania amerykańskie w zakresie dochodzenia należności publicznoprawnych. To właśnie instytucja ugody w amerykańskim prawie podatkowym cieszy się coraz większą popularnością⁸⁰³. Między innymi J. Gajewski zwraca uwagę, że w prawie amerykańskim występuje instytucja ugody - zbliżona do ugody cywilnoprawnej - która zawierana jest pomiędzy organem podatkowym a stroną postępowania (podatnikiem)⁸⁰⁴. Również R. Korgól wskazuje, że porozumienie w amerykańskim prawie podatkowych wykazuje cechy ugody⁸⁰⁵.

D. J. Gajewski zwraca uwagę, że ugoda jest porozumieniem, które zawierane jest w trakcie toczącego się postępowania w kwestiach spornych⁸⁰⁶. Jednocześnie Autor ten wskazuje, że w amerykańskim prawie podatkowym ugodę można zawrzeć na etapie kontroli podatkowej, ponieważ na tym etapie dochodzi najczęściej do konfrontacji stron stosunku prawopodatkowego⁸⁰⁷. Ugoda może zostać zawarta pomiędzy organem administracji a podatnikiem, ale także pomiędzy stronami postępowania (porozumienie zatwierdzane jest przez organ). Ten drugi typ porozumienia wydaje się być bardzo zbliżony do regulacji ugody admi-

⁸⁰¹ Ustawa z 29.08.1997 r. - Ordynacja podatkowa (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.).

⁸⁰² D. Mączyński, *Aspekty podatkowe zawarcia ugody na podstawie art. 54a ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych*, „PUG” 2018, nr 10, s. 17-23.

⁸⁰³ D. J. Gajewski, *Czy konstrukcja ugody pomiędzy podatnikiem a organem podatkowym w amerykańskim prawie podatkowym może być inspiracją do zmian w ordynacji podatkowej?* [w:] R. Dowgier (red.), *Ordynacja Podatkowa: Stan obecny i kierunki zmian*, Białystok 2015, s. 73.

⁸⁰⁴ *Ibidem*.

⁸⁰⁵ R. Korgól, *Ugoda pomiędzy organem podatkowym a podatnikiem w amerykańskim prawie podatkowym*, „KPP” 2003, nr 2-3, s. 135.

⁸⁰⁶ D. J. Gajewski, *Czy konstrukcja ugody...*, s. 74.

⁸⁰⁷ *Ibidem*.

nistracyjnej, którą strony mogą zawrzeć w polskim postępowaniu administracyjnym przed organem administracji publicznej. Porozumienie przewidziane w amerykańskim Kodeksie podatkowym (Internal Revenue Code – IRC⁸⁰⁸) może przybierać dwa rodzaje umów - „closing agreement” (art. 7121 IRC) i „offer in compromise” (art. 7121 IRC). To jedyne przypadki przewidziane w IRC, w których w drodze umowy możliwe jest rozwiązanie sporu co do zobowiązania podatkowego. Jak wyjaśnia D. J. Gajewski „offer in compromise” jest ofertą do zawarcia kompromisu (porozumienia) pomiędzy organem a podatnikiem, w której strony ustalają zapłatę zobowiązania podatkowego w wysokości mniejszej niż należna⁸⁰⁹. Opcja ta przewidziana jest dla podatnika, który nie jest w stanie zapłacić wymaganego podatku. Autor ten wyjaśnia również, że „closing agreements” jest już wiążącym porozumieniem, które wiąże organ podatkowy i podatnika w zakresie zobowiązania podatkowego lub innych kwestii mających wpływ na zobowiązanie podatkowe. Cechą charakterystyczną porozumień zawieranych w amerykańskim prawie podatkowym jest ich ostateczność. Porozumienia, które zostaną zatwierdzone przez organ podatkowy (Sekretarza Skarbu)⁸¹⁰, są ostateczne i decydujące, chyba że zachodzą specjalne okoliczności wyłączające ich ostateczność (oszustwo, nadużycie zaufania publicznego lub niezgodne z prawem przedstawienie istotnych faktów)⁸¹¹. Porozumienia są respektowane przez sądy z uwagi na to, że ich ostateczność jest przyznana na mocy ustawy. Porozumienia nie mogą być odwoływane ani zmieniane przez strony. Zdaniem D. J. Gajewskiego tego typu porozumienie z organem zawiera pewne cechy ugody, lecz nie musi zawierać świadczenia wzajemnego, które jest elementem niezbędnym kontraktu⁸¹².

Ten typ ugody nie występuje w polskim prawie publicznym, w tym prawie podatkowym (w ordynacji podatkowej), czy też w prawie administracyjnym (postępowaniu administracyjnym, postępowaniu sądownoadministracyjnym). L. Etel zwraca uwagę, że obecne przepisy ordynacji podatkowej nie przewidują prawnej możliwości rozstrzygnięcia spraw podatkowych na drodze uzgodnień prowadzonych pomiędzy stronami stosunku prawnopodatkowego⁸¹³. W polskim prawie podatkowym nie występuje również porozumienie (ugoda) zawierane przez strony postępowania z organem administracji publicznej w kwestiach spornych w toku postępowania podatkowego. Z drugiej strony L. Etel zwraca uwagę, że konsensualne

⁸⁰⁸ Internal Revenue Code, dostęp: <https://www.irs.gov/privacy-disclosure/tax-code-regulations-and-official-guidance>, wejście dnia 20.04.2021 r.

⁸⁰⁹ D. J. Gajewski, *Czy konstrukcja ugody...*, s. 74.

⁸¹⁰ Art. 7121 (a) Internal Revenue Code, dostęp: <https://www.irs.gov/privacy-disclosure/tax-code-regulations-and-official-guidance>, wejście dnia 20.04.2021 r.

⁸¹¹ Art. 7121 (b) Internal Revenue Code, dostęp: <https://www.irs.gov/privacy-disclosure/tax-code-regulations-and-official-guidance>, wejście dnia 20.04.2021 r.

⁸¹² D. J. Gajewski, *Czy konstrukcja ugody...*, s. 75.

⁸¹³ L. Etel, *Ordynacja podatkowa...*, s. 73.

rozwiązywanie sporów podatkowych przynosi wiele korzyści. Autor ten podkreśla, że ugodowe rozwiązywanie sporów podatkowych „pozwała realizować wiele wartości istotnych dla prawa i jego użytkowników bez szkody dla praworządności rozstrzygnięć”⁸¹⁴.

Należy zastanowić się, czy rozwiązań amerykańskich dotyczących ugody pomiędzy organem a podatnikiem nie można przenieść na grunt polskiego prawa podatkowego (ordynacji podatkowej), wykorzystując przy tym założenia dotyczące ugody cywilnoprawnej, w tym jej elementów konstrukcyjnych⁸¹⁵. Wspomnieć należy, że instytucja ugody w prawie amerykańskim może być również oparta na konstrukcji możliwych ustępstw stron oraz na dążeniu do sprawnego zakończenia sporu. Beneficjentami takiego rozwiązania w prawie polskim byłoby nie tylko podatnicy, ale również organy administracji publicznej.

A. Nita zauważa, że brak stosowania konsensualnych metod kształtowania stosunku prawnego w zakresie należności publicznoprawnych może wynikać z obawy przed utratą przez prawo publiczne bezwzględnie obowiązującego charakteru⁸¹⁶. Autor ten wskazuje, że przyczyną braku stosowania konsensualnych form kształtowania powinności publicznoprawnych może być również obawa, że obszar prawa publicznego poddany zostanie dyspozycji administrującego i administrowanego, a w konsekwencji nastąpi osłabienie autorytetu państwa. Autor ten zaznacza, że konsensualne formy działania w demokratycznym państwie prawnym są dopuszczalne w określonym prawem zakresie⁸¹⁷. Odnosząc się jednak do wskazanych twierdzeń należy zauważyć, że konstrukcje prawne, które opierają się na elemencie porozumienia są przejawem racjonalnego działania administracji publicznej⁸¹⁸. W coraz szerszym zakresie pojawia się w prawie publicznym tendencja do stosowania horyzontalnego kształtowania stosunków prawnych, którym przykładem może być również horyzontalne kształtowanie stosunków prawopodatkowych⁸¹⁹.

Mając na uwadze prowadzone w rozprawie badania na temat elementów konstrukcyjnych ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych, wydaje się zasadne zastanowienie nad możliwością wykorzystania pojęć prawa cywilnego w prawie podatkowym, w tym dotyczących ugody pozasądowej. W piśmiennictwie zauważa się, że administracja podatkowa jest podporządkowana ustawie podatkowej, ale nie jest nią skrepowana⁸²⁰.

⁸¹⁴ *Ibidem*.

⁸¹⁵ Pytanie formułuje D. J. Gajewski; zob. D. J. Gajewski, *Czy konstrukcja ugody...*, s. 73.

⁸¹⁶ A. Nita, *Porozumienie w prawie podatkowym...*, s. 73.

⁸¹⁷ *Ibidem*.

⁸¹⁸ A. Kostecki, *Publicznoprawna umowa jako forma działania organów administracji publicznej* [w:] A. Gomułowicz, J. Małecki (red.), *Ex iniuria non oritur ius. Księga ku czci Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, Poznań 2003, s. 263.

⁸¹⁹ A. Nita, *Porozumienie w prawie podatkowym...*, s. 69.

⁸²⁰ A. Nita, *Porozumienie w prawie podatkowym...*, s. 87.

Oznacza to, że w prawie podatkowym istnieje przestrzeń na stosowanie konsensualnych metod rozwiązywania sporów, lecz musi znaleźć to miejsce w regulacjach ustawowych prawa podatkowego.

W piśmiennictwie wskazuje się, że niektóre elementy stosunku prawnopodatkowego, który kształtowany jest w sposób władczy, mogą być ustalone niekiedy przy wykorzystaniu instrumentów charakterystycznych dla prawa cywilnego⁸²¹. J. Leńczuk zwraca uwagę, że zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą i poglądami doktryny prawodawca podatkowy może posługiwać się pojęciami prawa cywilnego, przyjmując je do prawa podatkowego⁸²². Autor ten zaznacza, że ustawodawca na potrzeby prawa podatkowego może definiować pojęcia prawa cywilnego, nadając im swoiste i odrębne znaczenia. Ustawodawca powinien jednak korzystać z możliwości autonomicznego określania pojęć wstrzemięźliwie.

Jednocześnie wydaje się, że nie ma przeszkód, aby przyjąć, że również pojęcie „ugody” może znaleźć zastosowanie w przepisach prawnopodatkowych, a rozwiązania modelowe ugody pozasądowej mogą zostać inkorporowane do ustaw podatkowych. Konstrukcja ugody pozasądowej jest rozwiązaniem o charakterze ogólnym, uniwersalnym, modelowym, przydatnym do wykorzystania w wielu różnych stanach faktycznych, w których dochodzi do sporów pomiędzy stronami określonych stosunków prawnych. Przemawiać mogą za tym, m.in. zasady spójności i zupełności prawa, do którego bez wątplenia przynależy również prawo podatkowe.

Uгода jako przejaw konsensualnych opartych na porozumieniu metod rozwiązywania sporów, mogłaby być wygodnym i skutecznym narzędziem między innymi w egzekucji należności publicznoprawnych. Zdaniem L. Etela konsensualne formy rozwiązywania sporów, oparte na porozumieniu, mogą przede wszystkim służyć zapobieżeniu sporu w przyszłości lub zakończeniu sporu istniejącego⁸²³. Należy dostrzec w tym miejscu związek z celem, który wskazany jest w definicji ugody pozasądowej. Jak widać cel ugody pozasądowej jest również uniwersalny i mógłby znaleźć zastosowanie w prawie podatkowym. Uгода mogłaby stanowić rozwiązanie, które istotnie prowadziłyby do szybszej i bezkonfliktowej realizacji zobowiązań podatkowych. Jednocześnie ugoda może być jednym z czynników zmniejszających rolę władczych form działania administracji skarbowej w realizacji zobowiązań podatkowych⁸²⁴.

⁸²¹ M. Goettel, A. Goettel, *Prawo cywilne a prawo podatkowe* [w:] M. Goettel, M. Lemonnier i in. (red.), *Institucje prawa cywilnego w konstrukcji prawnej podatków*, Warszawa 2011, s. 17.

⁸²² J. Leńczuk, *Granice autonomii prawa podatkowego...*, s. 65.

⁸²³ L. Etel, *Ordynacja podatkowa...*, s. 64.

⁸²⁴ Wyniki badań nad czynnikami zmniejszające rolę władczych form działania administracji skarbowej w realizacji zobowiązań podatkowych zostały wskazane przez P. Pietrasz, J. Siemieniako, E. Wróblewską; zob. P. Pietrasz, J. Siemieniako, E. Wróblewska, *Czynniki zmniejszające rolę władczych form działania administracji*

Ugoda w prawie podatkowym może również przyczynić się do efektywniejszego działania organów podatkowych, a także zmniejszenia spraw sądowych. L. Etel podnosi również, że ograny podatkowe powinny mieć prawną możliwość rozstrzygania spraw podatkowych w drodze uzgodnień ze stronami stosunku prawnopodatkowego⁸²⁵. Autor ten wskazuje, że w przepisach prawa podatkowego powinien zostać określony zakres przedmiotowy porozumienia, tj. katalog obszarów możliwych uzgodnień. Przyjąć zatem należy, że Autor postuluje określenie obszaru „wzajemnych ustępstw”, w ramach którego strony stosunku prawnopodatkowego mogą czynić ustępstwa. Widać zatem, że proponowane rozwiązania wprost czerpią z modelowych rozwiązań ugody pozasądowej. Jednocześnie Autor zwraca uwagę, że uzgodnienia nie mogą dotyczyć wysokości samego zobowiązania podatkowego, ale np. ustaleń faktycznych, które mogą pośrednio wpłynąć na ustalenie wysokości zobowiązania.

W prawie publicznym zaczynają się pojawiać nowe rozwiązania prawne, które są w pewnej relacji do charakterystycznej dla prawa podatkowego administracyjnoprawnej metody regulacji. Ustawodawca podatkowy zaczyna sięgać po rozwiązania konsensualne, które mogą zapewnić pewną elastyczność w związku ze zmieniającym się otoczeniem gospodarczym⁸²⁶. Takim rozwiązaniem prawnym jest umowa o współdziałanie dwóch podmiotów będących stronami umowy, tj. Szefa Krajowej Administracji Skarbowej i podatnika, a także porozumienia podatkowe. Wskazane instytucje zostały wprowadzone ustawą określającą, m.in. sposób i tryb rozstrzygania sporów dotyczących podwójnego opodatkowania oraz zawierania uprzednich porozumień cenowych⁸²⁷. Jednocześnie do ogólnych przepisów prawa podatkowego, tj. ordynacji podatkowej wprowadzony został odrębny Dział IIB określający zasady zawierania umowy o współdziałanie oraz porozumień podatkowych. Podatnik i organ publiczny w drodze umowy o współdziałanie czy też porozumienie podatkowe mogą ustalić istotne kwestie związane z rozliczeniami podatkowymi (m.in. dotyczącymi interpretacji przepisów podatkowych, zasad ustalania cen transferowych, wysokości zaliczek na podatek dochodowy).

Należy zwrócić uwagę, że polski ustawodawca zamierzał wprowadzić do polskiego prawa podatkowego nowe przepisy ordynacji podatkowej, które zostały przygotowane przez

skarbowej w realizacji zobowiązań podatkowych, Warszawa 2013, zob. także. A. Gomułowicz, *Recenzja książki P. Pietrasza, J. Siemieniako, E. Wróblewskiej, Czynniki zmniejszające rolę władczych form działania administracji skarbowej w realizacji zobowiązań podatkowych*, Warszawa 2013, „PP” 2013, nr 8, s. 10-11.

⁸²⁵ L. Etel, *Ordynacja podatkowa...*, s. 72-73.

⁸²⁶ P. Borszowski [w:] P. Borszowski, A. Hałasz, K. Kopyściańska, M. Kopyściański (autorzy), *Umowa o współdziałanie i porozumienie podatkowe*, Warszawa 2021, s. 9.

⁸²⁷ Ustawa z 16.10.2019 r. o rozstrzyganiu sporów dotyczących podwójnego opodatkowania oraz zawieraniu uprzednich porozumień cenowych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2200 ze zm.).

Komisję Kodyfikacyjną Ogólnego Prawa Podatkowego⁸²⁸. W tej chwili, jak wskazywano, ustawodawca nie stwarza wprost prawnej możliwości rozwiązywania spraw podatkowych w drodze uzgodnień pomiędzy stronami stosunku prawnopodatkowego. Poprzez wprowadzenie nowej ordynacji podatkowej ustawodawca zamierzał implementować do polskiego systemu podatkowego mechanizmy ugodowego rozwiązywania sporów z organami podatkowymi (w tym umowę podatkową, a także mediację podatkową). Ponadto projektodawca uznał za zasadne uzupełnienie katalogu zasad prawa podatkowego o dodatkową dyrektywę tzw. zasadę ugodowego załatwiania spraw. M.in. umowa podatkowa miała stanowić realizację zasady ugodowego załatwiania spraw⁸²⁹. Warto przy tym zwrócić uwagę na stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Ogólnego Prawa Podatkowego, które zostało zaprezentowane w dokumencie „Kierunkowe założenia nowej ordynacji podatkowej” na temat sporów podatkowych⁸³⁰. Zdaniem Komisji „spory podatkowe długo i niesłusznie uchodziły za ze swej natury zasadniczo «nienegocjacyjne» – takie, że niedopuszczalne jest ich rozstrzygnięcie w drodze konsensusu”. Ponadto ustawodawca wskazał w uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy, że „spostrzeżenie to zachowuje pełną aktualność w odniesieniu do innych spraw administracyjnych”⁸³¹. Przyjąć zatem należy, że ustawodawca niejako poprzez swoje działania legislacyjne wskazuje, że w prawie publicznym (zarówno w sprawach podatkowych, a także w sprawach administracyjnych) pojawia się przestrzeń dla metod rozwiązywania sporów opartych na porozumieniu oraz zgodnej woli stron.

Zwrócić w tym miejscu należy uwagę na elementy wspólne, które charakteryzują planowane nowe instytucje prawa podatkowego, tj. mediację podatkową oraz umowę podatkową z rozwiązaniami modelowymi ugody pozasądowej⁸³². W piśmiennictwie wskazuje się, że związki pomiędzy prawem podatkowym a prawem cywilnym występują, a sam ustawodawca podatkowy często korzysta z rozwiązań prawa cywilnego⁸³³. Po pierwsze, projektowana mediacja podatkowa oraz umowa podatkowa oparte są na zasadzie dobrowolności, bez-

⁸²⁸ Komisja Kodyfikacyjna Ogólnego Prawa Podatkowego została utworzona na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z 21.10.2014 r. w sprawie utworzenia, organizacji i trybu działania Komisji Kodyfikacyjnej Ogólnego Prawa Podatkowego (Dz. U. z 2014 poz. 1471 ze zm.); Komisja Kodyfikacyjna Ogólnego Prawa Podatkowego zakończyła kadencję w dniu 10.11.2019 r.

⁸²⁹ L. Etel, *Nowa ordynacja podatkowa...*, s. 488.

⁸³⁰ Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Ogólnego Prawa podatkowego została wskazane w dokumencie *Kierunkowe założenia nowej ordynacji podatkowej*, dostęp: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12274851>, data wejścia: 07.03.2021 r., s. 45.

⁸³¹ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1182), s. 36. dostęp: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1183>, data wejścia: 07.03.2021 r.

⁸³² Zagadnienia szczegółowe dotyczące nowej ordynacji podatkowej zostały opisane szczegółowo przez L. Etela; zob. L. Etel, *Nowa ordynacja podatkowa...*

⁸³³ A. Gomułowicz, D. Mączyński, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2016, s. 173.

stronności i neutralności, tak jak regulacje ugodowe w prawie cywilnym. Mediacja jest dobrowolna zarówno dla organu podatkowego, jak też strony. Co najważniejsze, aby skierować strony do mediacji musi wystąpić obojętna zgoda stron na rozwiązanie sporu. Po drugie, przepisy nowej ordynacji podatkowej zakładają, że umowa podatkowa będzie mogła być zawarta za zgodą lub na wniosek strony. A zatem zgodna wola stron, która jest istotą ugody pozasądowej, znajduje swoje miejsce również w tej projektowanej regulacji. Po trzecie, w projekcie nowej ordynacji podatkowej wskazano, że „umowa podatkowa może polegać na wzajemnych ustępstwach i zostaje zawarta w granicach prawa przez przyjęcie przez organ podatkowy oraz stronę ustaleń (...)”⁸³⁴. Wydaje się zatem, że projektodawca skorzystał z rozwiązań prawa cywilnego w zakresie ustępstw stron czynności prawnej. Projektodawca założył, że umowa podatkowa jako porozumienie dotyczące spraw podatkowych, będzie mogła zawierać element „wzajemnych ustępstw”, które decydują w prawie cywilnym o zakwalifikowaniu danej czynności prawnej jako ugody. Zwrócić jednak uwagę należy, że projektowana umowa podatkowa „może” polegać na wzajemnych ustępstwach, lecz nie jest to warunek konieczny. L. Etel podnosi, że „istotą umowy podatkowej jest bowiem konsensus – zgoda między stronami a nie kompromis – zgoda oparta na wzajemnych ustępstwach”⁸³⁵. Nie wyklucza to jednak tego, że umowa podatkowa może prowadzić do kompromisu, gdy obie strony sporu dokonują względem siebie ustępstw.

Ostatecznie instytucja mediacji i umowy podatkowej nie zostały wprowadzone do przepisów ordynacji podatkowej jako formy rozwiązywania spornych spraw podatkowych⁸³⁶. Wydaje się jednak, że gdyby instytucja umowy podatkowej i mediacji byłyby wprowadzone do polskiego prawa podatkowego, to istotnie przyczyniłyby się do właściwego ukształtowania relacji pomiędzy dłużnikiem (podatnikiem) i wierzycielem (organem podatkowym), zapewniając lepszą ochronę podatnikom jako słabszym podmiotom stosunku prawnopodatkowego. Nowe konstrukcje prawne prawa podatkowego mogłyby również istotnie wpłynąć na zmniejszenie liczby sporów pomiędzy organami administracji publicznej a podatnikami. W tym miejscu należy również zwrócić uwagę na to, że w prawie podatkowym jako prawie publicznym wstępnie naturalna przestrzeń do ugody. W prawie podatkowym występuje również szereg zawierających element oceny kwestii, które stanowią naturalną przestrzeń

⁸³⁴ Zob. art. 373 §3 projektu ustawy - Ordynacja podatkowa z 06.10.2017 r., dostęp: <https://mf-arch2.mf.gov.pl/web/bip/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/ciala-kolegialne/komisja-kodyfikacyjna-ogolnego-prawa-podatkowego/prace-komisji>, data wejścia: 31.10.2021 r.

⁸³⁵ L. Etel, *Nowa ordynacja podatkowa...*, s. 490.

⁸³⁶ J. Borkowski [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Postępowanie administracyjne i sądowniczo-administracyjne...*, s. 316-317.

do ugody. Między innymi strony w drodze ugody nie mogą umownie ustalać, czy kogoś obciąża obowiązek podatkowy czy też nie (wskazane kwestie wynikają wprost z przepisów). Jednakże wymiar obciążenia publicznoprawnego może stanowić przestrzeń do ugody, gdy kwota obciążenia publicznoprawnego ustalana jest na podstawie ustaleń faktycznych. Oczywiście powinno być zatem, że w przypadku gdy stan faktyczny jest wątpliwy, to wymiar obciążenia publicznoprawnego również może być inny. W przypadku zmiany okoliczności faktycznych, ale także zmiany innych wszelkich okoliczności mających wpływ na wymiar należności publicznoprawnej strony, dane stosunku prawnego powinny mieć możliwość dokonywania wzajemnych uzgodnień. Wydaje się zatem, że organ administracji publicznej ma również w tym przypadku przestrzeń do zawarcia ugody, niekoniecznie w formie umowy. W prawie podatkowym dyspozycyjność przedmiotu ugody również występuje. Jeżeli organ administracji publicznej zawarłby ze stroną ugodę, to w takim wypadku podmioty te kształtowałyby również sferę praw i obowiązków, tyle że publicznoprawnych. W świetle powyższych rozważań zasadnym jest wyprowadzenie wniosku, że konstrukcja prawna ugody z uwagi na dyspozycyjność przedmiotu również istnieje, lecz jest istotnie ograniczana przez przepisy prawa.

Jednocześnie zakładając, że konstrukcja prawna ugody pozasądowej stanowi rozwiązanie modelowe, to próba przeniesienia jej na grunt prawa podatkowego ogólnego (ordynacji podatkowej) może okazać się rozwiązaniem całkiem ciekawym. Oczywiście włączenie konstrukcji ugody pozasądowej wymagałoby dostosowania jej do odpowiednich norm prawa podatkowego, ale równocześnie dawałoby to szansę na utrzymywanie podatników w systemie podatkowym oraz pozwalałoby zapewnić przestrzeganie prawa w przyszłości⁸³⁷.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na argumenty, które pojawiają się w doktrynie, a które dotyczą sensu stosowania instytucji ugody w sporach pomiędzy organem podatkowym a podatnikiem w zakresie należności publicznoprawnych. W niektórych sytuacjach korzystniejsze jest dla organu publicznego zrezygnowanie z dochodzenia całości wierzytelności lub części zobowiązania, w sytuacji gdy egzekucja jest zagrożona lub wątpliwa lub ważniejsze jest zapewnienie przestrzegania prawa⁸³⁸. Organ publiczny powinien również brać pod uwagę możliwość zapewnienia przestrzegania prawa w przyszłości (np. zachęcać podatników do pozostawania w systemie podatkowym). Jednocześnie instytucja ugody stanowi dla administracji publicznej sposób na rozwiązanie sporów, które mają charakter długotrwały. Ugoda daje szansę na wyegzekwowanie należności lub zobowiązań, które w inny sposób nie zosta-

⁸³⁷ R. Korgól, *Ugoda...*, s. 143.

⁸³⁸ D. J. Gajewski, *Czy konstrukcja ugody...*, s. 81.

łoby ściągnięte lub wykonane. W piśmiennictwie zauważa się, że jednostki sektora finansów publicznych prowadzą często procesy sądowe, które generują wysokie koszty przy znikomej możliwości odzyskania zaległych zobowiązań⁸³⁹. Z założenia ugoda ma zaś prowadzić do przyspieszenia, odformalizowania i ograniczenia kosztów postępowania.

Poczynione rozważania mogą stanowić przyczynek do dyskusji nad zmianami przepisów prawa podatkowego w celu wprowadzenia „ugodowego” sposobu rozwiązywania sporów w drodze ugody. R. Korgól wskazuje, że ugoda pomiędzy podatnikiem a organem podatkowym mogłaby znaleźć zastosowanie w trakcie kontroli podatkowej i postępowaniu podatkowym z uwagi na fakt, że w trakcie tych postępowań dochodzi najczęściej do sporów pomiędzy stronami stosunku prawnopodatkowego⁸⁴⁰. Instytucja ugody mogłaby stanowić jeden z elementów zażegnania tego rodzaju sporu. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że ugoda w stosunkach prawnopodatkowych dotyczyć mogłaby trudnych do ustalenia stanów faktycznych (oszacowanie podstawy opodatkowania, opodatkowanie dochodów na podstawie znamion zewnętrznych)⁸⁴¹. W pewnych sytuacjach korzystniejsza jest rezygnacja przez wierzyciela (organ podatkowy) z możliwości egzekwowania całości lub części zobowiązania. Często zdolność organu podatkowego do ściągnięcia wierzytelności jest wątpliwa, a ważniejsze jest dla organów podatkowych zapewnienie przestrzegania prawa w przyszłości⁸⁴². Możliwość zawarcia ugody w stosunkach publicznoprawnych daje także szansę na rozwiązanie długotrwałych sporów z podatnikami. Jednocześnie potrzeba istnienia konsensualnych form działania w prawie publicznym wynika z postępującej ewolucji państwa oraz z coraz bardziej złożonych stosunków społecznych i prawnych. Normy prawne powinny w większym stopniu odpowiadać rzeczywistości społecznej i nie być od nich oderwane. Państwo winno być bliżej obywatela, aby zapewnić właściwą relację pomiędzy administrującym a administrowanym. Obecnie trudno jest wyobrazić sytuację, w których państwo w relacjach z obywatelami stosuje jedynie regulacje władcze.

3.3.5. Waler ugody cywilnoprawnej zawieranej w sprawach z zakresu administracji publicznej

Oprócz instytucji ugodowych (ugody administracyjnej, mediacji administracyjnej, sądowoadministracyjnej) znanych w postępowaniu administracyjnym oraz sądowoadmini-

⁸³⁹ E. Chmielarczyk, K. Mularczyk, *Zawieranie ugody...*, s. 6.

⁸⁴⁰ R. Korgól, *Ugoda...*, s. 130.

⁸⁴¹ D. Ćwikowski, M. Macudziński, P. Pietrasz, *Opodatkowanie dochodów z nieujawnionych źródeł i niezajdujących pokrycia w ujawnionych źródłach przychodów – uwagi de lege ferenda* [w:] L. Etel (red.), *Ordynacja Podatkowa w teorii i praktyce*, Białystok 2008, s. 48.

⁸⁴² R. Korgól, *Ugoda...*, s. 142.

stracyjnym, instytucja ugody występuje również w prawie administracyjnym materialnym. Stanowią one szczególne rodzaje ugód uregulowanych dodatkowo odrębnymi przepisami. Należy wskazać, że historycznie konstrukcja prawna ugody znana była w prawie administracyjnym materialnym. Od dawna ugoda występowała m.in. w prawie górnictwie⁸⁴³ czy też w prawie wodnym⁸⁴⁴. Orzecznictwo w stosunku do niektórych rodzajów ugód uregulowanych odrębnymi przepisami np. ugody restrukturyzacyjne⁸⁴⁵, ugody zawarte przed geodetą, wprost wskazuje, że ten typ porozumienia nie jest ugodą w rozumieniu art. 114 k.p.a.⁸⁴⁶.

Warto zwrócić uwagę, że niekiedy występują takie sytuacje, w których ugoda cywilnoprawna jest zawierana pomimo trwającego postępowania administracyjnego⁸⁴⁷. Przykładem takiej sytuacji są ugody zawierane z rolnikami, poza procedurą szacowania szkód określoną w prawie łowieckim⁸⁴⁸. Inicjatywa zawierania ugód cywilnoprawnych poza procedurą została zainicjowana przez sam organ administracji publicznej, tj. Ministra Środowiska. Wskazuje na to wprost raport Najwyższej Izby Kontroli z przeprowadzonej kontroli. Potwierdza to M. Stahl wskazując, że przepisy prawa materialnego mogą przewidywać instytucję ugody w prawie łowieckim⁸⁴⁹. Autorka ta wskazuje, że postępowanie mediacyjne może w takich przypadkach kończyć się zawarciem ugody cywilnoprawnej (art. 917 k.c.).

3.3.5.1. Ugoda w sprawie ustalenia wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej

Generalnie w gruncie prawa administracyjnego zawarcie ugody z samym organem administracji publicznej stanowi pewien wyjątek od reguły. Przez wiele lat możliwość zawarcia ugody przez organy administracji publicznej wzbudzała w doktrynie kontrowersje. Związane jest to z występującymi rozbieżnościami w doktrynie na temat zdolności ugodowej podmiotów publicznych. Podmioty publiczne podlegają dyscyplinie finansów publicznych, której naruszenie wiąże się z odpowiedzialnością karną, odszkodowawczą, dyscyplinarną.

⁸⁴³ Zob. art. 68 dekretu z 06.05.1953 r. – Prawo górnictwa (t.j. Dz. U. z 1978 r. Nr 4, poz. 12 ze zm.).

⁸⁴⁴ Zob. art. 35 ustawy z 24.10.1974 r. – Prawo wodne (Dz. U. z 1974 nr 38, poz. 230 ze zm.).

⁸⁴⁵ Zob. wyr. SN z 24.11.2005 r., IV CK 231/05, LEX nr 604055.

⁸⁴⁶ Zob. wyr. NSA z 16.01.2007 r., I OSK 376/06, LEX nr 290621.

⁸⁴⁷ Informacja o wynikach kontroli Szacowanie szkód łowieckich w uprawach rolnych oraz wypłacanie odszkodowań, s. 9, dostęp: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,22592,vp,25282.pdf>, data wejścia: 22.10.2021 r.

⁸⁴⁸ Ustawa z 13.10.1995 r. - Prawo łowieckie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1683 ze zm.).

⁸⁴⁹ M. Stahl [w:] M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne, pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2019, s. 563.

Należy zauważyć, że przepisy ustawy o gospodarce nieruchomościami stanowiły do tej pory pewien wyłom w tym zakresie. Dotyczy to spraw związanych z aktualizacją opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowych⁸⁵⁰.

W procedurze aktualizacji opłaty z tytułu użytkowania wieczystego przepisów prawa materialnego przewidują możliwość zawarcia ugody pomiędzy właścicielem nieruchomości (podmiotem publicznym) a użytkownikiem wieczystym - w przypadku wystąpienia sporu co do wysokości opłaty rocznej. Na możliwość zawarcia ugody wprost wskazują przepisy art. 79 ust. 3 i 5 u.g.n. Wskazany przepis jest niejako potwierdzeniem występowania zdolności ugodowej podmiotów publicznych. Spór, którego podstawą jest opłata roczna, jest jednak sprawą cywilną. Niemniej jednak, co ciekawe, ustawodawca powierzył rozwiązanie tego typu sporów organom publicznym, tj. samorządowym kolegiom odwoławczym. Jak słusznie zauważa J. Wyporska-Frankiewicz, postępowanie przed kolegium w sprawach aktualizacji opłaty rocznej jest postępowaniem przedsądowym, które nazywane jest również postępowaniem prejurysdykcyjnym⁸⁵¹. Wyczerpanie postępowania przed kolegium (i brak zawarcia ugody) otwiera dalszą drogę do dochodzenia roszczeń na drodze sądowej. Jednocześnie przywołana Autorka podkreśla, że celem wprowadzenia obligatoryjnych postępowań przedsądowych było ułatwienie doprowadzenia do ugodowego załatwienia sprawy.

Mając na uwadze dalsze rozważania należy przedstawić charakter prawny ugody zawieranej w u.g.n. Bez wątpienia stosunek prawny, który łączy właściciela nieruchomości oraz użytkownika wieczystego ma naturę cywilistyczną i zawiera w sobie element świadczenia cywilnoprawnego. W wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku z dnia 13 listopada 2007 r. wskazano, że „wypowiedzenie dotychczasowej stawki opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego następuje w ramach realizacji uprawnień cywilnoprawnych właściciela nieruchomości obciążonej użytkowaniem wieczystym, a nie w następstwie sprawowania jurysdykcji administracyjnej”⁸⁵².

Szczególna regulacja dotycząca aktualizacji opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego, pomimo że jest przedmiotem procedury aktualizacyjnej zawartej w przepisach materialnego prawa administracyjnego, tj. art. 77-81 u.g.n., dotyczy opłaty, która ma charakter cywilnoprawny. Należy zauważyć, że stroną tego rodzaju stosunku prawnego jest osoba prawna prawa publicznego⁸⁵³, która należy do systemu finansów publicznych. Opłata roczna

⁸⁵⁰ Ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899).

⁸⁵¹ J. Wyporska-Frankiewicz, *Publicznoprawne formy...*, s. 115.

⁸⁵² Zob. wyr. WSA w Białymstoku z 13.11. 2007 r., II SA/Bk 591/07, LEX nr 340369.

⁸⁵³ Zob. A. Doliwa więcej na ten temat; zob. A. Doliwa, *Osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2012, s. 145 i n.

stanowi niepodatkowe dochody budżetu państwa lub budżetu jednostek samorządu terytorialnego. T. Brzezicki, T. Jędrzejewski wskazują, że sprawy aktualizacji opłaty rocznej są sprawami o charakterze cywilnym, które poddane są kognicji organów administracji publicznej na mocy przepisów szczególnych⁸⁵⁴. W przypadku zaistnienia sporu o wysokość tej opłaty może on być rozwiązany przez samorządowe kolegium odwoławcze bądź w drodze orzeczenia lub ugody, której kolegium nadaje klauzulę wykonalności.

Procedura aktualizacyjna jest rozpoczynana w związku z dokonaniem przez właściwy organ wypowiedzeniem wysokości dotychczasowej opłaty oraz przesłaniem równocześnie oferty przyjęcia nowej wysokości opłaty rocznej. Dokonując analizy właściwych przepisów można wyprowadzić wniosek, że „spór” pomiędzy stronami powstaje w momencie złożenia przez użytkownika wieczystego po otrzymaniu wypowiedzenia wniosku o ustalenie, że aktualizacja opłaty rocznej jest nieuzasadniona albo uzasadniona w innej wysokości (art. 78 ust. 2 u.g.n). Należy podkreślić, że spór jest podstawowym elementem, które swoje źródło ma w przepisach art. 917 k.c. J. Dobkowski zwraca uwagę, że przez spór w ramach tego stosunku prawnego należy rozumieć formalną niezgodność oczekiwań co do wysokości opłaty rocznej⁸⁵⁵. Mając powyższe na uwadze, spór w sprawie dotyczyć może głównie wysokości opłaty rocznej. Występuje tutaj rozbieżność w ocenie wartości stanowiącej podstawę naliczenia opłaty. Strony mogą twierdzić, że aktualizacja wysokości opłaty rocznej jest nieuzasadniona albo uzasadniona w innej wysokości. Jednocześnie spór może powstać w wyniku odmowy uwzględnienia przez organ żądania użytkownika wieczystego względem aktualizacji opłaty rocznej. Użytkownik wieczysty może również nie zgodzić się z wysokością opłaty rocznej. Użytkownik może kwestionować poprawność ustalenia tej opłaty (w oparciu o sporządzony na potrzeby postępowania operat szacunkowy) oraz ustalenie nowej stawki procentowej. W ocenie doktryny spór w przepisach u.g.n. jest typowym sporem cywilnoprawnym dotyczącym należności pieniężnej o charakterze cywilnym⁸⁵⁶.

J. Dobkowski potwierdza, że spór zawiązuje się dopiero z chwilą doręczenia organowi żądania użytkownika wieczystego względem skierowania sprawy do kolegium w następstwie odmowy aktualizacji na wniosek użytkownika wieczystego albo nierozpatrzenia żądania aktualizacji, a sam spór ma charakter prawny⁸⁵⁷. Autor ten stoi na stanowisku, że ugoda

⁸⁵⁴ T. Brzezicki, T. Jędrzejewski, *Ugoda w sprawie aktualizacji opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowych*, „Casus” 2010, nr 4, s. 16.

⁸⁵⁵ J. Dobkowski, *Ugoda w sprawie ustalenia wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej*, „Casus” 2018, nr 1, s. 10.

⁸⁵⁶ G. Bieniek [w:] G. Bieniek, Kalus S., Marmaj Z., Mzyk E. (red.), *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 318.

⁸⁵⁷ J. Dobkowski, *Ugoda w sprawie ustalenia...*, s. 10.

w sprawie wysokości opłaty rocznej może być zawarta tylko w ramach tzw. procedury aktualizacyjnej. Zdaniem J. Dobkowskiego każda ugoda w sprawie ustalenia wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej zawarta poza procedurą aktualizacyjną jest niedopuszczalna. Jednocześnie autor podkreśla, że wszelkie umowy pomiędzy właścicielem a użytkownikiem wieczystym w przedmiocie opłaty rocznej zawarte poza postępowaniem aktualizacyjnym – należy traktować jako umowną waloryzację lub urealnienie wysokości opłaty rocznej.

Ugodę można zawrzeć na różnych etapach postępowania aktualizacyjnego. Właściwy organ w ramach swoistej samokontroli ma możliwość wystąpienia z inicjatywą zawarcia ugody po złożeniu odpowiedniego wniosku przez użytkownika wieczystego. Zgodnie z art. 78 ust. 2 u.g.n. wniosek do samorządowego kolegium odwoławczego składa się za pośrednictwem właściwego organu. Jednocześnie użytkownik wieczysty formułując wniosek, może zawrzeć postulat zawarcia w sprawie ugody. Ugoda może być zawarta do rozpoczęcia rozprawy lub w trakcie zarządzonej w rozprawie przerwy. J. Dobkowski wskazuje, że ten rodzaj ugody jest typową „czystą ugoda cywilną”⁸⁵⁸. Zawarcie takiej ugody czyni postępowanie aktualizacyjne bezprzedmiotowym i skutkuje wydaniem przez kolegium orzeczenia o umorzeniu postępowania aktualizacyjnego. Mając na uwadze dotychczasowe przepisy prawa, ugoda może uzyskać tytuł wykonawczy. Ugoda, zgodnie ze znowelizowanym przepisem art. 79 ust. 5, nie musi być zawarta przed kolegium. Ugoda na tym etapie postępowania podlega kontroli kolegium. Przed wydaniem postanowienia o umorzeniu postępowania podlega kontroli prawnej przez kolegium.

Ugoda może być zawarta przed samym kolegium. Przepisy u.g.n. w niewielkim stopniu odnoszą się do kwestii dotyczących zawarcia ugody przed kolegium. Zdaniem A. Nikiforów prowadzone przez kolegium postępowanie w sprawie rozpoznania wniosku użytkownika wieczystego ma charakter "przedsądu", celem którego jest doprowadzenie do zawarcia ugody⁸⁵⁹. Zgodnie z przepisami ustawy na samorządowych kolegiach odwoławczych ciąży ustawowy obowiązek dążenia do polubownego załatwienia sprawy w drodze ugody, co wynika wprost z art. 79 ust. 3 u.g.n. Trybunał Konstytucyjny wskazuje, że faza postępowania przed kolegium ma charakter polubownego postępowania przedsądowego, a samo kolegium pełni funkcję swoistego arbitrażu⁸⁶⁰.

⁸⁵⁸ J. Dobkowski, *Ugoda w sprawie ustalenia...*, s. 11.

⁸⁵⁹ A. Nikiforów, *Wznowienie postępowania zakończonych orzeczeniem wydanym na podstawie art. 79 ust. 3 ustawy o gospodarce nieruchomościami*, „Nowe Zeszyty Samorządowe” 2017, nr 4.

⁸⁶⁰ Zob. wyr. TK z 06.05.2008 r., SK 49/04, OTK-A 2008. nr 4, poz. 55, LEX nr 372373.

Zwrócić należy uwagę na trzy elementy związane z obowiązkami samorządowego kolegium odwoławczego. Kolegium powinno nakłaniać strony do zawarcia ugody, pouczyć o tej formie zakończenia sprawy, a także ustalić, czy strony dopuszczają zawarcie ugody⁸⁶¹. Podkreśla się w doktrynie, że rolą kolegium jest zbadanie zawartej ugody, jej zatwierdzenie lub odmówienie jej zatwierdzenia w formie postanowienia⁸⁶². Brak zgodnej woli stron w zakresie ugody skutkuje wydaniem przez kolegium orzeczenia o oddaleniu wniosku lub ustaleniu nowej wysokości opłaty rocznej. Od orzeczenia kolegium odwołanie nie przysługuje (art. 79 ust. 3 u.g.n.). Przepisy ustawy zakładają, że w wyniku zawarcia ugody możliwa jest do ustalenia nowa wysokość opłaty rocznej (art. 79 ust. 5 u.g.n.). A. Fornalik trafnie zauważa: o ile przepisy art. 79 ust 3 i 5 u.g.n. wskazują na możliwość zawarcia ugody, to nie zawierają przesłanek warunkujących jej zawarcie. W przypadku gdy do zawarcia ugody nie doszło, kolegium wydaje orzeczenie o oddaleniu wniosku lub ustaleniu nowej wysokości opłaty rocznej (orzeczenie merytoryczne). Kolegium może również orzec o umorzeniu postępowania w przypadku, gdy użytkownik wieczysty wycofa wniosek. Podkreślenia wymaga, że w ugodzie nowa wysokość opłaty rocznej obowiązuje począwszy od dnia 1 stycznia roku następującego po roku, w którym wypowiedziano wysokość dotychczasowej opłaty (art. 79 ust. 3–5 u.g.n.). E. Bończak-Kucharczyk zauważa, że z uwagi na charakter cywilnoprawny sprawy nie występuje w tym przypadku możliwość skorzystania ze środków odwoławczych przewidzianych dla decyzji czy postanowień, czy też innych aktów z zakresu administracji publicznej⁸⁶³. Od orzeczenia kolegium nie przysługuje odwołanie w toku postępowania administracyjnego. Dodać należy, że kolegium nadaje ugodzie klauzulę wykonalności. Ugoda podlega wykonaniu w drodze egzekucji sądowej zgodnie z art. 79 ust. 9 u.g.n. Uchylenie się od skutków prawnych ugody możliwe jest jedynie na drodze postępowania cywilnego. Zdaniem Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie orzeczenie kolegium kończące postępowanie przed organem właściwym powinno umożliwiać stronie przeniesienie sporu co do wysokości opłaty rocznej przed sąd powszechny z uwagi na cywilnoprawny charakter sprawy⁸⁶⁴.

Podkreślenia wymaga, że w sprawach w zakresie ustalenia wysokości opłaty z tytułu użytkowania wieczystego ugoda może być zawarta również na etapie postępowania sądowego. Możliwość zawarcia ugody w postępowaniu sądowym wynika z wprowadzonych przepisów art. 54a u.fin.publ. Ugoda w trakcie postępowania sądowego wymaga poczynienia

⁸⁶¹ J. Jaworski, A. Prusaczyk, A. Tułodziecki, *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, Wyd. 6, Warszawa 2020, Legalis.

⁸⁶² Ibidem.

⁸⁶³ E. Bończak-Kucharczyk [w:] *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 614.

⁸⁶⁴ Zob. wyr. WSA w Szczecinie z 11.02.2009 r., II SA/Sz 889/08, LEX nr 545741.

ustępstw, które mogą polegać m.in. na rezygnacji ze sporządzenia operatu szacunkowego. Wartością ugody sądowej w tym przypadku jest możliwość uniknięcia kosztów związanych z wykonaniem opinii przez biegłego oraz skrócenie czasu prowadzonego postępowania.

Elementem koniecznym ugody są wzajemne ustępstwa. Należy zauważyć, że zakres spraw, które mogą być przedmiotem ugody w ustawie o gospodarce nieruchomościami jest szeroki. D. Dymitruk wskazuje, że poza ugodą w sprawach aktualizacji wysokości opłaty rocznej, ugoda może być zawarta w przypadku sporu dotyczącego zasadności wypowiedzenia bonifikaty udzielonej na podstawie zarządzeń i uchwał odpowiednich organów od opłaty pierwszej i opłat rocznych (art. 73 ust 6 u.g.n.), czy też sporu w przedmiocie dostosowania wysokości stawki procentowej opłaty rocznej do stawek aktualnie obowiązujących w przypadku nieruchomości oddanych w użytkowanie wieczyste przed dniem 1 stycznia 1998 r. (art. 221 ust. 1 u.g.n.)⁸⁶⁵.

W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że ugoda w sprawie wysokości opłaty rocznej powinna obejmować, m.in. kwestie związane z wysokością zaktualizowanej opłaty rocznej oraz obejmować swym zakresem nakłady dokonane przez użytkownika na nieruchomości⁸⁶⁶. J. Zięty zwraca uwagę, że organ może uznać wartość nakładów w ugodzie, a w przypadku jeżeli to nie nastąpi, powinien je określić wydając orzeczenie⁸⁶⁷. Ugoda powinna obejmować rozliczenie kosztów postępowania, o których mowa w art. 79 ust. 6 u.g.n. W zakresie ugody, która może być zawarta na etapie postępowania, do postanowień ugodowych można zaliczyć, m.in. kwestie związane z rozliczeniem kosztów przeprowadzonego postępowania (np. sporządzenia operatu, koszty zastępstwa procesowego, opłaty sądowe). Zakres postanowień ugodowych, w ramach których strony mogą czynić wzajemne ustępstwa jest w tym przypadku szeroki.

Porozumienie, które przewidują przepisy prawa administracyjnego materialnego nie jest ugodą, która kończy sprawę administracyjną, ale ugodą rozstrzygającą sprawę o charakterze stricte cywilistycznym. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że ugoda ma charakter cywilny⁸⁶⁸. Zaznaczyć należy, że zawarcie ugody przed kolegium (organem administracji publicznej) nie przesądza o jej charakterze prawnym. T. Brzezicki, T. Jędrzejewski formułują tezę, że ugoda w sprawie opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego ma charakter ugo-

⁸⁶⁵ D. Dymitruk, *Instytucja ugody na tle ustawy o gospodarce nieruchomościami – przyczynek do dyskusji nad stosowaniem działań mediacyjnych przez samorządowe kolegia odwoławcze* [w:] M. Tabernacka (red.), *Mediacje ponad podziałami*, Wrocław 2013, s. 63.

⁸⁶⁶ T. Brzezicki, T. Jędrzejewski, *Ugoda w sprawie aktualizacji...*, s. 17.

⁸⁶⁷ J. J. Zięty, *Zaliczenie nakładów poniesionych przez użytkownika na poczet różnicy między opłatą dotychczasową a zaktualizowaną – wybrane aspekty*, „Samorząd Terytorialny” 2009, nr 11, s. 75.

⁸⁶⁸ R. Sawuła, *Postępowanie w sprawach opłaty za użytkowanie wieczyste. Kilka uwag na tle artykułu J. P. Tarno i A. Wrzeńskiej-Nowackiej*, „Samorząd Terytorialny” 1996, nr 3, s. 34.

dy uregulowanej przepisami art. 917-918 k.c., z tym wyjątkiem, że powinna być zawarta przed samorządowym kolegium odwoławczym⁸⁶⁹. W doktrynie występują również odmienne poglądy wskazujące, że z uwagi na odwołanie do Kodeksu postępowania cywilnego zawartego w art. 79 ust. 7 do instytucji ugody należy stosować przepisy k.p.a. Podkreślić należy, że sam spór o aktualizację opłaty rocznej, a także sama opłata oraz użytkowanie wieczyste mają charakter cywilny. Opłata roczna z tytułu użytkowania wieczystego jest świadczeniem cywilnoprawnym. Należy zauważyć, że w sytuacji braku ugody lub gdy strona nie zgadza się z rozstrzygnięciem (orzeczeniem) kolegium, właściwym do rozstrzygnięcia sprawy jest sąd powszechny, który orzeka o zasadności zmiany stawki opłaty rocznej.

Mając na uwadze dotychczasowe rozważania na temat ugody zawieranej w sprawie aktualizacji wysokości opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, warto podkreślić, że ten typ ugody podlega kryteriom określonym w przepisie art. 53a ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. Przepisy u.fin.publ. wskazują na możliwość zawarcia ugody w sprawach spornych należności cywilnoprawnych przez organy administracji publicznej. A. Fornalik zauważa, że do tej pory w systemie prawa istniała luka prawna, polegająca na braku regulacji prawnej, która wprost wskazywałaby na zdolność ugodową podmiotów publicznych⁸⁷⁰. Ten stan rzeczy jest najprawdopodobniej wynikiem obawy o naruszenie dyscypliny finansów publicznych przez organ administracji publicznej. Do momentu wejścia w życie zmian w u.fin.publ. jednakże istniała możliwość zawierania w praktyce ugód w sprawach świadczeń cywilnoprawnych przez jednostki sektora finansów publicznych. Takim przykładem jest właśnie ugoda w sprawie wysokości opłaty z tytułu użytkowania wieczystego. Należy ponownie podkreślić, że podmioty publiczne podlegają, w ramach stosunków cywilnoprawnych, zasadzie swobody umów i z tego tytułu wyprowadza się zdolność ugodową podmiotów publicznych. Zdaniem A. Fornalik zawieranie ugód na podstawie przepisu art. 79 ust. 3 i 5 u.g.n. podlega przepisom art. 54a u.fin.publ.

Prawo administracyjne ma obecnie wiele wyzwań. Jednym z postulatów formułowanych wobec administracji publicznej jest wprowadzenie ułatwień w zakresie rozpatrywania spraw przez administrację publiczną. Wydaje się, że regulacja dotycząca ugody w zakresie aktualizacji opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego stanowi jedną z form realizacji tego postulatu.

⁸⁶⁹ T. Brzezicki, T. Jędrzejewski, *Ugoda w sprawie aktualizacji...*, s. 16; R. Sawuła, *Postępowanie w sprawach opłaty...*, s. 35.

⁸⁷⁰ A. Fornalik, *Ugoda w sprawie wysokości opłaty z tytułu użytkowania wieczystego*, Legalis.

Należy zatem zwrócić uwagę na uzasadnienie zmian, które zostały wprowadzone ustawą z dnia 20 lipca 2017 r. *o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami oraz niektórych innych ustaw* (zmiany dotyczyły m.in. przepisu art. 79 ust. 5 u.g.n.). W uzasadnieniu do projektu ustawy ustawodawca wskazał, iż „strony powinny mieć możliwość zawarcia ugody jako cywilistycznego sposobu rozwiązania sporu na każdym etapie bez konieczności odwoływania się do autorytetu kolegium”⁸⁷¹. Jednocześnie dokonując zmiany u.g.n., ustawodawca wykreślił przepis wskazujący przed jakim organem powinna być zawarta ugoda. Zdaniem ustawodawcy dotychczasowa treść przepisu sugerowała, że ugoda powinna zostać zawarta przed kolegium, choć w praktyce strony zawierają ugody we własnym zakresie informując kolegium o tym fakcie. Działania ustawodawcy wskazują na stopniowe „wypierania prawa administracyjnego” i jego „cywilizację”. W zamierzeniu ustawodawcy widoczna jest tendencja do zmniejszania zaangażowania organów publicznych w rozstrzyganie spraw aktualizacji opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego. Obecnie popularniejsze staje się wykorzystywanie polubownych form rozwiązywania spraw indywidualnych (spornych) w administracji publicznej, aby przyspieszyć i uprościć postępowanie administracyjne.

Podsumowując należy wskazać, że ugoda w sprawie aktualizacji opłaty rocznej ma charakter ugody regulowanej przepisami prawa cywilnego. Ten typ ugody stanowi element postępowania przed organami administracji. Warto podkreślić nadal aktualną tezę, że brak jest dostatecznej wiedzy na temat tego sposobu rozwiązywania sporów w prawie administracyjnym.

3.3.5.2. Ugoda w prawie wodnym

Ustawodawca w prawie wodnym dopuszcza możliwość zawarcia przez właścicieli gruntów specyficznego rodzaju ugody. Ten rodzaj ugody jest szczególnym rodzajem ugody uregulowanym dodatkowo odrębnymi przepisami. Ugoda w prawie wodnym jest instrumentem prawnym, którego celem jest polubowne uregulowanie stanu wód na gruntach. Obowiązująca ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne reguluje instytucję ugody w art. 235 u. pr. w.⁸⁷².

⁸⁷¹ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami oraz niektórych innych ustaw (Sejm RP VIII Kadencji: druk nr 1560), s. 10-11, dostęp: <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1560>, data wejścia: 13.05.2021 r.

⁸⁷² Ustawa z 20.07.2017 r. - Prawo wodne (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 2233 ze zm.).

Podkreślenia wymaga, że instytucja ugody znana była wcześniejszym regulacjom prawa wodnego⁸⁷³. Dlatego też dokonując analizy tej instytucji, należy sięgnąć do wcześniejszego dorobku doktryny i orzecznictwa. Art. 235 ust. 1 u.pr.w. stanowi, że „właściciele gruntów mogą, w drodze pisemnej ugody, ustalić zmiany stanu wody na gruntach, jeżeli zmiany te nie wpłyną szkodliwie na inne nieruchomości lub na gospodarkę wodną. Ugoda nie może dotyczyć wprowadzania ścieków do wód lub do ziemi”. Przepis ten jest odpowiednikiem art. 30 obowiązującej ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne. Obecny przepis art. 235 u.pr.w. został odpowiednio doprecyzowany, m.in. w zakresie: wykonania ugody, jej zatwierdzenia, podmiotów uprawnionych do wystąpienia z wnioskiem o jej zatwierdzenie, a także trybu wykonania.

W świetle przepisu art. 235 u.pr.w. ugoda jest dobrowolnym porozumieniem. Właściciele gruntów mają prawo zawrzeć ugodę, ale nie mają takiego obowiązku⁸⁷⁴. B. Rakoczy trafnie wskazuje, że obowiązujący przepis jest przykładem urzeczywistnienia polubownego (ugodowego) zakończenia sporów pomiędzy właścicielami gruntów w prawie wodnym⁸⁷⁵. Autor jednocześnie podnosi, że instytucja ugody chroni autonomię właścicieli i powinna być odczytywana w duchu swobody umów. Podkreślenia wymaga, że dochodzi tutaj do urzeczywistnieniem autonomii woli stron w stosunkach prawnych z zakresu prawa wodnego, które zasadniczo należy do materii prawa administracyjnego. Co istotne, jedynie wolą właścicieli gruntów można dokonać zmiany stosunków wodnych na gruntach. Organy administracji publicznej nie posiadają uprawnień w zakresie wprowadzania wskazanych zmian z urzędu. Ustawodawca, regulując instytucję ugody w prawie wodnym jako podstawę zmiany stosunków wodnych na gruntach, daje priorytet w ochronie prawa własności.

Ugoda w prawie wodnym jest możliwa do zawarcia pomiędzy właścicielami gruntów (nieruchomości gruntowych). B. Rakoczy wskazują, że przez sformułowanie „właściciel gruntów” należy rozumieć zarówno właściciela nieruchomości gruntowych, a także współwłaścicieli, użytkowników wieczystych i współużytkowników⁸⁷⁶.

Strony w drodze pisemnego porozumienia ustalają zmiany stanu wody na gruntach. Poprzez złożone oświadczenie woli wyrażają zgodę na zmiany, które zaszły i w ten sposób legalizują ten stan⁸⁷⁷. W doktrynie wskazuje się, że podmioty przez ugodę mogą wyrazić zgo-

⁸⁷³ B. Adamiak [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 125.

⁸⁷⁴ J. Szachułowicz [w:] *Prawo wodne. Komentarz, wyd. IV*, Warszawa 2010, LEX, art. 30.

⁸⁷⁵ B. Rakoczy [w:] B. Rakoczy (red.), *Prawo wodne. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 168.

⁸⁷⁶ B. Rakoczy [w:] B. Rakoczy (red.), *Prawo wodne...*, s. 168.

⁸⁷⁷ P. Tarkowski [w:] M. Kościelak (red.), *Prawo wodne – gospodarowanie mieniem Skarbu Państwa. Własność wód i obowiązki ich właścicieli. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis, art. 235.

dę na przyszły stan wody na gruntach, który dopiero zrealizują, ale po zawarciu ugody⁸⁷⁸. Strony poprzez regulację stanu na przyszłość chronią się przed odpowiedzialnością odszkodowawczą czy też sankcją karną, która wynika z naruszenie obowiązków określonych w ustawie. Ugoda pełni w tym miejscu funkcję prewencyjną, która zapobiega konsekwencjom prawnym na przyszłość.

Porozumienie właścicieli gruntów może polegać, m.in. na podwyższeniu lub obniżeniu stanu wody czy zmiany obszary gruntu objętego wodą. Ugoda może odnosić się zarówno do stanu, który strony chcą osiągnąć, jak i do stanu, który zaistniał z przyczyn niezależnych od właścicieli gruntów⁸⁷⁹. Ustawodawca nie przewiduje stałości stosunków wodnych na gruntach, które mogą ulec zmianie w wyniku działania sił przyrody bądź zamierzonych działań właścicieli gruntów. Treść zawartego porozumienia zależy od treści oświadczeń woli stron ugody. Słusznie podkreśla się w doktrynie, że znajduje tutaj zastosowanie zasada dotycząca swobody umów, wynikająca z autonomii woli stron (art. 351¹ k.c.).

Możliwość zawarcia ugody nie jest nieograniczona. Wskazać należy, że przepisy ustawy zawierają przesłanki negatywne w zakresie możliwości ugodowego rozwiązania sporu. Przesłanką eliminującą możliwość zawarcia ugody jest szkodliwie oddziaływanie na nieruchomości sąsiednie (grunty sąsiadów niebiorących udziału w zawarciu ugody). Postanowienia ugody dotyczące zmiany stanu wód nie mogą szkodliwie oddziaływać na inne nieruchomości lub na gospodarkę wodną. Jednocześnie w drodze ugody nie można czynić ustaleń w zakresie wprowadzenia ścieków do wód lub do ziemi. Ugoda, która naruszałaby zakaz wprowadzania ścieków do wód i do ziemi, bezwzględnie naruszałaby przepisy obowiązującego prawa, dotknięta byłaby sankcją nieważności. Podmiotem weryfikującym wskazane ograniczenia przedmiotowe jest właściwy organ administracji publicznej zatwierdzający ugodę, który bada czy została ona zawarta zgodnie z prawem i nie narusza wskazanych zakazów. Jako przykład porozumienia, którego przedmiotem jest zmiana stanu wody na gruntach, można wskazać odprowadzanie wody z wyżej położonych nieruchomości przez dokonanie odwodnienia w formie rowu przez nieruchomość sąsiednią⁸⁸⁰. Wskazuje się, że ugoda może dotyczyć również takich sytuacji, gdzie osoby zainteresowane nawodnieniem lub odwodnieniem swoich gruntów chcą tego dokonać za pomocą urządzeń, które przechodzą przez grunty osób niezainteresowanych odwodnieniem czy nawodnieniem⁸⁸¹. Zdaniem Naczelnego Sądu Administra-

⁸⁷⁸ *Ibidem*.

⁸⁷⁹ Zob. wyr. WSA w Rzeszowie z 11.10.2016 r., II SAB/Rz 63/16, LEX nr 2181425; B. Rakoczy [w:] B. Rakoczy (red.), *Prawo wodne...*, s. 168 i n.

⁸⁸⁰ M. Kałużny, *Prawo wodne. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 162.

⁸⁸¹ Zob. wyr. NSA z 01.08.2001 r., SA/Rz 67/01, LEX nr 685401.

cyjnego w takim przypadku przedmiotem ugody mogą być wzajemne zobowiązania w kwestii warunków wykonania i utrzymania takich urządzeń.

Realizacja postanowień ugody jest możliwa po jej zatwierdzeniu w drodze decyzji odpowiednio przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Wskazany przez ustawodawcę warunek zatwierdzenia ugody jest elementem sprawowanej przez organ administracji publicznej kontroli. Kontrola wykonywana jest na etapie zawarcia ugody, a nie na etapie wykonywania wynikających z niej wzajemnych świadczeń stron⁸⁸². Organ administracji, mając na uwadze ochronę interesu publicznego, bada treść ugody. Kontrola dokonywana przez organ ma za zadanie wskazać, czy ugoda zawarta między stronami nie narusza obowiązującego prawa, a w szczególności, czy porozumienie w zakresie zmian stanu wody nie wpłynie szkodliwie na nieruchomości sąsiednie lub na gospodarkę wodną, a także czy nie dotyczy wprowadzenia ścieków do wody lub ziemi. W razie uznania przez organ wystąpienia którejkolwiek negatywnej przesłanki organ odmawia zatwierdzenia ugody.

Postępowanie o wydanie decyzji w przedmiocie zatwierdzenia ugody jest wszczynane na wniosek stron (umawiających się właścicieli gruntów). Istotnym jest to, że o zatwierdzenie ugody muszą wystąpić wszystkie umawiające się strony⁸⁸³. Do momentu, gdy wszystkie strony nie wystąpią z wnioskiem o zatwierdzenie ugody porozumienie nie jest przedmiotem egzekucji. Ugoda po zatwierdzeniu w drodze decyzji przez organ administracji publicznej podlega wykonaniu. Niezatwierdzona ugoda nie podlega wykonaniu i nie wywołuje skutków prawnych wobec organu administracji publicznej. Ugoda, która nie została jeszcze zatwierdzona wiąże strony, ale nie ma wpływu na związanie organu państwowego⁸⁸⁴. Zatwierdzona ugoda wywołuje taki sam skutek, jaki przypisany jest decyzji w sprawie zmiany stosunków wodnych na gruntach. Zgodnie z art. 235 ust. 5 u.pr.w. stanowi, że ugoda podlega wykonaniu w trybie określonym w przepisach ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Zatwierdzona ugoda zastępuje pozwolenie wodnoprawne i jest ostateczna, a także wiąże nie tylko organ zatwierdzający, ale także inne organy państwowe⁸⁸⁵.

Ugoda powinna być zawarta na piśmie. Forma pisemna jest zastrzeżona jedynie dla celów dowodowych. Podobnie o tym stanowi WSA w Krakowie wskazując, że pomimo braku zawarcia ugody pomiędzy stronami, sam projekt ugody może mieć walor materiału

⁸⁸² B. Rakoczy [w:] B. Rakoczy (red.), *Prawo wodne...*, s. 172-173.

⁸⁸³ Zob. wyr. WSA w Krakowie z 16.05.2018 r., II SA/Kr 1225/17, LEX nr 2503235.

⁸⁸⁴ P. Tarkowski [w:] M. Kościelak (red.), *Prawo wodne ...*, art. 235.

⁸⁸⁵ Zob. wyr. WSA w Rzeszowie z 08.01.2013 r., II SA/Rz 910/12, LEX nr 1274634.

dowodowego w sprawie⁸⁸⁶. Ustawodawca nie zastrzegł rygoru nieważności dla formy tej czynności prawnej.

Uгода uregulowana w prawie wodnym jest specyficznym rodzajem ugody. W doktrynie występują rozbieżności w zakresie określenia jej charakteru prawnego. B. Rakoczy wskazuje, że nie jest to ugoda administracyjna zawierana w trybie art. 114 k.p.a.⁸⁸⁷. Zdaniem autora porozumienie zawierane na gruncie prawa wodnego jest ugoda cywilnoprawną, o której mowa w art. 917 k.c. Za cywilnoprawnym charakterem tej umowy przemawiać ma przedmiot i cel ugody, jakim jest ochrona prawa własności poprzez zachowanie się samego właściciela. Ugoda zawiera w sobie zarówno elementy prywatnoprawne, jak i publicznoprawne. Elementy prywatnoprawne mają charakter dominujący, natomiast elementy publicznoprawne mają charakter drugorzędny. Zdaniem R. Rakoczego także usytuowanie organu administracji publicznej, jako podmiotu, który jedynie zatwierdza ugode, świadczy, że elementy publicznoprawne mają charakter dodatkowy. Pogląd przeciwny prezentuje J. Szachułowicz wskazując, że ugoda ma charakter administracyjny, ponieważ gospodarka wodami należy do właściwości administracji publicznej⁸⁸⁸. Zdaniem autora granice ugody określone są przez prawo wodne, w którym akcent położony jest na metodę administracyjną regulacji. O charakterze administracyjnym ugody ma również świadczyć uzależnienie prawnej skuteczności ugody od jej zatwierdzenia decyzją administracyjną. Zatwierdzenie ugody kończy postępowanie i ugoda nabiera mocy prawnej i od tej pory staje na równi z aktem prawnym. Jednocześnie autor podkreśla, że o ile zawarcie ugody jest przejawem autonomicznej woli właścicieli gruntów, to samo w sobie nie kreuje stosunku prawnego i zakończenia sprawy. Na odmienny charakter ugody wskazuje również P. Tarkowski, którego zdaniem ugoda w prawie wodnym różni się zarówno od ugody w rozumieniu prawa cywilnego, jak również ugody, jaką przewiduje Kodeks postępowania administracyjnego, wskazując na jej określone cechy⁸⁸⁹.

Naczelnny Sąd Administracyjny, odnosząc się do instytucji ugody podziela podgląd, że należy ją traktować jako instytucję prawa cywilnego, zawierającą pewne elementy administracyjnoprawne⁸⁹⁰. Zdaniem sądu na administracyjnoprawny charakter ugody wskazują okoliczności, że przedmiotem ugody jest rozwiązanie na zasadzie porozumienia stron sprawy objętej regulacją administracyjną, a także podlega zatwierdzeniu przez organ administracji publicznej. Jednocześnie sąd wyjaśnia, że wskazany przez ustawodawcę wymóg zatwierdza-

⁸⁸⁶ Zob. wyr. WSA w Krakowie z 10.04.2017 r., II SA/Kr 84/17, LEX nr 2285995.

⁸⁸⁷ B. Rakoczy [w:] B. Rakoczy (red.), *Prawo wodne...*, s. 169.

⁸⁸⁸ J. Szachułowicz [w:] *Prawo wodne. Komentarz, wyd. IV*, Warszawa 2010, LEX, art. 30.

⁸⁸⁹ P. Tarkowski [w:] M. Kościelak (red.), *Prawo wodne...*, art. 235.

⁸⁹⁰ Zob. wyr. NSA z 01.08.2001 r., SA/Rz 67/01, LEX nr 685401.

nia ugody przez organ administracji publicznej należy rozumieć jako obowiązek kontroli. Ugoda zawarta między właścicielami gruntu nie może naruszać obowiązującego prawa. Porozumienie stron będące treścią ugody, którego celem jest zmiana dotychczasowego stanu wody na gruncie, nie może wpływać szkodliwie na nieruchomości sąsiednie oraz nie może dotyczyć wprowadzania ścieków do wody lub ziemi. Zdaniem sądu za cywilnoprawnym charakterem przemawia to, że jej zawarcie jest możliwe poza postępowaniem administracyjnym w sprawie, w której nie toczy się żadne postępowanie administracyjne⁸⁹¹. Ten sam pogląd prezentuje Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie wyjaśniając, że ugodę zawartą w prawie wodnym należy kwalifikować jako ugodę o charakterze cywilnoprawnym z elementami administracyjnymi w zakresie przesłanek jej zatwierdzenia przez organ decyzją administracyjną, jak również i z tego względu, że może być zawarta poza postępowaniem administracyjnym, a niewyłącznie jako rezultat prowadzonego postępowania administracyjnego⁸⁹². Podobne stanowisko przedstawił Wojewódzki Sąd Administracyjny w Rzeszowie w wyroku z dnia 11 października 2016 r. Zdaniem sądu ugoda ma co do zasady charakter cywilnoprawny, pomimo wymogu jej zatwierdzenia przez organ administracyjny⁸⁹³. Sąd jednocześnie wskazał, że z istoty ugody wynika zgodny zamiar stron polubownego uregulowania stanu wód na gruntach. Sąd zwraca uwagę, że z zawarciem ugody zasadniczo wiążą się wzajemne ustępstwa.

3.3.5.3. Ugoda w administracyjnym postępowaniu rozgraniczeniowym

W sprawach o rozgraniczenie nieruchomości można wyodrębnić poszczególne elementy modelu ugody, która zawierana jest nie przed organem administracji publicznej, lecz przed uprawnionym geodetą. Ten rodzaj ugody zawierany w prawie administracyjnym niejako wskazuje, że w odniesieniu do prawa administracyjnego nie można mówić o ugodzie jako pojęciu jednoznacznym. Postępowanie rozgraniczeniowe dotyczy stosunku prawnego, który występuje pomiędzy właścicielami sąsiadujących nieruchomości. Przedmiotem ugody jest spór pomiędzy stronami o granicę nieruchomości, a dokładniej o jej przebieg. Celem ugody jest doprowadzenie do usunięcia sporu, a co za tym idzie, uchylenie niepewności co do roszczeń, wynikających ze stosunku prawnego lub zapewnienie ich wykonania. Ugoda graniczna wywołuje skutki o charakterze materialnoprawnym i stanowi ugodę w rozumieniu przepisów

⁸⁹¹:S. Surowiec, W. Tarasiewicz, T. Zwęglińska, *Prawo wodne, Komentarz, Przepisy wykonawcze*, Warszawa 1981, s. 72-73; W. Chróścielewski, J. P. Tarno, *Postępowanie administracyjne: kompendium dla urzędników i studentów administracji*, Zielona Góra 1999, s. 119-120.

⁸⁹² Zob. wyr. WSA w Rzeszowie z 11.05.2016 r., II SA/Rz 1309/15, LEX nr 2068562.

⁸⁹³ Zob. wyr. WSA w Rzeszowie z 11.10.2016 r., II SAB/Rz 63/16, LEX nr 2181425.

prawa cywilnego tj. art. 917-918 k.c.⁸⁹⁴. J. Borkowski wskazuje, że akt ugody zawierany w sporze o granicę nieruchomości stanowi ugodę materialnoprawną, unormowaną w prawie cywilnym materialnym⁸⁹⁵.

Postępowanie administracyjne w zakresie rozgraniczenia nieruchomości regulowane jest ustawą z dnia 17 maja 1989 r. Prawo geodezyjne i kartograficzne⁸⁹⁶. Wskazuje się równocześnie, że procedura rozgraniczeniowa została uregulowana w precedensowy sposób. Przepisy materialnego prawa administracyjnego przewidują możliwość zawarcia ugody, wywierającej materialnoprawne skutki w trakcie postępowania administracyjnego. W tym postępowaniu dochodzi do zawarcia ugody cywilnoprawnej, na zasadach określonych przez prawo administracyjne i według reguł z niego wynikających.

W doktrynie dominuje podgląd, że sprawa o rozgraniczenie nieruchomości zaliczana jest do spraw cywilnych⁸⁹⁷. Ugoda graniczna stanowi pewien wyłom w postępowaniu administracyjnym, wprowadzając możliwość zakończenia postępowania rozgraniczeniowego, nie aktem administracyjnym (decyzją), ale umową cywilną⁸⁹⁸.

Istotnym elementem postępowania rozgraniczeniowego jest nakłanianie stron - w razie wystąpienia sporu co do przebiegu granic sąsiednich nieruchomości - do zawarcia ugody. Podmiotem właściwym do podejmowania działań mających zakończyć polubownie spór jest geodeta, posiadający odpowiednie uprawnienia zawodowe. Strony w drodze porozumienia ustalają przebieg linii granicznych, a co za tym idzie decydują, do jakiego miejsca sięga ich prawo własności nieruchomości. Uczestnikami postępowania rozgraniczeniowego są właściciele sąsiadujących nieruchomości oraz uprawniony geodeta. Rolą geodety jest przedstawienie stronom wszystkich dowodów i argumentów za proponowanym przebiegiem granicy⁸⁹⁹.

W trakcie negocjacji strony decydują, czy akceptują treść ugody czy nie. Brak ugody skutkuje tym, że do rozpatrzenia sprawy pomiędzy stronami właściwy staje się sąd powszechny. Przepisy precyzują, że geodeta sporządza akt ugody, a sama treść ugody nie może wykroczać poza przedmiot związany z rozgraniczeniem.

Analiza przepisów ustawy pozwala jednoznacznie wyróżnić dwa etapy postępowania rozgraniczeniowego: administracyjny oraz sądowy. Postępowanie administracyjne jest eta-

⁸⁹⁴ Zob. wyr. SN z 24.05.1974 r., III CRN 91/74, LEX nr 607495.

⁸⁹⁵ J. Borkowski [w:] B. Adamiak, J. Borkowski (red.), *Postępowanie administracyjne i sądowniczo-administracyjne...*, s. 324.

⁸⁹⁶ Ustawa z 17.05.1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1990).

⁸⁹⁷ M. Durzyńska, *Charakter prawny ugody granicznej*, „ST” 2004, nr 4, s. 38.

⁸⁹⁸ D. Felcenloben, *Procedury geodezyjno-prawne ustalania granic i podziałów nieruchomości*, Warszawa 2019 s. 176.

⁸⁹⁹ Rozporządzenie Ministrów spraw wewnętrznych i administracji oraz rolnictwa i gospodarki żywnościowej z 14.04.1999 r. w sprawie rozgraniczania nieruchomości (Dz. U. 1999 r. nr 45, poz. 453).

pem zasadniczym, które może być również etapem końcowym. Etap administracyjny może doprowadzić do wydania decyzji administracyjnej o rozgraniczeniu nieruchomości, decyzji administracyjnej o umorzeniu postępowania (wskutek zawartej ugody), decyzji administracyjnej o umorzeniu postępowania i przekazaniu z urzędu sprawy do rozpoznania sądu powszechnego.

Sprawa rozgraniczeniowa jest sprawą cywilną, a przepisy art. 152 k.c. i art. 153 k.c. stanowią podstawowe przepisy materialnoprawne, dotyczące obowiązków właścicieli sąsiadujących nieruchomości. Kodeks cywilny wskazuje, że jeżeli granice gruntów stały się sporne, a stosunku prawnego nie można stwierdzić, ustala się granice według ostatniego spokojnego stanu posiadania (art. 153 k.c.). Jeżeli pomimo istnienia wskazanej regulacji nie dojdzie do zakończenia sporu, to istnieje potrzeba wszczęcia postępowania administracyjnego, mającego na celu jego rozstrzygnięcie. Gdyby również takiego stanu nie można było stwierdzić, a postępowanie rozgraniczeniowe nie doprowadzi do ugody między zainteresowanymi, sąd ustali granice z uwzględnieniem wszelkich okoliczności.

R. Czarnecki podnosi, że stosunek prawny między sąsiadami jest stosunkiem cywilnoprawnym, nie administracyjnym i poddany jest jedynie drodze administracyjnej⁹⁰⁰. Część przedstawicieli doktryny wskazuje, że droga administracyjna może przesądzać o administracyjnym charakterze ugody granicznej⁹⁰¹. Innego zdania jest D. Dulęba, który podkreśla cywilny charakter umowy granicznej. Cechą, która odróżnia ugodę graniczną od ugody administracyjnej jest brak potrzeby zatwierdzenia ugody przez organ administracji publicznej. Dopiero w przypadku, gdy strony nie zawrą ugody granicznej, organ może wydać decyzję administracyjną o rozgraniczeniu nieruchomości.

Cechą charakterystyczną ugody granicznej jest możliwość jej zawarcia przed upoważnionym geodetą, w administracyjnym toku postępowania. Zgodnie z art. 31 ust. 1 u.p.g.k. czynności ustalania przebiegu granic wykonuje geodeta upoważniony przez właściwy organ administracji publicznej (wójta, burmistrza, prezydenta miasta) na zasadach określonych w stosownym rozporządzeniu⁹⁰².

Uгода graniczna nie jest ugodą administracyjną, ale zawiera element zarówno ugody cywilnej, jak również ugody administracyjnej. Do zawarcia ugody granicznej dochodzi w sytuacji, gdy zebrane w toku postępowania administracyjnego dowody nie pozwalają na jednoznaczne ustalenie przebiegu linii granicznej. Pomiędzy właścicielami sąsiednich nie-

⁹⁰⁰ R. Czarnecki, *Rozgraniczenie nieruchomości*, Warszawa 1962, s. 37.

⁹⁰¹ M. Durzyńska, *Charakter prawny...*, s. 41.

⁹⁰² Rozporządzeniu Ministrów Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 14.04.1999 r. w sprawie rozgraniczania nieruchomości (Dz.U. z 1999 r. Nr 45, poz. 453).

ruchomości (stronami stosunku prawnego) musi dojść do zawiązania sporu co do przebiegu granicy nieruchomości. W przypadku zaistnienia sporu, wyznaczony geodeta nakłania strony do zawarcia ugody (art. 31 ust. 5 u.p.g.k.). Pomimo że postępowanie rozgraniczeniowe wszczynane jest przez organ administracji publicznej, to organ nie uczestniczy bezpośrednio w procesie ugodowym. W doktrynie wskazuje się na szczególną rolę geodety w procesie dochodzenia stron do porozumienia. Jako podmiot profesjonalny geodeta ma zadanie czuwać nad tym, aby ugoda została zawarta pomiędzy uprawnionymi osobami (posiadającymi tytuł prawny do nieruchomości będącymi przedmiotem postępowania), czy też zostały spełnione ustawowe przesłanki do zawarcia ugody⁹⁰³. W postępowaniu rozgraniczeniowym geodeta podejmuje określone działania w imieniu organu administracji publicznej.

Jeżeli przyjmiemy, że ugoda graniczna jest ugoda cywilnoprawną, to powinna tym samym zawierać wszystkie elementy przewidziane w art. 917 k.c. Strony w drodze ugody czynią wobec siebie wzajemne ustępstwa, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać. Właściciele sąsiadujących gruntów czynią wobec siebie wzajemne ustępstwa co do zasięgu prawa własności każdego z nich, mając na celu rozwiązanie sporu wynikłego z braku możliwości jednoznacznego ustalenia położenia granic prawnych nieruchomości⁹⁰⁴. Należy pamiętać, że ugoda graniczna zawierana jest w szczególnej formie, która wskazana została w rozporządzeniu w sprawie rozgraniczania nieruchomości, a odstępienie od formy szczególnej wywołuje skutek nieważności postępowania. Dlatego też ugoda nie może być zawarta poza przewidzianym postępowaniem rozgraniczeniowym.

Strony, aby dojść do porozumienia czynią w ugodzie granicznej względem siebie wzajemne ustępstwa, zmieniając istniejący stosunek prawny związany z przebiegiem linii granicznej. Celem ugody jest rozwiązanie istniejącego sporu wynikłego z braku możliwości jednoznacznego ustalenia położenia granic prawnych nieruchomości⁹⁰⁵. Zakres kompetencji stron w zakresie kształtowania istniejącego między nimi stosunku prawnego wymaga wyjaśnienia. Właściciele sąsiadujących nieruchomości nie mają kompetencji do decydowania, czy dane prawo przysługuje stronie czy też nie. Ugoda usuwa spór pomiędzy właścicielami sąsiednich nieruchomości, nie decyduje jednak o prawie własności. D. Dulęba wyjaśnia, iż przedmiotem ugody granicznej jest stosunek prawny rzeczowy między właścicielami,

⁹⁰³ M. Durzyńska, *Charakter prawny...*, s. 39.

⁹⁰⁴ E. Stefańska [w:] J. Lang, J. Maćkowiak, T. Myśliński (red.), *Prawo geodezyjne i kartograficzne. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 428-429.

⁹⁰⁵ *Ibidem*.

w zakresie którego przysługuje im kompetencja do wytoczenia granicy nieruchomości⁹⁰⁶. W piśmiennictwie i doktrynie wskazuje się, że ugoda zawierana w postępowaniu rozgraniczeniowym polega na wzajemnych ustępstwach czynionych przez właścicieli sąsiadujących nieruchomości, które mogą, lecz nie muszą wiązać się z gratyfikacją finansową. Jeżeli w podpisanej przez strony ugodzie, brak jest zapisu o żądaniach finansowych związanych z ustępstwami poczynionymi w toku postępowania rozgraniczeniowego, należy przyjąć, że strony dokonały tych ustępstw bezpłatnie⁹⁰⁷.

Zdaniem D. Dulęby ugoda graniczna nie spełnia wszystkich elementów koniecznych ugody zdefiniowanej w Kodeksie cywilnym. Zdaniem tego Autora ugoda graniczna jest inną umową cywilnoprawną, a nie ugodą w rozumieniu Kodeksu cywilnego⁹⁰⁸. Autor zwraca uwagę, że przedmiotem ugody granicznej nie jest stosunek zobowiązaniowy, a treść tego rodzaju ugody nie polega na zaciągnięciu zobowiązań. D. Dulęba podkreśla, że w ugodzie granicznej nie można doszukać się ustępstw polegających na zobowiązaniu się stron. D. Dulęba zwraca szczególną uwagę na funkcję ugody granicznej. Wskazuje, że z uwagi na podobną funkcję, jaką spełnia ugoda graniczna i ugoda cywilna, możliwe jest w drodze analogii stosowanie do ugody granicznej przepisów o ugodzie określonych art. 917 k.c. Funkcja ugody jest elementem spajającym różnego rodzaju typy umów.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu wyraźnie wskazał na cywilnoprawny charakter ugody zawartej przed geodetą⁹⁰⁹. Wojewódzki Sąd Administracyjny zwraca uwagę, że spór graniczny zakończony ugodą czyni prowadzenie postępowania w celu wydania decyzji administracyjnej bezcelowym. Zawarcie ugody kończy definitywnie spór, a sama ugoda zawarta w administracyjnym toku postępowania ma moc ugody sądowej, która zastępuje formę aktu notarialnego. Zdaniem Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego ten typ ugody to w istocie rodzaj umowy, do której należy stosować przepisy prawa cywilnego dotyczące zawierania umów cywilnoprawnych (wady oświadczenia woli). W związku z tym umowa graniczna nie jest umową administracyjną, a tym samym nie podlega kontroli merytorycznej sądownictwa administracyjnego. W orzecznictwie i piśmiennictwie utrwalony jest pogląd, że ugoda graniczna nie jest ugodą administracyjną w rozumieniu art. 114–122 k.p.a. i nie wymaga ona tym samym zatwierdzenia przez organ, który wszczął postępowanie rozgraniczenio-

⁹⁰⁶ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 132.

⁹⁰⁷ E. Stefańska [w:] J. Lang, J. Maćkowiak, T. Myśliński (red.), *Prawo geodezyjne...*, s. 430-431.

⁹⁰⁸ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 132.

⁹⁰⁹ Zob. wyr. WSA w Poznaniu z 24.06.2009 r., III SA/Po 436/08, LEX nr 562509.

we⁹¹⁰. W piśmiennictwie istnieje również odmienny pogląd, że ugoda graniczna nie spełnia wszystkich elementów koniecznych ugody zdefiniowanej w Kodeksie cywilnym, a ugoda jest inną umową cywilnoprawną.

Pomimo że ugoda definitywnie kończy spór pomiędzy stronami, to nie kończy biegu postępowania administracyjnego. Postępowanie administracyjne trwa do momentu wydania stosownej decyzji przez organ administracji publicznej, tj. decyzji o umorzeniu postępowania. W orzecznictwie podkreśla się, że sąd przed formalnym umorzeniem postępowania powinien zbadać warunki formalne ugody oraz przebieg poprzedzającego wydanie ugody postępowania, bez badania jej merytorycznych postanowień⁹¹¹. W uzasadnieniu do wyroku Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, że badanie formalne ugody ma na celu, m.in. sprawdzenie, czy w jej sporządzeniu uczestniczyły uprawnione osoby, czy w ogóle doszło do zawarcia ugody, czy wszystkie strony złożyły odpowiednie podpisy, a także czy były prawidłowo reprezentowane⁹¹². W doktrynie zwraca się uwagę na fakt, że ugoda wywołuje skutki procesowe bez względu na to, czy właściwy organ administracji publicznej umorzył postępowanie administracyjne⁹¹³. Związane jest to z przyjęciem deklaratoryjnego charakteru umorzenia postępowania administracyjnego, które wynika z zawartej ugody.

Ugodę graniczną kształtują strony, ale przy obecności uprawnionego geodety, który sporządza akt ugody i czuwa nad jej formą. Należy podkreślić, że geodeta nie ogranicza stron w kształtowaniu stosunku prawnego. Udział osób trzecich nie jest elementem rozstrzygającym, że ugoda graniczna nie jest oparta na cywilistycznym modelu ugody. Z formalnego punktu widzenia geodeta nie „zatwierdza” ugody granicznej, jak ma to miejsce w przypadku ugody administracyjnej uregulowanej w k.p.a.⁹¹⁴. Trafnie do tej kwestii odnosi się Naczelny Sąd Administracyjny wskazując, że „Ugoda zawarta w postępowaniu administracyjnym o rozgraniczenie ma samodzielny byt, przepisy nie wymagają jej zatwierdzenia przez organ administracji”⁹¹⁵. Naczelny Sąd Administracyjny zwraca uwagę, że brak elementu „zatwierdzenia” wskazuje na uwzględnienie cywilnoprawnej autonomii woli stron w zakresie uregulowania stanu prawnego dotyczącego granic nieruchomości. Zdaniem sądu cechy ugody granicznej kwalifikują ją jako ugodę cywilną. Przepisy prawa administracyjnego wykorzystywane są przy ugodzie granicznej pomocniczo, m.in. określając formę ugody i jej przesłanki.

⁹¹⁰ D. Felcenloben, *Procedury geodezyjno-prawne...*, s. 177; zob. postanowienie SN z 07.07.1981 r., I CR 225/81, OSPiKA 1981, z. 12, poz. 215, LEX nr 5151.

⁹¹¹ Zob. wyr. NSA z 27.12.1995r., SA/KR 242/95, LEX nr 1275478.

⁹¹² Zob. wyr. NSA z 19.07.1995 r., SA/Kr 2133/94, LEX nr 3024782.

⁹¹³ D. Felcenloben, *Procedury geodezyjno-prawne...*, s. 177.

⁹¹⁴ M. Durzyńska, *Charakter prawny...*, s. 41.

⁹¹⁵ Zob. wyr. NSA z 16.06.1987 r., IV SAB 24/86, LEX nr 9933.

Ugoda graniczna wywiera skutki materialnoprawne oraz procesowe od momentu jej podpisania przez uprawnione podmioty.

Wzruszenie ugody granicznej zawartej w postępowaniu administracyjnym o rozgraniczenie nieruchomości może nastąpić wyłącznie według zasad określonych przez prawo cywilne w postępowaniu przed sądem powszechnym. Ugoda nie podlega wzruszeniu na zasadach określonych przez prawo administracyjne. Nie podlega ona merytorycznej kontroli organów administracji publicznej, w sytuacji zaskarżenia decyzji administracyjnej ani w przypadku decyzji o umorzeniu postępowania. Sąd powszechny posiada kompetencje do rozstrzygania wszystkich spraw spornych w zakresie podpisanej ugody granicznej w postępowaniu sądowym. Jednocześnie w orzecznictwie wskazuje się, że uchylenie się od skutków prawnych ugody zawartej w postępowaniu rozgraniczeniowej i ocena jej skuteczności, mogą być przedmiotem badania jedynie w postępowaniu cywilnym przed sądem powszechnym⁹¹⁶.

Bezspreczne pozostaje, że ugoda graniczna przyczynia się w sposób znaczący do uproszczenia i przyspieszenia postępowania administracyjnego. W wyniku jej zawarcia dochodzi do umorzenia postępowania administracyjnego i nie ma konieczności wydawania przez organ administracji publicznej decyzji administracyjnej.

3.3.5.4. Przesądowe dochodzenie roszczeń w sprawach szkód górniczych

Zakres odpowiedzialności przedsiębiorcy (zakładu górniczego) za następstwa swoich działań spowodowanych ruchem zakładu górniczego normują przepisy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze, a także Kodeksu cywilnego⁹¹⁷. Prawo geologiczne i górnicze jest gałęzią prawa z pogranicza prawa administracyjnego oraz prawa cywilnego. Dlatego też ugoda zawierana w u.p.g.g. została scharakteryzowana w tej części rozprawy wraz z innymi typami ugód. Regulacja ustawowa stanowi o zasadach odpowiedzialności za szkody górnicze, którą ponosi przedsiębiorca wobec osoby poszkodowanej. Zgodnie z art. 145 u.p.g.g. jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, to do naprawienia szkód spowodowanych ruchem zakładu górniczego stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego. Jednakże pierwszeństwo w stosowaniu mają przepisy u.p.g.g.

⁹¹⁶ Zob. postanowienie SN z 07.07.1981 r., I Cr 225/81, LEX nr 5151; zob. też wyr. NSA z 16.01.2007 r., I OSK 376/06, LEX nr 290621; wyr. NSA z 08.03.2012 r., I OSK 382/12, LEX nr 1126446; wyr. NSA z 02.12.2015 r., I OSK 738/14, LEX nr 1999934.

⁹¹⁷ Ustawa z 09.06.2011 r. - Prawo geologiczne i górnicze (t.j. Dz. U. 2021 r. poz. 1420 ze zm.).

Odpowiedzialność za szkodę ponosi przedsiębiorstwo „prowadzące ruch” zakładu górniczego, wskutek którego wystąpiła szkoda. Podmiotem uprawnionym do formułowania roszczeń odszkodowawczych jest poszkodowany. Pomiędzy zaistniałą szkodą a ruchem zakładu górniczego musi istnieć związek przyczynowo - skutkowy. Prawodawca, wprowadzając tego rodzaju szczególne przepisy regulujące odpowiedzialność odszkodowawczą zakładu górniczego, dążył do wyrównania dysproporcji ekonomicznej stron. Wprowadzenie postępowania polubownego oraz szeregu innych udogodnień pozwala poszkodowanym nawiązać szerszy dialog z przedsiębiorstwem górniczym w sprawach dochodzenia szkód powstałych wskutek ruchu takiego przedsiębiorstwa.

Postępowanie związane z dochodzeniem roszczeń o naprawienie szkód górniczych oparte jest na przepisach prawa cywilnego, dlatego też ewentualny spór między poszkodowanym a przedsiębiorcą podlega rozstrzygnięciu przez właściwy sąd powszechny. Celem postępowania ugodowego jest umożliwienie stronom zawarcie ugody oraz rozstrzygnięcie powstałego pomiędzy nimi sporu.

Należy zauważyć, że przepisy art. 151 ust. 1 u.p.g.g. wprost wskazują, że sądowe dochodzenie roszczeń możliwe jest dopiero po wyczerpaniu postępowania ugodowego. W doktrynie prawa określa się ten stan rzeczy czasową niedopuszczalnością drogi sądowej. Postępowanie ugodowe jest pierwszym, a zarazem obligatoryjnym etapem postępowania odszkodowawczego. Obligatoryjne polubowne postępowanie przedsądowe stanowi interesujący przypadek w polskim systemie prawa. Zdaniem M. Tyburka wskazany zapis stanowi wyjątek od konstytucyjnego prawa do sądu, które wyprowadzane jest z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP⁹¹⁸. Brak wyczerpania warunku postępowania ugodowego powoduje niemożliwość dalszego sądowego dochodzenia roszczeń przez poszkodowanego.

Przepisy prawa przewidują obowiązek podjęcia próby ugodowej pomiędzy stronami przed uprzednim skierowaniem sprawy do sądu. Należy podkreślić, że cechą charakterystyczną polubownych form rozwiązywania sporów jest działanie na zasadzie dobrowolności, a nie przymusu. Jednakże w tym wyjątkowym przypadku obligatoryjność związana jest z koniecznością przeprowadzenia postępowania polubownego, a nie zawarciem ugody przez strony spornego stosunku prawnego. W sytuacji wniesienia powództwa o naprawienie szkody przez poszkodowanego z pominięciem procedury polubownej sąd obowiązany jest do odrzucenia powództwa ze względu na jego przedwczesność. Poszkodowany ma uprawnienia do skierowania sporu na drogę sądową po wyczerpaniu postępowania ugodowego, w sytuacji kiedy do

⁹¹⁸ M. Tyburek, *Odpowiedzialność za szkody związane z ruchem zakładu górniczego - wybrane problemy* [w:] B. Rakoczy (red.), *Wybrane problemy prawa geologicznego i górniczego*, Warszawa 2016, s. 127 i n.

ugody nie dojdzie. Najczęstszą przyczyną zakończenia postępowania ugodowego fiaskiem, jest zarzut braku związku przyczynowo - skutkowego pomiędzy szkodą a działaniem zakładu górniczego.

Ugoda służy pojednaniu stron bez konieczności angażowania stron w proces sądowy. Skłania poszkodowanych ruchem górniczym do szukania rozwiązania sporu w sposób ugodowy. M. Tyburek podnosi, że celem postępowania unormowanego w art. 151 p.g.g. jest umożliwienie stronom zawarcia ugody, a tym samym rozstrzygnięcie powstałego sporu w formie polubownej⁹¹⁹. Z propozycją zawarcia ugody może wystąpić zarówno poszkodowany, jak również przedsiębiorca (sprawca szkody). Zawarcie ugody pozwala stronom uniknąć często długoletniego procesu sądowego, a także ograniczyć koszty postępowania związane, m.in. z koniecznością dokonywania ekspertyz, sporządzania opinii przez biegłych.

Postępowanie ugodowe rozpoczynane jest w zasadzie wnioskiem poszkodowanego, ale przepisy prawa nie ograniczają uprawnienia zakładu górniczego do wystąpienia z przedmiotowym pismem. Wniosek poszkodowanego powinien zawierać żądanie zawarcia ugody, a także wskazywać na jego roszczenia wobec zakładu górniczego. Zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego poszkodowany może żądać naprawienia szkody lub też wypłaty odszkodowania. Przepisy u.p.g.g. precyzują również, że naprawienie szkody może polegać na przywróceniu stanu poprzedniego (art. 147 ust. 1 u.p.g.g.). Poszkodowany we wniosku do zakładu górniczego ma możliwość określenia czasu na zawarcie ugody, który może być dłuższy niż wskazane w ustawie 30 dni⁹²⁰. W związku z tym, iż ugoda uregulowana w u.p.g.g. jest ugodą cywilnoprawną to powinna zawierać propozycje ugodowego postępowania, w ramach którego strony czynią wzajemne ustępstwa. Sąd Okręgowy w Gliwicach, rozpatrując sprawę, której przedmiotem była szkoda górnicza, wskazał, że istotą zawartej pomiędzy stronami ugody jest czynienie wzajemnych ustępstw⁹²¹. Wyjaśnił, że rodzaj i zakres wzajemnych ustępstw nie muszą być jednakowo ważne, a także ekwiwalentne. Dotychczasowa praktyka orzecznicza pokazuje, że zakres oraz rodzaj czynionych ustępstw może być różny i zależny jest od treści danego stosunku prawnego⁹²².

Sąd Apelacyjny w Katowicach podniósł, że przepisy u.p.g.g. w wyraźny sposób określają sytuacje prawne, w których można uznać, że warunek wyczerpania postępowania ugodowego został spełniony⁹²³. Dojdzie do tego wówczas, gdy przedsiębiorca odmówi zawarcia

⁹¹⁹ M. Tyburek. *Odpowiedzialność...*, s. 127 i n.

⁹²⁰ Zob. wyr. SA w Katowicach z 18.01.2019 r., I ACa 569/18, Legalis nr 2024922.

⁹²¹ Zob. wyr. SO w Gliwicach z 30.12.2014 r., II Cgg 31/11, LEX nr 1849818.

⁹²² Zob. postanowienie SA w Katowicach z 16.01.2014 r., I ACz 21/14, LEX nr 1419056.

⁹²³ Zob. postanowienie SA w Katowicach z 14.04.2015 r., I ACz 274/15, LEX nr 1668594.

ugody lub jeżeli od skierowania przez poszkodowanego roszczenia wobec przedsiębiorcy upłynęło 30 dni, chyba że poszkodowany, zgłaszając żądanie zawarcia ugody, wyznaczy dłuższy termin (art. 151 u.g.g.).

Przepisy procesowe wskazują na szczególną formę jaką musi przybrać ugoda, aby mogła stanowić tytuł egzekucyjny. Ugoda zawarta w formie aktu notarialnego stanowi tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 § 1 k.p.c. oraz art. 777 § 1 pkt 5 k.p.c. i podlega wykonaniu w trybie egzekucji sądowej. W doktrynie podkreśla się, że brak zachowania formy aktu notarialnego nie skutkuje nieważnością ugody, ale brakiem możliwości traktowania jej jako tytułu egzekucyjnego⁹²⁴.

Strony postępowania ugodowego łączy stosunek prawny wynikający z powstałej szkody wskutek ruchu zakładu górniczego. Spór pomiędzy stronami może wynikać, m.in.: z odmowy wypłacenia odszkodowania, rozbieżności w zakresie wysokości odszkodowania, rozmiaru szkody, braku uznania, że zachodzi związek przyczynowo - skutkowy pomiędzy szkodą a zdarzeniem szkodzącym. Podkreślić należy, że zasady dochodzenia odpowiedzialności za szkody górnicze są regulowane w sposób szczególny.

Strony w drodze postępowania polubownego celem zawarcia ugody i zakończenia sporu czynią sobie wzajemne ustępstwa. Charakter ustępstw zależy od treści łączącego je stosunku prawnego. Do najbardziej charakterystycznych ustępstw należy, m.in.: zmiana wysokości odszkodowania, obowiązek wykonania określonych napraw celem zminimalizowania szkody, rezygnacja z dochodzenia wyższej kwoty odszkodowania w sytuacji pogłębienia szkody górniczej. Należy wskazać, że przepisy ustawowe wyznaczają katalog roszczeń, które służą poszkodowanemu w sytuacji wystąpienia szkody górniczej, nie ograniczając jednak stron w swobodzie kształtowania treści ugody.

W razie zgodnych stanowisk stron dochodzi do zawarcia ugody, a sama ugoda stanowi podstawę naprawienia przez zakład górniczy szkody. W ugodzie strony mogą ustalić, kto obowiązany będzie do przywrócenia stanu poprzedniego, który wystąpił w związku z zaistniałą szkodą, a także kogo obciążają dotychczas poniesione koszty. Strony mają generalnie swobodę w ustaleniu treści umowy ugody. Dotychczasowa praktyka pokazuje, że ustępstwa stron polegają najczęściej na zrezygnowaniu przez poszkodowanego z żadnej wysokości odszkodowania w tym celu, aby przyspieszyć jego wypłatę przez zakład górniczy.

Ugoda w prawie geologicznym i górniczym jest doskonałym przykładem wykorzystania instytucji cywilistycznej do regulacji specyficznego stosunku prawnego, który jest wyni-

⁹²⁴ R. Mikosz, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego*, Kraków 2006, s. 209.

kiem działania przedsiębiorstwa górniczego. Strony mogą w drodze ugody generalnie ułożyć stosunek prawny według swego uznania.

W literaturze wskazuje się, że większość spraw spornych pomiędzy poszkodowanymi a zakładem górniczym rozwiązywana jest w drodze ugody bez konieczności wszczęcia postępowania sądowego⁹²⁵. Warto podkreślić, że wprowadzenie instytucji ugody w u.p.g.g. było impulsem do opracowania przez zakłady górnicze wewnętrznych procedur związanych z dochodzeniem roszczeń odszkodowawczych. Obligatoryjne postępowanie ugodowe, zdaniem wielu praktyków prawa, niesie korzyści zarówno dla przedsiębiorcy i poszkodowanego. Pozwala uniknąć przewlekłego, a często kosztownego postępowania sądowego. Warto jednocześnie wspomnieć, że w przypadku wystąpienia dalszych szkód w przyszłości strony mają możliwość wniesienia powództwa do sądu w przyszłości.

3.3.6. Uгода w prawie zamówień publicznych

W ustawodawstwie polskim następują zmiany związane z rozwojem ugodowych metod rozwiązywania sporów z udziałem podmiotów sektora publicznego. Praktyka gospodarcza pokazuje, że podmioty publiczne w coraz większym zakresie uczestniczą w mediacjach oraz zawierają ugody w związku z toczącymi się postępowaniami i sporami sądowymi⁹²⁶. Przejawem tych zmian jest, m.in. ustanowienie stałych i niezależnych podmiotów rozpatrujących spory pomiędzy uczestnikami obrotu gospodarczego, tj. Sądu Polubownego przy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej⁹²⁷ czy też Sądu Polubownego przy Komisji Nadzoru Finansowego⁹²⁸.

⁹²⁵ P. Relidziński, *Dochodzenie szkód z tytułu szkód spowodowanych ruchem górniczym*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2015, nr 4, s. 78.

⁹²⁶ Zgodnie z dokumentem *Sprawozdanie z działalności Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 1 stycznia 2020 r. do 31 grudnia 2020 r.*, do 70 wzrosła liczba negocjacji, w których Prokuratura Generalna Skarbu Państwa wzięła udział po stronie podmiotów publicznych (w 2019 r. było ich 28, a w 2018 było ich 7), a także przy udziale Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa zawarto ugody w innych sprawach, dostęp: <https://www.gov.pl/web/prokuratoria/sprawozdania-z-dzialalnosci>, s. 4.

⁹²⁷ Sąd Polubowny przy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej utworzono na podstawie art. 26 ustawy z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2180), jest właściwy w sprawach sporów, w których jedną ze stron jest: Skarb Państwa, jednostka samorządu terytorialnego, państwowa osoba prawna, osoba prawna z udziałem Skarbu Państwa lub państwowej osoby prawnej, spółka kapitałowa z udziałem wymienionych podmiotów. Sąd jest także właściwy do prowadzenia mediacji w postępowaniu administracyjnym, w którym jedną ze stron jest organ administracji publicznej lub wskazany wyżej podmiot.

⁹²⁸ Sąd Polubowny przy Komisji Nadzoru Finansowego utworzono na podstawie art. 18 ust. 1 ustawy z 21.07.2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 660), jest właściwy w sprawach sporów między uczestnikami rynku finansowego, w szczególności sporów wynikających ze stosunków umownych między podmiotami podlegającymi nadzorowi Komisji, a odbiorcami usług świadczonych przez te podmioty.

Kolejnym przejawem dążenia ustawodawcy do ugodowego rozwiązywania sporów z udziałem podmiotów publicznych jest wprowadzenie nowych przepisów dotyczących prawa zamówień publicznych. Z dniem 1 września 2021 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 11 września 2019 r. - *Prawo zamówień publicznych*, które zawierają odrębny dział X dotyczący pozasądowego rozwiązywania sporów⁹²⁹. Przepisy nowej ustawy regulują sprawy zamówień publicznych, w tym określają regulacje dotyczące pozasądowego rozwiązywania sporów dotyczących realizacji umów w sprawie zamówienia publicznego. Wskazują alternatywne wobec sądowego metody pozasądowego rozwiązywania sporów z umów w sprawie zamówień publicznych. Do sporów pomiędzy stronami umowy (zamawiającym a wykonawcą) bardzo często dochodzi w sytuacjach wykonania prac dodatkowych, roszczeń waloryzacyjnych czy o zapłatę kar umownych⁹³⁰. Poprzednie regulacje dotyczące prawa zamówień publicznych nie regulowały kwestii dotyczących polubownego rozwiązywania sporów, wynikających z umów w sprawach zamówień publicznych.

Należy wskazać, że spór z umowy w sprawie zamówień publicznych należy do kategorii spraw cywilnych. Spór z umowy w sprawie zamówień publicznych dotyczy istniejącego pomiędzy stronami stosunku cywilnoprawnego (umowy), które strony mogą kształtować, z zastrzeżeniem przepisów szczególnych, w tym dotyczących umów w sprawie zamówień publicznych. Zgodnie z przepisami spór może dotyczyć sprawy majątkowych. W związku z tym, że spór dotyczy sprawy cywilnej i wynika z umowy, mają do niego również zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego, Kodeksu postępowania cywilnego, a także przepisy szczególne.

Do rozwiązania sporu z umowy w sprawie zamówień publicznych mają zastosowanie wszelkie obowiązujące w obecnym stanie prawnym instytucje (instrumenty) przewidziane zarówno w Kodeksie cywilnym, jak również w Kodeksie postępowania cywilnego, które umożliwiają stronom polubowne zakończenie sporu bez konieczności wydania wiążącego rozstrzygnięcia przez sąd (wyroku)⁹³¹. W tym można wyróżnić, m.in. ugodę pozasądową (art. 917 k.c.), ugodę przed mediatorem prowadzącym mediację na podstawie umowy o mediację (art. 183¹ § 2 k.p.c), ugodę przed mediatorem prowadzącym mediację na podstawie postanowienia sądu kierującego strony do mediacji (art. 183⁸ § 1 k.p.c.), ugodę przed sądem w postępowaniu o zawezwanie do próby ugodowej (art. 184 k.p.c.), ugodę przed sądem

⁹²⁹ Ustawa z 11 września 2019 r. - *Prawo zamówień publicznych* (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1129 ze zm.).

⁹³⁰ J. Roliński, *Pozasądowe rozwiązywanie sporów w nowym Prawie zamówień publicznych*, „Zamówienia Publiczne Doradca” 2020, nr 12, s. 39-43.

⁹³¹ J. Jerzykowski [w:] W. Dzierżanowski i in. (aut.), *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, Warszawa 2021, art. 591, s. 1439 i n.

w toku procesu (art. 223 § 1 k.p.c.), rozstrzygnięcie sporu przez sąd polubowny w drodze wyroku (art. 1161 § 1 k.p.c.), ugodę przed sądem polubownym (art. 1212 § 1 k.p.c.). G. Cern zwraca uwagę, że w regulacji prawa zamówień publicznych do postępowania odwoławczego stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o sędzie polubownym (art. 185 ust. 7 p.z.p.)⁹³².

Przepisy ustawy – Prawo zamówień publicznych jako przepisy szczególne - wskazują ogólną zasadę, zgodnie z którą strony mają możliwość w sprawie majątkowej, w której zawarciu ugody jest dopuszczalne w przypadku sporu wynikającego z zamówienia publicznego, złożyć wniosek o przeprowadzenie mediacji lub innego polubownego rozwiązania sporu (art. 591 ustawy). Należy podkreślić, że warunkiem rozpoczęcia postępowania mediacyjnego, a także zawarcia ugody jest zgodna wola obu stron. Jak wskazuje J. Botiuk ustawodawca dał możliwość wyjścia z propozycją rozwiązania sporu z zamówień publicznych zarówno zamawiającemu, jak również wykonawcy⁹³³. Zamawiający i wykonawca mają pełną swobodę w wyborze pozasądowego sposobu rozwiązania sporu. Jednocześnie katalog metod rozwiązywania sporów jest otwarty, na co wskazuje sformułowanie „lub inne polubowne rozwiązania sporów”. Jak zauważa M. Jaworska, warunkiem zastosowania przez strony innej metody polubownego rozwiązania sporu jest możliwość doprowadzenia do zawarcia ugody⁹³⁴.

Do wszczęcia mediacji lub koncyliacji wymagane jest złożenie stosownego wniosku przez jedną ze stron umowy w sprawie zamówienia publicznego. Zarówno w drodze mediacji lub koncyliacji może dojść do zawarcia pomiędzy stronami ugody. Przepisy ustawy wskazują na warunki dopuszczalności złożenia wniosku o przeprowadzenie mediacji, tj. dopuszczalność zawarcia ugody oraz majątkowy charakter sprawy. Wskazane dwie przesłanki należy oceniać na podstawie całokształtu przepisów prawa i danych okoliczności⁹³⁵. A zatem zgodnie muszą zostać spełnione przesłanki określone w art. 917 k.c. (wzajemne ustępstwa stron w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego) oraz art. 184 k.p.c. (sprawy cywilne, których charakter na to zezwala, mogą być uregulowane w drodze ugody). Jednocześnie spór musi mieć tzw. zdatność ugodową (charakter sprawy zezwala na zawarcie ugody). Ugoda ma dotyczyć stron umowy i dotyczyć sporu wynikającego z zamówienia. Sama ugoda nie może

⁹³² G. Cern, *Mienie komunalne a działalność gospodarcza samorządu terytorialnego*, Warszawa 2019, s. 151.

⁹³³ J. Botiuk, *ADR, czyli polubowne rozwiązywanie sporów jako nowy instrument w zamówieniach publicznych*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2021, nr 1, s. 5

⁹³⁴ M. Jaworska [w:] M. Jaworska (red.), *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, Warszawa 2021, art. 591, s. 1267 i n.

⁹³⁵ P. Granecki, I. Granecka, *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, Warszawa 2021, Legalis, art. 591, s. 1354 i n.

naruszać przepisów prawa, zasad współżycia społecznego, zmierzać do obejścia prawa, a także nie może naruszać przepisów ustawy.

Jednocześnie przepisy ustawy wskazują na inne rozwiązania dotyczące pozasądowego rozwiązywania sporów z umów w sprawie zamówień publicznych, w tym określają warunki, na jakich może dojść do zawarcia ugody.

Po pierwsze, w przypadku sporu powstałego na tle realizacji umowy o zamówienie publiczne polubownym rozwiązaniem sporu zajmować się ma Sąd Polubowny przy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, wybrany mediator albo osoba prowadząca inne polubowne rozwiązanie sporu. Przepisy nie obligują stron sporu do wyboru konkretnego podmiotu, lecz wskazują na możliwość podjęcia przez strony decyzji w tym zakresie⁹³⁶. W określonych przypadkach dotyczących dużych zamówień, tj. w sprawach dotyczących dostaw lub usług, a także robót budowlanych, po spełnieniu określonych warunków w ustawie sąd może skierować strony do mediacji lub innego polubownego rozwiązania sporu do Sądu Polubownego przy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, chyba że strony wskazały mediatora albo osobę prowadzącą inne polubowne rozwiązanie sporu. W takich przypadkach podjęcie próby mediacji lub innego polubownego rozwiązania sporu jest obligatoryjne. Wprowadzenie przez ustawodawcę obligatoryjnego charakteru mediacji przed wytoczeniem powództwa w tym może jednak budzić pewne wątpliwości⁹³⁷. Mediacja opiera się bowiem na dobrowolności, co może budzić zastrzeżenia, czy wskazana regulacja nie jest sprzeczna z podstawowymi zasadami prowadzenia mediacji.

Po drugie, ustawodawca wskazał, że umowy w sprawie zamówień publicznych mogą zawierać postanowienia o mediacji lub innym polubownym rozwiązaniu sporu (np. klauzule mediacyjne, koncyliacyjne, arbitrażowe). Strony już na etapie zawierania ugody mogą ustalić, że w przypadku sporu będą go rozwiązywać jedną z polubownych metod rozwiązywania sporów. Można założyć, że ustawodawca preferuje takie konstruowanie przepisów umownych, które pozwolą stronom na skorzystanie z polubownych metod rozwiązywania sporu (klauzule umowne).

Po trzecie, zawarcie ugody nie może prowadzić do naruszenia przepisów ustawy Prawo zamówień publicznych o zmianie umowy (dział VII rozdział 3 ustawy). Wynika to ze specyfiki uregulowania w ustawie zagadnienia zmiany umowy w sprawie zamówienia publicznego. Przepis stanowi zatem zakaz zawierania ugody, która mogłaby naruszyć wskazane

⁹³⁶ E. Wiktorowska [w:] A. Gawrońska-Baran i in. (red.), *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 1291.

⁹³⁷ J. Jerzykowski [w:] W. Dzierżanowski i in. (aut.), *Prawo zamówień publicznych...*, s. 1446.

przepisy (przesłanka negatywna)⁹³⁸. Wskazać należy, że istotna zmiana zawartej umowy w sprawie zamówienia publicznego wymaga przeprowadzenia nowego postępowania o udzielenie zamówienia. Ugoda w tym przypadku jako umowa nie może prowadzić do obejścia prawa w tym zakresie, w tym naruszać bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa⁹³⁹. Ugoda musi być również zgodna z prawem i zasadami współżycia społecznego. Jednocześnie należy zauważyć, że przepisy ustawy nie wskazują, co powinno znaleźć się w treści ugody, która może być zawarta pomiędzy stronami sporu.

Wskazać jednak należy, że ugoda pomiędzy zamawiającym a wykonawcą, w wyniku której dochodzi do miarkowania kar umownych, nie stanowi zmiany umowy zawartej w reżimie prawa zamówień publicznych. Potwierdzone zostało to w orzeczeniu Naczelnego Sądu Administracyjnego⁹⁴⁰. Jeżeli strony czynią wzajemne ustępstwa w celu uchylenia sporu co do wysokości naliczonych kar, to nie ingerują w treść samej umowy zawieranej na podstawie ustawy o zamówieniach publicznych. Strony ugody modyfikują zobowiązanie powstałe na skutek niewykonania lub nienależytego wykonania kontraktu. W obecnym stanie prawnym do zawarcia ugody przez jednostkę sektora finansów publicznych, w tym w przedmiocie wysokości kary umownej, konieczne jest spełnienie przesłanek, o których mowa w art. 54a ustawy o finansach publicznych.

Po czwarte, w przypadku rozpoczęcia postępowania sądowego pozwem lub odpowiedzi na pozew musi zawierać informację, czy strony podjęły próbę mediacji czy innego polubownego rozwiązania sporu. Założeniem jest, aby strony informowały o podjęciu polubownego rozwiązania sporu. W przypadku gdy nie podejmowano tego typu prób, konieczna jest informacja o przyczynach ich niepodjęcia.

Po piąte, do zawarcia ugody w zakresie spornych należności cywilnoprawnych pomiędzy zamawiającym a wykonawcą, będą miały zastosowane przepisy art. 54a ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, które zawierają postanowienia, dotyczące zawierania ugód w sprawach spornych należności cywilnoprawnych. Wskazany przepis, jak wcześniej wskazywano, określa przesłanki, którymi powinny kierować się podmioty publiczne przy zawieraniu ugody. Zawarcie ugody musi zostać poprzedzone oceną zasadności zawarcia ugody, tj. oceną, czy skutki ugody są dla podmiotów publicznych korzystniejsze niż prawdopodobny wynik postępowania sądowego albo arbitrażowego. Samo zawarcie ugody uzależnione jest od wyników dokonanej oceny przez podmiot publiczny.

⁹³⁸ E. Wiktorowska [w:] A. Gawrońska-Baran, A. Wiktorowski, P. Wójcik, E. Wiktorowska (red.), *Prawo zamówień publicznych...*, s. 1292.

⁹³⁹ J. Jerzykowski [w:] W. Dzierżanowski i in. (aut.), *Prawo zamówień publicznych...*, s. 1446.

⁹⁴⁰ Zob. wyr. NSA z 28.05.2021 r., I GSK 1785/18, LEX nr 3227136.

Należy podkreślić, że strony chcąc rozwiązać spór z umowy w prawie zamówień publicznych mogą zawrzeć zarówno ugodę pozasądową uregulowaną w Kodeksie cywilnych, czy też ugoda może być zawarta przed mediatorem lub w ramach postępowania koncyliacyjnego. Ugoda mediacyjna i koncyliacyjna może zostać zatwierdzona przez sąd. Typ ugody po jej zatwierdzeniu przez sąd powszechny ma moc prawną ugody zawartej przed tym sądem. Zarówno ugoda mediacyjna i koncyliacyjna zawierają w sobie elementy konstrukcyjne ugody pozasądowej. Po pierwsze, strony ugody czynią wobec siebie wzajemne ustępstwa. Przedmiotem ugody są bowiem wzajemne roszczenia stron, które powstały na tle wykonywania umowy w sprawie zamówienia publicznego⁹⁴¹. Po drugie, strony łączy stosunek prawny wynikający z umowy w sprawie zamówienia publicznego. Na tle tego stosunku prawnego dochodzi do sporu i strony w ramach tego stosunku prawnego dokonują wzajemnych ustępstw. Celem stron jest uchylenie niepewności co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnienie ich wykonania, lub uchylenie sporu istniejącego albo mogącego powstać w przyszłości.

Podsumowując należy wskazać, że ugoda, która może zostać zawarta w sprawach z zamówień publicznych, jest ugodą opierającą się na rozwiązaniach modelowych ugody pozasądowej. Co istotne, ugoda po jej zatwierdzeniu posiada walor ugody sądowej. Zatwierdzenie przez sąd następuje poprzez nadanie jej klauzuli wykonalności. Tego typu ugoda staje się tytułem wykonawczym, umożliwiającym dochodzenie roszczeń w sytuacji, gdyby druga strona zawartego porozumienia uchylała się od realizacji podjętych w ugodzie zobowiązań.

Należy zakładać, że wprowadzenie nowych rozwiązań przez ustawodawcę pozwoli zmniejszyć liczbę spraw sądowych w zakresie sporów, wynikających z umów z zamówień publicznych. Istotne pozostaje jednak, aby strony umów o zamówienia publiczne zawierały stosowne klauzule umowne, dotyczące polubownych metod rozwiązywania sporów. W prawie zamówień publicznych jest miejsce na polubowne metody rozwiązywania sporów, które wobec postępowania sądowego, mogą okazać się bardziej efektywne, mniej kosztowne oraz mniej sformalizowane.

3.4. Wnioski

Podsumowując należy wskazać, że dostrzeżenie ugody w innych gałęziach prawa jest łatwiejsze, jeżeli oderwiemy się od rozumienia ugody jako tylko klasycznej umowy prawa cywilnego. Wówczas sprawa jest o tyle prostsza, że mamy pewną konstrukcję prawną,

⁹⁴¹ J. Roliński, *Pozasądowe rozwiązywanie sporów...*, s. 39-43.

która jest na gruncie prawa cywilnego spotykana, ale wygląda na to, że konstrukcja ta jest bardziej uniwersalna.

Po analizie różnych regulacji prawnych, zarówno prawa prywatnego oraz publicznego, m.in.: dotyczących prawa pracy, prawa rodzinnego, prawa cywilnego procesowego, postępowania administracyjnego, postępowania sądownoadministracyjnego, prawa podatkowego, a także innych przepisów szczególnych, można wyprowadzić wniosek, że to, co nazywamy konstrukcją prawną ugody, której istotą są przedmiot (stosunek prawny), ustępstwa oraz cel, pojawia się również w innych gałęziach prawa. Przyjąć zatem należy, że ta konstrukcja prawna ugody znana cywilistycy ma charakter bardziej uniwersalny niż to wynika z przepisów Kodeksu cywilnego.

Uгода, która zawiera w sobie konstrukcję prawną ugody, jest uniwersalnym narzędziem w każdej z dziedzin prawa. Uгода jest jedną z takich typowych konstrukcji cywilistycznych, która jest wykorzystywana przez inne gałęzie prawa. Podobnie jak w przypadku odszkodowania, które również jako konstrukcja cywilistyczna pojawia się w prawie publicznym, ale w innym charakterze.

Należy zatem przyjąć, że przeprowadzona analiza pozwala potwierdzić postawioną na wstępie hipotezę szczegółową, że elementy konstrukcyjne ugody cywilistycznej pozwalają zastosować ugodę do regulacji spornych stosunków prawnych na gruncie różnych dziedzin prawa. Konstrukcja prawna ugody stanowiąca model ugody może być i jest wykorzystywana w innych gałęziach prawa, z tym zastrzeżeniem oczywiście, że uwzględnia charakter określonych stosunków prawnych, które reguluje.

Jak zostało wykazane, poszczególne elementy konstrukcyjne ugody, tj. przedmiot ugody (stosunek prawny), jej cel, a także wzajemne ustępstwa są sformułowane bardzo elastycznie i mogą znaleźć zastosowanie do regulowania spornych stosunków prawnych na gruncie różnych gałęzi prawa, w tym wynikających z prawa publicznego. Potwierdza to między innymi występowanie poszczególnych elementów konstrukcyjnych modelu ugody w ugodzie administracyjnej.

Jednocześnie za potwierdzoną należy uznać również hipotezę szczegółową w zakresie wykazania, że instytucja ugody stanowi niezbędny, konstrukcyjny element ugodowych sposobów rozwiązywania sporów w różnych gałęziach prawa. Wybrane rodzaje ugód w prawie prywatnym oraz prawie publicznym opierają się na elementach konstrukcyjnych ugody cywilnoprawnej. Brak określonych elementów konstrukcyjnych ugody wyłącza możliwość uznania danej czynności prawnej stron jako ugody. W takiej sytuacji dochodzi do uznania

danej czynności za inny typ czynności prawnej, zaś w prawie publicznym związane jest to z wydaniem rozstrzygnięcia przez organ.

Należy jednocześnie odpowiedzieć twierdząco na postawione na początku rozdziału pytanie, czy ugoda na gruncie prawa publicznego ma inny charakter niż ugody znane cywilistyce. Charakter tych instytucji zdaje się być ten sam, lecz nie możemy mówić w tym przypadku o charakterze prawnym umowy, lecz charakterze prawnym określonej konstrukcji prawnej ugody. Celem tych instytucji jest bowiem zakończenie przez strony sporu i wyjaśnienie innych wątpliwości w sposób polubowny w drodze dokonania uzgodnień co do określonych ustępstw. Czynność prawna ugody prowadzi wskutek zgodnych oświadczeń woli stron do wywołania określonych skutków prawnych, które mogą być charakterystyczne z uwagi na specyficzną metodą regulacji dla określonych gałęzi prawa. Wszystkie analizowane rodzaje ugód posiadają wspólną cechę. Ich zasadniczym celem w obrębie obrotu prawnego jest osiągnięcie porozumienia stron pozostających w sporze, a co za tym idzie stworzenie stanu pewności i bezsporności sytuacji prawnej takich podmiotów.

Jednocześnie należy zauważyć, że ustawodawca sam wprowadza wspomnianą konstrukcję prawną ugody w innych postępowaniach (postępowania cywilne, postępowania mediacyjne, arbitrażowe, postępowania administracyjne, sądownoadministracyjne, postępowania podatkowe). W rezultacie ten aspekt również pozwala przyjmować, że ta konstrukcja prawna ugody ma charakter bardziej uniwersalny.

Odrębnym zagadnieniem szczegółowym, które zostało potwierdzone w wyniku analizy ugód w wybranych gałęziach prawa, jest możliwość wyodrębnienia elementów wspólnych dla różnych form ugodowego rozwiązywania sporów. Zarówno na gruncie prawa prywatnego, ale również prawa publicznego, tym samym elementem, który kształtuje ugodę są „uzgodnienia” co do ustępstw stron spornego stosunku prawnego. Uzgodnienie zakończone jest zawarciem porozumienia, które przybiera postać ugody materialnoprawnej, ugody sądowej, pojednawczej, procesowej, ugody przed sądem polubownym czy też ugody administracyjnej, czy też innego porozumienia, które może być np. częścią wyroku (wyrok sądu polubownego zawierający treść ugody), czy też decyzji administracyjnej (decyzji uwzględniającej treść ustaleń dokonanych w drodze mediacji z organem). Ugodą wywołujemy określone skutki prawne, modyfikujemy, zmieniamy, znosimy pierwotne stosunki prawne, które obejmujemy ugodą. Ugoda jest zaś stosunkiem prawnym następczym, wspomnianą już wcześniej „nakładką” na inne stosunki prawne. Pomimo że w doktrynie dość mocno akcentowane jest stanowisko, że swoboda umów nie dotyczy sfery publicznej, to należy wskazać na jeden ważny element.

Wydaje się, że przeprowadzona analiza wykazuje, że tam gdzie w prawie publicznym jest „uznanie”, tam jest miejsce, aby konstrukcję prawną ugody zastosować.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że na gruncie prawa cywilnego występuje czynność określana jako „konsensus”. Należy przy tym zauważyć, że czynność prawna, która powoduje skutki prawne wywołane przez strony, występuje również na gruncie innych przypadków, gdzie mamy regulację ugody. Problem występujący w prawie publicznym dotyczy dyspozycyjności elementów, które regulujemy w drodze ugody. Na gruncie prawa prywatnego mamy autonomię woli stron, w związku z czym możemy swobodnie kształtować określone prawa i obowiązki. W przypadku prawa publicznego autonomia woli doznaje ograniczeń, co będzie przedmiotem dalszych rozważań w pracy.

W doktrynie zwraca się uwagę, że ugoda należy do instytucji prawa administracyjnego, realizujących zasadę pomocniczości⁹⁴². Jednym z wielkich wyzwań, które stoją wspólnie przed administracją publiczną, jest efektywne oraz szybkie rozwiązywanie sporów w różnych sferach życia społecznego oraz poszukiwanie konsensusu w sprawach dotyczących szeroki katalog podmiotów.

Należy zgodzić się z prezentowanym w piśmiennictwie poglądem, że wprowadzenie do katalogu zasad ogólnych postępowania administracyjnego ugodowego rozstrzygnięcia kwestii spornych miało na celu zaktywizowanie stron postępowania administracyjnego⁹⁴³. Jak zauważa J. Zimmermann, wprowadzenie ugody do porządku prawnego można uznać za celowe⁹⁴⁴. Zdaniem tego autora ugoda miała odpowiadać postulatowi „łagodzenia ostrza władztwa administracyjnego i rozszerzania udziału adresata działań jurysdykcyjnych w przygotowaniu ich końcowego efektu”.

Z. Kmiecik formułuje wniosek, że „w celu umocnienie zaufania społeczeństwa do władzy publicznej wszędzie tam, gdzie występuje rozbieżność stanowisk, prawo stwarza pole do manewru poprzez wymianę argumentacji, weryfikację własnych ocen i twierdzeń oraz dokonywanie ustępstw bądź korekt wcześniejszych ustaleń (decyzji), mediacja może być z powodzeniem stosowana w dziedzinie administracji publicznej”⁹⁴⁵.

Jeśli ustawodawca wprowadził instrument ugodowego rozwiązywania sporów w niektórych postępowaniach, to w pewnym zakresie uznaje, że na gruncie prawa publiczne-

⁹⁴² J. Żołędź, *Konsensualno-koncyliacyjne rozwiązywanie sporów w administracji publicznej w kontekście idei pomocniczości* [w:] A. Pawłowska, S. Grabowska (red.), *Zasada pomocniczości. Wymiar europejski, narodowy, regionalny i lokalny*, Rzeszów 2011, s. 96.

⁹⁴³ K. Celińska-Grzegorzczak [w:] R. Hauser, M. Wierzbowski (red.), *Kodeks postępowania...*, s. 161.

⁹⁴⁴ J. Zimmermann, *Polska jurysdykcja...*, s. 175.

⁹⁴⁵ Z. Kmiecik, *Postępowanie administracyjne i sądowniczo-administracyjne a prawo europejskie*, Warszawa 2010, s. 187-188.

go występuje również określona swoboda do regulowania tego typu stosunków prawnych w drodze ugody. Szczegółowa analiza prawna zagadnienia, ile tej swobody czy też przestrzeni negocjacyjnej jest w prawie publicznym, powinna stanowić przedmiot odrębnych rozważań (badań) prawników z innych gałęzi prawa. Ze względu na przyjęty zakres badań to zagadnienie nie będzie poruszane w kolejnych częściach rozprawy i zostanie ograniczone w dalszej części pracy jedynie do informacji ogólnych w tym zakresie.

Przeprowadzone badania wybranych ugód w różnych gałęziach prawa potwierdzają, że na gruncie prawa publicznego występuje przestrzeń negocjacyjna (przebiegająca do dyskusji i wzajemnych uzgodnień) między organem administracji publicznej a stroną postępowania. Ważnym elementem, który powinien zaistnieć, aby nastąpił rozwój ugodowych metod rozwiązywania sporów w prawie publicznym, jest formalne (normatywne) umocowanie organu do zawarcia ugody w sprawach z zakresu administracji publicznej. Organ publiczny powinien mieć podstawę prawną do zawarcia ugody. Istotnym jednak pozostaje, aby w drodze ugody nie nadawać stosunkowi administracyjnoprawnemu (czy też podatkowoprawnemu) kształtu odbiegającego od woli ustawodawcy wyrażonej w normie prawnej. Dlatego nie jest koniecznym, aby ugoda w prawie publicznym miała formę umowy. Nieprzekraczalną granicę ugody powinien stanowić administracyjny stan faktyczny określony w przepisach prawa materialnego czy administracyjnego.

Podsumowując, omówienie instytucji ugody na gruncie wybranych gałęzi prawa prywatnego oraz publicznego pozwala dostrzec ten bardziej uniwersalny charakter ugody jako określonej konstrukcji prawnej i narzędzia rozwiązywania sporów.

ROZDZIAŁ IV

Podstawowe elementy konstrukcyjne i modelowe ugody ze szczególnym uwzględnieniem wzajemnych ustępstw stron

4.1. Uwagi wstępne

Po szczegółowej analizie wybranych rodzajów ugód na gruncie różnych gałęzi prawa, należy przejść do syntezy, ujęcia systemowego, zmierzającego do ustalenia kryteriów *sine qua non* służących za podstawę kwalifikacji danej czynności prawnej stron jako ugody. W tym celu poniżej zaprezentowane zostaną podstawowe i konieczne elementy konstrukcyjne ugody, których rozwiązania są podstawą modelu ugody, stanowiącego oparcie ugodowych form rozwiązywania sporów prawnych. Szczególna uwaga poświęcona zostanie zagadnieniom dotyczącym wzajemnych ustępstw stron ugody.

Jak zostało ustalone w ramach dotychczasowych badań, definicja ugody cywilnoprawnej pozwala wyodrębnić trzy przedmiotowo istotne elementy treści tej czynności prawnej:

- a) **stosunek prawny**, w zakresie którego zawierana jest ugoda przez strony (przedmiot ugody),
- b) **cel** polegający na uchyleniu niepewności co do roszczeń, wynikających ze stosunku prawnego, zapewnienie ich wykonania albo uchylenie sporu istniejącego lub mogącego powstać w przyszłości,
- c) **wzajemne ustępstwa**.

Powyższe elementy konstrukcyjne umowy ugody tworzą jej *essentialia negotii*, czyli przedmiotowo istotne elementy jej treści, stanowiące kryteria pozwalające określić, czy doszło do zawarcia umowy ugody czy też innego rodzaju czynności prawnej. Elementy konstrukcyjne ugody pozwalają nie tylko zakwalifikować daną czynność prawną jako umowę ugody, ale także dopuszczają przypisanie danej czynności prawnej skutków prawnych ugody.

Na tle wcześniejszych ustaleń analizie poddane zostanie dodatkowo zagadnienie ugody jako pewnego rodzaju konstrukcji prawnej, która znana jest cywilistycy, ale może odnosić się również do innych niż cywilnoprawne stosunków prawnych. Konstrukcji prawnej, która opiera się na określonym stosunku prawnym łączącym strony, określonym w celu zakończenia spornego stosunku prawnego, a także wzajemnych ustępstwach. Analizie poddane zostaną elementy konstrukcyjne ugody jako uniwersalnego „rozwiązania konstrukcyjnego”, które nabierają specyficznego charakteru na gruncie prawa prywatnego oraz prawa publicznego.

Analiza poszczególnych elementów konstrukcyjnych ugody wymagać będzie odniesienia się do zagadnień dotyczących stosunku prawnego, który może być regulowany w drodze ugody. Po pierwsze, dokonana zostanie ogólna charakterystyka stosunków prawnych według przedmiotu regulacji (gałęzi prawa). Po drugie, omówione zostanie zagadnienie przedmiotu ugody, a także podjęta zostanie próba ustalenia rodzajów stosunków prawnych, które mogą być objęte zakresem ugody, a także omówione zostaną zagadnienia dotyczące niedopuszczalności zawarcia ugody. Istotna będzie odpowiedź na pytania, czy ugoda ma zawsze za przedmiot obiektywnie istniejący stosunek prawny, czy stosunek prawny, który powstał wskutek zawarcia ugody, jest odrębnym stosunkiem prawnym od stosunku prawnego pierwotnego (tj. stosunku prawnego, który łączył strony przed zawarciem ugody), a także czy ugoda może istnieć bez pierwotnego stosunku prawnego między stronami.

W dalszej kolejności scharakteryzowane zostaną: cel zawarcia ugody oraz zagadnienie wzajemnych ustępstw jako elementów koniecznych i przedmiotowo istotnych instytucji ugody. Przedmiotem rozważań będzie także ustalenie, czy - wynikający z definicji cel ugody, tj. usunięcie niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego oraz zapewnienie ich wykonania, a także uchylenie sporu istniejącego bądź mogącego powstać w przyszłości - jest elementem wspólnym dla innych typów ugód występujących na gruncie różnych gałęzi prawa.

Zasadnicza część rozważań zostanie poświęcona analizie pojęcia ustępstwa oraz wzajemności. Chodzi zwłaszcza o ustalenie znaczenia wzajemnych ustępstw w ugodzie. W doktrynie nie ma jednolitego stanowiska co do znaczenia pojęcia ustępstwa, dlatego przedstawione zostaną różne definicje „ustępstwa” funkcjonujące w obrocie prawnym. Jest to istotne, ponieważ w procesie uzgodnień prowadzących do zawarcia ugody, „ustępstwa” i „uzgodnienia” stron decydują o powodzeniu tego procesu. Analizie zostanie poddane również zagadnienie, czy dokonywanie ustępstw zmierza do likwidacji sporu pomiędzy stronami definitywnie. Należy również wyjaśnić, jaki jest cel czynionych ustępstw przez strony. Wskazane rozważania powinny pomóc wykazać, czy wzajemne ustępstwa stron stanowią najważniejszy element konstrukcyjny ugody w każdej z dziedzin prawa.

W oparciu o literaturę przedmiotu, poglądy doktryny i orzecznictwo podjęta zostanie próba wyjaśnienia, na czym polega wzajemność ustępstw, brak konieczności obiektywnej ich równowagi oraz ich ekwiwalentność. Jednocześnie przedstawione zostaną różne rodzaje ustępstw w zależności od rodzaju stosunków prawnych, które mogą być przedmiotem ugody.

Osobnym zagadnieniem, które wiąże się wprost z charakterem ugody oraz jej elementami konstrukcyjnymi, jest wykładnia oświadczeń woli stron ugody, kwestia skutków praw-

nych zawarcia ugody, a także zagadnienie uchylecia skutków prawnych ugody. Jest to istotne, ponieważ zakwalifikowanie danej czynności prawnej jako ugody na gruncie prawa cywilnego, tj. uznanie, że dana czynność prawna posiada wszystkie niezbędne elementy konstrukcyjne ugody determinuje określone skutki prawne, a także wpływa na sposób wykładni oświadczeń woli stron ugody.

4.2. Stosunek prawny

4.2.1. Ogólna charakterystyka stosunku prawnego

Pojęcie „stosunku prawnego” stanowi jedno z podstawowych pojęć prawoznawstwa. Konstrukcja stosunku prawnego, która oparta jest na regulowanych przez prawo powiązaniach i relacjach między stronami, wywodzi się z cywilistyki⁹⁴⁶. Należy zwrócić uwagę, że pojęcie „stosunek prawny” używane jest w nauce prawa, a zatem stanowi element języka prawniczego. Pojawia się również w aktach prawnych, będąc tym samym elementem języka prawnego.

Kodeks cywilny posługuje się pojęciem „stosunek prawny” m.in. w art. 52 § 2 k.c. (pożytki rzeczy), art. 101 § 1 i 2 (odwołanie pełnomocnictwa), art. 106 (pełnomocnictwo substytucyjne), art. 349 k.c. (*constitutum possessorium*), art. 376 § 1 (regres dłużników solidarnych), art. 351¹ k.c. (zasada swobody umów). Pojęcie „stosunek prawny” pojawia się także w przepisach prawnych Kodeksu cywilnego, regulujących instytucję ugody. Zgodnie z art. 917 k.c. „przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego (...)”.

W literaturze prawniczej przez pojęcie „stosunek prawny” rozumie się najczęściej relację pomiędzy podmiotami prawa⁹⁴⁷. Pojęcie stosunku prawnego wykorzystywane jest do opisanania zależności, które występują pomiędzy tymi podmiotami⁹⁴⁸. Jednocześnie wskazuje się, że w stosunkach prawnych między stronami występują określone powiązania prawne, a ich brak pozbawia dany stosunek łączący strony cech stosunku prawnego⁹⁴⁹. Zdaniem F. Longchamps'a stosunek prawny powstaje wtedy, gdy „prawo przedmiotowe ma dla dwóch

⁹⁴⁶ J. Nowacki [w:] J. Nowacki, Z. Tobor (red.), *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2020, s. 57.

⁹⁴⁷ A. Brezko [w:] *Wstęp...*, s. 66.

⁹⁴⁸ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp...*, s. 135.

⁹⁴⁹ J. Nowacki [w:] *Wstęp...*, s.58.

podmiotów takie znaczenie, że w określonych warunkach sytuacja prawna jednego podmiotu jest połączona w pewien sposób z sytuacją drugiego podmiotu”⁹⁵⁰.

Nauka prawa łączy stosunek prawny ze stosunkami społecznymi. A. M. Dereń wyjaśnia, że przez stosunek prawny należy rozumieć określony stosunek społeczny, który regulowany jest przez normy prawne, gdzie każda ze stron danego stosunku ma określone prawa i obowiązki⁹⁵¹. Stosunek prawny jest zatem szczególnym rodzajem stosunku społecznego, który regulowany jest przepisami obowiązującego prawa⁹⁵². A zatem powstanie, elementy składowe, zmiana i ustanie stosunku prawnego są regulowane także przepisami prawa. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na pogląd prezentowany przez Z. Duniewską w zakresie relacji prawa i stosunków społecznych⁹⁵³. Autorka ta wskazuje, że prawo jako podstawowy regulator stosunków społecznych odzwierciedla realia, które występują w danym momencie. Istotnym zatem pozostaje, aby normy prawne dawały podmiotom prawa różne narzędzia, które będą również odpowiadały zmieniającym się realiom społecznym i gospodarczym.

Wskazać jednocześnie należy, że w każdym stosunku prawnym wyróżnić możemy cztery podstawowe elementy konstrukcyjne, tj.: podmioty stosunku prawnego, przedmiot stosunku prawnego, uprawnienie (prawo) i obowiązek (treść stosunku prawnego)⁹⁵⁴. Stosunek prawny powstaje pomiędzy określonymi podmiotami prawa, które nazywamy stronami stosunku prawnego.

Stosunek prawny powstaje na podstawie określonej normy prawnej, w przypadku zaistnienia przewidzianego przez prawo faktu (tzw. faktu prawnego)⁹⁵⁵. Podmiotem prawa jest ten, kto jest uprawniony lub zobowiązany w związku z zaistnieniem określonego faktu przewidzianego przez prawo. Przez fakty prawne należy rozumieć okoliczności, które mają wpływ na powstanie, zmianę lub ustanie stosunku prawnego (tj. zdarzenia i zachowania). Podmioty prawa są adresatami norm, które regulują dany stosunek prawny, tzn. podmioty te są uprawnione lub zobowiązane do wskazanego zachowania względem innych podmiotów, które są także uczestnikami tego samego stosunku prawnego⁹⁵⁶.

⁹⁵⁰ F. Longchamps, *O pojęciu stosunku ...* s. 45.

⁹⁵¹ A. M. Dereń, *Zarys prawa cywilnego w pytaniach i odpowiedziach*, Nysa 2008, s. 15.

⁹⁵² S. Grzybowski, *System Prawa Cywilnego. Część Ogólna. t. I*, Wrocław 1974, s. 174-175.

⁹⁵³ Z. Duniewska, *Z refleksji na temat wyodrębnienia prawa administracyjnego i związków tego prawa z prawem cywilnym* [w:] J. Korczak (red.), *Cywilizacja administracji publicznej. Księga jubileuszowa z okazji 80-lecia urodzin Prof. nadzw. UW dr hab. Jana Jeżewskiego*, Wrocław 2018, s. 135.

⁹⁵⁴ J. Nowacki [w:] *Wstęp...*, s. 59.

⁹⁵⁵ A. Breczko [w:] *Wstęp...*, s. 67.

⁹⁵⁶ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp...*, s. 257.

W zależności od gałęzi prawa, a także rodzaju stosunku prawnego, można wyróżnić różne typy podmiotów prawa. W prawie cywilnym podmiotami prawa są osoby fizyczne, osoby prawne, ułomne osoby prawne, tj. jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, jeżeli posiadają zdolność prawną. W prawie administracyjnym wyróżnia się organy państwa, organy samorządu, obywateli (np. podatnicy), cudzoziemców czy też instytucje (banki, przedsiębiorstwa państwowe, kościoły, szkoły). W prawie karnym podmiotem prawa jest państwo, reprezentowane przez organy ścigania i wymiar sprawiedliwości, a także sprawca czynu zabronionego (osoba fizyczna, osoba prawna). W każdym z tych typów stosunków prawnych występują zawsze co najmniej dwa podmioty, tj. podmiot obowiązku i podmiot uprawnienia.

W literaturze wskazuje się, że przedmiotem stosunku prawnego może być zachowanie, do którego jest zobowiązany (lub uprawniony) podmiot uczestniczący w danym stosunku prawnym, przedmiot materialny (majątkowy), a także prawo podmiotowe⁹⁵⁷. A. Breczko wskazuje, że przedmiotem stosunku prawnego są uprawnienia i obowiązki stron stosunku prawnego, które kształtują się na skutek zajścia określonego faktu prawnego⁹⁵⁸. Obowiązki i uprawnienia stanowią zaś treść stosunku prawnego i dotyczą przedmiotu stosunku prawnego. W stosunku prawnym obowiązek (nakaz określonego postępowania zgodnie z żądaniem podmiotu uprawnionego) i uprawnienie (możliwość wymagania przez podmiot uprawniony określonego zachowania do drugiego podmiotu) są ze sobą ściśle powiązane. To szczególnego rodzaju więź prawna, która opiera się na tym, że jeden podmiot jest obowiązany do określonego zachowania (np. świadczenia) w stosunku do drugiego podmiotu, a danemu obowiązkowi odpowiada uprawnienie drugiego podmiotu (np. uprawnienie do żądania spełnienia określonego świadczenia). Uprawnienie wiąże się z tym, że przepisy prawne lub postanowienia umowne pozostawiają podmiotowi uprawnionemu wybór określonego zachowania przewidzianego przez przepisy prawa lub wskazanego w umowie. Obowiązek prawny jest rozumiany jako nakaz lub zakaz określonego zachowania (działania i zachowania, które ustanowione są przez przepis prawa).

W literaturze prawniczej wskazuje się na kilka podstawowych rodzajów stosunków prawnych, tj.: stosunki cywilnoprawne, stosunki administracyjnoprawne, stosunki prawno-karne i stosunki mieszane⁹⁵⁹. Elementem charakterystycznym danych regulacji prawnych jest specyficzna metoda regulacji prawnej (metoda cywilno-, karno-, administracyjnoprawna).

⁹⁵⁷ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp ...*, s. 264.

⁹⁵⁸ A. Breczko [w:] *Wstęp ...*, s. 74.

⁹⁵⁹ *Ibidem*, s. 66.

Określona metoda regulacji prawnej jest charakterystyczna dla konkretnej gałęzi prawa. Dlatego też właśnie kryterium metody regulacji prawnej pozwala na wyróżnienie dwóch podstawowych dziedzin prawa, tj. prawa prywatnego (*ius privatum*) oraz prawa publicznego (*ius publicum*).

W prawie cywilnym - jako głównej gałęzi prawa prywatnego - przedmiotem regulacji prawnej są stosunki cywilnoprawne, tj. stosunki prawne, które wyznaczone są przez dyspozycje norm prawa cywilnego⁹⁶⁰. Ten rodzaj stosunków prawnych reguluje relacje pomiędzy osobami fizycznymi i osobami prawnymi (ponadto jednostkami organizacyjnymi nieposiadającymi osobowości prawnej, ale wyposażonymi w zdolność prawną). Co istotne, podmioty prawa cywilnego za pomocą czynności prawnych mogą kształtować wiążące je stosunki prawne (tworzyć, znosić, modyfikować). Poprzez czynności prawne podmioty prawa cywilnego realizują zasadę autonomii woli. Mają swobodę decyzji co do dokonania czy też niedokonania danej czynności, a także ułożenia treści stosunku cywilnoprawnego. Ograniczenia autonomii woli stron mogą wynikać ze sprzeczności danych działań z ustawą, zasadami współżycia społecznego czy też normami bezwzględnie obowiązującymi.

Prawo podmiotowe jest elementem treści stosunku cywilnoprawnego. Prawo podmiotowe stanowi sferę możliwości postępowania w określony sposób przez podmiot prawa, która przyznana została przez normę prawną. Prawo podmiotowe pozwala stronom na powołanie, zmianę czy też zniesienie stosunku prawnego. Strony są autonomicznymi podmiotami, które mogą samodzielnie kształtować treść stosunku prawnego. Autonomiczność podmiotów należy rozumieć w ten sposób, że podmiotom prawa nie przysługuje kompetencja do władczego kształtowania sytuacji prawnej drugiej strony⁹⁶¹. Kształtowanie stosunków cywilnoprawnych oparte jest na zasadzie równorzędności i autonomii woli podmiotów, która uznawana jest za jedną z najważniejszych zasad prawa cywilnego. Wyrazem autonomii woli stron jest możliwość swobodnego kreowania stosunków prawnych. Wyrazem autonomii woli w prawie cywilnym jest funkcjonująca na gruncie prawa zobowiązań zasada swobody umów. Jednocześnie treść stosunku cywilnoprawnego (uprawnienia i obowiązki stron) kształtowana jest przez przejaw woli stron⁹⁶².

Jedną z cech charakterystycznych prawa cywilnego jest brak wzajemnego podporządkowania stron stosunkowi cywilnoprawnemu. W tego rodzaju stosunkach nie występuje element władczy (pozycja zwierzchnia), który charakterystyczny jest dla prawa publicznego,

⁹⁶⁰ S. Grzybowski, *System...*, s. 176.

⁹⁶¹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 129.

⁹⁶² A. Jamróz, *Wprowadzenie...*, s. 91.

a w szczególności stosunków administracyjnoprawnych. Inną cechą charakterystyczną stosunków cywilnoprawnych jest równorzędność podmiotów (stron). Równorzędność jest uznawana za podstawowe kryterium odróżniające stosunek cywilnoprawny od innych stosunków prawnych⁹⁶³. Strony nawiązują stosunki cywilnoprawne zazwyczaj dobrowolnie, a co istotne mają uprawnienia do rozwiązania tego rodzaju stosunków w drodze porozumienia⁹⁶⁴. Jednocześnie treść i przedmiot stosunku prawnego określane są swobodnie przez strony, w szczególności uwzględniając zasadę swobody umów.

W przypadku stosunków administracyjnoprawnych prawem podmiotowym jest prawo administracyjne. Istotną cechą stosunku administracyjnego jest brak równorzędności stron (brak formalnej równości sytuacji prawnej). W stosunkach administracyjnoprawnych po jednej stronie występuje organ administracji publicznej lub podmiot, któremu zlecono funkcję administracji. Podmiot ten posiada uprawnienia władcze wobec drugiej strony (osoby fizycznej, osoby prawnej, jednostki organizacyjnej lub innego organu). Ten drugi podmiot nazywany jest w literaturze prawniczej podmiotem „podporządkowanym” lub „administrowanym”⁹⁶⁵. Podmiot podporządkowany jest obowiązany do przyjęcia i podporządkowania się ustaleniom drugiego podmiotu⁹⁶⁶. Stosunek prawny powstaje zazwyczaj w związku z jednostronną decyzją organu administracji publicznej lub jego powstanie wynika z przepisów samego prawa. Organ administracji publicznej wykonuje uprawnienia władcze zasadniczo w formie decyzji na podstawie przepisów prawa oraz w ramach posiadanych kompetencji. Organ publiczny pozostaje co do zasady w pozycji nadrzędnej nad pozostałymi uczestnikami stosunku prawnego. Prawa i obowiązki stron stosunku administracyjnego są ustalane w określonych ramach przez przepisy prawa. Jednocześnie należy zauważyć, że w stosunkach administracyjnoprawnych mamy również do czynienia z tzw. uznaniem administracyjnym, które polega na takim uregulowaniu stosunków administracyjnych, że organ administracji publicznej może rozstrzygnąć daną sprawę w sposób różny przy tym samym stanie faktycznym. Ten element charakterystyczny stosunków administracyjnoprawnych jest istotny z punktu widzenia ugodowych metod rozwiązywania sporów.

Na marginesie należy również wskazać na stosunki prawno-karne. Cechą charakterystyczną tego typu stosunków jest to, że jedną ze stron tego stosunku jest państwo działające przez swoje organy (organy ścigania, prokuraturę, sąd, służbę więzienną). Drugą stroną stosunku jest sprawca czynu zabronionego przez ustawę. W tym rodzaju stosunków prawnych,

⁹⁶³ S. Grzybowski, *System...*, s. 176.

⁹⁶⁴ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp...*, s. 265.

⁹⁶⁵ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Kraków 2008, s. 248.

⁹⁶⁶ *Ibidem*.

podobnie jak przy stosunkach administracyjnoprawnych, występuje również pozycja władcza jednej ze stron stosunku prawnego. W stosunkach prawno Karnych brak jest zasadniczo równorzędności pomiędzy stronami stosunku prawnokarnego. Organy państwowe dążą do ścigania i ukarania sprawy czynu zabronionego, wykorzystując przyznane przez przepisy prawa instrumenty.

Stosunki mieszane łączą cechy różnych stosunków prawnych. Mogą w pewnych sytuacjach opierać się na podporządkowaniu, a w innych na równorzędności podmiotów. Przykładem stosunków mieszanych łączących elementy cywilnoprawne i administracyjnoprawne są stosunki z zakresu prawa pracy, prawa ubezpieczeń społecznych, zaś łączące elementy administracyjnoprawne i karnoprawne są stosunki z zakresu odpowiedzialności skarbowej, celnej czy też dewizowej⁹⁶⁷.

Podsumowując, stosunek prawny jest szczególną relacją (więzią prawną), która łączy co najmniej dwa podmioty prawa, a przepisy prawne regulują zarówno jej powstanie, elementy składowe, zmianę i ustanie. Jednocześnie, co istotne z punktu widzenia rozważań podjętych w rozprawie, rodzaj stosunku prawnego determinuje zakres dyspozycyjności elementów umowy. Rodzaj stosunku prawnego, który jest przedmiotem umowy, warunkuje również, w jakim zakresie strony mogą rozporządzać swoimi prawami, uprawnieniami, roszczeniami itd.

Stosunki cywilnoprawne charakteryzują się autonomią woli stron. Umowa, podobnie jak inne czynności prawne w prawie cywilnym, służy realizacji tej zasady. Jednakże w innych gałęziach prawnych autonomia ta doznaje ograniczeń, co zostanie omówione w dalszej części rozprawy. Należy zatem zbadać, czy zakres przedmiotowy umowy, tj. zakres sporów, co do których dopuszczalna jest umowa, wyznacza autonomia woli stron stosunków prawnych, a także dyspozycyjność przedmiotem stosunku prawnego.

4.2.2. Stosunek prawny – przedmiot umowy

Zgodnie z definicją umowy zawartą w art. 917 k.c. „przez umowę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać”. Z analizy definicji umowy można wyprowadzić wniosek, iż istniejący między stronami stosunek prawny należy do *essentialia negotii* umowy umowy (z łac. przedmiotowo istotnych elementów treści czynności prawnej). Jednocześnie przesłanką do zawarcia umowy jest istnienie tego stosunku prawnego między

⁹⁶⁷ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp...*, s. 266.

stronami⁹⁶⁸. Należy zatem przyjąć, że ugoda ma za przedmiot stosunek prawny, który łączy strony, w związku z tym stosunkiem strony pozostają w sporze. W doktrynie prawniczej pojawiają się jednak wątpliwości, czy przedmiotem ugody może być tylko istniejący stosunek prawny, czy też przedmiotem ugody może być spór w przedmiocie istnienia stosunku prawnego. Ponadto w piśmiennictwie prawniczym występują rozbieżności co do tego, co jest prawną przyczyną zawarcia ugody (*causae*). Powyższe zagadnienia będą przedmiotem dalszych rozważań w rozprawie.

Analiza kodeksowej definicji ugody prowadzi do wniosku, że ugoda ma za przedmiot „istniejący” pomiędzy stronami stosunek prawny. W literaturze prawniczej co do zasady przyjmuje się, że pomiędzy stronami ugody powinien istnieć uprzedni (pierwotny) stosunek prawny, który strony mogą zmienić, potwierdzić czy też rozwiązać w drodze czynności prawnej⁹⁶⁹. W orzecznictwie i doktrynie podnosi się, że ugoda prowadzi do zmodyfikowania treści łączącego strony stosunku prawnego i nie ma charakteru prawotwórczego⁹⁷⁰. Przedmiot ugody stanowią uprawnienia lub roszczenia wynikające z innego stosunku prawnego lub sytuacji prawnej, ale nie z samej ugody⁹⁷¹. Ugoda nie stanowi całkowicie nowej podstawy ustalonych praw i obowiązków, ponieważ związana jest z istniejącym stosunkiem prawnym.

Przyjmuje się, że ugoda powinna być zawsze poprzedzona jakimś zdarzeniem (stosunkiem), zaś prawo podmiotowe musi pozwalać stronom na zmianę tego stosunku lub jego zniesienie w ugodzie. Jednocześnie samo zawarcie ugody nie ma wpływu na istniejący między stronami stosunek prawny, lecz dopiero jej wykonanie. Wykonanie ugody, podobnie jak każde wykonanie zobowiązania (chyba że inaczej ustalono w ugodzie), prowadzi do wygaśnięcia istniejącego między stronami stosunku prawnego⁹⁷². Oznacza to, że ugoda nie powoduje do życia nowego stosunku prawnego, lecz zmienia stosunek prawny już istniejący⁹⁷³. Stosunek prawny, który powstaje w drodze zawarcia ugody jest zatem stosunkiem prawnym odrębnym od stosunku pierwotnego, lecz z nim powiązany. Tym samym należy zastanowić się, czy ugoda może istnieć bez pierwotnego stosunku prawnego, a także jaka jest zależność między stosunkiem prawnym powstałym w drodze ugody, a stosunkiem prawnym pierwotnym, na tle którego dochodzi do sporu pomiędzy stronami. W tym przypadku należy wyja-

⁹⁶⁸ K. Krziskowska [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 701.

⁹⁶⁹ P. Nazaruk [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1579.

⁹⁷⁰ Zdaniem T. Bielskiej-Sobkowicz „ugoda w zasadzie nie ma charakteru prawotwórczego, ponieważ zmienia jedynie istniejący stosunek prawny”; zob. T. Bielska-Sobkowicz [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa*, Warszawa 2017, s. 768; por. postanowienie SN z 11.03.2010 r., IV CSK 429/09, LEX nr 678022.

⁹⁷¹ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 60-63.

⁹⁷² Zob. wyr. SN z 26.06.2008 r., II CSK 98/08, LEX nr 637701.

⁹⁷³ Zob. wyr. SN z 01.10.2003 r., II CK 92/02, LEX nr 602225.

śnić, czy przedmiotem ugody może być samo istnienie stosunku prawnego pomiędzy stronami.

Jak wskazano powyżej, ugoda funkcjonuje w powiązaniu z innym stosunkiem prawnym Strony w drodze ugody nie mogą powoływać do życia całkowicie nowego stosunku prawnego, który do tej pory nie istniał. Ugoda nie może stanowić całkowicie nowej podstawy ustalonych już praw i obowiązków stron, lecz muszą one wynikać z innego stosunku prawnego. Stosunek prawny musi istnieć przynajmniej w ocenie stron zawierających ugode. Nawet w sytuacji, w której strony nazywają dane porozumienie ugoda, to złożone oświadczenia należy zakwalifikować jako inny typ czynności prawnej odpowiednio co do treści i zgodnego zamiaru stron. Aktualna w tym zakresie pozostaje zasada *falsa demonstratio non nocet*, zgodnie z którą istotne znaczenie dla kwalifikacji danej czynności prawnej ma jej materia, a nie oznaczenie. Dlatego też należy uznać, że ugoda nie może istnieć bez pierwotnego stosunku prawnego między stronami.

Za słuszny należy również uznać pogląd M. Pyziak-Szafnickej, zgodnie z którym ugoda, w odróżnieniu od innych umów uregulowanych w Kodeksie cywilnym, nie stanowi umowy „pierwszego kontaktu”⁹⁷⁴. Oznacza to, że strony pozostają już ze sobą w określonych stosunkach, a ten istniejący uprzednio stosunek prawny jest przez nie regulowany jest w drodze ugody. Stosunek prawny, który powstaje w drodze zawarcia umowy ugody, jest zatem poprzedzony innym stosunkiem prawnym. Powyższe pozwala uznać, że ugoda z założenia odnosi się do stosunków prawnych, które łączą strony. Zawarcie ugody jest możliwe dopiero wówczas, gdy doszło wcześniej do zawiązania się między określonymi podmiotami konkretnego stosunku prawnego. Jak wskazuje się w literaturze prawniczej, ugoda jest konsekwencją stosunku prawnego, a zatem potwierdzona zostaje teza, że ugoda nie może istnieć przez pierwotnego stosunku prawnego⁹⁷⁵.

W piśmiennictwie podkreśla się, że nie można uznać danego porozumienia za ugode w sytuacji, w której strony świadomie dążą do wykreowania nieistniejącej więzi prawnej⁹⁷⁶. W tym miejscu warto przytoczyć stanowisko Sądu Najwyższego, który w orzeczeniu odniósł się do zagadnienia stosunku prawnego, który rzeczywiście nie istnieje jako przedmiotu ugody⁹⁷⁷. Jak zauważa Sąd Najwyższy, w ugodzie zawsze muszą być podmioty pozostające w pewnych stosunkach, które mogą wynikać z umowy, z faktu wyrządzenia szkody czy też

⁹⁷⁴ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 996; zob. też. D. Dulęba, *Ugoda ...*, s. 15.

⁹⁷⁵ R. Gola, *Polubowne ...*, s. 13.

⁹⁷⁶ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 996; por. wyr. SN z 04.02.2004 r., I CK 178/03, LEX nr 163975.

⁹⁷⁷ Wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712.

pozostawaniu w określonych stosunkach rodzinnych⁹⁷⁸. Sąd Najwyższy wskazuje na dwie sytuacje, w których można dane porozumienie uznać za ugodę w rozumieniu art. 917 k.c., pomimo że rzeczywiście dany stosunek prawny nie istnieje. Po pierwsze, gdy podmioty pozostające w określonych stosunkach błędnie zakładają, że łączy ich określony stosunek prawny. Po drugie, gdy występuje spór lub wątpliwość co do doniosłości prawnej stosunku, który łączy strony. Należy zatem przyjąć, że uгода jest dopuszczalna pomimo nieistnienia stosunku prawnego, którego dotyczy, jeżeli strony mogą wykazać, że były przekonane o jego istnieniu albo licząc się z możliwością istnienia stosunku prawnego miały wątpliwość co do jego istnienia. W tym samym orzeczeniu Sąd Najwyższy zauważa, że z zawarciem takiej ugody wiąże się jej konstytutywna rola. Podobnie M. Pyziak-Szafnicka wskazuje, że w tych obu sytuacjach dopuszczalne jest zawarcie ugody, ponieważ uгода może dotyczyć stosunku prawnego nieistniejącego, jeśli strony są przekonane o jego istnieniu lub mają wątpliwości co do jego istnienia⁹⁷⁹. Taka sytuacja miała miejsce między innymi w sprawie rozpatrywanej przez Sąd Apelacyjny w Warszawie, gdzie pomiędzy stronami istniał spór co do charakteru roszczenia o zwrot kaucji zabezpieczającej⁹⁸⁰.

Jednocześnie należy wskazać, że uгода reguluje istniejącą sytuację prawną podmiotów wynikającą nie z samej umowy ugody, ale z innej czynności prawnej (poprzedzającej zawarcie umowy ugody). A zatem uгода reguluje stosunek prawny pierwotny, który łączy strony pozostające w sporze. Uгода jest specyficzną umową, której przedmiotem jest inny stosunek prawny powstały przez określone zdarzenia prawne⁹⁸¹. Podobnie wskazuje D. Dulęba, który podnosi, że strony zawierając ugodę zawsze odnoszą się do stosunku prawnego poprzedzającego zawarcie ugody⁹⁸². Jednocześnie Autor ten zauważa, że istnienie stosunku prawnego stanowi jedną z trzech przesłanek, które pozwalają zakwalifikować daną czynność prawną jako ugodę⁹⁸³. Zdaniem tego Autora, oprócz istnienia uprzedniego (pierwotnego) stosunku prawnego, pomiędzy stronami musi jednocześnie występować niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku prawnego lub potrzeba zapewnienia ich wykonania albo strony powinny chcieć uchylić spór istniejący lub mogący powstać w przyszłości, a także strony powinny złożyć zgodne oświadczenie woli, że czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego. Jednocześnie zgodzić należy się z Autorem, że źródłem ugody jest czynność prawna podstawowa (np. umowa) lub też inne

⁹⁷⁸ *Ibidem*.

⁹⁷⁹ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 997.

⁹⁸⁰ Zob. wyr. SA w Warszawie z 07.03.2018 r., VII AGa 151/18, LEX nr 2490099.

⁹⁸¹ T. Antoszek, *Rodzaje ugody...*, s. 160.

⁹⁸² D. Dulęba, *Uгода ...*, s. 55, podobnie R. Strugała [w:] *Notariat...*, s. 1188 i n.

⁹⁸³ D. Dulęba, *Uгода ...*, s. 55.

zdarzenie prawne (czyny niedozwolone, czynność prawna, orzeczenie sądowe). Autor ten słusznie wskazuje, że cechą odróżniającą ugodę od innych umów jest istnienie stosunku prawnego jeszcze przed zawarciem ugody przez strony. Autor ten zauważa, że ugoda w piśmiennictwie jest zaliczana do kategorii umów mających za przedmiot stosunek prawny⁹⁸⁴. Podobne stanowisko wyraża R. Golat wskazując, że warunkiem zawarcia ugody jest zawiązanie się uprzednio określonego stosunku prawnego, który stanowi źródło sporu pomiędzy stronami⁹⁸⁵.

Zagadnienie, czy przedmiotem ugody może być samo istnienie stosunku prawnego, jest kwestią dyskusyjną i stanowi przedmiot pewnych rozbieżności w doktrynie. Przede wszystkim sporną kwestią jest to, czy przedmiotem ugody może być tylko treść istniejącego stosunku prawnego, czy też także samo istnienie tego stosunku. W doktrynie prezentowane są na ten temat dwa stanowiska.

Zgodnie z pierwszym poglądem przedmiotem ugody może być tylko istniejący stosunek prawny⁹⁸⁶. W piśmiennictwie prawniczym wskazuje się na brak możliwości stosowania ugody celem usunięcia wątpliwości co do istnienia więzi prawnej⁹⁸⁷. W orzecznictwie na poparcie tego twierdzenia podkreśla się argument, że ugoda jest czynnością prawną ustalającą i nie może tworzyć nowych stosunków prawnych⁹⁸⁸. Podobnie Z. Radwański podnosi, że ustępstwa w ugodzie mogą być dokonane jedynie „w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego”⁹⁸⁹. Autor ten stoi na stanowisku, że wykładnia językowa przepisu art. 917 k.c., wyłącza możliwość zawarcia ugody w zakresie istnienia stosunku prawnego⁹⁹⁰. Zdaniem tego Autora obowiązująca w prawie polskim zasada kauzalności czynności prawnej jest przyczyną ograniczenia zakresu zastosowania ugody do istniejącego stosunku prawnego⁹⁹¹.

Część przedstawicieli doktryny reprezentuje odmienny pogląd, zgodnie z którym możliwe jest zawarcie ugody celem usunięcia wątpliwości (niepewności) co do samego istnienia stosunku prawnego⁹⁹². Jednocześnie Sąd Najwyższy wskazuje, w jakich sytuacjach stosunek

⁹⁸⁴ M. Pyziak-Szafnicka, *Uznanie...*, s. 192

⁹⁸⁵ R. Golat, *Polubowne...*, s. 13.

⁹⁸⁶ Pogląd ten prezentuje Z. Radwański; zob. Z. Radwański, *Ugoda...*, s. 1074-1075.

⁹⁸⁷ *Ibidem*.

⁹⁸⁸ Zob. wyr. SN z 01.10.2003 r., II CK 92/02, LEX nr 602225.

⁹⁸⁹ Z. Radwański, *System prawa cywilnego...*, s. 1074.

⁹⁹⁰ Zdaniem Z. Masłowskiego taka wykładnia przepisu art. 917 k.c. jest błędna; zob. Z. Masłowski, *Uznanie ...*, s. 50.

⁹⁹¹ M. Pyziak-Szafnicka prezentuje odmienne stanowisko, wskazując, że problem kauzalności ugody nie powinien sprowadzać się do prostego uzależnienia ważności ugody od rzeczywistego istnienia stosunku prawnego; zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 996.

⁹⁹² R. Morek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1289; Z. Masłowski, *Uznanie ...*, s. 21; M. Pyziak-Szafnicka, *Uznanie ...*, s. 198-199; A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 5-6; E. Skowrońska-Bocian [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz do artykułów 450–1088 Tom II*, Warszawa 2009, s. 879.

prawny, który nie istnieje, może być przedmiotem ugody⁹⁹³. Wskazane stanowisko opiera się na założeniu, że art. 917 k.c. nie zawiera ograniczeń, w jakim zakresie stosunek prawny może być objęty ugoda⁹⁹⁴. Jak podnosi M. Pyziak-Szafnicka konsekwencją przyjęcia stanowiska, zgodnie z którym przedmiotem ugody może być samo ustalenie istnienia stosunku prawnego, jest uznanie konstytutywnego skutku ugody⁹⁹⁵. Ugoda, której przedmiotem jest istnienie stosunku prawnego, nie może naruszać zasad współżycia społecznego oraz nie może być sprzeczna z prawem. Nie można zawrzeć ugody w sytuacji, gdy stosunek prawny nie istnieje z powodu nieważności czynności prawnej lub stosunek prawny dotyczy prawa osoby trzeciej. Strony nie mogą mieć wpływu na istnienie stosunku prawnego. Ponadto zdaniem T. Antoszka ograniczenie przedmiotu ugody tylko do istniejącego uprzednio między stronami stosunku prawnego jest zbyt wąskie⁹⁹⁶. Jak słusznie wskazuje Autor mimo istnienia ustawowego sformułowania „w zakresie istniejącego (...) stosunku prawnego” możliwe jest zawarcie umowy ugody co do nieistniejącego stosunku prawnego⁹⁹⁷. Należy również zaznaczyć, że ugoda w systemie prawa powinna spełniać swoją podstawową funkcję, polegającą na stabilizacji sytuacji prawnej podmiotów oraz ustaleniu niepewnego stosunku prawnego. Wolą stron jest ustalenie pomiędzy nimi pewnego stanu rzeczy (stanu prawnego) oraz usunięcie wszelkich wątpliwości, które mogą również dotyczyć istnienia stosunku prawnego. M. Pyziak-Szafnicka wskazuje, że w niektórych sytuacjach ugoda będzie miała charakter konstytutywny poprzez możliwość kreowania stosunku prawnego w granicach, które zostały wyznaczone przez cel umowy ugody, wynikający z art. 917 k.c.⁹⁹⁸. Autorka ta zwraca między innymi uwagę na możliwość zawarcia ugody w zakresie zobowiązań, których spełnienie czyni zadość zasadom współżycia społecznego⁹⁹⁹. Autorka ta zauważa, że do momentu spełnienia świadczenia (tj. realnego wykonania świadczenia między stronami) nie istnieje pomiędzy nimi żadna więź prawna. W przypadku gdy strony nie były świadome braku obowiązku świadczenia (pozostawały w mylnym przekonaniu o istnieniu zobowiązania), wówczas ugoda może dojść do skutku i będzie ważna. Jednakże gdy strony były świadome braku obowiązku świadczenia, wówczas nie będzie można tego porozumienia zakwalifikować jako ugody. Strony nie mogą świadomie dążyć do kreowania nieistniejących stosunków prawnych. Zdaniem tej Autorki

⁹⁹³ Zob. wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712.

⁹⁹⁴ Wyr. SN z 24.06.1974 r., III CRN 110/74, OSPiKA 1975, nr 4, poz. 98, LEX nr 4903 wraz z glosą S. Prutis, S. Srocki, „PIP” 1976, nr 1-2, s. 257; zob. też wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712.

⁹⁹⁵ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 996.

⁹⁹⁶ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 989.

⁹⁹⁷ Podobnie M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 985-986.

⁹⁹⁸ *Ibidem*, s. 996.

⁹⁹⁹ *Ibidem*, s. 985.

wskazana czynność prawna będzie mogła być wówczas zakwalifikowana jako np. renta, darowizna. Należy zauważyć, że skutkiem takiej ugody jest usunięcie niepewności co do istnienia więzi prawnej. Autorka zwraca uwagę, że następstwem zawarcia ugody będzie powstanie zaskarżalnego obowiązku świadczenia. Podobnie A. Szpunar wskazuje, że ugoda jest zasadniczo dopuszczalna w sytuacjach, gdy zawierający umowę pozostawał w błędnym przekonaniu, że spoczywa na nim prawny obowiązek świadczenia (np. obowiązek alimentacyjny)¹⁰⁰⁰. Jednocześnie zwraca się uwagę, że strony mogą rozstrzygać ugoda, czy nastąpiło skuteczne zawarcie ugody, udzielona została pożyczka itp.¹⁰⁰¹.

Mając na uwadze zaprezentowane rozważania, za trafny należy uznać pogląd zgodnie z którym dopuszczalne jest zawarcie ugody w celu rozwiązania sporu w przedmiocie istnienia stosunku prawnego. Przedmiotem ugody może być zatem samo ustalenie istnienia stosunku prawnego. Należy przy tym poprzeć to argumentem, że ugoda w pewnych sytuacjach może wykreować stosunek prawny w granicach określonych przez cel ugody. Idąc dalej, właśnie w tym przejawia się konstytutywny charakter ugody. Na praktyczny aspekt tego rodzaju zwraca uwagę doktryna. Zdaniem R. Moroka dość częstą przyczyną zawierania ugód przez strony jest właśnie rozwiązanie sporu dotyczącego istnienia stosunku prawnego¹⁰⁰². Zdaniem tego Autora do takiej sytuacji dochodzi podczas kwestionowania skuteczności oświadczenia o odstąpieniu lub wypowiedzeniu umowy¹⁰⁰³.

Kontynuując rozważania należałoby również wyjaśnić, czy ugoda ma zawsze za przedmiot obiektywnie istniejący stosunek prawny. Ustawa nie wymaga, aby przedmiotem ugody był obiektywnie istniejący stosunek prawny. Dlatego ocena, czy stosunek prawny istnieje, nie musi być dokonywana przy użyciu kryteriów obiektywnych. Wystarczy, że wyłącznie strony są przekonane o jego istnieniu. Powyższe potwierdza stanowisko Sądu Najwyższego, który wskazuje, że ugoda może „dotyczyć stosunku prawnego, który rzeczywiście nie istnieje, jeżeli zostanie wykazane, że strony były przekonane o jego istnieniu albo - licząc się z taką możliwością - miały wątpliwość co do jego istnienia”¹⁰⁰⁴. Na marginesie warto zauważyć, że podobnie jest w przypadku ugody, która ma na celu uchylenie sporu mogącego powstać w przyszłości. W tej sytuacji nie ma znaczenia obiektywna ocena, czy może dojść do sporu pomiędzy stronami. Istotna, a także wystarczająca, pozostaje subiektywna ocena stron,

¹⁰⁰⁰ A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 7-8.

¹⁰⁰¹ Z. Masłowski, *Uznanie...*, s. 51.

¹⁰⁰² R. Morek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1289.

¹⁰⁰³ Wyr. SN z 24.06.1974 r., III CRN 110/74, OSPiKA 1975, nr 4, poz. 98, LEX nr 4903 wraz z glosą S. Prutis, S. Srocki, „PIP” 1976, nr 1-2, s. 257.

¹⁰⁰⁴ Zob. wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712; zob. też wyr. SN z 24.06.1974 r., III CRN 110/74, OSPiKA 1975, nr 4, poz. 98, LEX nr 4903 wraz z glosą S. Prutis, S. Srocki, „PIP” 1976, nr 1-2, s. 257.

że taka sytuacja może w przyszłości wystąpić. Jednocześnie warto zwrócić uwagę na stanowisko zaprezentowane przez Z. Masłowskiego w zakresie ryzyka straty lub korzyści, które może wyniknąć w sytuacji, gdy stan prawny, który strony ustaliły w ugodzie, nie znajduje pokrycia w stanie rzeczywistym, który mógł nie być stronom znany¹⁰⁰⁵. Autor ten podnosi, że ryzyko takiego stanu rzeczy obciąża obie strony ugody, które tracą możliwość powoływania się na błąd w tym zakresie. Autor zauważa, że ugoda byłaby skuteczna i ważna nawet w sytuacji, gdyby okazało się, że roszczenie, którego dotyczy ugoda, nie istniało albo jego wartość znacznie przekraczałaby wysokość ustaloną w ugodzie. Przyjęcie dopuszczalności rozwiązania w zakresie dopuszczalności zawarcia ugody dotyczącej nieistniejącego stosunku prawnego powoduje, że co do zasady strony nie mogą się powoływać tuż po zawarciu ugody na nieistnienie pierwotnego stosunku prawnego. W piśmiennictwie zwraca się jednak uwagę, że taka ugoda mogłaby zostać podważona. T. Antoszek wskazuje elementy, które należy brać pod uwagę przy ocenie, czy ugoda może być podważona z uwagi na nieistnienie pierwotnego stanowiska, tj.: świadomość stron, zakres przedmiotowy i podmiotowy ugody, istnienie innych zdarzeń prawnych¹⁰⁰⁶.

W świetle powyższych rozważań należy także zwrócić uwagę na zagadnienie kauzalności ugody. W piśmiennictwie występuje rozbieżność co do określenia prawnej przyczyny zawarcia ugody (*causae*), tj. występują rozbieżności co do poglądów, czy ugoda jest czynnością prawną kausalną czy też nie. Z tym związane jest zagadnienie wpływu braku *causae* na ważność zawartej ugody. Wskazać jednak należy, że powszechnie przyjmuje się, że ugoda jest czynnością prawną kausalną. W doktrynie wyrażone zostało stanowisko, zgodnie z którym prawnie istotną przyczyną ugody jest stosunek prawny, na tle którego powstały niepewność lub spór, jednak uznaje się również, iż ugoda może być zawarta w razie niepewności co do samego istnienia stosunku prawnego¹⁰⁰⁷. Ugoda jest zatem czynnością prawną obligacyjną, której *causae* jest stosunek prawny, a wskazana niepewność albo spór stanowią niezbędną przesłankę ugody. *Causae* czynności prawnej ugody jest stosunek prawny, który podlega w ugodzie modyfikacji (strony są uprawnione do potwierdzenia istniejącego między nimi stosunku prawnego, jak również mogą go zmieniać, a także rozwiązać). Zdaniem M. Pyziak-Szafnickiej konsekwencją przyjęcia stanowiska, że przyczyną prawną ugody jest stosunek

¹⁰⁰⁵ Z. Masłowski, *Uznanie...*, s. 21.

¹⁰⁰⁶ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 988.

¹⁰⁰⁷ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 995; tak też wyr. SN z 24.06.1974 r., III CRN 110/74, OSPiKA 1975, nr 4, poz. 98, LEX nr 4903 z glosą S. Prutis i S. Sroćki, „PiP” 1976, z. 1–2, s. 257, z omówieniem A. Szpunara i W. Wanatowskiej, *Przegląd orzecznictwa*, „NP” 1976, nr 2, s. 301, oraz Z. Radwańskiego i J. Panowicz-Lipskiej, *Przegląd orzecznictwa*, „NP” 1979, nr 2, s. 106.

prawny jest uznanie, że nieistnienie stosunku prawnego prowadzi do nieważności umowy¹⁰⁰⁸. Z praktycznego punktu widzenia istotne pozostaje, aby strony w treści umowy określały wyraźnie, co stanowi przyczynę jej zawarcia np. wskazując, że chcą wyeliminować istniejący między nimi spór. Występuje również odmienne stanowisko, zgodnie z którym to wyeliminowanie sporu pomiędzy stronami stanowi *causae* umowy (tzw. *causa* ustalająca)¹⁰⁰⁹.

Należy zauważyć, że treść określonego stosunku prawnego (tj. poszczególne uprawnienia lub obowiązki) wskazują na to, co może być przedmiotem umowy. Należy jednocześnie zwrócić uwagę, że w sprawach spornych (np. w przypadku zarzutu naruszenia art. 917 k.c.) istotnym pozostaje prawidłowa wykładnia umowy, zwłaszcza ustalenie, co stanowiło jej przedmiot. Pozwala to na stwierdzenie, czy w chwili zawierania umowy istniał stosunek prawny, który strony mogły poddać modyfikacji w drodze umowy. Zagadnienie wykładni woli stron w umowie umowy będzie przedmiotem dalszych rozważań.

4.2.3. Dopuszczalność umowy - zakres stosunków prawnych, które mogą być regulowane w drodze umowy

Jednym z elementów, który decyduje o znaczeniu umowy jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych, jest zakres stosunków prawnych, które mogą być przez nią regulowane. Dlatego też z punktu widzenia przyjętych rozważań nad konstrukcją i charakterem prawnym umowy jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych, istotne pozostaje ustalenie zakresu zastosowania umowy jako określonej konstrukcji prawnej. Zakres stosunków prawnych, które mogą być przedmiotem umowy należy rozumieć jako zakres sporów, które mogą być rozwiązywane w drodze umowy. Na wstępie należy również poczynić zastrzeżenie, że dopuszczalność umowy należy oceniać przede wszystkim w odniesieniu do konkretnego stanu faktycznego i przy uwzględnieniu właściwych przepisów prawa. Jednakże podjęta zostanie próba sformułowania ogólnych wniosków związanych z dopuszczalnością umowy.

W szczególności przedmiotem niniejszych badań będzie dokonanie analizy dopuszczalności umowy w dwóch płaszczyznach. Po pierwsze, należy ustalić rodzaje stosunków prawnych, które mogą być przedmiotem umowy. Po drugie, należy określić zakres stosunków prawnych niemogących być przedmiotem umowy. Analiza wskazanych zagadnień powinna pozwolić odpowiedzieć na pytanie, czy konstrukcja prawna umowy, która jest obecnie znana cywilistycznie, może znaleźć zastosowanie na gruncie innych gałęzi prawa.

¹⁰⁰⁸ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 995.

¹⁰⁰⁹ Por. wyr. SO w Poznaniu z 25.04.2017 r., XII C 2278/15, LEX nr 2286730.

Ponadto w trakcie analizy zagadnienia dopuszczalności ugody podjęte zostaną rozważania nad kwestią „dyspozycyjności” przedmiotu ugody oraz „autonomii woli” stron w prawie prywatnym, jak również w prawie publicznym. Zasada dyspozycyjności (określana jako zasada rozporządzalności czy też zasada dyspozytywności) stanowi na gruncie prawa cywilnego wyraz autonomii woli stron. Analiza zagadnienia, dotyczącego dopuszczalności ugody, będzie pomocna w ustaleniu znaczenia instytucji ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych.

Na wstępie należy dokonać analizy zagadnienia autonomii woli w prawie prywatnym. W dalszej kolejności należy ustalić, czy autonomia woli znajduje także zastosowanie w prawie publicznym.

Zasada autonomii woli z punktu rozważań nad ugodą jako uniwersalnym narzędziem rozwiązywania sporów ma istotne znaczenie¹⁰¹⁰. Doktryna wskazuje, że przez autonomię woli rozumie się stworzoną przez system prawny możliwość regulowania przez podmioty prawa ich stosunków według własnej woli za pomocą narzędzi, którymi są czynności prawne¹⁰¹¹. Jednocześnie autonomia woli pozwala podmiotom prawa kształtować ich pozycję prawną w ramach stosunku prawnego konstruowanego na podstawie norm prawnych. Autonomia woli może być rozumiana także jako możliwość stosowania reguł dla samego siebie¹⁰¹². Jednocześnie S. Prutis wskazuje, że autonomia woli podmiotów stanowi także przyznanie podmiotowi prawa mocy decydowania o sposobie wykonywania swoich uprawnień podmiotowych¹⁰¹³. Zdaniem tego Autora wyrażona jest ona poprzez określone czynności prawne, ale także faktyczne. S. Prutis przedstawia również szerokie ujęcie zasady swobody czynności prawnych¹⁰¹⁴. Autor ten podkreśla, że może ona być rozumiana jako kompetencja do dowolnego ukształtowania treści czynności, a także ukształtowania innych elementów (woli dokonania lub niedokonania czynności, wyboru formy, a także określenia cech treściowo indywidualnych). Przejawem autonomii woli jest między innymi swoboda dokonywania czynności prawnej, czy też swoboda w kształtowaniu treści czynności prawnej. Jak podnosi A. Doliwa, zasadę autonomiczności (autonomii woli) należy rozumieć jako prawo wywołania swoim działaniem określonych zamierzonych skutków prawnych, które znajdują swój wyraz

¹⁰¹⁰ Szerzej w zasadzie autonomiczności A. Stelmachowski; zob. A. Stelmachowski, *Zarys...*, s. 83 i nst.; zob. też S. Prutis, *Instytucje ...*, s. 90 i nst.; A. Doliwa, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 8.

¹⁰¹¹ Z. Radwański, K. Mularski [w:] A. Olejniczak, Z. Radwański (red.), *System Prawa Prywatnego – część ogólna, t. 2*, Warszawa 2019, s. 9 i n.; zob. także M. Safjan [w:] *Prawo Cywilne - część ogólna, System Prawa Prywatnego, t. 1*, Warszawa 2012, s. 329 i n.

¹⁰¹² P. Machnikowski [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Zarys Prawa Cywilnego*, Warszawa 2018, s. 3.

¹⁰¹³ S. Prutis, *Instytucje...*, s. 90.

¹⁰¹⁴ *Ibidem*.

w art. 56 k.c. (skutki czynności cywilnoprawnych) oraz art. 353¹ k.c. (swoboda umów)¹⁰¹⁵. Nie ma wątpliwości, że tego rodzaju czynnością prawną jest również ugoda. Podzielam pogląd S. Prutisa na temat szerszego ujęcia zasady swobody wyboru czynności. Nie powinno być wątpliwości, iż wyrazem tej swobody są działania stron w procesie ugodowym. Podmioty w drodze ugody kształtują istniejący między nimi stosunek prawny poprzez czynienie wzajemnych ustępstw.

Prawo prywatne nie określa praw i obowiązków adresatów norm w sposób kompleksowy i wyczerpujący. Pozostawia podmiotom możliwość tworzenia przez te podmioty praw i obowiązków przez ich własne działania. Zasada autonomii woli jest fundamentem prawa prywatnego. W prawie prywatnym podmioty stosunków prawnych działają w oparciu o zasadę wolności i nie są ograniczone zasadą legalizmu. Prawo prywatne chroni interes indywidualny jednostki. Podmioty prawa cywilnego mają swoje indywidualne interesy, które chronią za pomocą własnych decyzji. Prawo decyduje podmiotów prawa nazywa czynnościami prawnymi. Czynności prawne wyznaczają prawa i obowiązki tych, których dotyczą¹⁰¹⁶. Istotą prawa prywatnego jest zasada równości autonomicznych podmiotów. Wyprowadza się z tego wniosek, że podmioty te mają swobodną możliwość kształtowania swojej sytuacji prawnej, a także łączących ich stosunków prawnych z innymi podmiotami. Autonomia woli dotyczy możliwości kształtowania stosunku prawnego, tj.: jego powstania, zmiany i ustania, jak i treści stosunków prawnych¹⁰¹⁷. Prawo prywatne pozwala podmiotom na kształtowanie swojej sytuacji prawnej przez dokonywanie czynności prawnych, w tym przez zawieranie umów (tzw. swoboda umów)¹⁰¹⁸. Czynności prawne są narzędziem realizacji swobody kształtowania stosunków prawnych. S. Grzybowski wskazuje, że na autonomię woli składają się „swoboda dokonania lub niedokonania czynności prawnej, dowolność ukształtowania treści czynności oraz dopuszczalność wyboru dowolnej formy czynności”¹⁰¹⁹. Trzeba jednak pamiętać, że autonomia woli, tj. swoboda w kształtowaniu treści czynności prawnej, nie jest nieograniczona.

Zwrócić również uwagę należy, że w prawie prywatnym normy prawne mają zasadniczo dyspozytywny charakter, który pozwala stronom stosunku prawnego zmieniać go wolą stron. Podstawa do stosowania norm dyspozytywnych w prawie prywatnym wynika z trzech fundamentalnych zasad prawa prywatnego: autonomii woli, ich równości oraz swobody kon-

¹⁰¹⁵ A. Doliwa, *Prawo cywilne...*, s. 190.

¹⁰¹⁶ P. Machnikowski [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Zarys prawa cywilnego...*, s. 4.

¹⁰¹⁷ S. Grzybowski, *System...*, s. 476.

¹⁰¹⁸ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 18.

¹⁰¹⁹ S. Grzybowski, *System...*, s. 47.

traktowania. Strony zgodnie z tymi trzema zasadami mają możliwość zmiany, modyfikacji, czy też zniesienia stosunku prawnego.

W prawie publicznym sytuacja wygląda zupełnie inaczej. Prawo to charakteryzuje się władczą ingerencją prawną jednostki, relacją nadrzędności (podporządkowania), nadzorem nad przestrzeganiem norm, a także bezpośrednim stosowaniem przymusu. Problem, który pojawia się w prawie publicznym, dotyczy właśnie autonomii woli oraz dyspozytywności elementów, które podmioty prawa mogą regulować w drodze ugody. Niewątpliwie jest ona ograniczona, a wynika z charakteru prawa publicznego. W porównaniu do prawa cywilnego, gdzie występuje autonomia woli stron w szerokim znaczeniu, w prawie publicznym występuje szereg ograniczeń w tym zakresie.

W prawie administracyjnym przez prawo podmiotowe rozumie się taką sytuację podmiotu uprawnionego, ukształtowaną przez normy prawa administracyjnego, w której podmiot uprawniony posiada prawo do żądania określonego zachowania przez państwo. Inaczej rzecz ujmując „jest to uprawnienie do otrzymania od właściwego organu decyzji administracyjnej o określonej treści”. Prawo to określane jest mianem publicznego prawa podmiotowego. Publiczne prawo podmiotowe nakazuje podmiotom postępować zgodnie z jego treścią. Co istotne, publiczne prawo podmiotowe służy ochronie interesu publicznego, jak również nie wyklucza ochrony interesów poszczególnych podmiotów. Źródłem publicznego prawa podmiotowego jest norma prawa administracyjnego. Norma prawa administracyjnego konstytuuje prawa i obowiązki stron stosunku prawnego. Pojęcie to zbliżone jest do pojęcia prawa podmiotowego stosowanego w prawie cywilnym.

Prawo publiczne chroni interes zbiorowy (ogólny), nie interes indywidualny jednostki. Co do zasady wskazuje się, że w prawie publicznym nie występuje zasada autonomii woli stron¹⁰²⁰. Organy publiczne działają zgodnie z zasadą praworządności (organ dla każdej swojej czynności prawnej musi mieć podstawę prawną). Podmioty publiczne nie mają swobody w kształtowaniu swojej sytuacji prawnej, a przede wszystkim kształtowania stosunków prawnych z innymi podmiotami. Organ publiczny nie może kształtować stosunku prawnego administracyjnego zgodnie z zasadą autonomii woli i swobody działania. Stosunek prawny skonstruowany na gruncie prawa prywatnego charakteryzuje się brakiem równorzędności stron.

Jednakże należy zauważyć, że ustawodawca wprowadził do prawa publicznego normy cechujące się dyspozytywnością (*ius dispositivum*), które mogą być zmieniane wolą stron stosunku prawnego. Cechą charakterystyczną tych norm jest to, że ich zastosowanie może być

¹⁰²⁰ M. Dąbrowski, *Normy prawne względnie wiążące w polskim prawie publicznym*, „PiP” 2016, nr 7, s. 85.

wyłączone lub ograniczone przez adresatów tych norm. W odróżnieniu od norm bezwzględnie wiążących (*ius cogens*) prawo nie zabrania odmiennego zachowania od tego, które zostało wskazane w normie. I właśnie ten element dyspozytywności jest bardzo istotny z punktu widzenia zastosowania konstrukcji prawnej ugody. Należy uznać, że w prawie publicznym jest przestrzeń do działań podmiotów prawa, które w niektórych przypadkach mogą kształtować stosunek prawny. Obecnie przestrzeń ta wykorzystywana jest do regulacji ugody administracyjnej oraz mediacji administracyjnej, które jak zostało wykazane w poprzednim rozdziale czerpią swoje źródło w konstrukcji prawnej ugody materialnoprawnej. Dlatego też warto w tym miejscu przywołać najnowsze stanowisko NSA, który odnosząc się do ugody administracyjnej, wskazuje że „ugoda stanowi przejaw zasady dyspozytywności (autonomii woli stron), jak również zasady oficjalności”¹⁰²¹. Zdaniem NSA ugodę należy rozumieć jako porozumienie stron postępowania zawarte przed organem administracji publicznej (nie działanie organu i strony postępowania), regulujące ich wzajemne prawa i obowiązki w indywidualnej sprawie będącej przedmiotem postępowania administracyjnego. Jednocześnie NSA podnosi, że „przyjmuje się, że prawa i obowiązki określone ugodą administracyjną czerpią nie z woli stron, lecz z woli organu administracji, który ugodę zatwierdził”. Jednakże w doktrynie prawa administracyjnego prezentowane jest inne stanowisko w zakresie woli stron. K. Celińska-Grzegorzczak akcentuje, że zawarcie ugody administracyjnej zostało powierzone woli stron postępowania¹⁰²². Pogląd ten opiera się na literalnym brzmieniu art. 13 k.p.a., zgodnie z którym „strony mogą zawrzeć ugodę”.

Jednocześnie ustawodawca zakłada, że mogą występować kwestie sporne nadające się do rozstrzygnięcia przez organ w sposób polubowny (np. art. 13 k.p.a. dot. zasady polubownego rozstrzygnięcia kwestii spornych, rozdział 5a k.p.a. dot. mediacji, art. 114 k.p.a. dot. ugody administracyjnej pomiędzy stronami postępowania przed organem). Zasadniczo w doktrynie oraz orzecznictwie sądowym zwraca się uwagę na występujące ograniczenie w zakresie możliwości zawarcia ugody przez podmioty publicznoprawne w zakresie stosunków prawnych o takim charakterze, tj. stosunków publicznoprawnych¹⁰²³. Niektórzy przedstawiciele doktryny prawa cywilnego wskazują wprost, że przedmiotem ugody nie mogą być stosunki o charakterze publicznoprawnym¹⁰²⁴. Jednocześnie zdaniem Naczelnego Sądu Administracyjnego „w obecnie obowiązującym systemie prawa podatkowego zobowiązania podatkowe mają cha-

¹⁰²¹ Zob. wyr. NSA z 17.04.2019 r., I OSK 3054/18, LEX nr 2657620.

¹⁰²² K. Celińska-Grzegorzczak [w:] R. Hauser, M. Wierzbowski (red.), *Kodeks postępowania...*, s. 989.

¹⁰²³ J. Jezioro [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1772.

¹⁰²⁴ Zdaniem T. Antoszka należy odrzucić możliwość stosowania przepisów o umowie ugody do stosunków publicznoprawnych z uwagi na miejsce regulacji umowy ugody w Kodeksie cywilnym; zob. T. Antoszek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 981.

rakter zobowiązań publicznoprawnych, a zatem ich wysokość, zapłata oraz terminy zapłaty są uregulowane przepisami prawa i nie mogą być przedmiotem prawnie skutecznych ugód między organami podatkowymi (samorządowymi) a podatnikami”¹⁰²⁵.

Odnosząc się zatem do kwestii dopuszczalności ugody w prawie publicznym, właściwie tyle jest możliwości stosowania ugody, tyle możliwych ustępstw, ile wynika z tej dyspozycyjności danym konkretnym przedmiotom ugody (tzn. na ile organy władzy publicznej oraz strony postępowania administracyjnego mogą regulować ich wzajemne prawa i obowiązki w indywidualnej sprawie będącej przedmiotem postępowania administracyjnego). To na ile organ publiczny ma swobody w decydowaniu o przedmiocie ewentualnej ugody wymaga dokładnej analizy na gruncie danej gałęzi prawa. W przypadku ugody administracyjnej (art. 114 k.p.a.) to przepisy ustawowe wprost wskazują na przesłankę dopuszczalności zawarcia ugody. Zgodnie z regulacją ustawową strony mogą zawrzeć ugodę, jeżeli charakter sprawy na to pozwala i nie sprzeciwiają się temu przepisy szczególne. O dopuszczalności ugody administracyjnej decyduje organ administracji publicznej, zatwierdzając ugodę w drodze postanowienia. Organ poprzez niezatwierdzenie ugody rozstrzyga, czy dany stosunek prawny może być pomiędzy stronami o spornych interesach uregulowany w drodze ugody. Niezatwierdzenie ugody musi się jednak opierać na obowiązujących przepisach prawa.

Widać jednak, że zarówno doktryna, jak i orzecznictwo administracyjne coraz częściej dostrzega przestrzeń dla ugodowych regulacji, czego przykładem może być zmiana postrzegania autonomii woli, a także dopuszczalności stosowania norm dyspozytywnych w prawie publicznym. Ponadto obecnie coraz częściej dochodzi do łagodzenia nierówności stron stosunku administracyjnoprawnego, co może stanowić miejsce dla rozwoju ugodowych form rozwiązywania sporów w prawie publicznym. Jak zostało ustalone w poprzednim rozdziale, w zakresie stosunków administracyjnoprawnych może również dojść do ugodowego (polubownego) rozwiązywania sporu. W trakcie postępowania administracyjnego możliwe jest zawarcie ugody (art. 13 k.p.a.), przeprowadzenie postępowania mediacyjnego, które może zakończyć się wydaniem decyzji lub zawarciem ugody (art. 96a k.p.a.), istnieje również możliwość zawarcia w sprawie, w której toczy się postępowanie administracyjne, ugody administracyjnej (art. 114 k.p.a.).

W prawie prywatnym u podstaw konstrukcji prawnej ugody rozumianej jako umowa ugody leży właśnie autonomia woli stron. Jego istotę stanowi zasada równości autonomicznych podmiotów. Zdaniem S. Prutisa prawo prywatne stanowi domenę funkcjonowania nego-

¹⁰²⁵ Zob. wyr. NSA z 04.11.1998 r., II SA/Gd 52/97, LEX nr 44184.

cyjacyjnych form rozpoznawania i rozstrzygnięcia sporów, a te instytucje są konsekwencją autonomii woli podmiotów¹⁰²⁶. Wskazać należy, że zawarcie ugody w prawie prywatnym jest możliwe w tych sprawach o stosunki prawne, co do których nie została wyłączona możliwość samodzielnego dysponowania uprawnieniami przez strony. W literaturze prawniczej wskazuje się, że ugoda jako umowa prawa cywilnego jest umową następczą, czynnością prawną pomocniczą, metaumową, której zakres może obejmować większość stosunków prawnych powstałych na skutek innych zdarzeń prawnych¹⁰²⁷. Ugoda jest także tzw. "umową ustalającą", a więc taką, która ma na celu nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności¹⁰²⁸. Powyższe trafnie oddaje charakter ugody, która jest narzędziem służącym łagodzeniu sprzeczności interesów stron, likwidowaniu sporów oraz ułatwianiu wykonaniu roszczeń¹⁰²⁹.

Strony stosunków cywilnoprawnych korzystają ze swobody w ugodowym rozwiązywaniu sporów w drodze umowy ugody. Zakres stosunków prawnych, które mogą być regulowane w drodze ugody, jest bardzo szeroki. Wynika to zasady swobody umów. W prawie prywatnym zasadą ogólną jest dopuszczalność zawierania ugód w obrocie cywilnoprawnym¹⁰³⁰. W prawie cywilnym materialnym wyrazem zasady swobody umów jest regulacja ugody materialnoprawnej (art. 917 k.c.). W zakresie procedury cywilnej wyraża się ona poprzez ogólną zasadę polubownego rozwiązywania sporów (art. 10 k.p.c.), a także inne regulacje prawne dotyczące polubownego rozwiązywania sporów (ugody sądowej, ugody mediacyjnej, ugody przed sądem polubownym, procedury mediacji czy arbitrażu). Na gruncie innych gałęzi prawa prywatnego swój wyraz znajduje w odrębnych regulacjach prawnych dotyczących ugody. W prawie pracy wskazana zasada swój wyraz znajduje w polubownym załatwieniu sporu ze stosunku pracy – art. 243 k.p., a w prawie zamówień publicznych w osobnej regulacji dotyczącej pozasądowego rozwiązywania sporów.

Przedmiotem ugody mogą być prawa i obowiązki stron wynikające ze stosunków prawnych, które należą do wszystkich gałęzi prawa prywatnego. Muszą one jednak pozostawać w swobodnej dyspozycji stron, aby strony mogły nimi rozporządzać. A zatem strony w drodze ugody mogą regulować stosunki prawne, określone we wszystkich działach prawa cywilnego, tj. części ogólnej, prawie zobowiązań, prawie rzeczowym, prawie spadkowym, prawie rodzinnym czy też prawie pracy. Dopuszczalność zawarcia ugody jest niezwykle sze-

¹⁰²⁶ S. Prutis, *Metody...*, s. 29-53.

¹⁰²⁷ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, Warszawa 2016, s. 1367; zob. też. Z. Radwański, *Ugoda...*, 1976, s. 1075.

¹⁰²⁸ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 977.

¹⁰²⁹ W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, 1994, s. 407.

¹⁰³⁰ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 980.

roka. Zastrzec należy, że przepisy odrębnych regulacji prawnych mogą zawierać dodatkowe wymagania wobec ugody. Między innymi przepisy procedury cywilnej wskazują, że ugoda może być zawarta jedynie w sprawach, w których jej zawarcie jest dopuszczalne (zdatność ugodowa). Brak możliwości zawarcia ugody może wynikać albo z charakteru danej sprawy, albo z wyraźnego zakazu ustawowego¹⁰³¹.

Część przedstawicieli doktryny i orzecznictwo wskazuje, że stosunek będący przedmiotem ugody musi mieć charakter cywilnoprawny, a sama umowa ugoda nie może dotyczyć stosunków o charakterze publicznoprawnym¹⁰³². Z drugiej strony w doktrynie wskazuje się, że przedmiotem umowy ugody mogą być wszystkie stosunki prawne, niezależnie od źródła ich powstania¹⁰³³. Oznacza to, że stosunki prawne, które mogą być uregulowane w drodze umowy ugody mogą wynikać z różnych zdarzeń prawnych (umowy, określonej czynności prawnej, czynów niedozwolonych, orzeczeń sądowych, czy innych zdarzeń prawnych). Ugoda w związku z tym, że jest czynnością prawną nie może regulować praw i obowiązków, które nie pozostają zależne od woli stron. Jak podkreśla H. Dolecki, zgodnie z zasadą autonomii woli strony poprzez czynienie wzajemnych ustępstw mają możliwość zakończenia sporu w sposób sobie dogodny, a przedmiot sprawy powinien pozostawać w ich dyspozycji¹⁰³⁴.

Jednocześnie ugoda nie ogranicza się jedynie do stosunków zobowiązaniowych, co mogłoby wynikać z uregulowania umowy ugody w Kodeksie cywilnym w części szczególowej prawa zobowiązań. J. Panowicz-Lipska wyjaśnia, że pomimo uregulowania instytucji ugody w części szczególowej prawa zobowiązań, może ona dotyczyć także stosunków prawnych innych niż zobowiązaniowe¹⁰³⁵. Zdaniem P. Nazaruka zakres stosunków prawnych, które mogą być regulowane w drodze ugody jest bardzo szeroki¹⁰³⁶. Na szeroki katalog spraw, które mogą być przedmiotem ugody, wskazuje m.in. R. Longchamps de Berier¹⁰³⁷. Zdaniem tego Autora „przedmiotem ugody może być jakikolwiek stosunek prawny, zobowiązaniowy, rzeczowy, rodzinny lub spadkowy, niewyłączony w zupełności spod dyspozycji stron”. Autor ten wskazuje m.in., że treścią ugody nie można objąć jedynie porozumienia stron odnoszące-

¹⁰³¹ M. Manowska [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16)*, Warszawa 2021, art. 10, s. 60.

¹⁰³² E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 955; podobnie T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 982; M. Rzewuski [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1846; zob. wyr. NSA z 04.11.1998 r., II SA/Gd 52/97, LEX nr 44184.

¹⁰³³ A. Szpunar, *Głosa do wyr. SN z 17.10.2007 r., II CSK 261/07*, „MoP” 2009, nr 20, s. 105; A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 6.

¹⁰³⁴ H. Dolecki, T. Radkiewicz [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, Warszawa 2021, art. 10, s. 122.

¹⁰³⁵ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 15; Z. Radwański, *Ugoda...*, s. 1075.

¹⁰³⁶ P. Nazaruk [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1579.

¹⁰³⁷ Podobnie Z. Masłowski, *Uznanie...*, s. 36; A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 6-7; R. Czarnecki [w:] Z. Resich (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1972, s. 1772.

go się np. do kwestii, jak należy tłumaczyć oświadczenia jednej z nich lub też obu złożone w umowie. Podobnie T. Bielska-Sobkowicz wyjaśnia, że „ugoda może dotyczyć stosunków prawnych: zobowiązaniowych, rzeczowych, spadkowych, rodzinnych, administracyjnych, pracowniczych, a także roszczeń przedawnionych, które nie wygasły¹⁰³⁸”.

Odrębną kwestią, na którą należy zwrócić uwagę jest zagadnienie dotyczące pojęcia „roszczenia” oraz „prawa podmiotowego”. W prawie cywilnym powszechnie używane są dwa pojęcia - „prawo podmiotowe” oraz „uprawnienie”. W literaturze prawniczej wskazuje się, że przez uprawnienie rozumie się wyróżniony element prawa podmiotowego¹⁰³⁹. Na uprawnienia składają się: roszczenia, uprawnienia kształtujące, a także zarzuty.

Ugoda jest dopuszczalna w sprawach, w których strona może rozporządzać swoim prawem podmiotowym lub stosunkiem prawnym¹⁰⁴⁰. Z jednej strony określony stosunek prawny może być uregulowany w drodze ugody, jeżeli to prawo podmiotowe pozwala stronom na zmianę lub zniesienie łączącego strony stosunku prawnego. Z drugiej strony przyjmuje się, że ugoda może dotyczyć tylko tych kategorii spraw, w których strony mogą swobodnie dysponować przysługującymi im prawami (uprawnieniami lub roszczeniami)¹⁰⁴¹.

Prawo podmiotowe pojawia się na gruncie różnych dziedzin prawa, czy to w prawie cywilnym czy też administracyjnym. Prawa podmiotowe nie są wyłącznie domeną prawa prywatnego, ale także formułowane są na gruncie innych gałęzi prawa. Prawo podmiotowe jest przyznane przez normy prawne, przez które jest chronione i ma na celu ochronę interesów podmiotów prawa. Ogólnie rzecz ujmując przez prawo podmiotowe należy rozumieć sferę uprawnień podmiotu uprawnionego, które zostały mu przyznane i zagwarantowane przez normy prawne. Prawo podmiotowe określa dozwolone przez przepisy prawa zachowania. W prawie cywilnym przez prawo podmiotowe rozumie się możliwość żądania określonego zachowania od innego podmiotu. W prawie cywilnym występuje autonomiczność podmiotów prawa cywilnego, która przejawia się w zasadzie swobody umów¹⁰⁴². Jak już wskazywano, autonomiczność pozycji podmiotów prawa cywilnego wiąże się z tym, że strony nie mają możliwości władczego decydowania o sytuacji prawnej drugiej strony¹⁰⁴³. Zdaniem A. Doliwy podmioty prawa cywilnego są autonomiczne, gdyż mają kompetencje do swobodnego

¹⁰³⁸ T. Bielska –Sobkowicz [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa*, Warszawa 2017, s. 768; zob. uchwała SN (7z) z 14.04.1972 r., III PZP 6/72, OSNC 1972, nr 9, poz. 153, LEX nr 12237.

¹⁰³⁹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 88.

¹⁰⁴⁰ Zdaniem D. Dulęby przedmiotem ugody są uprawnienia lub roszczenia wynikające z innego stosunku prawnego czy sytuacji prawnej; zob. D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 60–63.

¹⁰⁴¹ M. Manowska [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 60.

¹⁰⁴² A. Stelmachowski, *Zarys...*, s. 87 i nst.; A. Doliwa, *Prawo cywilne...*, s. 190.

¹⁰⁴³ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 18.

kształtowania swojej pozycji prawnej w stosunkach prawa cywilnego¹⁰⁴⁴. Jeżeli chodzi o definicję pojęcia „uprawnienie” w piśmienictwie wskazuje się, że polega ono na tym, że „przepis prawa lub postanowienia umowne pozostawiają uznaniu danemu podmiotowi wybór zachowania przewidzianego w normie normatywnej albo w opartej na niej umowie”¹⁰⁴⁵. Autor ten wyjaśnia, że zachowania dozwolone przez prawo są wyznaczone normatywnie, a od wyboru dokonanego przez podmiot uprawniony zależy, czy inny podmiot staje się zobowiązany do określonego postępowania. Istotne przy tym pozostaje do ustalenia, jakie uprawnienia mogą być przedmiotem ugody na gruncie różnych dziedzin prawa. Ugoda może zostać zawarta w zakresie takich stosunków prawnych, co do których strony mają kompetencje do samodzielnego dysponowania własnymi uprawnieniami.

Jak zostało ustalone strony, chcąc zawrzeć ugodę, powinny móc dysponować przysługującymi im prawami (uprawnieniami lub roszczeniami). Definicja ugody w Kodeksie cywilnym wskazuje, że ugoda ma, m.in. na celu uchylenie „roszczeń” wynikających z istniejącego między stronami stosunku prawnego, czy też zapewnienie ich wykonania. W nauce prawa cywilnego przez pojęcie roszczenia rozumie się „uprawnienie polegające na tym, że jakaś indywidualnie oznaczona osoba ma obowiązek wykonać świadczenia na rzecz uprawnionego, a więc, że uprawniony może żądać, aby zachowała się ona w określony sposób”¹⁰⁴⁶. Inaczej rzecz ujmując roszczenie polega na żądaniu określonego zachowania od innej osoby przez podmiot uprawniony. Literalna wykładnia pojęcia „roszczenia” na gruncie art. 917 k.c. nakażywałaby przyjęć, że ugoda dotyczy tylko roszczeń w znaczeniu przypisywanym im w doktrynie prawa cywilnego¹⁰⁴⁷. Należy zgodzić się jednak z poglądem D. Dulęby, że należy stosować rozszerzającą wykładnię pojęcia „roszczenia” na gruncie definicji ugody, która wykracza poza znaczenie przypisywane pojęciu „roszczenia” w doktrynie prawa cywilnego¹⁰⁴⁸. Zdaniem tego Autora przemawia za tym funkcja ugody, która polega na pojednaniu i stabilizacji sytuacji stron. Zrealizowanie tego celu wymaga również innego rodzaju uprawnień. Przyjęcie „wąskiego” rozumienia pojęcia roszczenia skutkowałoby ograniczeniem zastosowania ugody, a co za tym idzie ograniczałoby możliwość realizacji jej celu. Jeżeli roszczenie strony pozostającej w sporze wynika z prawa pozostającego w swobodnej dyspozycji stron, to ugoda w tym zakresie jest dopuszczalna.

¹⁰⁴⁴ A. Doliwa, *Prawo cywilne...*, s. 8.

¹⁰⁴⁵ A. Breczko [w:] *Wstęp...*, s. 74.

¹⁰⁴⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 89.

¹⁰⁴⁷ D. Dulęba wyjaśnia szerzej na temat pojęcia roszczenia; zob. D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 69.

¹⁰⁴⁸ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 69.

Na marginesie należy również zwrócić uwagę na możliwość polubownego rozwiązywania sporów w postępowaniu karnym m.in. w sprawach roszczeń cywilnych z oskarżenia prywatnego. W doktrynie podnosi się, że regulacja Kodeksu postępowania karnego w zakresie ugody ma charakter wyjątkowy, ponieważ w jednej sprawie strony mogą połączyć pojednanie i ugode¹⁰⁴⁹. Zgodnie z regulacjami karnoprosesowymi strony mogą zawrzeć ugode, której przedmiotem mogą być roszczenia pozostające w związku z oskarżeniem (tj. ugode stron w zakresie roszczeń cywilnych)¹⁰⁵⁰. W doktrynie podkreśla się, że ugoda, o której mowa w tej regulacji, jest instytucją cywilnoprawną i rodzi skutki na płaszczyźnie cywilnoprawnej¹⁰⁵¹. Zastosowanie do niej mają przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Podkreślić jednak należy, że ugoda musi być w tym przypadku powiązana z instytucją prawa karnego, tj. pojednania. Na gruncie k.p.k. nie ma możliwości zawarcia ugody bez pojednania.

Przedstawiciele doktryny karnoprosesowej wskazują, że „ugoda jest zgodnym oświadczeniem woli stron postępowania, w których godzą się one pod warunkiem określonego zachowania lub zobowiązania się do spełnienia określonego świadczenia”¹⁰⁵². Z przedstawionej definicji ugody wynika, że elementem przedmiotowo istotnym ugody w tym przypadku są wzajemne ustępstwa stron oraz zgodna wola.

Jednocześnie strony mają prawo do zawarcia pojednania lub ugody, o których mowa w art. 489 §1 k.p.k. (ugoda na posiedzeniu pojednawczym)¹⁰⁵³. W trybie prywatnoskargowym przed rozprawą prowadzone jest posiedzenie pojednawcze pomiędzy stronami, tj. pomiędzy pokrzywdzonym a podejrzanym albo oskarżonym (art. 489 k.p.k. i nast.), a także postępowanie mediacyjne (art. 489§2 k.p.k.). Jednocześnie, co bardzo istotne, równocześnie z pojednaniem strony mogą zawrzeć ugode, której przedmiotem mogą być również roszczenia, pozostające w związku z oskarżeniem, tzw. ugode w zakresie roszczeń cywilnych (art. 494 §1 k.p.k.). Taka ugoda stanowi tytuł egzekucyjny (art. 107§3 k.p.k.), a także może stanowić tytuł wykonawczy po nadaniu klauzuli przez sąd (art. 107§1).

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na występującą w postępowaniu karnym instytucję mediacji. Zgodnie z regulacjami Kodeksu postępowania karnego odpowiednie organy (np. sąd lub referendarz sądowy, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator lub inny organ prowadzący to postępowanie), mogą z inicjatywy lub za zgodą oskarżonego i pokrzyw-

¹⁰⁴⁹ B. Skowron [w:] K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020, art. 494, s. 1106.

¹⁰⁵⁰ K. Eichstaedt [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego*. t. 2, Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2022, art. 494.

¹⁰⁵¹ A. Światłowski [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, wyd. 5, Warszawa 2021, Legalis, art. 494, Nb 2.

¹⁰⁵² K. Eichstaedt [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, Warszawa 2017, s. 416.

¹⁰⁵³ B. Skowron [w:] K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, s. 1102.

dzionego skierować sprawę do mediacji (art. 23a k.p.k.). Udział oskarżonego i pokrzywdzonego w postępowaniu mediacyjnym jest dobrowolny. Wynikiem skutecznie przeprowadzonego postępowania mediacyjnego jest ugoda. Warto podkreślić, że sąd może nadać klauzulę wykonalności ugodzie zawartej przed mediatorem w zakresie roszczeń majątkowych w całości lub w części, jeżeli ugoda nie jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia praw. Zauważyć należy, że w tego rodzaju sprawach również znajduje się przestrzeń dla ugodowych metod rozwiązywania sporów. Powyższe rozważania pozwalają także wysnuć wniosek, że regulacje karnoprocesowe swoje źródło mają w konstrukcji prawnej ugody cywilnoprawnej. Potwierdza to rozumienie ugody przez przedstawicieli doktryny, a także elementy istotne tego rodzaju ugody, tj. wzajemne ustępstwa oraz zgodna wola stron. Jest to ciekawy przykład wykorzystania konstrukcji prawnej ugody na gruncie innej gałęzi prawa. Konstrukcja prawna ugody nie jest modyfikowana, ale odrębne przepisy określają dodatkowe warunki (uzależnienie ugody od pojednania).

W postępowaniu nieprocesowym w sprawach należących do wspólnej kategorii postępowań działowych jest możliwość zawarcia ugody sądowej. Przepisy ustawy procesowej nie zawierają wyraźnego zakazu zawierania ugody w tego rodzaju postępowaniach. Świadczyć o tym może art. 570² k.p.c., wskazujący na możliwość skierowania stron do mediacji. Przykładami są sprawy o dział spadku, o zniesienie współwłasności, o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej. Wskazane kategorie spraw mogą być przedmiotem ugody sądowej z uwagi na możliwość zawarcia ugody w tej sprawie. Należy również wskazać, że umowa o dział spadku zawarta w formie ugody sądowej stanowi tytuł własności do wymienionych w niej np. nieruchomości¹⁰⁵⁴.

Podsumowując powyższe rozważania na temat dopuszczalności ugody należy uznać, że zakres zastosowania ugody jako umowy prawa cywilnego, jak również określonej konstrukcji prawnej jest bardzo szeroki. Ustalenia, które zostały poczynione wskazują, że o ile umowa ugody dotyczy może stosunków prawa prywatnego, to już sama konstrukcja ugody może być wykorzystywana na gruncie prawa publicznego, jak również prawa karnoprocesowego.

W prawie prywatnym oraz publicznym zakres dopuszczalności ugody określają zarówno autonomia woli oraz dyspozycyjność przedmiotu ugody. W prawie prywatnym rozporządzalność przedmiotem ugody jest bardzo szeroki. Strony korzystają z zasady autonomii woli oraz zasady swobody umów dosyć swobodnie. Autonomia woli stanowi granicę zasto-

¹⁰⁵⁴ Postanowienie SN z 11.03.1985 r., III CRN 52/85, LEX nr 8696.

sowania ugody w prawie prywatnym. W przypadku prawa publicznego dyspozycyjność przedmiotu ugody jest ograniczona, lecz nie niemożliwa, co potwierdzają powyższe ustalenia. Zauważyć przy tym należy, że autonomia woli również znajduje zastosowanie w prawie publicznym i zaczyna mieć coraz większe znaczenie, w szczególności z uwagi na szersze zastosowanie norm dyspozytywnych oraz rozwój ugodowych form rozwiązywania sporów. Rozporządzalność przedmiotem ugody nie może wykraczać poza zakres swobody kształtowania treści stosunków prawnych (autonomię woli) przez strony tych stosunków.

W mojej ocenie konstrukcja prawna ugody znana cywilistyce może być stosowana poza stosunkami cywilnymi na gruncie innych gałęzi prawa, w tym prawa publicznego. Dlatego też w każdym przypadku wystąpienia sporu należy w pierwszej kolejności zbadać możliwości zastosowania konstrukcji prawnej ugody, a przede wszystkim możliwości dokonywania ustępstw. Należy mieć przy tym na uwadze charakter przedmiotu regulacji danej gałęzi prawa. Obecnie widoczne jest dążenie do rozszerzania katalogu spraw, które mogą być regulowane ugodą. Moim zdaniem jest to wychodzenie naprzeciw kierunkom zwiększania autonomii woli stron w zakresie dopuszczalności zawarcia ugody.

4.2.4. Niedopuszczalność ugody – stosunki prawne, które nie mogą być przedmiotem ugody

Pomimo że zakres stosunków prawnych, które mogą być objęte ugodą, jest bardzo szeroki, to doznaje także pewnych ograniczeń. Poniższej zostaną zaprezentowane ogólne zagadnienie związane z niedopuszczalnością ugody poparte stanowiskami przedstawicieli doktryny i orzecznictwa. Zastrzec należy, że zaprezentowany katalog wyłączeń ma charakter jedynie poglądowy. Z punktu widzenia praktycznego, a także założeń przyjętych w rozprawie nie jest konieczne formułowanie pełnego katalogu wyłączeń. Poniższe wyszczególnienie może jednak stanowić praktyczną wskazówkę dla podmiotów, które chcą ułożyć swój stosunek prawny w drodze ugody.

Należy zwrócić uwagę, że wyłączenia dopuszczalności zawarcia ugody mogą wynikać, m.in.: ze sprzeczności ugody z ustawą, z zasadami współzycia społecznego, a ugoda może również prowadzić do obejścia prawa¹⁰⁵⁵. W sytuacji gdy ugoda zostanie zawarta z naruszeniem wskazanych zasad stosownie do art. 58 k.c. taka czynność prawna jest nieważna. W takiej sytuacji strony mają możliwość uchylenia się od skutków prawnych takiego porozumienia. Szerzej kwestia oceny niedopuszczalności ugody w związku z naruszeniem powyż-

¹⁰⁵⁵ Szerzej na temat wyłączenia dopuszczalności zawarcia ugody zgodnie ze wskazanymi kryteriami T. Antoszek; zob. T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 982 i n.

szych zasad zostanie omówiona w podrozdziale dotyczącym uchylecia się od skutków prawnych i skuteczności zawartej ugody.

Jednocześnie nie jest dopuszczalne zawarcie ugody w tych sprawach, w których stronom wyłączona została możliwość samodzielnego dysponowania uprawnieniami, w których rozstrzygnięcie sprawy nie zależy od woli strony. Między innymi nie jest dopuszczalne zawarcie ugody w sprawach o rozwód, separację, unieważnienie małżeństwa, ustalenia pochodzenia dziecka, rozwiązanie przysposobienia, uchylene uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni. Ugoda wykluczona jest również w prawach stanu¹⁰⁵⁶. Strony nie mogą bowiem w tych sprawach swobodnie dysponować tymi prawami. Dotyczy to, m.in. kwestii istnienia i ważności małżeństwa, pozbawienia lub ograniczenia praw rodzicielskich.

Przedmiotem ugody nie mogą być prawa niemajątkowe, a także prawa majątkowe osobiste¹⁰⁵⁷. Zdaniem E. Skowrońskiej-Bocian, M. Warcińskiego ugoda może jednak precyzować sposób ochrony dóbr osobistych¹⁰⁵⁸. Przedmiotem ugody nie mogą być prawa majątkowe niezbywalne w zakresie możliwości ich przeniesienia oraz prawa, którym porządek prawny odmawia ochrony¹⁰⁵⁹. Odmienne stanowisko prezentuje T. Antoszek wskazując, że ugoda w zakresie praw niemajątkowych, a także niezbywalnych jest dopuszczalna¹⁰⁶⁰. Zdaniem Autora świadczy o tym możliwość zawarcia ugody co do użytkowania w zakresie ustalenia treści tego stosunku (praw i obowiązku użytkownika, czasu trwania). Autor jednak zaznacza, że ugoda w tym zakresie nie będzie skuteczna do przeniesienia praw.

Do kategorii stosunków prawnych, które nie mogą być przedmiotem ugody zalicza się zobowiązania naturalne (niezupełne, niezaskarżalne) z gry lub zakładu¹⁰⁶¹. W orzecznictwie podnosi się jednocześnie, że przedmiotem ugody może być zobowiązanie naturalne, które powstało w wyniku przedawnienia¹⁰⁶². Z. Radwański wskazuje, że zobowiązania niezupełne wynikające z gry lub zakładu nie mogą być przedmiotem ugody w związku z tym, że spowodowałyby to obejście zakazu zaskarżenia roszczeń wynikających z tych zobowiązań (art. 58§1 k.c.)¹⁰⁶³. Z zasady zobowiązania niezupełne nie mogą być przedmiotem dochodze-

¹⁰⁵⁶ Zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 982.

¹⁰⁵⁷ A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 7.

¹⁰⁵⁸ E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 955.

¹⁰⁵⁹ T. Bielska-Sobkowicz [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 796; z tym poglądem nie zgadza się M. Pyziak-Szafnicka wskazując, że ugoda w tym przypadku nie może zmierzać do przeniesienia prawa, jednak może służyć ustaleniu treści stosunku prawnego (czasu trwania, praw i obowiązków użytkownika); por. M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 982.

¹⁰⁶⁰ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 982.

¹⁰⁶¹ E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 955; zob. też. M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 985.

¹⁰⁶² Uchwała SN (7z) z 14.04.1972 r., III PZP 6/72, OSNC 1972, nr 9, poz. 153, LEX nr 12237.

¹⁰⁶³ Z. Radwański, *Ugoda...*, s. 1075.

nia ich przed sądem. W literaturze zwraca się jednak uwagę, że w przypadku gdy gra lub zakład były prowadzone leganie na podstawie odpowiedniego aktu administracyjnego, to wówczas roszczenia z takich gier lub zakładów mogą być przedmiotem, m.in. ugody, uznania, odnowienia, właśnie z uwagi na zaskarżalność tych roszczeń¹⁰⁶⁴.

Ograniczenia w zakresie dopuszczalności ugody mogą również wynikać z charakteru przedmiotu regulacji danej gałęzi prawa. Między innymi z takim przypadkiem będziemy mieli do czynienia w prawie pracy. W drodze ugody nie można zrzec się niektórych roszczeń wynikających z prawa pracy (np. dotyczących prawa do wynagrodzenia, prawa do świadczenia emerytalnego)¹⁰⁶⁵. W orzecznictwie wskazuje się, że nie jest możliwe zrzeczenie się odprawy emerytalnej¹⁰⁶⁶. Jednocześnie sąd uzna zawarcie ugody za niedopuszczalne, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes pracownika lub ubezpieczonego (art. 469 k.p.c.). Zdaniem T. Antoszka ugoda w zakresie wysokości świadczenia, odbiegającego od należnego (prawnie) świadczenia, nie stanowi automatycznie naruszenia słusznego interesu pracownika¹⁰⁶⁷.

Kolejnym tego rodzajem wyłączeniem są niektóre roszczenia z zakresu prawa rodzinnego. Między innymi nie jest możliwe zawarcie ugody w kwestii istnienia, ważności i rozwiązania¹⁰⁶⁸. M. Pyziak-Szafnicka podnosi, że z uwagi na charakter bezwzględnie obowiązujących norm i ściśle osobisty charakter prawa oraz obowiązku alimentacyjnego, występują ograniczenia w zakresie dopuszczalności ugody w tym zakresie¹⁰⁶⁹. Zdaniem tej Autorki strony w drodze ugody nie mogą zbyć przysługującemu prawa do świadczeń alimentacyjnych, jak również wymagalnych rat alimentacyjnych. W ugodzie nie można również zrzec się prawa do alimentacji¹⁰⁷⁰. E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński zwracają uwagę, że ugoda nie może wyłączyć ustawowego obowiązku alimentacyjnego¹⁰⁷¹. W prawie rodzinnym, które reguluje stosunki prawne w rodzinie (zarówno niemajątkowe i majątkowe), co do zasady nie jest możliwe zawarcie ugody w sprawach o prawa niemajątkowe. W orzecznictwie wskazuje się również, że nie jest dopuszczalna ugoda dotycząca zarządu całym majątkiem wspólnym

¹⁰⁶⁴ K. Budnik [w:] S. Radowicki, M. Wierzbowski (red.), *Ustawa o grach hazardowych. Komentarz*, Warszawa 2019, art. 21, s. 192.

¹⁰⁶⁵ Zob. wyr. SN z 17.02.2005 r., II PK 235/04, OSNP 2005, nr 18, poz. 285, LEX nr 155193.

¹⁰⁶⁶ Zob. wyr. SN z 14.06.2012 r., I PK 229/11, LEX nr 1232231; zob. E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 957.

¹⁰⁶⁷ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 982; por. postanowienie SN z 21.07.2000 r., I PKN 451/00, OSNP 2002, nr 5, poz. 116, LEX nr 50445.

¹⁰⁶⁸ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 8*, 2011, s. 982.

¹⁰⁶⁹ *Ibidem*, s. 982.

¹⁰⁷⁰ J. Gwiazdomorski [w:] J. S. Piątowski (red.), *System Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego*, Wrocław 1985, s. 997.

¹⁰⁷¹ E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 955.

z uwagi na sprzeczność z przepisami k.r.o. regulującymi zarząd majątkiem wspólnym¹⁰⁷². Przepisy k.r.o. mają charakter bezwzględnie obowiązujący (*ius cogens*), a co za tym idzie skutkują bezwzględną nieważnością ugody, mającej za przedmiot zarząd całym majątkiem wspólnym.

W doktrynie prawa cywilnego prezentowane jest stanowisko, że przedmiotem ugody nie mogą być stosunki prawne o charakterze publicznoprawnym¹⁰⁷³. Mając jednak na uwadze dotychczasowe ustalenia nie można w pełni podzielić tego stanowiska. Wydaje się, że prezentowane w doktrynie stanowiska odnoszą się jedynie do ugody rozumianej jako umowa ugody, nie zaś do określonej konstrukcji prawnej ugody, która ma charakter uniwersalny.

Nie jest również dopuszczalna ugoda, która jest bezwzględnie nieważna¹⁰⁷⁴. Taka ugoda nie będzie mogła być zawarta przez strony, a także nie będzie wywoływać skutków prawnych. Bezwzględnie nieważną będzie ugoda sądowa, która nie spełnia wymagań wynikających z art. 223 § 2 k.p.c. w związku z art. 203 § 4 k.p.c. oraz art. 469 k.p.c.¹⁰⁷⁵.

Osobno należy omówić kwestie dopuszczalności ugody na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego. Cechą charakterystyczną ugody na gruncie procesu cywilnego jest posiadanie przez sprawę zdatności ugodowej. W piśmiennictwie prawniczym wskazuje się, że sprawa posiada zdolność ugodową, jeżeli przedmiotem postępowania jest taki stosunek prawny, wobec którego podmioty posiadają możliwość samodzielnego rozporządzania (dysponowania) prawami lub roszczeniami wynikającymi z tego stosunku prawnego¹⁰⁷⁶. Z drugiej strony, jeżeli prawa lub roszczenia wynikające pozostają poza swobodną dyspozycją stron, wówczas mówimy o braku zdatności ugodowej sporu. Brak zdatności ugodowej sporu może wynikać z ustawy z przepisu prawa materialnego, czy też z wyraźnych ograniczeń prawa procesowego (np. sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych - art. 477¹² k.p.c., art. 477⁴¹ k.p.c. – sprawy o uznanie postanowień wzorca umowy za niedowolne (przepis nieobowiązujący), z natury stosunku prawnego (w sprawach o rozwód, separację, unieważnienie małżeństwa, sprawach dotyczących ustalenia pochodzenia dziecka, o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, o wpis do księgi wieczystej, o stwierdzenie nabycia spadku, sprawach o ubezwłasnowolnienie, uznania za zmarłego lub stwierdzenia zgonu). Brak zdatności

¹⁰⁷² G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 223.

¹⁰⁷³ J. Jezioro [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...* 1772; E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 955; M. Rzewuski [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1846; wyr. NSA z 04.11.1998 r., II SA/Gd 52/97, LEX nr 44184.

¹⁰⁷⁴ O ważności ugody zawartej przez kuratora procesowego M. Rzewuska, M. Rzewuski; zob. M. Rzewuska, M. Rzewuski, *Ważność ugody zawartej przez kuratora procesowego ustanowionego dla strony, której miejsce pobytu nie jest znane*, glosa, II CSK 261/07, „MoP” 2009, nr 20, s. 1130–1132.

¹⁰⁷⁵ Zob. wyr. SN z 01.02.2000 r., I PKN 503/99, OSNP 2001, nr 12, poz. 411, LEX nr 41190.

¹⁰⁷⁶ T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 27.

ugodowej może wynikać również z tego, że przedmiotem ugody nie mogą być prawa niezbywalne (np. prawa osobiste, rozwiązanie małżeństwa, adopcja dziecka). Jednocześnie w postępowaniu nieprocesowym mogą wystąpić sprawy pozbawione możliwości zawarcia ugody (np. sprawy o zasiedzenie, o stwierdzenie nabycia spadku, o rozwód czy separację, o prawa stanu¹⁰⁷⁷).

Sąd Najwyższy, odnosząc się do kwestii zdolności ugodowej wskazał, że o istnieniu zdatości ugodowej decyduje abstrakcyjna możliwość dysponowania przez strony określonego stosunku prawnego ich prawami oraz roszczeniami wynikającymi z tego stosunku prawnego¹⁰⁷⁸. Zdaniem Sądu Najwyższego istotne dla oceny zdatości ugodowej pozostaje, czy strony na mocy ugody sądowej mogłyby samodzielnie zakończyć spór, który wynikł pomiędzy nimi. Jednocześnie sąd może uznać zawarcie ugody za niedopuszczalne w sytuacji, gdy uzna, że ugoda narusza słuszny interes pracownika lub ubezpieczonego wyrażony w art. 469 k.p.c.¹⁰⁷⁹.

W prawie administracyjnym występuje niedopuszczalność ugody w przypadku, gdy zawarcie ugody sprzeciwia się przepisom szczególnym albo charakter sprawy na to nie pozwala. Jednocześnie analiza stanowisk przedstawicieli doktryny administracyjnej prowadzi do wniosku, że ugoda administracyjna nie jest dopuszczalna między innymi, gdy w sprawie nie toczy się postępowanie administracyjne, sprawa nie może być załatwiona w drodze decyzji administracyjnej, nie przemawia za tym charakter sprawy, zawarcie ugody nie przyczyni się do uproszczenia lub przyspieszenia postępowania, a także gdy sprzeciwia się temu przepis prawa¹⁰⁸⁰. Również orzecznictwo administracyjne wskazuje na inne przesłanki niedopuszczalności ugody (np. w sprawie o warunki zabudowy)¹⁰⁸¹. Ponadto niedopuszczalne jest zawarcie takiej ugody, w której występuje tylko jedna strona postępowania¹⁰⁸².

Podsumowując można przyjąć, że poza wskazanymi wyjątkami strony w prawie prywatnym korzystają swobodnie z możliwości kształtowania stosunków prawnych w drodze ugody. W zakresie prawa administracyjnego dopuszczalność ugody administracyjnej podlega swoistym ograniczeniom, wynikającym z charakteru przedmiotu regulacji tej gałęzi prawa.

¹⁰⁷⁷ R. Morek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1289.

¹⁰⁷⁸ Postanowienie SN z 21.05.2010 r., II CSK 670/09, OSNC 2010, nr 12, poz. 170, LEX nr 589813.

¹⁰⁷⁹ M. Rzewuski [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1846.

¹⁰⁸⁰ P. Przybysz, *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 457 i n.; K. Chałubińska-Jentkiewicz [w:] M. Karpiuk, P. Krzykowski, A. Skóra (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, art. 114, LEX.

¹⁰⁸¹ Zob. wyr. WSA w Krakowie z 04.10.2019 r., II SA/Kr 600/19, LEX nr 2729629.

¹⁰⁸² A. Krawczyk, W. Chróścielewski, Z. Kmiecik (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego...*, s. 647.

4.3. Cel ugody

Kolejnym elementem przedmiotowo istotnym ugody jest jej cel. W piśmiennictwie prawniczym wskazuje się, że cel ugody jest jednym z minimalnych, obok wzajemnych ustępstw, elementów ugody¹⁰⁸³. Jednocześnie cel ugody jest elementem konstrukcyjnym umowy ugody¹⁰⁸⁴. Należy przy tym zwrócić uwagę, że wskazane dwa elementy konstrukcyjne ugody, tj. wzajemne ustępstwa i cel ugody, są ze sobą wzajemnie powiązane. Wzajemne ustępstwa służą realizacji celu ugody. Istotą ugody jest zakończenie sporu pomiędzy stronami poprzez wzajemne ustępstwa - osiągnięcie kompromisu. Wzajemne ustępstwa, stanowiąc drogę do kompromisu, prowadzą do zasadniczego celu, jakim jest uregulowanie sytuacji prawnej stron (ułożenie na nowo łączącego strony stosunku prawnego). Celem ugody jest realizacja funkcji stabilizacyjnej ugody, tj. nadanie stosunkowi prawnemu cech pewności i bezsporności. Dlatego też wydaje się, że chociaż za najważniejszy element ugody uznaje się wzajemne ustępstwa, to kwestią zasadniczą może być również cel ugody.

Zgodnie z przepisem ustawowym (art. 917 k.c.) strony ugody czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby (1) uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo (2), aby uchylić spór istniejący lub mogący powstać. Na potrzeby niniejszej rozprawy cele wynikające z definicji ugody zostaną określone jako „cele ustawowe”. Z brzmienia ustawowej definicji ugody wynikają trzy zasadnicze cele ustawowe ugody¹⁰⁸⁵.

Po pierwsze, usunięcie niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego co do istnienia stosunku prawnego lub zakresu roszczeń. Strony, które łączy określony stosunek prawny mogą mieć odmienne zdanie, m.in. co do relacji ich łączącej czy też skutków, które są wynikiem łączącego ich stosunku prawnego¹⁰⁸⁶. Przyczyny niepewności są obojętne i mogą być tylko subiektywne. Z przedmiotowego stosunku prawnego, który łączy strony, może wynikać niepewność w zakresie np. charakteru prawnego łączącego strony stosunku, wymagalności roszczeń czy też potrzeby ich wykonania¹⁰⁸⁷. Jak wskazuje K. Krziskowska wskazana niepewność może poprzedzać spór lub być przyczyną jego wystąpienia, a także może wynikać z natury stosunku prawnego. Strony poprzez ugodę dążą do przekształcenia stosunku niepewnego i spornego w stosunek pewny i bezsporny. Środkiem do uzyskania tego

¹⁰⁸³ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 987.

¹⁰⁸⁴ K. Krziskowska [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 702.

¹⁰⁸⁵ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 987.

¹⁰⁸⁶ Zob. R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania...*, s. 607; zob. też M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 993 i n.

¹⁰⁸⁷ Na wskazane przykładowe przyczyny niepewności wskazuje K. Krziskowska; K. Krziskowska [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 702.

stanu rzeczy są czynione przez strony ustępstwa w zakresie tego stosunku prawnego. Strony dążą do kompromisu, który jest wynikiem dokonanych przez strony ustępstw. Należy przy tym zwrócić uwagę, że ustępstwa są wypracowywane najczęściej w trakcie procesu ugodowego (np. procesu negocjacji, mediacji czy arbitrażu). Istotny pozostaje proces uzgadniania stanowisk stron, który właściwie przeprowadzony prowadzi do zawarcia ugody. Celem ugody jest uchylenie niepewności co do wszystkich lub tylko niektórych roszczeń wynikających z istniejącego między nimi stosunku prawnego. Niepewność i spór mogą odnosić się nie tylko do roszczeń, ale także do innych uprawnień (zarzutów, uprawnień kształtujących, uprawnień do żądania ukształtowania prawa przez sąd)¹⁰⁸⁸. Każda niepewność może generować spór¹⁰⁸⁹. Zdaniem Sądu Najwyższego wskazana niepewność albo spór stanowią niezbędną przesłankę ugody¹⁰⁹⁰.

W orzecznictwie i doktrynie zwraca się jednocześnie uwagę, że „niepewność” może występować również w sytuacjach, gdzie treść umowy, która kształtuje stosunek prawny pomiędzy stronami, jest z punktu widzenia wykładni językowej jasna¹⁰⁹¹. Jednakże rzeczywista treść stosunku prawnego budzi pomiędzy stronami wątpliwość. Wówczas wymagane jest zastosowanie, oprócz wykładni językowej, również innych rodzajów wykładni oświadczeń woli. Ugoda służy w takim przypadku ustaleniu pewności stosunku prawnego.

Jednocześnie w orzecznictwie i doktrynie podnosi się, że niepewność może odnosić się co do samego istnienia stosunku prawnego¹⁰⁹². Dokonując oceny niepewności nie należy brać pod uwagę obiektywnej oceny, lecz subiektywną ocenę stron. Wynika to właśnie z celu stron ugody, które dążą do tego, aby stosunek w ich ocenie niepewny lub sporny przekształcić w stosunek pewny i bezsporny¹⁰⁹³. Jednakże po zawarciu ugody strony nie mogą powoływać się na nieistnienie pierwotnego stosunku prawnego¹⁰⁹⁴. W piśmiennictwie wyrażane jest również stanowisko, że cel ugody wyznacza granice ugody. K. Krziskowska wskazuje, że strony ugody mogą w pewnych okolicznościach w drodze ugody rozwiązywać spór dotyczący „za-

¹⁰⁸⁸ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 69.

¹⁰⁸⁹ M. Królikowski, *Błąd jako wada oświadczenia woli strony umowy*, Instytucje Prawa Prywatnego, Warszawa 2014, s. 351-352.

¹⁰⁹⁰ Zob. wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712.

¹⁰⁹¹ E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 955; wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712.

¹⁰⁹² Problematyka ugody dotyczącej nieistniejącego stosunku prawnego jest przedmiotem rozbieżności w doktrynie; za dopuszczalnością tego typu ugód opowiada się R. Morek; zob. R. Morek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1289; podobnie T. Bielska-Sobkowicz; zob. T. Bielska-Sobkowicz [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa*, Warszawa 2017, s. 769; por. wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712; szczegółowy przegląd stanowisk w tym zakresie prezentuje D. Dulęba; zob. D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 65 i n.

¹⁰⁹³ S. Dmowski [w:] G. Biemek (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. t. 2*, Warszawa 2011, s. 1022.

¹⁰⁹⁴ Wyr. SN z 24.06.1974 r., III CRN 110/74, OSPiKA 1975, nr 4, poz. 98, LEX nr 4903.

warcia umowy, nawet jeśli takie zdarzenie faktycznie nigdy nie miało miejsca, gdyż dzięki wyrażonej w ugodzie woli ustalenia stosunku prawnego będzie on wiążący dla stron”¹⁰⁹⁵. Z drugiej strony w orzecznictwie wskazuje się, że porozumienie stron jest zawierane w charakterystycznych dla umowy ugody okolicznościach pewności co do istnienia stosunku prawnego, a niepewności co do roszczeń, jak i chęci ustąpienia co do pierwotnych warunków wykonania zobowiązania, w celu w ogóle jego spełnienia¹⁰⁹⁶.

Po drugie, celem ugody może być zapewnienie wykonania roszczeń wynikających ze stosunku prawnego pierwotnego. Wskutek wykonania ugody (tj. zapewnienia wykonania roszczeń) strony mogą doprowadzić do wygaśnięcia stosunku prawnego, w tym wygaśnięcia spornych roszczeń. Strony nie mogą zawrzeć ugody po wykonaniu zobowiązania (tj. wygaśnięciu roszczenia). Pojęcie roszczenia ze względu na cel i funkcje, jakie pełni ugoda, powinno być interpretowane rozszerzająco¹⁰⁹⁷. Strony spornego stosunku prawnego, czyniąc wobec siebie wzajemne ustępstwa, mogą mieć na celu zapewnienie wykonania roszczeń. W tym przypadku ustępstwa służą wprost realizacji celu ugody¹⁰⁹⁸.

Trzecim celem ugody może być uchylenie sporu istniejącego lub mogącego powstać. Nie jest przy tym istotne, czy obiektywna ocena istniejącego stosunku prawnego pozwala na uznanie, że między stronami może dojść do sporu. W tym przypadku wystarczy subiektywne przekonanie stron, że taka sytuacja może nastąpić¹⁰⁹⁹. Sąd Najwyższy wskazał, że nie jest konieczne istnienie niepewności lub sporu co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego, w zakresie którego ugoda jest zawierana¹¹⁰⁰. W piśmiennictwie formułowana jest m.in. teza, że ugoda może dotyczyć sporu co do istnienia samego stosunku prawnego¹¹⁰¹.

Powyższe cele mogą wystąpić łącznie lub odrębnie. Należy zauważyć, że ustawodawca posługuje się w definicji ustawowej ugody alternatywą zwykłą używając spójników „lub” i „albo”. Dla uznania danej czynności prawnej za ugodę wystarcza, że jeden z tych celów będzie spełniony¹¹⁰². Jednocześnie warunkiem koniecznym ugody jest wystąpienie co najmniej jednej z tych okoliczności. Ustalenie celu ugody jest niezwykle istotne przy badaniu, czy daną czynność prawną można uznać za ugodę czy nie.

¹⁰⁹⁵ K. Krziskowska [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 702.

¹⁰⁹⁶ Zob. wyr. SA w Szczecinie z 26.11.2014 r., I ACa 811/14, Legalis nr 1213784.

¹⁰⁹⁷ A. Biały, *Ugoda...*, s. 115.

¹⁰⁹⁸ Zob. wyr. SN z 24.07.2002 r., I CKN 915/00, LEX nr 56895.

¹⁰⁹⁹ T. Bielska-Sobkowicz [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa*, Warszawa 2017, s. 796.

¹¹⁰⁰ Zob. wyr. SN z 24.07.2002 r., I CKN 915/00, LEX nr 56895.

¹¹⁰¹ S. Prutis, S. Sroćki, *Glosa do wyr. SN z 24.06.1974 r., III CRN 110/74*, „PIP” 1976, nr 1-2, s. 257; wskazaną w Głosie tezę aprobuje M. Rzewuski; zob. M. Rzewuski [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1845.

¹¹⁰² D. Dulęba, *Ugoda ...*, s. 69.

Ponadto językowa wykładnia normy ustawowej art. 917 k.c. pozwala na wyodrębnienie następujących celów szczegółowych ugody, tj.:

- a) uchylenie niepewności co do wszystkich roszczeń stron wynikających z istniejącego między nimi stosunku prawnego,
- b) uchylenie niepewności co do niektórych roszczeń stron wynikających z istniejącego między nimi stosunku prawnego,
- c) zapewnienie wykonania roszczeń stron wynikających z istniejącego między stronami stosunku prawnego (roszczenia wynikające ze stosunku prawnego są pewne dla stron),
- d) uchylenie sporu, który istnieje na tle stosunku prawnego między stronami,
- e) uchylenie sporu, który może powstać w przyszłości na tle istniejącego między stronami stosunku prawnego.

W doktrynie i orzecznictwie podnosi się, że zasadniczym zamierzeniem ugody jest rezygnacja z pierwotnie zajmowanego stanowiska w tym celu, aby osiągnąć porozumienie pomiędzy stronami. W przypadku prawa prywatnego strony ugody mają możliwość kształtować treść stosunku prawnego (treść umowy), a także formułować w drodze ugody ustępstwa, o ile nie sprzeciwia się to naturze tego stosunku, przepisom prawa albo zasadom współżycia społecznego. Ustępstwa, jak zostało powyżej wskazane, realizują cel ugody, jakim jest rozwiązanie sporu pomiędzy stronami. W prawie prywatnym rozporządzalność przedmiotem sporu wynika z autonomii woli stron decydujących się na zawarcie ugody. W prawie publicznym, w przeciwieństwie do prawa prywatnego, strony stosunków prawnych nie mają swobody w dowolnej rozporządzalności swoimi prawami (uprawnieniami), w tym przedmiotem sporu. Zasada rozporządzalności (dyspozycyjności) przedmiotem sporu doznaje w prawie publicznym ograniczenia z uwagi na administracyjnoprawny charakter metody regulacji. Należy jednak zauważyć, że na gruncie prawa publicznego również znajduje się przestrzeń do ustępstw, które mogą prowadzić do urzeczywistnienia się celu ugody, jakim będzie rozwiązanie istniejącego sporu pomiędzy stronami. Strony, dążąc do polubownego rozwiązania sporu w drodze ugody, mogą również mieć inne cele, które pośrednio wynikają z celów ustawowych, a które mogą wynikać z okoliczności faktycznych danej sprawy. Między innymi, celem ugody może być stabilizacja stosunku prawnego, modyfikacja stosunku umownego, nadanie istniejącemu

stosunkowi prawnemu cechy pewności i bezsporności¹¹⁰³, ochrona prawa własności, dokonanie nowacji zobowiązania, wyłączenie rozstrzygnięcia merytorycznego przez organ¹¹⁰⁴.

Istotnym dla wyprowadzenia wniosku, co stanowi cel ugody, jest to pod jakim kątem dokonujemy oceny ugody¹¹⁰⁵. G. Golał zwraca uwagę na umowno-roszczeniowy kontekst ugody. Przy założeniu, że ugoda to jedynie umowa prawa cywilnego, to celem jej zawarcia będzie:

- (a) wyeliminowanie problemów związanych z zawarciem lub wykonaniem określonej umowy,
- (b) rozstrzygnięcie sporu dotyczącego roszczeń zgłaszanych przez jeden podmiot wobec drugiego, w tym także roszczeń wynikających z konkretnego kontaktu¹¹⁰⁶.

Właściwe ustalenie celu ugody związane jest również z wykładnią oświadczeń woli stron danego stosunku prawnego (np. umowy). Strony, chcąc podważyć ważność danej czynności prawnej (umowy), mogą kontestować, m.in. cel jej zawarcia¹¹⁰⁷. W takim przypadku zgodnie z art. 65 §2 (ogólna reguła wykładni oświadczeń woli) w umowach należy badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, niż opierać się na jej dosłownym brzmieniu. T. Bielska-Sobkowicz zaznacza, że przy wykładni umowy przy zastosowaniu reguł określonych w art. 65 §2 k.c. należy kierować się właśnie jej celem¹¹⁰⁸. Wskazany przepis Kodeksu cywilnego nakłada zatem nakaz kierowania się przy wykładni umowy jej celem. Przy tej okazji należy przytoczyć stanowisko Sądu Najwyższego, który zwraca uwagę, że w przypadku ugody nie jest konieczne, aby cel był uzgodniony przez strony, ale wystarczy, aby cel zamierzony przez jedną stronę ugody, był wiadomy drugiej stronie¹¹⁰⁹. Jednocześnie Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że przy wykładni oświadczeń stron, poza kontekstem językowym, należy brać pod uwagę kontekst sytuacyjny (art. 95§1 k.c.), który może wynikać np. z prowadzonego procesu negocjacji. Tekst samej ugody nie może stanowić podstawy wykładni ujętych w nim oświadczeń¹¹¹⁰. Konieczne jest zbadanie zamiaru i celu stron ugody, a także kontekstu faktycznego.

Ustalenie celu ugody jest również istotne, kiedy dokonujemy porównania ugody do innych podobnych czynności prawnych. T. Antoszek zwraca uwagę, że zbliżone cele do ugo-

¹¹⁰³ S. Dmowski [w:] G. Bienek (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego...*, s. 1022.

¹¹⁰⁴ Zob. wyr. SA w Łodzi z 26.11.2013 r., III APa 25/13, LEX nr 1402865; zob. też. wyr. SN z 08.12.2010 r., V CSK 157/10, LEX nr 688708.

¹¹⁰⁵ R. Golał, *Polubowne...*, s. 14.

¹¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹¹⁰⁷ Zob. wyr. SA w Białymstoku z 19.06.2019 r., I ACa 250/19, LEX nr 2716967.

¹¹⁰⁸ T. Bielska-Sobkowicz [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa*, Warszawa 2017, s. 769.

¹¹⁰⁹ Zob. wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712; zob. też wyr. SN z 21.01.2021 r., I CSKP 23/21, LEX nr 3108592.

¹¹¹⁰ Zob. wyr. SN z 21.01.2021 r., I CSKP 23/21, LEX nr 3108592.

dy mogą być realizowane również przez inne czynności prawne (odnowienie, uznanie długu, zwolnienie z długu, *ratio in solutum*)¹¹¹¹. Dlatego też istotnym jest, aby właściwie identyfikować cel ugody.

Mając na uwadze dotychczasowe rozważania, należy również spojrzeć na ugodę jako na pewną konstrukcję prawną (model ugody, rozwiązanie modelowe), która może być wykorzystana na gruncie innych gałęzi prawa. Ten punkt widzenia pozostaje w oderwaniu od klasycznego ujęcia (punktu widzenia) ugody jako umowy na gruncie prawa cywilnego. Jak zostało wykazane w poprzednim rozdziale, konstrukcja ugody może mieć formę umowy (umowa pozasądowa, umowa podatkowa), aktu zawierającego elementy formalne i materialnoprawne (ugoda sądowa, ugoda będąca wynikiem mediacji cywilnej, podatkowej, administracyjnej, ugoda będąca wynikiem postępowania arbitrażowego), wyroku (ugoda przeniesiona do wyroku sądu arbitrażowego), alternatywną wobec decyzji formę załatwienia sprawy (ugoda administracyjna) czy też inną konstrukcję prawną (plan wychowawczy). W takiej sytuacji cele ugody, oprócz rozwiązania sporu powstałego na tle określonego stosunku prawnego, mogą być bardziej zindywidualizowane i szczegółowe (m.in.: zależne od rodzaju stosunku prawnego, okoliczności faktycznych i prawnych, ograniczeń ustawowych, sytuacji prawnej podmiotów). Dla przykładu, dla ugody na gruncie prawa pracy będzie to rozstrzygnięcie sporu pracowniczego i utrzymanie dobrych relacji pomiędzy pracownikiem a pracodawcą. W przypadku ugody administracyjnej celem ugody może być zapobieżenie wydania decyzji administracyjnej czy uregulowanie stanu wody na gruntach (ugoda na gruncie prawa wodnego), czy ustalenie przebiegu granic (ugoda graniczna).

Podsumowując należy podkreślić, że wspólnym mianownikiem (wspólnym celem) wszystkich ugodowych metod rozwiązywania sporów jest ugodowe załatwienie spornych kwestii. Celem ugody jest uregulowanie w taki sposób sytuacji prawnej stron, aby wykreować nową sytuację prawną, w której stosunek prawny staje się niewątpliwy i niesporny. Jednocześnie należy podkreślić, że wyodrębniony cel ugody ma swoje źródło w konstrukcji prawnej ugody pozasądowej.

¹¹¹¹ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 987.

4.4. Wzajemne ustępstwa stron

4.4.1. Pojęcie ustępstwa i wzajemności

Kolejnym elementem konstrukcyjnym ugody są wzajemne ustępstwa stron. Stanowią one cechę charakterystyczną ugody. Jak to zostało wskazane na wstępie, ustępstwa obok celu, który ugoda realizuje, a także sytuacji w jakiej jest zawierana, stanowią konstytutywny element treści ugody. Ustępstwa są *essentialia negotii* ugody¹¹¹². Jednocześnie, co bardzo ważne, poprzez ustępstwa strony zapewniają realizację celu ugody, który został już wcześniej omówiony¹¹¹³. Należy wskazać, że celem poniższego badania wzajemnych ustępstw jest udowodnienie, że stanowią one najważniejszy element konstrukcyjny ugody.

Na wstępie należy zauważyć, że pojęcie „ustępstwa” oraz pojęcie „wzajemnych ustępstw” nie ma definicji ustawowej. Znaczenia tych pojęć należy w pierwszej kolejności szukać w języku potocznym. M. Pyziak-Szafnicka wskazuje, że ustępstwa w języku potocznym dotyczą takiej sytuacji, gdy „ktoś rezygnuje z jakiegoś warunku, wymagania, zmniejsza swoje żądania czy też odstępuje od nich”¹¹¹⁴. Przez ustępstwo można również rozumieć rezygnację z własnych żądań na rzecz drugiego podmiotu.

Zwrócić uwagę należy, że ustawodawca w definicji kodeksowej ugody wyznaczył stronom pewne warunki dotyczące ustępstw. Po pierwsze, ustępstwa muszą mieć charakter wzajemny (strony przez ugodę muszą czynić sobie wzajemne ustępstwa). Po drugie, ustępstwa powinny być czynione w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego. Po trzecie, strony ugody czynią ustępstwa w określonym celu, który zbieżny jest z celem ugody. Podkreślić jednak należy, że właściwe rozumienie wskazanych pojęć jest niezwykle istotne z uwagi na fakt, że są one warunkiem uznania danej czynności prawnej za ugodę stosownie do art. 917 k.c.

Pomimo że ustawodawca nie określił w obecnych regulacjach legalnej definicji pojęcia ustępstwa, to termin ten był znany już w starożytności. Jak wskazywano, w prawie rzymskim występowała instytucja *tansactio*, której istotą było to, że jedna ze stron będących w sporze zrzekała się przysługujących jej uprawnień w zamian za zrzeczenie się uprawnień przez drugą stronę¹¹¹⁵. Wskazana aktywność stron *trasatio* wprost związana była z czynieniem ustępstw. Dawniej w prawie rzymskim występowała również inna instytucja, która

¹¹¹² Z. Masłowski, *Uznanie...*, s. 37-28.

¹¹¹³ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 990.

¹¹¹⁴ *Ibidem*, s. 990.

¹¹¹⁵ W. Osuchowski [w:] *Rzymskie prawo...*, s. 162.

przez niektórych przedstawicieli doktryny potocznie nazywana jest również ugodą tzw. *compromissum* (wzajemna obietnica), opierająca się na wzajemności¹¹¹⁶.

Definiując pojęcie ustępstwa należy odnosić się do znaczeń wskazywanych w literaturze i orzecznictwie. Najczęściej pojęcie „ustępstwa” definiuje się w sposób szeroki. Między innymi w orzecznictwie szerokie określenie ustępstw należy rozumieć jako uwzględniające nie tylko treść oświadczeń woli, również okoliczności ich złożenia, także przypisanie fundamentalnego znaczenia zapatrywaniom stron¹¹¹⁷.

W doktrynie i orzecznictwie nie ma jednolitej definicji pojęcia „ustępstwa”. Wydaje się, że ten stan rzeczy jest celowym działaniem ustawodawcy. Ustawodawca nie chce ograniczać stron w zakresie ustępstw, które służą do realizacji celu ugody. W piśmiennictwie można spotkać się z bardzo ogólnym ujęciem pojęcia ustępstwa. Między innymi Z. Radwański wyraża przekonanie, że poprzez ustępstwa należy rozumieć jakąkolwiek rezygnację z pierwotnie zajmowanego stanowiska w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego¹¹¹⁸. Podobnie Z. Masłowski ujmuje ustępstwo w sposób bardziej ogólny wskazując, że ustępstwa „polegają na jakimkolwiek umniejszeniu uprawnień przysługujących stronie uprawnień lub uznaniu zwiększonych uprawnień drugiej stronie”¹¹¹⁹. Autor ten zwraca jednocześnie uwagę, że ustępstwa mogą mieścić się w granicach ugody, ale także odnosić się do innego stosunku prawnego, który zdaniem Autora zostanie do ugody niejako włączony (np. poprzez zaciągnięcie nowego zobowiązania). Zdaniem T. Antoszka przez ustępstwo można również rozumieć jakąkolwiek modyfikację pierwotnego stanowiska strony, która w subiektywnym odbiorze stron powoduje po jednej stronie (w sferze postaw, odczuć) rezygnację z pewnego korzystniejszego stanu faktycznego (a także prawnego), a po drugiej polepszenie się stanu faktycznego¹¹²⁰. W literaturze występuje również bardziej liberalne stanowisko. Według A. Ohanowicza ustępstwo polega na przyznaniu drugiej stronie jakichś korzyści prawnych, których dotąd nie miała¹¹²¹.

Powyższe może budzić wątpliwości, czy rzeczywiście „jakiejkolwiek ustępstwa” pozwalają uznać, że dana czynność prawna jest ugodą¹¹²². W tym miejscu należy zauważyć, że

¹¹¹⁶ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, Warszawa 2014, s. 326; W. Wołodkiewicz, *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1989, s. 181; R. Morek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1290.

¹¹¹⁷ Zob. wyr. SN z 12.09.2018 r., II CSK 538/17, LEX nr 2558688.

¹¹¹⁸ Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania-część szczegółowa*, Warszawa 2010, s. 381-382; podobnie T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 56.

¹¹¹⁹ Z. Masłowski, *Uznanie...*, s. 38.

¹¹²⁰ T. Antoszek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 989.

¹¹²¹ A. Ohanowicz, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1972, s. 513.

¹¹²² A. Szpunar polemizując z zapatrywaniem Z. Radwańskiego zwraca uwagę, że „każda modyfikacja umownego obowiązku świadczenia stanowiłaby ugodę”; zob. A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 10.

oceny ustępstw dokonuje się w sposób subiektywny, a nie obiektywny. W piśmiennictwie ponadto podnosi się, że ustępstwa mogą mieć charakter *strice* subiektywny, co będzie wyjaśnione w dalszej części pracy¹¹²³. Istotnym jest, aby w odczuciu strony, to z czego rezygnuje było rozumiane jako ustępstwo, a druga strona stosunku prawnego czyniła również ustępstwo. Ustępstwo musi mieścić się w materii istniejącego pomiędzy stronami stosunku prawnego¹¹²⁴. W takim przypadku jakiegokolwiek ustępstwa, czynione przez strony w ramach łączącego je stosunku prawnego, będą skutkowały uznaniem danej czynności za ugodę. Jednocześnie należy również zwrócić uwagę na zapatrywanie M. Pyziak-Szafnickiej, która wskazuje, że szerokie ujęcie ustępstw nie powinno być przyczyną zatarcia granicy pomiędzy ugodą a prostą zmianą treści istniejącego zobowiązania¹¹²⁵. Autorka ta podkreśla, że chcąc uniknąć błędnej kwalifikacji danej czynności prawnej, należy uwzględniać inne wymagania, które stawiane są ugodzie, a nie skupiać się na doniosłości czy charakterze dokonywanych zmian. Należy w pełni zgodzić się z poglądem tej Autorki. Ustępstwa są drogą dojścia do ugody, a stronom pozostawiona jest swoboda zarówno w wyborze rodzaju, wielkości czy zakresu ustępstw, które czynią, chcąc uregulować sporny stosunek prawny.

Zdaniem D. Dulęby ustępstwo powinno mieścić się w dopuszczalnych konstrukcjach prawnych¹¹²⁶. Przez ustępstwo można również rozumieć działanie stron w zakresie stosunków prawnych, których regulacja pozostaje w zakresie autonomii woli stron. Ustępstwa stron związane są z roszczeniami wysuwanymi przez strony spornego stosunku prawnego. Strony, które rozpoczną pertraktacje ugodowe stawiają sobie za cel dojście do kompromisu, który rozumieć należy przez rezygnację przez każdą z nich w mniejszym stopniu z roszczeń wysuwanych wcześniej wobec drugiej strony. Jest to kwestia, która w doktrynie określana jest mianem obustronności ustępstw. Strony zawierające ugodę powinny nastawić się na poczynienie określonych ustępstw wobec drugiej strony sporu, od której oczekuje się odpowiedniego ograniczenia wysuwanych w ramach sporu roszczeń¹¹²⁷. Jest to jakakolwiek zmiana pierwotnie zajmowanych stanowisk po obu stronach.

Należy zwrócić jednocześnie uwagę, że w literaturze kieruje się uwagę na zależność pomiędzy pojęciem ustępstwa a pojęciem świadczenia. Zdaniem T. Antoszka ustępstwa same w sobie nie są świadczeniem, lecz czynienie ustępstw jest świadczeniem¹¹²⁸. Z. Radwański wyjaśnia, że świadczeniem określamy zachowanie dłużnika zgodnie z treścią zobowiąza-

¹¹²³ E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 956.

¹¹²⁴ Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania ...*, s. 381-382.

¹¹²⁵ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 990.

¹¹²⁶ D. Dulęba, *Uгода...*, s. 73.

¹¹²⁷ R. Golat, *Polubowne...*, s. 20.

¹¹²⁸ T. Antoszek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 988.

nia¹¹²⁹. Podkreśla się, że ustępstwo stanowi rezultat zachowania (świadczenia). W tym miejscu należy zwrócić uwagę na szczególny element procedur dochodzenia do ugody, tj. uzgadnianie ustępstw. Złożenie oświadczenia woli zawarcia ugody poprzedzone jest uzgodnieniem ustępstw (np. ich rodzaju, zakresu, przedmiotu itd.). Element ten wydaje się być cechą charakterystyczną konstrukcji prawnej ugody, która może zostać zastosowana do regulowania stosunków prawnych na gruncie różnych gałęzi prawa.

Ustawodawca w treści art. 917 k.c. posługuje się nie tylko określeniem „ustępstwa”, ale również pojęciem „wzajemne ustępstwa”. Wymóg wzajemności ustępstw wynika wprost z przepisu prawa (wymóg ustawowy). Określenie „wzajemne” oznacza, że ustępstwa powinny być dokonane przez obie strony umowy, przy czym nie muszą być one ekwiwalentne, ustępstwo zatem jednej ze stron nie musi równoważyć ustępstwa drugiej strony¹¹³⁰. W orzecznictwie podnosi się również, że wzajemność ustępstw polega na ich obustronności i subiektywnej równoważności¹¹³¹. Czynność prawna pozostaje ugodą, nawet gdyby obiektywna ocena uzasadniała stanowisko, że ustępstwo jednej ze stron czynności prawnej nie jest równoważne, a nawet nie istnieje.

Należy przy tym wskazać, że pojęcie umowy wzajemnej oraz wzajemności ustępstw to pojęcia odmienne¹¹³². Dlatego też słusznie podkreśla się w piśmiennictwie, że istnienie wzajemnych ustępstw nie czyni z ugody umowy wzajemnej¹¹³³. Istotą ugody są „wzajemne ustępstwa” stron stosunku prawnego. Z literalnego brzmienia pojęcia wzajemne ustępstwa wynika, że każda ze stron stosunku prawnego powinna dokonać ustępstw, aby można było uznać daną umowę za ugodę. Jak słusznie akcentuje T. Antoszek, muszą dokonać się jakiegokolwiek zmiany pierwotnych stanowisk stron po obu stronach ugody¹¹³⁴. Jednocześnie należy przytoczyć stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, który wskazuje, że ugoda „zakłada dokonanie ustępstw przez obie strony stosunku prawnego, przy czym każda ze stron ustępuje, dlatego że liczy na ustępstwo drugiej strony¹¹³⁵”. Stanowisko to potwierdza, że wzajemność ustępstw w ugodzie to wymóg tej konkretnej czynności prawnej.

H. Czerwińska zauważa, że pojęcie *wzajemność* implikuje twierdzenie, że ustępstwo jednej tylko strony nie wystarcza do przyjęcia, że między stronami doszło do zawarcia ugo-

¹¹²⁹ Z. Radwański, *Zobowiązania – część ogólna*, 4 wyd., Warszawa 2003, s. 39.

¹¹³⁰ A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 11; zob. T. Bielska-Sobkiewicz [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa*, Warszawa 2017, s. 771.

¹¹³¹ Zob. wyr. SA w Krakowie z 25.02.2014 r., I ACa 1561/13, LEX nr 1544812.

¹¹³² Szerzej na temat charakteru ugody jako umowy wzajemnej wskazuje P. Kamiński; zob. P. Kamiński, *Umowa...*, s. 654 i n.

¹¹³³ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 988.

¹¹³⁴ *Ibidem*, s. 989.

¹¹³⁵ Zob. wyr. TK z 29.11.2006 r., SK 51/06, OTK-A 2006, nr 10, poz. 156, LEX nr 232545.

dy¹¹³⁶. Zdaniem tej Autorki w tym przypadku dochodzi do zmiany umowy lub nowacji. Ustawowy wymóg wzajemności prowadzi do wniosku, że ustępstwo jednej strony nie wystarcza do uznania danej czynności prawnej jako ugody. R. Morek zwraca uwagę, że art. 917 k.c. wymaga, aby ustępstwa stron były obopólne (obopólność ustępstw), nawiązując do analogicznego wymogu, który występował w art. 621 Kodeksu zobowiązań¹¹³⁷. Jednakże sama ekwiwalentność pozostawiona jest subiektywnej ocenie stron. Zdaniem większości przedstawicieli doktryny ustępstwo tylko jednej strony stosunku prawnego nie stanowi ugody¹¹³⁸. R. Morek uwypukla, że w doktrynie występują rozbieżności, czy do takiej czynności prawnej, gdzie ustępstwa czyni jedna ze stron można w drodze analogii stosować przepisy o ugodzie pozasądowej¹¹³⁹.

W piśmiennictwie prezentowane jest również stanowisko, że przy ugodzie sądowej ustępstwa może czynić jedna strona¹¹⁴⁰. Ponadto J. P. Naworski zwraca uwagę, że tak jak ugoda sądowa, tak samo ugoda pozasądowa zawierana w procesie nie musi wypełniać wszystkich przesłanek z art. 917 k.c. Autor ten podkreśla, że strony ugody sądowej nie muszą czynić wzajemnych ustępstw¹¹⁴¹. Pogląd ten nie wydaje się jednak przekonujący¹¹⁴². W razie przyjęcia takiego zapatrywania należy uznać, że ugoda sądowa nie opiera się na konstrukcji prawnej ugody, którą określamy jako model ugody. Cechą charakterystyczną ugody jest czynienie ustępstw, które wynikają z łączącego strony stosunku prawnego, który pozostaje sporny lub niepewny, czy też niepewne jest wykonanie roszczeń z niego wynikających. A zatem muszą istnieć okoliczności pomiędzy stronami, które wymagają poczynienia ustępstw. Brak ustępstw jednej ze stron świadczyłby o tym, że wskazana czynność prawna nie jest faktycznie ugodą. Jednocześnie przeczyłby dualistycznej naturze ugody zakładającej, że ugoda sądowa składa się z dwóch rodzajów czynności: czynności prawnej oraz czynności procesowej. Wyprowadzić należy zatem wniosek, że porozumienie stron, w przypadku gdy ustępstwa czyni tylko jedna ze stron, nie jest ugodą.

Jak już wskazano wcześniej zgodnie z szerokim rozumieniem pojęcia ustępstwa, przez ustępstwo należy rozumieć jakąkolwiek rezygnację z pierwotnie zajmowanego stanowiska

¹¹³⁶ H. Czerwińska, *Problematyka...*, s. 231.

¹¹³⁷ R. Morek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 1290.

¹¹³⁸ L. Stecki [w:] J. Winiarz (red.), *Kodeks cywilny z komentarzem, t. 2*, Warszawa 1989, s. 853; Z. Radwański, *Ugoda...*, s. 1073; J. Jezioro [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1772.

¹¹³⁹ R. Morek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 1291; W. Czachórski wyraża pogląd o dopuszczalności stosowania analogii do tego typu porozumień; zob. W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania...*, s. 573

¹¹⁴⁰ E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 956.

¹¹⁴¹ J. P. Naworski, *Ugoda pozasądowa...*, s. 18.

¹¹⁴² Podobnie R. Morek; zob. R. Morek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 1291.

w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego¹¹⁴³. W doktrynie podkreśla się, że rezygnacja z pierwotnie zajmowanego stanowiska powinna mieć charakter wzajemny, ponieważ jednostronna rezygnacja będzie zwykle uznana jako uznanie właściwe¹¹⁴⁴. Stanowisko to nie jest jednak jednolite. Zdaniem Sądu Najwyższego podstawowa różnica pomiędzy ugodą a uznaniem sprowadza się do zakresu przedmiotowego ustępstw, które w ugodzie są wzajemne, a w przypadku uznania właściwego – jednostronne¹¹⁴⁵. Sąd Najwyższy prezentuje przy tym pogląd, że ustępstwem jest już samo uznanie praw drugiej strony.

Jak zauważa J. P. Naworski orzecznictwo sądowe wskazuje na szerokie rozumienie pojęcia wzajemnych ustępstw w ugodzie sądowej, uznając, że ustępstwem jest zrzeczenie się przez strony pewnych uprawnień procesowych¹¹⁴⁶. Przy tym nie sposób się zgodzić z poglądem A. Szpunara, że samo ustalenie dogodniejszego dla jednej ze stron czasu, miejsca albo sposobu wykonania zobowiązania, zmiany oprocentowania, zabezpieczenia lub innych świadczeń dodatkowych, nie może być traktowane zasadniczo jako ugoda¹¹⁴⁷. W tym przypadku istotnym dla oceny, czy dana czynność prawna jest ugodą, powinien być cel ugody, którym jest uchylenie niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego lub zapewnienie ich wykonania, lub uchylenie sporu istniejącego albo mogącego powstać w przyszłości. Jeżeli poczynione jakiegokolwiek ustępstwa w subiektywnym odczuciu stron prowadzą do zakończenia sporu, wówczas taką umowę można kwalifikować jako ugodę. J. P. Naworski zauważa, że przyjęcie wskazanego założenia prowadziłyby do uznania, że każda zmiana umownego obowiązku świadczenia stanowiłaby ugodę, podczas gdy o ugodzie można mówić wówczas, gdy wskazane modyfikacje równoważą ustępstwa drugiej strony¹¹⁴⁸. Jednakże w tym przypadku należy wskazać na konieczność wystąpienia sporu oraz dążenie do jego zakończenia.

Umowa ugody w swojej treści powinna, lecz nie musi wskazywać, jakie roszczenia są sporne oraz jakie ustępstwa poczynione przez strony prowadzą do powstawania stosunku prawnego pewnego i bezspornego. Jeżeli podstawą sporu jest brak spełnienia przez zobowiązanego z umowy pożyczki świadczenia z uwagi na krótki czas na spłatę zobowiązania, to ustępstwo polegające na wydłużeniu terminu spłaty świadczenia może być uznane za podstawę ugody. J. P. Naworski wskazuje, że wzajemność ustępstw stanowi kryterium odróżnia-

¹¹⁴³ A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 10.

¹¹⁴⁴ A. Bieliński, *Ugoda...*, s. 44.

¹¹⁴⁵ Zob. wyr. SN z 12.09.2018 r., II CSK 538/17, LEX nr 2558688.

¹¹⁴⁶ J. P. Naworski, *Ugoda pozasądowa...*, s. 16; SN wskazał, że ustępstwem może być także rezygnacja z użycia orzeczenia sądowego korzystającego z powagi rzeczy osądzonej; zob. wyr. SN z 03.12.2009 r., II PK 104/09, LEX nr 558293.

¹¹⁴⁷ A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 10.

¹¹⁴⁸ J. P. Naworski, *Ugoda pozasądowa...*, s. 15; A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 10.

jące ugodę od uznania właściwego. Niestety, nie zawsze jest to klarowne. W doktrynie uznaje się, że przykładem uznania długu może być ugoda. Niektórzy dodatkowo wyróżniają jeszcze ugodę jako odrębną postać uznania długu¹¹⁴⁹. A. Szpunar twierdzi, że jeżeli według subiektywnej oceny strony czynią sobie wzajemne ustępstwa to w rachubę wchodzi ugoda, jeżeli czyni to tylko jedna strona umowa taka będzie uznaniem¹¹⁵⁰.

Należy również zwrócić uwagę, że strony czynią wzajemne ustępstwa w określonym celu, który pokrywa się z celem samej umowy. Cel wzajemnych ustępstw jest tożsamy z celem samej ugody. To jednoznacznie potwierdza, że ustępstwa są istotnym i niezbędnym elementem konstrukcyjnym ugody. Ugoda jest skutkiem czynionych ustępstw. Czynienie ustępstw służy realizacji celu ugody. Z istotny ugody wynika, że zawierana jest w celu uczynienia wzajemnych ustępstw, które pozwolą w dalszej kolejności np. zakończyć spór lub usunąć wątpliwości. Dlatego też celem wzajemnych ustępstw może być uchylenie niepewności co do wszystkich lub niektórych roszczeń wynikających z istniejącego stosunku prawnego. Strony mogą również czynić ustępstwa w celu uchylenia sporu już powstałego albo mogącego powstać w przyszłości. Strony mogą również czynić ustępstwa w celu zapewnienia wykonania roszczeń (taką tezę wyprowadza również Sąd Najwyższy)¹¹⁵¹. Przy tym Sąd Najwyższy wskazuje, że do poczynienia wzajemnych ustępstw nie jest konieczne istnienie niepewności lub sporu co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego, w zakresie którego ugoda jest zawierana, ponieważ ustępstwa mogą mieć na celu jedynie zapewnienie wykonania roszczeń. Celem czynionych ustępstw może być również wywołanie określonych konsekwencji prawnych w drodze ugody. Między innymi, strony mogą czynić ustępstwa chcąc nadać łączącej ich więzi prawnego charakteru, a także zapewnić bezpieczeństwo prawne, a również nadać spornemu stosunkowi prawnemu cechy pewności. Strony mogą również zakładać, że celem czynionych ustępstw jest wyłączenie dalszego postępowania w sprawie co do istoty sprawy (np. w ugodzie sądowej).

4.4.2. Subiektywna ocena ustępstw

Jak wskazano powyżej, istotą ugody jest czynienie wzajemnych ustępstw przez strony w ramach istniejącego pomiędzy nimi stosunku prawnego. Regulacje ustawowe nie wskazują, w jaki sposób należy dokonywać oceny ustępstw, które strony czynią sobie w drodze ugody. Jednakże w doktrynie dominujące jest stanowisko, że należy dokonywać subiektywnej oceny

¹¹⁴⁹ J. P. Naworski, *Ugoda pozasądowa...*, s. 17.

¹¹⁵⁰ A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 10.

¹¹⁵¹ Zob. wyr. SN z 24.07.2002 r., I CKN 915/00, LEX nr 56895.

ustępstw¹¹⁵². Między innymi E. Skowrońska-Bocian zwraca uwagę, iż ustępstwa mogą mieć charakter wybitnie subiektywny, a ocena czy do nich doszło nie musi być dokonywana przy ocenie obiektywnych kryteriów¹¹⁵³.

W szczególności rodzaj ustępstw, ich zakres, sposób, w jaki są czynione, a przede wszystkim ich wymiar ekwiwalentności pozostawiony jest do decyzji stron, które w drodze ugody próbują ułożyć stosunek prawny¹¹⁵⁴. Jak podkreśla Z. Radwański ustępstwem nie musi być obiektywnie stwierdzone pogorszenie się sytuacji prawnej strony, a sama ocena, czy ugoda zawiera ustępstwa stron powinna być dokonywana z punktu widzenia subiektywnego tzw. wedle subiektywnego zapatrywania stron¹¹⁵⁵.

Kwestia subiektywnej oceny ustępstw nabiera szczególnego znaczenia przy analizie ekwiwalentności ustępstw. Dlatego podkreślić należy, że wzajemne ustępstwa nie muszą być ani obiektywnie równe (np. w płaszczyźnie ekonomicznej) ani jednakowo ważne. Jak podkreśla M. Pyziak-Szafnicka o kwalifikacji danej czynności prawnej jako ugody decyduje subiektywna ocena stron, że jej ustępstwo zostało odwzajemnione przez drugą stronę¹¹⁵⁶.

Dokonując oceny wzajemnych ustępstw stron (oceny ich wzajemności), nie można dokonać ich obiektywnej oceny w chwili zawarcia ugody. Skutecznie zawarta ugoda jest również wówczas, gdy z obiektywnego punktu widzenia ustępstwa nie były jednakowo ważne. Jeżeli z obiektywnego punktu widzenia występowały istotne różnice w zakresie ekwiwalentności ustępstw, to tego rodzaju ugoda jest również ważna¹¹⁵⁷.

Za subiektywną oceną ustępstw opowiedział się również Sąd Najwyższy, wskazując, że o kwalifikacji danej czynności prawnej jako ugody nie decydują ustępstwa „odniesione do rzeczywistej, obiektywnie ustalonej treści tego stosunku, lecz ustępstwa, jakie strony czynią sobie wzajemnie w porównaniu do rozumienia przez każdą z nich treści stosunku prawnego i przekonania o rodzaju oraz wielkości roszczeń z niego wynikających”¹¹⁵⁸.

W ślad za Sądem Najwyższym w doktrynie wskazuje się, że przy ocenie, czy zawarte w ugodzie oświadczenie strony jest ustępstwem, uwzględniać należy zarówno treść stosunku prawnego, który stanowił podstawę zawarcia ugody, jak również okoliczności, w jakich jedna

¹¹⁵² M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 991; R. Czarnecki [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1771; Z. Radwański, *Ugoda...*, s. 1073; A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 10.

¹¹⁵³ E. Skowrońska-Bocian [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 965.

¹¹⁵⁴ Z. Gawlik [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1422.

¹¹⁵⁵ Z. Radwański, *System prawa cywilnego...*, s. 1074.

¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁶ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 991.

¹¹⁵⁷ Zob. wyr. SA w Katowicach z 29.10.2009 r., V ACa 406/09, LEX nr 551986.

¹¹⁵⁸ Zob. wyr. SN z 07.02.2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811.

ze stron zobowiązuje się do wykonania określonego ustępstwa¹¹⁵⁹. Jak podkreśla się w literaturze - wzajemność formułowana jest w sposób subiektywny¹¹⁶⁰. Dlatego też przy ocenie wzajemnych ustępstw istotnym jest, aby wzajemne ustępstwa były ekwiwalentne w subiektywnej ocenie stron. W orzecznictwie prezentowane jest także stanowisko, że ustępstwa nie muszą być *expresis verbis* wymienione w treści ugody¹¹⁶¹. Nie ma konieczności ich wyartykułowania, wydaje się, że taka sytuacja często nie występuje w praktyce. Obiektywna ocena wzajemnych ustępstw możliwa byłaby jedynie w drodze orzeczenia sądowego. Na istnienie ustępstw mogą wskazywać okoliczności zawarcia ugody, które mogą zostać ustalone w postępowaniu na podstawie wszelkich przedstawionych dowodów. Zwrócić uwagę należy, że strony wybierają ugody, aby uniknąć rozstrzygnięcia sądowego.

Przytoczyć również warto stanowisko Sądu Apelacyjnego w Katowicach, które wskazuje, że ustępstwa należy pojmować bardzo szeroko i subiektywnie, tj. ustępstw nie należy odnosić do rzeczywistej, obiektywnie ustalonej treści stosunku prawnego, ale przekonania każdej ze stron co do wielkości i wagi poszczególnych roszczeń z niego wynikających¹¹⁶². Należy w tym miejscu również podkreślić, że powszechne przyjęcie zasady, że ustępstwa stron ugody należy oceniać z punktu widzenia subiektywnego ma również istotne znaczenie praktyczne, a także świadczy o uniwersalności konstrukcji prawnej ugody. Strony trwające w sporze mogą pozostawać w bardzo złożonych relacjach, m.in. prawnych, gospodarczych czy też społecznych. Dla każdej strony stosunku prawnego czynione ustępstwo może mieć inne znaczenie. Istotne jest, że decydujące znaczenie mają tu zapatrywania samych stron¹¹⁶³. Wystarczy, że same strony są przekonane, że doszło między nimi do wzajemnych ustępstw¹¹⁶⁴. Jako przykład można wskazać spór, który jest podstawą zawarcia tzw. umowy granicznej. W tym przypadku sam spór dotyczący granicy może dotyczyć subiektywnych odczuć każdej ze stron, a zatem ustępstwa będą miały również w tym zakresie charakter wyłącznie subiektywny. Konstrukcja prawna ugody pozostawiająca do decyzji stron rodzaj i zakres czynionych ustępstw jest niezwykle użyteczna. Wypada w tym miejscu zauważyć, że ustępstwa mają służyć celowi ugody, a zatem zapewnieniu stronom pewności, a także w ich ocenie poczuciu bezpieczeństwa prawnego.

¹¹⁵⁹ Zob. wyr. SN z 30.09.2010 r., I CSK 675/09, LEX nr 784899; zob. K. Krziskowska [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 703.

¹¹⁶⁰ H. Czerwińska, *Problematyka...*, s. 231.

¹¹⁶¹ Zob. wyr. SN z 07.02.2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811; zob. też. wyr. SN z 03.12.2009 r., II PK 104/09, LEX nr 558293.

¹¹⁶² Zob. wyr. SA w Katowicach z 27.10.2015 r., V ACa 233/15, LEX nr 1954611.

¹¹⁶³ K. W. Baran, *Likwidowanie sporów pracy zagadnienia praktyczne*, Warszawa 2003, s. 45.

¹¹⁶⁴ Zob. wyr. SN z 30.09.2010 r., I CSK 675/09, LEX nr 784899; zob. też. wyr. SN z 07.02.2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811.

4.4.3. Ekwiwalentność ustępstw

Zarówno ustawodawca, doktryna ani orzecznictwo nie wyrażają w sposób bezpośredni wymogu ekwiwalentności ustępstw. W chwili zawarcia ugody dokonanie obiektywnej oceny wzajemności ustępstw nie jest możliwe. Zwraca się uwagę, że obiektywnej oceny ustępstw może dokonać jedynie sąd w orzeczeniu sądu. Co istotne, nie jest możliwe ograniczenie oceny ustępstw jedynie do kwestii ekonomicznych. Jak wskazano powyżej, w doktrynie zwraca się uwagę na subiektywną ocenę wzajemnych ustępstw, która leży po stronie podmiotów zawierających ugody. Dla każdej ze stron wartość (ekonomiczna) ustępstw może być różna.

Wzajemność ustępstw czyni ugody umową dwustronną. Strony poprzez ugody czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w celu uchylenia niepewności co do roszczeń wynikających z tego stosunku, zapewnienia ich wykonania albo też w celu uchylenia sporu istniejącego lub mogącego powstać w przyszłości. Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że wzajemne ustępstwa stron nie muszą być przy tym ekwiwalentne. Ugoda nie zakłada ekwiwalentności ustępstw. Ekwiwalentność ustępstw nie jest wymagana zarówno w ugodzie pozasądowej ani w ugodzie sądowej. Ugoda jest skutecznie zawarta w sytuacji, gdy – z obiektywnego punktu widzenia – wzajemne ustępstwa nie są jednakowo ważne, a przeciwnie – w zakresie ekwiwalentności występują istotne różnice¹¹⁶⁵. W orzecznictwie formułowany jest jednak pogląd, że w ugodzie występuje ustawowa ekwiwalentność ustępstw stron, a to jakie ustępstwa jednej strony odpowiadają ustępstwom drugiej strony zależy od woli strony¹¹⁶⁶. W takiej sytuacji do kompromisu dochodzi wówczas, gdy jedna ze stron decyduje się zrezygnować z całości roszczeń, zadawalając się ich częścią, a druga strona zobowiązuje się do zapłaty określonej kwoty w zamian za rezygnację z części roszczeń przez przeciwnika. Według liberalnego stanowiska ekwiwalentność ustępstw w ogóle nie jest konieczna, a ustępstwa nie muszą być nawet wyartykułowane w treści ugody¹¹⁶⁷. Natomiast W. Czachórski twierdzi, że przy ocenie wzajemności ustępstw za wystarczające uznaje się, że ustępstwa są „mniej lub bardziej” ekwiwalentne w subiektywnej ocenie stron¹¹⁶⁸.

Dokonując analizy zagadnienia ekwiwalentności ustępstw należy ponownie wyjaśnić znaczenie pojęcia „ustępstwa”. W orzecznictwie i literaturze istnieje szerokie rozumienie pojęcia ustępstwa. Ustępstwa nie mogą być rozumiane jedynie jako obiektywna, ekonomiczna

¹¹⁶⁵ Zob. wyr. SA w Warszawie z 06.03.2015 r., I ACa 938/14, LEX nr 1733760.

¹¹⁶⁶ Zob. wyr. SN z 06.07.2011 r., II PK 17/11, LEX nr 1217285.

¹¹⁶⁷ Zob. wyr. SN z 07.02.2006 r., IV CK 393/05, Legalis; zob. też wyr. SN z 03.12.2009 r., II PK 104/09, LEX nr 558293.

¹¹⁶⁸ W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania*..., s. 573.

ekwiwalentność świadczeń. Ustępstwa powinny przedstawiać wartości ekwiwalentne dla stron¹¹⁶⁹. Ustępstwa należy ujmować subiektywnie i bardzo szeroko. W doktrynie zwraca się uwagę na trudność obiektywnego oszacowania wartości ustępstw. Ustępstwom nie przysługuje wymierna wartość ekonomiczna. O wartości czynionych ustępstw powinna świadczyć nie obiektywna ocena ustępstw, lecz subiektywne przekonanie stron. Podobny pogląd w zakresie subiektywnej oceny ustępstw reprezentuje K. Flaga-Gieruszyńska¹¹⁷⁰. Ustępstw nie powinno odnosić się do rzeczywistej, obiektywnie ustalonej treści stosunku prawnego, ale do przekonania każdego z podmiotów co do wielkości i wagi poszczególnych roszczeń z niego wynikających. Ustępstwem jest to, co strona według własnej oceny odczuwa jako pogorszenie własnej sytuacji z korzyścią dla drugiej strony, niezależnie od rzeczywistej ekwiwalentności w stosunku do ustępstwa drugiej strony.

Strony będące w sporze dążą do wypracowania porozumienia, wskazując na różne okoliczności, świadczenia, roszczenia, które w ich przekonaniu mogą pomóc w zawarciu ugody. Jest to element subiektywnej oceny stron, dla każdej z nich dana okoliczność może być niejednakowo ważna. Strony koncentrują się na tych elementach, aby wypracować satysfakcjonujące postanowienia ugody.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że strony chcąc podważyć zawartą ugodę wskazują właśnie na element braku ekwiwalentności świadczeń jako naruszenie zasad współżycia społecznego zgodnie z art. 58§2 k.c. Jednakże należy wskazać, że sam brak ekwiwalentności ugodzonych świadczeń nie stanowi dostatecznej przesłanki uznania ugody za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego. Aby uznać, że doszło do naruszenia zasad współżycia społecznego sama dysproporcja ugodzonych świadczeń musi być rażąca, a zawarcie ugody musi nastąpić z naruszeniem zasad autonomii woli stron w celu pokrzywdzenia drugiej strony lub jedna ze stron ma pozycję wyraźnie silniejszą i w ten sposób może wykorzystać słabszą pozycję drugiej strony¹¹⁷¹. Sąd Najwyższy podnosi, że rodzaj i zakres wzajemnych ustępstw mogą się różnić i nie muszą one być jednakowo ważne dla stron¹¹⁷². Należy zatem podkreślić, że to strony decydują, czy coś jest ustępstwem na rzecz drugiej strony. Ponadto na ustępstwa wskazuje treść stosunku prawnego, który jest podstawą zawieranej ugody, a także okoliczności zapewnienia wykonania roszczenia, które są celem ugody.

¹¹⁶⁹ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 990-992.

¹¹⁷⁰ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kryteria kontroli sądowej zawartej przed mediatorem* [w:] M. Tomalak, (red.), *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, Warszawa 2017, s. 131 i n.

¹¹⁷¹ Zob. wyr. SA w Warszawie z 08.11.2013 r., I ACa 1449/12, LEX nr 1419156.

¹¹⁷² Zob. wyr. SA w Katowicach z 29.10.2009 r., V ACa 406/09, LEX nr 551986.

Na gruncie prawa pracy ekwiwalentność świadczeń powiązana jest z pojęciem „interesu pracownika”. Orzecznictwo wyjaśnia, że zawarcie umowy, której wysokość świadczenia odbiega od należnego (zgodnie z przepisami prawa) świadczenia, nie stanowi automatycznie naruszenia słusznego interesu pracownika w oparciu o przepisy art. 469 k.p.c.¹¹⁷³. W tym przypadku słuszny interes pracownika nie musi być rozumiany z uzyskaniem należnego świadczenia w pełnej wysokości. Ustępstwa stron (pracownika oraz pracodawcy) należy rozumieć w sposób subiektywny. Nie można przyjmować, że będą one miały równą wartość ekonomiczną.

Sąd Najwyższy wskazuje, że o kwalifikacji czynności prawnej jako ugody nie decydują ustępstwa, jakie strony czynią sobie wzajemnie w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego, odniesione do rzeczywistej, obiektywnie ustalonej treści tego stosunku, lecz ustępstwa, jakie strony czynią sobie wzajemnie w porównaniu do rozumienia przez każdą z nich treści stosunku prawnego i przekonania o rodzaju oraz wielkości roszczeń z niego wynikających¹¹⁷⁴.

Podkreślenia wymaga, że brak ekwiwalentności ustępstw stron może być przyczyną wzruszenia i unieważnienia umowy ugody. Taka sytuacja występuje w przypadku spełnienia przesłanek dotyczących wyzysku z art. 388 k.c.¹¹⁷⁵. Wyzysk występuje w sytuacji zaistnienia przesłanek określonych w art. 388 k.c. Musi nastąpić wyzyskanie przymusowego położenia drugiej strony, przy czym wyzyskujący musi być świadomy zarówno tego stanu lub sytuacji, jak i rażącej dysproporcji świadczeń. W tym jednak przypadku o rażącej dysproporcji ustępstw stron decyduje obiektywna wartość świadczeń, a nie subiektywne poczucie stron¹¹⁷⁶.

Uгода nie jest wyłączona z zakresu stosowania regulacji dotyczących wyzysku¹¹⁷⁷. Wyzysk w ugodzie to rażąca dysproporcja w ustępstwach stron, a nie jakakolwiek różnica w wartości świadczeń. Zgodnie z poglądem doktryny wyzysk występuje wówczas, gdy dysproporcja ustępstw jest rażąca i oczywista dla każdego odbiorcy¹¹⁷⁸. Wykazanie, że ugoda została podpisana w warunkach wyzysku jest bardzo trudne. Jednakże wskazuje się, że wada w postaci wyzysku może skutkować zmianą treści ugody albo do jej unieważnienia¹¹⁷⁹. Okoliczności skłaniające do zawarcia ugody mogą mieć różne źródła, w tym mogą wykraczać poza relacje umowne. Ustępstwa (świadczenia) w umowie ugody nie muszą być ekwiwalent-

¹¹⁷³ Postanowienie SN z 20.06.2000 r., I PKN 313/00, OSNP 2002, nr 1, poz. 17, LEX nr 44368.

¹¹⁷⁴ Zob. wyr. SN z 07.02.2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811.

¹¹⁷⁵ R. Czarnecki [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 1771.

¹¹⁷⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷⁷ Do ugody stosuje się przepisy ogólne dotyczące wyzysku; zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 1001, zob. też R. Strugała [w:] *Notariat...*, s. 1188 i n.

¹¹⁷⁸ T. Antoszek, *Kodeks cywilny...*, s. 999.

¹¹⁷⁹ T. Bielska-Sobkiewicz [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1882.

ne, jednakże nie mogą prowadzić do rażącej dysproporcji. Umowa ugody zawarta przez strony nie może być oceniana jak zwykły kontrakt, który cechuje się ekwiwalentnością świadczeń¹¹⁸⁰. Istotą ugody są wzajemne ustępstwa, ale nie muszą być one równoważne ani ekwiwalentne. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Apelacyjnego w Łodzi celem ugody jest zakończenie sporu i zapewnienie bezpieczeństwa prawnego, a nie równowaga świadczeń każdej ze stron. Co istotne, ważne jest, że jedna ze stron dokonująca ustępstw musi działać w złej wierze. Wówczas stroną tę można uznać za wyzyskującego. W sytuacji gdy obie strony działają w dobrej wierze i godzą się na znaczącą dysproporcję ustępstw, nie można mówić o wyzysku¹¹⁸¹.

4.4.4. Rodzaje i treść ustępstw

Mając na uwadze dotychczasowe rozważania należy zauważyć, że na gruncie prawa ustępstwa należy ujmować bardzo szeroko¹¹⁸². W doktrynie i orzecznictwie wskazuje się, że ustępstwami mogą być czynności zarówno materialnoprawne, procesowe, czynności prawne, jak też czynności faktyczne mające zarówno charakter majątkowy lub niemajątkowy¹¹⁸³. Definicja ugody, która została zawarta w Kodeksie cywilnym nie ogranicza treści ustępstw czynionych przez strony. Należy wskazać, że ustępstwo tylko jednej strony stosunku prawnego nie może stanowić ugody tj. nie wystarczy do przyjęcia, iż doszło do zawarcia ugody¹¹⁸⁴.

W związku z powyższym ustępstwa w prawie prywatnym mogą dotyczyć różnych praw i obowiązków o charakterze cywilnoprawnym¹¹⁸⁵. Prawa i obowiązki muszą pozostawać w granicach dyspozycji stron. Zwracając uwagę na okoliczność, że ugoda została uregulowana w Kodeksie cywilnym wśród umów zobowiązujących, należy przyjąć, iż granicami treści ustępstw są granice swobody umów¹¹⁸⁶. Należy jednak również zauważyć, że strony czynią także ustępstwa w ugodzie sądowej, mediacyjnej, arbitrażowej, ugodzie administracyjnej czy ugodzie sądownoadministracyjnej.

Rodzaj i zakres wzajemnych ustępstw może być różny. Z uwagi na różnorodność stosunków prawnych, które mogą być regulowane umową ugody, można wyróżnić różne ustępstwa, które mogą czynić wobec siebie strony w procesie ugodowego rozwiązywania sporów.

¹¹⁸⁰ Zob. wyr. SA w Łodzi z 12.07. 2013 r., I ACa 201/13, LEX nr1345544.

¹¹⁸¹ Z. Masłowski, *Uznanie ...*, s. 46.

¹¹⁸² M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 990.

¹¹⁸³ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 988; zob. wyr. SN z 03.12.2009 r., II PK 104/09, LEX nr 558293.

¹¹⁸⁴ L. Stecki [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 852, por. wyr. SA w Katowicach z 21.02.2013 r., V ACa 724/12, LEX nr 1292652.

¹¹⁸⁵ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 981.

¹¹⁸⁶ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 10.

Rodzaj stosunku prawnego oraz okoliczności zawarcia ugody (w tym określony stan faktyczny czy prawny) precyzują, z jakimi ustępstwami możemy mieć do czynienia w ramach ugody. Ustępstwa stron nie muszą być jednakowo ważne. H. Czerwińska zauważa, że krąg spraw, w których można zawrzeć ugodę poszerza okoliczność, że nie jest wymagane, ażeby niepewność czy sporność obejmowały wszystkie elementy łączącego strony stosunku prawnego¹¹⁸⁷.

W praktyce możemy wyróżnić różnego rodzaju ustępstwa w zależności od rodzaju stosunków prawnych, które może ugoda regulować. Dlatego też inne będą ustępstwa np. w ugodzie sądowej, ugodzie bankowej, ugodzie granicznej, ugodzie restrukturyzacyjnej, ugodzie na gruncie Kodeksu pracy, ugodzie na gruncie prawa wodnego.

Klasycznie wymienia się dwa rodzaje ustępstw: ustępstwa materialnoprawne oraz ustępstwa procesowe. Ustępstwa materialnoprawne dotyczą zarówno klasycznej ugody prawa cywilnego, ale również stanowią część ugód o charakterze procesowym (ugoda sądowa), zaś ustępstwa procesowe bezpośrednio dotyczą ugód procesowych. Jednakże warto zwrócić uwagę, że strony ugody o charakterze materialnoprawnym mogą pośrednio czynić ustępstwa o charakterze procesowym np. w sytuacji, gdy jedna ze stron formułuje żądanie rozwiązania danego sporu przez sąd. Strony, regulując w drodze ugody sytuację prawną, zabezpieczają się przed wystąpieniem przez strony z odrębnym powództwem do sądu. Każda ze stron ma uprawnienie wystąpienia z odrębnym powództwem do sądu, ale ugoda materialnoprawna korzysta z powagi rzeczy osądzonej. W przypadku gdy strona ugody wystąpi do sądu z roszczeniem, które było przedmiotem ugody, sąd w zakresie tego roszczenia oddala powództwo.

Jeżeli chodzi o ustępstwa o charakterze procesowym należy zauważyć, że strona może zrezygnować z uzyskania orzeczenia sądowego. Strona w takim przypadku rezygnuje z orzeczenia sądowego korzystając z powagi rzeczy osądzonej¹¹⁸⁸. Jednocześnie za ustępstwo procesowe orzecznictwo sądowe uznaje zrzeczenie się przez stronę możliwości odwołania się do przyszłej niepewnej decyzji administracyjnej¹¹⁸⁹. Jak zauważa J. P. Naworski¹¹⁹⁰ ugoda materialnoprawna zawierana podczas postępowania sądowego może obejmować różne sporne kwestie, niekoniecznie stanowiące przedmiot procesu. Jednakże ugoda musi dotyczyć stosunku prawnego, z którego wynikł spór i prowadzić do jego zakończenia w całości. Strony mogą w procesie zawrzeć ugodę materialnoprawną. Taka ugoda charakteryzuje się możliwością uregulowania pomiędzy stronami postępowania sądowego również innych kwestii, których

¹¹⁸⁷ H. Czerwińska, *Problematyka...*, s. 230.

¹¹⁸⁸ Zob. wyr. SN z 03.12.2009 r., II PK 104/09, LEX nr 558293.

¹¹⁸⁹ Zob. wyr. SA w Warszawie z 08.11.2013 r., I ACa 1449/12, LEX nr 1419156.

¹¹⁹⁰ J. P. Naworski, *Ugoda pozasądowa...*, s. 15.

dotyczy spór, niekoniecznie obejmujących przedmiot procesu. Jako przykład można wskazać, że strony w drodze ugody mogą postanowić, że nie będą dochodzić i egzekwować kosztów procesu i odsetek. Ugoda zawierana w trakcie postępowania sądowego dotyczy spraw, którym można przypisać cechy zdatności ugodowej¹¹⁹¹.

Należy również zwrócić uwagę na to, co faktycznie może być treścią wzajemnych ustępstw, na czym ustępstwa stron mogą w rzeczywistości polegać. W tym przypadku należy mieć na uwadze, że ustępstwa mogą mieć *stricte* subiektywny charakter. Ustępstwa mogą mieć cechę każdego rodzaju świadczenia, w tym *dare* (daniu), *facere* (czynieniu) lub *praestare* (zaniechaniu). A zatem strony zobowiązują się wzajemnie coś dać, uczynić lub czegoś zaniechać.

Jednocześnie to, jakie ustępstwa zostaną przez strony poczynione może być zależne od tego, jaki cel strony chcą osiągnąć. Dlatego też, m.in. ustępstwem stron w ugodzie może być: uznanie praw drugiej strony, w tym uznanie długu¹¹⁹², zrzeczenie się jakichś uprawnień lub zarzutów¹¹⁹³, zrzeczenie się uprawnień procesowych, zaciągnięcie zobowiązania¹¹⁹⁴, zmiana wysokości świadczenia¹¹⁹⁵, zrzeczenie się przez stronę możliwości odwołania się od przyszłej niepewnej decyzji administracyjnej¹¹⁹⁶, zabezpieczenie świadczenia lub rozłożenie go na raty¹¹⁹⁷, rezygnacja z należnych odsetek¹¹⁹⁸, zrzeczenie się zarzutu przedawnienia¹¹⁹⁹, ustalenie dogodniejszych dla strony przeciwnej czasu, miejsca lub sposobu wykonania zobowiązania, w tym odroczenie terminu płatności, zastrzeżenie kary umownej na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania¹²⁰⁰, zapłata odsetek¹²⁰¹, obniżenie stopy procentowej, zabezpieczenie zobowiązań lub rozporządzenie prawem nie objętym dotychczasowym stosunkiem prawnym, jeżeli odpowiadałoby temu ustępstwo strony przeciwnej dokonane w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego¹²⁰². Ponadto ustępstwem może być rezygnacja z pierwotnie zajmowanego stanowiska czy też rozwiązanie

¹¹⁹¹ R. Morek, *Mediacja i arbitraż*, (art. 183¹-183¹⁵, 1154-1217 KPC.). *Komentarz*, Warszawa 2006, s. 90.

¹¹⁹² S. Garlicki wskazuje w glosie, że ugoda mająca na celu uchylenie niepewności co do roszczeń zawiera w sobie zawsze uznanie - co najmniej częściowe; zob. Glosa do orzeczenia SN z 13.05.1963 r., II PR 29162, OSPiKA 1964, nr 6, poz. 125, s. 264; por. Z. Radwański, *Ugoda...*, s. 1073.

¹¹⁹³ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 990.

¹¹⁹⁴ *Ibidem*, s. 991.

¹¹⁹⁵ Wyr. SN z 16.02.2005 r., IV CK 502/04, LEX nr 177277.

¹¹⁹⁶ Wyr. SA w Warszawie z 08.11.2013 r., I ACa 1449/12, LEX nr 1419156.

¹¹⁹⁷ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2011, s. 991.

¹¹⁹⁸ Wyr. SA w Łodzi z 10.09.2015 r., I ACa 329/15, LEX nr 1808674.

¹¹⁹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰⁰ *Ibidem*.

¹²⁰¹ Postanowienie SN z 20.06.2000 r., I PKN 313/00, OSNP 2002, nr 1, poz. 17, LEX nr 44368.

¹²⁰² Z. Radwański, *Ugoda...*, s. 1074.

umowy¹²⁰³. W piśmiennictwie wskazuje się, że „w ugodzie strony mogą zrzec się określonych zarzutów, ustalić inny sposób wykonania zobowiązania, a także zaciągnąć nowe zobowiązanie, jeżeli odpowiadałoby temu ustępstwo strony przeciwnej”¹²⁰⁴.

R. Morek jako przykład najczęściej stosowanych ustępstw, które strony czynią, aby zapewnić wykonanie zobowiązania podaje, m.in.: uznanie kwestionowanych dawniej uprawnień drugiej strony, uznanie długu, zrzeczenie się określonych zarzutów, ustalenie dogodniejszego dla drugiej strony, czasu, miejsca lub sposobu wykonania zobowiązania, zrzeczenie się pewnych uprawnień procesowych¹²⁰⁵.

W zakresie sporów, które dotyczą wykonania zobowiązań pieniężnych za ustępstwo orzecznictwo uznaje przykładowo rozłożenie należności na raty oraz rezygnację z należnych odsetek po jednej stronie umowy ugody, a uznanie i zrzeczenie się zarzutu przedawnienia po drugiej stronie umowy ugody, a także udzielenie zabezpieczenia wierzytelności lub zastrzeżenie kary umownej na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania¹²⁰⁶. Strony w ramach czynionych ustępstw mogą wyłączyć obowiązek zapłaty odsetek, które są wynikiem opóźnienia w spełnieniu pierwotnego świadczenia. W drodze ugody strony mogą również ustalić, że odsetki będą należały się wyłącznie, w sytuacji gdy dojdzie do zwłoki, a także mogą ograniczyć odsetki kwotowo lub w inny sposób. W tej sytuacji zastosowanie będą miały przepisy art. 481 §1 k.c. Innym rodzajem ustępstw będzie rozłożenie świadczenia na raty. W drodze ugody możliwe jest dokonanie tego za wynagrodzeniem. Z tytułu korzystania z obcego kapitału powstaną w tej sytuacji odsetki kapitałowe. Do tych odsetek zastosowanie mają przepisy inne niż dotyczące odsetek ustawowych.

Zdaniem R. Morka ugoda może obejmować prawa przyszłe (tzn. które nie istniały w momencie zawarcia umowy), wynikające z oznaczonych stosunków prawnych¹²⁰⁷. Autor ten zwraca uwagę, że dla stron uregulowanie ich sytuacji prawnej na przyszłość ma istotne (pierwszorzędne) znaczenie. Jednocześnie Autor ten wskazuje, że strony często w ugodach używają sformułowania, że regulują wszystkie roszczenia „istniejące i przyszłe”. Zdaniem Autora przedmiotem ugody nie mogą być takie prawa, których powstania strony nie przewidywały w chwili zawarcia umowy. Podobnie D. Dulęba zauważa, że przedmiotem ugody nie mogą być prawa przyszłe, jeżeli strony ugody nie mogły przewidzieć, że dane prawa powsta-

¹²⁰³ Wyr. SN z 12.05.2004 r., I PK 603/03, OSNP 2005, nr 3, poz. 34, LEX nr 141830; zob. też Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania...*, s. 381-382.

¹²⁰⁴ J. Ciszewski, A. Stępień-Sporek, *Prawo cywilne...*, s. 469.

¹²⁰⁵ R. Morek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1291.

¹²⁰⁶ Zob. wyr. SA w Łodzi z 10.09.2015 r., I ACA 329/15, LEX nr 1808674.

¹²⁰⁷ R. Morek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1291.

ną¹²⁰⁸. Autor ten podkreśla, że bez znaczenia pozostaje, że strony w ugodzie oświadczyły, że ugoda będzie obejmować „wszelkie roszczenia istniejące i przysłe między nimi lub wszelkie roszczenia istniejące i przysłe z danego stosunku prawnego”. Autor ten wskazuje ponadto, że w takim przypadku poszczególne roszczenia są przedmiotem ugody jedynie pod warunkiem, że strony obejmowały swoją świadomością te roszczenia¹²⁰⁹.

W orzecznictwie wskazuje się również, że ugoda może swym zakresem obejmować roszczenia przedawnione. Sąd Najwyższy wskazuje przy tym, że „taka ugoda nie stanowi obejścia ustawy, w szczególności zakazu modyfikowania terminów przedawnienia przez czynność prawną”¹²¹⁰.

Ponadto zdaniem Sądu Najwyższego strony w ugody mogą ustalić, że w ramach wzajemnych ustępstw w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego dłużnik zobowiązuje się za zgodą wierzyciela spełnić inne świadczenie albo nawet to samo świadczenie, ale z innej podstawy prawnej¹²¹¹. Warunkiem koniecznym w tym zakresie pozostaje poczynienie jednoznacznych ustaleń, które pozwolą uznać, iż w treści ugody wystąpiła jedna z alternatywnych przesłanek odnowienia.

Zwrócić uwagę należy, że strony oprócz ustępstw, które stanowią *essentialia negotii* umowy ugody, mają możliwość zawierania w umowie również dodatkowych innych elementów (*accidentalialia negotii*). Do wskazanych elementów zaliczyć można, m.in.: warunek, termin, karę umowną, umowne prawo odstąpienia. Podkreślić należy, że potencjalna nieważność *accidentalialia negotii* pozostaje bez wpływu na ważność całego porozumienia¹²¹². R. Morek zwraca uwagę, że w praktyce kontraktowej często spotykane są zastrzeżenia, które stanowią np. o utracie mocy ugody w sytuacji opóźnienia w zapłacie¹²¹³.

4.4.5. Ustępstwa w wybranych gałęziach prawa – zagadnienia wybrane

4.4.5.1. Ustępstwa w prawie pracy

Jak wskazywano w poprzednim rozdziale Kodeks pracy nie wyłącza stosowania przepisów o ugodzie uregulowanych w Kodeksie cywilnym do stosunków prawnych regulowa-

¹²⁰⁸ D. Dulęba, *Ugoda ...*, s. 64.

¹²⁰⁹ *Ibidem*, s. 64-65.

¹²¹⁰ Uchwała SN (7z) z 14.04.1972 r., III PZP 6/72, OSNC 1972, nr 9, poz. 153, LEX nr 12237.

¹²¹¹ Zob. wyr. SN z 15.10.1999 r., III CKN 373/98, LEX nr 452805.

¹²¹² Zob. wyr. SA w Gdańsku z 24.10.2012 r., III APa 15/12, LEX nr 1236142.

¹²¹³ R. Morek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1292.

nych przepisami prawa pracy. Zgodnie z art. 300 k.p. w sprawach nieunormowanych przepisami prawa pracy do stosunku pracy stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego.

Jednocześnie na gruncie prawa pracy na różnych płaszczyznach dochodzi do sporów pomiędzy pracodawcą a pracownikiem. Spory ze stosunku pracy powstają wówczas, gdy jedna ze stron stosunku pracy zgłasza wobec drugiej roszczenie i żąda odpowiedniego zachowania, z kolei druga strona nie zgadza się ze zgłoszonym roszczeniem i zaprzecza twierdzeniom strony przeciwnej. L. Brzozowski wyjaśnia, że spór ze stosunku pracy powstaje w momencie ujawnienia się różnicy stanowisk co do zastosowania indywidualnej normy prawnej pomiędzy pracownikiem a zakładem pracy¹²¹⁴. Strony stosunku pracy dążąc do zakończenia sporu mogą żądać rozstrzygnięcia sporu przez sąd lub wybrać jeden ze sposobów ugodowego rozwiązania sporu (umowa ugody, ugoda sądowa, mediacja, arbitraż). Warto zauważyć, że pracownik i pracodawca (np. zakład pracy lub jednoosobowy podmiot) mogą na gruncie prawa pracy zawrzeć ugodę, czyniąc wobec siebie wzajemne ustępstwa w celu uniknięcia sporu o roszczenia ze stosunku pracy albo też w celu jego likwidacji.

Na gruncie prawa pracy występują rozbieżności dotyczące stosowania przepisów Kodeksu cywilnego regulujących instytucję ugody (w tym art. 917 k.c.) do stosunków prawnych regulowanych przepisami tej gałęzi prawa. Różnica poglądów dotyczy możliwości stosowania przepisów cywilnych materialnoprawnych w prawie pracy. Podstawą rozbieżności, jak twierdzi K. W. Baran, są ustępstwa, które strony stosunku pracy (pracownik i pracodawca) mogą w drodze ugody wobec siebie czynić¹²¹⁵. Część przedstawicieli doktryny twierdzi, że niemożliwym jest, aby pracownik jako słabsza strona stosunku pracy pozbywał się jakichkolwiek przysługujących mu uprawnień¹²¹⁶. Rozumieć należy wskazaną sytuację w ten sposób, że jedynie pracodawca może zrezygnować z przysługujących mu uprawnień, lecz nie pracownik. Jak wskazuje B. Błachowska „materialne prawo pracy składa się głównie z norm o charakterze bezwzględnie obowiązującym, zakreślającym granice praw i obowiązków stron stosunku pracy mogących być przedmiotem ugody”¹²¹⁷. Nie sposób jednak zgodzić się ze wskazanym twierdzeniem, pracownik oraz pracodawca mają szeroki zakres możliwości ugodowych. Pomimo że prawo pracy ma wpływ na granice swobody umów, to nie ogranicza ich autonomii w zakresie czynionych ustępstw. Za słuszne należałoby uznać stanowisko pre-

¹²¹⁴ L. Brzozowski, *Zakładowe komisje pojednawcze*, Warszawa 1986, s. 3.

¹²¹⁵ K. W. Baran, *Ugodowe likwidowanie...*, s. 36.

¹²¹⁶ B. Błachowska, *Ugodowe załatwienie sporów przed komisjami rozjemczymi i odwoławczymi oraz okręgowymi sądami pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1981, nr 10-11, s. 24.

¹²¹⁷ *Ibidem*, s. 24.

zentowane przez K.W. Barana, iż „teza o niedopuszczalności stosowania w prawie pracy art. 917 k.c. wynika z fałszywego założenia, że prawo to składa się głównie z norm bezwzględnie obowiązujących, które nie pozostawiają umawiającym się stronom żadnego pola manewru w kształtowaniu treści stosunku prawnego”¹²¹⁸. Należy przede wszystkim wskazać na złożony charakter stosunku pracy oraz wielopłaszczyznowość sporów. Spór pomiędzy pracownikiem a pracodawcą może mieć różną podstawę, a zakres czynionych ustępstw uzależniony jest od rodzaju sporu. Ustawodawca w art. 242 k.p. podkreśla, iż pracodawca i pracownik powinni dążyć do polubownego załatwienia sporu ze stosunku pracy. W ten sposób zachęca strony będące w sporze do dążenia do kompromisu, który możliwy jest dzięki wzajemnym ustępstwom.

W doktrynie przeważający pozostaje pogląd dopuszczalności stosowania art. 917 k.c. w stosunkach z zakresu prawa pracy¹²¹⁹. Jednocześnie wskazuje się, że porozumienie co do istniejącego między stronami stosunku prawnego ma charakter zgodnego oświadczenia woli, a więc czynności prawnej zmierzającej do wywołania skutków materialnych. W tym zakresie zawarte przed sądem porozumienie w sprawach ze stosunków pracy jest również ugodą w rozumieniu art. 917 k.c.¹²²⁰.

W. K. Baran zwraca uwagę, że istotą ugody pomiędzy pracownikiem i pracodawcą są wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego. Wzajemność polega na obustronności i subiektywnej równoważności. Istotne jest, że decydujące znaczenie mają tu zapatrywania samych stron¹²²¹. Autor podkreśla znaczenie zrzeczenia się przez stronę uprawnienia procesowego, jakim jest uzyskanie orzeczenia sądowego. Strony zawierając ugodę sądową lub pojednawczą w prawie pracy z tego uprawnienia rezygnują.

Strony czyniąc ustępstwa w ramach stosunku pracy powinny zwracać uwagę na semiimperatywne normy prawa pracy. W prawie pracy szczególną ochroną objęty jest pracownik, dlatego też normy te nie dopuszczają odstępstw na niekorzyść pracownika. Naruszenie norm imperatywnych skutkuje nieważnością postanowień ugody, które te normy naruszają. Postanowienia zawarte w ugodzie pomiędzy pracodawcą a pracownikiem, nie mogą być mniej korzystne niż przepisy prawa pracy. W. K. Baran zauważa, że przepisy naruszające prawo pracy na podstawie art. 18 § 2 k.p. zostaną zastąpione odpowiednimi przepisami prawa pracy, określającymi minimalne standardy uprawnień pracowniczych¹²²².

¹²¹⁸ K.W. Baran, *Ugodowe likwidowanie...*, s. 38.

¹²¹⁹ J. Wiśniewski, *Postępowanie ugodowe w sprawach ze stosunku pracy*, „NP” 1982, nr 1-2, s. 78.

¹²²⁰ Uchwała SN (CI) z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970, nr 3, poz. 40, LEX nr 12183.

¹²²¹ K. W. Baran, *Likwidowanie sporów pracy...*, s. 45.

¹²²² *Ibidem*.

Zwrócić uwagę należy na występujące w prawie pracy pojęcie słusznego interesu pracownika. Ugoda nie może naruszać słusznego interesu pracownika. Zgodnie z poglądem W. K. Barana ustępstwa ze strony pracownika ograniczone są tylko do tej części roszczeń, która wykracza poza jego słuszny interes. Pojęcie słusznego interesu pracownika zostało podniesione również w art. 469 k.p.c., zgodnie z którym w postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, sąd uzna zawarcie ugody, cofnięcie pozwu, sprzeciwu lub środka odwoławczego oraz zrzeczenie się lub ograniczenie roszczenia za niedopuszczalne także wówczas, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes pracownika lub ubezpieczonego.

W indywidualnych sprawach pracowniczych wzajemne ustępstwa mogą dotyczyć:

- a) rezygnacji z roszczeń w wygórowanej wysokości,
- b) odstąpienia od pierwotnego żądania celem otrzymania innego świadczenia,
- c) ustępstw procesowych (np. rezygnacja z wcześniej podnoszonych roszczeń).

Problematykę zawierania ugód sądowych i pozasądowych pomiędzy pracownikiem a pracodawcą regulują nie tylko przepisy k.p.c., lecz również przepisy prawa pracy. Jednym z takich przepisów jest art. 84 k.p., w myśl którego pracownik nie może zrzec się prawa do wynagrodzenia¹²²³. Z tego przepisu wynika zakaz nie tylko całkowitego, lecz także częściowego zrzeczenia się prawa do wynagrodzenia. Ma ono charakter bezwzględny i obejmuje zrzeczenie się prawa do wynagrodzenia za pracę w drodze wszelkich oświadczeń woli pracownika, w tym również w drodze ugody sądowej¹²²⁴.

Jak wynika z orzecznictwa Sądu Najwyższego, pracownik może skutecznie zrzec się w ugodzie zawartej z pracodawcą odszkodowania z tytułu zakazu konkurencji po ustaniu stosunku pracy, jeżeli jest to połączone ze zwolnieniem pracownika z tego zakazu¹²²⁵.

Ugoda może zatem polegać na tym, że pracodawca czyni na rzecz pracownika ustępstwa materialnoprawne, uznając jego roszczenia, a ustępstwo pracownika polega wyłącznie na ograniczeniu przysługujących mu uprawnień procesowych w następstwie wyrażenia zgody na ugodę, bez uszczerbku dla przysługujących mu roszczeń materialnoprawnych.

4.4.5.2. Ustępstwa w ugodzie sądowej

Jak wskazano wcześniej Kodeks postępowania cywilnego nie definiuje pojęcia „ugody”, a także „ugody sądowej”. Dla określania znaczenia pojęcia „ugoda” w procesie cy-

¹²²³ Zob. wyr. SA w Warszawie z 28.03.1996 r., III APr 11/96, LEX nr 26418.

¹²²⁴ Zob. wyr. SN z 03.02.2006 r., II PK 161/05, OSNP 2007, nr 3–4, poz. 41, LEX nr 227849.

¹²²⁵ Zob. wyr. SN z 12.05.2004 r., I PK 603/03, OSNP 2005, nr 3, poz. 34, LEX nr 141830.

wilnym należy posługiwać się znaczeniem nadanym jej przez przepisy prawa materialnego. Kodeks postępowania cywilnego wyróżnia m.in.:

- a) ugodę zawartą w toku postępowania pojednawczego,
- b) ugodę zawartą w toku postępowania przygotowawczego,
- c) ugodę sądową,
- d) ugodę zawartą w toku postępowania mediacyjnego,
- e) ugodę zawartą w toku postępowania przed sądem polubownym.

Co istotne, ugody procesowe w odróżnieniu od ugody materialnoprawnej (art. 917 k.c.) posiadają dwojaki charakter materialnoprawny oraz procesowy¹²²⁶. Obecnie zgodnie z dominującym w doktrynie poglądem, ugoda według koncepcji dualistycznej składa się z dwóch elementów: umowy ugody (w rozumieniu art. 917 k.c.) oraz procesowego oświadczenia woli, które zmierza do umorzenia postępowania sądowego. Z uwagi na swój podwójny charakter ugoda procesowa musi spełniać warunki przewidziane w art. 917 k.c., w tym także warunki dotyczące wzajemności ustępstw¹²²⁷. Oprócz ustępstw o naturze materialnoprawnej w ugodzie procesowej występuje również ustępstwo o charakterze procesowym, tj. oświadczenie woli stron (uczestników postępowania sądowego), które zmierza do ugodowego zakończenia postępowania sądowego. Oświadczenie stron w zakresie umorzenia postępowania nie musi być złożone w sposób wyraźny, może mieć charakter czynności dorozumianej.

Czyniąc ustępstwa w ugodzie procesowej strony kształtują stosunek materialnoprawny, którego dotyczy postępowanie. Następstwem zawarcia ugody sądowej jest zbędność merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd. Ugoda sądowa zastępuje wydanie wyroku rozstrzygającego co do istoty sprawy. W takiej sytuacji nie ma konieczności wydawania orzeczenia, które staje się zbędne. Postępowanie prowadzone przez strony jest umarzone na podstawie art. 355 § 1 k.p.c. W literaturze istnieje również stanowisko mówiące, że ugoda sądowa stanowi surogat wyroku.

W doktrynie występują rozbieżności w zakresie uznania, czy do ważności ugody konieczne jest czynienie ustępstw przez obie strony, czy tylko przez jedną. Część przedstawicieli doktryny popiera mniejszościowe stanowisko, zgodnie z którym brak jest konieczności dokonywania ustępstw przez obie strony toczącego się postępowania w zakresie ugody sądowej. Do skuteczności i ważności ugody sądowej wystarczą ustępstwa czynione tylko przez jedną stronę. Wskazane rozbieżności wynikają z przyjęcia, że ugoda

¹²²⁶ J. Lapierre, *Ugoda sądowa...*, Warszawa 1968, s. 72.

¹²²⁷ T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 36–69.

sądowa powinna odpowiadać przesłankom określonym w prawie materialnym (art. 917 k.c.). Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 917 k.c. ustępstwa są ustępstwami wzajemnymi, które należy pojmować bardzo szeroko i subiektywnie. Większość przedstawicieli doktryny zwraca uwagę, że umowa, w której jedna ze stron czyni ustępstwa nie jest umową ugody, a jedynie uznaniem właściwym. Wskazane stanowisko prezentuje M. Pyziak-Szafnicka wskazując, że „umowy te należą do tej samej kategorii czynności prawnych ustalających, a granicę między nimi wyznacza jedynie okoliczność, czy ustępstwa mają charakter wzajemny, czy czyni je wyłącznie jedna strona stosunku prawnego”¹²²⁸. Tożsamy pogląd reprezentuje J. Jezioro¹²²⁹. M. Pyziak-Szafnicka również zwraca uwagę, że w praktyce umowy ustalające zwykle otrzymują tytuł „ugoda”, przy czym nadanie tej nazwy wcale nie poprzedza stwierdzenie wzajemnego charakteru ustępstw¹²³⁰.

W orzecznictwie przyjmuje się, że określone w art. 917 k.c. wymaganie dotyczące wzajemnych ustępstw jest spełnione również w sytuacji, w której ustępstwem strony jest rezygnacja z uzyskania prawomocnego orzeczenia korzystającego z powagi rzeczy osądzonej¹²³¹. Ponadto zauważa się, że ustępstwem strony w ugodzie sądowej może być rezygnacja z uzyskania orzeczenia sądowego¹²³².

4.4.5.3. Ustępstwa w administracyjnym postępowaniu rozgraniczeniowym

Ugoda graniczna jest szczególnym rodzajem ugody, która jest zawierana w sytuacji wystąpienia sporu granicznego pomiędzy właścicielami sąsiednich nieruchomości. Zgodnie z poglądem występującym w doktrynie ugoda graniczna jest szczególnym rodzajem umowy określonej w art. 917 k.c. Strony postępowania w ugodzie granicznej czynią wobec siebie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego stosunku prawnego. Strony, czyniąc wobec siebie ustępstwa, zmieniają istniejący stosunek prawny związany z przebiegiem linii granicznej, określając zasięg prawa własności¹²³³. Należy przy tym zaznaczyć, że strony mogą określać zasięg prawa własności, jednakże nie mogą w dowolny sposób go kształtować. Ugoda graniczna nie jest ugodą administracyjną wymagająca zatwierdzenia przez organ administracji publicznej. W doktrynie i orzecznictwie od lat zwraca się uwagę, że

¹²²⁸ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2004, s. 873.

¹²²⁹ J. Jezioro [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1771 i n.

¹²³⁰ M. Pyziak-Szafnicka [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 8, 2004, s. 873.

¹²³¹ Zob. wyr. SN z 07.02.2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811, wyr. SN z 03.12.2009 r., II PK 104/09, LEX nr 558293.

¹²³² Zob. wyr. WSA w Szczecinie z 09.03.2017 r., II SA/Sz 1254/16, LEX nr 2268770.

¹²³³ Zob. wyr. NSA z 09.06.1997 r., SA/Ka 2492/95, LEX nr 31317.

ugodę graniczną należy postrzegać przez pryzmat przepisów Kodeksu cywilnego (art. 917-918 k.c.) oraz odnosić do niej skutki prawne ugody zawartej przed sądem¹²³⁴.

W literaturze prezentowane jest również stanowisko odmienne, zgodnie z którym ugoda graniczna nie zawiera wszystkich koniecznych elementów ugody zdefiniowanej w art. 917 k.c. Podkreśla się, iż w ugodzie granicznej nie można doszukać się ustępstw polegających na zobowiązaniu się stron. Wskazuje się, że w ugodzie granicznej wytyczenie granicy odbywa się kosztem tylko jednej ze stron (współwłaściciela) i taka sytuacja nie spełnia kryterium wzajemności ustępstw. Strony wytyczają granicę w terenie, co prowadzi do przeniesienia własności, a zatem do rozporządzenia prawem.

Nie można zgodzić się z tym stanowiskiem, ponieważ ustalając przebieg linii granicznej obie strony dokonują faktycznie wzajemnych ustępstw. W sytuacji wystąpienia sporu co do przebiegu granicy strony mogą ustalić, że jedna ze stron zrezygnuje ze swoich wygórowanych żądań w zakresie przebiegu granicy, druga strona zgodzi się na jej przesunięcie, mimo że pierwotnie nie zakładała innego przebiegu granicy, niż ten, co do którego powstał spór. Ponadto w orzecznictwie wskazuje się, że akt ugody granicznej powinien zawierać opis wzajemnych ustępstw stron. Przykładem ustępstwa w umowie granicznej może być przesunięcie punktu granicznego A w określonym kierunku o wskazaną odległość przez jedną ze stron oraz punktu granicznego B przez drugą.

Spór dotyczący granicy może dotyczyć subiektywnych odczuć każdej ze stron. W ugodzie granicznej może dojść do sytuacji, w której obie strony będą musiały zrezygnować z pierwotnie wysuwanych roszczeń, aby dojść do kompromisu w zakresie przebiegu granicy. Ustępstwem może być zgoda jednej ze stron na wykonanie pomiarów geodezyjnych.

Należy przyjąć, że przez ugodę zawartą w sprawie o rozgraniczenie nieruchomości właściciele sąsiadujących gruntów czynią sobie wzajemne ustępstwa co do zasięgu prawa własności każdego z nich, mając na celu rozwiązanie sporu wynikłego z braku możliwości jednoznacznego ustalenia położenia granic prawnych nieruchomości¹²³⁵.

W orzecznictwie wskazuje się na możliwość czynienia wzajemnych ustępstw w umowie granicznej, co jest podstawą przyjętych rozważań¹²³⁶. Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, że sąd przed wydaniem decyzji o umorzeniu postępowania powinien dokonać oceny, czy zawarta ugoda graniczna jest ugodą w rozumieniu art. 917 k.c. – tzn. czy zawiera wzajemne ustępstwa stron. Sąd uznał, że strony w procesie ugodowym dotyczącym

¹²³⁴ Zob. wyr. SN z 24.05.1974 r., III CRN 91/74, LEX nr 607495.

¹²³⁵ E. Stefańska [w:] J. Lang, J. Maćkowiak, T. Myśliński (red.), *Prawo geodezyjne...*, s. 428.

¹²³⁶ Zob. wyr. NSA z 27.12.1995 r., SA/Kr 1301/95, niepubl.

przebiegu granic, aby zakończyć spór istniejący lub mogący powstać powinny czynić wobec siebie ustępstwa. Zawarcie takiej ugody powoduje wygaśnięcie sporu granicznego¹²³⁷.

W literaturze wskazuje się, że ugoda zawierana w postępowaniu rozgraniczeniowym polegająca na wzajemnych ustępstwach stron, nie musi wiązać się z gratyfikacją finansową. Jeśli strony w umowie nie zastrzegły, że ustępstwa nie są dokonywane w zamian za wynagrodzenie finansowe, wówczas należy uznać, że strony dokonały takich ustępstw bezpłatnie. Strony dokonują ustępstw w zakresie swojej autonomii. Opierając się na zasadzie swobody umów, kształtują postanowienia kontraktu. W postępowaniu rozgraniczeniowym, to strony dbają o swój interes, a nie organ. Dlatego też organ nie jest zobowiązany do podejmowania jakichkolwiek działań zamiast stron¹²³⁸.

4.4.5.4. Ustępstwa w sprawach z zakresu ubezpieczeń

Celem ugody pomiędzy ubezpieczycielem a ubezpieczonym jest uregulowanie istniejącego między nimi stosunku prawnego wynikającego z umowy ubezpieczenia¹²³⁹. Przedmiotem tego stosunku jest zobowiązanie ubezpieczyciela do zapłaty odszkodowania w przypadku wystąpienia określonego zdarzenia (np. wypadku).

Spór między stronami umowy ubezpieczenia pojawia się zazwyczaj co do wysokości odszkodowania należnego do wypłaty. Strony chcąc zakończyć spór decydują się na zawarcie ustępstw w drodze umowy ugody. W zamian za szybką wypłatę odszkodowania i wyeliminowanie konieczności dalszego prowadzenia sporu, w tym w szczególności sporu sądowego, ubezpieczony (np. poszkodowany) godzi się na wypłatę przez ubezpieczyciela odszkodowania w kwocie niższej niż ta, która faktycznie wynikałaby z zawartej przez strony umowy ubezpieczenia lub przepisów powszechnie obowiązującego prawa¹²⁴⁰.

Strony w umowie ugody dążą do ustalenia wysokości odszkodowania, nie ustalają wysokości szkody. Wysokość odszkodowania ma charakter szacunkowy i bardzo często jest niższa niż rozmiar powstałej szkody. W związku z tym wielokrotnie na tej płaszczyźnie strony dążą do uregulowania łączącego ich stosunku prawnego w drodze do polubownego rozwiązania.

Ugody w sprawach z zakresu ubezpieczeń gospodarczych najczęściej dotyczą:

¹²³⁷ Zob. wyr. NSA z 19.07.1995 r., SA/Kr 2133/94, LEX nr 3024782.

¹²³⁸ Zob. wyr. NSA z 08.03.2012 r., I OSK 382/12, LEX nr 1126446.

¹²³⁹ T. Młynarski, *Ugoda...*

¹²⁴⁰ *Ibidem*.

- a) istnienia sporu, różnicy zdań co do wysokości należnego odszkodowania lub zakresu skutków wypadku, za które na mocy zawartej umowy ubezpieczenia odpowiada ubezpieczyciel,
- b) niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego ubezpieczenia,
- c) sporu w przedmiocie istnienia stosunku prawnego.

W zakresie niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego ubezpieczenia może dojść do zawarcia umowy ugody (zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, odszkodowania z tytułu pogorszenia się sytuacji życiowej najbliższego członka rodziny zmarłego, renta). Należy podkreślić, że ubezpieczyciele w praktyce zaniżają kwoty przyznawanych świadczeń, co jest przyczyną powstających sporów. Sądy mają swobodę w określaniu, czy w danym przypadku zasądzić określone świadczenie, a także w jakiej wysokości, a to powoduje, że powstaje niepewność po obu stronach spornego stosunku. Ustępstwa w tym zakresie najczęściej przybierają formę ustalenia większego lub mniejszego świadczenia, rezygnacji z części świadczeń, rezygnacji z prowadzenia postępowania sądowego.

Spór w przedmiocie istnienia stosunku prawnego dotyczy zazwyczaj tego, czy zakład ubezpieczeń jest w ogóle zobowiązany do naprawienia danej szkody czy wątpliwości, czy dane zdarzenie objęte jest ochroną ubezpieczeniową. Strony, dokonując wobec siebie wzajemnych ustępstw powinny zdecydować, czy zawarta ugoda uchyli spór co do całości stosunku prawnego, czy tylko do określonych spornych roszczeń. Zakres ugody, a w tym zakres czynionych ustępstw jest przedmiotem negocjacji pomiędzy ubezpieczonym a ubezpieczycielem.

Należy podnieść, że istnieją rozbieżności w zakresie dopuszczalności ugody w sprawach ubezpieczeń. W. Fallach wskazuje na wątpliwość, czy w ogóle stosowanie umowy ugody nie sprzeciwia się naturze umowy ubezpieczenia. Zauważa, że sytuacji, gdy wypadek ubezpieczeniowy już zaszedł, to wzajemny charakter umowy ubezpieczenia ogranicza się wyłącznie do spełnienia świadczenia ubezpieczyciela¹²⁴¹. Należy jednak zauważyć, że ubezpieczyciel w przypadku powstania sporu także dokonuje ustępstw (np. rezygnuje z rozstrzygnięcia sporu przez sąd, wypłaca odszkodowanie w kwocie wyższej niż bezsporna, zobowiązuje się do bezwzględnej wypłaty świadczenia).

W świetle powyższych rozważań należy wskazać, że wzajemne ustępstwa stron stanowią najważniejszy element konstrukcyjny ugody oraz innych ugodowych form rozwiązywania sporów zarówno w prawie prywatnym i publicznym. Należy przy tym pokreślić, że

¹²⁴¹ W. Fallach, *Ugoda w prawie ubezpieczeń gospodarczych*, Warszawa 2005, s. 10.

charakter, rodzaj i zakres ustępstw z uwagi na specyfikę określonych stosunków prawnych oraz metodę regulacji właściwą danej gałęzi prawa jest różny. Porozumienie, które przybiera postać konstrukcji prawnej ugody, wymaga zawsze przeprowadzenia uzgodnień w zakresie ustępstw stron, a ustępstwa służą w każdej z gałęzi prawa realizacji celu, jakim jest polubowne zakończenie sporu i ukształtowanie stosunków prawnych pomiędzy stronami. Jednocześnie należy podkreślić, że przeprowadzone rozważania potwierdzają, że w każdej dziedzinie prawa jest „przestrzeń” dla ustępstw stron.

Przeprowadzone badanie zagadnienia ustępstw potwierdza, że cechą ugody jest czynienie przez strony wzajemnych ustępstw, które stanowią niezbędny element jej treści. Jednocześnie dotychczasowe rozważania pozwalają uznać, że do skutecznego zawarcia ugody wymagana jest wzajemność czynienia sobie ustępstw przez strony. Brak wzajemnych ustępstw stron uniemożliwia uznanie danego porozumienia za odpowiadające konstrukcji prawnej ugody, nie tylko w prawie cywilnym, ale również na gruncie innych gałęzi prawa.

Brak elementu wzajemnych ustępstw skutkuje tym, że należy kwalifikować daną czynność jako inną czynność prawną, a nie ugodę. Problem, który występuje w prawie publicznym dotyczy dyspozycyjności elementów, które regulujemy w drodze ugody. W prawie publicznym są one ograniczone. Na gruncie prawa cywilnego mamy autonomię i możemy kształtować określone prawa i obowiązki dosyć swobodnie. Zaś w przypadku prawa publicznego autonomia jest, ale doznaje również ograniczeń. W prawie publicznym właściwie jest tyle tej możliwości stosowania ugody, tyle możliwych ustępstw, ile wynika z dyspozycyjności danym konkretnym przedmiotom stosunku prawnego. Pytanie, które się pojawia w tej sytuacji, to na ile organ publiczny ma tutaj swobodę decydowania o tym. I na ile tutaj można dostrzegać to miejsce do regulacji ugodowej.

Jednocześnie należy zauważyć, że pojęcie ustępstwa należy rozumieć bardzo szeroko. Wydaje się, że interpretacja wzajemnych ustępstw stron, która dokonywana jest zarówno przez doktrynę i judykaturę cywilną, może znaleźć zastosowanie do interpretacji ustępstw na gruncie innych dziedzin prawa. W związku z tym, że pojęcie ustępstwa może być rozumiane bardzo szeroko, ogólnie, a przede wszystkim subiektywnie, to należy wyprowadzić wniosek o elastyczności pojęcia ustępstw stron. Warunkiem koniecznym jest, aby ustępstwa były dokonywane przez obie strony stosunku prawnego wobec siebie zgodnie z celem ugody.

4.5. Wykładnia oświadczeń woli w ugodzie

Zagadnieniem przedmiotowo istotnym w trakcie analizy instytucji ugody jest również kwestia wykładni oświadczeń woli stron ugody. Jak wskazuje S. Grzybowski istotną częścią

czynności prawnej jest oświadczenie woli, które stanowi zewnętrzny przejaw wewnętrznej decyzji wywołania określonych skutków prawnych¹²⁴². Jednocześnie oświadczenie woli stanowi przejaw woli wyrażający w sposób dostateczny zamiar wywołania określonych skutków prawnych.

Poza tym elementem treści ugody jest porozumienie stron co do istniejącego między nimi stosunku prawnego. Porozumienie stron ma charakter zgodnego oświadczenia woli, a więc czynności prawnej zmierzającej do wywołania określonych skutków prawnych w dziedzinie prawa materialnego¹²⁴³. Porozumienie stron (ugoda) modyfikuje treść łączącego strony określonego stosunku prawnego.

Zgodnie z poprzednimi ustaleniami elementami konstrukcyjnymi umowy ugody oraz konstrukcji prawnej ugody są: stosunek prawny, w zakresie którego ugoda jest przez strony realizowana, cel ugody, a także wzajemne ustępstwa stron. Wystąpienie wskazanych elementów jest niezbędne, aby daną czynność prawną zakwalifikować jako ugodę. D. Dulęba podnosi, że wskazane elementy nie zawsze są wprost wymienione w treści umowy ugody, co wiąże się w dalszej kolejności z koniecznością ich odczytania w drodze wykładni oświadczeń woli¹²⁴⁴. Uznanie danej czynności prawnej za ugodę wymaga odczytania w drodze wykładni wszystkich elementów koniecznych treści ugody.

Wykładnia oświadczeń woli niezbędna będzie, gdy treść samej umowy ugody będzie budziła wątpliwości stron. Strony mogą np. uznawać, iż łącząca je relacja ma charakter prawny (tj. zakładają, że łączy je stosunek prawny). Mogą również mieć wątpliwość lub pozostawać w sporze co do doniosłości prawnej łączącego ich stosunku prawnego. Wykładni oświadczeń woli może wymagać również ugoda, której treść umowy jest jasna, ale strony odmiennie interpretują jej postanowienia. Sąd Najwyższy wskazuje, że sam tekst umowy nie jest wyłączną podstawą ujętych w nim oświadczeń, lecz niezbędne jest zbadanie zamiaru i celu stron¹²⁴⁵. Jednocześnie zdaniem Sądu Najwyższego „wykładni poddawane powinno być każde, także *prima facie* jednoznaczne i jasne, oświadczenie woli”. Skutkiem uznania danej czynności prawnej za ugodę jest przyznanie tej czynności prawnej skutków ugody.

Wskazać należy, że do ugody rozumianej jako umowa, uregulowanej w treści Kodeksu cywilnego, znajdują zastosowanie ogólne reguły wykładni dotyczące oświadczeń woli stron wskazane w art. 65 k.c. (zasada wykładni oświadczeń woli). Zgadza się z tym stwierdzeniem Sąd Apelacyjny w Gdańsku, który wskazuje, że do ugody w pełni mają zastosowanie

¹²⁴² S. Grzybowski, *System...*, s. 473.

¹²⁴³ R. Morek [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1294.

¹²⁴⁴ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 60.

¹²⁴⁵ Zob. wyr. SN z 21.01.2021 r., I CSKP 23/21, LEX nr 3108592.

zasady wynikające z art. 65 k.c.¹²⁴⁶. Zgodnie z brzmieniem przepisu „oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje”. Jednocześnie przepis stanowi, że „w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na ich dosłownym brzmieniu”.

Podkreślić należy, że każda ze stron umowy może interpretować postanowienia zawartej ugody. W takich sytuacjach niezbędne jest dokonanie wykładni oświadczeń woli. W orzecznictwie wskazuje się, że w takich sytuacjach za miarodajne należy uznać znaczenie oświadczeń woli, które rzeczywiście mogły lub nadały mu obie strony w chwili wyrażenia oświadczenia woli¹²⁴⁷. Wskazuje się przy tym, że gdy każda ze stron inaczej rozumie postanowienia ugody, to należałoby uznać znaczenie oświadczenia woli, które obie strony rzeczywiście mu nadały w chwili wyrażenia tego oświadczenia, przy uwzględnieniu wzorca normatywnego. Jednocześnie podkreśla się, że decydujący jest sens nadany w wyrażonym na zewnątrz oświadczeniu pisemnym, tj. ustalonym z punktu widzenia odbiorcy oświadczeniu woli przy uwzględnieniu wzorca normatywnego. Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Katowicach wzorzec normatywny polega na ocenie, jak powinien być zrozumieć oświadczenie ten, kto je odbierał, ale przy uwzględnieniu miary przeciętnej staranności i przy uwzględnieniu typu stosunków normatywnych¹²⁴⁸. D. Dulęba podnosi, że wykładnia oświadczeń woli stron ugody ogranicza się do uzgodnienia ustępstw, a pomija się kontekst sytuacyjny, a także zamiar uchylenia sporu lub niepewności¹²⁴⁹. Autor ten podnosi równocześnie, że nieraz wykładnia oświadczeń woli stron ugody wymaga wzięcia pod uwagę „okoliczności towarzyszących”. Przy wykładni należy poza wykładnią językową brać pod uwagę również okoliczności złożenia oświadczenia woli tzw. kontekst sytuacyjny¹²⁵⁰.

W doktrynie wyróżnia się również subiektywną metodę wykładni, zorientowaną na wolę osoby składającej oświadczenie woli oraz metodę obiektywną (normatywną) akceptującą punkt widzenia adresata. Możliwa jest również kombinowana metoda wykładni, uwzględniająca obie wspomniane wartości. W orzecznictwie na tle art. 65 k.c. wskazuje się na występującą tzw. kombinowaną metodę wykładni oświadczeń woli¹²⁵¹. Oparta jest ona na kryterium subiektywnym i obiektywnym.

¹²⁴⁶ Zob. wyr. SA w Gdańsku z 21.04.2017 r., V ACa 833/15, LEX nr 2346795.

¹²⁴⁷ Zob. wyr. SA w Krakowie z 23.07.2015 r., I ACa 623/15, Legalis nr 1360843.

¹²⁴⁸ Zob. wyr. SA w Katowicach z 09.02.2017 r., V ACa 374/16, LEX nr 2237374.

¹²⁴⁹ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 60.

¹²⁵⁰ Zob. wyr. SA w Gdańsku z 21.04.2017 r., V ACa 833/15, LEX nr 2346795.

¹²⁵¹ Uchwała SN (7z) z 29.06.1995 r., III CZP 66/95, OSNC 1995, nr 12, poz. 168, LEX nr 9220.

Jeżeli okaże się, że strony ugody rozumiały różnie treść złożonego oświadczenia woli, to za prawnie wiążące – zgodnie z kombinowaną metodą wykładni – należy uznać znaczenie oświadczenia woli ustalone według wzorca obiektywnego. A zatem w wypadku oświadczeń woli składanych innej osobie, pierwszeństwo przyznaje się temu znaczeniu oświadczeń woli, które rzeczywiście nadały mu obie strony w chwili jego złożenia (subiektywny wzorzec wykładni)¹²⁵². Zdaniem Sądu Najwyższego podstawą tego pierwszeństwa jest zawarty w art. 65 § 2 k.c. nakaz badania raczej, jaki był zgodny zamiar stron umowy, aniżeli opierania się na dosłownym brzmieniu umowy¹²⁵³.

Jednocześnie należy podkreślić, że powszechnie przyjmuje się w orzecznictwie, że jeżeli strony inaczej nie zastrzegły w treści ugody, że obejmuje ona część łączącego strony stosunku prawnego (np. część roszczeń), to należy rozumieć, iż strony uregulowały wszystkie jego elementy¹²⁵⁴. Wykonanie takiego zobowiązania z ugody skutkuje wygaśnięciem pierwotnego stosunku prawnego.

W praktyce orzeczniczej wskazuje się, że bez dokonania prawidłowej wykładni oświadczeń woli stron ugody nie jest możliwa ocena zasadności stawianych zarzutów naruszenia art. 917 k.c.¹²⁵⁵.

Wykładnia oświadczeń woli może skutkować uznaniem, że dane porozumienie stron nie jest umową ugody. Jak podnosi D. Dulęba w takiej sytuacji strony mogą stosować do takiego rodzaju czynności prawnej regulacje ustawowe dotyczące ugody w drodze analogii¹²⁵⁶. Jednakże dana czynność prawna z mocy prawa nie będzie miała skutków ugody.

Zwrócić uwagę należy, że na gruncie prawa cywilnego występuje również czynność prawna konsensus (łac. *consensus*) rozumiana jako zgodne oświadczenie woli stron, które decyduje o zawarciu ugody. Ten rodzaj czynności prawnej wywołującej skutki prawne również występuje na gruncie innych gałęzi prawa. Elementem wspólnym dla zawieranych na gruncie różnych gałęzi prawa ugód jest właśnie konsensus wszystkich stron ugody rozumiany jako „zgodność” oświadczeń woli.

Należy jednak zauważyć, że ten element konstrukcyjny ugody nie wynika wprost z definicji ustawowej ugody. Konsensus odnosi się zarówno do zgodnych oświadczeń woli co do kształtowania stosunku prawnego w drodze ugody, jak również do czynionych przez strony ustępstw. Stanowi bardzo istotny element konstrukcyjny ugody.

¹²⁵² Zob. wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712.

¹²⁵³ Zob. wyr. SN z 21.06.2007 r., IV CSK 95/07, LEX nr 485885.

¹²⁵⁴ Zob. wyr. SN z 26.06.2008 r., II CSK 98/08, LEX nr 637701.

¹²⁵⁵ Zob. wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712.

¹²⁵⁶ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 60.

Konsensus jest istotny z punktu widzenia wzajemnych ustępstw, które są wynikiem zgodnych oświadczeń woli dwóch stron ugody. Elementem przedmiotowo istotnym są również „uzgodnienia”, których wynikiem jest osiągnięcie konsensusu. Zdaniem D. Dulęby wskazuje się, że w praktyce oświadczenia stron ugody sprowadzają się właśnie do uzgodnienia ustępstw¹²⁵⁷. Konsensus nie jest wynikiem działania jednej strony czynności prawnej. Dopiero osiągnięcie konsensusu daje podstawę do kształtowania w drodze ugody określonego stosunku prawnego. Konsensus musi zaistnieć pomiędzy obiema stronami ugody. Aby ustalić, czy konsensus miał miejsce, należy dokonać wykładni znaczenia złożonych oświadczeń woli wszystkich stron ugody zgodnie z art. 65 k.c. Brak konsensusu określa się mianem *dysensusu*.

4.6. Uchylenie się od skutków prawnych ugody – skuteczność zawartej ugody

4.6.1. Skutki prawne ugody

Ugoda z punktu widzenia prawa materialnego jest umową, w związku z tym jest skuteczna i wiąże strony umowy aż do momentu, gdy ewentualnie zostanie skutecznie, prawnie podważona¹²⁵⁸. Jednocześnie ugoda, co zostało już ustalone, stanowi porozumienie stron co do istniejącego między nimi stosunku prawnego. Porozumienie ma charakter zgodnego oświadczenia woli stron. Stanowi zatem czynność prawną, która zmierza do wywołania określonych skutków prawnych w dziedzinie prawa materialnego.

Przedmiotem badań w ramach poniższego podrozdziału będzie kwestia konsekwencji prawnych, które zawarcie ugody wywołuje, dalsze rozważania będą dotyczyły dopuszczalności uchylenia się od skutków prawnych ugody (art. 918, art. 82-83, 87 k.c.). Należy w tym miejscu poczynić zastrzeżenie, że do ugody uregulowanej w Kodeksie cywilnym mają zastosowanie wszystkie przepisy dotyczące czynności prawnych z uwzględnieniem szczegółowych regulacji dotyczących błędu¹²⁵⁹.

Mając na uwadze dotychczasowe rozważania należy wskazać, że zasadniczym skutkiem ugody jest ułożenie przez strony na nowo łączącego strony stosunku ugody (stosunku pierwotnego) zgodnie z wolą stron¹²⁶⁰. Samo zawarcie ugody pozostaje bez wpływu na ist-

¹²⁵⁷ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 60-61.

¹²⁵⁸ Zob. wyr. SN z 13.10.1972 r., III PRN 66/72, LEX nr 602642.

¹²⁵⁹ Zob. wyr. SN z 12.04.2018 r., II CSK 375/17, LEX nr 2490618.

¹²⁶⁰ R. Morek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 1292.

nienie stosunku prawnego. Dopiero wykonanie ugody prowadzi do wygaśnięcia stosunku prawnego łączącego strony¹²⁶¹.

W związku z realizacją celu ugody jej skutkiem może być uchylenie niepewności co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnienie ich wykonanie albo uchylenie sporu istniejącego lub mogącego powstać. Jak zauważa Sąd Najwyższy ugoda nie powołuje do życia również nowego stosunku prawnego, lecz jedynie zmienia stosunek prawny istniejący. Jak podnoszono wcześniej, ugoda nie może stanowić całkowicie nowej podstawy prawnej ustalonych już praw i obowiązków. Należy jednocześnie mieć na uwadze poczynione spostrzeżenia w zakresie dopuszczalności ugody co do sporu w zakresie nieistniejącego stosunku prawnego.

W związku z zawarciem ugody stronom przysługuje roszczenie o wykonanie zobowiązań określonych w treści tej czynności prawnej¹²⁶². Wykonanie zobowiązań określonych w ugodzie następuje na warunkach w niej określonych. Jednocześnie strona ugody ma uprawnienie do zakwestionowania ustaleń poczynionych w ugodzie poprzez uchylenie się do skutków prawnych tej czynności prawnej na zasadach ogólnych określonych w Kodeksie cywilnym.

W przypadku gdy strona w zastrzeżonym terminie świadczenia określonego w umowie ugody nie spełni, wierzycielowi przysługuje roszczenie o wykonanie ugody¹²⁶³. Jednocześnie wierzyciel może dochodzić stosownie do okoliczności sprawy, w przypadku gdy dojdzie do zasadniczej zmiany stosunków, dalszych roszczeń wynikających z łączącego strony stosunku prawnego.

Zwrócić uwagę również należy, że strony w ugodzie mogą zastrzec, że zrzekają się jakichkolwiek dalszych roszczeń wynikających z określonego zdarzenia prawnego¹²⁶⁴. W takiej sytuacji skutkiem zawarcia ugody będzie możliwość podniesienia przez strony w ugodzie, w ramach ewentualnego sporu o takie roszczenie zarzutu rzeczy ugodzonej (*res transacta, exceptio rei transactae*). Wskazany zarzut merytoryczny skutkuje oddaleniem ewentualnego powództwa w zakresie tego roszczenia. Jednocześnie zakładając, że zrzeczenie w ugodzie było skuteczne, strony tracą prawo podmiotowe do dochodzenia tego konkretnego roszczenia w przyszłości.

¹²⁶¹ Zob. wyr. SN z 26.06.2008 r., II CSK 98/08, LEX nr 637701, zob. też wyr. SA w Krakowie z 09.10.2014 r., I ACa 762/14, LEX nr 1659085.

¹²⁶² Zob. wyr. SA w Warszawie z 05.09.2019 r., V ACa 596/18, LEX nr 2760481.

¹²⁶³ Zob. uchwała SN z 18.12.1985 r., III CZP 64/85, OSNC 1986, nr 11, poz. 171, LEX nr 3194.

¹²⁶⁴ Zob. wyr. SA w Krakowie z 25.05.2017 r., I ACa 1691/16, LEX nr 2452285.

Z chwilą zawarcia umowy ugody następuje przerwanie biegu przedawnienia roszczeń nią objętych (art. 123 § 1 pkt 2 k.c.)¹²⁶⁵. Ugoda zawiera w sobie bowiem element uznania. Jak podnosi się w doktrynie, jeżeli ugoda dotyczy roszczeń już przedawnionych, wówczas skutkiem jej zawarcia będzie przywrócenie zaskarżalności roszczenia¹²⁶⁶. Strony, zawierając ugodę w zakresie takiego roszczenia w sposób dorozumiany, zrzekają się zarzutu przedawnienia¹²⁶⁷. Podkreśla się jednak, że każda taka sytuacja wymaga indywidualnej oceny zgodnej woli stron.

Jednocześnie strony w treści ugody mogą postanowić, że wykonanie ugody będzie prowadzić do wygaśnięcia łączącego strony stosunku prawnego lub do określenia innego momentu, w którym nastąpi wygaśnięcie stosunku łączącego strony. Potwierdził to Sąd Najwyższy wskazując, że „ugoda może prowadzić do zmodyfikowania treści łączącego strony stosunku prawnego (np. zmniejszenia rozmiaru długu), natomiast samo jej zawarcie pozostaje bez wpływu na istnienie stosunku prawnego. Dopiero wykonanie ugody, tak jak każde wykonanie zobowiązania, prowadzi do wygaśnięcia stosunku prawnego łączącego strony (chyba że co innego wynika z treści ugody)”¹²⁶⁸. Do liczenia terminów przedawnienia dla roszczeń wynikających z ugody stosujemy zasady ogólne.

W sytuacji, gdy strony uchylają się od wykonania obowiązków określonych w ugodzie, wówczas mają zastosowanie ogólne regulacje Działu II Kodeksu cywilnego dotyczące skutków niewykonania zobowiązań (art. 471 k.c. i n.). Sąd Najwyższy wskazał, że stronie przysługuje w takiej sytuacji roszczenie o wykonanie ugody, ale też może ona stosownie do okoliczności dochodzić – w razie zasadniczej zmiany stosunków – dalszych roszczeń wynikających z łączącego strony stosunku prawnego¹²⁶⁹. Jednocześnie w sytuacji, gdy strona spóźnia się ze spełnieniem uregulowanego świadczenia pieniężnego, druga strona może żądać od niej odsetek ustawowych stosownie do art. 481 § 1 i 2 k.c. W takim wypadku obowiązek ich zapłaty nie musi wynikać z treści ugody¹²⁷⁰.

Należy zauważyć, że ugoda pozasądowa w odróżnieniu do ugody sądowej nie jest tytułem egzekucyjnym. Ugoda wywiera skutki wynikające z faktu „rzeczy ugodzonej” (*res transacta*). Podobnie z powagi rzeczy ugodzonej korzystają ugody zawarte przed mediatorem oraz ugody przed sądem polubownym.

¹²⁶⁵ R. Morek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 1292; zob. wyr. SN z 02.10.1969 r., II CR 508/69, LEX nr 1633158.

¹²⁶⁶ K. Krziskowska [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 703.

¹²⁶⁷ Zob. uchwała SN (7z) z 14.04.1972 r., III PZP 6/72, OSNC 1972, nr 9, poz. 153, LEX nr 12237.

¹²⁶⁸ Zob. wyr. SN z 26.06.2008 r., II CSK 98/08, LEX nr 637701.

¹²⁶⁹ Zob. uchwała SN z 18.12.1985 r., III CZP 64/85, OSNC 1986, nr 11, poz. 171, LEX nr 3194.

¹²⁷⁰ Zob. wyr. SN z 02.10.1969 r., II CR 508/69, LEX nr 1633158.

W piśmiennictwie zwraca się również uwagę, że ugoda może wywołać również określone skutki podatkowe¹²⁷¹. Należy również podkreślić, że ugoda nie może być umową pozorną, powinna skutkować wygaśnięciem stosunku prawnego, który był podstawą sporu pomiędzy stronami. Sąd Najwyższy uznał, że wykonanie zobowiązania wynikającego z ugody prowadzi do ostatecznego wygaśnięcia stosunku prawnego, który łączył strony spornego stosunku prawnego¹²⁷². Zdaniem Sądu Najwyższego „zrzeczenie się roszczenia w ramach ugody jest oświadczeniem woli, zgodnie z którym powód rezygnuje z danego roszczenia i uprawnia pozwanego do postawienia zarzutu, że roszczenie powoda w takim zakresie w jakim się go zrzekł wygasło, tzn. przestało istnieć”. Ponadto Sąd Najwyższy wskazuje, że wykonanie zmodyfikowanego ugodą zobowiązania prowadzi do wygaśnięcia stosunku prawnego łączącego strony ugody. Co za tym idzie, nie mogą powstać nowe roszczenia wynikające z tym samych stosunków prawnych co roszczenia objęte ugodą, gdyż wykonanie zawartej uprzednio ugody pociąga za sobą wygaśnięcie tego stosunku prawnego (chyba że co innego wynika z treści ugody). Sąd Najwyższy podkreśla, że wykonanie ugody podlega ogólnym przepisom dotyczącym wykonania zobowiązań (art. 450 – 497 k.c.). Orzeczenie Sądu Najwyższego ma praktyczne znaczenie dla pewności stron stosunku prawnego ugody, a w konsekwencji może stanowić element motywujący do zawierania ugód w przyszłości. Sąd Najwyższy orzekając, iż nie można zgłaszać po latach kolejnych roszczeń do raz zawartej ugody, potwierdził, że zawarte ugody są niewzruszalne. Wyrok ma bardzo istotne znaczenie dla branży ubezpieczeniowej, gdzie m.in. w ubezpieczeniach osobowych duża część zadośćuczynień była wypłacana przez ubezpieczycieli na podstawie wcześniej zawartych ugód z poszkodowanymi.

Należy również zwrócić uwagę na skutki prawne ugody zawartej przed sądem. Zgodnie z dotychczasowymi ustaleniami ugoda sądowa jest czynnością prawa materialnego¹²⁷³. Co zostało już wcześniej określone, w treści ugody sądowej zawarte jest porozumienie stron, które ma charakter zgodnego oświadczenia woli, czyli czynności prawnej zmierzającej do wywołania określonych skutków prawnych w zakresie prawa materialnego.

Skutkiem odróżniającym ugodę zawartą przed sądem od ugody pozasądowej jest zakończenie postępowania rozpoczętego przed sądem. Zawarcie ugody przez strony skutkuje tym, że sąd podejmuje decyzję procesową o umorzeniu postępowania (art. 355 k.p.c.). Sąd umarza postępowanie, jeżeli strony zawarły ugodę przed sądem lub zatwierdzona została ugoda zawarta przed mediatorem. Jednocześnie zawarcie ugody przed sądem, której wyko-

¹²⁷¹ R. Morek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 1293.

¹²⁷² Zob. wyr. SN z 12.04.2018 r., II CSK 375/17, LEX nr 2490618.

¹²⁷³ M. Manowska [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 60.

nalność została stwierdzona przez sąd, albo ugody zawartej przed mediatorem po zatwierdzeniu przez sąd, jest podstawą wszczęcia postępowania wykonawczego zgodnie z ustawą procesową (art. 578¹k.p.c.). Ugoda zawarta przed sądem jest tytułem egzekucyjnym (art. 777 §1 ust. 1 k.p.c.). Zawarcie ugody sądowej skutkuje ponadto wzajemnym zniesieniem kosztów procesu¹²⁷⁴.

M. Manowska zwraca uwagę, że wadliwość lub odwołanie czynności procesowej (np. oświadczenie o cofnięciu pozwu, oświadczenie o cofnięciu wniosku o umorzenie postępowania) nie ma wpływa na skutki materialne wywołane przez zrzeczenie się roszczenia lub też inne oświadczenia złożone w ugodzie¹²⁷⁵. Autorka ta wskazuje, że jeżeli strony chcą podważyć skutki materialnoprawne ugody, to muszą skutecznie uchylić się od skutków prawnych oświadczeń woli złożonych w ugodzie bądź wykazać inne przyczyny jej nieważności.

Jak podkreśla Sąd Najwyższy ugoda sądowa ze względu na swój materialnoprawny charakter podlega przepisom o wadach oświadczenia woli (art. 82-88 k.c.), przy uwzględnieniu przepisów szczególnych dotyczących błędu w ugodzie, umożliwiających uchylenie się od skutków złożonego oświadczenia¹²⁷⁶. Podnieść zatem należy, że dopuszczalne jest podważenie skutków materialnoprawnych ugody sądowej po prawomocnym zakończeniu postępowania. Następuje to w drodze powództwa o ustalenie nieważności ugody¹²⁷⁷.

Na marginesie należy wskazać, że ugoda zawarta w administracyjnym postępowaniu rozgraniczeniowym (ugoda graniczna), którą należy postrzegać przez pryzmat art. 917-918 k.c., wywołuje skutki prawne ugody zawartej przed sądem. Zgodnie z ustawą ugoda zawarta przed geodetą posiada moc ugody sądowej¹²⁷⁸.

Warto również wskazać na skutki prawne ugody zawartej przed mediatorem. Ten rodzaj ugody wywołuje skutki materialnoprawne. Jednocześnie przez podpisanie ugody strony wyrażają zgodę na wystąpienie do sądu z wnioskiem o jej zatwierdzenie (art. 183¹²§2¹ k.p.c.). Ugoda zawarta przed mediatorem po jej zatwierdzeniu przez sąd ma moc prawną ugody zawartej przed sądem. Ugoda zawarta przed mediatorem, którą zatwierdzono przez nadanie jej klauzuli wykonalności, jest tytułem wykonawczym.

Zgodnie z przepisami ustawowymi ugoda zawarta przed sądem polubownym ma moc prawną na równi z wyrokiem sądu lub ugodą zawartą przed sądem po jej uznaniu przez sąd

¹²⁷⁴ R. Morek [w:] *Kodeks Cywilny...*, s. 1294.

¹²⁷⁵ M. Manowska [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 60.

¹²⁷⁶ Postanowienie SN z 14.06.2005 r., V CK 691/04, LEX nr 177225.

¹²⁷⁷ Por. wyr. SN z 08.12.2010 r., V CSK 157/10, LEX nr 688708; zob. też wyr. SN z 16.04.2002 r., V CKN 953/00, LEX nr 57200.

¹²⁷⁸ Zgodnie z art. 31 ustawy z dnia 17.05.1989 r. - Prawo geodezyjne i kartograficzne (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1990).

albo po stwierdzeniu przez sąd jej wykonalności (art. 1212 §1 k.p.c.). Podlega uznaniu albo stwierdzeniu wykonalności na zasadach określonych w ustawie procesowej. Skutkiem zawartej ugody jest również umorzenie postępowania stosownie do art. 1196 § 1 k.p.c. Należy podkreślić, że sąd polubowny może na wniosek strony nadać ugodzie zawartej przed sądem formę wyroku (art. 1196 § 2 k.p.c.). Wyrok taki ma takie same skutki, jak każdy inny wyrok sądu polubownego. Należy zatem podkreślić, że ugoda, której treść została przeniesiona do wyroku, wywołuje skutki powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*), a więc oddalenie powództwa. Ugoda, której nie nadano formy wyroku, wywołuje skutek powagi rzeczy ugodzonej (*res transacta*). Podniesienie zarzutu powagi rzeczy ugodzonej (*exceptio rei transactae*) w tym przypadku skutkuje oddaleniem przez sąd powództwa.

4.6.2. Wady oświadczenia woli – zagadnienia wybrane

4.6.2.1. Błąd w ugodzie – regulacja szczególna

Dokonując analizy instytucji ugody należy odnieść się do kwestii uchylenia się od skutków prawnych ugody zawartej pod wpływem błędu. W przepisie art. 918 k.c. przewidziano szczególne regulacje dotyczące uchylenia się od skutków prawnych ugody zawartej pod wpływem błędu. Przepis art. 918 k.c. stanowi *lex specialis* wobec art. 84 k.c. (błąd co do treści czynności prawnej). W konsekwencji powyższego do ugody nie mają zastosowania przepisy art. 84 k.c., które odnoszą się do skutków błędu¹²⁷⁹.

Zgodnie z dyspozycją ustawową możliwość uchylenia się od skutków prawnych ugody zawartej pod wpływem błędu jest dopuszczalna wyłącznie wtedy, gdy błąd dotyczył stanu faktycznego, który według treści ugody obie strony uważały za niewątpliwy, a spór lub niepewność nie powstałyby, gdyby w chwili zawarcia ugody strony wiedziały o prawdziwym stanie rzeczy¹²⁸⁰.

Przepisy art. 918 §2 k.c. wskazują również, że nie można uchylić się od skutków prawnych ugody z powodu odnalezienia dowodów co do roszczeń, których ugoda dotyczy, chyba że została zawarta w złej wierze. Należy podnieść, że przepis ten ogranicza możliwość powoływania się na błąd tylko do sytuacji wskazanej w tym przepisie. Jak zaznacza się

¹²⁷⁹ J. Jezioro [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, 1774 i n.

¹²⁸⁰ Zob. wyr. SA w Szczecinie z 14.11.2014 r., I ACa 474/14, Legalis nr 1241613.

w doktrynie ugoda ma mieć charakter trwały oraz być niezmieniona i wykonana¹²⁸¹. Służyć temu mają szczególne regulacje dotyczące błędu w ugodzie.

Do ugody znajdują zastosowanie przepisy art. 88 § 1 i 2 k.c. dotyczącego uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli, które zostało złożone innej osobie pod wpływem błędu lub groźby. Oznacza to konieczność złożenia przez stronę oświadczenia na piśmie w określonym terminie. W ciągu roku od wykrycia błędu dotyczącego stanu faktycznego strona może złożyć stosowny dokument. Wykrycie błędu należy rozumieć jako uzyskanie wiedzy, że stan rzeczy jest inny od uznanego w ugodzie - zgodnie przez obie strony - za niewątpliwy¹²⁸². Należy przy tym podnieść, że możliwość skorzystania z tego uprawnienia (tj. uchylenia się od skutków prawnych wadliwego oświadczenia woli) zależy od woli strony składającej to oświadczenie. A zatem ugoda wiąże strony, dopóki nie zostanie prawnie podważona przez strony.

Przedmiotem błędu może być tylko niewątpliwy stan faktyczny. Jak wskazuje T. Antoszek przedmiotem błędu przy ugodzie może być jedynie stan faktyczny, który według treści umowy ugody uznawany jest za niewątpliwy¹²⁸³. Autor ten wskazuje, że stan faktyczny odnosi się do całokształtu okoliczności mających wpływ na treść i postrzegany jest jako błędny, gdy nie koresponduje z rzeczywistością. Jednocześnie zdaniem tego Autora ten stan faktyczny może być w treści ugody ujęty w sposób dorozumiany lub wyraźny¹²⁸⁴.

Zwrócić uwagę należy na pogląd T. Antoszka na temat błędu w przypadku nieświadomości obu stron ugody co do nieistnienia stosunku prawnego¹²⁸⁵. Autor ten zwraca uwagę, że strony ugody mogą powoływać się na błąd, gdy obie nie wiedziały o nieistnieniu stosunku prawnego (stosunku pierwotnego), nie było przedmiotem ich sporu lub niepewności istnienie tego stosunku i zawarły ugodę ustalającą, że ten stosunek istniał oraz wywodzą z tego skutki prawne. Autor ten zauważa, że taka ugoda jest ważna z uwagi na możliwość zawarcia ugody w przedmiocie istnienia stosunku prawnego. Jednakże nie jest możliwe powoływanie się na błąd w sytuacji, gdy strony wiedziały o nieistnieniu pierwotnego stosunku prawnego i wskazana kwestia była przedmiotem ich sporu lub niepewności, a w tym zakresie zawarły ugodę. A zatem strony nie mogą powoływać się na błąd co do okoliczności spornych i niepewnych.

¹²⁸¹ P. Nazaruk [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1582.

¹²⁸² Zob. wyr. SA w Białymstoku z 15.04.2016 r., I ACa 1142/15, LEX nr 2032391.

¹²⁸³ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 989; podobnie P. Nazaruk [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 1582.

¹²⁸⁴ Zob. wyr. SN z 24.07.2002 r., I CKN 915/00, LEX nr 56895; zob. także Z. Masłowski, *Uznanie ...*, s. 47-48.

¹²⁸⁵ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 989.

T. Antoszek zwraca również uwagę na inne przesłanki powoływania się na błąd przy ugodzie¹²⁸⁶. Autor ten podkreśla, że powoływanie się na błąd co do okoliczność spornych lub niepewnych jest wykluczone, a niewątpliwy stan faktyczny musi pozostawać w związku przyczynowym z powstaniem sporu lub niepewnością (istotna subiektywność błędu) oraz że nie można skutecznie obalić umowy powołując się na brak rozeznania co do jej wiążących prawnie skutków.

4.6.2.2. Pozorność

Kolejną wadą oświadczenia woli jest pozorność. Strony ugody, chcąc uchylić się od jej skutków prawnych, mogą wystąpić z zarzutem pozorności stosownie do art. 81 k.c. Przepis ten reguluje kwestię uchylenia się od skutków prawnych czynności prawnej dokonanej dla pozorów. Zgodnie z regulacją ustawową nieważne jest oświadczenie woli złożone drugiej stronie za jej zgodą dla pozorów. Niezbędną przesłanką pozorności jest zgoda drugiej strony czynności prawnej na jej pozorny charakter¹²⁸⁷. Zdaniem T. Antoszka z pozornością mamy do czynienia w przypadku, gdy obie strony wiedziały o nieistnieniu stosunku prawnego, a mimo wszystko zawarły umowę ugody¹²⁸⁸. W takiej sytuacji należy uznać, że czynność prawna była uczyniona dla pozorów (art. 83 k.c.) lub w celu obejścia prawa (art. 58 k.c.). Czynność uczyniona dla pozorów jest nieważna. W orzecznictwie wskazuje się również, że zawarta ugoda będzie czynnością pozorną, jeżeli wola oraz intencje stron były inne niż to wynika z wyraźnego i kategorycznego brzmienia ugody¹²⁸⁹. Pozorność ugody może dotyczyć zarówno ugody pozasądowej, jak również ugody zawartej przed sądem. O wadzie pozorności w rozumieniu art. 83 § 1 można mówić również, wtedy gdy dotyczy czynności prawnej składanej przed organem władzy, którą niewątpliwie jest ugoda sądowa. W piśmiennictwie wskazuje się, że przepisy art. 918 k.c. dotyczące błędu nie wyłączają zastosowania przepisów dotyczących podstępów¹²⁹⁰.

4.6.2.3. Ugoda zawarta pod wpływem groźby

Kwestie uchylenia się od oświadczenia woli złożonego pod wpływem groźby reguluje art. 87 k.c., który stanowi, że „kto złożył oświadczenie woli pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, ten też może uchylić się od skutków prawnych swego

¹²⁸⁶ *Ibidem*.

¹²⁸⁷ P. Nazaruk [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny...*, s. 224.

¹²⁸⁸ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 989.

¹²⁸⁹ Zob. wyr. SA w Katowicach z 24.06.1997 r., I ACa 209/97, OSA 1998, nr 11-12, poz. 50.

¹²⁹⁰ T. Antoszek [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks Cywilny...*, s. 997.

oświadczenia, jeżeli z okoliczności wynika, że mógł się obawiać, iż jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe”. Pojęcie groźby bezprawnej obejmuje swym zakresem spowodowanie niebezpieczeństwa osobistego lub majątkowego. Groźba bezprawna musi być wywołana przez drugą stronę czynności prawnej lub przez osobę trzecią.

Sąd Apelacyjny w Katowicach w orzeczeniu dotyczącym porozumienia (ugody) w sprawie rozliczenia zapłaty końcowej należności za nieterminowe wykonanie umowy wskazał, że nie każde oświadczenie woli złożone jest pod wpływem groźby, pomimo istnienia pewnego rodzaju presji, braku swobody w podejmowaniu decyzji. Sąd Apelacyjny podkreślił, że nawet gdyby porozumienie (ugoda) zostało zawarte w warunkach, które ze względu na złą sytuację jednej ze stron mogłyby wywołać stan pewnego ograniczenia swobody, co z kolei mogłyby wyrzucić pewną presję, skłaniając stronę do podjęcia decyzji o zawarciu ugody, to jednak jest to stan, który zazwyczaj wiąże się z zawieraniem porozumienia w kwestiach rozliczeniowych¹²⁹¹. Zdaniem Sądu Apelacyjnego tego rodzaju naciski, presja czy brak swobody nie uniemożliwiają lub nie utrudniają podjęcia racjonalnej decyzji. W stanie faktycznym sprawy wskazano, że wstrzymania się z wypłatą wynagrodzenia za wykonanie umowy, w przypadku gdy istnieje spór w zakresie prawidłowości wykonania, co do kwestii opóźnienia robót i naliczenia przewidzianych przez strony kar umownych, nie można traktować jako groźby bezprawnej w rozumieniu art. 87 k.c.

W orzecznictwie wskazuje się, że m.in. groźba odmowy odbioru robót, odmowa zapłaty za roboty nieprawidłowo wykonane, czy zagrożenie karą umowną za opóźnioną realizację umowy lub odstąpienie od umowy, jeśli jest to usprawiedliwione tym, że druga strona umowy nie wykonuje ciężących na niej obowiązków kontraktowych lub wykonuje je nienależycie, nie jest działaniem bezprawnym w rozumieniu przepisu art. 87 k.c.¹²⁹².

4.7. Nieważność umowy - ugoda sprzeczna z ustawą albo z zasadami współzycia społecznego (ocena zgodności ugody z zasadami współzycia społecznego)

Zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami ugoda, podobnie jak inne czynności prawne, nie może być sprzeczna z ustawą, nie może służyć obejściu prawa, a także musi być zgodna z zasadami współzycia społecznego stosowanie do art. 58§2 k.c. Wskazane zasady stanowią jednocześnie przesłankę ważności, skuteczności, a także dopuszczalności czynności prawnej.

¹²⁹¹ Zob. wyr. SA w Katowicach z 03.07.2014 r., I ACa 284/14, LEX nr 1496414.

¹²⁹² Zob. wyr. SA w Warszawie z 13.04.2011 r., VI ACa 1200/00, LEX nr 856436.

Nieważna jest czynność prawa sprzeczna z prawem, sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnych wchodzi odpowiednie przepisy ustawy, a także czynność prawna sprzeczna jest z zasadami współżycia społecznego. Czynność prawna nieważna nie wywołuje skutków prawnych odpowiadających treści złożonego oświadczenia woli, zatem skutki te w ogóle nie powstają¹²⁹³. Nieważna czynność prawna może rodzić inne skutki, które mogą być związane z dochodzeniem roszczeń i zwrotem świadczeń dokonanych w związku z wykonaniem nieważnej czynności prawnej czy też naprawieniem szkody. Nieważnością może być również dotknięta część czynności prawnej, tj. niektóre z jej postanowień. W takiej sytuacji czynność prawna pozostaje w mocy bez postanowień objętych nieważnością lub nieważne postanowienia są zastąpione innymi przepisami ustawy.

Wskazuje się, że ugoda jest sprzeczna z ustawą, jeżeli jej treść formalnie i materialnie jest niezgodna z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa. Postanowienia ugody nie mogą prowadzić do obejścia prawa, tj. przepisów bezwzględnie obowiązujących. Dotyczy to więc przepisów, które pozostawiają stronom możliwości w swobodnym kształtowaniu treści stosunków prawnych. Jednocześnie ugoda nie jest dopuszczalna, jeżeli możliwość jej ugodowego rozwiązania została wyraźnie wyłączona z mocy prawa lub natury stosunku prawnego. Ograniczenia w zakresie swobodnego dysponowania stosunkiem prawnym mogą wynikać zarówno z przepisów prawa materialnego, jak i procesowego. Między innymi przepisy prawa procesowego w niektórych sytuacjach wprost wyłączają możliwość zawarcia ugody. Jako przykład można wymienić sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 477¹² k.p.c.), nieobowiązujący art. 479⁴¹ k.p.c. dotyczący spraw o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone¹²⁹⁴. Należy jednak zauważyć, że w zakresie art. 477¹² k.p.c. występuje jeden wyjątek, który dotyczy spraw o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami otwartych funduszy a tymi funduszami lub ich organami¹²⁹⁵. Zgodnie z przepisem art. 90 ust. 2 u.o.f.f.e. omawiany art. 477¹² k.p.c. dotyczący zakazu zawierania ugody nie ma zastosowania.

Przepisy prawa w tym art. 58§2 k.c. (nieważności czynności prawnej), art. 183¹⁴§3 k.c. (odmowa zatwierdzenia ugody sądowej), art. 184 k.c. (dopuszczalność ugody sądowej), art. 203 §4 k.p.c. (niedopuszczalność zrzeczenia lub ograniczenia roszczenia w ugodzie są-

¹²⁹³ S. Grzybowski, *System...*, s. 594.

¹²⁹⁴ Uchylony z dniem 17.05.2016 r.

¹²⁹⁵ Ustawa z 28.08.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 105) wyłącza w tych sprawach stosowania art. 477¹²k.p.c.

dowej), art. 479^{30c} k.p.c. (odmowa zatwierdzenia ugody w sprawie odwołania do sądu UO-KIK), odnoszą się do zasad współżycia społecznego. Jednocześnie Kodeks pracy również wprost wskazuje, że niedopuszczalne jest zawarcie ugody (tzw. ugody pojednawczej), która byłaby sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego (art. 253 k.p.). Należy wyjaśnić, że zasady współżycia społecznego są szczególnymi regułami postępowania społecznego zarówno osób fizycznych, jak i osób prawnych. Wskazane przepisy odsyłające do zasad współżycia społecznego są tzw. klauzulami generalnymi.

Klauzulą generalną jest zawarty w przepisie prawnym zwrot niedookreślony odsyłający do pozaprawnych reguł bądź ocen¹²⁹⁶. Zasady współżycia społecznego pełnią określone funkcje w prawie cywilnym¹²⁹⁷. Klauzula generalna zasad współżycia społecznego świadczy o powiązaniu prawa z rzeczywistością społeczną, z regułami funkcjonującymi w społeczeństwie, a także służy uelastycznianiu normy prawnej. Jak zauważa A. Doliwa sprzeczność z zasadami współżycia społecznego rozumie się, że dana czynność prawna jest negatywnie oceniana w świetle reguł lub wartości powszechnie w społeczeństwie akceptowanych, co zdaniem tego Autora uzasadnia uznanie jej za nieważną¹²⁹⁸. Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Białymstoku wymaganie zgodności czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego jest zagadnieniem kontekstu faktycznego, tj. okoliczności danego wypadku¹²⁹⁹. Przy ocenie zgodności ugody z zasadami współżycia społecznego nie należy pomijać przyczyn zawarcia tej ugody i okoliczności towarzyszących jej zawarciu.

Odnosząc powyższe do czynności prawnej ugody należy wskazać, że ważność ugody może podlegać ocenie przez pryzmat art. 58 k.c. Nieodpuszczalne jest dokonywanie czynności prawnych sprzecznych nie tylko z przepisami prawnymi, ale i z zasadami współżycia społecznego. Zdaniem S. Prutisa wskazany przepis wyznacza ramy dopuszczalności treści każdej czynności prawnej¹³⁰⁰. Autor ten podnosi, że przepis art. 58 k.c. wskazuje równocześnie, że w granicach zakreślonych przez ustawę i zasady współżycia społecznego czynność prawna może być swobodnie kształtowana przez strony. Jednocześnie Sąd Najwyższy w jednym z orzeczeń podnosi jaka ugoda jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego¹³⁰¹. Jednocześnie w orzecznictwie podkreśla się, że czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego to czynność naruszająca podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania

¹²⁹⁶ Z. Radwański, M. Zieliński [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo cywilne – część ogólna*, t. 1, Warszawa 2012, s. 390.

¹²⁹⁷ A. Doliwa szerzej o problematyce funkcji zasad współżycia społecznego w prawie cywilnym; zob. A. Doliwa, *Funkcje zasad współżycia społecznego w prawie cywilnym*, Warszawa 2021, s. 55 i n.

¹²⁹⁸ *Ibidem*, s. 35 i n.

¹²⁹⁹ Zob. wyr. SA w Białymstoku z 22.10.2015 r., I ACa 518/15, LEX nr 1842181.

¹³⁰⁰ S. Prutis, *Instytucje...*, s. 91.

¹³⁰¹ Zob. wyr. SN z 08.12.2010 r., V CSK 157/10, LEX nr 688708.

nia, słuszności, moralności i godziwości¹³⁰². Ocena zgodności ugody pozasądowej z przepisami prawa oraz zasadami współżycia społecznego powinna być dokonywana przez strony w momencie jej zawarcia. W innym przypadku oceny będzie dokonywał sąd rozpoznający sprawę o uchylenie się od skutków prawnych ugody.

Naruszenie zasad współżycia społecznego stanowi również przesłankę do uchylenia się od skutków materialnoprawnych ugody sądowej. W przypadku ugody przed sądem ocena jej zgodności z przepisami prawa i zasadami współżycia społecznego następuje przy jej zawarciu. Sąd rozpoznający sprawę, w której doszło do zawarcia ugody, może kontrolować treść ugody z punktu widzenia jej zgodności z prawem, zasadami współżycia społecznego oraz zamiaru obejścia prawa. Uprawnienie sądu w tym zakresie wynika z art. 203 § 4 k.p.c. w związku z art. 223 § 4 k.p.c. Sąd może uznać ugodę za niedopuszczalną, gdy okoliczności sprawy wskazują, że jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa. Jednocześnie sąd może uznać za niedopuszczalne cofnięcie pozwu, zrzeczenie się lub ograniczenie roszczenia, tylko wtedy gdy okoliczności sprawy wskazują, że wymienione czynności są sprzeczne z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierzają do obejścia prawa. W przypadku uznania, że ugoda nie narusza wskazanych zasad sąd wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania w sprawie.

Przy ocenie zgodności czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego należy brać pod uwagę okoliczności faktyczne. Dlatego też w ocenie zawartej ugody z zasadami współżycia społecznego należy brać pod uwagę zarówno przyczyny zawarcia tej ugody, jak również okoliczności towarzyszące jej zawarciu¹³⁰³.

W orzecznictwie i doktrynie podkreśla się, że zasada współżycia społecznego ma szczególny charakter, jeśli chodzi o ocenę ugody w zakresie czynionych przez strony wzajemnych ustępstw¹³⁰⁴. Zwraca się uwagę, że ustępstwa stron należy ujmować subiektywnie. Dlatego też nie można stwierdzić, czy ugoda zawierająca rezygnację z części roszczeń przez stronę naruszała zasady współżycia społecznego. Jednocześnie przy ocenie ustępstw w umowie ugody należy analizować, czy są one wzajemne, subiektywnie ekwiwalentne oraz nie naruszają obowiązujących przepisów prawa, zasad współżycia społecznego. W tym miejscu warto zwrócić również uwagę na fakt, że strony chcąc podważyć zawartą ugodę dość często wskazują na element braku ekwiwalentności świadczeń jako naruszenie zasad współżycia społecznego.

¹³⁰² Zob. wyr. SA w Białymstoku z 22.10.2015 r., I ACa 518/15, LEX nr 1842181.

¹³⁰³ Por. wyr. SN z 08.12.2010 r., V CSK 157/10, LEX nr 688708.

¹³⁰⁴ G. Sikorski [w:] J. Ciszewski (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Warszawa 2014, LEX, art. 917, Postanowienie SA w Szczecinie z 29.03.2013 r., I ACz 1181/12, LEX nr 1344245.

Jednakże podnieść należy, że sama nieekwiwalentność świadczeń nie jest wystarczającą przesłanką uznania ugody za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego i w konsekwencji nieważną. Jak wskazuje Sąd Apelacyjny w Szczecinie brak ekwiwalentności świadczeń nie jest dostateczną przesłanką do uznania umowy (ugody) za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego i w konsekwencji nieważną¹³⁰⁵. Sąd rozpatrując sprawę dotyczącą podziału majątku spadkowego wskazał, że występująca dysproporcja wartości majątku przypadającego dla każdej ze stron umowy ugody nie wystarcza do uznania, że umowa jest spreczna z zasadami współżycia społecznego. Zwrócił przy tym uwagę, że ten pogląd jest dominujący zarówno w judykaturze oraz piśmiennictwie¹³⁰⁶. W ocenie Sądu Najwyższego dysproporcja między wartością określonych w umowie wzajemnych świadczeń stron nie stanowi wystarczającej przesłanki uznania umowy ugody za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego.

Jeszcze raz warto podkreślić, że dokonując oceny zgodności zawartej umowy ugody z zasadami współżycia społecznego należy brać pod uwagę również przyczyny zawarcia tej ugody i okoliczności towarzyszące jej zawarciu¹³⁰⁷. W sprawie z zakresu ubezpieczeń Sąd Najwyższy wskazał, że „ugoda zawarta przez ubezpieczyciela z poszkodowanym, wyłącznie w interesie ubezpieczyciela, a z wyraźnym pokrzywdzeniem poszkodowanego oraz sprawcy szkody wyrządzonej ruchem pojazdu mechanicznego, jest nieważna jako spreczna z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.)”¹³⁰⁸. W jednym z orzeczeń Sąd Apelacyjny w Warszawie zwrócił uwagę na konkretny przykład nieważności ugody w związku z naruszeniem zasad współżycia społecznego¹³⁰⁹. W danym stanie faktycznym strony ugody wiązała uprzednio konkretna umowa (stosunek pierwotny). Sąd Apelacyjny stwierdził, że w przypadku, gdy powód swoje świadczenie spełnił ze stosunku pierwotnego, a pozwany w ugodzie żądał zwrotu tego, co sam świadczył w wykonaniu umowy pierwotnej, to taka sytuacja prowadzi do naruszenia zasady ekwiwalentności świadczeń i narusza podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania.

¹³⁰⁵ Zob. wyr. SA w Szczecinie z 14.11.2014 r., I ACa 474/14, Legalis nr 1241613.

¹³⁰⁶ Zob. wyr. SA w Białymstoku z 06.11.2013 r., I ACa 498/13, LEX nr 1400222.

¹³⁰⁷ Zob. wyr. SN z 08.12.2010 r., V CSK 157/10, LEX nr 688708.

¹³⁰⁸ Zob. wyr. SN z 07.12.2006 r., III CSK 266/06, LEX nr 238949.

¹³⁰⁹ Zob. wyr. SA w Warszawie z 05.09.2019 r., V ACa 596/18, LEX nr 2760481.

4.8. Wnioski

Podsumowując, analiza poszczególnych elementów konstrukcyjnych ugody ukazuje bardzo szeroki zakres jej zastosowania. Konstrukcja prawna ugody wykorzystywana jest zarówno w prawie prywatnym, a także występuje w prawie publicznym.

Ugoda jako określona konstrukcja prawna może znaleźć zastosowanie do regulowania spornych stosunków prawnych. Wyodrębnione elementy konstrukcyjne ugody (model ugody) służą również rozwiązywaniu sporów w zakresie stosunków prawnych z zakresu prawa publicznego, a także karnego. Wskazuje na to ogólna charakterystyka stosunków prawnych, które mogą być objęte ugodą, jak również dokonana analiza stosunku prawnego – przedmiotu ugody.

Potwierdzić należy, że wynikający z definicji ustawowej cel ugody, tj.: usunięcie niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego oraz zapewnienie ich wykonania, a także uchylenie sporu istniejącego bądź mogącego powstać w przyszłości, jest elementem wspólnym dla innych typów ugód występujących na gruncie różnych gałęzi prawa. Wskazany cel ugody należy rozumieć również bardziej elastycznie jako cel ugodowego opartego na kompromisie i wzajemnych ustępstwach rozwiązania spornego stosunku prawnego. Ten element jest charakterystyczny dla wszystkich ugodowych form rozwiązywania sporów.

Zasadnicze rozważania na temat wzajemnych ustępstw potwierdzają, że wzajemne ustępstwa stron stanowią najważniejszy element konstrukcyjny ugody. Wzajemne ustępstwa stanowią również istotę ugody. Jednocześnie wzajemne ustępstwa są wspólnym elementem dla każdej gałęzi prawa. Każdy proces ugodowy niezależnie od gałęzi prawa, w ramach której jest prowadzony, wymaga ustępstw stron. Ustępstwa można rozumieć jako jakiegokolwiek rezygnacje z pierwotnego stanowiska każdej ze stron stosunku prawnego wyrażone w sposób wyraźny lub dorozumiany. Wzajemne ustępstwa są również rozumiane bardzo szeroko i subiektywnie, co pozwala uznać, że w każdej gałęzi prawa występuje przestrzeń do ich czynienia. Strony stosunków prawnych, które regulowane są w drodze ugody, mają kompetencje do czynienia ustępstw.

Przeprowadzone rozważania pozwalają na wysunięcie wniosku, że znaczenie ustępstw w ugodzie jest bardzo istotne. Po pierwsze, brak ustępstw stron decyduje o uznaniu, że dana czynność prawna stron nie jest ugodą. Po drugie, ustępstwa są przedmiotem procesu dochodzenia do ugody. Decydują o powodzeniu procesu prowadzącego do rozwiązania sporu i zawarciu ugody. Przed zawarciem ugody strony muszą, m.in. w drodze dialogu, mediacji, negocjacji, arbitrażu, ustalić rodzaj i zakres ustępstw, aby ostatecznie zawrzeć ugodę.

Wzajemne ustępstwa prowadzą do realizacji celu umowy. Nie stanowią same w sobie celu stron, lecz czynione są w tym celu, aby ukształtować stosunek prawny jako pewny i bezsporny. Strony czynią wzajemne ustępstwa w celu, który pokrywa się z celem samej umowy.

Jednocześnie po zawarciu ugody bardzo istotnym elementem jest czynienie ustępstw. Zawarcie ugody samo w sobie nie jest wykonaniem zobowiązania i nie wpływa na pierwotny stosunek prawny. Wykonanie wzajemnych ustępstw przez strony skutkuje wygaśnięciem pierwotnego stosunku prawnego. Wykonanie wzajemnych ustępstw zmierza do likwidacji sporu pomiędzy stronami definitywnie, lecz to od stron zależy, czy po zawarciu ugody będą czynić ustępstwa, do których się zobowiązały w drodze ugody. Wydaje się jednak, że jeśli przyjmiemy, że strony czynią ustępstwa w tym celu, aby zapewnić ich wykonanie, to doprowadzą one definitywnie do likwidacji sporu.

Pomimo że nie wyodrębniono legalnej definicji ustępstwa, to wydaje się, że nie ma potrzeby formułowania normatywnej definicji. Ustępstwa zgodnie z poczynionymi ustaleniami powinny być rozumiane szeroko, wówczas nie ograniczają stron w procesie uzgodnień, tj. dochodzenia do ugody. Ustępstwa na gruncie różnych gałęzi prawa mogą być różne oraz wynikać z okoliczności danego stanu faktycznego. Jednocześnie to, jakie ustępstwa strony mogą czynić, zależy od tego, na co pozwala im dany stosunek prawny. W prawie prywatnym ustępstwa pozostają w swobodnej dyspozycji stron. W prawie publicznym ustępstwa muszą pozostawać w dyspozycji stron, aby mogły zostać poczynione. Dlatego tak bardzo istotne jest, że aby organ publiczny mógł być stroną ugody potrzebna jest podstawa prawna, która pozwalałaby mu dysponować przedmiotem stosunku prawnego w drodze ugody.

Ugoda wywołuje skutki prawne z momentem jej zawarcia. Ugoda jako czynność prawna zawierana jest w wyniku zgodnych oświadczeń woli celem wywołania określonych skutków prawnych. Należy również podkreślić, że skutkiem prawnym czynionych ustępstw jest wykonanie ugody. Czynienie ustępstw jest elementem, który występuje w wyodrębnionym modelu ugodowym, tj. procesie ugodowego rozwiązywania sporów po zawarciu ugody. Jeżeli strony poczynią ustępstwa zgodnie z treścią ugody, to nastąpi wygaszenie sporu oraz pierwotnego stosunku prawnego, który był podstawą zawarcia ugody.

Szczegółowa analiza elementów konstrukcyjnych ugody, a także zagadnienia wykładni oświadczeń woli w ugodzie, pozwala wyprowadzić wniosek, że elementem wspólnym dla ugód zawieranych na gruncie różnych gałęzi prawa jest konsensus (*consensus*) wszystkich stron, rozumiany jako zgodność oświadczeń woli, które decydują o zawarciu ugody. Ugoda jako czynność prawna, wywołująca skutki prawne mocą zgodnych oświadczeń stron, występuje na gruncie innych gałęzi prawa.

Przyjąć należy, że konsensus stanowi niewynikający wprost z regulacji ustawowych element konstrukcyjny ugody. Jest bardzo istotny w procesie ugodowym, ponieważ odnosi się zarówno do zgodnych oświadczeń woli co do kształtowania stosunku prawnego w drodze ugody, jak również do czynionych przez strony ustępstw. Konsensus poprzedzony jest procesem uzgodnień co do ustępstw stron spornych stosunków prawnych.

Należy również zwrócić uwagę, że zakwalifikowanie danej czynności prawnej jako ugody na gruncie prawa publicznego nie skutkuje automatycznie uznaniem jej za czynność cywilnoprawną, do której możemy stosować przepisy o wadach oświadczenia woli. Jeżeli ugody w prawie publicznym dotyczą stosunków cywilnoprawnych, wówczas takiej klasyfikacji można byłoby dokonać. Przykładem są tutaj ugody cywilnoprawne, które są odrębnie regulowane jako zawierane w sprawach z zakresu administracji publicznej (ugoda w sprawie ustalenia wysokości opłaty rocznej, ugoda w prawie wodnym, ugoda w administracyjnym postępowaniu rozgraniczeniowym). Ugoda na gruncie prawa publicznego, jeżeli dotyczy stosunków innych niż cywilnoprawnego, nie jest czynnością cywilnoprawną. Nie mają wówczas do niej zastosowania przepisy prawa cywilnego. Tutaj pojawia się właśnie niezwykle istotny praktyczny aspekt. Zakwalifikowanie ugody jako czynności publicznoprawnej skutkuje tym, że nie będzie można zastosować do niej przepisów prawa cywilnego np. dotyczących błędu. Należy w tym miejscu zastanowić się, mając na uwadze jedność systemu prawnego, czy przepisów prawa cywilnego nie powinno się stosować w tym przypadku w drodze analogii. W szczególności rozważyć wykorzystanie regulacji cywilnoprawnych ugody odpowiednio w prawie publicznym, korzystając już z dorobku nauki prawa cywilnego oraz orzecznictwa sądowego.

Podsumowanie i wnioski końcowe (realizacja celu badawczego)

Ugoda oraz ugodowe rozwiązywanie sporów prawnych to rozwiązania znane w prawie od czasów rzymskich. Na przestrzeni wieków dostrzegalny jest rozwój instytucji ugodowych, zwłaszcza opartych na porozumieniu stron. Szczególnego znaczenia ugoda nabiera obecnie, w sytuacji ciągłych przemian społecznych i gospodarczych, które wymagają większej elastyczności prawa. Wpływ na rozwój konsensualnych form rozwiązywania sporów ma zmiana znaczenia roli państwa w rozstrzyganiu sporów.

W polskim systemie prawa przepisy regulujące instytucję ugody zostały wprowadzone w dwudziestolecie międzywojennym. Z niewielkimi modyfikacjami funkcjonują w obecnych regulacjach prawa cywilnego. Wszelkie mediacyjne lub ugodowe formy rozwiązywania sporów coraz szerzej znajdują zastosowanie w gałęziach prawa, które jeszcze do niedawna były uznawane za „nienegocjacyjne”, gdzie rozstrzyganie sporów było w gestii państwa. W szczególności dostrzegalne jest to w prawie publicznym, najwidoczniej w prawie administracyjnym i podatkowym.

Rozważania przeprowadzone w rozprawie pozwoliły na potwierdzenie sformułowanych we wstępie hipotez badawczych ujętych w formie pytań.

Główną hipotezą badawczą rozprawy było ustalenie, czy w drodze szczegółowej analizy przypadków ugodowego rozwiązywania sporów prawnych w sferach zróżnicowanych stosunków prawnych, można i należy wyodrębnić uniwersalny model ugody. Towarzyszyła temu konstatacja, że ugoda cywilnoprawna (umowa ugody w rozumieniu prawa cywilnego materialnego) jest uniwersalnym narzędziem rozwiązywania sporów i stanowi fundament (podstawę) modelu ugody oraz ugód stosowanych w różnych gałęziach prawa.

Analiza obowiązujących regulacji prawnych, stanowisk doktryny i orzeczeń sądów powszechnych i administracyjnych, a także szczegółowych przypadków ugodowego rozwiązywania sporów prawnych w sferach zróżnicowanych stosunków prawnych, zarówno na gruncie prawa prywatnego oraz publicznego, potwierdzają przyjętą główną hipotezę badawczą. Wobec tego można i należy wyodrębnić uniwersalny model ugody.

Przeprowadzone badanie obowiązujących przepisów prawa pozwala wyodrębnić model ugody, który należy rozumieć jako uniwersalną konstrukcję prawną, opierającą się na zgodnych oświadczeniach woli stron wynikających z autonomii woli podmiotów, dążących do wywołania określonych skutków prawnych w postaci ukształtowania stosunku prawnego i nadania mu cech pewności i bezsporności.

Poprzez analizę porównawczą wybranych ugód wykazano katalog elementów konstrukcyjnych ugody. Podstawowe elementy konstrukcyjne umowy ugody stanowią jednocześnie elementy modelowe ugody. Model cywilistyczny ma charakter uniwersalny. Cechą tego modelu jest mechanizm wzajemnych ustępstw, którego rdzeń jest cywilnoprawny. Strona ugody ma zawsze kompetencje do czynienia ustępstw. Kompetencja ta wynika zarówno w prawie prywatnym i publicznym z autonomii woli. Analiza ugód w wybranych regulacjach prawnych pozwoliła sformułować wniosek, że najważniejszym elementem ugody są wzajemne ustępstwa stron.

W toku rozważań nad ugodowymi formami rozwiązywania sporów wyodrębniono „model ugodowy” rozwiązywania sporów. Wykazano, iż przez model ugodowy należy rozumieć rozciągnięty w czasie proces, który polega na działaniach polubownych stron i prowadzi do rozwiązania sporu w drodze porozumienia (ugody). Model ugodowy jest uniwersalnym schematem postępowania (procesu) ugodowego rozwiązywania sporów prawnych. Model ten oparty jest na autonomii woli stron, a jego elementem przedmiotowo istotnym jest zgodna wola stron. Istotą wyodrębnionego modelu jest dążenie do rozwiązania sporu poprzez dokonywanie wzajemnych ustępstw, które są elementem prowadzonych uzgodnień. Zgodne oświadczenie woli wyrażone w ugodzie stanowi wynik wcześniejszych uzgodnień stron. Cechą modelu ugodowego jest rozwiązanie sporu, nie zaś jego rozstrzygnięcie. Model ugodowy prowadzi do zakończenia sporu między stronami w wyniku wykonania ustaleń, które zostały poczynione w drodze uzgodnień.

Przeprowadzone rozważania pozwalają również wyprowadzić wniosek, że każda umowa nazwana zawiera w sobie element ugody w związku z koniecznością dokonywania wzajemnych „uzgodnień” przez strony. Strony zawierając ugodę muszą w pierwszej kolejności ułożyć treść stosunku ugody, co wiąże się z czynieniem ustępstw, tj. rezygnacją z pierwotnie zajmowanego stanowiska. Zgodność zapewniona jest, gdy strony ugodzą się co do konkretów umowy. Porozumienie co do istniejącego między stronami stosunku prawnego ma charakter zgodnego oświadczenia woli, które wywołuje skutki prawne w dziedzinie prawa materialnego. Stwierdzić należy, że każda umowa jest ugodą w oparciu o zgodne oświadczenie woli. Istota ugody została włączona do innych umów nazwanych.

Dostrzeżenie modelu ugody jest łatwiejsze, gdy oderwiemy się od cywilistycznego rozumienia ugody jako umowy ugody. Wówczas zauważamy, że ugodą to specyficzna konstrukcja prawna, która odnosi się również do innych stosunków prawnych. Ugodą jest pewną konstrukcją prawną, która spotykana jest na gruncie prawa cywilnego, ale tak naprawdę ta konstrukcja ma charakter bardziej uniwersalny niżby wynikało to z Kodeksu cywilnego.

Tak rozumiana ugoda jest bardziej „nakładką” na inne stosunki prawne niż samodzielną umową. Umowa ugody jest inną umową niż typowe umowy nazwane (np. umowa sprzedaży, umowa najmu).

W rozprawie wykazano również, że ugoda może mieć charakter niesamodzielnego, tj. związanego z jakimś stosunkiem prawnym. Wniosek taki wynika z założenia, że ugoda nie jest tylko umową. Analiza stosunku prawnego jako przedmiotu ugody pozwoliła stwierdzić, że ugoda nie może istnieć bez innego stosunku prawnego (stosunku pierwotnego). Możliwe jest zawarcie umowy ugody, co do nieistniejącego stosunku prawnego, ale to wiąże się z określonymi warunkami. Przedmiotem takiej ugody jest wówczas rozwiązanie sporu co do istnienia stosunku prawnego. Ugoda w takim przypadku dotyczy stosunku prawnego nieistniejącego, jeśli strony są przekonane o jego istnieniu lub mają wątpliwości w zakresie jego istnienia. Ugoda nie może być czynnością pozorną i kreować nowego stosunku prawnego. Ugoda to niesamodzielną konstrukcją, która jest związana z konkretną sytuacją podmiotów.

Ponadto można stwierdzić, że konstrukcja prawna ugody (model ugody) zbliżona jest do takich konstrukcji prawnych jak umowa o świadczenie na rzecz osoby trzeciej, przekaz i papiery wartościowe. Konstrukcje te, podobnie jak ugoda, zostały uregulowane w części szczegółowej prawa zobowiązań jako umowy nazwane, ale nie są typowymi umowami. Ugoda, podobnie jak wskazane konstrukcje prawne, służy uproszczeniu obrotu prawnego, a także jest czynnością prawną, która wywołuje określone skutki prawne. W odróżnieniu od innych konstrukcji prawnych jest nieskomplikowaną instytucją prawa cywilnego.

Powyższe rozważania doprowadziły do wniosku, że na bazie ugody jako określonej konstrukcji prawnej może funkcjonować wiele innych instytucji prawnych, których celem jest polubowne rozwiązanie spornego stosunku prawnego. Przeprowadzone badania potwierdziły, że model ten jest równocześnie podstawową formą polubownego rozwiązywania sporów prawnych w prawie prywatnym i publicznym.

Analiza obowiązujących regulacji prawnych, stanowisk przedstawicieli doktryny i orzecznictwa sądowego potwierdziła założenia, że ugoda jest pewnym uzgodnieniem, czynnością prawną, która wywołuje określone skutki prawne. To pozwala zakwalifikować ugodę do kategorii czynności prawnych.

O uniwersalnym charakterze ugody świadczy możliwość zastosowania jej konstrukcji – znanej cywilistycznie – na gruncie innych gałęzi prawa, ale bez kwalifikowania tego jako umowy, tylko jako czynność, która odpowiada istocie ugody, wywołująca skutki prawne w innej niż cywilnoprawnej sferze prawnej.

Analiza określonych przypadków ugodowego rozwiązywania sporów prawnych w sferach zróżnicowanych stosunków prawnych prowadzi do konstatacji, że to, co nazywamy ugodą, której istotą są ustępstwa, pojawia się również w innych gałęziach prawa. Ugoda jest jedną z takich typowych konstrukcji cywilistycznych wykorzystywanych przez inne gałęzie prawa, w tym gałęzie prawa zaliczane do prawa publicznego. Poczynione rozważania pozwalają również dostrzec, że wiele konstrukcji znanych prawu cywilnemu widocznych jest na polu prawa publicznego. Wobec powyższego ugoda jako konstrukcja prawna cywilistyczna jest dobrym przykładem takiej czynności.

Przeprowadzone rozważania potwierdziły, że ustawodawca wprowadza tę konstrukcję prawną ugody w innych postępowaniach, w tym postępowaniu cywilnym, postępowaniu przed sądem polubownym czy postępowaniu administracyjnym. W rezultacie to także pozwala przyjąć, że ta konstrukcja ugody ma charakter uniwersalny.

Analiza podjętej w tej rozprawie problematyki może stanowić przyczynek do dalszych badań w zakresie zastosowania modelu ugody w innych gałęziach prawa, w tym przede wszystkim w prawie publicznym. W szczególności istotnym pozostaje, aby na gruncie innych niż należące do prawa prywatnego gałęzi prawa, wyodrębnić przestrzeń do ugodowego rozwiązywania sporów. W trakcie badań wykazano, że modelem ugody jest określona konstrukcja prawna, nie zaś umowa ugody. Wydaje się zatem, że takie rozumienie może być pomocne przy konstruowaniu ugody na gruncie prawa publicznego.

Celem rozprawy było wyróżnienie elementów wspólnych wybranych różnych form ugodowego rozwiązywania sporów oraz przedstawienie instytucji prawnej prowadzącej do zawarcia ugody. Jednocześnie celem prowadzonego procesu badawczego było zbadanie, czy cywilistyczna konstrukcja ugody może mieć zastosowanie do regulacji stosunków prawnych na gruncie różnych dziedzin prawa, w tym stosunków prawa prywatnego i publicznego. Należy uznać, że cele te zostały spełnione.

Powyższe zostało wykazane poprzez wyróżnienie elementów wspólnych różnych form ugodowego rozwiązywania sporów. Po pierwsze, u podstaw regulacji ugodowych leży wola stron o spornych interesach, których celem jest rozwiązanie sporu. Istotą ugody jest to, że ugoda zawierana jest przez dwie strony, które poprzez ustępstwa dążą do rozwiązania sporu lub usunięcia wątpliwości mogących wynikać ze stosunku prawnego.

Wykazano również, iż zarówno na gruncie prawa prywatnego, jak i na gruncie prawa publicznego jest ten sam element, który kształtuje ugodę tzn. „uzgodnienia” co do ustępstw, które czynią strony w następstwie zawarcia ugody. Ugoda wywołuje określone skutki prawne

poprzez modyfikację stosunku prawnego, który obejmowany jest ugodą. To samo występuje na gruncie prawa prywatnego, ale też na gruncie prawa publicznego.

Analiza przepisów prawa potwierdziła, że na gruncie prawa cywilnego występuje czynnik określany jako „konsensus”. Należy zauważyć, że czynność prawna, która wywołuje skutki prawne w postaci modyfikacji stosunku prawnego, także występuje na gruncie innych przypadków, gdzie ugoda jest regulowana. Badania pozwoliły ustalić, że elementem wspólnym dla ugód zawieranych na gruncie różnych gałęzi prawa jest konsensus wszystkich stron rozumiany jako zgodność oświadczeń woli, który decyduje o zawarciu ugody. Jak wykazano konsensus stanowi niewynikający wprost z regulacji ustawowych element konstrukcyjny ugody. Konsensus jest bardzo istotny w procesie ugodowym, ponieważ odnosi się zarówno do zgodnych oświadczeń woli co do kształtowania stosunku prawnego w drodze ugody, jak również do czynionych przez strony ustępstw. Konsensus poprzedzony jest procesem uzgodnień co do ustępstw stron spornych stosunków prawnych.

W celu uzupełnienia głównej hipotezy poznawczej, w toku prowadzonych badań postawione zostały dodatkowe problemy, które zostały sformułowane na wstępie rozprawy. Pierwsza hipoteza zakładała wykazanie, że instytucja ugody stanowi niezbędny konstrukcyjny element ugodowych sposobów rozwiązywania sporów. Hipoteza ta została potwierdzona. Analiza obowiązujących regulacji prawnych oraz orzecznictwa sądowego dotyczącego ugodowych form rozwiązywania sporów potwierdziła, że instytucja ugody stanowi niezbędny konstrukcyjny element ugodowych sposobów rozwiązywania sporów prawnych. Ponadto, udowodniono, że ugodę należy rozumieć nie tylko jako umowę cywilnoprawną, ale określoną konstrukcją prawną (konstrukcją modelową), która właśnie stanowi ten niezbędny element ugodowych form rozwiązywania sporów na gruncie różnych gałęzi prawa. Rozważania przyjęte w dysertacji potwierdziły założenie, że konstrukcja prawna ugody jako określonego modelu ugody może znajdować zastosowanie do regulowania spornych stosunków prawnych na gruncie różnych gałęzi prawa. Ustalono, że modelowa konstrukcja ugody, opierająca się na wzajemnych ustępstwach stron, może znaleźć zastosowanie do regulacji innych niż cywilnoprawne stosunki prawne, w tym w prawie publicznym. Zostało to wykazane przy okazji omawiania zagadnienia ugody w zakresie należności publicznoprawnych oraz zagadnienia ugody z organem administracji publicznej.

Potwierdziło się, że warunkiem uznania danej czynności prawnej za ugodę jest wykazanie, że elementem tej czynności prawnej są elementy konstrukcyjne ugody, czyli stosunek prawny, cel, a także wzajemne ustępstwa, które strony czynią wobec siebie, zapewniając tym samym realizację celu ugody. Musi również istnieć zgodny zamiar stron (zgodne oświadcze-

nia woli), że strony chcą ugodę zawrzeć. Stwierdzić zatem należy, że ugoda jako określona konstrukcja prawna stanowi niezbędny element wszystkich form ugodowego rozwiązywania sporów. Wykazanie tych elementów pozwala uznać dane porozumienie za ugodę, co w dalszej w kolejności będzie prowadziło do określonych skutków prawnych.

Rozważania potwierdziły, że ugoda pozasądowa, ugoda sądowa, ugody zawierane poza postępowaniem (mediacyjna, pojednawcza, arbitrażowa), ugoda przed sądem polubownym, ugoda administracyjna, ugoda sądownoadministracyjna, inne ugodowe formy rozwiązywania sporów (obowiązujące oraz projektowane) w przepisach prawa podatkowego, jak również ugody, które uregulowane są w przepisach szczegółowych, posiadają element ugody, który określamy modelem ugody.

Druga z przedstawionych na wstępie hipotez dotyczyła wykazania, czy konieczne jest sformułowanie ogólnej normatywnej definicji ugody („ugody w ogólności”) na tle różnych gałęzi prawa. Hipoteza ta nie została potwierdzona.

Sformułowanie nowej, całkowicie oryginalnej i odmiennej od funkcjonującego dotychczas w doktrynie pojęcia ugody, definicji „ugody w ogólności” nie jest ani możliwe, ani celowe. Pomimo że żaden akt prawny nie określa bezpośrednio lub pośrednio, co należy rozumieć przez pojęcie ugody, to w mojej ocenie za definicję ugody należy uznać art. 917 k.c. Potwierdzone zostało to między innymi analizą orzecznictwa sądowego. Jednocześnie z uwagi na jedność systemu prawa należy pojęciu ugody (instytucji prawnej) nadać znaczenie ustalone przez przepisy Kodeksu cywilnego. Przeprowadzone rozważania doprowadziły do wniosku, że należy opowiedzieć się za powszechnym stanowiskiem, zgodnie z którym instytucjom prawnym o tej samej nazwie w ramach systemu prawnego należy przypisywać tę samą treść. Ustawowa definicja ugody jest uporządkowana, klarowna, zawiera w sobie elementy konstrukcyjne ugody, które charakteryzują konstrukcję prawną ugody – model ugody. W mojej ocenie ustawowa definicja ugody w pełni oddaje jej treść i istotę. Potwierdzone również zostało, że obowiązująca regulacja Kodeksowa ugody ma charakter kompletny, realizujący podstawowe założenia i odpowiada potrzebom obrotu prawnego.

Uważam, że nie jest konieczne tworzenie odrębnej definicji ugody w prawie publicznym. Wypracowany w prawie cywilnym model ugody rozumiany jako konstrukcja prawna ugody i pojęcie ugody materialnoprawnej może służyć do konstruowania nowych ugodowych regulacji prawnych w prawie publicznym. Nie ma potrzeby tworzenia nowej siatki pojęciowej na gruncie prawa publicznego, skoro już istniejąca może zostać wykorzystana, a po dokonaniu koniecznych modyfikacji może być przeniesiona na grunt prawa publicznego.

Ugodzie, która jest regulowana w innych gałęziach prawa, należy przypisywać znaczenie ugody cywilnoprawnej z tym zastrzeżeniem, że przepisy prawa powinny umożliwiać określenie odrębnie np. przedmiotu ugody, formy ugody, elementu kontroli, zagadnień dotyczących wykonania czy też uchylenia się od skutków prawnych zawartej ugody. Analiza ugody w regulacjach prawnych różnych gałęzi prawa doprowadziła również do wniosku, że ugoda może posiadać swoje charakterystyczne odrębne elementy np. ugoda sądowa poddana jest kontroli sądu, ugoda w administracyjnym postępowaniu rozgraniczeniowym wymaga udziału podmiotu trzeciego przy jej zawarciu, a ugoda w sprawie ustalenia wysokości opłaty rocznej wymaga zatwierdzenia przez organ.

A zatem kodeksowa definicja ugody, która określa elementy konstrukcyjne ugody, może stanowić rozwiązanie modelowe dla konstruowania ugody na gruncie innych gałęzi prawa lub też stanowić element odniesienia jako wzorcowa definicja, ale przede wszystkim modelowa konstrukcja prawna może służyć rozwiązywaniu spornych spraw na tle różnych stosunków prawnych.

Bardziej zasadnym byłoby w mojej ocenie rozważenie, czy prawodawca nie powinien w większym stopniu formułować ogólnych zasad dotyczących ugodowego regulowania stosunków prawnych w różnych gałęziach prawa. Realizacja tego postulatu mogłaby stanowić wprowadzenie ogólnej zasady polubownego rozwiązywania sporów na gruncie różnych regulacji prawnych, podobnie jak ma to miejsce w Kodeksie postępowania cywilnego, Kodeksie pracy czy też Kodeksie postępowania administracyjnego.

Trzecia z postawionych w pracy szczegółowych hipotez badawczych dotyczyła wykazania istnienia modelu ogólnego ugody oraz zakresu jego wykorzystania w obrocie prawnym. Hipoteza ta została potwierdzona w całości.

Analiza przypadków ugodowego rozwiązywania sporów prawnych w sferach zróżnicowanych stosunków prawnych prowadzi do wniosku, że istnieje model ogólny ugody, który ma szeroki zakres wykorzystania w obrocie prawnym. W prawie prywatnym model ten znajduje zastosowanie do wszystkich stosunków cywilnoprawnych. W toku prowadzonych badań wątpliwości pojawiły się w trakcie analizy zastosowania ugody w prawie publicznym. Problem, który pojawia się w prawie publicznym, dotyczy dyspozycyjności (dyspozytywności) elementów, które reguluje się w drodze ugody. Niewątpliwie jest ona ograniczona w prawie publicznym. Na gruncie prawa cywilnego istnieje autonomia woli, strony mogą kształtować określone prawa i obowiązki swobodnie. Mają swobodę decyzji co do dokonania czy też niedokonania danej czynności, a także ułożenia treści stosunku cywilnoprawnego. Wyrazem autonomii woli w prawie cywilnym jest funkcjonująca na gruncie prawa zobowiązań zasada

swobody umów. Przeprowadzone badania wykazały, że w prawie publicznym autonomia woli podmiotów także występuje, ale jest ona ograniczona. W prawie publicznym prawodawca nie pozostawia podmiotom takiej swobody modyfikowania ich sytuacji prawnej w drodze czynności prawnej, jak w prawie prywatnym. Wykazane jednak zostało, że zastosowanie konstrukcji prawnej ugody w prawie publicznym jest również konsekwencją autonomii woli podmiotów stosunków publicznoprawnych. W trakcie badań udało się wykazać, że ustawodawca wprowadził do prawa publicznego normy, które cechują się dyspozytywnością i właśnie ten element dyspozytywności jest bardzo istotny z punktu widzenia zastosowania konstrukcji prawnej ugody. Analiza orzecznictwa sądowoadministracyjnego pozwoliła potwierdzić, że ugoda stanowi przejaw zasady dyspozycyjności.

W trakcie analizy ugód w wybranych innych gałęziach prawa wykazano, że przestrzeń do ugodowego rozwiązywania sporów również występuje w prawie publicznym poprzez, m.in.: funkcjonowanie ugody administracyjnej, mediacji administracyjnej i sądowoadministracyjnej, zastosowanie ugody cywilnoprawnej w sprawach z zakresu administracji publicznej, możliwości uczestniczenia organu administracji publicznej w mediacji, możliwości przeniesienia ustaleń mediacyjnych do decyzji administracyjnej. Jednocześnie w prawie administracyjnym występuje uznanie administracyjne. Uznanie administracyjne to sfera do tego, aby konstrukcję prawną ugody stosować w tej gałęzi prawa.

Przeprowadzone rozważania pozwoliły wyprowadzić wniosek, że w prawie publicznym właściwie jest tyle możliwości stosowania ugody, tyle możliwych ustępstw, ile wynika z dyspozycyjności danym konkretnym przedmiotem stosunku prawnego (lub jego elementem). Pytanie, które się pojawia w tej sytuacji to, na ile organ publiczny ma tutaj swobodę decydowania o tym. Również na ile tutaj można dostrzegać to miejsce do regulacji ugodowej.

Czwarta z postawionych hipotez dotyczyła potwierdzenia, że elementy konstrukcyjne ugody cywilistycznej pozwalają zastosować ugodę do regulacji spornych stosunków prawnych w różnych dziedzinach prawa. Hipoteza ta została potwierdzona.

Rozważania podjęte w dysertacji doprowadziły do wniosku, że elementy konstrukcyjne ugody cywilistycznej pozwalają zastosować ugodę do regulacji spornych stosunków prawnych w różnych dziedzinach prawa. Wykazane zostało, że konstrukcja prawna ugody jako wyodrębnionego modelu (rozwiązanie konstrukcyjne) jest narzędziem uniwersalnym, której elementy (stosunek prawny, cel ugody, wzajemne ustępstwa) stanowią fundament instytucji ugodowych w każdej z dziedzin prawa.

Wykazałem, że w każdej z analizowanych gałęzi prawa ugoda stanowi najbardziej pożądaną sposób rozwiązania sporu. To właśnie model ugody powinien stanowić punkt odnie-

sienia dla rozumienia ugody w różnych gałęziach prawa. Fundamentalne znaczenie miało w tym przypadku wykazanie, że elementy konstrukcyjne ugody wynikają z definicji ugody cywilnoprawnej, a samo pojęcie ugody ma bardzo ogólny charakter, który pozwala na zastosowanie wskazanej tam konstrukcji prawnej do regulacji innych stosunków w różnych gałęziach prawa. Dokonując wykładni gramatycznej ustawowego pojęcia ugody można wykazać wprost, że nie ma tutaj ograniczeń, można dowolnie wybraną wątpliwość na tle każdego stosunku prawnego rozwiązać w drodze ugody.

Analiza regulacji prawnych ugody sądowej, ugody pojednawczej, ugód zawieranych poza procesem, ugód regulowanych odrębnymi przepisami, a także ugody administracyjnej oraz regulacji ugodowych na gruncie prawa publicznego, prowadzi do wniosku, że elementy konstrukcyjne ugody cywilnoprawnej zawierają się również w tych regulacjach oraz stanowią ich istotę.

Jak zostało udowodnione, stroną ugody mogą być podmioty, mające status stron jakiegokolwiek stosunku prawnego, który może wynikać zarówno z prawa prywatnego, jak również z prawa publicznego. Stronami ugody mogą być zarówno osoby fizyczne, czy też osoby prawne reprezentowane przez swoje organy. Definicja ustawowa ugody odnosi się jedynie do stosunku prawnego, przy czym rodzaj tego stosunku nie jest bliżej określony. Daje to podstawę do twierdzenia, że przedmiotem ugody może być każdy stosunek prawny, przy tym zastrzeżeniu, że strony mocą swoich oświadczeń woli mogą kształtować ten stosunek prawny (lub elementy tego stosunku). Warunkiem zawarcia ugody jest pozostawanie przez strony w określonych stosunkach prawnych lub co najmniej przekonanie, że określony stosunek prawny je łączy, a to jest przedmiotem sporu występującego między nimi.

Jednakowy pozostaje również cel, jakim jest polubowne zakończenie spornej sprawy, a także środek do jego osiągnięcia, tj. wzajemne ustępstwa stron.

Piąta z postawionych hipotez dotyczyła udowodnienia, że wzajemne ustępstwa stron stanowią najważniejszy element konstrukcyjny ugody w każdej z dziedzin prawa. Hipoteza ta została w całości potwierdzona.

Analiza poszczególnych przypadków ugodowego rozwiązywania sporów prawnych potwierdziła, że wzajemne ustępstwa stron stanowią niezbędny element konstrukcyjny ugód zawieranych w różnych gałęziach prawa. Wzajemne ustępstwa są *essentialia negotii* ugody. Regulowanie sporów na gruncie wszystkich gałęzi prawa wiąże się z procesem uzgodnień i dokonywaniem ustępstw przez strony spornych stosunków prawnych. Uzgodnienie ustępstw przez strony stanowi o gotowości stron do zawarcia ugody. Wzajemne ustępstwa są wyrazem woli stron podmiotów. Zgodna wola stron do ich poczynienia prowadzi do zawarcia pomię-

dzy nimi ugody. Analiza poszczególnych regulacji prawnych prowadzi do wniosku, że ustępstwa z uwagi na specyfikę danej gałęzi prawa mogą być różne.

W toku prowadzonych rozważań dostrzeżono, że istotnym z punktu widzenia uniwersalności instytucji ugody pozostaje ustalenie, na ile można ustępstwa czynić w prawie prywatnym, a na ile w prawie publicznym. Przeprowadzone badania doprowadziły do wniosku, że pierwszym elementem, niezbędnym do stwierdzenia, czy ugoda jest dopuszczalna, jest ustalenie sfery (przestrzeni), w której w ogóle można ugodę zawierać, aby dopiero w dalszej kolejności móc ją wdrażać. Potwierdzono, że swoboda w ustaleniu tej przestrzeni dla ugody w prawie prywatnym i prawie publicznym jest inna. Analiza przepisów prawa publicznego, a także stanowisk przedstawicieli doktryny potwierdziła, że sfera tej swobody występuje zarówno w prawie prywatnym, jak również w prawie publicznym. Jeśli ustawodawca wprowadził instrument ugody w poszczególnych procedurach m.in. w postępowaniu administracyjnym, postępowaniu sądowniczym to oznacza, że w jakimś zakresie ta swoboda musi być. Jeżeli w sądownictwie administracyjnym jest miejsce na mediacje oparte na propozycjach ugodowych w kwestiach materialnoprawnych, a stroną mediacji jest organ, który wydał zaskarżone orzeczenie, to należy uznać, że w prawie administracyjnym jest miejsce i przestrzeń dla ugody. Organ publiczny musi wykonać swoje zadania. Jeżeli kompetencje pozwalają na swobodę, tam jest miejsce na ugodę. Tam, gdzie organ ma swobodę, tam jest miejsce dla instytucji ugody. Jednocześnie ustawodawca podejmuje próby wprowadzenia polubownych metod rozwiązywania sporów w prawie publicznym np. poprzez nowy projekt ordynacji podatkowej. Powyższe prowadzi do wniosku, że ta swoboda istnieje. Przy czym ile tej swobody jest w ramach danej gałęzi prawa, pozostaje do ustalenia przez prawników i orzecznictwo z tych innych gałęzi prawa.

Analiza obowiązujących przepisów prawnych doprowadziła do wniosku, że ustępstwa czynione przez strony czynności prawnej, które nie zmierzają do naruszenia prawa, zasad współżycia społecznego, nie prowadzą do obejścia prawa, pozwalają uznać daną czynność prawną za ugodę. W mojej ocenie przeprowadzone badania porównawcze ugód na gruncie prawa prywatnego i publicznego wykazują, że wskazane kryteria są uniwersalne i powinny być brane pod uwagę przy ocenie skutków ugody.

Ostatnia z postawionych na wstępie rozprawy szczegółowych hipotez badawczych dotyczyła zdiagnozowania, czy możliwe jest wyodrębnienie elementów wspólnych dla różnych form ugodowego rozwiązywania sporów. Hipoteza ta została potwierdzona.

Analiza obowiązujących regulacji prawnych, stanowisk przedstawicieli doktryny i orzeczeń sądów powszechnych i administracyjnych potwierdziła pogląd, że możliwe jest wyodrębnienie elementów wspólnych dla różnych form ugodowego rozwiązywania sporów.

Głównym punktem stycznym jest wyodrębniony uniwersalny model ugody wskazujący, że ugoda zawierana jest pomiędzy co najmniej dwiema stronami w celu usunięcia wątpliwości lub rozstrzygnięcia sporu. Istota tego modelu w głównej mierze oparta jest na wzajemnych ustępstwach stron, które czynione są z woli stron danego stosunku prawnego, w ramach przyznanej im przez daną gałąź prawa autonomii do kształtowania łączącej ich relacji (stosunku prawnego) celem uczynienia tej relacji niewątpliwą i bezsporną. Ugoda jest konsekwencją autonomii woli podmiotów.

Co istotne, rozważania prowadzone w ramach poszczególnych gałęzi prawa – prawa prywatnego (cywilnego, rodzinnego, pracy, ubezpieczeń gospodarczych, postępowania cywilnego) i publicznego (prawa administracyjnego, prawa zamówień publicznych, prawa podatkowego) doprowadziły do wniosku, że elementem wspólnym ugodowych sposobów rozwiązywania sporów jest ugoda rozumiana jako uniwersalne narzędzie rozwiązywania sporów prawnych. W toku rozważań udało się wykazać, że każda z gałęzi prawa korzysta z podobnego katalogu instytucji ugodowych, a sama ugoda jest konstruowana w sposób rozmaity.

Pomimo akcentowania różnic, które w sposób oczywisty wynikają ze specyfiki określonych gałęzi prawa, istotnie zauważalny jest fundament wszystkich polubownych metod rozwiązywania sporów, tj. konstrukcja prawna ugody. Konstrukcja samej ugody wszędzie jest jednolita i polega na tym samym. Wszędzie występuje stosunek prawny, który łączy strony, ustępstwa, które czynią strony, a także jest określony cel, który strony realizują. Konstrukcja prawna ugody pozasądowej stanowi „punkt odniesienia” dla innych polubownych form rozwiązywania sporów (m.in. ugody sądowej, porozumień rodzinnych, ugody administracyjnej, mediacji cywilnej i administracyjnej, arbitrażu).

Jednocześnie potwierdziło się, że ugoda rozumiana jako zgodne porozumienie oparte na woli stron, wzajemnych ustępstwach, a także deklaracja postępowania w celu wygaszenia sporu, stanowi element wspólny dla wszystkich form polubownego zakończenia sporu (w tym mediacji cywilnej i administracyjnej, arbitrażu, ugody pozasądowej, ugody sądowej, ugody administracyjnej). Przeprowadzone rozważania pozwoliły również wyprowadzić wniosek, że w toku badań potwierdzona została postawiona przez S. Prutisa teza, że element zgody stron stanowi jądro instytucji ugodowej w każdej z dziedzin prawa.

Podsumowując, wspólnym mianownikiem ugodowych konstrukcji prawnych (ugody, ugody sądowej, ugody administracyjnej, mediacji cywilnej, administracyjnej, podatkowej,

negocjacji, arbitrażu, koncyliacji, umów i porozumień podatkowych) jest to, że wszystkie one opierają się na kulturze dialogu (pojednać, nie sądzić), kompromisie, mają wspólny cel, jakim jest polubowne rozwiązanie sporu, zaś elementem podstawowym są wzajemne ustępstwa, które są wynikiem uzgodnień stron. Jednocześnie punktami stycznymi pomiędzy różnymi rodzajami ugód są: oświadczenie woli, zgodność, konsensus, porozumienie, autonomia woli, dobrowolność.

Przeprowadzona w rozprawie analiza przepisów prawnych, poglądów doktryny i judykatury wykazały, że wychodząc od założeń cywilistycznych da się zbudować model ugody rozumiany jako konstrukcja prawna ugody.

Na podstawie rozważań zawartych w dysertacji można skonstatować, że elementy konstrukcyjne ugody cywilnoprawnej stanowią rdzeń ugody w innych gałęziach prawa. A zatem ugoda jest uniwersalnym narzędziem rozwiązywania sporów prawnych. Ugoda zapewnia stronom możliwość rozwiązania złożonych i skomplikowanych, a także często wielopłaszczyznowych sporów prawnych. Ugoda pozwala ponadto uwzględnić specyfikę wzajemnych relacji stron, która zdecydowanie jest trudniejsza do uchwycenia we władczym rozstrzygnięciu sądu czy też organu administracji.

Analiza ugody w wybranych gałęziach prawa pozwoliła potwierdzić, że ugoda jest szeroko wykorzystywana w obrocie prawnym i gospodarczym. Przeprowadzone rozważania pozwalają na sformułowanie tezy, że ugoda pełni istotne znaczenie w obrocie gospodarczym i społecznym, co zostało wykazane w toku prowadzonych badań różnych rodzajów ugód na gruncie wybranych gałęzi prawa. Jednocześnie praktyczne wykorzystanie instytucji ugody wynika, m.in.: z ogólnospołecznej roli ugody, charakteru prawnego, funkcji, jakie pełni w prawie, zakresu stosunków mogących być przedmiotem ugody.

Ugoda jest wykorzystywana zarówno w prawie rodzinnym, prawie pracy, prawie ubezpieczeń gospodarczych i społecznych, w szczególnych regulacjach dotyczących bankowego postępowania ugodowego, czy też postępowania restrukturyzacyjnego. W prawie prywatnym oprócz klasycznej ugody cywilnoprawnej, ugody sądowej, ugód procesowych i pozaprosesowych pojawiają się również konstrukcje prawne oparte na konstrukcji prawnej ugody, jak np. porozumienie w prawie rodzinnym.

Funkcja, jaką pełni ugoda w prawie, pozwala na ustalenie charakteru ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych. Wykazano, że do podstawowych funkcji instytucji ugody należy: funkcja koncyliacyjna (pojednanie stron), funkcja stabilizacyjna (pewność obrotu) oraz funkcja społeczno-gospodarcza.

W prawie publicznym widać w coraz szerszym zakresie działalność prawodawcy, który zmierza do pełniejszego wykorzystywania ugodowych form rozwiązywania sporów do regulacji stosunków o charakterze publicznoprawnym, czego przykładem były projektowane zmiany do ordynacji podatkowej. Zaakcentować również należy, że konstrukcja prawna ugody cywilnoprawnej (model ugody) jest przez prawodawcę wykorzystywana w sprawach z zakresu administracji publicznej, tj.: ustalenia wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego, w prawie wodnym, w administracyjnym postępowaniu rozgraniczeniowym czy w sprawach szkód górniczych. Ustawodawca dostrzega również potrzebę regulacji ugodowej w sprawach, gdzie stroną jest podmiot administracji publicznej m.in. w sprawach dochodzenia należności cywilnoprawnych. Jednocześnie, co istotne z punktu widzenia obrotu gospodarczego, zauważa się potrzebę wprowadzenia ugody w zakres należności publicznoprawnych.

Należy również stwierdzić, że ugoda jest również pewną „wartością społeczną” opartą na pojednaniu, dążeniu do trwałego rozwiązania sporu, a także pozwala odbudować stronom wzajemne zaufanie. Model ugodowy jest nauką rozwiązywania konfliktów i dokonywania wzajemnych ustępstw. Należy również zaakcentować, że ugoda w prawie publicznym jest przejawem pragmatyzmu administracji oraz wyrazem dobrej administracji. Jednocześnie u podstaw ugody leży kooperacja i partycypacja społeczna. Przyczyną szerszego wprowadzania ugodowych metod rozwiązywania sporów w prawie publicznym mają również swoje podłoże aksjologiczne.

Przeprowadzone rozważania potwierdziły, że ugoda jest nie tylko narzędziem uniwersalnym rozwiązywania sporów na gruncie różnych gałęzi prawa, ale jest również narzędziem bardzo elastycznym, co jest bardzo istotne z punktu widzenia prawnego i gospodarczego. Jak podkreślano we wstępie do pracy, obecnie następuje dynamiczny wzrost spraw kierowanych na drogę postępowania sądowego, charakteryzujących się coraz większą złożonością, co jest wynikiem kształtowania się złożonych stosunków prawnych i społecznych. Nie zawsze prawo nadąża za postępującymi zmianami. Ugoda w takich przypadkach jest rozwiązaniem modelowym, dającym samym podmiotom możliwość samodzielnego kształtowania tych złożonych stosunków prawnych. W mojej ocenie prawo powinno w takich przypadkach wspomagać strony poprzez dawanie im kompetencji do samodzielnego kształtowania wzajemnych relacji, a także wskazując określone granice w kształtowaniu tych stosunków (np. słuszny interes pracownika, zasady współżycia społecznego, wady oświadczenia woli).

O istotnym znaczeniu praktycznym instytucji ugody w obrocie prawnym i gospodarczym świadczy również ogólnospołeczna rola ugody. Ugoda prowadzi do łagodzenia

sprzeczności interesów stron pozostających w sporze, ale przede wszystkim prowadzi do ich pojednania. Ugoda nie tylko kończy spór pomiędzy stronami, ale wygasza konflikt dając nadzieję, że ewentualne spory w przyszłości nie będą występowały lub będą rozwiązywane w drodze porozumienia.

Jak zostało wykazane, ugoda stanowi realizację zasady pomocniczości w rozwiązywaniu sporów. Ugoda pozwala jednostkom na rozwiązywanie sporów prawnych samodzielnie, bez konieczności angażowania aparatu państwowego (wymiaru sprawiedliwości czy organów administracji publicznej). Ugoda pozwala na rozwiązywanie sporów prawnych na poziomie społecznym (jednostki). Zapobiega przed nadmierną ingerencją państwa w rozwiązywanie relacji prawnych między jednostkami. Zwiększa zakres partycypacji jednostek w rozwiązywaniu konfliktów, co zostało między innymi wykazane przy okazji analizy ugody administracyjnej.

Należy również zwrócić uwagę, że zakwalifikowanie danej czynności prawnej jako ugody na gruncie prawa publicznego nie skutkuje automatycznie uznaniem jej za czynność cywilnoprawną. Na gruncie analizy ugody w prawie prywatnym oraz w prawie publicznym zauważono, że charakter prawny instytucji ugody jest złożony. Wszystko zależy od tego, co jest przedmiotem ugody (stosunki cywilnoprawne, stosunki publicznoprawne, czy też oba rodzaje stosunków). Rozważania potwierdziły, że ugoda, która dotyczy praw, obowiązków, roszczeń, czy też należności cywilnoprawnych ma charakter cywilnoprawny bez względu na to, czy stronami ugody są osoby prywatne czy też podmioty publiczne. Również wykazano, że ugoda administracyjna, która dotyczy stosunków o charakterze publicznoprawnym, nie jest ugoda cywilnoprawną, lecz opiera się na konstrukcji prawnej ugody cywilnoprawnej. Zakwalifikowanie ugody jako instytucji o charakterze cywilnoprawnym niesie za sobą określone skutki. Mają do niej wówczas zastosowanie przepisy prawa cywilnego, w tym m.in. dotyczące wad oświadczeń woli, dopuszczalności drogi sądowej.

Przeprowadzone rozważania pozwoliły na sformułowanie wniosku, że ustalenie charakteru prawnego tej instytucji będzie trudne w sytuacji, gdy ugoda będzie zawierać w sobie elementy zarówno z prawa prywatnego, jak i prawa publicznego. Wówczas, podobnie jak w przypadku instytucji odszkodowania znanej prawu publicznemu (odszkodowanie za wywłaszczenie), możemy mieć do czynienia ze swoistą hybrydą prawa podmiotowego o charakterze mieszanym (administracyjno-cywilnoprawnym). W uwagi na zakresły obszar badawczy wskazane zagadnienie nie było przedmiotem rozważań. Wyrażam jednak pogląd, że ustalenie charakteru prawnego instytucji regulującej zarówno stosunek prawny o charakterze publicznoprawnym oraz stosunek prawny o charakterze cywilnoprawnym pozostaje kwe-

stią otwartą i wymaga pogłębionej analizy. Stanowiąc też może jeden z elementów, które mogą prowadzić do popularyzacji ugody w prawie publicznym.

Jako wniosek *de lege ferenda* należy wskazać potrzebę wprowadzenia do obowiązujących przepisów prawa możliwości zatwierdzania przez sądy ugód pozasądowych. Ugody pozasądowe powinny, jeżeli taka jest wola stron, podlegać kontroli sądowej. Takie rozwiązanie byłoby niezwykle istotne z punktu widzenia stron, które dążą do trwałego rozwiązania sporu. Strony nie będą musiały poddawać rozstrzygnięcia swojego sporu sądom powszechnym. W obecnym stanie prawnym strony, które postanowią rozwiązać spór w drodze ugody, decydują się na zawarcie ugody przed sądem (ugoda sądowa) albo innej ugody podlegającej kontroli sądowej (ugody mediacyjnej, ugody arbitrażowej). Wiąże się to jednak z koniecznością wszczęcia postępowania sądowego, polubownego lub też dłuższą i bardziej kosztowną formą dojścia do ugody (mediacje i arbitraż wymagają poniesienia dodatkowego kosztu). Beneficjentami takiego rozwiązania byłyby zarówno strony, jak również sam wymiar sprawiedliwości. Ugoda, która zostałaby zatwierdzona, mogłaby mieć moc prawną ugody zawartej przed sądem. Sądy powszechne miałyby możliwość kontroli postanowień określonych przez strony w ugodzie. W szczególności należałoby wprowadzić rozwiązania normatywne, które umożliwiłyby sądom przed zatwierdzeniem tego typu ugody, zbadanie ugody pod kątem jej zgodności z prawem i zasadami współżycia społecznego albo czy takie porozumienie nie zmierza do obejścia prawa. Sąd powinien mieć możliwość sprawdzenia, czy ugoda jest zrozumiała i nie zawiera sprzeczności, które utrudniałyby jej wykonanie. W sytuacji niezatwierdzenia takiej ugody, nie uzyskiwałaby ona mocy prawnej ugody zawartej przed sądem. Takie rozwiązanie znane jest już w polskim prawodawstwie w odniesieniu do ugody mediacyjnej, ugody zawartej przed sądem polubownym (arbitrażowej), a także ugody administracyjnej. Takie rozwiązanie powinno zostać przeniesione również na grunt ugody materialnoprawnej uregulowanej w Kodeksie cywilnym. Postulat ten mógłby zostać zrealizowany między innymi poprzez wyodrębnienie osobnego sądu do rozpatrywania spraw związanych z zatwierdzaniem ugód pozasądowych, podobnie jak ma to miejsce przy rozpoznawaniu w postępowaniu sądowym spraw dotyczących przeciwdziałania praktykom monopolistycznym oraz regulacji energetyki (Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów).

Postuluje się wprowadzenie, wzorem istniejących rozwiązań prawnych (m.in. Sąd Polubowny przy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Polubowny przy Komisji Nadzoru Finansowego) stałego, profesjonalnego, niezależnego opartego na autorytecie sądu polubownego, który byłby właściwy w sprawach sporów, które mogą być uregulowane w drodze ugody materialnoprawnej. Obecnie wybór drogi sądowej w celu rozwiązania sporu

wiąże się z przekonaniem o konieczności „rozstrzygnięcia” przez organ profesjonalny (sąd). Stanowiłoby to realizację postulatu zapewniania możliwie szerokiego rozpoznawania sporów prawnych na drodze pozasądowej. Można założyć, że wpłynęłoby to na skrócenie czasu prowadzonych postępowań, odformalizowałoby drogę dochodzenia roszczeń przez strony. Jednocześnie zapewniałoby stronom dobrowolność skorzystania z tej drogi postępowania. Od woli obu stron zależałoby w pierwszej kolejności skorzystanie z tej drogi postępowania, a w konsekwencji zakończenia sprawy np. ugodą.

Odrębnym postulatem pozostaje również zapewnienie stronom, pozostającym w sporze na tle stosunków prawa prywatnego czy publicznego, informacji o możliwych polubownych metodach rozwiązywania sporów, w szczególności wprowadzając konieczność podjęcia mediacji lub innej formy polubownego rozwiązania sporu. Szczególnie istotne może być wprowadzenie w przepisach prawnych regulacji, które umożliwiłyby zawieranie w umowach stosownych klauzul (mediacyjnych, koncyliacyjnych, arbitrażowych) stanowiących, że wszelkie spory wynikające z umowy lub pozostające w związku z umową będą rozwiązywane, czy to w drodze mediacji, koncyliacji czy też arbitrażu. Wskazać przy tym należy, że bariery prawne stanowią jedną z przyczyn w zakresie ugodowego rozwiązywania sporów zarówno na gruncie prawa prywatnego, jak również prawa publicznego.

Należy mieć nadzieję, że wnioski płynące z przeprowadzonych rozważań o konstrukcji i charakterze ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych wniosą element nowości do naukowych rozważań o instytucji ugody, a także pozwolą lepiej zrozumieć jej istotę. Jednocześnie nie wszystkie poglądy zaprezentowane w pracy, a także przedstawiona argumentacja mogą być przekonujące. Jeżeli jednak staną się przyczyną dyskusji nad zagadnieniami, które zostały w niej poruszone, to jej cel zostanie osiągnięty. Podjęta próba wyodrębnienia uniwersalnego modelu ugody może stanowić impuls do szerszego wykorzystania konstrukcji prawnej ugody, a tym samym ugodowych metod rozwiązywania sporów prawnych na gruncie różnych gałęzi prawa.

Bibliografia

1. Literatura

- 1) Adamiak B. [w:] Adamiak B., Borkowski J. (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Warszawa 2021.
- 2) Antoszek T. [w:] Gutowski M. (red.), *Kodeks Cywilny. Tom III. Komentarz. Art. 627-1088*, Warszawa 2019.
- 3) Antoszek T. [w:] Guzik B. i in. (red.) *Rodzaje ugody w polskim systemie prawnym a stabilność prawa ze szczególnym uwzględnieniem ugody*, Prawo wobec wyzwań współczesności, Poznań 2011, t. 7.
- 4) Balicki R., *Pozasądowe procedury rozwiązywania sporów między jednostkami* [w:] Jabłoński M. (red.), *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014.
- 5) Balicki R., *Sądownictwo polubowne w Polsce*, PPIA 2003, nr 54.
- 6) Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- 7) Bańko M., *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 2010.
- 8) Baran B., *Ugoda w systemie prawa cywilnego II Rzeczypospolitej* [w:] Mięka M., Stolarski K. (red.), *Ex contractu, ex delicto. Z dziejów prawa zobowiązań*, Kraków 2012.
- 9) Baran K. W. [w:] B. Wagner (red.), *Kodeks pracy*, Gdańsk 2011.
- 10) Baran K. W. [w:] Baran K. W. (red.), *System Prawa Pracy. Tom I. Część ogólna*, Warszawa 2017.
- 11) Baran K. W., *Likwidowanie sporów pracy zagadnienia praktyczne*, Warszawa 2003.
- 12) Baran K. W., *Ugodowe likwidowanie sporów o roszczenia ze stosunków pracy*, Kraków 1992.
- 13) Baran K. W., *Ugody zawarte przed mediatorem w sprawach z zakresu prawa pracy* [w:] A. Świątkowski (red.), *Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej*, Kraków 2006.
- 14) Baran W. K., *Status prawny komisji pojednawczych po nowelizacji kodeksu pracy z 2 lutego 1996 roku*, „Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej” 1997, nr 1.
- 15) Bartosiewicz A., *Polski Ład. Podatki i składki*, Warszawa 2022.
- 16) Bąkowski T., *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki w świetle zasady pomocniczości*, Warszawa 2007.
- 17) Berdel-Dudzińska M., *Konstytucyjna zasada subsydiarności a zakres autonomii szkolnictwa wyższego we współczesnym polskim porządku prawnym*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 4.

- 18) Białecki M., *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012.
- 19) Biały A., *Uгода – lepszy sposób na rozwiązanie sporu?*, „Acta Iuris Stetinensis”, Warszawa 2017, nr 3.
- 20) Bieliński A. [w:] Rzewuski M. (red.), *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021.
- 21) Bieliński A., *Uгода, ugoda sądowa, ugoda zawarta przed mediatorem – zagadnienia wybrane, mediacja* [w:] Olszewski J. (red.), *Arbitraż i mediacja. Praktyczne aspekty stosowania przepisów. Materiały z Konferencji Naukowej. Iwonicz-Zdrój 18–20.10.2007 r.*, Rzeszów 2007.
- 22) Bielska-Brodziak A., *Kłopoty z definicjami legalnymi* [w:] Czepita S., Bogucki O. (red.), *System prawny a porządek prawny*, Szczecin 2008.
- 23) Bielska-Sobkowicz T. [w:] Gudowski J. (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa*, Warszawa 2017.
- 24) Bieniek G. [w:] Bieniek G., Kalus S., Marmaj Z., Mzyk E. (red.), *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, Warszawa 2005.
- 25) Bieranowski A. [w:] Ciszewski J., Nazaruk P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 26) Bieszczad M., *Dobro dziecka jako klauzula generalna – ustalenia znaczenia pojęcia dobra dziecka w XXI w.*, „MOP” 2019, Nr 17.
- 27) Bieś-Srokosz P., Błasik P., *Uгода administracyjna w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego. Refleksje na temat konsensualnej formy działania w administracji publicznej*, „PPP” 2018, nr 6.
- 28) Bieś-Srokosz P., Błasik P., *Uгода administracyjna jako konsensualna prawna forma działania administracji publicznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2019, nr 107.
- 29) Bieś-Srokosz P., *Władztwo administracyjne a nie władcze (hybrydowe) prawne formy działania administracji publicznej* [w:] Duniewska Z., Lewicka R., Lewicki M. (red.), *Władza w przestrzeni administracji publicznej*, Warszawa-Łódź 2020.
- 30) Błachowska B., *Ugodowe załatwienie sporów przed komisjami rozjemczymi i odwoławczymi oraz okręgowymi sądami pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1981, nr 10-11.
- 31) Błaszczak Ł., *Kilka uwag na temat dopuszczalności zawarcia ugody arbitrażowej i jej natury prawnej* [w:] „PPiA. Acta Universitatis Wratislaviensis” 2015, nr 100, cz. 1.
- 32) Błaszczak Ł., Ludwik M., *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007.

- 33) Błaszczak Ł., *Wyrok sądu polubownego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010.
- 34) Boć J. [w:] Boć J. (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2005.
- 35) Bodio J. [w:] Jakubecki A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2015.
- 36) Bogucka I., *Funkcje prawa. Analiza pojęcia*, Kraków 2000.
- 37) Bogucka I., *O pojęciu „funkcja prawa”*, „PiP” 1990, z. 9.
- 38) Bogucka I., *O tzw. antropologicznych funkcjach prawa*, „Studia Iuridica Silesiana”, t. 17, Katowice 1994.
- 39) Bokwa K., *Anwaltsvergleich – niemiecka ugoda adwokacka jako wzór dla polskiego ustawodawcy?*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2018, nr 3.
- 40) Bokwa K., *Od ugody pretorskiej po urzędy pośrednictwa – przedsądowe i pozasądowe metody rozwiązywania sporów cywilnych w prawie austriackim*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2017, nr 3.
- 41) Bończak-Kucharczyk E. [w:] *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, Warszawa 2018.
- 42) Borkowski J. [w:] Adamiak B., Borkowski J. (red.), *Postępowanie administracyjne i sądownoadministracyjne*, Warszawa 2019.
- 43) Borszowski P. [w:] Borszowski P. (red.), *Regulacje prawa finansów publicznych i prawa podatkowego. Podsumowanie stanu obecnego i dynamika zmian. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Wiesławie Miemiec*, Warszawa 2020.
- 44) Borszowski P. [w:] Borszowski P., Halasz A., Kopyściańska K., Kopyściański M. (autorzy), *Umowa o współdziałanie i porozumienie podatkowe*, Warszawa 2021.
- 45) Borucka-Arctowa M. [w:] Borucka-Arctowa M. (red.), *Spoleczne poglądy na funkcje prawa*, Wrocław 1982
- 46) Borucka-Arctowa M., *Poglądy na społeczne funkcje prawa w świetle badań empirycznych*, „PiP” 1981, nr 5.
- 47) Botiuk J., *ADR, czyli polubowne rozwiązywanie sporów jako nowy instrument w zamówieniach publicznych*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2021, nr 1.
- 48) Brzezicki T., Jędrzejewski T., *Ugoda w sprawie aktualizacji opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowych*, „Causus” 2010, nr 4.
- 49) Brzozowski A. [w:] Łętowska E. (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 5, Warszawa 2006.
- 50) Brzozowski L., *Zakładowe komisje pojednawcze*, Warszawa 1986.

- 51) Brzuzy A., *Zasada ugodowego załatwiania spraw* [w:] Niczyporuk J. (red.), *Kodyfikacja postępowania administracyjnego. Na 50-lecie k.p.a.*, Lublin 2010.
- 52) Buczkowski P., *Uгода w prawie cywilnym materialnym i procesowym- wady i zalety*, „PPH”, nr 5, 2010.
- 53) Budnik K. [w:] Radowicki S., Wierzbowski M. (red.), *Ustawa o grach hazardowych. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 54) Bursztynowicz M., Sługocka M., *Postępowanie administracyjne dla jednostek samorządu terytorialnego. Komentarz*, Warszawa 2020.
- 55) Celińska-Grzegorzczak K. [w:] Hauser R., Wierzbowski M. (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Warszawa 2020.
- 56) Cern G., *Mienie komunalne a działalność gospodarcza samorządu terytorialnego*, Warszawa 2019.
- 57) Chałubińska-Jentkiewicz K. [w:] Karpiuk M., Krzykowski P., Skóra A. (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz do art. 61-126*, Olsztyn 2020.
- 58) Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2021.
- 59) Chmielarczyk E., Mularczyk K., *Rola pełnomocnika w mediacji z udziałem podmiotów sektora finansów publicznych*, „PUG” 2018, nr 7.
- 60) Chmielarczyk E., Mularczyk K., *Zawieranie ugody przez jednostki sektora finansów publicznych na podstawie nowelizacji art. 54a ustawy o finansach publicznych*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2018, nr 4.
- 61) Chochowski K., *Kryzys prawa administracyjnego w administracji publicznej – rzeczywistość czy fikcja?* [w:] Doliwa A., Prutis S. (red.), *Wypieranie prawa administracyjnego przez prawo cywilne. Tom III*, Warszawa 2012.
- 62) Chróścielewski W., Tarno J. P., *Postępowanie administracyjne. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 2002.
- 63) Chróścielewski W., Tarno J. P., *Postępowanie administracyjne: kompendium dla urzędników i studentów administracji*, Zielona Góra 1999.
- 64) Cichomska M. [w:] Bosek L., Dziurda M. (red.), *Prokuratoria Generalna RP. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 65) Ciszewski J., Stępień-Sporek A., *Prawo cywilne. Zobowiązania i spadki. Pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2016.
- 66) Complak K., *Normy pierwszego rozdziału Konstytucji RP*, Wrocław 2007.
- 67) Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009.

- 68) Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1994.
- 69) Czarnecki R. [w:] Resich Z. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1972.
- 70) Czarnecki R., *Ugoda*, „NP” 1967, nr 10.
- 71) Czarnecki R., *Rozgraniczenie nieruchomości*, Warszawa 1962.
- 72) Czech B., *Art. 58 k.r.o. w związku z problematyką ustawy nowelizującej z dnia 6 listopada 2008 r.*, „Rodzina i Prawo” 2009, nr 12.
- 73) Czech B., *Bankowe postępowanie ugodowe*, „PS” 1995, nr 6.
- 74) Czepik A., *Ugoda zawarta przed mediatorem*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2011, nr 3.
- 75) Czerwińska H., *Problematyka prawna ugody*, „GSP” 2009, nr 21.
- 76) Ćwikowski D., Macudziński M., Pietrasz P., *Opodatkowanie dochodów z nieujawnionych źródeł i nieznanających pokrycia w ujawnionych źródłach przychodów – uwagi de lege ferenda* [w:] Etel L. (red.), *Ordynacja Podatkowa w teorii i praktyce*, Białystok 2008.
- 77) Dajczak W., Giaro T., Longchamps de Berier F., *Prawo rzymskie. U podstaw prawaprywatnego*, Warszawa 2018.
- 78) Dąbrowski M., *Normy prawne względnie wiążące w polskim prawie publicznym*, „PiP” 2016, nr 7.
- 79) Dąbrowski P., Szpoper D., *„Prawo ubogich” w postępowaniu cywilnym w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 2019, nr LXVI.
- 80) Dereń A. M., *Zarys prawa cywilnego w pytaniach i odpowiedziach*, Nysa 2008.
- 81) Dębiński A., Misztal-Konecka J., Wójcik M., *Prawo rzymskie publiczne*, Warszawa 2017.
- 82) Dmowski S. [w:] Bieniek G. (red.), *Komentarz do Kodeksu cywilnego, Księga trzecia. Zobowiązania, Tom 2*, Warszawa 2011.
- 83) Dmowski S. [w:] G. Bieniek (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*. t. 2, Warszawa 2011.
- 84) Dobek A., *Zasada pomocniczości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] Sadowski M., Szymaniec P. (red.), *Państwo - koncepcje i zadania*, „Studia Erasmiانا Wratislaviensia” 2008, z. 3.
- 85) Dobkowski J., *Ugoda w sprawie ustalenia wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej*, „Causus” 2018, nr 1.
- 86) Dolecki H., Radkiewicz T. [w:] Wiśniewski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366*, Warszawa 2021.
- 87) Doliwa A. [w:] Hołyst B. (red.), *Wielka Encyklopedia Prawa*, Warszawa 2005.

- 88) Doliwa A. [w:] Załucki M. (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Warszawa 2019.
- 89) Doliwa A., *Funkcje zasad współżycia społecznego w prawie cywilnym*, Warszawa 2021.
- 90) Doliwa A., *O rozumieniu i znaczeniu słuszności w prawie prywatnym*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, z. 17.
- 91) Doliwa A., *Osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2012.
- 92) Doliwa A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012.
- 93) Domański L., *Instytucje kodeksu zobowiązań. Komentarz teoretyczno-praktyczny. Część szczególna*, Warszawa 1938.
- 94) Doroszewski W. (red.), *Słownik Języka Polskiego PWN*, dostęp: <http://www.sjp.pwn.pl>, data wejścia: 23.05.2020 r.
- 95) Dulęba D., *Uгода w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2012.
- 96) Duniewska Z. [w:] Stahl M. (red.), *Prawo administracyjne, pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2019.
- 97) Duniewska Z., *Z refleksji na temat wyodrębnienia prawa administracyjnego i związków tego prawa z prawem cywilnym* [w:] Korczak J. (red.), *Cywilizacja administracji publicznej. Księga jubileuszowa z okazji 80-lecia urodzin Prof. nadzw. UW dr hab. Jana Jeżewskiego*, Wrocław 2018.
- 98) Durzyńska M., *Charakter prawny ugody granicznej*, „ST” 2004, nr 4.
- 99) Dymitruk D., *Instytucja ugody na tle ustawy o gospodarce nieruchomościami – przyczynek do dyskusji nad stosowaniem działań mediacyjnych przez samorządowe kolegia odwoławcze* [w:] Tabernacka M. (red.), *Mediacje ponad podziałami*, Wrocław 2013.
- 100) Eichstaedt K. [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, Warszawa 2017.
- 101) Eichstaedt K. [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego*. t. 2, *Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2022.
- 102) Ereciński T. [w:] Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2012.
- 103) Ereciński T. [w:] Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające.*, t. 1, Warszawa 2007.
- 104) Ereciński T., Weitz K., *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008.
- 105) Etel L., *Nowa ordynacja podatkowa: z prac Komisji Kodyfikacyjnej Ogólnego Prawa Podatkowego*, Białystok 2017.
- 106) Etel L., *Ordynacja podatkowa, Kierunkowe założenia nowej regulacji*, Białystok 2015.

- 107) Falkiewicz K., Romatowska M., *Uгода w postępowaniu mediacyjnym w sprawach cywilnych*, Temidium 5 (71) 2012, dostęp: https://www.temidium.pl/arttykul/ugoda_w_postepowaniu_mediacyjnym_w_sprawach_cywilnych-283.html, data wejścia: 30.10.2020 r.
- 108) Fallach W., *Uгода w prawie ubezpieczeń gospodarczych*, Warszawa 2005.
- 109) Federczyk W., *Mediacja w postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym*, Warszawa 2013.
- 110) Felcenloben D., *Procedury geodezyjno-prawne ustalania granic i podziałów nieruchomości*, Warszawa 2019.
- 111) Fenichel Z., *Nowy Proces cywilny. Dwutygodnik poświęcony zagadnieniom wykładni i praktyce postępowania cywilnego*, Warszawa 1933.
- 112) Figuła P., *Zdatność ugodowa a zdatność arbitrażowa – analiza relacji na tle Kodeksu postępowania cywilnego*, „PPE” 2018, nr 44/1.
- 113) Flaga-Gieruszyńska K., *Dochodzenie roszczeń konsumenckich w zakresie usług turystycznych przed sądami polubownymi*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Problemy Transportu i Logistyki” 2017, nr 4.
- 114) Flaga-Gieruszyńska K., *Kryteria kontroli sądowej zawartej przed mediatorem* [w:] Tomalak M., (red.), *Iustest a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, Warszawa 2017.
- 115) Flejszar R., Sobuś M., *Zastępstwo Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej a ugodowe rozwiązywanie sporów cywilnych* [w:] Bosek L. (red.), *Prawo i państwo, Księga jubileuszowa 200-lecia Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2017.
- 116) Flejszar R., *Ugodowe rozwiązanie sporów z zakresu prawa pracy* [w:] A. Świątkowski, *Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej*, Kraków 2010.
- 117) Flejszar R., *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu przed sądem polubownym*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2011, nr 4.
- 118) Fornalik A., *Uгода w sprawie wysokości opłaty z tytułu użytkowania wieczystego*, Legalis.
- 119) Franusz A., *Charakter prawny ugody sądowej oraz skutki prawne jej zawarcia*, „SP” 2014, nr 24.
- 120) Franusz A., *Uгода w postępowaniu mediacyjnym i arbitrażowym (analiza porównawcza)* [w:] Czura-Kalinowska D. (red.), *Mediacja i arbitraż jako sposoby polubownego /rozstrzygnięcia sporów*, Poznań 2009.

- 121) Gajda K., *Alternatywne metody rozwiązywania sporów – Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2006, nr 4.
- 122) Gajewski D. J., *Czy konstrukcja ugody pomiędzy podatnikiem a organem podatkowym w amerykańskim prawie podatkowym może być inspiracją do zmian w ordynacji podatkowej?* [w:] Dowgier R. (red.), *Ordynacja Podatkowa: Stan obecny i kierunki zmian*, Białystok 2015.
- 123) Garlicki S., *Glosa do orzeczenia SN z 13.05.1963 r., II PR 29162*, OSPiKA 1964, nr 6.
- 124) Gawlik Z. [w:] Kidyba A. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna*, Warszawa 2014.
- 125) Gawlik Z., *Ugoda bankowa a likwidacja i upadłość przedsiębiorstwa państwowego*, „PPH” 1996, nr 6.
- 126) Gierczak B., *Ugoda administracyjna*, „Casus” 2004, nr 2.
- 127) Gmurzyńska E., *Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym – zastosowanie w Europie i w Polsce*, Warszawa 2007.
- 128) Gmurzyńska E., *Mediacja w Stanach Zjednoczonych. Rola Prawników* [w:] *Alternatywne formy rozwiązywania sporów. Przegląd zagadnień*, Warszawa 2003.
- 129) Gmurzyńska E., *Mediacje - czy nowa metoda rozstrzygania sporów w systemie sądów powszechnych? Uwagi krytyczne na temat mediacji w systemie amerykańskim*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2004, nr 2.
- 130) Gmurzyńska E., *Rola prawników w alternatywnych metodach rozwiązywania sporów*, Warszawa 2014.
- 131) Goettel M. [w:] Pazdan M. i in. (red.), *Umowy w prawie rodzinnym – zarys koncepcji*, (w:) *Europeizacja prawa prywatnego*, t. I, Warszawa 2008.
- 132) Goettel M., Goettel A., *Prawo cywilne a prawo podatkowe* [w:] Goettel M., Lemonnier M. i in. (red.), *Instytucje prawa cywilnego w konstrukcji prawnej podatków*, Warszawa 2011.
- 133) Golat R., *Polubowne rozstrzyganie sporów*, Warszawa 2007.
- 134) Golema K., Sławicki P., *Zastosowanie mediacji w sporach z udziałem uczelni publicznych*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2020, nr 2.
- 135) Gomułowicz A., Mączyński D., *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2016.

- 136) Gomulowicz A., *Recenzja książki Piotra Pietrasza, Justyny Siemieniako, Elżbiety Wróblewskiej, Czynniki zmniejszające rolę władczych form działania administracji skarbowej w realizacji zobowiązań podatkowych*, „PP” 2013, nr 8.
- 137) Gonera K. [w:] Florek L. (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- 138) Górská K. [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Zarys prawa cywilnego*, Warszawa 2018.
- 139) Górzńska T., *Poszukiwanie konsensusu w miejsce jednostronności, czyli administracja inaczej* [w:] Niewiadomski Z., Cieślak Z. (red.), *Prawo do dobrej administracji*, Warszawa 2003.
- 140) Granat M., *Zasada pomocniczości jako norma konstytucyjna. Czy wstęp do Konstytucji RP zobowiązuje?* [w:] Wawrzyniak J., Laskowska M. (red.), *Instytucje prawa konstytucyjnego, Księga jubileuszowa dedykowana prof. Marii Kruk-Jarosz*, Warszawa 2010.
- 141) Granecki P., Granecka I., *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, Warszawa 2021, Legalis.
- 142) Gregorczyk D. [w:] Martysz C. (red.), *System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom II. Część 4. Dynamika postępowania administracyjnego ogólnego*, Warszawa 2021.
- 143) Gruszevska E., *Międzynarodowe centrum rozstrzygania sporów inwestycyjnych. Analiza prawnomiędzynarodowa z perspektywy Polski*, Białystok 2014.
- 144) Grześkowiak-Stojek D., Kordowina M., *Uгода na tle realizacji umów, Przetargi Publiczne* 2017.
- 145) Grzybowski S., *System prawa cywilnego. Część ogólna. t. I*, Wrocław 1974.
- 146) Gudowski J. [w:] Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające, wyd. V*, Warszawa 2016.
- 147) Gudowski J. [w:] T. Ereciński (red.), *Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego, cz. I, Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 1997.
- 148) Gutowski M. [w:] Gutowski M. (red.), *Kodeks cywilny, Tom II, Komentarz. art. 450-1088*, Warszawa 2016.
- 149) Gwiazdomorski J. [w:] Piątowski J. S. (red.), *System Prawa Rodzinnego i Opiekunczego*, Wrocław 1985.
- 150) Hauser R. [w:] Hauser R., Niewiadomski Z., Wróbel A. (red.), *Instytucje prawa administracyjnego, System Prawa Administracyjnego, Tom 1*, Warszawa 2015.

- 151) Ignaczewski J., *Obowiązek alimentacyjny po nowelizacji. Art. 128-144¹ KRO. Komentarz*, Warszawa 2009.
- 152) Ignaczewski J., *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem* [w:] J. Ignaczewski (red.), *Sądowe Komentarze Tematyczne*, Warszawa 2015.
- 153) Izdebski H., *Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności*, Warszawa 2001.
- 154) Jagielska M., Jagielski J., Cherka M. [w:] Hauser R., Wierzbowski M. (red.), *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz.*, Warszawa 2021, Legalis.
- 155) Jagielski J. [w:] Jagielski J., Wierzbowski M. (red.), *Prawo administracyjne*, Warszawa 2020.
- 156) Jakimowicz W., *Obowiązek administracyjny w egzekucji administracyjnej* [w:] Niczyporuk J., Fundowicz S., Radwanowicz J. (red.), *System egzekucji administracyjnej*, Warszawa 2004.
- 157) Jakubecki A. [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom V. Artykuły 1096-1217*, Warszawa 2021.
- 158) Jakubiak-Mirończuk A., *Alternatywne a sądowe rozstrzygnięcie sporów sądowych*, Warszawa 2008.
- 159) Jakubiak-Mirończuk A., *Negocjacje dla prawników: Prawo cywilne*, Warszawa 2010.
- 160) Jakubiak-Mirończuk A., Stachura M., *Alternatywne i polubowne sposoby rozstrzygnięcia sporów na gruncie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 2017.
- 161) Jakubiak-Mirończuk A., *Zmiany zachodzące w charakterze form alternatywnego rozwiązywania sporów sądowych – rozwój idei „zarządzania sporem” „ADR Arbitraż i Mediacja”* 2008, nr 4.
- 162) Jamróz A. [w:] A. Jamróz (red.), *Wstęp do prawoznawstwa*, Białystok 2007.
- 163) Jamróz A., *Wprowadzenie do prawoznawstwa*, Warszawa 2011.
- 164) Janiak A. [w:] Kidyba A. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część*
- 165) Janowicz Z., *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1999.
- 166) Jaworska M. [w:] M. Jaworska (red.), *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, Warszawa 2021.
- 167) Jaworski J., Prusaczyk A., Tułodziecki A., *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, Wyd. 6, Warszawa 2020, Legalis.
- 168) Jendrośka J. [w:] Borkowski J. (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1985.

- 169) Jerzykowski J. [w:] Dzierżanowski W. i in. (aut.), *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, Warszawa 2021.
- 170) Jezioro J. [w:] Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa 2019.
- 171) Jędrejek G. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, aktualizowany*, LEX/el. 2019.
- 172) Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Małżeństwo: Komentarz do art. 1-61⁶*, Warszawa 2013.
- 173) Jończyk J., *Prawo pracy*, Warszawa 1984.
- 174) Kałużny M., *Prawo wodne. Komentarz*, Warszawa 2016.
- 175) Kałużny T., *Zapis na sąd polubowny jako podstawa współczesnego rozstrzygnięcia sporów sądowych*, rozprawa doktorska, Białystok 2016.
- 176) Kamiński J., Wołodkiewicz W. (red.), *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1986.
- 177) Kamiński P., *Umowa ugody jako umowa wzajemna*, „MoP”, nr 12/2021.
- 178) Kijowski D. R., *Pojęcie prawnych form działania administracji* [w:] Korczak J. (red.), *Administracja publiczna pod rządami prawa. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. zw. dra hab. Adama Błasia*, Wrocław 2016.
- 179) Kisielowska M., *Pojęcie władztwa administracyjnego a unijne akty administracyjne* [w:] Duniewska Z., Lewicka R., Lewicki M. (red.) [w:] *Władza w przestrzeni administracji publicznej*, Warszawa-Łódź 2020.
- 180) Klonowski K. [w:] Knysiak-Sudyka H. (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Warszawa 2019.
- 181) Kmieciak Z. [w:] Martysz C. (red.), *System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom II. Część 4. Dynamika postępowania administracyjnego ogólnego*, Warszawa 2021.
- 182) Kmieciak Z., *Mediacja i koncyliacja w prawie administracyjnym*, Kraków 2004.
- 183) Kmieciak Z., *Postępowanie administracyjne i sądownicze administracyjne a prawo europejskie*, Warszawa 2010.
- 184) Knysiak-Molczyk H., *Charakter prawny ugody restrukturyzacyjnej*, „PUG” 2005, nr 4.
- 185) Knysiak-Sudyka H. [w:] Knysiak-Sudyka H. (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 186) Kocot-Łaszczyca A., Łaszczyca G., *Mediacja w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2018.

- 187) Kolańczyk K., *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021.
- 188) Konik P. [w:] Mróz T. (red.), *Zobowiązania*, Warszawa 2016.
- 189) Koralewski M., *Ułatwienia w celu dochodzenia wierzytelności, Komentarze praktyczne*, 2017, LEX.
- 190) Korgól R., *Uгода pomiędzy organem podatkowym a podatnikiem w amerykańskim prawie podatkowym*, „KPP” 2003, nr 2-3.
- 191) Korobowicz A., Witkowski W., *Historia ustroju i prawa polskiego (1772-1918)*, Warszawa 2012.
- 192) Korus P. [w:] Sobczyk A. (red.), *Kodeks pracy. Komentarz. wyd. 3*, Warszawa 2017.
- 193) Korybski A., *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA. Studium teoretycznoprawne*, Lublin 1993.
- 194) Kostecki A., *Publicznoprawna umowa jako forma działania organów administracji publicznej* [w:] Gomułowicz A., Małecki J. (red.), *Ex iniuria non oriturus. Księga ku czci Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, Poznań 2003.
- 195) Kowalczyk E. [w:] Mikos-Sitek A. (red.), *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, 2022, Legalis.
- 196) Krajewski M. [w:] Szczepańska M., Wajda P. (red.), *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, Warszawa 2017.
- 197) Krasnowolski A., *Subsydiarność w prawie i w praktyce samorządowej*, Opracowania tematyczne OT-609, Warszawa 2012.
- 198) Krawczyk A. [w:] Chróścielewski W., Kmiecik Z. (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 199) Królikowski M., *Błąd jako wada oświadczenia woli stronu umowy*, Instytucje Prawa Prywatnego, Warszawa 2014.
- 200) Krziskowska K. [w:] Fras M., Habdas M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczególna (art. 765–921(16))*, Warszawa 2018.
- 201) Kubica B. [w:] Fras M., Habdas M. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2021.
- 202) Kulikowska-Kulesza J. E., Kościuk D. J., Modrzejewski A. K., *Organ administracji publicznej w postępowaniu mediacyjnym* [w:] J. Jagielski, M. Wierzbowski (red.), *Prawo administracyjne dziś i jutro*, Warszawa 2018.
- 203) Kupiszewski H., *Prawo rzymskie a współczesność*, Warszawa 1988.
- 204) Kupryjańczyk D., *Problematyka ugody w praktyce obrotu gospodarczego*, „Pr. Sp.” 2012, nr. 12.

- 205) Kurowski W. [w:] Frasz M., Habdas M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, Warszawa 2018.
- 206) Kurtasz M. H., Marek A., Mularczyk K., *Postępowanie pojednawcze a postępowanie mediacyjne*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2011, nr 1.
- 207) Kuryłowicz M., *Prawo rzymskie jako fundament europejskiej kultury prawnej*, Zeszyty Prawnicze UKSW 2001, nr 1.
- 208) Lapiere J., *Pojednanie i ugoda w postępowaniu przed sądem gospodarczym*, Studia Iuridica, Warszawa 1994, tom 21.
- 209) Lapiere J., *Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym*, „PS” 1996, nr 2.
- 210) Lapiere J., *Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1968.
- 211) Leńczuk J., *Granice autonomii prawa podatkowego* [w:] Gajewski D. J. (red.), *Uszczelnienie Systemu Podatkowego w Polsce*, Warszawa 2020.
- 212) Leszczewska K., *Wstęp* [w:] Leszczewska K., Patora-Wysocka Z. (red.), *Subsydiarność – aspekty ekonomiczne i społeczne*, Łódź-Warszawa 2019.
- 213) Litewski W., *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1994.
- 214) Litewski W., *Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego*, Kraków 1998.
- 215) Longchamps de Berier R., *Zobowiązania. Polskie prawo cywilne. Podręcznik Systematyczny*, t. II, wydaw. Gubrynowicz i Syn, Lwów 1938.
- 216) Longchamps F., *O pojęciu stosunku prawnego w prawie administracyjnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 1964, nr 19.
- 217) Łaszczycza G. [w:] Martysz C. (red.), *System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom II. Część 4. Dynamika postępowania administracyjnego ogólnego*, Warszawa 2021.
- 218) Łotoczko T., *Powstanie umów w rozwoju historycznym*, dostęp: <http://prawniklotoczko.pl/powstanie-umow-w-rozwoju-historycznym>; data wejścia: 20.04.2020 r.
- 219) Łuczka K., *Zasada pomocniczości jako fundament nowoczesnego państwa*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2006, t. 13.
- 220) Łukasiewicz J., *Kompleksowe ujęcie sprawy rodzinnej w ugodzie mediacyjnej*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2014, nr 4.
- 221) Łukasiewicz R., *Dopuszczalność umownego kształtowania relacji prawno-rodzinnych na przykładzie kontaktów rodziców biologicznych z przysposobionym dzieckiem. Uwagi na tle prawnoporównawczym*, „Acta Iuris Stetinensis” 2017, nr 3.
- 222) Machnikowski P. [w:] Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Zarys prawa cywilnego*, Warszawa 2018

- 223) Machnikowski P., *Swoboda umów według art. 353¹K.C. Konstrukcja prawna*, /Warszawa 2005.
- 224) Majer T. [w:] Karpiuk M., Krzykowski P., Skóra A. (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz do art. 61-126, Olsztyn 2020*;
- 225) Majka P. [w:] Ofiarski Z. (red.), *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, Warszawa 2020.
- 226) Malinowska K. [w:] Brodecki Z., Serwach M., Glicz M. (red.), *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2010.
- 227) Manowska M. [w:] Manowska M. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16)*, Warszawa 2021.
- 228) Markiewicz J., *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919-1939 (Wybrane Zagadnienia)*, Teka Komisji Prawniczej Lubelskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk, Lublin 2010.
- 229) Masłowski Z., *Czy ugoda zawarta przed komornikiem w toku egzekucji z nieruchomości na której dłużnik zamiast uiszczenia egzekwowanej wierzytelności przenosi na właściciela własność określonej działki gruntu, jest ważna i czy powoduje przejście nieruchomości z dłużnika na wierzyciela?*, „NP” 1959, nr. 12.
- 230) Masłowski Z., *Uznanie, ugoda, odnowienie, zwolnienie z długu, poręczenie*, Katowice 1967.
- 231) Mastalski R., *Przedmiot i metoda regulacji w prawie podatkowym*, „Edukacja Prawnicza” 1994, nr 9.
- 232) Mączyński D., *Aspekty podatkowe zawarcia ugody na podstawie art. 54a ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych*, „PUG” 2018, nr 10.
- 233) Mijał P., *Zasada pomocniczości jako wyznacznik roli prawotwórczej samorządu terytorialnego*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2014, nr 2.
- 234) Mikosz R., *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego*, Kraków 2006.
- 235) Misiąg W. [w:] Misiąg W. (red.), *Ustawa o finansach publicznych, Ustawa o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 236) Misztal-Konecka J., *Ugoda w postępowaniu cywilnym. Studium z zakresu prawa polskiego na tle prawa rzymskiego*, Lublin 2019.
- 237) Misztal-Konecka M. [w:] Marciniak A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom V. Komentarz. Art. 1096–1217*, Warszawa 2020, Legalis.

- 238) Młynarski T., *Uгода jako jedna z podstaw wypłaty świadczenia ubezpieczeniowego*, „MU” 2012, nr 50.
- 239) Moniuszko A., Rosner A., *Historia polubownego rozwiązywania sporów na ziemiach polskich. Zarys problematyki* [w:] Gmurzyńska E., Morek R. (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2018.
- 240) Morawski L., *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2003.
- 241) Morawski L., *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, „PiP” 1993, z. 1.
- 242) Morek R. [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, K. Osajda (red.), Warszawa 2020.
- 243) Morek R. [w:] Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część szczegółowa. Ustawa o terminach zapłaty, Tom IIIB*, Warszawa 2017.
- 244) Morek R., *ADR – w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2004.
- 245) Morek R., *Mediacja i arbitraż (art. 183¹⁰-183¹⁵, 1154-1217 KPC). Komentarz*, Warszawa 2006.
- 246) Morek R., *Mediacja w Kodeksie postępowania cywilnego - uwagi porównawcze na tle przepisów o mediacji w postępowaniach: karnym, w sprawach nieletnich oraz przed sądami administracyjnymi*, „MoP” 2006, nr 20.
- 247) Morek R., *Mediacja w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009.
- 248) Morek R., *Wprowadzenie. Podstawowe modele rozwiązywania i rozstrzygania sporów* [w:] Gmurzyńska E., Morek R. (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2018.
- 249) Mróz T., *Podstawowe problemy pozasądowego rozwiązywania sporów między przedsiębiorcą a konsumentem*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2017, nr 2 (86).
- 250) Muszalski W. i in., *Kodeks pracy z komentarzem*, Gdańsk 1998.
- 251) Myszkowski J., *Uгода w ubezpieczeniach gospodarczych*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2005, nr 1-2.
- 252) Naworski J. P., *Uгода pozasądowa – zagadnienia wybrane*, „PPH” 2005, nr 4.
- 253) Nazaruk P. [w:] Ciszewski J., Nazaruk P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 254) Nikiforów A., *Wznowienie postępowania zakończonego orzeczeniem wydanym na podstawie art. 79 ust. 3 ustawy o gospodarce nieruchomościami*, „Nowe Zeszyty Samorządowe 2017, nr 4.
- 255) Nita A., *Porozumienie w prawie podatkowym, Horyzontalne metody determinacji powinności podatkowej*, Warszawa 2014.

- 256) Nowacki J. [w:] Nowacki J., Tobor Z. (red.), *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2020.
- 257) Ohanowicz A., *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1972.
- 258) Olejniczak-Szałowska E. [w:] Stahl M. (red.), *Prawo administracyjne, pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2019,
- 259) Ostrowski L., *Uгода sądowa*, „NP” 1972.
- 260) Osuchowski W. [w:] Litewski W., Sondel J. (red.), *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*, Warszawa 1981.
- 261) Pawlak B. J., *Zakres i uwarunkowania wykonalności ugód mediacyjnych w sprawach rodzinnych*, Warszawa 2017, dostęp: https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_IWS_Pawlak-B.J._Ugody-mediacyjne-w-spr.-rodzinnych.pdf.
- 262) Pawliczak J. [w:] Osajda K., Domański M., Słyk J. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Wyd. 8, Warszawa 2020, Legalis.
- 263) Perkowska K., *Instytucja ugody w świetle przepisów ustawy Kodeks postępowania administracyjnego*, „Administracja: teoria, dydaktyka, praktyka” 2013, nr 2.
- 264) Piasecki K. [w:] Piasecki K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. t. I*, Warszawa 1996.
- 265) Piasecki K., *Prawo upadłościowe, prawo o postępowaniu układowym, bankowe postępowanie ugodowe wraz z komentarzem*, Bydgoszcz 1994.
- 266) Piątkowski J. [w:] Baran K. W. (red.), *Kodeks pracy. Komentarz. Tom II. Art. 114-304(5)*, wyd. V, Warszawa 2020.
- 267) Piechowiak M., *Rozdział I. Rzeczpospolita* [w:] Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, Legalis.
- 268) Pieckowski S., *Arbitraż a alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych (ADR)* [w:] A. Szumański (red.), *System Prawa Handlowego, t. 8: Arbitraż handlowy*, Warszawa 2010.
- 269) Pieckowski S., *Mediacja w sprawach cywilnych*, Warszawa 2006.
- 270) Pietrasz P. [w:] Kijowski D. R. (red.), *System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom III. Część 1. Administracyjne postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające - zagadnienia ogólne*, Warszawa 2020.
- 271) Pietrasz P., J. Siemieniako, E. Wróblewska, *Czynniki zmniejszające rolę władczych form działania administracji skarbowej w realizacji zobowiązań podatkowych*, Warszawa 2013.

- 272) Pisuliński J., *Struktura części ogólnej prawa zobowiązań (wprowadzenie do dyskusji)*, „Transformacje prawa prywatnego 2017”, nr 2.
- 273) Pius XI, *Encyklika o odnowieniu ustroju społecznego „Quadragesimo anno*, tłum. ks. J. Piwowarczyk, „Znak” 1982, nr 80.
- 274) Polański P. [w:] Załucki M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa 2019.
- 275) Preys R. T., *Uгода w postępowaniu cywilnym czyli najprostsze dochodzenie swoich należności*, Szczecin 2008.
- 276) Prutis S., *Instytucje podstawowe prawa prywatnego (w opozycji do regulacji prawa publicznego)*, Białystok 2018.
- 277) Prutis S., *Metody regulacji prawnej stosunków społecznych a uwarunkowania prawne mediacyjnych (ugodowych) form rozstrzygania sporów* [w:] Piszcz A., Olszak M., Etel M. (red.), *Państwo, gospodarka, prawo: księga dedykowana Profesorowi Cezaremu Kosikowskiemu z okazji jubileuszu pracy naukowej na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku*, Białystok 2015.
- 278) Prutis S., Srocki S., *Glosa do wyr. SN z 24.6.1974 r., III CRN 110/74*, „PIP” 1976 r., nr 1-2.
- 279) Przybysz P., *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2021.
- 280) Przybysz P., *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2017.
- 281) Pyziak-Szafnicka M. [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *Prawo zobowiązań-część szczegółowa, System Prawa Prywatnego, t. 8*, Warszawa 2004.
- 282) Pyziak-Szafnicka M. [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *Prawo zobowiązań-część szczegółowa, System Prawa Prywatnego, t. 8*, Warszawa 2011.
- 283) Pyziak-Szafnicka M. [w:] Księżak P. Pyziak-Szafnicka M. (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna, Komentarz*. wyd. II, Kraków-Warszawa 2014.
- 284) Pyziak-Szafnicka M., *Umowa ustalająca – Feststellungsvertrag – w prawie niemieckim*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 1993, nr 57.
- 285) Pyziak-Szafnicka M., *Uznanie długu*, Łódź 1995.
- 286) Pyziak-Szafnicka M., Wilejczyk M. [w:] Olejniczak A. (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna, System Prawa Prywatnego, t. 6, wyd. 3*, Warszawa 2018.
- 287) Radwański Z., *Zielona księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, Warszawa 2006.
- 288) Radwański Z., Mularski K. [w:] Olejniczak A., Radwański Z. (red.), *System Prawa Prywatnego – część ogólna, t. 2*, Warszawa 2019.

- 289) Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania – część ogólna*, wyd. 12, Warszawa 2016.
- 290) Radwański Z., Panowicz-Lipska J., *Zobowiązania-część szczegółowa*, Warszawa 2010.
- 291) Radwański Z., *Uгода* [w:] S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań - część szczegółowa, t. III, cz. 2*, Wrocław 1976.
- 292) Radwański Z., Zieliński M. [w:] Safjan M. (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo cywilne – część ogólna, t. 1*, Warszawa 2012.
- 293) Radwański Z., *Zobowiązania – część ogólna, 4 wyd.*, Warszawa 2003.
- 294) Rakoczy B. [w:] B. Rakoczy (red.), *Prawo wodne. Komentarz*, Warszawa 2013.
- 295) Relidzyński P., *Dochodzenie szkód z tytułu szkód spowodowanych ruchem górniczym*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2015, nr 4.
- 296) Robaczyński W., Zieliński Z., *Dopuszczalność zawarcia ugody przez jednostkę sektora finansów publicznych w świetle znowelizowanych przepisów ustawy o finansach publicznych*, „Finanse Komunalne” 2018, nr 1-2.
- 297) Rogacka-Łukasik A., *Nie ma ugody bez dialogu* [w:] Kamińska A., Kraus E., Ślęczka K., *Jak możliwy jest dialog? Księga Jubileuszowa dedykowana prof. WSH dr. Jerzemu Koplowi – JM Rektorowi Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu w 70. Rocznicę Urodzin*, Sosnowiec 2014.
- 298) Roliński J., *Pozasądowe rozwiązywanie sporów w nowym Prawie zamówień publicznych*, „Zamówienia Publiczne Doradca” 2020, nr 12.
- 299) Rot H., *Problem dychotomii prawa publicznego i prywatnego*, „PPIA: 1976, nr 7.
- 300) Rozwadowski W. [w:] Safjan M. (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 1, Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2012.
- 301) Rozwadowski W., *Prawo Rzymskie – zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992.
- 302) Ruczkowski P., *Uгода administracyjna (procesowa) w prawie polskim i niemieckim*, „PPP” 2011, nr 9.
- 303) Rudkowska-Ząbczyk E. [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Meritum. Postępowanie cywilne*, Warszawa 2017.
- 304) Rycak A. [w:] Walczak K. (red.), *Kodeks pracy. Komentarz*, 2021, Legalis.
- 305) Rzewuska M. [w:] Rzewuski M. (red.), *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021.

- 306) Rzewuska M., Rzewuski M., *Ważność ugody zawartej przez kuratora procesowego ustanowionego dla strony, której miejsce pobytu nie jest znane*, glosa, II CSK 261/07, „MoP” 2009, nr 20.
- 307) Rzewuski M. [w:] Załucki M. (red.), *Kodeks Cywilny, Komentarz*, Warszawa 2019.
- 308) Safjan M. [w:] *Prawo Cywilne – część ogólna, System Prawa Prywatnego, t. 1*, Warszawa 2012.
- 309) Salachna J. M. [w:] Salachna J. M. (red.), *Komentarz do ustawy o finansach publicznych dla jednostek samorządu terytorialnego*, Gdańsk 2019.
- 310) Salachna J. M., Skrodzka M. J., *Rola mediacji w usprawnianiu zarządzania finansami w podmiotach publicznych w świetle uwarunkowań prawnych* [w:] Leszczewska K., Patora-Wysocka Z. (red.), *Subsydiarność – aspekty ekonomiczne i społeczne*, Łódź-Warszawa 2019.
- 311) Salachna J. M., Skrodzka M. J., *Ugoda mediacyjna w sprawie spornej należności cywilnoprawnej a ocena skutków jej zawarcia – perspektywa prywatnoprawna i publicznoprawna (art. 54a ustawy o finansach publicznych)*, „PUG” 2018, nr 7.
- 312) Sawuła R., *Postępowanie w sprawach opłaty za użytkowanie wieczyste. Kilka uwag na tle artykułu J. P. Tarno i A. Wrzesińskiej-Nowackiej*, „Samorząd Terytorialny” 1996, nr 3.
- 313) Siedlecki W. [w:] Resich Z. (red.), *System prawa procesowego. t. II. Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, Wrocław 1987.
- 314) Siedlecki W., *Z problematyki ugody sądowej*, „ZNUJ PPWI” 1985, nr 41.
- 315) Sierpowska I., *Zasada pomocniczości w pomocy społecznej*, „PPiA Acta Universitatis Wratislaviensis” 2009, nr 79.
- 316) Sikorski G. [w:] Ciszewski J. (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Warszawa 2014, LEX.
- 317) Sikorski G. [w:] Ciszewski J., Nazaruk P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 318) Skąpska G., *Granice aktywności i samodzielności działań objętych regulacją prawną* [w:] Borucka-Arctowa M., Kourlisky Ch. (red.), *Socjalizacja prawna*, Warszawa 1993.
- 319) Skorowski H., *Solidarność* [w:] A. Zwoliński (red.), *Jan Paweł II Encyklopedia Nauczania Społecznego*, Radom 2005.
- 320) Skowron B. [w:] Dudka K. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020.
- 321) Skowrońska-Bocian E. [w:] Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz do artykułów 450–1088 Tom II*, Warszawa 2009.

- 322) Skowrońska-Bocian E., Warciński M. [w:] Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. art. 450-1088. Przepisy wprowadzające*, Warszawa 2018.
- 323) Sławicki P., *Negocjacje jako sposób zawarcia umowy*, Lublin 2018.
- 324) Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001.
- 325) Socha I., *Uгода administracyjna a wady oświadczenia woli*, „PPP” 2018, nr 1.
- 326) Sokołowski T. [w:] Smyczyński T. (red.), *System Prawa Prywatnego. t. 11. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009.
- 327) Sołtysiak P., *Mediacja jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie” 2012, nr 2.
- 328) Sondel J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2005.
- 329) Stahl M. [w:] Stahl M. (red.), *Prawo administracyjne, pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2019.
- 330) Starościak J., *Prawne formy działania administracji*, Warszawa 1957.
- 331) Starościak J., *Prawne formy i metody działania administracji* [w:] Rabska T., Łętowski J. (red.), *System prawa administracyjnego, t. 3*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1978.
- 332) Stawarczyk M., *Alternatywne sposoby rozwiązywania sporów* [w:] *ABC – komentarz praktyczny*.
- 333) Stecki L. [w:] Winiarz J. (red.), *Kodeks cywilny z komentarzem, t. 2*, Warszawa 1989.
- 334) Stefańska E. [w:] J. Lang, J. Maćkowiak, T. Myśliński (red.), *Prawo geodezyjne i kartograficzne. Komentarz*, Warszawa 2018.
- 335) Stefański K. [w:] Baran K. W. (red.), *Kodeks pracy. Komentarz. Tom II. Art. 114-304(5)*, wyd. V, Warszawa 2020.
- 336) Stelmachowski A., *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998.
- 337) Strugała R. [w:] Szereda A. (red.), *Praxis. Notariat. Czynności notarialne*, Warszawa 2021.
- 338) Surowiec S., Tarasiewicz W., Zwęglińska T., *Prawo wodne, Komentarz, Przepisy wykonawcze*, Warszawa 1981.
- 339) Szachulowicz J. [w:] *Prawo wodne. Komentarz, wyd. IV*, Warszawa 2010, LEX
- 340) Szewczyk J., *Nowacja*, Warszawa 2018.
- 341) Szpor A., *Państwo a subsydiarność jako zasada prawa w UE i w Polsce*, „Samorząd Terytorialny” 2001, nr 1–2.
- 342) Szpunar A., *Glosa do wyr. SN z 10.11.1999 r., I CKN 205/98*, „Rejent” 2000, nr 9.
- 343) Szpunar A., *Glosa do wyr. SN z 17.10.2007 r., II CSK 261/07*, „MoP” 2009, nr 20.

- 344) Szpunar A., *Z problematyki ugody w prawie cywilnym*, „PS” 1995, nr 9.
- 345) Szymanowska A., Wierzbowski M., *Zbliża się termin złożenia wniosków*, Rzeczpospolita, „PCD” 2003, nr 1.
- 346) Szymczak M., *Słownik Języka Polskiego*, Tom 3, Warszawa 1985.
- 347) Szymoszek E., Rominkiewicz J., Żeber I., *Prawo rzymskie: teksty źródłowe do ćwiczeń*, Wrocław 1998.
- 348) Światłowski A. [w:] Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, wyd. 5, Warszawa 2021, Legalis.
- 349) Świrgoń-Skok R., Arkuszewska A., *Wybrane zagadnienia dotyczące ułatwiania i przyspieszania realizacji obowiązku alimentacyjnego w prawie rzymskim oraz we współczesnym prawie polskim*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2017, nr 2 (21).
- 350) Tarkowski P. [w:] M. Kościelak (red.), *Prawo wodne – gospodarowanie mieniem Skarbu Państwa. Własność wód i obowiązki ich właścicieli. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.
- 351) Tenenbaum M., *Instytucja zadatku w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2008.
- 352) Till E., Longchamps de Bérier R., *Polskie prawo zobowiązań (część szczegółowa). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1928.
- 353) Tomaszewski M., *Ugoda w postępowaniu przed sądem polubownym — aspekty praktyczne* [w:] Łaszczuk M. (red.), *Arbitraż i mediacja. Księga jubileuszowa dedykowana doktorowi Andrzejowi Tynelowi*, Warszawa 2012.
- 354) Trammer H., *Ugoda wedle przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, Kraków 1933.
- 355) Tuleja P. [w:] Tuleja P. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 356) Turek J., *Ugoda w procesie cywilnym*, „MoP” 2005, nr 21.
- 357) Tyburek M., *Odpowiedzialność za szkody związane z ruchem zakładu górniczego - wybrane problemy* [w:] Rakoczy B. (red.), *Wybrane problemy prawa geologicznego i górniczego*, Warszawa 2016.
- 358) Wach A., *Alternatywne formy rozwiązywania sporów sportowych*, Warszawa 2005.
- 359) Walczak P. [w:] Walczak P. (red.), *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz dla jednostek samorządowych*, Warszawa 2017.
- 360) Wartenberg-Kempka B. [w:] Frasz M., Habdas M. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2021.

- 361) Wegner J. [w:] Kmieciak Z., Chróścielewski W. (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 362) Wegner-Kowalska J., *Mediacja (art. 13m art. 96a-96g)* [w:] Kmieciak Z. (red.), *Raport Zespołu eksperckiego z prac w latach 2012-2016. Reforma prawa o postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2017.
- 363) Wengerek E., *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, Komentarz*, Warszawa 1972.
- 364) Węgrzynowski Ł., *Ekwiwalentność świadczeń w umowie wzajemnej*, Warszawa 2011.
- 365) Wierzbowski M., Wiktorowska A. [w:] Wierzbowski A. (red.), *Prawo administracyjne*, Warszawa 2011.
- 366) Wiktorowska E. [w:] Gawrońska-Baran A. i in. (red.), *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, Warszawa 2021.
- 367) Wilbrandt-Gotowicz M., *Mediacja w postępowaniu administracyjnym jako nowy instrument prawny* [w:] Jagielski J., Wierzbowski M. (red.), *Prawo administracyjne dziś i jutro*, Warszawa 2018.
- 368) Wilczyński P., *Pomocniczość jako zasada udziału podmiotów niepublicznych w realizacji zadań administracji publicznej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 2009, nr 69.
- 369) Wiśniewski J., *Postępowanie ugodowe w sprawach ze stosunku pracy*, „NP” 1982, nr 1-2.
- 370) Wiśniewski T. [w:] Bieniek G. (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia, Zobowiązania*, t. 1, Warszawa 2007.
- 371) Wiśniewski T. [w:] Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część Ogólna*, Warszawa 2018.
- 372) Witczak H., Kawałko A. [w:] Frasz M., Habdas M. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2021.
- 373) Wojciechowski K., *Różne formy dialogu*, dostęp: <https://publicystyka.ngo.pl/rozne-formy-dialogu>, data wejścia: 02.02.2021 r.
- 374) Wojciechowski T., *Charakter prawny ugody sądowej*, „PS 2001”, nr 6.
- 375) Wolter A., *Uznanie roszczenia a przedawnienie i termin zawity*, „NP.” 1960, nr 11.
- 376) Wołodkiewicz W., *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1989.
- 377) Wołodkiewicz W., *Rzymskie korzenie współczesnego prawa cywilnego*, Warszawa 1978.

- 378) Wołodkiewicz W., *Tradycja prawa rzymskiego we współczesnym prawie cywilnym*, „Palestra” 1987, nr 10-11/1987.
- 379) Wołodkiewicz W., Zabłocka M., *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 1996.
- 380) Wołodkiewicz W., Zabłocka M., *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2014.
- 381) Woś P., *O skutkach zawarcia ugody pomiędzy poszkodowanym a ubezpieczonym sprawcą szkody względem zakładu ubezpieczeń*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych” 2019, nr 32.
- 382) Wróbel A. [w:] Jaśkowska M., Wilbrandt-Gotowicz M., Wróbel A. (red), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2020.
- 383) Wrzołek-Romańczuk M., *Charakter prawny bankowego postępowania ugodowego*, „MP” 1994, nr 1.
- 384) Wyporska-Frankiewicz J., *Publicznoprawne formy działania administracji o charakterze dwustronnym*, Warszawa 2010.
- 385) Zagrobelny K. [w:] Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, 2019.
- 386) Załucki M. [w:] Załucki M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.
- 387) Zbroja A., *Ugoda administracyjna*, „Studia Prawnicze” 1974, nr 1.
- 388) Zedler F., *Bankowe postępowanie ugodowe*, Warszawa 1993.
- 389) Zegadło R., *Porozumienia i ugody dotyczące wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem*, „Rodzina i Prawo” 2010, nr 16.
- 390) Zelwiański R., *Bankowe postępowanie ugodowe*, Rzecznik Praw Obywatelskich.
- 391) Zgólkowa H. [w:] Zgólkowa H. (red.), *Praktyczny Słownik Współczesnej Polszczyzny*, tom 44, Poznań 2003.
- 392) Zieliński T., *Prawo pracy: Zarys systemu, cz. I*, Warszawa-Kraków 1986.
- 393) Zienkiewicz A., *Alternatywne rozwiązywanie i rozstrzyganie sporów prawnych*, „SP” 2005, nr 5.
- 394) Zięty J. J., *Zaliczenie nakładów poniesionych przez użytkownika na poczet różnicy między opłatą dotychczasową a zaktualizowaną – wybrane aspekty*, „Samorząd Terytorialny” 2009, nr 11.
- 395) Zimmermann J., *Polska jurysdykcja administracyjna*, Warszawa 1996.
- 396) Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Kraków 2008.
- 397) Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Warszawa 2020.
- 398) Zoll F., *Rzymskie prawo prywatne (pandekta) T.4 A. Zobowiązania*, Warszawa-Kraków 1920.

399) Zoll F., *Rzymskie prawo prywatne*, t. II, Warszawa-Kraków 1920.

400) Żołądź J., *Konsensualno-koncyliacyjne rozwiązywanie sporów w administracji publicznej w kontekście idei pomocniczości* [w:] Pawłowska A., Grabowska S. (red.), *Zasada pomocniczości. Wymiar europejski, narodowy, regionalny i lokalny*, Rzeszów 2011.

2. Akty prawne

2.1. Prawo Unii Europejskiej

2.1.1. Dyrektywy

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z 21.5.2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich) (Dz. Urz. UE L Nr 165 z 18.6.2013 r.).

2.2. Prawo polskie

1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 02.04.1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.).

2.2.1. Ustawy

2) Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359).

3) Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks Cywilny (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.).

4) Dekret z dnia 06.05.1953 r. – Prawo górnicze (t. j. Dz. U. z 1978 r. Nr 4, poz. 12 ze zm.).

5) Ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 735 ze zm.).

6) Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.).

7) Ustawa z 24.10. 1974 r. – Prawo wodne (Dz. U. z 1974 r. nr 38, poz. 230 ze zm.).

8) Ustawa z 31.01.1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 1980 r. nr 4, poz. 8).

9) Ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969).

- 10) Ustawa z 17.05.1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1990).
- 11) Ustawa z 03.02.1993 r. o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1439).
- 12) Ustawa z 03.02.1993 r. o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1439).
- 13) Ustawa z 16.12.1994 r. o negocjacyjnym systemie kształtowania przyrostu przeciętnych wynagrodzeń u przedsiębiorców oraz o zmianie niektórych ustawy (Dz. U. z 1995 r. nr 1, poz. 2 ze zm.).
- 14) Ustawa z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1683 ze zm.).
- 15) Ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899).
- 16) Ustawa z 28.08.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 105)
- 17) Ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.).
- 18) Ustawa z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 423 ze zm.).
- 19) Ustawa z dnia 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 859).
- 20) Ustawa z 08.09.2000 r. o komercjalizacji i restrukturyzacji przedsiębiorstwa państwowego "Polskie Koleje Państwowe" (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 146 ze zm.).
- 21) Ustawa z 15.09.2000 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2020 r. nr 91, poz. 1010).
- 22) Ustawa z 30.08.2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 329 ze zm.).
- 23) Ustawa z 30.10.2002 r. o pomocy publicznej dla przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu dla rynku pracy (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 239).
- 24) Ustawa z 10.01.2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 2003 r. nr 17, poz. 155 ze zm.).
- 25) Ustawa z 17.12.2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 289).
- 26) Ustawa z 15.04.2005 r. o pomocy publicznej i restrukturyzacji publicznych zakładów opieki zdrowotnej (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 164).
- 27) Ustawa z dnia 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2257 ze zm.).

- 28) Ustawa z 28.07.2005 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2005 r. Nr 172, poz. 1438).
- 29) Ustawa z 28.07.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2005 r. nr 172 poz. 1438).
- 30) Ustawa z dnia 27.08.2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 305 ze zm.).
- 31) Ustawa z 09.06.2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (t.j. Dz. U. 2021 r. poz. 1420 ze zm.).
- 32) Ustawa z 11.09.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1130 ze zm.).
- 33) Ustawa z dnia 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2180).
- 34) Ustawa z 07.04.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności (Dz. U. z 2017 r. poz. 933 ze zm.).
- 35) Ustawa z 07.04.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r. poz. 935).
- 36) Ustawa z dnia 07.04.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 933 ze zm.).
- 37) Ustawa z dnia 20.07.2017 r. - Prawo wodne (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 2233 ze zm.).
- 38) Ustawa z 11.09.2019 r. – Prawo zamówień publicznych (tj. Dz. U. z 2021 r. poz. 1129 ze zm.).
- 39) Ustawa z dnia 16.10.2019 r. o rozstrzyganiu sporów dotyczących podwójnego opodatkowania oraz zawieraniu uprzednich porozumień cenowych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2200 ze zm.).

2.2.2. Rozporządzenia

- 1) Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27.10.1933 r. Kodeks Zobowiązań (Dz. U. z 1933 r. nr 82, poz. 598 ze zm.) (nie obowiązuje).
- 2) Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1930 r. Nr 83, poz. 651 ze zm).
- 3) Rozporządzenie Rady Ministrów z 21.10.2014 r. w sprawie utworzenia, organizacji i trybu działania Komisji Kodyfikacyjnej Ogólnego Prawa Podatkowego (Dz. U. z 2014 poz. 1471 ze zm).

- 4) Rozporządzenie Ministrów spraw wewnętrznych i administracji oraz rolnictwa i gospodarki żywnościowej z 14.04.1999 r. w sprawie rozgraniczania nieruchomości (Dz. U. 1999 r. nr 45, poz. 453).
- 5) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 14.04.1999 r. w sprawie rozgraniczania nieruchomości (Dz. U. z 1999 r. nr 45, poz. 453).

2.2.3. Zarządzenia

- 1) Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. w sprawie powołania Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów (Dz. U. z 2019 r. poz. 140).
- 2) Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z 07.01.2011 r. w sprawie zasad dokonywania opisów i wartościowania stanowisk pracy w służbie cywilnej, (M.P. z 2011 r. poz. 61).

3. Orzecznictwo

3.1. Wyroki Trybunału Konstytucyjnego

- 1) Wyr. TK z 11.05.2005 r., K 18/04, OTK 2005, nr 5, poz. 49, LEX nr 155502.
- 2) Wyr. TK z 29.11.2006 r., SK 51/06, OTK 2006, nr 10, poz. 156, LEX nr 232545.
- 3) Wyr. TK z 29.05.2007 r., P 8/06, OTK 2007, nr 6, poz. 51, LEX nr 272771.
- 4) Wyr. TK z 06.05.2008 r., SK 49/04, OTK-A 2008, nr 4, poz. 55, LEX nr 372373.
- 5) Wyr. TK z 24.11.2010 r., K 32/09, OTK 2010, nr 9, poz. 108, LEX nr 621758.
- 6) Wyr. TK z 12.04.2011 r., SK 62/08, OTK-A 2011, nr 3, poz. 22, LEX nr 824141.
- 7) Wyr. TK z 18.03.2014 r., SK 53/12, OTK 2014, nr 3, poz. 32, LEX nr 1451359.

3.2. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego

- 1) Orzeczenie TK z 27.06.1995 r., K 4/94, OTK 1995, nr 1, poz. 16, LEX nr 25526.

3.3. Wyroki Sądu Najwyższego

- 1) Orzeczenie SN z 31.03.1931 r., III Rw 510/31, LEX nr 1632294.
- 2) Orzeczenie SN z 10.10.1938 r., C.III. 3337/37, LEX nr 1628180.
- 3) Orzeczenie SN z 07.12.1957 r., 1 CR 659/56, OSNCK 1958, nr 3, poz. 84, LEX nr 49757.

- 4) Wyr. SN z 02.10.1969 r., II CR 508/69, LEX nr 1633158.
- 5) Wyr. SN z 13.10.1972 r., III PRN 66/72, LEX nr 602642.
- 6) Wyr. SN z 24.05.1974 r., III CRN 91/74, LEX nr 607495.
- 7) Wyr. SN z 24.06.1974 r., III CRN 110/74, OSPiKA 1975, nr 4, poz. 98, LEX nr 4903.
- 8) Wyr. SN z 14.06.1976 r., IV CR 172/76, LEX nr 7832.
- 9) Wyr. SN z 26.06.1980r., III CRN 107/80, LEX nr 8245.
- 10) Wyr. SN z 11.09.1990 r., II CR 420/90, LEX nr 9036.
- 11) Wyr. SN z 14.11.1996 r., I CRN 93/96, LEX nr 500193.
- 12) Wyr. SN z 25.02.1998 r., II CKN 618/97, OSNC 1998, nr 10, poz. 166, LEX nr 33749.
- 13) Wyr. SN z 26.01.1999 r., I PKN 442/98, OSNP 2000, nr 6, poz. 217, LEX nr 39392.
- 14) Wyr. SN z 15.10.1999 r., III CKN 373/98, LEX nr 452805.
- 15) Wyr. SN z 01.02.2000 r., I PKN 503/99, OSNP 2001, nr 12, poz. 411, LEX nr 41190.
- 16) Wyr. SN z 22.11.2001 r., I PKN 680/00, LEX nr 80855.
- 17) Wyr. SN z 16.04.2002 r., V CKN 953/00, LEX nr 57200.
- 18) Wyr. SN z 24.07.2002 r., I CKN 915/00, LEX nr 56895.
- 19) Wyr. SN z 19.09.2002 r., II CKN 1312/00, OSNC 2003, nr 12, poz. 168, LEX nr 75264.
- 20) Wyr. SN z 07.03.2003 r., I CKN 11/01, LEX nr 83834.
- 21) Wyr. SN z 01.10.2003 r., II CK 92/02, LEX nr 602225.
- 22) Wyr. SN z 04.02.2004 r., I CK 178/03, LEX nr 163975.
- 23) Wyr. SN z 23.03.2004 r., V CK 346/03, LEX nr 183783.
- 24) Wyr. SN z 12.05.2004 r., I PK 603/03, OSNP 2005, nr 3, poz. 34, LEX nr 141830.
- 25) Wyr. SN z 16.02.2005 r., IV CK 502/04, LEX nr 177277.
- 26) Wyr. SN z 17.02.2005 r., II PK 235/04, OSNP 2005, nr 18, poz. 285, LEX nr 155193.
- 27) Wyr. SN z 24.11.2005 r., IV CK 231/05, LEX nr 604055.
- 28) Wyr. SN z 03.02.2006 r., II PK 161/05, OSNP 2007, nr 3–4, poz. 41, LEX nr 227849.
- 29) Wyr. SN z 07.02.2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811.
- 30) Wyr. SN z 05.10.2006 r., IV CSK 157/06, LEX nr 224585.
- 31) Wyr. SN z 07.12.2006 r., III CSK 266/06, LEX nr 238949.
- 32) Wyr. SN z 21.06.2007 r., IV CSK 95/07, LEX nr 485885.
- 33) Wyr. SN z 26.06.2008 r., II CSK 98/08, LEX nr 637701.
- 34) Wyr. SN z 03.12.2009 r., II PK 104/09, LEX nr 558293.
- 35) Wyr. SN z 08.01.2010 r., IV CSK 269/09, LEX nr 668919.
- 36) Wyr. SN z 05.03.2010 r., IV CSK 382/09, LEX nr 852584.
- 37) Wyr. SN z 29.06.2010 r., I PK 51/10, LEX nr 685575.

- 38) Wyr. SN z 30.09.2010 r., I CSK 675/09, LEX nr 784899.
- 39) Wyr. SN z 08.12.2010 r., V CSK 157/10, LEX nr 688708.
- 40) Wyr. SN z 11.05.2011r., I CSK 486/10, LEX nr 1043962.
- 41) Wyr. SN z 06.07.2011 r., II PK 17/11, LEX nr 1217285.
- 42) Wyr. SN z 02.12.2011 r., III PK 28/11, LEX nr 1163947.
- 43) Wyr. SN z 14.06.2012 r., I PK 229/11, LEX nr 1232231.
- 44) Wyr. SN z 14.06.2012 r., I PK 229/11, LEX nr 1232231.
- 45) Wyr. SN z 12.02.2014 r., IV CSK 349/13, LEX nr 1436179.
- 46) Wyr. SN z 09.10.2014 r., IV CSK 10/14, LEX nr 1552150.
- 47) Wyr. SN z 29.05.2015 r., V CSK 446/14, LEX nr 1793712.
- 48) Wyr. SN z 08.07.2016 r., I CSK 570/15, LEX nr 2112303.
- 49) Wyr. SN z 15.09.2016 r., I CSK 611/15, LEX nr 2147270.
- 50) Wyr. SN z 22.02.2017 r., IV CSK 179/16, LEX nr 2271465.
- 51) Wyr. SN z 21.03.2018 r., III PK 14/17, OSNP 2018, nr 10, poz. 134, LEX nr 2456367.
- 52) Wyr. SN z 12.04.2018 r., II CSK 375/17, LEX nr 2490618.
- 53) Wyr. SN z 12.09.2018 r., II CSK 538/17, LEX nr 2558688.
- 54) Wyr. SN z 30.06.2020 r., III CSK 347/17, LEX nr 3054463.
- 55) Wyr. SN z 21.01.2021 r., I CSKP 23/21, LEX nr 3108592.

3.4. Uchwały Sądu Najwyższego

- 1) Uchwała SN (7z) z 30.12.1964 r., III PO 35/64, OSNC 1965, nr 6, poz. 90, LEX nr 197.
- 2) Uchwała SN (7z) z 03.10.1966 r., III CZP 17/66, OSNCP 1968, nr 1, poz. 11, LEX nr 609.
- 3) Uchwała SN (CI) z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970 z. 3, poz. 40, LEX nr 12183.
- 4) Uchwała SN (7z) z 14.04.1972 r., III PZP 6/72, OSNC 1972, nr 9, poz. 153, LEX nr 12237.
- 5) Uchwała SN z 18.12.1985 r., III CZP 64/85, OSNC 1986, nr 11, poz. 171, LEX nr 3194.
- 6) Uchwała SN (7z) z 29.06.1995 r., III CZP 66/95, OSNC 1995, nr 12, poz. 168, LEX nr 9220.
- 7) Uchwała SN z 21.10.2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006, nr 9, poz. 142, LEX nr 156978.

3.5. Postanowienia Sądu Najwyższego

- 1) Postanowienie SN z 16.07.1971 r., III CRN 188/71, LEX nr 6962.
- 2) Postanowienie SN z 20.02.1974 r., III CRN 361/73, LEX nr 7411.
- 3) Postanowienie SN z 07.07.1981 r., I CR 225/81, OSPiKA 1981, z. 12, poz. 215, LEX nr 5151.
- 4) Postanowienie SN z 11.03.1985 r., III CRN 52/85, LEX nr 8696.
- 5) Postanowienie SN z 26.10.1998 r., III CKN 824/98, OSNC 1999, nr 4, poz. 78, LEX nr 35074.
- 6) Postanowienie SN z 20.06.2000 r., I PKN 313/00, OSNP 2002, nr 1, poz. 17, LEX nr 44368.
- 7) Postanowienie SN z 21.07.2000 r., I PKN 451/00, OSNP 2002, nr 5, poz. 116, LEX nr 50445.
- 8) Postanowienie SN z 14.06.2005 r., V CK 691/04, LEX nr 177225.
- 9) Postanowienie SN z 11.03.2010 r., IV CSK 429/09, LEX nr 678022.
- 10) Postanowienie SN z 21.05.2010 r., II CSK 670/09, OSNC 2010, nr 12, poz. 170, LEX nr 589813.

3.6. Wyroki sądów apelacyjnych

- 1) Wyr. SA w Gdańsku z 22.03.1991 r., I ACr 60/91, OSP 1991/11/282, LEX nr 5316.
- 2) Wyr. SA w Warszawie z 28.03.1996 r., III APr 11/96, LEX nr 26418.
- 3) Wyr. SA w Katowicach z 24.06.1997 r., I ACa 209/97, OSA 1998, nr 11-12, poz. 50, LEX nr 34870.
- 4) Wyr. SA w Katowicach z 29.10.2009 r., V ACa 406/09, LEX nr 551986.
- 5) Wyr. SA w Warszawie z 13.04.2011 r., VI ACa 1200/00, LEX nr 856436.
- 6) Wyr. SA w Szczecinie z 28.03.2012 r., I ACa 847/12, niepubl.
- 7) Wyr. SA w Poznaniu z 10.10.2012 r., I ACa 704/12, LEX nr 1223390.
- 8) Wyr. SA w Gdańsku z 24.10.2012 r., III APa 15/12, LEX nr 1236142.
- 9) Wyr. SA w Szczecinie z 21.02.2013 r., I ACa 794/12, LEX nr 1344212.
- 10) Wyr. SA w Katowicach z 21.02.2013 r., V ACa 724/12, LEX nr 1292652.
- 11) Wyr. SA w Łodzi z 12.07. 2013 r., I ACa 201/13, LEX nr 1345544.
- 12) Wyr. SA w Białymstoku z 06.11.2013 r., I ACa 498/13, LEX nr 1400222.
- 13) Wyr. SA w Warszawie z 08.11.2013 r., I ACA 1449/12, LEX nr 1419156.
- 14) Wyr. SA w Łodzi z 26.11.2013 r., III APa 25/13, LEX nr 1402865.

- 15) Wyr. SA w Krakowie z 25.02.2014 r., I ACa 1561/13, LEX nr 1544812.
- 16) Wyr. SA w Katowicach z 03.07.2014 r., I ACa 284/14, LEX nr 1496414.
- 17) Wyr. SA w Krakowie z 09.10.2014 r., I ACa 762/14, LEX nr 1659085.
- 18) Wyr. SA w Szczecinie z 30.10.2014 r., I ACA 685/14, LEX nr 1649311.
- 19) Wyr. SA w Szczecinie z 14.11.2014 r., I ACa 474/14, Legalis nr 1241613.
- 20) Wyr. SA w Szczecinie z 26.11.2014 r., I ACa 811/14, Legalis, nr 1213784.
- 21) Wyr. SA w Warszawie z 06.03.2015 r., I ACa 938/14, LEX nr 1733760.
- 22) Wyr. SA w Krakowie z 08.05.2015 r., I ACa 271/15, Legalis nr 1285478.
- 23) Wyr. SA w Gdańsku z 20.05.2015 r., VACa 26/15, LEX nr 1842294.
- 24) Wyr. SA w Gdańsku z 25.06.2015 r., I ACa 103/15, Legalis nr 1398689.
- 25) Wyr. SA w Krakowie z 23.07.2015, I ACa 623/15, Legalis nr 1360843.
- 26) Wyr. SA w Łodzi z 10.09.2015 r., I ACa 329/15, LEX nr 1808674.
- 27) Wyr. SA w Białymstoku z 22.10.2015 r., I ACa 518/15, LEX nr 1842181.
- 28) Wyr. SA w Katowicach z 27.10.2015 r., V ACa 233/15, LEX nr 1954611.
- 29) Wyr. SA w Krakowie z 25.02.2016 r., I ACa 1670/15, LEX nr 2009567.
- 30) Wyr. SA w Białymstoku z 15.04.2016 r., I ACa 1142/15, LEX nr 2032391.
- 31) Wyr. SA w Katowicach z 21.07.2016 r., V ACa 938/15, LEX nr 2096161.
- 32) Wyr. SA w Warszawie z 22.12.2016 r., I ACa/234/15, niepubl.
- 33) Wyr. SA w Katowicach z 09.02.2017 r., V ACa 374/16, LEX nr 2237374.
- 34) Wyr. SA w Gdańsku z 21.04.2017 r., V ACa 833/15, LEX nr 2346795.
- 35) Wyr. SA w Krakowie z 25.05.2017 r., I ACa 1691/16, LEX nr 2452285.
- 36) Wyr. SA w Katowicach z 13.09.2017 r., V ACa 816/16, LEX nr 2518090.
- 37) Wyr. SA w Warszawie z 07.03.2018 r., VII AGa 151/18, LEX nr 2490099.
- 38) Wyr. SA w Łodzi z 20.04.2018 r., I ACa 1087/17, LEX nr 2502554.
- 39) Wyr. SA w Łodzi z 15.11.2018 r., I AGa 241/18, LEX nr 2637817.
- 40) Wyr. SA w Białymstoku z 15.11.2018 r., I ACa 558/18, LEX nr 2596549.
- 41) Wyr. SA w Katowicach z 18.01.2019 r., I ACa 569/18, Legalis nr 2024922.
- 42) Wyr. SA w Białymstoku z 19.06.2019 r., I ACa 250/19, LEX nr 2716967.
- 43) Wyr. SA w Warszawie z 05.09.2019 r., V ACa 596/18, LEX nr 2760481.
- 44) Wyr. SA w Lublinie z 06.05.2020 r., I AGa 44/20, LEX nr 3008947.

3.7. Postanowienia sądów apelacyjnych

- 1) Postanowienie SA w Szczecinie z 29.03.2013 r., I ACz 1181/12, LEX nr 1344245.

- 2) Postanowienie SA w Katowicach z 16.01.2014 r., I ACz 21/14, LEX nr 1419056.
- 3) Postanowienie SA w Katowicach z 14.04.2015 r., I ACz 274/15, LEX nr 1668594.
- 4) Postanowienie SA w Szczecinie z 03.07.2017 r., III AUz 37/17, LEX nr 2340997.

3.8. Wyroki sądów okręgowych

- 1) Wyr. SO w Gliwicach z 30.12.2014 r., II Cgg 31/11, LEX nr 1849818.
- 2) Wyr. SO w Poznaniu z 25.04.2017 r., XII C 2278/15, LEX nr 2286730.
- 3) Wyr. SO w Łodzi z 17.10.2018 r., III Ca 1502/18, LEX nr 2603147.

3.9. Postanowienia sądów okręgowych

- 1) Postanowienie SO w Rzeszowie z 12.11.2014 r., VI GCo 78/14, LEX nr 2245075.

3.10. Wyroki sądów rejonowych

- 1) Wyr. SR we Wrocławiu z 06.06.2013 r., X U 722/12, LEX nr 1911317.
- 2) Wyr. SR w Turku z 11.02.2016 r., I C 700/15, LEX nr 2040796.
- 3) Wyr. SR w Kaliszu z 18.12.2018 r., V GC 26/18, LEX nr 2978305.
- 4) Wyr. SR w Warszawie z 23.07.2019r., VI RC 385/18, LEX nr 27169.

3.11. Postanowienia sądów rejonowych

- 1) Postanowienie SR w Kłodzku z 21.09.2015 r., I Ns 834/15, LEX nr 1862505.
- 2) Postanowienie SR w Piszcu z 08.03.2018 r., I Ns 12/17, LEX nr 2465321.
- 3) Postanowienie SR w Kłodzku z 23.05.2016 r., III RC 210/16, LEX nr 2069986.

3.12. Wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego

- 1) Wyr. NSA z 16.06.1987 r., IV SAB 24/86, LEX nr 9933.
- 2) Wyr. NSA z 19.07.1995 r., SA/Kr 2133/94, LEX nr 3024782.
- 3) Wyr. NSA z 27.12.1995 r., SA/Kr 1301/95, niepubl.
- 4) Wyr. NSA z 27.12.1995r., SA/KR 242/95, LEX nr 1275478.
- 5) Wyr. NSA z 09.06.1997 r., SA/Ka 2492/95, LEX nr 31317.
- 6) Wyr. NSA z 04.11.1998 r., II SA/Gd 52/97, LEX nr 44184.
- 7) Wyr. NSA z 01.08.2001 r., SA/Rz 67/01, LEX nr 685401.
- 8) Wyr. NSA z 16.01.2007 r., I OSK 376/06, LEX nr 290621.

- 9) Wyr. NSA z 07.07.2011 r., I OSK 1277/10, LEX nr 1082617.
- 10) Wyr. NSA z 08.03.2012 r., I OSK 382/12, LEX nr 1126446.
- 11) Wyr. NSA z 02.12.2015 r., I OSK 738/14, LEX nr 1999934.
- 12) Wyr. NSA z 13.01.2016 r., I OSK 2239/15, LEX nr 2080167.
- 13) Wyr. NSA z 17.04.2019 r., I OSK 3054/18, LEX nr 2657620.
- 14) Wyr. NSA z 26.01.2021 r., III OSK 3323/21, LEX nr 3190739.
- 15) Wyr. NSA z 28.05.2021 r., I GSK 1785/18, LEX nr 3227136.

3.13. Wyroki wojewódzkich sądów administracyjnych

- 1) Wyr. WSA w Warszawie z 15.12.2004 r., III SA/Wa 373/04, LEX nr 176658.
- 2) Wyr. WSA w Warszawie z 28.11.2005 r., IV SA/Wa 1648/05, LEX nr 196663.
- 3) Wyr. WSA w Białymstoku z 13.11. 2007 r., II SA/Bk 591/07, LEX nr 340369.
- 4) Wyr. WSA w Szczecinie z 11.02.2009 r., II SA/Sz 889/08, LEX nr 545741.
- 5) Wyr. WSA w Poznaniu z 24.06.2009 r., III SA/Po 436/08, LEX nr 562509.
- 6) Wyr. WSA w Rzeszowie z 08.01.2013 r., II SA/Rz 910/12, LEX nr 1274634.
- 7) Wyr. WSA w Krakowie z 04.03.2014 r., II SA/Kr 1379/13, LEX nr 1443478.
- 8) Wyr. WSA w Gdańsku z 04.08.2015 r., I SA/Gd 204/15, LEX nr 1769397.
- 9) Wyr. WSA w Rzeszowie z 11.05.2016 r., II SA/Rz 1309/15, LEX nr 2068562.
- 10) Wyr. WSA w Rzeszowie z 11.10.2016 r., II SAB/Rz 63/16, LEX nr 2181425.
- 11) Wyr. WSA w Szczecinie z 09.02.2017 r., II SA/Sz 1254/16, LEX nr 2268770.
- 12) Wyr. WSA w Krakowie z 10.04.2017 r., II SA/Kr 84/17, LEX nr 2285995.
- 13) Wyr. WSA w Krakowie z 16.05.2018 r., II SA/Kr 1225/17, LEX nr 2503235.
- 14) Wyr. WSA w Krakowie z 04.10.2019 r., II SA/Kr 600/19, LEX nr 2729629.

4. Orzeczenia innych organów

Orzeczenie Głównej Komisji Orzekającej z 28.06.2007 r., DF/GKO-4900-26/30/07/18.

5. Strony internetowe

- 1) *Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006-2019. 9 Edycja*, opracowanie Ministerstwa Sprawiedliwości, dostęp: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/download,2779,6.html>, data wejścia: 20.12.2021 r.

- 2) Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law (presented by the Commission), Brussels, 19.04.2002, COM(2002) 196 final, dostęp: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52002DC0196>; data wejścia: 30.03.2021 r.
- 3) Zobowiązania alimentacyjne wobec dzieci w Danii i Wielkiej Brytanii, Opinie i ekspertyzy OE-260, 2017, dostęp: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/3909/plik/oe-260_do_internetu.pdf, data wejścia: 13.05.2021 r.
- 4) Rządowy projekt ustawy z 14.10.2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD261), dostęp: <https://legislacja.gov.pl/projekt/12353303>, data wejścia: 02.03.2021 r.
- 5) Uzasadnienie do rządowego projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1183), dostęp: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1183>, data wejścia: 02.03.2021 r.
- 6) Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Nr R/2001/9 z 05.09.2001 roku o alternatywnych środkach rozstrzygania sporów sądowych pomiędzy władzami administracyjnymi a osobami prywatnymi - Rec (2001)9 z 05.09.2001 r., dostęp: <https://rm.coe.int/16805e2b59>, data wejścia: 15.08.2021 r.
- 7) Uzasadnienie do rządowego projekt ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności z 28.12.2016 r., VIII kadencja (druk sejmowy nr 1185), dostęp: www.sejm.gov.pl/Sejm8, data wejścia 23.07.2021 r.
- 8) Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Nr R/2001/9 z dnia 5 września 2001 roku o alternatywnych środkach rozstrzygania sporów sądowych pomiędzy władzami administracyjnymi a osobami prywatnymi - Rec (2001)9 z 5 września 2001 r., dostęp: <https://rm.coe.int/16805e2b59>, data wejścia: 16.06.2021 r.
- 9) Uzasadnienie do Rządowego projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1182), dostęp: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1183>, data wejścia: 07.03.2021 r.
- 10) Sprawozdanie z działalności Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa w okresie od dnia 01.01.2018 r. do dnia 31.12.2018 r., dostęp: <https://prokuratoria.gov.pl/sprawozdania-z-dzialalnosci,m,mg,25,73>, data wejścia: 02.04.2021 r.
- 11) Internal Revenue Code, dostęp: <https://www.irs.gov/privacy-disclosure/tax-code-regulations-and-official-guidance>, wejście dnia 20.04.2021 r.

- 12) Informacja o wynikach kontroli Szacowanie szkód łowieckich w uprawach rolnych oraz wypłacanie odszkodowań, dostęp: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,22592,vp,25282.pdf>, data wejścia: 22.10.2021 r.
- 13) Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Ogólnego Prawa podatkowego została wskazane w dokumencie *Kierunkowe założenia nowej ordynacji podatkowej*, dostęp: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12274851>, data wejścia: 07.03.2021 r.
- 14) Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1182), dostęp: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1183>, data wejścia: 07.03.2021 r.
- 15) Projekt ustawy - Ordynacja podatkowa z dnia 06.10.2017 r., dostęp: <https://mf-arch2.mf.gov.pl/web/bip/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/ciala-kolegialne/komisja-kodyfikacyjna-ogolnego-prawa-podatkowego/prace-komisji>, data wejścia: 31.10.2021 r.
- 16) Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami oraz niektórych innych ustaw (Sejm RP VIII Kadencji: druk nr 1560), dostęp: <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1560>, data wejścia: 13.05.2021 r.
- 17) *Sprawozdanie z działalności Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 1 stycznia 2020 r. do 31 grudnia 2020r.*, dostęp: <https://www.gov.pl/web/prokuratoria/sprawozdania-z-dzialalnosci>, data wejścia: 02.04.2021 r.